

Kaasaegne tsiviliseeritud rahvaste rahvusvaheline õigus.II-I

Suum cuique.

((suum cuique - lad., igäühele (antagu) oma.))

F. Martensi, SPb ülikooli teenelise professori ja „Institut de France“ koresponentliige.

II köide.

V täiendatud ja parandatud väljaanne

Sankt-Peterburg 1905.

***

Eessõna.

Valmistades trükiks ette minu Rahvusvahelise õiguse viienda väljaande teist köidet, ma pidasin oma kohuseks seda täiendada kõigi uusimate tsiviliseeritud rahvaste rahvusvahelise elust pärinevate faktidega. Inglis- ja Prantsusmaa vaheline Suessi kanalit puudutav aprillilepe ja uued rahvusvahelised kokkupõrkeid käsitlevad vahekohtu faktid kutsuvad esile iga rahvusvahelise õiguse- ja poliitikahuvilise tähelepanu.

Lõpetuseks jääb minul täita meeldiv kohus, aga nimelt, tänada südamest M. I. Muromtsevi, oma kaastöölise, kes paljude aastate jooksul aitas välja anda minu uuesti parandatud ja märkimisväärselt täiendatud tööd.

Detsember 1904.a.

F. Martens.

Esimesele väljaandele tehtud eessõnast.

Käesoleva köite väljaandmisega on lõppenud töö, mis on viieteistkümne aastase rahvusvahelise õiguse teaduse spetsiaalse uurimise tulemuseks. Selles köites on esmakordselt sõnastatud kogu rahvusvahelise juhtimise õigus kõigis kaasaegsete tsiviliseeritud rahvaste rahvusvahelise elu sfäärides. Katse hõlmata ühtse süsteemiga kõik määramatu rahvusvaheliste suhete rikkus ja pöörata rohkem või vähem tuntud faktid riikide orgaanilise rahvusvahelise tegevuse sisusse on sel määral raske töö, et ma ei kahtle kohtamast suurt hulka rohkem või vähem põhjendatud vastuväiteid. Kuid minu katse luua rahvusvahelise õiguse teadusele uut süsteemi, millisel on vähe ühist kõigi selle teaduse eksisteerivate süsteemidega, on ainult esimene samm sel teel, millist mööda pidi, minu arvates, arenema rahvusvahelise õiguse teadus lähimas tulevikus.

Selles köites tuuakse vene keeles esimene kord ära rahvusvaheline era- ja kriminaalõigus. Olen erakordselt rõõmus, kui minu eesmärk, esitada lühike juhtivate aluste käsitus ning anda nende üpris oluliste küsimustega edasiseks iseseisvaks väljatöötamiseks välja käsiraamat, on saavutatud.

Mai, 1883.a.

F. Martens.

Sisukord.

Spetsiaalne osa.

Esimene jagu.

Esimene peatükk.

Rahvusvahelisest juhtimisest ja selle organitest.

I.Rahvusvahelise juhtimise mõiste ja olemus.

Artikkel 1.Milles seisneb rahvusvaheline juhtimine? Mõiste. Rahvusvahelise juhtimise asi. Riik ja eraisikud rahvusvahelistes suhetes.

II.Rahvusvahelise juhtimise eriline iseloom.

Artikkel 2. Rahvusvahelise juhtimise lepinguline iseloom. Erinevate traktaatide tähendus. Rahvusvahelise juhtimise määratluse teised allikad.

III. Rahvusvahelise juhtimise õigus.

Artikkel 3. Termin. Tingimused ja arengu printsiip.

IV.Rahvusvahelise juhtimise õiguse subjekt ja objekt.

Artikkel 4.Sõltumatud riigid. Poliitilised ülesanded. Sotsiaal-kultuurilised suhted. Sunniõigus.

Rahvusvahelise juhtimise organid.

Artikkel 5. Alalised ja ajutised organid. Saadikud ja konsulid. Agendid. Rahvusvaheline Büroo.

A. Saatkonnaõigus.

VI. Saatkondaõiguse ajalooline areng.

Artikkel 6. Muistne aeg ja keskaeg. Uus aeg. Suhted tsiviliseeritud rahvastega. Venemaa diplomaatilised suhted Lääne- ja Ida-riikidega.

VII. Aktiivne ja passiivne saatkonnaõigus.

Artikkel 7. Määratlus. 1. Aktiivne saatkonnaõigus. Kellel on saadikute saatmise õigus. Liiduline riik ja riikide liit. Valitseja alaealisus. Provintside ülemad. Kodusõda.

Artikkel 8. Passiivne saatkonnaõigus. Poolsõltumatud riigid. Saatkondade vastuvõtmise kohustus. Mittetsiviliseeritud riigid. Vastuvõtmise keeldumise põhjendused. Kollektiivsed saatkonnad.

VIII. Diplomaatiliste agentide jaotus.

Artikkel 9. Suursaadikud. Saadikud. Minister-residendid. Asjaajaja. Erakorralised saatkonnad. Diplomaatiline korpus.

IX. Diplomaatilise missiooni algus.

Artikkel 10. Suursaadikuna tunnustamine. Akrediteerimise ((akreditiiv)) kiri. Tseremoniaal. Instruksioonid. Volitamine. Passid.

X. Diplomaatiliste agentide põhiõigused.

Artikkel 11. Põhiõigused ja teisejärgulised õigused. a) Puutumatus õigus. Selle õiguse piirid ja selle rikkumine.

Artikkel 12. b) Eksterritoriaalsuse õigus. 1. Suursaadiku maja puutumatus. Ajalugu.

Artikkel 13. 2. Saadikute kriminaalkohtule mitteallutatus. Alus. Kuriteod eraisikute ja riigikorra vastu. Praktika. Seadused. Teadus.

Artikkel 14. Tsiviilkohtule mitteallutatus. Praktika. Lääne-Euroopa ja Venemaa seadusandlused. Erandid.

XI. Diplomaatiliste agentide teisejärgulised õigused ning privileegid.

Artikkel 15. 1. Jumalateenistuse õigus saatkondade kirikutes. 2. Maksudest ja lõivudest vabastus..

XII. Diplomaatiliste agentide õiguste ja privileegide maht.

Artikkel 16. Saadikute õiguste piirid subjektiivses ja objektiivses suhtes. Jurisdiktsiooni õigus. Kuritarvituste vastased meetmed.

XIII. Diplomaatiliste missioonide lõpetamine.

Artikkel 17. Ametipostilt lahkumise juhtumid. Tagasikutsumise kiri ja rekreditiiv. Lõpetuseks diplomaatiast.

B. Konsulaarõigus.

XIV. Konsulaarasutuste määratlus ja selle õiguse areng.

Artikkel 18. Määratlus. Vanaaeg. Keskaeg. Konsulid-kohtunikud. Kapitulatsioonid. Konsulid Lääne-Euroopas. Uus aeg. Venemaa konsulaadid.

XV. Konsulid kristlikes riikides.

Artikkel 19. Tsiviliseeritud riikide ja Idamaade konsulite erinevus.

Artikkel 20. Konsulaarasutuste organiseerimine Euroopa riikides. Konsulaarringkonnad. Kutselised ja mittekutselised konsulid. Jaotamine järgu põhjal.

Artikkel 21. 2. Konsulite tegevuse formaalsed tingimused. Millistesse paikadesse konsuleid lubatakse. Ametisse nimetamise akt. Kinnitamisest keeldumine. Exequatur'ist kõvaldamine.

Artikkel 22. 3. Konsulite õigused ning privileegid.. Konsul-valitsuse organ. Seadusandluste puudused.

Artikkel 23. 4. Konsulite funktsioonid. Kohtulikud kohustused kommertshuvide, laevasõidu, politsei, kaasmaalaste, sõjalaevade, notarjaalse tegevuse suhtes.

XVI. Konsulid mittekristlikes riikides.

Artikkel 24. Konsulite eksterritoriaalsus. Konsuli kohus.

1. Konsulaarjurisdiktsiooni ajalooline areng Idas.

Artikkel 25. 2. Konsulaarkohtud. Prantsusmaa. Inglismaa. Venemaa.

Artikkel 26. Konsulite õigused ja kohustused kohtuvõimu vallas. Kohtualluvus. Segarahvusvahelised kohtud Egiptuses.

Teine Jagu.

Rahvusvaheline juhtimine rahva vaimsete, füüsiliste ja majanduslike huvide valdkonnas.

Esimene peatükk.

Rahvusvaheline juhtimine rahvaste vaimsete huvide sfääris.

I. Rahvaste vaimse elu mõiste, kui rahvusvahelise juhtimise asi.

Artikkel 27. Riikide ülesanne ja määratlus selles rahvusvahelise tegevuse valdkonnas.

II. Rahvusvahelise vaimse juhtimise ülesannete määratlemine.

Artikkel 28. Riigi administratiivsed ülesanded rahva religioosete ning intellektuaalsete huvide suhtes.

A. Rahvusvahelistest suhetest, mis kutsutud esile üldiste religioosete usunditest.

III. Religioossed huvid kristlike rahvaste vahelistes suhetes.

Artikkel 29. Religioon, kui suhtlemise element. Muistsel ajal. Keskajal. Ida- ja Lääne kirikud. Reformatsioon. Religioossed sõjad. Traktaadid. Ususallivuse printsiip uusimal ajal.. Berliini traktaadi laused. Rahvusvahelise juhtimise eksisteeriv kord religioosete huvide valdkonnas.

IV. Konkordaadid Rooma-katoliku kirikuga.

Artikkel 30. Rooma-katoliku kiriku ja paavstide roll mineviku ja kaasaja rahvusvahelistes suhetes. Konkordadid. Nende juriidiline iseloom. 13. mai 1871.a. garantii seaduse tähendus. Kaasaegsete riikide suhtumine katoliiklikku kirikusse.

V. Religioossed huvid kristlike- ja mittekristlike riikide vahelistes suhetes.

Artikkel 31. Religioosne vaen moslemi ja kristliku maailma vahel. Euroopa riikide suhted Türgiga.

Artikkel 32. a. Prantsusmaa suhted Türgi impeeriumise.

Artikkel 33. b. Venemaa ja Türgi.

Artikkel 34. c. Kristlike riikide suhted Kaug-Ida rahvastega.

B. Rahvusvahelised suhted teaduse ja kunsti valdkonnas.

VI. Rahvusvaheliste ülesannete määratlemine selles valdkonnas.

Artikkel 35. Kaasaegsete haritud rahvaste vaimsete ja esteetiliste huvide ühtsus. Rahvusvahelise tsiviliseeritud ühiskonna mõiste. Tagajärjed, mis tulenevad rahvaste vaimsest suhtlusest.

VII. Rahvusvaheline kirjandusliku omandi õigus.

Artikkel 36. Autoriõiguste kaitse viisid.

Artikkel 37. 1. Kirjandusliku omandi mõiste ajalooline areng.

Artikkel 38. 2. Kirjandusliku omandi õiguse määratlemine teoorias.

Artikkel 39. 3. Kirjandusliku omandi õiguse määratlemine seadusandlustes.

VIII. Rahvusvahelised kirjandust käsitlevad konventsioonid.

Artikkel 40. 1. Ajalooline ülevaade. Berliini kirjanduse konverents.

Artikkel. 41.2. Rahvusvaheliste kirjanduskonventsioonide sisu käsitus. Põhialused. Väljajätud ja ümbertrükid. Tõlked. Rahvusvahelise kaitse kasutamise formaalsed tingimused. Muusika- ja draamateosed.

IX. Rahvusvahelise kirjandusomandi õiguse üldised alused.

Artikkel 42. Kaasaegsed alused. Brüsseli kirjanduskongress. Venemaa eriline asend.

Teine peatükk.

Rahvusvaheline juhtimine rahvaste füüsiliste ja majanduslike huvide valdkonnas.

I. Üldised kaalutlused.

Artikkel 43. Inimese materiaalsed vajadused ning rahvusvahelised suhted. Emigratsiooni rahvusvaheline tähendus. Üleilmne majandus.

A. Rahvusvaheline juhtimine füüsiliste huvide valdkonnas.

II. Rahvaste ränd ja emigratsioon.

Artikkel 44. Ajaloolised tähelepanekud. Ümberasumise õigus.

Artikkel 45. Alamsusest lahkumine.

Artikkel 46. Emigratsioon rahvusvahelise õiguse vaatepunktist.

III. Naturaliseerimisest.

Artikkel 47. Naturaliseerimise õigus. Ajalugu. Kaasaegsed seadusandlused.

Artikkel 48. Alamsust ja naturaliseerimist käsitlevad traktaadid.

IV. Rahva tervist puudutavad rahvusvahelised meetmed.

Artikkel 49. Positiivsed ja negatiivsed meetmed. Võitlus epideemiatega. Philoksera. Rahvusvaheline tegevus selles valdkonnas.

B. Rahvusvaheline juhtimine majanduslikes huvides.

V. Rahvusvahelise juhtimise ülesanded selles valdkonnas.

Artikkel 50. Tsiviliseeritud rahvaste omavahelised kaubandus- ja tööstussuhted ning nende ja Idarahvaste vahel. Üleilmse majanduse organiseerimise tingimused.

VI. Rahvusvaheliste kaubandustraktaatide arengu lugu.

Artikkel 51. Riikide erinevate ajajärgude kaubanduspoliitika.

VII. Kommertstraktaatide sisu.

Artikkel 52. Kaubandustraktaatide määrused alamate seisundist, laevandusest-meresõidust, kaubandussuhetes.

VIII. Rahvusvahelistest tolliliitudest.

Artikkel. 53. Erinevate tolliliitude liigid. Saksamaa tolliliit.

IX. Rahvusvahelise suhtlemise teed ja vahendid.

Artikkel 54. Nende sihipärase organiseerimise tähendus. Rahvusvahelise tegevuse ülesanded selles valdkonnas.

X. Rahvusvaheliste suhete loomulikud teed ja vahendid.

Artikkel 55. Mereõigus. Siseseadusandlus. Traktaadid. Kalapüük.

Artikkel 56. Rahvusvahelised mereseadused ja eeskirjad.

XI. Laevasõidust jõgedel, väinades ja rahvusvahelistes kanalites.

Artikkel. 57.1. Laevasõidust Reini, Elba, Šelda ja Doonau jõgedel.

Artikkel 58.2. Laevasõit läbi Zundi, Dardanellide ja Bosborose väinadest.

Artikkel 59. 3. Laevasõit rahvusvaheliste Suessi ja Panama kanalite kaudu.

XII- Rahvusvahelise suhtlemise kunstlikud vahendid: post, telegraaf ja raudteed.

Artikkel. 60.1. Post.

Artikkel 61. 2. Telegraaf.

Artikkel 62. 3. Raudteed.

XIII. Rahvusvahelised mõõtude, kaalude ja rahade määratlemise lepingud.

Artikkel 63. 1. Rahvusvahelised mõõtude ja kaalude lepingud.
2. Rahvusvaheline raha.

XIII. Tööstust ja kaubandust puudutavad rahvusvahelised meetmed.

Artikkel 64. Tööstusomand ja selle rahvusvaheline kaitse. Kaubandusühenduste asend rahvusvahelistes suhetes.

Kolmas jagu.

Rahvusvaheline juhtimine alamate ja rahvaste õiguslike huvide sfääris.

Esimene peatükk.

Rahvusvaheline eraõigus.

I. Selle õiguse mõiste ja määratlemine.

Artikkel 65. Riikide ülesanded rahvusvahelise juriidilise korra kaitsel.

II. Rahvusvahelise eraõiguse arengu ajalugu.

Artikkel 66. Rahvusvaheline eraõigus vanal- ja keskajal. Isiklike õiguste süsteem. Territoriaalne printsip. Statuutide teooria.

III. Rahvusvahelise eraõiguse uusimad teooriad.

Artikkel 67. Seaduste territoriaalse mõju, kohtu poolse intepreeterimise, vaidlussuhte päritolu, riikliku õiguse, õigussuhete siseriikliku olemuse teooriad.

IV. Rahvusvahelise eraõiguse põhialused.

Artikkel 68. Rahvusvahelise suhtlemise printsip rakendatuna rahvusvahelisele eraõigusele ning sellest tehtud järeldused. 1894.a. Haagi konverentsi lõppprotokoll.

V. Isiklikud õigused.

Artikkel 69.1. Välismaalaste õiguslik olukord üldse. Elukohaseadus ja rahvuslik seadus.

Artikkel 70. 2. Rahvusliku seaduse mõju isiku õigus- ja teovõimesse.

VI.Perekonnaõigused.

Artikkel 71.Üldalus. a)Abielu sõlmimise formaalsed tingimused. b)Isiklikud tingimused.

Artikkel 72. c) Lahutus.

Artikkel 73.d)Mehe ja naise vahelised isiklikud ja varalised suhted .

Artikkel 74. e)Vanemate ja seaduslikult ning ebaseaduslikult sündinud laste vahelised suhted.

Artikkel 75. f) Hooldus alaealiste, priiskajate ja hullumeelsete üle.

VII.Pärimisõigus.

Artikkel 76.Erinevad vaated pärandi suhtes rakendatavate seaduste suhtes. Pärandamine testamendi ja seaduse alusel.

VIII. Omandiõigus asjadele (asjaõigus).

Artikkel 77. Kinnisvara ja vallasvara. Savini teooria ja selle rakendamine.

IX.Kohustuste õigused.

Artikkel 78. a)Kohustuste formaalne külg; b) kohustuste olemus.

Artikkel 79.Milliste seadustega määratletakse kohustused?

Artikkel 80. Spetsiaalsed kohustavad suhted.

X.Hagi õigus.

Artikkel 81.Välismaalastele kuuluv hagi esitamise õigus. Piirangud. Riikide vastastikune kohtulik abi.

XI.Välismaiste tsiviilkohtute otsuste täitmisest.

XI.

Artikkel 84. Otsuste tunnustamine ja täitmine. Kolm süsteemi. Vene kohtupraktika.

Artikkel 83. Konkursiõigus.

Teine peatükk.

Rahvusvaheline kriminaalõigus.

I.Üldmärkused ja määratlus.

Artikkel 84. Rahvusvahelise kriminaalõiguse praktiline tähendus ja erimeelsus kõüsimuste lahendamisel.

II.Rahvusvahelise kriminaalõiguse ajalooline areng.

Artikkel 85. Erinevad arenguastmed.

III.Rahvusvahelise kriminaalõiguse teooria.

Artikkel 86. Lahendamisele kuuluvad küsimused. Kriminaalseaduste territoriaalse mõju teooria. Kriminaalseaduste isikliku mõju teooria. Riikliku kaitse teooria. Reaalne printsiip: kaks vaatepunkti. Kosmopoliitiline teooria.

IV.Põhialused.

Artikkel 87. Rahvusvaheline suhtlemine riigi poolt karistamise võimu teostamisel. Karistamise ja kohtuliku abi õigus. Järeldused.

V. Kuritegelike tegude kohtualluvusest.

Artikkel 88. 1. Kuiritegu, mis on sooritatud riigi territooriumil.

Artikkel 89. 2.Võõramaalastest alamad, kes sooritavad kuritegusid välismaal.

Artikkel 90. 3.Kuriteod, mis sooritatud välismaalaste poolt välismaal.

VI.Kurjategijate väljaandmisest.

Artikkel 91. Määratlus. Kellel on väljanõudmise õigus?.

VII.Kurjategijate väljaandmise ajalugu.

Artikkel 92. Kolm perioodi. Nende iseloomustus.

VIII. Väljaandmisest positiivse rahvusvahelise kriminaalõiguse alustel.

Artikkel 93. A. Millised isikud ja millisele riigile välja antakse? Oma alamate mitteväljaandmine. Kriitika.

Artikkel 94. Mitme riigi poolse väljaandmise nõudmise kokkulangemine.

Artikkel. 95. B. Milliste tegude puhul teostatakse väljaandmist? 1. Sellise määratluse olulisus. 2. Kuritegude ja üleastumiste loetelu. 3. Deserteerumine sõjaväest. 4. Jooksus madrused.

Artikkel 96. 5. Poliitilised kuriteod ja üleastumised – väljaandmisest keeldumine. a) Ajalugu. b) Mitteväljaandmise põhjendused. c) Kriitika.

Artikkel 97. C. Väljaandmise teostamise kord. 1. Väljaandmise nõude esitamine. 2. Nõudmise läbivaatamine: kolmetine kord. 3. Väljasaatmise akti teostamine.

Artikkel. 98. D. Väljaandmise tagajärjed: 1) riigi suhtes, kellele isik välja anti, ja 2) väljaantud isiku suhtes.

IX. Rahvusvahelise kohtuabi lisameetmed.

Artikkel 99. Küsitluslehed. Tunnistajate ilmumine.

X. Välismaiste kriminaalkohtute otsuste tunnistamine.

Artikkel 100. Kriminaalkohtu täitmine ja tunnistamine. Kohtuotsuse tagajärjed välismaal. Aegumine ja armuandmine. Vene praktika.

Neljas jagu.

Alamate ja rahvaste huvide ning õiguste sunniviisilise kaitsmise valdkonna rahvusvaheline juhtimine.

Esimene peatükk.

Rahvusvahelise sunni ja rahvusvaheliste kokkupõrgete õigus.

I. Üldmärkused.

Artikkel 101. Rahvusvahelised kokkupõrked – nende põhjused.

II. Rahvusvahelise sunniõigus.

Artikkel 102. Määratlus. Rahvusvahelise sunni subjekt ja objekt.

III. Rahvusvaheliste kokkupõrgete lahendamise vahendid.

Artikkel 103. Rahumeelsed ja faktilised vahendid. A. Rahumeelsed vahendid. 1899.a. Haagi konverents. 1. Diplomaatilised suhted. 2. Head teened. 3. Vahendamine.

Artikkel 104. 4. Rahvusvahelised uurimiskomisjonid. 5. Vahekohtulik asjalahendus. a) Ajalugu. b) Küsimuse kaasaegne olukord. c) Põhialused. Vahekohtu tulevik.

IV. B. Vähem rahumeelsed rahvusvahelise sunni vahendid.

Artikkel 105. 1. Retorsioon. 2. Repesaalid. 3. Embargo. 4. Rahumeelne blokaad.

Teine peatükk.

Sõjaõigus.

I. Mõiste ja määratlus.

Artikkel 106. Erinevad määratlused. Sõjaõigus.

II. Sõjaõiguse arengu ajalugu.

Artikkel 107. Kolm peamist tingimust. Sõjaõigus vanal-, kesk- ja uuel ajal. 1899.a. Haagi konventsioon.

III. Sõjaõiguse subjekt ja objekt.

Artikkel 108. 1. Keda peab lugema sõjaõiguse subjektiks?. 2. Sõjaõiguse objekt.

IV. Tekkinud sõja vahetud tagajärjed.

Artikkel 109. Vaenlase alamad ja kaubalaevad. Riikidevahelised kohustavad suhted. Sõja kuulutamine – ultimaatum.

V. Sõjapidamisvahendid.

Artikkel 110. Keelatud sõjapidamisvahendid.

VI.Riikide õigused ja kohustused maismasõja pidamise ajal.

Artikkel 111. Sõjaseaduste ja tavade kohustuslikkus, nende kodifitseerimise hädavajadus.

Artikkel. 112. A. Sõdijate õigused ja kohustused vaenlastest isikute suhtes. 1. Keda pidada seaduslikuks vaenlaseks?

Artikkel 113.2. Sõjavangid.

Artikkel 114.3.Haavatud ja haiged. 1864.a. Genfi ja 1899.a. Haagi konventsioonid.

Artikkel 115. 4. Desertöörid ja maradöörid.

Artikkel 116. 5. Luurajad.

VII.Okupatsiooniar mee õigused.

Artikkel 117. Põhilaused.

Artikkel 118. a) Okkupatsiooniar mee õigused ja kohustused kohaliku korra ja asutuste suhtes.

Artikkel 119.b)Okupatsiooniar mee õigused ja kohustused elanike suhtes.

Artikkel 120. c)Okupatsiooniar mee õigused riikliku-, ühiskondliku- ja eravara suhtes. Rekviireerimine ja kontributsioon.

VIII.Repressaalid ((Surveabinõud)).

Artikkel 121.Repressaalide õigus sõjas, selle piirid.

IX.Riikide õigused ja kohustused meresõja pidamise ajal.

Artikkel 122. Meresõja erinevus maismasõjast.

Artikkel. 123. 1. Kaaperid. Ajalugu. Ristlejate tegevus.

Artikkel 124. 2. Blokaad. Ajalooline areng. Juriidiline alus. Blokaadiõigus.

Artikkel 125. 3.Priisiõigus ja priisilaevad. a)Mida nimetatakse priisiks? Repriis.
b)Priisilaevad.

Artikkel 126.c), Eelnev - ja põhiline priisikohus.

X.Sõdijatevahelised suhted ja läbirääkimised.

Artikkel. 127. a)Parlamentäärid. b)Relvarahu, kohalik, üldine. c)Kapituleerumine.

XI.Sõja lõpetamine ja rahu sõlmimine.

Artikkel 128. 1. Rahutraktaadid. 2. Jus postliminii.

Kolmas peatükk.

Neutraliteediõigus.

I.Neutraliteedi mõiste.

Artikkel 129.Määratlus.

II.Neutraliteediõiguse ajalooline areng.

Artikkel 130.Neutraliteedi mõiste kesk-, uuel- ja uusimal ajal.

III. Neutraalsete riikide õigused ja kohustused.

Artikkel 131.Põhilaused.

Artikkel 132. 1.Neutraliteediõiguse mõju territoriaalse ülemvõimu suhtes. a)Neutraalsete riikide negatiivsed õigused ja kohustused.

Artikkel 133. b)Positiivsed õigused ja kohustused.

Artikkel. 134. 2.Neutraliteediõiguse mõju isikutele.

Artikkel 135.3.Neutraalse kaubanduse õigused.

IV.Sõjaline salakaup.

Artikkel 136. Ajalugu. Teoreetiline alus. Mõiste. Salakauba juriidilised tagajärjed.

V.Läbivaatamise õigus.

Artikkel 137. Määratlus. Eesmärgid. Läbivaatuse kord. Konvoi,

VI.Neutraliteedi lakkamine ja neutraliteediõiguse rikkumine.

Artikkel 138. Rikkumiste juhtumid. Neutraliteedi eraisikute poolse rikkumise tagajärjed.
Alfabeetiline register.

Eriline osa.

Esimene jagu.

Esimene peatükk.

Rahvusvahelisest juhtimisest ja selle organitest.

I.Rahvusvahelise juhtimise mõiste ja olemus.

Artikkel 1.Kui Barbiel on õigus, siis sõna „juhtimine“ (administreerimine) on üks sõna neist sõnadest, milliseid kasutatakse tihti ja mille täpne mõiste on vähem tuntud, sisi rahvusvahelise juhtimise suhtes võib öelda, et see väljend ei ole rahvusvahelise õiguse teoreetikutel kasutusel ja on neile täiesti arusaamatu*).

*)Block, Dictionnaire politique v. Administration.

Seejuures, rahvusvaheline juhtimine eksisteerib ja juba ammu peavad riigid end selle juhtideks. Rahvusvahelise juhtimise õigus areneb pidevalt nii administratiivsete korraldustega, aga ka seadusandlike määrustega ning eriti rahvusvaheliste kokkulepetega.

Milles siis seisneb rahvusvaheline juhtimine?.

Rahvusvahelise juhtimise mõiste ja olemus tulenevad rahvusvahelise suhtlemise ideest ning riigi enese eesmärgist.

Rahvusvaheline suhtlemine tekkis riikide vastastikuse abi ja koostöö hädavajalikkuse mõistmisest, et saavutada ühiste jõududega oma jõudude täielik areng ning mõistlike vajaduste rahuldamine.

Riigi eesmärk – oma alamate igakülgne jõudude ja võimete areng – sunnib teda otsima rahvusvaheliste suhete valdkonnas vahendeid oma rahva vaimsete ja materiaalsete huvide rahuldamiseks, milliseid ei leidu oma territooriumi piires. Selle eesmärgi saavutamiseks tegutseb riik mitte ainult rahvusvahelise õiguse, vaid ka isegi selle piiridest väljaspool.

Riigivõimu rahvusvahelist tegevust määratlevad kahesugused tingimused: loominguilised ja juriidilised.

1) ta sõltub neist vahenditest, materiaalistest ja vaimsetest jõududest, milliseid iga riik omab oma käsutuses.

2)rahvusvaheliste suhete aga ka sisejuhtimise sfääri valdkonnas on riikidele ja nende organitele kohustuslikud teatud seadused, õigusnormid, millised reguleerivad nende tegevust. Teiste sõnadega, välised riiklikud aktid peavad olema kooskõlas rahvusvahelise õiguse- ning rahvusvahelise õiguskorra alustega.

Sellisel viisil, riikide rahvusvahelise tegevuse või rahvusvahelise juhtimise reaalne alus seisneb ühe rahva jõudude ja vahendite ebapiisavusel, et saavutada oma elulised eesmärgid. Rahvusvahelise juhtimise all me mõistame riikide vaba tegevust rahvusvahelise suhtlemise valdkonnas, et saavutada nende abil oma elulisi eesmärgi piirides, millised on sätestatud

rahvusvahelise õigusega*).

*)L. v. Stein. Einige Bererkungen über das internationale Verwaltungsrecht in Schmoller's Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung u. s. w. 1882, 395 u. ff.

L. v. Stein. Die Lehre von inneren Verwaltung (Stuttgart, 1866). S. 94 und ff.

L. v. Stein. Handbuch der Verwaltungslehre, 3-te Aufl. Stuttgart, 1888, Bd. I, S. 242 flg. Jellinek. Gesetz und Verordnung. Freiburg. 1887, S. 213 flg.

Gumpłowicz. Verwaltungslehre mit besonderer Berücksichtigung des Oesterreichischen Verwaltungsrechts. Innsbruck 1882, S. 30.

Laband. Staatsrecht des deutschen Reiches, II, 190.

Ulbrich. Der Rechtsbegriff der Verwaltung (Grünhut's Zeitschrift, IX, S. 1 ff).

Sellest rahvusvahelise administratsiooni määratlusest võib teha järgmised järeldused.

Rahvusvahelise juhtimise asjaks on kõigi riiklike ülesannete ja õigussuhete, mis väljuvad riigi territooriumi piirest, kogum. Rahvusvaheline juhtimine oma mahult ja mõttelt on hulga avaram, kui sisejuhtimine. Sellesse ei kuulu mitte ainult selle sõna otseses mõttes administratiivsed ülesanded ja meetmed, milliseid teostatakse täitevvõimu poolt, vaid ka seadusandlik ja kohtulik tegevus, kuivõrd see puudutab üldisi rahvusvahelisi huve. Riigivõim, tegutsedes rahvusvaheliste suhete valdkonnas, hõlmab kõik ta küljed ja see püüab määratleda õigusega kõik rahvusvahelise elu ilmingud. Seepärast rahvusvahelise juhtimise valdkonnas ei saa juttugi olla võimude „lahusolekust“ riigiõiguslikus mõttes.

Kui riikide rahvusvahelised suhted sõltuvad eesmärkidest, vajadustest ja püüdlustest, milliseid teadvustatakse rahvaste poolt, siis on selge, et iga riigi rahvusvahelise administratiivse tegevuse ülesanded ja sisu määratletakse tema poliitilise ja kultuurilise arengu tasemega. Mida enam on rahval vajadusi, seda enam ta hakkab teadvustama rahvusvaheliste suhete hädavajalikkust ja seda enamkeerukamaks muutub riigivõimu ja selle organite rahvusvaheline tegevus.

Iga rahva ülesanded ja püüdlused asuvad hädavajalikus sõltuvuses erinevatest looduse ja ajaloo poolt loodud tingimustest ja nendega on määratletud administratsiooni ülesanded, milliseid järgitakse riikide poolt vastastikuste suhete valdkonnas. Territooriumi suurus, maa geograafiline asend, rahva kodanlik areng, rahvuslikud püüdlused, riiklikud sisekorrad, osutavad mingi kahtluseta suurt mõju riikide rahvusvahelisele juhtimisele. Kui prantsuse administratiivse õiguse teoreetikud esitavad, kui aktsiooni, lauset: „Telle politique, telle administration“, siis see aforism on täiesti rakendatav ka rahvusvahelise juhtimise suhtes. Iga rahva ajalugu kinnitab seda. Näiteks viitame Inglismaale ja Venemaale. Inglismaa geograafiline asend ja selle elanike ajalooliselt väljakujunenud iseloom olid põhjuseks, et Inglismaa rahva ettevõtlus leidis rakendust eriti tööstuse, kaubanduse ja meresõidu sfääris. Kuidas see selliste tingimustega mõjutas Inglismaa valitsust? Oma kogu rahva teenimise kohustusi teadvustades, olla tema püüdluste kui vajaduste kaitsjaks ning hooldajaks, võttis ta juba ammu ajast meetmeid, et tagada rahvusvaheliste suhete sfääris nimelt Inglismaa huvide areng kaubanduses. Nendes huvides ta pidas diplomaatilisi läbirääkimisi, sõlmis traktaate, lõpuks, võttis ette veriseid sõdu, et vaid avada inglise kaupadele uusi ning hoida enese käes juba olemasolevaid turge. Tasub vaid nimetada leppimatut võitlust XVI ja XVII sajandil Inglismaa ja Hollandi vahel*).

*)Treitschke. Die Republik der vereinigten Niederlande. (Historische und politische Aufsätze, II. Th. ,S. 604 u. ff.).

Mis aga puudutab Venemaad, siis ta rahvusvahelised suhted ei saanud kehtestuda kindlatele alustele seni, kuni ta oli Läänega vahetust suhtlusest lõigatud ära Rootsi ja Poola piiridega. Seejuures, Euroopa riikidega õigete suhete loomise hädavajalikkuse vajadus tungis rahva ja venelaste valitsuse teadvusse ning ärgitas otsima väljapääsu sellest sajandeid kestnud mosvalikust suletusest. Sellistel tingimustel muutus Balti ranniku vallutamine vene riigi rahvusvahelises

poliitikas mõõdapäasmatuks ülesandeks, millise lahendamisele ta suunas kõik oma jõud.

Rahvusvaheline juhtimine tuleb ilmsiks, ühest küljest, positiivsete meetmete võtmises, et lahendada konkreetseid ülesandeid ja saavutada seatud eesmärgid; teisest – tegevuse ja meetmetega, mis suunatud õiguste kaitsmisele või nende taastamisele nende rikkumiste puhul.

Need kaks rahvusvahelise juhtimise sfääri asuvad vastastikusel orgaanilises seoses.

Meetmed, milliste eesmärgiks on alamate mõistlike vajaduste rahuldamine, ei saa tihti võetud olla seni, kuni ei ole taastatud rikutud juriidiline kord. Tihti vaid sõjaga saab võimalikuks antud ülesande lahendamine ning õnnestub kõrvaldada rahva progressiivse arengu tõkked.

Lõpuks, on mõistetav, et riigid oma rahvusvahelises tegevuses peavad silmas pidada eelkõige oma alamate isiklike ülesandeid ja huve. Teiste riikide aitamine ja koostöö on rahvusvahelises juhtimises lubatav vaid sedavõrd, millist lubavad riigivõimu kohustused oma riigi suhtes.

Koostöö määr, millist osutab riik rahvusvahelistes suhetes oma alamate võimete ja jõudude arendusel, et rahuldada enese vahenditega oma vajadusi, on tingitud viimaste jõudude ebapiisavuse tasemega. Kaasaene riik annab alamatele oma teadvustatud vajaduste või mõistlike eesmärkide ise saavutamise võimaluse. Ta loob tingimused rahva jõudude ja võimete tõkestamatu arengu tingimused, kuid ta ei saa ega pea iga isiksuse eest välja astuma tema enesetäiustamise pingutustes. Sellel alusel kaasaegsetes haritud riikides ei kõrvaldata alamate iseseisvust nii sise- kui rahvusvahelise juhtimise valdkonnas. Erasisikud ja ühiskondlikud grupid on rahvusvaheliste suhete sfääris iseseisvad tegelased, kuivõrd neil on võimalusi ja on ise võimelised rahuldama oma vajadusi ning saavutama oma eesmärgid.

Tõesti, suur hulk rahvusvahelisi käibeid, majanduslikke ja vaimseid, teostatakse käesoleval ajal eraisikute, erinevate riikide alamate vahel, üldsegi ettekuumata riigivõimu poolset sekkumist. Sellegi poolest, kõik rahvusvahelised käibed seisavad riigi kontrolli ja kaitse all ja mida enam on rahvas arenenud, seda enam on tal tarvidusi, seda mitmesugusem ja keerukam on riigi rahvusvaheline administratiivne tegevus. Rahva omavalitsuse arengu tase ühingute ja kohalike ülesannete juhtimisel ei ole riigi poolt rahvusvahelistes suhetes kaitse suuruse määramise mastaap. Arenenud omavalitsusega (selfgovernment' iga) rahvas on rahvusvaheliste suhete valdkonnas keskvalitsuse erandliku juhtimise all. Võib öelda, et kui riigis omavalitsuste arengu tase on üldse kodanlike vabaduste arengu mastaabiks, siis väljaspool riiki on selliseks mastaabiks oma alamate hüvanguks rahvusvahelise valitsusliku tegevuse arengu tase. Tsentraliseerimine on rahvusvahelise juhtimise normaalne süsteem.

Enam reljeefselt kinnitab seda mõtet juhtimise kord Inglismaal. Inglismaad loetakse õiglaselt klassikaliseks omavalitsuse riigiks; kuid inglise rahvas ei pretendeerinud kunagi omavalitsusele rahvusvaheliste suhete valdkonnas. Vastupidi, kuninglik keskvalitsus oli alati tunnustatud vaieldamatuks Inglismaa väljaspool Briti valdusi asuvate, huvide vaieldamatuks juhiks.

II. Rahvusvahelise juhtimise eriline iseloom.

Artikkel 2. Riigi siseadministratsiooni ja rahvusvahelise juhtimise vahel on kõige tihedam side. Ei saa enesele selgeks teha riigi tegevust rahvusvaheliste suhete valdkonnas, tundmata kordasid ja aluseid, milliseid ta järgib sisejuhtimise sfääris. Kuid, vaatamata nende suurele kokkulangevusele, eksisteerib nende vahel väga suur erinevus.

Riigis võtab valitsus ise kõik meetmed, juhindudes ainult positiivsest seadusest ja oma mõistlikust ülesandest. Rahvusvahelise juhtimise valdkonnas ei saa sellisest riigivõimu iseseisvusest juttugi olla.

Iga valitsus, milline võtab mingisuguse meetme, kehtestab mingisuguse korra, millisel on rahvusvaheline iseloom, põrkub vältimatult teiste rahvusvahelise suhtluse liikmete, kelle iseseisvust ta peab austama, õiguste ning huvidega. Siit tuleneb riikidevahelise kooskõla hädavajadus, mis on läbirääkimisteta, vastastikuste järeleandmisteta ja kompromissideta mõeldamatu. Seejures ei tohi

silmist lasta seda, et riigid, rahvusvahelise juhtimise valdkonnas, on samuti - rahvusvahelise suhtluse – kui kõrgema organisatsiooni teadlikud organid. Neil ei ole siin õigust juhinduda erandlikult oma isiklikest, rahvuslikest ja poliitilistest soovidest ning huvidest, kuid nad on kohustatud, moraalselt ja juriidiliselt, austama teiste riikide seaduslikke õigusi ning rahvusvahelise suhtlemise enese kõrgeimaid eesmärke. Nende eesmärkidega määratletakse riikide rahvusvaheline tegevus ja seepärast on rahvusvaheline juhtimine riiklik tegevus, mis on tingitud reaalsest rahvusvaheliste suhetega ja rahvusvahelise suhtlemise olemusega.

Rahvusvaheline juhtimine omab oma olemuselt lepingulist iseloomu. Olles vaadeldust sellest vaatepunktist, riikide poolt sõlmitud traktaadid, paljastavad ülesandeid, milliseid võtsid enesele valitsused vastastikustes suhetes ja traktaatide tundmaõppimine ajaloolises järjekorras ongi riikide, mis asuvad rohkem või vähem õigetes ja omavahel lähedastes suhetes, rahvusvahelise juhtimise tundmaõppimine*).

*)L. v. Stein. Einige Bemerkungen über das internationale Verwaltungsrecht, S. 419.

Kõik, mis puutub formaalset traktaatide sõlmimise külge ja kohustuslikku jõudu, me esitasime üldises osas; Erilises osas me tutvume nende sisuga. See sisu, ilmselgelt, antakse riikide, nende elu erinevatel ajajärgudel, oma rahvaste ülesande ja vajaduste arusaamaga. Tervikuna ja üldiselt, kannab erinevate traktaatide määrused selle ajajärgu pitserit, millistel nad ilmusid. Kui oma õiguste kaitsmine ja kallale tungi kartus hõlmas valitsuse kogu tähelepanu, me näeme, et rahvusvahelistes lepingute peamise sisu moodustavad kaitse- ning pealetungiliidud. XIX sajandil rahvaste majanduslike, kaubanduslike ja tootmistegevuse käivate areng viis valitsustevahelistel läbirääkimistel ja lepingutes kaubanduslike ja sotsiaalsete, üldises mõttes, huvide valdavusele poliitiliste üle, millised võimutsesid möödunud sajandil. Aeg, millisel me elame, võib õiglusega olla nimetatud sotsiaal-kaubanduslike-, milliste arv iga päevaga suureneb, -traktaatide ajajärguks.

Rahvusvaheliste lepingute oluline tähtsus ei välista, siiski, teiste allikate tähendust, millised on riikide rahvusvahelise tegevusega tutvumiseks hädavajalikud. Siia puutuvad seadused, administratiivsed korraldused, kohtuotsused, aga samuti instruksioonid, millised antakse valitsuste poolt oma volinikele. Nii nagu traktaadid, nimetatud aktid peavad sobima kokku seaduslike huvidega, õigustega ja kohustustega, mis eksisteerivad haritud rahvaste vahel ja selles mõttes nad on allikateks, millistest on võimalik tutvuda riikide valitsusliku tegevusega rahvusvaheliste suhete valdkonnas.

III. Rahvusvahelise juhtimise õigus.

Artikkel 3. Me juba rääkisime, et riigid oma eesmärkide saavutamisel rahvusvaheliste suhete valdkonnas sõltuvad mitte ainult nende käsutuses olevatest materiaalistest ja vaimsetest vahenditest, vaid ka teatud juriidilistest tingimustest kinnipidamisest, millised on talle seatud nende rahvusvahelises tegevuses. Selliste tingimuste hulka peavad olema loetud faktid, võõrad õigused, seadused, rahvusvahelise õiguse alused ja rahvusvahelise õiguskorra ning suhtlemise printsiibid.

Juriidiliste tingimuste ja normide kogum, mis määratleb riikide rahvusvaheliste tegevust, on rahvusvahelise juhtimise õigus või rahvusvaheline administratiivõigus.

Need tingimused ei ole kehtestatud mingi riikide ülese kõrgema võimu poolt, vaid see oli loodud nende vastastikuste kokkulepetega, siseseadusandlusega ja kohtupraktikaga. Seadusandlikud määrused ja kohtute otsused ei ole mitte ainult isikute, kelle huvisid kaitstakse riikide poolt rahvusvaheliste suhete valdkonnas, vastastikuste õiguste ja kohustuste määratlemiseks, vaid näitavad riikide, nende selles tegevuse sfääris, poolset administratiivsete ülesannete mõistmist.

Rahvusvahelise juhtimise kõrgem printsiip on sihipärasus.

Nii, nagu lepingud, nagu kõik meetmed, mis riikide poolt võetud, et lahendada oma rahvusvahelisi administratiivseid ülesandeid, peavad olema kooskõlas nende eesmärkidega, milliste poole püüdlevad rahvad oma eksisteerimise antud ajajärgul. Need eesmärgid aga muutuvad pidevalt. Siit tuleneb, et ka riikide rahvusvahelise administratiivse tegevuse sisu ja rahvusvahelise juhtimise enese õigus kuulub alalisele, vastavuses rahvaste ja rahvusvaheliste suhete kultuursete huvide arenguga, muutumisele ja arenemisele.

Sellest vaatepunktist praegu kehtiv õigus, olles märkimisväärsel tasemel möödunud aja loominguks, ei saa see tänapäeva kõiki nõudmisi rahuldada. See peab muutuma ja arenema. Rahvusvahelise juhtimise õiguse järkjärgulise arengu printsiip on kogu administratiivse õiguse kõrgeima aluse - sihipärasuse - loomulikuks tulemuseks. Selle õiguse kõlblikkus peab olema mõõdetud alamate ja rahva elu, vajaduste ja püüdluste poolt, milliste rahuldamine moodustab riigi ülesande ja eesmärgi.

IV. Rahvusvahelise juhtimise õiguse subjekt ja objekt.

Artikkel.4. Rahvusvahelise juhtimise õiguse subjektideks võivad olla ainult riigid. Üksikud alamad ja ühiskondlikud grupid osalevad rahvusvahelistes suhetes, kuid, nagu me mitmeid kordi rääkisime, nende käive ja suhted toimuvad mitte teisiti, kui riikide kontrolli, kaitse ja vastutuse all*).

*)Vaata: Kd. 1. Artikkel 53.

Rahvusvaheliste suhete valdkonnas iseseisvateks tegelasteks võivad olla peetud vaid täiesti sõltumatud riigid. Poolsõltumatud riigid, kui ka neil on, erandkorras, rahvusvahelise juhtimise õigus, siis ainult majanduslikes-ja politseilistes-, kuid mitte poliitilises sfääris. Rahvusvahelise õiguse subjektide kohta üldises osas öeldut siin kordama ei hakka.

Rahvusvahelise juhtimise õiguse objektiks on kõigi eluliste riikide, ühiskondlike gruppide ja eraisikute, vaheliste suhete kogum, millised nõuavad koostööd, või riigivõimu kaitset.

Täpsemalt võib riikide rahvusvahelise administratiivse tegevuse asjad jaotada kolme allpool esitatavasse gruppi:

1. Riik tegutseb puhtalt poliitilistel sihil, huvides ja püüdlustel, olles esile kutsunud territooriumi geograafilisest asendist, ajaloolistest päranditest, rahvuslikest eelarvamustest ning püüdlustest, lõpuks, ka selles ersisteerivate riiklike kordadega. Kõik sarnased tingimused seavad valitsusele teatud eesmärgid rahvusvaheliste suhete vallas, milliseid ta peab saavutama. Mõistetakse, et vahendid ning viisid, millistega lahendatakse rahvaste poliitilisi ülesandeid, on raskelt püütavad ja sõltuvad ajast ning antud asjaoludest. Nad moodustavad välispoliitika teaduse asja ja neil me ei hakka peatuma.

2. Rahvaste vahelised sotsiaal-kultuurilised suhted moodustavad teise riikide välise administratsiooni tegevuse valdkonna.

Seesugused suhted sünnitatakse:

- a)rahvaste vaimsete huvidega;
- b)riikide füüsilise ja majandusliku eluga; lõpuks,
- c)erinevate riikide alamate vaheliste tsiviil (juriidiliste)

tehingutega ja riikides juriidilise korra kaitsmise vajadustega.

3. Riikide või nende alamate õiguste ja huvide rikkumise juhtudel, riigivõim, saades

kannatada, omab liigategija suhtes sunniõigust.

Nii nagu sisejuhtimises, aga ka välissuhetes on riigil õigus ja ta on kohustatud mitte ainult võtma teatud meetmeid oma huvide rahuldamise eesmärgil, vaid ka kaitsma neid meetmeid ning saavutama oma eesmärgid sunnivõimu vahendusel. Sellel alusel on rahvusvahelise sunni õigus rahvusvahelise juhtimise õiguse orgaaniline osa.

Riikide administratiivne tegevus sotsiaal-kultuurilistes rahvusvahelistes suhetes, nagu ka nende poolt rahvusvahelise sunniõiguse teostamise õigus on selle raamatu vastavates osades spetsiaalse käsitluse asjaks.

V.Rahvusvahelise juhtimise organid.

Artikkel 5. Nagu sisemise administratsiooni sfääris, vajavad riigid rahvusvahelise juhtimise valdkonnas organeid millised peavad täitma nende tahet ning korraldusi. Sellised organid on olemas. Nende vahendusel riigid juhivad poliitilisi ja sotsiaalseid rahvusvahelisi suhteid. Neile pannakse ka teatud administratiivseid ülesandeid; nad koormatakse ametiisikute õigustega, kes tegutsevad riigivõimu volitusel*).

*)Jellinek. Gesetz und Verordnung. S. 203 flg.

Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): „О консулахъ и консульския юрисдикции на Востоке“, стр. 21 и след.; стр. 576 и след.

Rahvusvahelise juhtimise organiks eneseks peab lugema igat isikut, kes on riigi poolt nimetatud ühe või teise rahvusvahelise administratiivse ülesande täitmiseks.

Kuid kõik rahvusvahelised organid võivad olla jaotatud kahte gruppi:

- 1)normaalsed, alalised rahvusvahelised administraatorid; ja
- 2)juhuslikud, ajutised, spetsiaalsed.

Alalisteks on saadikud (diplomaatilised agendid), kõikide klasside konsulid, välisministeerium ja maa- ja mereväed. Ajutisteks organiteks on kõikvõimalikud spetsiaalselt rahvusvahelistele kongressidele ja konverentsidele volitatud saadikud, agendid, komissarid ning üldse ametiisikud, kellele on antud mingi spetsiaalne ülesanne.

Välisministeeriumi organisatsioon, ametkonna tegevusvaldkonnad ja võimu tasemete käsitlemine ei kuulu meie ülesannete hulka, kuna need on iga riigi sisekorralduse küsimused. Mis aga puudutab maa- ja mereväge, siis nende ülesandeks on riigi kaitsmine väliste kallaletungide eest ja on ka spetsiaalseks rahvusvahelise sunni teostamise organiteks. Ilma mingi kahtluseta, riigi sõjaväe organisatsioon, arvukus ja poliitiline tähendus asuvad sõltuvuses rahvusvahelistest kordadest; kuid need küsimused ei kuulu meie uuringu asja, sest see on sõja ja poliitika teaduse uuringu spetsiaalne asi*).

*)L. v. Stein, Die Lehre vom Heerwesen. (Stuttgart 1872), S. 11 u. ff.

Ratzenhofer. Die Staatswehr. (Stuttgart 18812), S. 22 u. ff., 126 u. ff.

Gumpłowicz. Verwaltungslehre, S. 59 u. ff.

Jäävad järele saadikud selle sõna avaras mõttes või diplomaatilised agendid ja konsulid. Nad on rahvusvahelise administratsiooni tõelised organid ning on nendega seoses mõistetavad.

Eelkõige, saadikutes ja konsulites ei tule näha selliseid ametiisikuid, kes on rahvusvaheliste suhete valdkonnas ainult juhuslike kaalutluste, huvide ning vaadete esindajad, milliseid ühel või teisel ajal antud riigi valitsus taotleb. Nende tähendus ja tegevuse sisu kannab sisuliselt orgaanilist iseloomu. Nad määratletakse kõigi ülesannete kogumiga, millised seavad enesele riigid

rahvusvaheliste suhete sfääris. Me jaotasime need ülesanded kahte liiki: poliitilisteks ja sotsiaalkultuurilisteks. Diplomaatilised agendid on olemuselt peamiselt riigi poliitiliste huvide esindajad; konsulite ülesandeks on kaasa aidata rahvaste ja eraisikute sotsiaalsete-kultuuriliste eesmärkide saavutamisele.

Kuid konsulid kui ka diplomaatilised agendid on ühtmoodi valitsuse organid, millised teostavad riigi tahet ja tema kõrgemat ideed, üldist hüve, kogu riikliku organismi huvi. Nende tegevuse üldine eesmärk on riigi rahvusvaheline tegevus. Selle eesmärgi saavutamiseks nad ei tohi silmist lasta seda orgaanilist, elulist sidet, milline eksisteerib rahvaste poliitiliste püüdluste ja kultuurielu vahel. Ühiskondliku ja riikliku korra koosmõju määratleb hädavajalikult konsulite ja saadikute vastastikuse side, ülesannete ning funktsioonide suguluse. Saadik ei saa lahendada temale pandud poliitilisi ülesandeid, tundmata oma rahva ja riigi ning selle rahva, kuhu ta on saadetud, ühiskondlikku elu, majanduslikku ja rahanduslikku seisundit. Vastupidi, konsul, kes soovib viljakalt täita ühiskondlik-administratiivse sfääri ülesandeid, ei saa seda oma riigi poliitiliste huvide tundmiseta teha.

Saadikute ja konsulite tegevuse tingimused määratletakse ühest küljest vahenditega, milliseid nad omavad, teisest küljest oma valitsuse ja rahvusvahelise õiguse alustega, seadustega, ettekirjutustega, instruksioonidega.

Meie huvisfääri hakkavad kuuluma vaid saadikute ning konsulite kohustused ning õigused. Seejuures on hädavajalik märkida, et kui riikide poolt poliitiliste eesmärkide saavutamise tingimused, oma olemuselt, ei allu täpsele juriidilisele analüüsile ja seepärast ei saa olla rahvusvahelise õiguse teaduse asjaks, siis saadikute juriidiline asend peab ikkagi olema siin käsitletud sel alusel, et nad on mitte ainult poliitiliste huvide organid, vaid seejuures neiks oma riigi peamiste ja omandatud õiguste esindajateks ja kaitsjaks. Nad on ka rahva komerts- ja sotsiaalsete huvide kõrgemaks kaitse instantsiks konsulite üle. Neis suhetes diplomaatiliste agentide tegevus määratletakse juba mitte poliitilis-administratiivsete eesmärkidega, vaid rahvusvahelise õiguse ning rahvusvahelise juhtimise alustega.

Teise rahvusvaheliste administraatorite järgu moodustavad delegaadid ja agendid, kellele on valitsuse poolt pandud erisugused spetsiaalsed ülesanded. Nad nimetatakse *ad hoc* ja peale ülesande täitmist nad kaotavad rahvusvahelise juhtimise organi iseloomu. Oma ülesande täitmise ajal nad kasutavad diplomaatiliste agentide õigusi, kui nad on oma riikide volitatud esindajad, nagu näiteks, rahvusvaheliste kongresside või konverentside liikmed. Kuid delegaadid, agendid, komissarid, isegi osaledes rahvusvahelistel koosolekutel, kuid olles ilma jäetud esinduslikust iseloomust, nagu näiteks, telegraafi- ja posti konverentside liikmed, kes selliseid õigusi ei oma*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 241 – 243.

Samuti ei oma esindusõigusi välismaale saadetud ametnikud, kellel on mingi spetsiaalne ülesanne, eriti salaagendid. Mis aga puudutab sõjaväelastest agente, siis nad võivad pretendeerida diplomaatiliste agentidega ühesugustele õigustele, kui nad kuuluvad saatkonna koosseisu või on akrediteeritud välismaise õukonna juurde, kui oma valitseja isiklik esindaja.

Sellisel viisil, kõigist riigi rahvusvahelistest organitest, me peame peatuma ainult saadikutel ja konsulitel, kui organitel, millistel on alalised ja kindlaksmääratud kohustused ning neile vastavad õigused. Saadikute seisundit määratlevate juriidiliste normide kogum, on saatkonna õigus (*droit d'ambassade ou de legation*). Seadused ja normid, mis puutuvad konsulite seisundisse, moodustavad konsulaarõiguse (*droit consulaire ou de consulat*). Enne, kui minna üle riikide rahvusvahelise juhtimise spetsiaalsete organite õiguste ja kohustuste käsitlemisele, ei saa peatumata jääda sellel rõõmustaval faktil, et uusimal ajal on töötatud välja sellised rahvusvahelised asutused, millistes ei saa märkamata jääda rahvusvahelise kogukonna juhtimise enese alget. Eksisteerivad rahvusvahelised administratiivsed asutused, millistele riikide üldisel nõusolekul on pandud nende konkreetsete administreerimise ülesannete juhatamine neis administratsiooni sfäärides, millistes

üldiste huvide tunnetus viis nende parimaks kaitseks, ühiste asutuste organisermisele. Sellisteks rahvusvahelisteks asutusteks on, käesoleval ajal, Bernis asutatud 5 rahvusvahelist Bürood et kaitsta tööstuslikku, kirjanduslikku ja artistlikku omandit, ning ka telegraafi, posti ja raudteeasjades. Siia puutuvad Brüsselis eksisteeriv Neepritega kauplemise asjadega tegelev büroo, Tollitariifide avaldamise büroo ja lõpuks Pariisi mõõtude ja kaalude büroo*).

*)Moynier. Les bureaux internationaux des Unions universelles. Genova 1892.
Descamps. Les offices internationaux et leur avendr. Bruxelles 1894.

Kõik need rahvusvahelised asutused omavad rahvusvaheliste traktaatidega määratletud õigusi ja kohustusi. Kuid nende, kui rahvusvahelise suhtlemise juhtimise spetsiaalsete organite iseloom ei ole veel täielikult positiivsel kujul kehtestunud. Kuid peab lootma, et tulevikus kujunevad neist välja kindlaksmääratud võimu ning täpselt määratletud kohustega rahvusvahelised administratiivasutused.

Käesoleval ajal saatkonnad ja konsulaarasutused, kui ka üksikute riikide spetsiaalsed rahvusvahelise juhtimise organid, ilma mingi kahtluseta, seisavad esimesel plaanil ja nende kaudu tegutsevad valitsused rahvusvaheliste suhete valdkonnas.

A. Saatkonnaõigus.

VI. Saatkonnaõiguse ajalooline areng.

Artikkel 6. Kui diplomaatiliste suhete pidamiseks vajalike teatud juriidiliste eeskirjade kogum, sai saatkonnaõigus tekkida vaid siis kui riikides tekkis arusaam sellest, et nad on rahvusvahelise suhtluse liikmed ja et need vastastikused suhted on hädavajalikud. Kuni selle ajani, isegi kui saatkonnad eksisteerisid, siis neist ei saanud rääkida kui normaalsest ja juriidilisest rahvusvahelisest instituudist*).

*)Wicquefort. L'ambassadeur et ses fonctions. La Haye 1680.

Miruss. Das europäische Gesandtschaftsrecht. Lpz. 1847.

Alt. Handbuch des Gesandtschaftsrechts. Berlin 1870.

Ch. de Martens. Guide diplomatique, 5 ed. par. Geffcken. Paris 1866.

Geffcken. Das Gesandtschaftsrecht und die diplomatischen Verkehrsformen (Holtzendorff's Handbuch, III, S. 605 flg.)

Pradier-Fodere. Cours de droit diplomatique, Paris 1881, 2 vls.

Geffroy. Origines de la diplomatie: les plus anciens traites dans l'antiquité grecque. (Revue d'histoire diplomatique, I. № 4).

Faktilisi diplomaatilisi suhteid hoidsid juba muistsed rahvad. Kreeklased saatsid erinevate poliitiliste ülesannetega välisriikidesse saadikuid, keda nimetati ...((kr sõna.)). Roomlased määrasid teiste rahvastega läbirääkimiste pidamiseks legati või oratores. Neil isikutel oli saadikutena kindlaksmääratud õigused, millised andsid neile oma ülesande täitmise võimaluse. Muiste austati saadikute isikupuutumast; nad ei olnud selle riigi, kuhu nad saadeti kohtualluvuses, jne. Kuyid neil õigustel oli religioosne värving. Saadikut loeti vanal ajal isikuks, kes asusid jumaluse erilise kaitse all. Sel alusel solvamist, mis sooritati saadiku suhtes, oli vaadeldav mitte riigi, millise esindaja ta oli, vaid jumalate ja religiooni, kes seda isikut kaitsevad, vastane tegu.

Sel ajal diplomaatilised agendid ei moodustanud spetsiaalset ametnike klassi. Saadikuks võis

sel ajal olla valitud igasugune isik, ainult et ta oleks antud tingimustes olnud enamvõimeline edukaid läbirääkimisi pidama. Sellisteks valiti mitte ainult riigimehi, oratoreid, vaid isegi näitlejaid, muusikuid, luuletajaid ning naisi. Roomlased saatsid Coriolanuse juurde läbirääkimisteks ta naise ning ema, lootes põhjendatult, et nad on paremad, kui meesisikud, tigestunud patriarhi mõjutajad. Samas ei olnud diplomaatia miski salapärane tegevus, see oli avalikustatult ja avalikult teostatav.

Kuid vanal ajal ei eksisteerinud läbirääkimiste pidamise suhtes mitte mingeid kindlaksmääratud juriidilisi eeskirju, ega ka saadikute staatust. Väidetakse, et *jus feciale* sisaldas eneses selliseid eeskirju. Kuivõrd see on õige, ei saa säilinud allikate põhjal öelda. Vastupidi, selle arvamuse kasuks, et diplomaatiliste agentide õigused ja kohustused jäid vanal ajal ebamäärasteks, räägib see vaieldamatu fakt, et muistsed saatkonnad ei olnud alalised. Läbirääkimisi peeti ning lepinguid sõlmiti juhuslikel asjaoludel ning see ülesanne oli ühtede või teiste isikutele pandud vaid ajutiselt: peale nende poolse ülesande täitmist nende volitused lakkasid ja saadikud naasesid kodumaale.

Saadikute saatmine oli vanal ajal juhuslik ning harv nähtus. Seda seletatakse sellega, et sel ajal puudus õigete rahvusvaheliste suhtluste vajadus ja kui seda ei ole, siis valitsused ei vaja välismaal oma alalisi organeid ja siis pole ka nende saadikute tegevuse, õiguste ja kohustuste reguleerimiseks tarvis eeskirju.

Esimesed alalised saatkonnad asutati paavstide poolt keskajal. Rooma-katoliku kiriku huvid vajasid sel ajal kaitset, eriti saksa barbarite aga ka Türgi poolt vallutatud kristlikes maades hulgas. Muide, juba patriarhidel oli õigus pidada Babüloonia õukonnas oma alalisi esindajaid ja hiljem kandus see õigus üle Rooma paavstidele. Rooma kuuria hakkas isegi nimetama Prantsusmaa kuningate, nende „esmasündinud kiriku poegadele“ juurde, nii võimsalt kaasa aidates paavsti autoriteedi tõstmisele Lääne Euroopas, oma alalised volinikud, keda nimetati *apocrisarii* ja *responsales**).

*)Ducange: Apocrisarius est qui custodit Ecclesiae thesaurum... Responsalis, qui responsa seu negotia ecclesiastica peragebat. (Holtzendorff's Handbuch, III, 612).

Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): „О консулахъ и консульскіи юрисдикціи на Востоке“, стр. 196.

Alates XV sajandi lõpust, kui Euroopas poliitilised suhted võtsid üpris pingelise iseloomu, kujunes Lääne-Euroopa riikide vahel alaliste missionide pidamise välja komme. See kinnistus, eelkõige, suhetes naaberriikide vahel, mis olid seotud ühiste poliitiliste huvidega, nagu Prantsusmaa ja Inglismaa, Hispaania ja Prantsusmaa jt. Tihti seati alalised saatkonnad sisse traktaatide alusel. Nõnda, näiteks., 1520.a. Saksa keiser ja Inglismaa kuningas sõlmisid omavahel lepingu, millise alusel nõustusid üksteise juures pidama saadikuid „selleks, et omada võimalust – ütleb leping – saada nende kaudu kõigist üksikutest sündmustest enam tõepäraseid teateid“*).

*)De Maulde-la-Claviere. La diplomatie au temps de Machiavel. Paris 1893, 2 vls.
Fischer. Geschichte der Diplomatie im Reformationszeitalter (Lpz. 1875), S. 151 ff.
Krauske. Die Entwicklung der ständischen Diplomatie vom XV. Jahrh. Bis 1815. Lpz. 1885.

Nys, Le commencement de la diplomatie et le droit d'ambassade jusqu'à Grotius. (Revue de droit int., t. XV, p. 577; t. XVI, p. 55 et suiv).

Menzel. Deutsches Gesandtschaftswesen im Mittelalter. Hannover 1892.

Peale Vestfaali rahu sõlmimist, milline kinnitas Euroopa poliitilise tasakaalu süsteemi, juurdus alaliste saadikute instituut lõplikult. Selle arengule aitasid eriti kaasa Richelieu ja Prantsuse kuningas Louis XIV. Esimene on märkimisväärne, kui oskuslik Prantsusmaa saatkondade organisatsioon.

Vähehaaval kujunes välja „diplomaatilise korpuse“ mõiste, kui ühtsest tervikust, millise moodustavad ühe õukonna juures asuvad erinevate riikide diplomaatilised esindajad. See mõiste ise tõestas, et Lääne Euroopa tsiviliseeritud riigid tulid teadmisele, et nad on ühe poliitilise süsteemi, ühe liidu või rahvusvahelise suhtlemise liikmed.

Sellistel tingimustel sündis ja arenes tsiviliseeritud rahvaste hulgas saatkonnaõigus, millist kuni tänase päevani rakendatakse nende suhetes.

Diplomaatilised suhted mittetsiviliseeritud riikidega omab erilist iseloomu. Selliste suhete vajadust tunnetavad tavaliselt haritud rahvad ja sed ei ole sugugi märgata mittetsiviliseeritud rahvaste juures. Seepärast erinevate Aasia ja Aafrika riikidega suhete loomise algatuse on enesele võtnud alati Euroopa riigid. Nad sundisid harimatuid rahvaid isegi relva jõuga avama oma linnu eurooplastele ja seejärel nõudsid tungivalt, et nad nõustuksid sallima enda juures nende juurde määratud alalisi residentide.

Ei saa öelda, et nende poolmetsikute valitsejate õukondade juurde ametisse nimetatute olukord oleks olnud kadestamistväärne. Konstantinoopolis, kuhu saadikuid nimetati juba XV sajandil, eksisteeris nende riikide, millised kuulutasid sultanile sõja, saadikute seitsmetornilisse lossi vangistamise komme, kus neil tuli läbi elada kõikvõimalikke kannatusi ning puudust. Peaegu sama moodi toimisid Hiina ja Jaapan saadikutega veel hiljuti.

Suure vaevaga õnnestus Euroopa riikide valitsuste poolt seada alalised missionid sisse Ida riikides, millised mitte ainult ei teadvusta enesele nende järele hädavajadust, vaid isegi täiesti igasuguste alusteta kardavad neist välismaalastest diplomaatiliste agentide alalisest kohalviibimisest ohtu siserahule*).

*)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): „La Russie et l'Angleterre dans l'Asie Centrale“, p. 50 et suiv.:

Duke of Argyll. The Eastern Question from the Treaty of Paris 1856 etc. London (1879), t. II, p. 225, 267.

Kuid ka kuni käesoleva ajani mõned neist mitteharitud riikidest, nõustudes saatkondi vastu võtma, ei suuda enese poolt neid vastu saata. Teised aga piirduvad usaldusisikute saatmisega ajutiste või spetsiaalsete ülesannetega ja ainult Türgi, Pärsia, Hiina ja Jaapan omavad Euroopa riikide õukondade juures alalisi saatkondi.

Venemaa suhted Lääne-euroopaga võttis õige iseloomu mitte varem kui XVIII sajandi alguses. XVI ja XVII sajandil paistsid need suhted silma juhuslikkusega ja olid erandlikkuseks sellest suletusest, millises elas Moskva riik. Moskvast volinike saatmine oli tingitud osalt Moskva valitsuse ajutistest vajadustest, kuid sagedamini hädavajadusest liitlaste abi järele, et võidelda Poolakate, Rootslaste ja Türklastega ning mis oli harva edukas ((läbirääkimised)). Ebaedu oli tingitud Mosva saadikute märkimisväärsest kõrksusest, kes oma Euroopa kordade põlguses laskusid välismaiste valitsejatega suheldes isegi häbematuks.

Sellise juhtumi iseloomulikuks näiteks saab tuua üht paljudest, mis juhtusid 1682.a. Selle aasta mais oli Moskvast Berliini saadetud kantseleikirjutaja Dmitri Simonovski, et teatada tsaar Fjodor III surmast ja Peeter I (koos Ivan V) troonile asumisest. Brandenburgi kuurvürsti vastuvõtul Moskva saadik, kaitstes oma valitseja au, vaidles poolteist tundi kuurvürstiga sellest, kuidas ta peab tõusma, kui lausutakse tsaari nimi. Simonovski nõudis, et kuurvürst võtaks siis ka mütsi peast. Ta keeldus kuurvürsti käe suudlemisest ning tema terviseks napsu võtmisest sel alusel, et vürst ei ole kroonitud isik. Huvitav on ka Moskva valitsuse otsus kaebuse üle, mis esitati kuurvürsti poolt eelpool mainitud asjas. 1689.a. Vastati tsaari nimel kuurvürstile, et „kirjutaja Simonovski nõudis tõsiselt kuurvürstilt, pärides Valitseja tervise järgi, paljastatud peaga seismist ... ja seepärast on ära teeninud vabanduse; kuid et ta keeldus kuurvürsti terviseks jooma, see-eest on teda kästnud karmilt karistada...“*).

*) Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Собрание трактатовъ, т. V, стр. 21.

Hulga sagedamini sõitsid Moskvasse Euroopa riikide valitsejate saatkonnad, peamiselt kaubandussuhete loomise ettepanekutega. Kuid need suhted ei saanud vajalikku arendust, sest Moskva õukond ei nõustunud mitte mingi juhul Moskvasse alaliselt välisriikide esindajaid lubama.

Vaat mõned faktid esialgsetest Venemaa ja Lääne riikide vahelistest diplomaatilistest suhetest. 1517.a. sõlmis Moskva tsaar Vassili III Brandenburgi markkrahviga Poola vastase liidulepingu. Lepingus kauples tsaar enese kasuks saadiku saatmiseks „mööda maad ja vett“ valdustest ja markkrahvi valdustest läbi ja „tee“ see nende saatkondade tee, nagu öeldud lepingus, pidi olema „puhas igasugusest litigikumisest“. Tsaar lubas omalt poolt: „kui ta, markkrahv Albert, oma saadikuid, Tema, suurvürsti juurde saatma hakkab, siis tema samuti ka tema riigi E. II. B. kaupmehed sõidavad nii maad kui vett pidi vabalt ilma igasuguse kinnipidamiseta vabalt“.

Kuid nagu me ütlesime, Moskva valitsus ei armastanud Moskvas omada välismaa saadikuid, eriti alalisi; seejuures, ilma selliste esindajateta ei olnud võimalust pidada nendega õigeid suhteid. Suur Brandenburgi kuurvürst tegi esimesena Moskva õukona juures alalise saatkonna sisseseadmise katse. Vaatamata kuurvürsti visadele katsetele, lõppesid need, siiski, täieliku ebaeduga. Asi toimus järgmisel viisil.

1675.a. Brandenburgi ametnik Herman Hessen andis saadiku käsukirja, millise alusel ta oli nimetatud kuurvürsti alaliseks agendiks Moskvas. Tsaar Aleksei I ei olnud sellega nõus. Järgmisel aastal tsaar Fjodor III saatis ta juba Moskvast välja, teatades temale, et „nüüd on naaberriikidega õigete suhetega suhtlemiseks sisse seatud post, ning kuurvürst võib seda kasutada, kui ta soovib kiiresti kirju saata“. Kuid 1677.a. Esitas kuurvürst uuesti palve, et Hessen võiks jääda Moskvasse, nõnda nagu – rääkis kuurvürst, postisuhted on aeglased ja ebarahuldavad, aga ajutiste saadikute saatmine on äärmiselt kulukas. Moskva valitsus ei vastanud palvele selgelt. Ta vastas, et „ei temal, Hessenil, agendil Venemaal, ega Venemaa residendil kuurvürsti juures pole mõtet olla ja asjatu on saata saadikuid, et kinnitada ja uuendada vana sõprust“. Kuurvürst pöördus veel kord samasuguse palvega 1678.a. ja jälle edutult*).

*)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Собрание трактатовъ, т.V, стр. 22 и след., т.I Введение.

Need ja paljud teised faktid näitavad, et vene valitsus enne XVIII sajandil suhtus pigem eitavalt saatkondade instituudile, kui leidis seda sobivaks pookida vene pinnasele. Asi muutus Peeter Suure ajast. Viimane seadis oma geniaalses tegevuses eesmärgiks kasutada oma maa arendamiseks ja õitsenguks tsiviliseeritud rahvaste kogemust, suur tsaar, loomulikult, vajas Lääne Euroopaga läbikäimiseks mitte ainult õigeid kaubandus-, vaid ka diplomaatilisi suhteid. Selle eesmärgi saavutamiseks Peeter Suur, asutas suursaatkonna välismaal (1696.a.), peale seda me näeme, et ta mitte ainult ei nimeta oma alalisi esindajaid välismaiste õukondade juurde, vaid ka nõustub neid enda juurde võtma. Venemaa ja Lääne riikide vahel peetakse läbirääkimisi saadikute ametisse astumise tseremoniaali ning nende võõras riigis juriidilise asendi üle. Lõpuks, kokkulepetega ja seadustega töötatakse välja teatud eeskirjad, millised määratlevad saadikute õigused ning kohustused*).

*)Полное Собр. Зак. №№ 500, 574, 595, 610, 1088, 7822, 8908, 9442, 11637, 11878 и др. Брикнер. Russische Diplomaten im 17 Jahrhundert. (Russische Revue, Bd. XXVIII, 1888.).
Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Собрание трактатовъ, тт.I-XI (1895.a.).

Александренко. Русские дипломатические агенты в Лондоне в XVIII веке. 2 тома. Варшава 1897 г.

Venemaa Euroopa riikide perekonda lõpliku astumisega need eeskirjad arenevad saatkondade instituudiks ja kinnistuvad meie isamaal kindlatel alustel.

Venemaa suhete kohta Ida riikidega peab ütleva, et nende arengut soodustas nii tema geograafiline asend, aga ka tema ajalooline ülesanne Aasias. Türgiga ta peab diplomaatilisi suhteid juba XVI sajandist peale, kuid alles 1700.a. ta sai õiguse pidada Konstantinoopolis oma alalist

residenti. Pärsiasse ta saatis spetsiaalse saatkonna, alates möödunust sajandist; käesolevaks ajaks on see muutunud alaliseks. Hiina ja Jaapan nõustusid enda juures vastu võtma Venemaa alalisi agente vaid alles uusimal ajal**).

**)Балкашинъ. «Трактаты России съ Китаемъ», въ Памятной книжке Западной Сибири. 1882 стр. 5 и след., стр. 89.

Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Le conflit entere la Russie et la Chine, ses origines, son developpement et sa portee universelle (Bruxelles. 1880), p. 45. Venekeelne tõlge Телесницкого, стр. 48 и след.

Lõpuks, Kesk-Aasia khaaniriigid olid sunnitud selleks relvajõu kasutamisele. Venemaa ja Buhaara 1873.a. traktaadi Artikkel 16. on öeldud: „Vene valitsus võib täpselt samuti omada alaliste esindajad Buhaaras kõrgeastmelise emiiri juures. Vene võimu volinik Buhaaras, täpselt samuti kui emiiri volinik Taškendis, hakkab elama õukonnas ning vene valitsuse arvel“. 1885.a. asutati Kõigekõrgema käsul, alaline poliitiline agentuur Buhaara emiiri juures.

VII. Aktiivne ja passiivne saatkonnaõigus.

Artikkel 7. Saatkonnaõigus on kõikide normide kogum, milline määratleb diplomaatiliste agentide juriidilise asendi.

Kuid selles on tarvis eristada kaks osa: aktiivne ja passiivne saatkonnaõigus.

Aktiivse saatkonnaõiguse all mõeldakse mõeldakse riigi, rahvusvahelise suhtlemise liikme, õigust nimetada oma esindajaid välismaale, õiguste ja privileegidega, mis on üldtunnustatud selle isikute klassi puhul.

Passiivne saatkonnaõigus on riigi õigus võtta enda juures vastu välisriikide esindajaid, kohustusega neil tunnustada kõik õigused ja privileegid, mis kuuluvad neile traktaatide, rahvusvaheliste tavade, seaduste ja riikide kohtupraktika alusel.

1. Riigi aktiivne õigus.

Kellele on õigus saata diplomaatilisi agente? Sellele küsimusele saab olla vaid üks vastus: aktiivne saadikuteõigus kuulub igale sõltumatule riigile. Viimane, olles rahvusvaheline isiksus, rahvusvahelise õiguse subjekt, valdab aktiivset saatkonnaõigust iseseisvalt, mitte mingite traktaatide või järeleandmise alusel, vaid asjade ja korra jõul, milline eksisteerib rahvusvahelistes suhetes. Poolsõltumatud riigid, põhimõtteliselt, sellist õigust ei oma. Nende rahvusvaheline esindatus kuulub süseräänsele riigile.

Kes teostab sõltumatus riigis aktiivset saatkonnaõigust? See küsimus võib olla lahendatud ainult riigis tegutseva sisekorra alusel. Jäädes kõrgema riigivõimu preogatiiviks, teostatakse rahvusvahelist esindatust erinevates riikides erinevalt. Selle teostamise viisid sõltuvad riigikorraldusest ja spetsiaalsetest seadustest*).

*)Hall'sa. International Law. § 97.
Bluntschli. Völkerrecht, 159.

Selles suhtes liiduline riik erineb oluliselt riikide liidust. Liiduliste riikide liikmed ei oma tervikust eraldi esindatust. Vastupidi, riigid, mis moodustavad liidu, omavad ühist esindajat ja nad võivad ka igaüks eraldi omada oma erilisi saadikuid.

Näiteks, Põhja Ameerika Ühendriikide üksikud osariigid, 1781.a. Konstitutsiooni alusel, omasid õigust nimetada oma diplomaatilisi agente, sõltumatult liidust; 1787.a. Konstitutsioon aga tühistas selle õiguse*).

*)Dana's Wheaton. Elements, § 208.
Geffcken. Gesandtschaftsrecht, § 151
(Holtzendorf's Handbuch, Bd. III).

Kuid Saksa keisririik säilitab kuni käesoleva ajani nii üldkeisririigi, aga ka eraldi osariikide poolse rahvusvahelise esinduse, lähenedes selles suhtes riikide liidu tüübile**).

***)Laband. Staatsrecht des deutschen Reiches, Bd. II, S. 239 ff.

Valitseja alaealisuse juhtumil, kuulub saadikute nimetamise õigus regendile, kes teostab seda õigust monarhi asemel, kuid see õigus võib kuuluda ka ministritele, kes antud ajal seisavad faktiliselt riikide juhtimise eesotsas***).

***)Phillimore. International Law., II, 156.

Nii, kardinal Dubois allkirjastas liidulise traktaadi 1717.a., mis sõlmitud Haagis, volituste alusel, mis anti temale alaealise kuninga nimel. Rootsisis, kuninganna Kristiina alaealisuse ajal, nimetas saadikuid kantsler Oxenstiern.

Mõnikord sunnivad kohalikud asjaolud selle, et üksikute provintside või kolooniate ülemad olid volitatud iseseisvalt tegelema aktiivse saatkonnaõigusega.

Nii, näiteks, spetsiaalne seisund, millist hõivab Venemaa ja Inglismaa Kesk-Aasias, oli põhjuseks, et Ida-India asekuningas ja Turkestani kindral-kuberner olid volitatud iseseisvalt pidama diplomaatilisi suhteid Kesk-Aasia riikidega. Muidugi ka see, ja teine olid tulemuste eest oma valitsuste ees vastutavad.

Kui riigis toimub kodusõda või on toimunud võimu usurbeerumine, siis küsimuse lahendamine, kellele riigis kuulub aktiivne saatkonnaõigus, on raskendatud. Mõlemad võitlevad parteid ja kumbki valitseja – olles troonist ilma jäänud ja selle hõivanud usurbaator – võivad pidada seda enese õiguseks ja nõuda, et nende poolt nimetatud saadikud oleksid tunnustatud kogu riigi esindajatena.

Põhimõtteliselt, aktiivset saatkonnaõigust ei ole riigi osal, milline jätkab võitlust oma sõltumatuse eest, ega ka usurbaatoril, seni kuni võimutäius on problemaatiline. Kuni võitluse lõpuni on selle õiguse kuuluvus puhtalt fakti küsimus, milline võib olla lahendatud mitte teisiti, kui eerapooletu asjade seisukorra uurimisega, milline on loodud võimu haaramise või kodusõja tulemusel. Ainult valitseja, kes on lõplikult troonilt kukutatud, ei saa pretendeerida aktiivsele, ega ka passiivsele saatkonnaõigusele*).

*)Bluntschli. Völkerrecht §§ 44, 45.
Phillimore. II, p. 152 etc.
Dana's Wheaton. Elements § 209.
Vattel. Droit des gens, liv. IV, chap. V, § 68.
Martens. Precis. § 187, 189.
Heffter. Völkerrecht § 391 ff.
Geffcken. Gesandtschaftsrecht § 152 (Holtzendorff's Handbuch, III).

Esperson. Dritto diplomatico e giurisdizione internazionale marttima. Torino 1872, t. I, p. 6-
e seg.
Bonfis. Manuel de droit international public. Paris 1894, p. 371 et suiv.

Nii lahendus see küsimus juba vanal ajal, nii nagu seda näitavad, näiteks, kuninganna Mary I Stuarti tuntud Šoti saadiku episkop Leslie asi, Inglismaa kuninganna Elisabethi juures. Leslie oli segatud Inglismaa kuninganna vastasesse vandenõusse ja vaatamata saadiku staatusele, heideti Towerisse. Ta pidi olema antud kohtu alla ning karistamisele. Selleks, et õigustada oma käitumist selles asjas, pöördus Inglise valitsus riigi parimate juristide poole küsimusega: kas diplomaatiliseks isikuks saab olla nimetatud isik, kes on sellesse ametisse nimetatud valitseja või valitsejanna poolt, kes kaotasid trooni? Inglise juristid vastasid, et kuningas või kuninganna, kes „seaduslikul (lawfully)“ viisil kaotasid trooni, ei oma saatkonnaõigust. Järelikult, Mary Stuart, valitsejannana, kes kaotas Šotimaa üle võimu, ei saanud nimetada Inglismaale saadikut ja Leslie ei saanud kasutada siin mitte mingeid selle tiitliga seotud privileege**).

**)Phillimore. Intern. Law., II, p. 154.

See otsus on õige. Kuid juriidilisest vaatepunktist on alusetu sõnade „ seaduslikul viisil“ lisamine, sest üldse „võimust ilma jätta“ võib ainult ebaseaduslikul viisil. Sisuliselt iga monarh, kukutatud troonilt, kuidaska ta seda ei kaotanud, jäetakse ilma saadkonnõigusest, seni kuni ta ei ole troonile pandud.

Praktikas valdab üldiselt see viimane vaatepunkt. Nii, näiteks, kui 1659.a. Pürenee kongressile ilmusid Karl II Stuarti saadikud, kes sel ajal ei olnud enam Inglismaa troonil, siis Prantsusmaa esindaja, kardinal Mazarini, keeldus otseselt nende vastuvõtmisest seetõttu, et siis oli prodektor Cromwell üksi Inglise valitsuse tegelikuks juhiks ja tema volinikud juba osalesid kongressil.

Uusimal ajal lord Rossel toimis samamoodi Neapoli ex-kuninga Ferdinand II suhtes. Tunnistades Itaaliat ühtse kuningriigina, kuulutas Inglise valitsuse juht 1861.a. Neapoli saadikule Londonis, et ta katkestab temaga diplomaatilised suhted. Preisimaa nii järjekindlalt ei toiminud. Ta lubas Wilhelm I kroonimisele 1861.a. mitte ainult Viktor-Emanueli volinikud, vaid ka oma suuremeelsusest isegi Ferdinand II esindajad, kuigi sel ajal mõlemaid Sitsiilia kuningriike enam ei eksisteerinud.

1870.a., peale seda, kui langes teine Prantsusmaa keisririik, tema pea, Napoleon III, kaotas oma saatkonnaõiguse. Kui ka oleksid eksisteerinud riigid, kes peale seda sündmust oleksid ex-imeratori volinikega läbirääkimistesse astunud, siis need suhted ei oleks saanud siduda Prantsusmaa rahvast.

Kodusõja ajal ei saa tunnistada poliitilise partei või riigi osa, mis võitleb sõltumatuse eest, saatkonnaõigust, seni kuni viimane ei muutu toimunud faktiks ega ole tunnustatud teiste riikide poolt.

1861.a. Lõuna ja Põhja -Ameerika osariikide vahelise võitluse ajal, Inglismaa postilaeval „Trent“ peeti Washingtoni valitsuse ristleja poolt kinni kaks isikut, Mason ja Slaidel, kes nimetasid end Lõuna osariikide saadikuteks. Tekkis küsimus nende diplomaatilise iseloomu suhtes. Põhja osariikide valitsus otsustas õiglaselt, et neid ei saa pidada diplomaatilisteks agentideks, vaid hoopis mässajate esindajateks, kuna Richmondi valitsus, mis ei ole välismaa riikide poolt tunnustatud, kui veel lõplikult kinnistumata ja seepärast see ei saanud kasutada aktiivset saatkonnaõigust*).

*)Marquardsen: Der Trent-Fall. Erlangen 1862, S. 71 ff.
Phillimore. Int. Law. II, p. 161 etc.
Dana's Wheaton. Elements, p. 126. Dana's note № 41.

2.Passiiivne saatkonnaõigus.

Artikkel 8. Kõik riigid, millised omavad aktiivset saatkonnaõigust, omavad ka passiivset saatkonnaõigust, s.t. võivad vastu võtta saadikuid, kes on neile nimetatud teiste riikide poolt.

Kuid mitte alati riigid ei kasuta neid õigusi ühtmoodi. Näiteks, Saksamaa Liit 1815.a. teostas täiel määral saatkonnaõigust, ei pidanud vajalikuks omalt poolt saadikuid. Hiina ja Jaapan võtsid pikka aega saadikuid vastu, kuid ise saadikuid ei saatnud.

Poolsõltumatud riigid ei oma aktiivset ega ka passiivset saadikuteõigust. Siiski, suurriigid, pidades silmas oma poliitilisi huve, nimetavad siia peakonsuleid diplomaatiliste agentide tiitliga (consuls generaux et agents diplomatiques). Kellel ei ole üldse olla siin akrediteeritud saadikutena, need konsulid ei pea isegi pretendeerima mitte mingitele privileegidele, milliseid konsulitel ei ole. Kuid tegelikult nad tihti omistasid enesele mitte konsulite, vaid diplomaatiliste agentide iseloomu.

Selles suhtes tekkis 1875.a. Belgradis vaidlus Saksamaa kindral-konsuli Rozeni, kes oli ametisse nimetatud ilma diplomaatilise agendi tiitlita ja teiste riikide konsulite vahel, kellel oli selline tiitel. Viidates sellele asjaolule, viimased ei nõustunud võrdsusega, millist nõudis Rozen. Saksamaa valitsus kuulutas, et kui ta konsulil ei tunnustata teiste pea-konsulitega ühesuguseid õigusi, siis ta lahkub Belgradist, mis ka järgnes. Hiljem vaidlus lahendati Berliini õukonna sooviga kooskõlas, aga nimelt, suurriigid nõustusid, et peakonsulid poolsõltumatutest riikidest ei saa mitte mingit diplomaatilist iseloomu, millist tiitlit nad ka ei kannaks*).

*)Annuaire de l'Institut de droit international, 1877, p. 230, 233.

Geffcken. Gesandtschaftsrecht, S. 621. (Holtzendorff's Handbuch, Bd. III).

Kas riik üldse peab vastu võtma tema juurde akrediteeritud saadikuid? Mitte kõik teoreetikud ei vasta jaatavalt sellele küsimusele. Eksisteerib arvamus, et saatkondade vastuvõtmine ei ole riigile juriidiline kohustus, kuid on kasu, huvi (Interessenfrage) küsimus**).

**.)Heffter. Völkerrecht, § 200, S. 418.

Pradier-Fodere. Cours, I, 347.

Rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist on selline vaade täiesti paikapidamatu. Kui tsiviliseeritud riigid on tegelikult ühtse rahvusvahelise kogukonna liikmed, siis on hädavajalik pidada omavahel õigeid suhteid ja võtta kõik meetmed, millised soodustavad nende arengut. Saatkondade vahetamine, kuulub vaieldamatult nende meetmete hulka, mis ei moodusta mitte ainult õiguse, vaid ka iga haritud riigi kohustuse. Keeldudes, põhimõtteliselt, saatkondade vastuvõtust, seab riik end väljaspoole rahvusvahelist suhtlust, aga järelikult ka rahvusvahelise õiguse kaitsest.

Vastupidi, mittetsiviliseeritud riikidele ei ole passiivse saatkonnaõiguse teostamine kohustuslik. On ebaõiglane sundida seda õigust jõuga teostama, nagu seda lubasid enesele mõned Euroopa valitsused Aasia riikide suhtes.

Me tõeastasime juba üldises osas, et haritud riigid ei oma õigust sundida barbaarseid rahvaid nendega suhetesse astuma (Artikkel 79. 5). Mittetsiviliseeritud rahvad ei ole rahvusvahelise suhtlemise sisu ja nende suhtes ei ole rakendatavad Euroopa rahvusvahelise õiguse alused. Siit tuleneb, et neile ei eksisteeri juriidilist kohustust võtta vastu neist riikidest, millistega nad suhetes olla ei soovi, diplomaatilisi saatkondi ja vastupidi, haritud riikidele nende suhtes ei ole neilt seda vastuvõttu õigus nõuda.

Sellest vaatepunktist ei olnud Inglismaal mitte mingit õigust sundida 1878.a. emiri Sher Ali Khani poolt Afganistani erakorralise saatkonna vastuvõtmist, mis saadeti peale vene saadiku, kindral Stoletkovi Kabuli jõudmist. On teada, et Sher Ali Khan Inglismaa saatkonda vastu ei võtnud ning see pidi tagasi pöörduma. Sellise teo tulemuseks oli emiiri poolne Inglismaale sõja kuulutamise, mis lõppes Afganistaani inglaste poolse vallutamisega. Rahuleping, millise Inglismaa sõlmis 1879.a. Sher Ali järeltulija Yaqub Khaniga, mis kohustas emiri mitte ainult lubama inglise alalise residentide Kabuli vaid ka pidada suhteid välisriikidega n' mitte teisiti, kui inglise valitsuse

nõannetega kooskõlas ja järelvalve all. (Mainitud 1879.a. Gandmaki rahulepingu, Artiklid 3,4 ja 5).

Seejuures, 1855.a. Afganistaaniga sõlmitud lepingu järgi Inglismaa nõustus, et nii Kabulis, kui üldse afganistaani territooriumil ei olnud inglise residente.

Kuid kui tsiviliseeritud riigid on vastastikku kohustatud saatkondi vastu võtma, siis sellest ei tulene, et nad pidid vastu võtma iga neile nimetatud saadiku. Mitte ainult diplomaatiliste suhete eesmärk – hoida rahumeelseid ja sõbralikke suhteid riikidega, vaid ka lähedased isiklikud suhted, millistesse oma ametikohustuste tõttu astuvad saadikud monarhi või riigi kõrgeima võimu esindaja, suhtes, kuhu nad on akrediteeritud, sunnivad isikuid valima suure ettevaatusega, keda sellele ametikohale nimetatakse. Seepärast sai tavaks, et enne seda, kui üks või teine isik saadikuna saata, teatada sellest mitteametlikult, niivõrd, kuivõrd see isik tolele valitsusele on vastuvõetav, millise juures ta peab asuma. Vastus sellele küsimusele otsustab kandidaadi saatuse.

Antud isiku saadikuna tagasilükkamise seaduslikeks põhjendusteks võib lugeda järgmisi:

1.Kui diplomaatiliseks agendiks riiki nimetatakse *selle territoriaalne alam*. Antud juhtumil isiku alamlikud suhted muudavad võimatuks või äärmisel juhul, raskendavad nendel tunnistamast neid erilisi õigusi, milliseid kasutavad kõik diplomaatilised agendid.

Ajaloo on teada mõned sarnase nimetamise juhtumid.

1626.a. Saabusid Moskvasse Rootsi saadikud, aadlik Juri Bernhart ja Aleksander Ljubimov Rubets või Rubtsov. Viimane rääkis, et ta on vene inimene, kes kannatas õigeusu tõttu kuningas Sigismundi poolt, oli vangis Marienburgis 11 aastat ja ta vabastati kuningas Gustav-Adolfi poolt. Rubtsov võeti Rootsi saadikuna vastu ja lubati tal külastada õigeusu kirikuid; siiski, tal ei lubatud täita temale antud ülesannet – sõita Moskva riigi kaudu Belaja Rusi ja Zaporooziesse*).

*)Соловьевъ. История, т. IX, стр. 180.

Eriti huvipakkuv on järgmine näide: Peeter Suure loal võttis Hanoveri kuurvürst enese teenistusse Aleksei Peetripoeg Bestuzev-Rjumini. Saades Inglismaa kuningaks, endine kuurvürst Georg I saatis 1714.a. Bestuzev-Rjumini erakorralise inglise saadikuna S-Peterburgi, et ta teavitaks kuurvürsti Inglismaa troonile asumisest Peeter Suurt, kes oli oma alama sellise eduga välisesteenistuses väga rahul, võttis Bestuzev-Rjumini vastu etiketi alusel, mis on kehtestatud välismaiste ministrite vastuvõtuks. Hiljem sai see sama inglise saadik Keisrinna Katariina aegadel Venemaa Riigikantsleriks.

1868.a. Hiina valitsus nimetas oma saadikuks kellegi Anson Berlingami, Põhja-Ameerika Ühendriikide alama, pannes talle Euroopa ja Ameerika riikide vahel kaubanduslepingute sõlmimise ülesande. Lääne Euroopas ja Venemaal oli Berlingam tunnistatud Bogdõhani saadikuks, kuid Põhja-Ameerika Ühendriigid ei nõustunud tede teisiti tunnistama, kui vaid lihtsa volinikuna, et sõlmida lepinguid, kuid ilma õiguste ja privileegideta, mis kuuluvad diplomaatilistele agentidele.

Vanas Saksamaa Liidus saksa vürstid ja vabalinnad nimetasid tavaliselt oma volinikeks Liidulise parlamendi istungitele Frankfurdi elanikke, kus see koos istus. Kuid 1816.a. Otsustas parlament, et tulevikus enam ütegi sellist isikut vastu ei võeta ja teda ei saa saadikuks nimetada, peale Frankfurdi linna enese saadikute*).

*)Alt. Europäisches Gesandtschaftsrecht, S. 45.

2.Ei võeta diplomaatiliste agentidena vastu kurjategijaid või isikuid, kes on kohtu poolt mingile üldhukkamõistva karistusega; nagu kui isiku, kes tunnistab end avalikult, tegevuse või kõnedega, ilmseks selle valitsuse vastaseks, millise juurde neid nimetatakse.

Bynkershoek jutustab ühest juhtumist, kui Inglise valitsus saatis Madalmaade osariikidesse, oma esindajana isiku, kellel mingi kuriteo eest, milline oli sooritatud Hollandi kolooniates, oli suust keel välja lõigatud. On arusaadav, et Madalmaade valitsus palus sellel isikul viivitamatult osariikidest lahkuda. 1885.a. Itaalia valitsus keeldus Ameerika Ühendriikide saadikuna vastu võtmast mister Keiley sel alusel, et ta suhtus solvavalt avalikus kõnes kuningas Viktor-Emanueli.

Austria-Ungari valitsus ei võtnud teda samuti vastu sel alusel, et ta on juuditariga tsiviilabielus**).

**)Bynkershoek. Quaestiones juris publici, lib. II, cap. V. V.
Phillimore. Commentaries, II, 174.
Gefken. Gesandtschaftsrecht, S. 632 (Holtzendorff's Handbuch, B. III).

3. Seaduslikul alusel ei saa saadikutena võtta vastu selliseid isikuid, kelle eriline ühiskondlik seisund või õigused teevad ta riigis sellises ametis asumise kitsendatuks või isegi territoriaalvõimule kahjulikuks. Sellises olukorras on katoliiklastest elanikonnaga riikide suhtes Rooma-katoliku kiriku kardinalid. Valitsusel on täielik õigus mitte nõustuda tema saadikuks kardinali seda silmas pidades, et katoliiklaste silmis ta jääb alati kirikuvürstiks ja võib oma vaimse autoriteediga oma võimu kuritarvitada. Teisest küljest, paavst võib, samuti seaduslikul alusel, nende saadikutest, kna kardinalid on olemuselt ex-officio rooma kuuria liikmed, vaimsete ametnike vastuvõtmisest. Selline keeldumine leidis aset 1875. a. kui Saksamaa valitsus soovis akrediteerida paavsti Pius IX juurde vürst Hogenloed, kel oli kardinali ametijärk.

4. Senini ei ole kadunud komme riigi ametlike volinikena saata naissoost isikuid. Tõsi, olid näited, et naised mitte ainult ei saanud diplomaatilisi ülesandeid, vaid nad ka täitsid need edukalt. Veturius ja Volumnia, Rooma senati ülesandel, veenasid Coriolanust Rooma alt koos vägedega lahkuma. Louis XIV nimetas Karl II Stuarti juurde oma saadikuks neuu Keruali. Poolas oli Prantsusmaa õukonna poolt saadetud Prantsuse marssali lesk, krahvinna Gebrian (1646.). On teada, et Poola kuningas Augustus II püüdis oma Rootsi vastast Karl XII meelitada rahu sõlmima, saates tema juurde 1702. a. läbirääkimistele oma armukese, krahvinna Maria Aurora von Köningsmargi ((1662 -1728)), kuid ebaedukalt. Kõige viimasel ajal Põhja-Ameerika Ühendriikides esinesid naised mitmeid kordi vabadele diplomaatiliste agentide kohtadele, kuid senini ((1905)) edutult.

Igal juhul, naiste volitamise riikide esindajaks on sellisel määral erandlik, et eeltoodud näiteid võiks pidada juhtumiteks, millised kohustaksid valitsusi naisi saadikuteks määrama*).

*)Alt. Europäisches Gesandtschaftsrecht, § 34 – 36.
Phillimore, II. 170 etc.
Calvo. Droit international, I, § 416.

5. Ei saa tunnustada seaduslikuks aluseks akrediteeritud saadiku vastuvõtmise keeldumise aluseks pidada ta mitte-aadlikest päritolu, või nõuda, et ta kuuluks teatud isikute seisusesse või klassi.

Saadikute päritolule pöörati suurt tähelepanu endistel aegadel. Vana režiimi valitsuse ajal nimetati tavaliselt ametisse kõrgema aristokraatia liikmeid.

Käesoleval ajal päritolu ei mõjuta valikut, veel enam saadikute vastuvõttu.

Lõpuks, mis puudutab ühe riigi poolt teise riiki akrediteeritud saadikute arvu, siis käesoleval ajal on peetud sobivaks saata üks esindaja. Vaid kongressidele ja konverentsidele ilmuvad mõnikord ühe valitsuse poolt saadetuna mitu volinikku, milline on õigustatud ülesannete keerukusega, mis tuleb neil koosviibimistel lahendada. Viimasel juhul määratakse üks neist isikutest esimeseks juhtivaks volinikuks. Tavalistes tingimustes ei saa riigile panna kohustust võtta mingi valitsuse poolt vastu mitmeid volinikke. Muide, sellised määramised on hulga ebamugavamad sellele riigile, kes neid teeb, kui neid vastuvõtjale riigile.

Kollektiivsed saatkonnad olid tavaliseks nähtuseks vanal ajal, kuid neid esines tihti ka hiljem, XVIII aastajal*).

*)Fischer. Geschichte der Diplomatie, 153.

Nii, 1757. a. Varssavis oli Venemaa saadikuks Gross ja tema juurde sõitis Venemaa saadikuks vürst Volkonski. Berliinis 1789. a. asusid kaks Venemaa saadikut, Alopeus ja krahv Nesselrode.

1822.a. Oli Viini saadetud Tatišev, et teise Venemaa saadiku kr. Golovkini, selja taga Austria õukonnas pidada läbirääkimisi Ida-küsimuses.

Lõpuks, peetakse võimalikuks, et üks ja sama isik on ühe ja sama riigi esindajana mitme välismaise õukonna juures. Endistel aegadel väikesed valitsused pidasid suurriikides mitmepeale üht esindajat. Käesoleval ajal, näiteks, Hiina valitsus peab S-Peterburi ja Londoni valitsuste juures üht saadikut. Venemaa saadik Berliinis on samuti akrediteeritud Meklenburg-Šverini õukonda.

VIII. Diplomaatiliste agentide järgud.

Artikkel 9. Kuni XVII aastasajani, st. kuni ilmusid esimesed alalised saatkonnad, Euroopa riigid tundsid vaid üht järku diplomaatilisi agente – saadikuid (ambassadeurs), kellele pandi erinevaid spetsiaalseid riiklikke ülesandeid. Alaliste missioonide asutamisega, kõrvuti saadikutega ilmuvad teiste nimetustega diplomaatilised agendid, sellised, nagu: residendid (residents), diplomaatiline assjur (agents charges d'affaires) ja teised, millised, võrdselt saadikutega, nimetati alaliste volinikena välisriikidesse ja sarnaselt saadikutele, olid oma valitsejate ametlikeks esindajateks. Saadikud ja paavsti nuntsiused erinesid vaid sel alusel muudest saadikutest, et said suurema ülesannetehulga. On ilmselge, et see erinevus on puhtalt faktiline. Nende juriidilised omavahelised suhted jäid täiesti määratletamatuteks. Keda pidada kõrgema järgu omajateks, kellele kuulub õiguse järgi eesõigus või siis kohtumiste juhtimise õigus, milliste üle peeti lõpmatuid vaidlusi saadikute ja teiste diplomaatiliste agentide vahel. Sarnaste lahkkelide ebameeldivus suurenes veel sel asjaolul, et iga saadik vaatles end, kui oma valitseja isiklikku esindajat, mistõttu kõige tühisemgi kokkupõrge pöördus monarhide au ning väarikust puutuvaks vaidluseks*).

*) Marshall. International vanities (London, 1875), p. 95 etc.

Sellele tülitsemisele pandi lõpp 1815.a. Viini kongressi otsusega. Ta töötas välja 19 märtsi 1815.a. diplomaatiliste agentide järgu reglemendi, millise põhjal diplomaatilised agendid jaotati kolme klassi:

- 1) Suursaadikud, legaadid ja nuntsiused (ambassadeurs, legats ou nonces);
- 2) Saadikud (envoyes, ministres ou autres accredites aupres des souverains);
- 3) Diplomaatilised asjurid (charges d'affaires accredites aupres des ministres des affaires etrangeres).

21. novembri 1818.a. Aacheni kongressi protokolliga loodi veel eriline diplomaatiliste agentide klass, nende juures volinike, nimelt – minister-residentide (ministres-residents), kes olid seatud, järgu põhjal, diplomaatlistest asjuritest kõrgemale ning saadikutest madalamale*).

*) Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Собрание трактатовъ, т. III, стр. 531.

Selline jaotamine võeti kõigi tsiviliseeritud riikide poolt vastu ja see säilitab senini seaduse jõu. Milliseid erinevusi tehakse üksikutes diplomaatiliste agentide klassides? Kas Viini reglemendi alusel saab saadikutele anda erilist juriidilist seisundit teiste volinike järkude suhtes?

Rahvusvahelise õiguse vaatepunktist on kõik diplomaatilised agendid, millisesse klassi nad ka ei kuuluks, omavahel võrdsed. See võrdsus väljendub selles, et nad kõik kasutavad ühtmoodi saadikute õigusi. Viini reglement ja Aacheni protokoll ei kehtesta selles suhtes mitte ühele järgule teise ees mingeid privileege. Ainult saadikute tseremoniaalis võivad olla lubatud, nende klassidele ja iga riigi (Viini reglemendi Artikkel 5.) seaduste poolt määratletud erinevuse tegemine**).

**)Bluntschli. Völkerrecht § 170 ff.
Heffter. Völkerrecht, § 220.
Phillimore. Int. Law., t. II, chap. IX.
Calvo. Droit international, I, § 431 et suiv.
Martens. Precis., t. II, §191 etc.
Pradier-Fodere. Cours de droit diplomatique, t.I, p.244 et suiv.

Kõigi nimetuste diplomaatiliste agentide juriidilise erinevuse puudumine saab täiesti selgeks, kui vaadata, milliseid erinevusi võib nende erinevatele klassidele ettekirjutada Viini reglemendi ning teoreetikute arvamuste alusel.

1.Suursaadikud. ((Venekeelses tekstis otseselt nii ei väljendatud)). Bluntschli ja teiste autoriteetsete teoreetikute ((писателей)) arvates, võivad suursaadikud olla nimetatud vaid riikide poolt, millistel on kuninglikud kõrgused (honours royaux), s.t. esimese klassi; Kuid hiljem Bluntschli loobub ise sellisest arvamusest. Tõesti, ei eksisteeri positiivselt mingit juriidilist alust, et mittetunnistada igal riigil sellist õigust. Kuid suursaadikute saatmine maksab väga palju ja seepärast riigid saavad neid peaaegu vastutahtmist*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 172.

Dana's-Wheaton. Elements, § 212: „The right of sending ambassadors is exclusively confined to crowned heads, the great republics and other States entitled to royal honors“.

Neumann. Gundriss, § 54.

Vattel. Droit des gens, liv. IV, §71 etc.

1815.a. Viini kongressi Reglemendi Artikkel 2 alusel „ainuüksi suursaadikud ja paavsti legadid või nuntsiused loetakse oma valitsejate esindajateks“ („Les ambassadeurs, legats ou ninces ont seuls le caractere representatif“). Siit teevad paljud teoreetikud järelduse, et saadikud, esindades monarhi isikut, erinevalt teistest diplomaatilistest agentidst, omavad formaalset vahetult, kelle juurde nad on akrediteeritud, valitsejatega läbirääkimiste pidamiseks ja nad peavad alati olema tema poolt audientsil vastu võetud.

Sellise järeldusega ei saa nõustuda. Nagu seda õiglaselt märkis vürst Bismarc, ei ole ühelgi saadikul õigust nõuda isiklikku kohtumist valitsejaga. Kuid seda on veel vähe: Lääne Euroopa monarhiate konstitutsiooniline korraldus kohustab suhtlema otse valitsuse liikmega, kes juhib välisasju. Lõpuks, on ebaõige arvamus, et saadikud esindavad alati valitseja isiksust, kuna käesoleval ajal nimetab Prantsusmaa saadikuid, olles ise vabariikliku korraldusega.

Peale suursaadikute, kuuluvad diplomaatiliste agentide esimesse klassi legaadid ja nuntsiused. Nii nimetatakse paavsti esindajaid. Kui nad on nimetatud kardinalide hulgast, siis nad kannavad tiitlit legati a latere või de latere. Nuntsiused on tavaliselt paavsti alalised esindajad. Legaadid nimetatakse tavaliselt katoliiklikesse riikidesse enam religioosse, kui poliitilise ülesande.

2.Saadikud. Selle nimega tähistatakse spetsiaalselt teise klassi diplomaatilisi agente. Nende hulka kuuluvad tavalised ja erakorralised saadikud (envoyes ordinaires et extraordinaires), volitatud ministrid (ministers plenipotentiaires) ja internuntsiused (internonces). Viimased on olemuselt paavsti saadikud, kuid tavaliselt, samuti kandis Austria saadik Konstantinoopolis internuntsiuse tiitlit.

Kooskõlas Viini reglemendi Artikkel 2 määruste tähtsusele mõttele teise järgu diplomaatilised agendid ei oma esinduslikku iseloomu. Tegelikult nad ei saaks üldse teostada oma ametit, kui nad ei esindaks oma riiki. Ainus erinevus suursaadikust seisneb saadiku tiitlis ja väiksemas ametipalgas.

3.Minister-residendid. Need on kolmanda klassi saadikud. Pidades silmas nende erilist järku,

nad peavad eksisteerima vaid neis suurriikides, millised osalesid Aacheni kongressil 1818.a. Aacheni kongressi määrus võeti vastu hiljem ka teiste riikide poolt. Oma õigustelt ministerresidendid ei erine millegi poolest kahest esimesest klassidest.

4. Diplomatilised asjuriidid. Nad akrediteeritakse välisministeeriumite poolt, nende nimel. Hädavajalik on teha vahet diplomaatilistel asjuriididel, kes on nimetatud ametisse alaliste agentidena (charges d'affaires) ja sellistel, kes ajutiselt täidavad äraoleva saadiku ametiülesandeid (charges des affaires). Esimesed on olemuselt iseseisvad rahvusvahelised administraatorid, sarnaselt teistele diplomaatilistele agentidele; teistel tavaliselt ei ole sellist iseloomu ja nad juhatavad ainult missiooni jooksvaid mittepoliitilisi asju.

Kõik teised agendid, nagu komissarid ja delegaadid või ametnikud, kes on komandeeritud välismaale mingi spetsiaalse ülesandega, näiteks, laenu võtma, piiri määratlema, mingite lepingute artiklite täitmise kontroll, jne. ja neid ei tunnustata diplomaatilisteks agentideks ja neil ei ole nende privileege. Viimaste õigusi nad saavad ainult juhtumil, kui neid formaalselt akrediteeritakse mingi õukonna juurde; kuid seda juhtub üpris harva.

Erakorralised saadikud (les employes diplomatiques en mission extraordinaire) pidades silmas nende tiitlit ei oma mitte mingeid erilisi õigusi teiste ees (Viini 1815.a. kongr. Reglem. Art. 3). Saatkondadele ei anna mitte mingeid erilisi õigusi samuti sugulus või õukondade vahelised perekondlikud suhted, nagu ka poliitilised liidud (1815.a. Viini kongr. Regl. Artikkel 6.)

Diplomaatiliste agentide iga klassi järk määratakse omavahel neile (notifitseerimise) ametliku teate aja järgi oma saabumisel (1815. Viini kongr. regl. Art. 4).

Diplomaatilised agendid, mis asuvad ühes riigis või valitsuse juures, moodustavad diplomaatilise korpuse. See ei ole korporatsioon või juriidiline isik, kellele kuuluvad erilised õigused ja millise liikmed on omavahel seotud vastastikuste kohustustega. Korpuse liikmete vahel ei ole mingit teist sidet, peale moraalse. Nad on ühendatud üheks tervikuks oma esindatavate riikide solidaarsusega, kuivõrd se aset leiab, rikkumata viimaste sõltumatust. Nagu tervik, diplomaatiline korpus esineb kõigil juhtudel, kui ollakse segatud kogu rahvusvahelise liidu ühistesse huvidesse, näiteks, kohaliku võimu poolse saadikute õigustele kallalekippumise puhul, või tema poolt ta territooriumil viibivate välismaalaste jälitamise juhul jne.. Nendes huvides osalus diplomaatilise korpuse poolt väljendatakse protestis, mis on avaldatud kogu korpuse nimel; kuid see ei tohi kunagi võtta teise riigi siseasjadesse sekkumise kuju.

Diplomaatilise korpuse eesotsas asub dekan (doyen du corps diplomatique). Ta on korpuse esindaja pidulikel juhtudel ja ta algatab kõik küsimused, millised huvitavad korpust kui tervikut. Tava järgi kannab seda aunimetust antud õukonna juures ametis kõige kauem olnud kõrgema järgu saadik. Katoliiklikes riikides esindab teda, austusest, paavsti saadik. 19 märtsi 1815.a. Viini kongressi reglement ei sisalda mingeid määrusi diplomaatilise korpuse määruste suhtes. Kes kuulub sellesse? Kas kõik välisriikide esindajad, kes on antud riiki akrediteeritud? Meie arvates, mitte kõik. Korpuse liikmeteks peavad õiguse järgi kuuluma vaid nende riikide esindajad, millised kuuluvad rahvusvahelisse suhtlusesse, s.t. tsiviliseeritud riikide. Diplomaatiline korpus teenib huvide, püüdluste, vaadete ja arusaamade, mis seovad üheks tervikuks Euroopa riigid ja täiesti võõrad Idariigid, solidaarsust. Raske on uskuda, et korpuse dekaan, kes on pärit neist viimastest, suhtuks samasuguse tähelepanuga, ja asjatundlikkusega ning energiaga oma liikmete huvidesse, nagu seda peaks ja oleks võimeline tegema tsiviliseeritud riigi esindaja. Pidamata harimatuid riike rahvusvahelise suhtlemise liikmeteks, me ei leia, põhimõtteliselt, õiglaseks eeldada vaadeldavas suhtes nende ja tsiviliseeritud riikide vahelist võrdõiguslikkust. Praktika tõstatas selle küsimuse, kuid teooria ei ole senini seda puudutanud.

IX. Diplomaatilise missiooni algus.

Artikkel 10. Pidades silmas seda privilegeeritud asendit millist omavad diplomaatilised agendid välisriigis, on eriti tähtselt määratlema, millisest momendist algab pihta nende poolsete

erandlike õiguste kehtivus. Nõnda nagu saadiku õigused on tema kohustuste täitmise hädavajalikuks tingimuseks, siis on ilmselge, et nende kasutamine ei saa alata enne seda, kui ta astub tegelikult sellele ametikohale. Viimane leiab aset siis, kui järgneb antud isiku ametlik saadikuks tunnistamine selle riigi poolt, millisesse ta on määratud. Sellest hetkest peale saab saadik esindusliku iseloomu ja tal on kõik temale omistatud õigused.

Saadiku tunnistamine väljendub tema valitseja või riigi valitsuse, mille juures ta peab asuma, juhi pooltel audientsil eelmainitule akrediteerimise kirja, mis antud saadikule ta valitseja poolt, üleandmises (lettre de creance).

Akrediteerimise kiri on volikiri, milline antakse välja esimese kahe diplomaatilise klassi agentidele ühe valitseja poolt teisele ja see sisaldab eneses viidet nimele, ametijärgule ja akrediteeritud isiku volituste asjale. Samas vormis kirjutatakse akrediteerimise kirjad ministerresidentidele. Diplomaatilistele asjuritele antakse välisministri allkirjaga kirjad ja need adresseeritakse tema nimel teise riigi ministrile.

Rangelt öeldes, enne kakrediteerimiskirja esitamist saadikul ei ole mingeid diplomaatilistele agentidele kuuluvaid õigusi. Veelgi vähem ta võib pretendeerida mingitele privileegidele kolmanda riigi territooriumil, kus ta on eraisik. Kuid Bluntschli kaitseb vastupidist arvamust. Ta ütleb, et saadik astub oma õigustesse kohe, kui ta ametisse määratakse ja tal kasutab neid koheselt piiri ületades ja seda isegi võõral territooriumil. See arvamus on täiesti kooskõlas eksisteeriva praktikaga. Tõesti, käesoleval ajal austatakse diplomaatiliste agentide puutumatus kõikjal, kus nad ka ei asuks. Kuid asi on selles, et selline sadikute õiguste laiendamine sõltub täielikult valitsuse heast tahtest ja eriti kohalikest kohtulikest korraldustest, moodustamata üldsegi neile juriidilisi kohustusi. Diplomaatiline agent omab ametinimetust ja kasutab sellest tulenevaid erilisi privileege ainult selle riigi territooriumil, milline võttis ta vastu välisriigi esindajana*).

*)Bluntschli. Völkerrecht. § 186.

Phillimore. Commentaries, II, 194.

Martens. Precis, § 214.

Kent's Intern. Law ed by Adby, p. 130.

Travers-Twiss. Law of Nations, t. I, §199.

Neumann. Grundriss, § 61.

Lovisoni. Die Gesandtenrechte. Wien 1887.

Püsites selles küsimuses rangelt juriidilisel seisukohal, me ei soovi vähimatki õigustada erinevaid fakte saatkondade ajaloost, milline tunnistab kõige elementaarsemate rahvusvahelise õiguse nõuete suhtes välitsuste täielikku tähelepanutust.

Näiteks, XVI sajandil kuningas Fransc I saadikud, kes sõitsid Veneetsiasse ja Konstantinoopoli, olid, nagu võiks arvata Saksamaa Keisri Karl V käsu kohaselt, Ülem-Itaalias kinni peetud ja tapetud.

Rootsi kuller, major Sinkler, teel Konstantinoopolist Stokholmi, langes 1739.a. Saksoonias husaaride, võis arvata venelaste, kallaletungi ohvriks, ta metsikult tapsid ning võtsid enesele ta depešid**).

***)Ch. Martens. Causes celebres, II, Ap., p. 471 – 479.

Vattel. Droit des gens, liv. IV, § 84.

Ср. По делу Синклера Сборникъ Русскаго Истор. Общества т. V стр. 389, 406.

Nagu ka igasugune ebaseaduslik vägivald eraisikute üle, kes asuvad võõral territooriumil, jäävad need faktid alati kuritegelikeks.

Kord ja tseremooniad, millistest peetakse kinni diplomaatiliste agentide vastuvõtmisel, erinevad, vastavalt tavadele, millised on õukondade poolt omandatud.

Endistel aegadel kohati saadikuid tavaliselt piiril. 1763.a. Preisimaa kuningas Fridrisch II, oodates Berliini esimese türgi saadiku tulekut, tegi Venemaa saadikule vürst Dolgorukovile

järelepärimise selle kohta, kuidas Venemaal Türgi saadikuid vastu võeti. Välisministeeriumi kolleegium kirjeldas 19 septembri 1763.a. vastuvõttu rituaali üksikasjalikult. Esimeses piiripunktis viibis saadik ära karantiini, mil järel ootas teda piirivalve kordoni linnas kaardiväe ohvitseridest ja sõduritest auvahtkond, kes andsid au trummipõrina ja 20 -25 lasust koosneva aupaukude saluudiga. Seejärel anti ta üle teise 40 sõdurist ja ohvitserist koosneva auvahtkonna saatesse, et sõita pealinna. Teepeal toideti teda riigikassa kulul. Pealinnas võttis ta vastu uus auvahtkond, kes andis tema auks 22 lasulise saluudi ning 55 inimesest koosneva auvahtkonna. Saadiku päevarahaks oli tavaliselt viiskümmend rubla, lisaks muud reisiga seotud transpordi jne. kulud, mis maksti riigikassast.

Novembris 1763.a. saabus Türgi saadik Berliini ja oli seal vastu võetud Venemaal teostatud tseremoniaaliga sarnaselt. Berliini õukond oli väga pahane, kui pidulikult audientsil Türgi saadik tuli trooni juurde ja embas kuningat ning suudles ta õlga. Alguses püüdsid Preisimaa ministrid juhtunut salata, kuid siis rahunesid, kui said teada, et türklane tegi sama Saksamaa Keisri juures*).

*)Vürst Dolgorukovi ettekanne 11 (22) novembril 1763.a. (Моск. Гл. Арх. М.И.Д.).
Ch. De Martens. Guide diplomatique .Selles on saadikute vastuvõtu tseremoniaali kirjeldus.
Pradier-Fodere. Cours de droit diplomatique.

Peale akrediteerimiskirjade, saab saadik oma valitsuselt instruksiooni, millises on loetletud ta tööülesanded ning saadikule kohustuslik tegutsemisõpetus. Riigile, millesse saadik nimetati, viimane aru andma ei pea. Saadikule antakse volitus (pleinpouvoir), millise alusel ta saab õiguse alustada läbirääkimisi teatud asjas, sõlmida traktaate jne. , spetsiaalsed tegevused, millised on ära märgitud ta volitustes. Lõpuks, temale antakse passid ja läbisõidu leht (sauf-conduit), kui ta peab sõitma läbi sõdiva riigi territooriumi.

X. Diplomaatiliste agentide põhiõigused.

Artikkel 11. Diplomaatilistele agentidele kuuluvaid õigusi võib jaotada kahte liiki:

- 1)põhilised, millisteta saadik ei saa täita temal lasuvaid kohustusi; ja
- 2)teisejärgulised privileegid ning soodustused, et täita vähemtähtsaid saadiku kohustusi.

Eriliste õiguste hulka kuuluvad:

- a)puutumatusõigus; ja
- b)diplomaatiliste agentide eksterritoriaalsus ning kohtuallumatus kohalikele kohtuasutustele*).

*)“Manuel theorique et pratique des agents diplomatiques et consulares francais et etrangers“ par Lehr. Paris 1888.

Odier. Des privileges et immunités des agents diplomatiques en pays de Chretiente. Paris 1890.

- a)Puutumatusõigus (droit d´inviolabilite).

Tsiviliseeritud riikides kehtiva korra alusel iga välismaalane, asudes nende territooriumil, kasutab seaduse alusel ning piires, elu, au, tervise jne. puutumatus, kuid saadikud sama kõrgeimal määral. Juba vanal ajal tunnistati saadiku isiksust pühaks ja puutumatuks. Käesoleval ajal igasugune temale suunatud kallalekippumine on seaduse poolt karmilt karistatav**).

***)Grotius. De jure belli ac pacis, lib. Cap. XVIII: „De legationum jure“. I. „Passim enim legimus sacra legationum, sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, foedra sancta gentibus, foedus humanum:

sancta corpora legatorum“.

Nii, näiteks, meie kriminaalseadustiku Artikkel 261 sätestab: „Kes julgeb otse ja avalikult, teoga või solvavate ebasüüdsate sõnadega solvata välismaa suursaadikut, saadikut või muud diplomaatilist agent, kavatsusega avaldada tema valitsusele mitteaustust, see ... mõistetakse selle eest vangistusse kindlusvanglasse... koos mõnede õiguste ja privileegide äravõtmisega.“.

Kuid diplomaatiliste agentide puutumatus ei sõltu kuigivõrd asukohariigi seadustest, ega ka tema isiklikust suvast. See on rrahvusvaheline õiguslik korraldus ja sellisena, pühitsetud suure hulga kohtuotsuste ning siseseadustega. Saatkondade eesmärk ei oleks saavutatud, kui saadikutel ei oleks puutumatus. Seepärast, on sellest huvitatud kõik riigid ja selle rikkumise juhtumil esineb protestiga diplomaatiline korpus, kui suhtluse, mis ühendab haritud riike, väljendaja*).

*)Blackstone. Commentaries, t. IV, p. 253. „The rights, the powers, the duties and the privileges of ambassadors are determined by the Laws of nature and nations, and not by any municipal constitutions“.

Marshall. International vanities, p. 234 etc.

1781.a. Londoni ajalehes ilmus artikkel, mis süüdistas C.-Джемском õukonna juures olevat Venemaa saadikut špionaasis. Saadikut nimetati otse špiooniks. Inglise valitsus hoidis saadiku süüdistamisest ja alustas kohtulikku juurdlust autori ja kuningliku trükkali vastu. Kuninglik kohus karistas süüdlasi – ühe 12 kuuks vanglasse, teist 100 naelast trahvi maksma ning häbiposti (au pilori), kolmandad kuueks kuuks vangi ja 50 naelase trahviga **).

**)Из дель Моск. Главн. Архива М.И.Д.

Kõikidel diplomaatilistel agentidel, millise järguga nad ka ei oleks, on puutumatus. Ta kaitseb neid mitte ainult eraisikute poolse vägivalla ja solvangute eest, vaid samuti valitsuse tegevuse eest, mis võiks kitsendada nende vabadust. Puutumatus laieneb nii saadikute, kui ka nende asjade üle, millised on nende ametikohaga ning nende isiksusega väärkusega vahetult seotud. Sellel alusel tunnistatakse puutumatuteks: saadiku elamu, temale kuuluv vallasvara ja eriti ta kirjavahetus, paberid ning saatkonna toimikud, milliseid ei või mingil juhul konfiskeerida. Kuid saadikupuutumatusel on omad piirid. Mõistetakse, et saadik, ise rünnates või otsides hädaohtu, ei saa pretendeerida nii enesekaitsele, täiesti seaduslikule selle isiku poolt, keda ta ründab, ega ka tema vastu hädavajaliku politseilise ettevaatusmeetme, mis rikub tema puutumatus, võtmist. Saadik, kes ei austa võõraid õigusi, ei saa nõuda enese õiguste austamist. Saadikute puutumatus rikuti varem hulga sagedamini kui nüüd.

1718.a. Peeter I pani Hollandi residendile S-Peterburis, Debie'le, valve, võttis ta enese kinni, võttis ära temalt ära kõik paberid ja esitas temale kaheksa küsimust, millistest oli näha, et tsaar süüdistas teda mitte ainult temale ebameeldivate teadete eest oma valitsusele, vaid ka kahtlastest suhetest vene alamatega. Esitatud küsimustele Debie vastas, ent tsaari need vastused ei rahuldanud. Ta teatas Debiele, et ta vabastab tema, kui too ütleb, kes temaga tema alamatest suhtlesid. Debie andis lubaduse ja tõesti, nimetas mõned, kuid Peetri arvates, ei olnud need kõik. Lõpuks, ta nõudis Maadalmaade osariikidelt et nende resident kutsutaks tagasi, mis ka toimus piisavalt hilja.

Peeter õigustas oma tegusid sellega, et Debie sekkus Venemaa siseasjadesse ja järelikult, andis seadusliku aluse võtta tema vastu hädavajalikke ettevaatusmeetmeid. Peale selle, ta viitas Rootsi saadiku, Gillenburgi, asjale Londonis, kes samuti nagu Debie, oli arreteeritud vandenõus osalemise kahtluse alusel*).

*)Рескриптъ Петра I къ графу Александру Головкину въ Берлине отъ 25 Июля 1718

года (Моск. Гл. Арх. М.И.Д.).

Uusima aja praktikast väärib tähelepanu juhtum Itaalia saadikuga Venetsueelas, 1878.a. Saadik soovis valvest mööduda, kes sõjaseaduste järgi ei tohtinud kedagi mööda lubada, hoolimata hoiatusest, saadik püüdis ikkagi oma soovi ellu viia, siis krauuli ülem ohvitser lõi teda šaabliga, teadmata, muide, et tal on tegu saadikuga. Hüvituse nõudmisele vastas vabariigi president, et ohvitser antakse kohtu alla ja et saadiku maja eest marsivad Venetsueela sõjaväeüksused paraadsammul mööda. Kuid saadik nõudis veel, et Venetsueela batarei annaks Itaalia lipule saluudi. Kuna aga Venetsueela valitsus sellega ei nõustunud, siis saadik sõitis Ühendriikidest välja. Kokkuvõttes, Itaalia valitsus rahuldus ohvitseri karistamisega.

Jaanuaris 1885.a. Inglismaa volinik, Nicolson, Ateena asjades, oli solvatud Kreeka zandarmite tegevusega, kes ei jätnud tema kepiga peksmist järele ka peale seda, kui too oli teatanud oma ametinimetusest. Kannatanu nõudel, Kreeka valitsus alandas zandarmi auastet ja pani kaheks kuuks vangi ning „Konstitutsiooniväljakul“, kogu zandarmeeria ees, loeti ette vastava võimu poolne antud asja puudutav määrus. Sõjaväeorkester pidi määruse ettelugemise ajal mängima Inglismaa rahvushümni.

Isegi riigis, millise kaudu diplomaatiline agent suundub oma teenistuskohale, on ta isiku, vara ja kaaskonna puutumatus tunnustatud, kui tema isamaa ei asu selle riigiga sõjajalal. Kuid on iseenesest arusadav, et kõiki saadikute õigusi ja privileege võib diplomaatiline agent kasutada ainult selles riigis, millise juurde ta akrediteeritakse.

Ei ole kaasajal kahtlust, et diplomatilised agendid, kes on akrediteeritud neutraalsetes riikides, on jätkuvalt puutumatud ja ei saa olla rünnatud sõdivate poolte poolt, kui nad ei astunud nende seadusliku või faktilise võimu alasse.

1804.a. Oktoobris Prantsusmaa keiserlike vägede malev marssis Garburgist Hamburgi ja piiras öösel Hamburgi senati juures asuva Inglismaa saadiku sir Georg Remboldti maja ümber, arreteeris ta, võttis kaasa kõik ta dokumendid ja viis Garburgi (u. 150 km Edelas). Maja asus 1/2 km linnast eemal, kuid neutraalse Hamburgi territooriumil. Keiser Aleksander I ja Preisimaa kuningas olid sellisest Napoleon I sammust pahandatud, kes õigustas oma korraldust sellega, et ta otsustas „nüüdsest mittetunnistada Inglismaa agentidel olevat mitte mingit diplomaatilist iseloomu, sest nad on pandud oma valitsuse poolt rahvusvahelist õigusest ja tsiviliseeritud rahvaste üldistest seadustest väljaspoole“ (sic!). Järelikult, isegi neutraalsete riikide territooriumil ei olnud Inglismaa diplomaatilised agendid kaitstud Napoleon I poolsete rünnakute eest. Muide, Preisimaa energilise protesti tõttu, kelle juures sir Remboldt oli samuti akrediteeritud, vabastati viimane 1804.a. Pariisis*).

*)Из дель архива Министерства Иностранных Дель.

Geffcken. Gesandtschaftsrecht (Holtzendorff's Handbuch, III, § 168, S. 665).

Kõige vähem leiab austust saadikute puutumatus mittetsiviliseeritud riikides. Me juba rääkisime, et Türgis kehtis kaua aega tava nende riikide saadikute, kellega parasjagu sõditi, riiklikku vanglase panek (seitsmetorniline loss). Seda tehti heatahtlikuse sirmi all, et kaitsta saadikuid Konstantinoopoli alamrahva eest ja hiljem seepärast, et omada pantvange Portuga sõlmitud lepingute tagamiseks. Kuni käesoleva ajani kohtab saadikute mitteaustamist Idamaades.

Artikkel 12. b. Eksterritoriaalsuse õigus (droit d'exterritorialite). Selle õiguse mõiste oli antud ülevalpool (I kd, I pt, Artikkel 82). Saadikute eksterritoriaalsus seletatakse selle sama fiktsiooniga ja antakse neile samas mahus, nagu omistatud kroonitud isikutele. Sellest tuletatakse:

- 1)saadikute kodu või elamu puutumatus;
- 2)kohalikele kriminaalkohtutele mitteallutatuse;
- 3)tsiviilasjades kohtutele mitteallutatatus.

1.Saadiku kodu puutumatus. Selle privileegi all mõeldakse hoonet, millisesse on majutatud

saadik või saatkond, kuivõrd see ei ole vasturääkivuses selle riigi julgeolekuga, kus see saadik on akrediteeritud, territoriaalse võimu alt väljavõtmist.

Täiesti teisiti mõisteti seda õigust XVI ja XVII sajandil. Siis loeti vaieldamatuks tõeks seda, et saadik ei lahkunudki kunagi oma riigi territooriumilt; seepärast loeti ta eluase või hoone selle riigi territooriumi hulka kuuluvaks, mitte selle, kuhu saadik akrediteeriti ja kus ta tegelikult elas. Tagajärjed, millised sellest tuletati, sattusid otsustavalt vastuollu väljakujunenud riikliku elu tingimustega. Vähe sellest, et saatkonnahoone kuulutati puutumatuks, vaid eksterritoriaalsuse fiktsioon laienes ka kogu linnaosale, kvartalile, milles saadik elas. See osa eraldati kettidega ja muude märkidega ja selles kasutas oma piiramatut võimu ainult saadik. Seda privileegi nimetati *jus quarteriorum* või *franchise des quartiers**).

*)Bynkershoek. De judice competente legatorum, cap. XXI.

Vattel. Droit des gens, liv, IV, chap. IX, § 117, 118.

Martens. Precis, § 221.

Phillimore. Commentaries, II, p. 234 ets.

Travers-Twiss. Law of Nations, I, § 201.

Dana's Wheaton. Elements, § 227.

Bluntschli. Völkerrecht, §150, 151.

Heffter. Völkerrecht, § 212.

Alt. Gesandtschaftsrecht, § 65.

Millised ebamugavused sellise vaaate eksisteerimisega riigile tekkisid, saab siis selgeks, kui pidada silmas seda, et sellega seoses tuletati – varjupaiga õigus (droit d'asile), millise alusel saatkonna asukoha piirkond on koht, millisest sai kõigi isikute, kes varjusid seal territoriaalse politsei ning kohtu eest, pelgupaik. Maksis vaid kurjategijal sinna põgeneda ja ta sattus saadiku kaitse alla, kelle suvast ta siis sõltus: anda ta välja või tagada tema karistamatus. Tihti juhtus, et sellel alal valmistati territoriaalvõimu vastu ette vandenõusid ja viimane oli jõuetu neid ära hoidma, kuna osa pealinnast ei olnud tema kohtualluvuses.

Uskumatud kuritarvitused, milliseid tekitas kvartali vabadus, sundisid valitsusi võitlema sellega kõige energilisemal viisil. Nad otsustasid, et nad ei hakka enese juurde võtma saadikuid, kes juba ette ei loobu sellest kvartali õigusest. Juba XVII sajandil seda enamike riikide poolt ka ei tunnustatud või siis väga vähesel määral. Kuid ikkagi see säilis Madriidis, Veneetsias, Roomas ja Frankfurdis-Maine ääres, viimases ainult sel ajal, kui toimus Saksamaa Keisri valimine ning kroonimine.

Teistes riikidest hiljem oli see franchise des quartiers tühistatud ka Roomas. Paavstid olid üldiselt selle vastu ja alles Innokenti XI õnnestus sellega lõpparve teha. Ta andis 1677.a. Välja dekreedid, millisega võeti see õigus kõigilt värskelt paavsti juurde nimetatud saadikutelt. Sellele oli järsult vastu Louis XIV. Ta saatis Rooma saadiku koos 800 relvastatud isikust koosneva saatjaskonnaga ja vaatamata kiriku vastuseisule, autientsist keeldumisele, kardinalide nendega suhtlemiskeelule, jäi Rooma ja teostas vägivaldselt oma privileegi kuni 1689.a., kui ta oli, lõpuks, tagasi kutsutud. Prantsusmaa loobus sellest õigusest alles peale Innokenti XI surma, mis juhtus 1689.a. Lõpus*).

*)Laurent. Droit civil international, t. III, p. 70 et suiv.

Kvartali õiguse tühistamisega jäi diplomaatilistele agentidele alles nende poolt kasutatava hoone (franchise de l'hotel), puutumatu privileeg, koos varjupaiga õiguse, milline laienes samuti nende ekipaažidele. Kuid ka sellises mahus see oli vastuolus riikide territoriaalse ülemvõimu õigusega ning alles siis tühistati kurikuulus varjupaigaõigus, see sai omale seadusliku kuju. Siiski, pikka aega selle õiguse rikkumised kutsusid esile energilised protestid ja olid isegi sõdade põhjuseks*).

***)Bassett-Moore. Asylum in Legations and Consulates and in vessels. New-York. 1892.

1726.a. Hispaania kuninga Philippe V ebasoosingus minister, hertsog Ripperda ((1680-1737)), erru minnes, leidis olevat hädavajaliku otsida varjupaika Madriidi õukonna juures viibiva Inglismaa saadiku, lord Stanhope ((1694 - 1773)) majas. Olles häiritud sellisest varjamisest, palus kuningas algul Stanhopil veenda Ripperdat, et ta sellest majast lahkuks, kuid kuna veenmistel ei olnud edu, siis ta andis käsu panna tema maja jurde valve, et takistada hertsogil põgeneda. Lord Stanhope protesteeris. Seejuures Hispaania Kõrgem kohus otsustas, et Ripperda varjamine on Tema Kõrguse solvamine ja et Inglismaa saadik ei oma mingit tema varjamise õigust. Sellel alusel saadeti Inglismaa saatkonnahoonesse rühm sõdureid, kes arreteerisid hertsogi ja võtsid kaasa tema paberid. Peale sellist vägivalda lord Stanhope lahkus viivitamatult Madriidist. Terve aasta olid Hispaania ja Inglismaa diplomaatilised suhted katkestatud ja 1727.a. algas nende riikide vahel sõda, millise üheks aiendiks oli Hispaania kuninga poolse solvangu mitterahuldamine ja mis alustatud Inglismaa poolt saadiku maja puutumatus rikkumise tõttu*).

*) Syveton. Une cour et un aventurier au XVIII siecle. Le baron de Ripperda. (Revue d'histoire diplomatique 1894, № 3 et 4).

Samamoodi solvati, Londoni õukonna arvates, tema esindajat Stokholmis, polkovnik Hideksenit 1747.a. Rootsi ärimehe Springeri asjas. Viimast süüdistati riigireetmises ja oli pandud vangi, kus tal õnnestus põgeneda ja ta varjus Inglismaa saadiku maija. Juba järgmisel päeval piirasid Rootsi sõdurid maja ümber ja nõudsid Hideksenilt kurjategija väljaandmist. Hideksen tõrkus mõne aja, kuid peale Rootsi valitsuse ähvardusi Springeri vägivaldselt kinnivõtmise kohta, ta nõustus nõudmise täitmisega. Kuid ta ikkagi esitas sellise Rootsi tegevuse vastu ja jäämata rahuldumata, sõitis Stokholmist tavalist hüvastijätku audientsi tegemata**).

***)Martens. Causes celebres, I, p. 174 et suiv. ; I, p. 326 et suiv.

1808.a. Varjusid Venemaa saatkonnahoonesse Viinis kaks erariietes sõdurit ja rääkisid, et nad on vene sõjavangid, kes põgenesid Prantsusmaalt. Kuid Austria sõjaväevõimud nõudsid nende sõdurite, kui desertööride, väljaandmist. Nad piirasid saatkonnahoone ümber, kuid desertööre nad kinni võtta ei jõudnud. Vürst Kurakin, Venemaa saadik, protesteeris energiliselt sellise saatkonnahoone puutumatus rikkumise suhtes, ja Austria valitsus kiirustas nõutud rahuldust andma***).

***))Изъ дель Моск. Гл. Арх. М.И.Д.

1898.a. Lubas Hiina saadik Londonis enesele järgmise teo: Hiina valitsuse poolt riigireetmises süüdistatuna tagaotsitav hiinlane Sun-Vat-Sen tiriti saadiku poolt vägivaldselt Londoni tänavalt saatkonnahoonesse ja pandi aresti alla, et mõista ta üle Hiinas kohut. Inglise valitsus nõudis kategooriliselt arreteeritu viivitamatut vabastamist ja Hiina saadik pidi sellisele nõudmisele alluma.

Vene valitsus, rääkides üldse, mõistis saatkonnahoonete puutumatus S-Peterburis avaralt ja nõudis samasugust austust Venemaa diplomaatiliste agentide saatkonnahoonete suhtes välismaal.

Välismaiste saadikute hooned asusid meie pealinnas erilise kaitse all. Neist igauhe juurde seati sõjaväeline valve, mis tagas selle täieliku julgeoleku. Kui see meede tühistati, siis diplomaatiline korpus protesteeris, leides, et selline saatkondadele avaldatav au kuulub neile õigusega.

Igasugune välismaiste saatkondade varjupaigaõiguse rikkumine on Petrburis rangelt karistatav.1752.a. Vene politsei arreteeris Rootsi saatkonna hoones S-Peterburis kaks isikut, kes olid

selles saatkonnas, nende poolt kangete alkohoolsete jookide müügieeskirjade rikkumise pärast. Rootsi saadiku kaebuse peale meie valitsus vastas viivitamatult oma tseremooniameistri kaudu; süüdi olev polkovnik, kes andis arreteerimise korralduse, on kõrvaldatud oma ametikohalt ja alandatud reamehe seisusesse.

Mitte vähem ta kaitses oma hoonete puutumatus eest välisriikides, nagu see on näha järgmisest faktist.

1735.a. Danzinger linna saadikud, kes saabusid S-Peterburgi, palusid muuseas: „et Gdanskis (Danzigis) mõisamajas, mis on ostetud vene riigikassa poolt, milles elab agent (Venemaa resident), oleks alluv magistraadi juhtimisele“. Vene valitsus vastas: „kuna see maja kuulub Venemaale, siis linnale mingeid järeleandmisi ei tehta, kui see hakkab sõltuma agendist, kellel ei ole enda juurde võõraste isikute elama võtmise õigust“*).

*)Изъ дель Моск. Гл. Арх. М.И.Д.

Kuid käesoleval aastasajal on märgatav selle saatkonna hoonete eksterritoriaalsuse õiguse piiramise tendents. Selline vaade väljendus eriti reljeefselt 1867.a. Pariisis Venemaa saatkonna sekretärile, Balašile, elu kallale kippumises. Sama aasta aprillis ilmus maija, millist kasutas Venemaa saatkond, venema alam, kes pöördus saatkonna poole kodumaale pöördumiseks vajaliku toetuse ((rahalise abi)) saamiseks. Kui temale raha andmisest keelduti, ta tulistas Balaši ja veel kaht teist isikut, kes appihüüde peale kohale tormasid. Kohale kutsutud prantsuse politsei arreteeris kurjategija ja viis ta vanglasse.

Selles asjas tõstus küsimus: kas süüalune kuulub Prantsusmaa või Venemaa kohtuvõimu alla? Venemaa valitsus avaldas kohe oma arvamuse isamaa kohtu kasuks sel alusel, et kuriteo sooritati Vene saatkonna territooriumil ja et nii kannatanu kui ka süüdlane olid Venemaa kodanikud. Kuid Prantsusmaa valitsus väitis vastu, et saatkonna eksterritoriaalsus ei laiene sugugi kurjategijatele ja et peale selle, Prantsusmaa võimud, millised viisid selles asjas läbi esmase uurimise saatkonna enese palvel, on loomulikult kompetentsed ka seda asja lõpuni viima. Peterburi kabinet nõustus selle vaatepunktiga ja nõutas tulevikus enesele samasuguse õiguse Peterburis asuva Prantsusmaa saatkonna suhtes.

Nikitsenkovi üle mõisteti kohut Pariisis ja temale mõisteti Prantsusmaa seaduste alusel sunnitööle saatmine.

Käesoleval ajal ei saa enam varjupaigaõigusest, ega ka franchise quartier või saatkonna sõidukite eksterritoriaalsusest juttugi olla. Saadik peab kurjategija välja andma, kes varjeb end tema majas või kaarikus. Aga kui ta ei täida seda kohustust, siis kohalikud võimud võivad oma õigust jõuga teostada. Ainult saadiku isik peab alati jääma puutumatuks*).

*)Гаранцевъ. Лекции по русскому уголовному праву. СПб. 1887, часть общая, выпускъ I, § 216.

Artikkel 13.Saadikute kriminaalvastutus. See privileeg juurdus elus rahvusvaheliste tavade, seaduste ning kohtupraktika alusel. Teaduses see ei leia tõsiseid vastaseid. Kuid enamuse seda kaitsvaid teoreetikuid ebaõieti tuletavad selle eksterritoriaalsuse fiktsioonist, jättes tähelepanuta selle, et fiktsioon ei saa olla õiguse aluseks.

Saadikute kriminaalvastutus tuleneb loogiliselt nende puutumatuses, millist peab austama, kui õigete diplomaatiliste suhete hädavajalikkus tingimust. Ei saa nõustumatta jätta Montesquieu poolt antud diplomaatiliste agentide kohtuallumatuse aluse tabava iseloomustusega.

„Les ambassadeurs sont la parole du prince qui les envoie, et cette parole doit etre libre... On pourrait leur imputer des crimes, s'ils pouvaient etre punis pour des crimes; on pourrait leur supposer des dettes, s'ils pouvaient etre arretes pour des dettes... „**).

***)Montesquieu. De l'esprit des lois, liv. XXVI, chap. XXI.

Oma puutumatus õigusele, saadikud, põhimõtteliselt, vastuvaidlematult ei kuulu selle riigi, millisesse nad on määratud, kriminaalõiguse alluvusse. Kuid praktikas eristatakse kuritegusid, mis on sooritatud saadikute poolt, eraisikute- ja riigikorra vastasteks. Mõlematel juhtudel saadikud ei ole kohalike kohtute kohtualluvuses; kuid üldiste kuritegude suhtes riigid tunnistavad oma täielikku ebakompetentsust; poliitiliste kuritegude suhtes sunnib aga hädavajalik enesekaitse riike võtma rohkem või vähem repressiivseid meetmeid*).

*)Grotius. De jure belli ac pacis, lib. II, cap. XVIII, № 4 -7.

Wicquefort. L'ambassadeur et ses fonctions, liv. I, sect. XI, p. 275 et suiv.

Bynkershoek. Du juge competent, chap. XVIII.

Vattel. Droit des gens, liv. IV, chap. VII. § 92.

Miruss. Gesandtschaftsrecht, S. 338 ff.

Philimore. Commentaries, t. II, p. 195, etc.

Laurent. Droit civil international, t. III, p. 109 et suiv.

Geffcken. Gesandtschaftsrecht. (Holtzendorff's Handbuch, III, S. 651).

Slatin. De la juridiction sur les agents diplomatiques. (Journal du droit int. Prive, t. XI, p. 329, 463).

Таганцевъ. Лекции, I, §§ 215, 217, 218.

Möödunud aegadel on esinenud juhtumeid, mil saadikud on sooritanud üldisi kriminaalkuritegusid. XVIII sajandi alguses Portugali saadik Viinis tappis Saksamaa Keisri teenri ((varahoidja)). Viini alamrahvas, kes oli sellisest kuriteost väljavihastatud, soovis tungida mõrvari maija ning tema üle omakohut mõista, kuid Austria võimud andsid korralduse ta maja ümberpiiramiseks, misjärel kurjategija saadeti Viiniast minema, saates samal ajal ka Portugali valitsusele süüdlase karistamise nõude.

Hollandi saadik Ülem-Reini ringkonnas, millise koosseisu, teiste maadega kuulus ka Hessen-Kasseli landkrahvkond, oli süüdistatud 1763.a. kui baroness Hertzi testamenditaitja, selle kohustuse ebaõiges landgrahvile mittesoodsas täitmisel. Saadik võeti vahi alla ja otsiti läbi kõik ta paberid. Hollandi ühendriigid olid sellise käitumisega kõvasti solvatud ja kuigi landkrahv õigustas end, sest saadik ei olnud spetsiaalselt tema juurde akrediteeritud ja et kui testamenditaitja, oleks pidanud alluma Hessen-Kasseli kohtu õiguspädevusele, nad nõudsid visalt rahuldust, mis põhines saadiku kohalikele kohtule allumatusel. Landkrahv pidi vabandust paluma.

Endine Inglismaa saadik Eliott, Berliinis, olles 1783.a. akrediteeritud Kopenhaageni õukonna juurde, sõitis kaupmees Henri nime all ümberrietatuna Berliini. Berliinis elas ta naine oma- ja teise tütrega. Eliott röövis oma tütre ja saatis ta Kopenhaagenisse. Kui kuningas sellest teada sai, siis ta ei öelnud midagi, ning ka Preisimaa võimud ei sekkunud. See juhtus aprillis. Juulis Elliotti rivaal kutsus ta duellile teda Eliotti poolt levitatavate solvavate kuulujuttude tõttu. Duell peeti Preisimaa territooriumil, ja kuigi Eliott oli haavatud, nõudis ta vastaselt vabanduskirja kirjutamist, milles ta mõistaks hukka oma käitumise. Eliotti mitte ainult ei võetud kriminaaluurimise alla, vaid naasunud Berliini, võeti vastu õukonna auavaldustega*).

*)Изъ дель Моск. Гл. Арх. М.И.Д.

Vastupidi, poliitilised kuriteod, mis sooritatud saadikute poolt nende asukohariigis, kutsusid alati territoriaalse võimu poolsete ärahoidvate repressiivsete meetmete võtmise. Võib ära tuua järgmised siia puutuvad öeldud kinnitavad näited.

Rootsi Londoni õukonnas olev saadik, krahv Hillenburg, olles süüdistatud 1717.a. Inglismaa kuninga vastases vandenõus, oli arreteeritud, ta korrespondents konfiskeeriti ning saadeti valve all Rootsi. Asja uurimisel, Rootsi valitsus ei saanud vastu vaielda, et saadik ei oleks tegelikult süüdi ja

ta ei nõudnud rahuldust**).

***)Martens. Causes celebres, t. I, p. 57 et suiv.

Bynkershoek. Du juge competent, chap. XVIII, p. 221.

Phillimore, Commentaries, t. II, p. 203.

1718.a. Prints (vürst) Cellamare, Hispaania saadik Prantsusmaal, temale kardinal Alberoni poolt saadud instruksioonide järele, organiseeris regendi, hertsog Philippe Orleans'i kukutamise vandenõu. Cellamare suhtles mitmete regendiga rahulolematute prantslastega ja valmistas ette vandenõu teostamist, kuid varsti vandenõu paljastati. Cellamare arreteeriti viivitamatult; ta maja otsiti läbi ja paberid konfiskeeriti. Kuid tema üle kohut ei peetud ning piirduti vaid tema Prantsusmaalt väljasaatmisega. On märkimisväärne, et kuigi Cellamare palus diplomaatiliselt korpusest tema toetamist, siis nad ei protesteerinud Prantsuse valitsuse tegevuse vastu, teadvustades valitsuse tegevuse hädvajalikkust sellise kuriteo olemuse tõttu***).

***)Ch. De Martens. Causes celebres, t. I, p. 193 et suiv.

1848.a. Tuntud romaanikirjaniku ((William Bulwer)) vend Henry Bulwer ((1801 - 1872)), olles Inglismaa saadikuks Madriidis, hakkas sekkuma Hispaania siseasjadesse ja osales riigivastases vandenõus. Hispaania valitsus katkestas temaga suhted ja saatis riigist välja*).

*)Calvo. Droit international, t. I, § 581.

Vene praktika selles küsimuses on täiesti kooskõlas Lääne-Euroopa vaadetega. Me juba tõime Hollandi saadiku Deby asja S-Peterburis, kes võeti vahialla Venemaa siseasjadesse sekkumise pärast. 1744.a. Saadeti Venemaalt välja Prantsusmaa saadik de Schetardi. Moskvast teatati talle, et keisrinna ei tunnista teda saadikuna, kuna ta ei ole esitanud oma volikirja ja soovis ise jääda „Prantsus armee brigadiriks“ ja „eraisikuks“. Kuid kuna ta nimetas keisrinna ((Katarina II)) isikut kõige solvamal viisil ja lubas enesele sekkumist Venemaa siseasjadesse, siis ta pidi 24 tunni jooksul pealinnast lahkuma ning sõitma konvoi saatel välismaale tagasi.

Selles asjas diplomaatilises kirjavahetuses esitas Peterburi kabinet kolm diplomaatiliste agentide jälitamise põhjust:

1)saadikud ei tohi Valitseja, kelle juurde nad on akrediteeritud, omaduste üle nalja teha;

2)nad ei tohi moodustada poliitilisi parteisid;

3)nad ei tohi saata oma õukonnale paskvillilisi ettekandeid**).

***)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Собрание трактатовъ, т. XIII, № 473.

Пекарский. Маркизь де-ла -Шетарди въ России. СПб. 1862 г.

Vandal. Louis XV et Elisabeth de Russie Paris, 1882, p. 194.

Oli isegi juhtumeid, kui Venemaa valitsus pidas end olevat õigustatud jälitama Venemaa vastaseid riiklikke kuritegusid isegi nende diplomaatiliste agentide puhul, kes asusid võõras õukonnas. Nii, näiteks, 1743.a. Venemaa resident Dantzigis sai oma valitsuselt ettekirjutuse paluda kohalikel võimudel arreteerida selles linnas Prantsusmaa volinik. Desalje, kes varem oli Venemaa sõjaväeteenistuses, lahkus sellest, tegemata sellest enne mingit seaduslikku avaldust. Desalje arreteeriti, kui desertöör.

Sel aastal tuli Peterburis ilmsiks Keisrinna Katariina vastane Lopuhinite poolt organiseeritud vandenõu. Meie valitsuse kinnitusel, uurimine tõestas, ert peamiste vandenõulaste hulgas oli markiis de Botta, Maria-Theresa saadik Berliinis, kes vahetult enne seda oli saadikuks Peterburi õukona juures. Katariina teatas sellest kuningannale ja nõudis süüdlase karistamist. Kuid Maria-Theresa oli veendunud oma saadiku süütuses ja vaid selleks, et mitte tülitseda keisrinnaga ja jääda

ilma liidulisest abist, kutsus De-Botta Berliinist tagasi ja nimetas uurimiskomisjoni, milline mõistis de-Botta Gratsi kindlusesse vangi. See kohtuotsus rahuldab Katariinat ja ta palus markiisile armu anda*).

*)Изъ дель Моск. Гл. Арх. М.И.Д.

Kõige viimasel ajal on meie valitsusel olnud võimalus öelda välja oma vaade, Katakazi, Venemaa Washingtoni saadiku asjas, saadikute eksterritoriaalsete suhete. Washingtoni valitsus kaebab Katakazi peale, et alalise sekkumisega Ameerika Ühendriikide siseasjadesse, muudab ta oma sealviibimise otsustavalt võimatuks. Kaebuses, muu seas, väideti, et Ameerika Ühendriikide president ei saa ükskõikselt pealt vaadata sellele, et Washingtonis soovitakse teostada Konstantinoopolile iseloomulikke diplomaatilist praktikat. Venemaa valitsus nõustus Katakazi tagasikutsumisega**).

***)Staatsarchiv. 1871, № 4607- 4611.

Kuid, ei saa märkimata jätta, et Ida riikides mõistetakse diplomaatiliste agentide õigusi avaramalt, kui Euroopa-Ameerika riikides. Eriti avar on seal varjupaigaõigus. Kui näiteks 1895.a. Lõpus Inglismaa saadik Konstantinoopolis võttis saatkonnahoones vastu endise Türgi suurvesiiri Said-Paša koos pojaga, siis sultan ei saanud teda välja nõuda. Said-Paša lahkus vabalt Inglismaa saatkonnast, kui oli saanud sultanilt kirjaliku lubaduse, et teda ei hakata jälitama, ega sunnita mingisse ametisse astuma ega jäeta teda ka seaduslikust pensionist ilma.

Paljudes riikides on diplomaatiliste agentide kriminaalne kohtuallumatus pühitsetud positiivsete seadustega.

Meie kriminaalseadustiku artikkel 229 sätestab, et välismaa riikide missioonide ja saatkondade juurde kuuluvate isikute kuritegude või üleastumiste asjad algatatakse mitte teisiti, kui diplomaatiliste suhete vaatepunktist süüdistatavate ülemuste poolt. Seesama on öeldud 171 art. Krim. Sead.***)

****)Ср. Таганцевъ. Курсъ русскаго уголовного права, выпускъ первый, §§ 104 и 105.

Austria 1873.a. Krim kood. Võtab samuti diplomaatilised agendid kohalike kohtute alluvusest välja. Sarnased määrused on veel Saksamaa ja teiste riikide koodeksites****).

*****)Phillimore. Commentaries, II, p. 231 etc.

Vesque von Püttlingen Handbuch des in Oesterreich-Ungarn geltenden Internationalen Privatrechtes (Wien. 1878), S. 571. ff.

Goddyn et Mehiels. Le droit criminel belge au point de vue international. Bruxelles 1880, p. 15 et suiv.

Merlin. Repertoire, v. Ministre public.

Teaduses, nagu me juba ülalpool märkisime, saadikute kohtuallumatus ei ole kellegi poolt tõsiselt vaidlustatud. Teoreetikud peagu üksmeelselt kinnitavad seda. Muide, viimasel ajal on selle vihaseks vastaseks muutunud Laurent*).

*)Laurent. Droit civil international, III, 114 et suiv.

Ta näeb selles privileegis mitte enam, kui „absoluutse monarhia“ jäänukit, „le fetichisme royal“. „Kuningliku kohtumõistmise aeg – räägib ta – on möödunud ja koos sellise kohtumõistmisega peab langema ka saadikute õigus“. Kuid sellised fraasid ei tõesta midagi. Kui ei

pea eksisteerima diplomaatiliste agentide puutumatus, siis peab olema lubatud ka selle otsene tagajärg – saadikute kriminaalne kohtualluvus, kuid piires, milline seatakse kohaliku julgeolekuga ja riigi enesesäilitamise õigusega. Neis piires on see arukas ning hädavajalik.

Artikkel 14. 3. Kodanlik kohtuallumatus. Diplomaatiliste agentide kohtuallumatus kohalikel kohtutele, sarnaselt kriminaalsele kohtuallumatusele, on õigustatud nende vabaduse kaitsmise hädavajadusega, milline on nende esindusliku iseloomu tingimatu nõude Kohtupraktika tunnistab täielikult seda määrust, millist kinnitavad ka seadused**).

**)Grotius. De jure ac pacis, lib. II, cap. XVIII, § IX: „Nam omnis coactio abesse a legato debet, tam quae res ei necessarias quam quae personam tangit, pro plena ei sit securitas“.

Blackstone. Commentaries, book IV, chap. V.

Phillimore. Commentaries, II, p. 212 etc.

Hall. Inter. Law. p. 141.

Heffter. Völkerrecht, § 215.

Bynkershoek. Du juge competent, chap. XVI.

Paepé. Etudes sur la competence civile a l'égard des Etats étrangers et de leurs agents politiques, diplomatiques ou consulaires. Bruxelles 1894.

Selle tõestuseks võivad olla alltoodavad juhtumid.

Venemaa saadik Londonis, Matvejev, kes oli erinevatele isikutele võlgu 50 naelsterlingut, võeti inglise politsei agentide poolt kinni ja toimetati kohtu otsuse alusel, arestimaija, kust ta varsti vabastati käenduse alusel (1708.a.). Inglise kuninganna, kuulnud sellisest vägivallast, avaldas talle oma siirast kahetsust. Tsaar sai täieliku rahulduse. See seisnes selles, et tulevikus selliseid juhtumeid, nagu Matvejevi juhtum, ära hoida, kinnitas Inglismaa parlament 25. aprillil 1709.a. Billi saadikute puutumatusel Inglismaa kohalikes kohtutes. Peale selle, **Peterburi saadeti Tsaarilt vabanduse palumiseks pidulik saatkond*).

*)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): Собрание трактатовъ, т. X, стр. 15 и след.

Александренко. Дело объ оскорблении русскаго посла въ Лондоне А.А. Матвеева. (Журналь М.Н. Просв. 1893, сентябрь).

Phillimore. Commentaries, II, 228.

Muide, 1709.a. seadus ei hoidnud ära 1778.a. Inglismaa võimude poolset Veneetsia Londoni saadiku, Pizzoni, saadikupuutumatusel õiguse ennekuulmatut rikkumist, kes 450 naelase võla eest mõisteti Inglismaa kohtu poolt vangi. Kui saadik keeldus sellise otsuse täitmisest, siis konstaablid, lõhkunud ukseid, tungisid ta majja ja arreterisid saadiku. Viimane vabastati Inglismaa ministri sekretäri poolt, kes sai sellisest juhtumist teada.

1817.a. Esitati Neapolitanis hagi 88 tsevoonetsi väärtuselise vaksli suhtes Pozzo, kes oli Venemaa missiooni attache Neapolitani õukonnas, vastu. Olles kohtu ette kostjana kutsutud, Pozzo väitis, et ta on nõutud võla tasunud, millise tõestuseks esitas antud allkirja. Kuid aga kuna vekslit ta puruks ei rebinud, siis see kuulus teistkordsele maksmisele. Meie saadik Neapolis, kuulnud hagist, nõudis kohest asja lõpetamist. Ta tõestas, et kohus ületab oma võimupiire, kui ta el loobu asja arutusest, kuna diplomaatilised agendid ei ole kohalike kohtute võimupädevuses. Neapolitani valitsus käskis asja lõpetada ja noodiga, mis antud välja 7 juulil 1817.a. ta vabandas. Pozzo oma kohtusse ilmumise pärast sai oma ülemuste korraldusega karistuseks kahenädalase koduaresti**).

**)Изъ делъ С-. Петербургскаго Архива М.И.Д.

1839.a. Ameerika saadik Berliinis, Wilton, peale korterirendi tähtaja lõppu, üüris teise

ruumi. Kolimisel aga pidas majaperemees asjad kinni, kes, põhjendades Preisima aseadustele, ei anna neid enne välja, kui on hüvitatud korteri remont. Wilton kaebas oma, kui saadiku, õiguste rikkumise peale. Preisimaa valitsus aga pidas majaperemehe pretensiooni õigustatuks ja ei lugenud end õigustatuks majaperemehe õigusi piirama. Sellest tekkinud kirjavahetus Ameerika Ühendriikide valitsuse ja Preisimaa vahel jõuti üksmeelele selles, et saadikud ei allu kohalikele jurisdiktsioonile, kuid jäi väljaselgitamata see küsimus, kas eraisiku poolne saadiku asjade kinnipidamine, millist ta teostab kohalike seaduste alusel, on rahvusvahelise õiguse rikkumine, või ei ole*).

*)Dana's Wheaton. Elements, § 228 etc.

1875.a. Seine kohus Herranilt, Prantsusmaa alamalt, kes samas oli ka Honduurase vabariigi minister, võla väljanõudmise hagi suhtes otsustas, et ta ei ole õiguspädev selles asjas, kuna kostjaks oli diplomaatiline agent. Tuntud Prantsusmaa jurist Demanza õigustas sellist otsust. Kuid tema vastu võib väita, et diplomaatilised agendid, kes on nimetatud riigi, millise juurde nad on nimetatud, territoriaalsete alamate hulgast, tunnistatakse alati viimase poolt mitte teisiti, kui üldisel kohalikele kohtutele kohtualluvuse tingimuses olevaks**).

**.)Journal du droit international prive, t. II, p. 89 et suiv.

Euroopa riikides kehtiv seadusandlus on täiesti kooskõlas esitatud rahvusvahelise ning rahvusliku kohtupraktikaga.

Vene tsiviilkoodeksi Artikkel 224. kõlab: „Venemaal asuvate välismaalaste asjad, nii nende omavahelised, kui ka Venemaa alamate suhtes, kuuluvad vene kohtute kohtupädevusse, üldise kohtupädevuse seaduse alusel“. Artikkel 225 järgi, tehakse sellest reeglist erand hagide suhtes, mis esitatud välismaa saatkonda kuuluvate isikute suhtes. „Vene alamad, - lisab artikkel – kellel on nende isikute suhtes rahaliste nõudmiste hagd, võivad pöörduda Välisministeeriumi poole, kellel on nõudmise rahuldamise kohustus“.

Ei saa ütlemata jätta, et selle täienduse sõnastus on äärmiselt ebaõnnestunud. Artikkel 225.a. Esimese osa täpse mõtte kohaselt, välismaa saadikute vastased hagide lahendamine ei ole kohalike kohtute õiguspädevuses. Kuid sama artikli teine osa tühistab sisuliselt selle kohtuallumatuse, pannes nimetatud hagide rahuldamise kohustuse Ministeeriumile. Seejuures, viimased, puhtalt administratiivse asutusena on jäetud ilma faktilisest kohtuasja käsitlemise võimalusest. Rahalised nõudmised, millistest räägib tsiteeritud artikkel, on tihti ka alusetud. Kas Ministeerium peaks selliseid pretensioone rahuldama?. Kuna ministeeriumil ei ole kohtu õigusi, ta ei oma mingieid vahendeid, et otsustada, kuivõrd põhjendatud hagi on, veel enam aga sundida kostjat, temale mittealluvat, isegi tema suhtes põhjendatud nõudmist rahuldama.

Teistes riikides, nagu Itaalias, Austrias*), Saksamaal on olemas enam-vähem täpsed saadikute territoriaalsest vastutusest vabastavad seadusandlikud määratlused.

*)Obersthofmarschallamt. Civil- Jurisdictionsnorm 1852, Artikel V.

Prantsusmaal Code civil, tõsi ei sisalda eneses seles asjas määrusi, sest et projekteeritud komisjonid, mis töötas välja prantsuse tsiviilseadustikku, oli välismaiste diplomatiliste agentide kohtuallumatuse eeskiri maha tõmmatud, kui rahvusvahelisse õigusse kuuluv, kui riigi siseseadustikku mittekuuluv. Kuid praktikas on see prantsuse kohtute poolt austatud**).

**.)Phillimore. Commentaries, II, p. 129 etc.

Vesque v. Püttlingen. Inter. Privatrecht, S. 148.

Laurent. Droit civil international, III, p. 140 et suiv.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 420 et suiv.

Westlake. Private International Law, p. 211 etc.
Esperson. Diritto diplomatico, I, p. 115 e. seg.

Diplomaatiliste agentide tsiviilkohtule allumatus, siiski, ei ole tingimusetu. See lubab erandeid. Alljärgnevad juhtumid annavad seadusliku õiguse käsitleda saadikuid, tsiviilasjades süüdivatena võrdselt territoriaalsete alamatega:

- 1) kui diplomaatilised agendid asuvad selle riigi teenistuses, kus nad on akrediteeritud, või kui nad on selle alamad;
- 2) kui neil on selles riigis kinnisvara (*lex rei sitae*);
- 3) kui nad tegutsevad oma määramise kohas kaubanduslike käivetega.

Esitatakse veel juhtumeid: kui saadik ise tunnistab oma kohtualluvust, näiteks, esitab hagi kohalikus kohtus; siis eeskirja jõul: „ *nihil licet actori quod non liceat reo*“, on saadik kohustatud vastama vastaspoole hagile. Kuid kohtualluvuse küsimuse lahendamist ei saa jätta saadiku vaba tahte kätte, kuna tema äranägemisest sõltub tema esinduslik iseloom. Sellel alusel kohtul ei ole õigus võtta saadiku poolt esitatud hagi oma äranägemise järgi käsitlusele, ega nõustuda tema vabatahtliku kohtualluvuse kostjana kuulumise tunnistamisega, kui saadikul ei ole selleks valitsuselt, mis teda saadikuks volitas, saadud formaalset luba.

XI. Diplomaatiliste agentide teisejärgulised õigused ja privileegid.

Artikkel 15. Peale ülalpool esitatud peamiste- või põhiõiguste on diplomaatilistel agentidel veel teisejärgulised õigused, millised ei puutu kokku otse nende kohustuste täitmise vabadusega ja mis antakse neile kohalikest tingimustest sõltuvalt või siis ka lihtsalt nende poolt täidetava kõrge ametikoha vastu osutatud austusest.

Me viitame ainult neile diplomaatiliste agentide kõrvalistele õigustele, millistel on, või teatud tingimustes, võivad saada suure juriidilise ning praktilise tähenduse.

1. Saatkonna kirikutes jumalateenistuse pidamise õigus. Selle õiguse alusel, võib saatkondade juurde rajada kirikuid, millistes teostatakse diplomaatilise agendi päritolu riigis eksisteeriva religiooni usurituaale.

See õigus omas suurt tähendust eriti endistel aegadel, kui enamikes riikides ei lubatud üldse kodust jumalateenistust ja kui olid eriti keelatud muuusksete, mitte riigis valitseva religiooni, jumalateenistuste pidamine. Katoliku kiriku riikides, näiteks, Austrias, oli pikka aega keelatud luterlastel ja reformitud kirikutel ehitada oma pühakodasid ning teostada oma usulahu jumalateenistusi eramajades. Saatkonnad, oma eksterritoriaalsuse alusel, moodustasid erandi, milline sai sellistes tingimustes tõelise privileegi iseloomu. Nüüd on see privileeg kaotanud oma praktilise väärtuse, nõnda nagu kaasaegsed tsiviliseeritud riigid lubavad kõigil sallitavatel ja lubatud religioonidel omada enda kirikuid ning palvelaid ja neis vabalt täita oma religiooseid kohustusi. Seepärast kaasajal ei ole diplomaatilistel agentidel enam tarvis selles suhtes seda erandlikku õigust kasutada. Vaid Venemaa õigeusu esindajatel on sellel õigusel veel tähtsus sel põhjusel, et enamikus Lääne-Euroopa riikides ja nende pealinnades on väga vähe õigeusklikke ja veel vähem nende kirikuid. Seepärast on Venemaa saatkondade juures oma kirikud ja mõnedel juhtudel asuvad õigeusu kabelid Venemaa valitsuse erilise kaitse all. Saatkonna kirikute juures on ametis omad pühamehed ja kirikuteenrid, kes, eksisteeriva rahvusvahelise praktika põhjal, omavad teatud määral diplomaatiliste agentide privileegieritud seisundit. On mõistetav, et neil on õigus kõigile toimingutele, milliseid teostatakse nende religiooni või kirikuseaduste põhjal. Kuid jumalateenistuse õigus piirdub saatkonnakirikuga. Tseremoniaalsed protsessioonid mööda tänavaid, ümber kiriku jne. nagu ka kellade helistamine, võivad olla keelatud.

Praktikas kerkib tihti küsimus sellest: milliste seaduste järgi peab saatkondade kirikus olema sõlmitud abielud? Kas nende suhtes on kohustuslikud kohalikud seadused, või nad alluvad eranditult selle riigi kohalikele seadustele, millises saatkonna kirik asub? Territoriaalne võim, muidugi, on huvitatud sellest, et mitte ükski ta alam ei abielluks territoriaalsete seaduste vastaselt. Sellel alusel mõned juristid ja kohtud kuulutavad saatkondade kirikutes, kohalikest seadustest mööda minnes, sõlmitud abielud kehtetuks. Vastupidiselt, seavad teised selle küsimuse lahendamisel saatkondade eksterritoriaalsuse alusel mitte ainult kiriklikele aktidele, vaid ka kõigile teistele selles hoones vormistatud aktidel. Viimase arvamusega aga ei saa päris nõus olla, sest eksterritoriaalsus kuulub vaid diplomaatilistele agentidele ja pole mingit arukat põhjendust selle edasiseks laiendamiseks*).

*)Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 357 et suiv.
Phillimore Commentaires, t. IV, p. 123 etc.
Westlake. Private Int. Law. § 24 etc.

2.Maksudest ja lõivudest vabastuse õigus. Oma esindusliku iseloomu jõul, peavad saadikud olema vabad ainult neist maksudest ja koormistest, milliste tasumine eeldab antud isiku alamlikku suhet riiki. Sellised on isiku otsesed maksud. Mis aga puudutab kaudseid makse, siis ei saadikute nendest vabastamiseks alust, ega ka võimalust.

Tollilõivud tuleb diplomaatiliste agentide poolt maksta neil alustel, et need on pandud asjadele, mitte isikule. Kuid austusest ja vastastikususest, riigid lubavad selles suhtes saadikute suhtes suuri ja avaraid privileege.

Endistel aegadel paljud riigid vabastasid saadikud täielikult tollimaksudest, kuid sellest tingitud kuritarvitused sundisid seda vabadust oluliselt kitsendama. Kasutades ära tollivaba asjade sisse-väljaveo võimalust, mõned saadikud tellisid suuri kaupade koguseid ja avasid omale väga kasuliku äri. Räägitakse, et Prantsusmaa saadik Taanis, krahv Kamilli, sai Prantsusmaalt niivõrd rohkelt „articles de Paris“, et täitis nendega oma majas terved toad. Kopenhaageni kaupmehed kaebasid valitsusele, kes siis, pidades silmas sellist kuritarvitust, tühistas sellise privileegi. Hertsog Morni sõitis, Napoleon III esindajana 1857.a. S-Peterburgi, kaasas suur hulk asju ja sõidukeid, milliseid ta müüs maha, saades selle eest 800 000 franki. Ka varem oli Venemaal ilmnenud selliste kuritarvituste näiteid. 1841.a. Rahandusministeeriumil tekkis probleem tollivabalt Pariisist Prantsusmaa volinukule. Kasimira Perele saadetud asjade läbilaskmise küsimuses. Muuseas oli temale saadetud 187 tosinat kinnast, igasuguseid kangaid, kunstlilli jne. Kõigilt asjadelt võetava tolli summa ulatus 1. 925 rbl 51 kop. Sellest indormeeritud Välisministeerium palus Kasimir Perelt selgitusi. Ta vastas, et keegi on, ilmselgelt, kasutanud tema nime, et tollivabalt tuua Venemaale nimetatud kaupu. Tema ise pretendeeris vaid 350 pudelile šampanjale ja 500 sigarile, (mitte 40 kastile, mis saadeti). Nõutud asjad saadeti Perele, ülejäänud müüs maha tolliamet*).

*)Изъ дель С-. Петербургскаго Архива М.И.Д. См. Пол. Собр. Зак. №№7822, 422 и 11637.

Käesoleval ajal saadikute poolne asjade välismaalt toomine-viimine on tavaliselt reguleeritud vastastikuse põhimõttel seaduse alusel. Riik koormab teise riigi saadiku asjad samasuguste tollimaksudega, millisega koormatakse tema saadikut.

Nii, näiteks, Austria tollieeskirja alusel, välismaa saadikud kasutavad tollivabadust nende asjade suhtes, millised on neil kaasas ametisse määramisel. Hiljem nende poolt saadavad-toodavad-viidavad asjad maksustatakse vastastikuselt neid saatnud riikide poolt*).

*)Püttlingen. Intern. Privatrecht. S. 151.

Preisimaal anti välja 1787.a. Seadus, millise alusel saabuv saadik võis tollivabalt sisse tuua

kõik asjad ja „ühe portselanist (lõuna) serviisi“, kuid tingimuse, et ta viib viimase peale ametist lahkumist tagasi. Seejärel, saadiku missiooni jätkudes, Preisimaale akrediteeritud saadikud, kasutasid igäüks välismaalt asjade saamise õigust 2 000 taaleri tollimaksu ulatuses aastas; kui see suma ammendus, maksid nad tollimaksu üldalustel. Praegu Preisimaal kehtivad tollieeskirjad põhinevad nagu ka Inglise ja Prantsusmaa omad, Austrias kehtivate eeskirjade alusel.

Venemaal anti mitmeid kordi välja seadusi ja korraldusi tolliametkonnale, selles mis puudutasid diplomaatilise korpuse liikmete tollisoodustusi. Viimane seadus anti välja 1903.a., millised on üksikasjalikult loetletud isikud, kes kasutavad Venemaal tollisuhetes privilegieeritud seisundit, nagu: välismaised monarhid, printsid ja printsessid, diplomaatilise korpuse liikmed, sõjaväelised ja merenduse agendid jt. Unustatud on ainult Haagi Rahvusvahelise Vahekohtu liikmed. Kõik loetletud isikud kasutavad piiramatut asjade sisseveo õigust, maksmata tollilõivu, kogu Venemaal veedetud esimese aasta kestel. Peale selle tähtaja möödumist, suursaadikud, võivad 5 aasta jooksul tuua tollivabalt asju 6. 750 rbl tollimaksu summas; saadikud – 4.500 rbl, minister-residendid ja asjuriid 2.250 rbl.

Kui saadikul on oma määramise kohas kinnisvara, siis ta maksab sellelt maamaksu võrdselt teiste kinnisvaraomanikega. Sellise maksuga maksustatakse samuti saatkonnahooned, millised võivad olla sellest vabastatud vaid suuremeelsusest.

XII. Diplomaatiliste agentide õiguste ja privileegide maht.

Artikkel 16. Diplomaatiliste agentide peamised ja teisejärgulised õigused laienevad praktikas ülemääraselt nii subjektiivsetel kui objektiivses suhtes.

Subjektiivses suhtes, kohtuotsuste ja rahvusvaheliste tavade alusel puutumatus ja eksterritoriaalsus omistatakse mitte ainult riikide poolt volitatutele, s.t. kõigi järkude ja klasside saadikutele aga ka kõigile saatkonna liikmetele, *attaches*, saatkonnas asuvad vaimulikud ja kirikuteenrid, meedikud, saadiku pereliikmed ja isegi isikud, kes on seal teenistuses.

Selline saatkonna privileegide rakendamine ei ole õigustatud diplomaatilise esindatuse printsipiiga, ega ka riikides korra ning julgeoleku nõuetega.

Puutumatus- ja eksterritoriaalsuse õigus, olles diplomaatiliste agentide oma missiooni täitmise hädavajalikuks tingimuseks, peavad põhimõtteliselt kuuluma vaid neile üksi, sest et vaid nemad nimetatakse ja neid võetakse riikide esindajatena. Teised saatkonna liikmed võivad neid kasutada ainult juhtumil ja diplomaatilise ülesande täitmisel, näiteks, kulleritena. Nende privileegide laiendamine kogu saatkonna personalile on vasturääkivuses saadikuid akrediteeriva ja vastuvõtva valitsuste huvidega. See ilma mingi vajaduseta piirab riigi territoriaalset ülemvõimu; teisest küljest sunnib saadikuid käsitlema igasuguseid tühiseid arusaamatusi, mis puudutavad nende teenreid kui riiklikke asju, mis nõuavad valitsuste sekkumist ning osalust. Vaevalt on sellega kooskõlas riikide ja nende esindajate väärikus.

1816.a. Arreteeris politseivõim Roomas inimese, kes oli kindral Tuili, Venemaa esindaja paavsti juures, teenistuses. Tuil protesteeris. Ta nõudis oma teenri viivitamatut vabastamist, kuid ei jäänud rahule, kui see oli tehtud. Tema pealekäimisel nimetas paavst selles asjas formaalse juurdluse. Rooma politsei ülem (capotori) vabandas, kuid ka sellest jäi väheseks. Nimetati veel kaks ohvitseri, kes andsid piduliku vabanduse saadikut teeninud isiku puutumatus rikkumise eest.*).

*)Изъ дель С-. Петербургскаго Архива М.И.Д.

Kohtud ja valitsejad on kuni tänase päevani jäänud saatkonna personali õiguste suhtes jäänud endisele seisukohale**).

**))Peaegu kõik rahvusvahelise õiguse teoreetikud on meie arvamus vastu. Bynkershoek. Du juge competent, chap. XVIII et XV.

Alt. Gesandtschaftsrecht, S. 129 ff.
Heffter. Völkerrecht, § 221.
Bluntschli. Völkerrecht, §149, 219.
Phillimore. Int.Law, t. II, p. 218 etc.
Calvo. Droit international, I, § 423.
Esperson. Diritto diplomatico, p. 171 e seg.

See on seletatav osaliselt pretsedentide austamisega, osalt kartusega esile kutsuda ebameeldivaid selgitusi või isegi kokkupõrkeid mingi isiku, kes teenib või elab saatkonnahoones, jälitamisest. Kuidas ka ei olnud, kaalutlused ei saa praktiliselt kõrvaldada loogilist ja juriidiliselt õige saatkonnaõiguse määratlemise hädavajaduse selles suhtes, kellele peavad seaduslikul alusel kuuluma saadikuõigused. Objektiivses suhtes peavad saadiku õigused olema tõlgendatud restriktiivselt ((kitsendavalt)). Me nägime ülalpool, et riigid keeldusid tunnistamast *franchise des quartiers* ja järkjärgult piirdusid saatkonna hoonega piirduva varjupaigaõigusega. Diplomaatiliste agentide tsiviilkohtutele aga ka kriminalkohtutele allumatusel on ülalpool määratletud piirid. Saadikute ja tema kaaskonna eksterritoriaalsuse õigus tuletati endistel aegadel veel missiooni ülema, peamiselt saadiku õigus, mõista õigust või karistada temale alluvat personali. Sellist õigust mitte ainult ei katstud juristide poolt, vaid ka seda teostati ning tunnistati ka praktikas***).

***)Travers-Twiss. Law Nations, t. I, p. 307: „It follows from the principle of Extraterritoriality, that a Foreign Minister is at liberty (sic!) to exercise Criniminal and Civil jurisdiction over the personnal of the Embassy, if hr beso empowered by his own Nation“.

Heffter. Völkerrecht. § 216.
Martens. Precis, § 219.
Bluntschli. Völkerrecht. § 220.
Abdy's Kent. Commentary, p. 132.

Inglismaa troonile Jacob I tõusuga 1603.a. saadeti Prantsuse kuninga õnnitlustega markis de Rosni (hiljem hertsog Sully) Londonisse. Tema jõudmisel Inglismaa pealinna, üks ta kaaskonna liige, vaidluse ajal, tappis inglase ja varjus saadiku hoonesse. Rosni moodustas viivitamatult oma saatkonna liikmetest kohtu, mis vaatas asja läbi, mõistis süüdistatava surma. Kuid kohtu otsuse elluviimine oli antud üle lord-meerile, kuid hukkamist ei järgnenud, sest kurjategija palus Inglismaa kuningalt armu*).

*)Phillimore. Int. Law. , II, p. 200.

Kaasaegsetes riikides saadikutel ei ole nii tsiviil, veel enamgi, ka kriminaalõiguspädevust. Nende kohtulikud funktsioonid piirduvad vaid nn. vaieldamatu õiguspädevuse asjadega, sellised, nagu: lepingute tõepärasuse kinnitamine, testamentide hoidmine, passide väljaandmine ja allkirjastamine ja muud sarnased aktid, milliseid täidetakse kodumaiste seaduste alusel.

Kuid kuidas kitsendavalt ka ei tõlgenda saatkonna privileege, on nad ikkagi üpris avarad, et mitte anda saadikule oma asendi kuritarvitamise võimalust. Territoriaalse võimu valitsusel on õigus ja ta on kohustatud takistama sellist kuritarvitamist. Tavaliselt riik nõuab diplomaatilise agendi, kes sekkub parteide võitlusesse, organiseerib vandenõud või sooritas kuriteo eraisiku vastu, tagasikutsumist. Sellise nõudmise mitterahuldamise juhtumil lõpetatakse saadikuga diplomaatilised suhted; temale antakse üle passid palvega riigist ära sõita nimetatud tähtaja jooksul. Selle tähtaja möödumisel võib saadiku saata välja vägisi, piirini konvoi saatel.

Üldse ei saa mitte tunnistada riigil õigust oma privileege kuritarvitanud saadiku suhtes kõiki hädavajalikke ettevaatuse – ja kaitse abinõusid. Kuid need meetmed peavad olama võetud mõistlikult ja taktiga, kuivõrd see on võimalik saadiku isiklikku puutumatus rikkumata. Vägivald ja

solvangud, mis ei ole esile kutsutud saadiku enese käitumisega, tekitavad vältimatuid proteste ja võivad viia sõjani.

XIII. Diplomaatilise misjoni lõpetamine.

Artikkel 17. Saadik lahkub oma ametipostilt allpool loetletud peamistel juhtudel:

1. Volituste tähtaja lõppemisel, kui missjioon oli nimetatud mingiks tähtjaks (ad interim).
2. Diplomaatilisele agendile antud ülesande täitmisega, näiteks, välisriigi Valitseja õnnitlemine troonile asumise puhul, vabanduste esitamine jne.
3. Saadiku ametise nimetanud, või ta vastu võtnud Valitseja surma, troonist loobumise või kõrvaldamise puhul. Sel juhtumil peab saadik saama uued volitused, et jätkata oma missijoni.
4. Tavaliselt saadik lahkub oma ametist kui teda volitanud ja vastuvõtnud riigi vahel puhkeb sõda.
5. Kui saadik keeldub oma diplomaatiliste suhete jätkamisest (näiteks, kui teda on solvatud ja nõutavat rahuldust ei anta), mis on võrdväärne ametist loobumisega.
6. Missijon lakkab, kui valitsus, millise juurde saadik on volitatud, nõuab ta tagasikutsumist.
7. Saadik võib isiklikult ja vabatahtlikult loobuda ametist.
8. Ta võib olla tagasi kutsutud oma valitsuse poolt.
9. Saadiku surm, mõistagi, lõpetab tema kohustused ja õigused*).

*) Pradier-Foderere. Cours de droit diplomatique, t. II, chap. XVI.
Funck-Bretano et Sorel. Precis du droit des gens, p. 71 et suiv.
Neumann. Grundriss, S. 172.
Bluntschli. Völkerrecht, § 227 ff.
Martens. Precis, § 238 et suiv.
Ch. De Martens. Guide diplomatique, 4 ed. t. I, p. 202 et suiv.
Calvo. Droit international, I, § 437.

Missijoni normaalne lõpetamise kord, mis on kujunenud välja tavaga, nõuab et saadik enne riigist, millises ta täitis oma kohustusi, ärasõitu, teataks kohalikule võimule oma ametikohalt lahkumisest või tagasikutsumisest. Tema palvel määratakse temale audients (*audience de conge*), millel ta esitab valitsejale oma tagasikutsumise kirja (lettre de rappel) ja saab temalt rekreditiivi (*lettre de recreance*), mis on vastuseks tagasikutsumise kirjale. Välisministeeriumist antakse temale pass ja teised vabaks riigist väljasõidu paberid. Tava järgi, kuni saadik ei ole riigist lahkunud, on tal kõik diplomaatilise agendi õigused.

Eeskirjad, millised me esitasime, määratlevad diplomaatiliste agentide juriidilise asendi kui rahvusvahelise juhtimisorgani, kuid ei iseloomusta diplomaatilist teenistust ennast, millise täielik väljaselgitamine võib olla ainult riikide poliitilise ja diplomaatilise ajaloo tundmaõppimise tulemuseks. Siin ei ole kohta selle ajaloo esitamiseks. Kuid me lubame enesele teha mõningad märkused, millised on sellest tehtud järeldused ja mis määratlevad diplomaatide tegevust.

Üks Inglismaa volinik, kellelt küsiti, kes on diplomaat, vastas: "*Legatus est vir bonus peregre missus ad mentienum reipublicae causa*". Nimelt see määratlus sai kodanikuõiguse nii ajakirjanduses kui ühiskonnas. Kuid mitte pettuses ei ole diplomaatia ülesanne. Olles riigi poliitiliste huvide sfääris rahvusvahelise juhtimise organiks, diplomaatilised agendid saavutavad vaid siis kõrgeid temale seatud eesmärgid, kui nad õpivad tundma ning mõistavad rahva, millise organiks nad on ja millise hulgas nad oma kohustusi täidavad, kultuurilisi ja poliitilisi püüdlusi. Nende püüdluste tundmine, nende austamine tagab rahu riikide vahelistes suhetes ja need on diplomaatiliste teenistuse edu ning kindlate suhete pant.

Juunis, 1850.a. Alamkojas ründasid tugevalt Palmerstone poliitikat Robert Peel, Gladstone ja Disraeli. Vaat, mis ütles Robert Peel.

„Mis on diplomaatia? See on kallis vahend, milline peab teenima rahu hoidmist... Kui te kasutate oma diplomaatiat selleks, et kiskuda lahti kõik haavad, õhutada vihkamist, selle asemel, et seda rahustada; kui te näete selles vaid iga Euroopa riigi õukonna juurde ministri, kes hoiab ära ja silub vastuolusid, asetamise vahendit, vaid, et lükata edasi ärevat kirjavahetust, soodustada seda, mida ta oletab segatud Inglise huvisse, toetada kokkupõrkeid teiste riikide esindajatega, - ma ütlen, et kulutused sellele kallile vahendile ei ole ainult priiskamine, ma räägin, et need on hukutavad; ma ütlen, et see suur tööriist, millist kasutavad kõik haritud riigid rahu hoidmiseks, muutus meie käes sallimatuse ning sõdade vahendiks“

B. Konsulaarõigus.

XIV.Konsulaarasutuste määratlus ja selle õiguse areng.

Artikkel 18. Ku diplomaatilised agendid on peamiselt rahu, rahvaste poliitiliste huvide kaitsjateks ja järelikult, teenivad riikidevahelisi, kui sõltumatute isiksuste, vahetuid suhteid, siis konsulid esindavad riikide ja nende alamate sotsiaal-kultuurilisi huve võõral territooriumil. Nende spetsiaalseks kohustuseks on oma rahvaste kaubanduslike ja tööstuslike huvide kaitsmine ning nende igakülgsel arendamisele kasaahtamine.

Konsulaarõigus hõlmab kõiki seadusi, tavaid ja eeskirju, millistega määratletakse konsulite kui riigi agentide, tegevus rahvusvahelise juhtimise sotsiaalses sfääris.*).

*)Сравн. мое соч.: «О консулахъ и консульской юрисдикции на Востоке», Введение и главу VII, стр. 576 и след.

Miltitz. Manuel des consuls. Londres 1837, 5 vls.

Neumann. Handbuch des Consulatwesens, Wien 1854.

Koenig. Handbuch des deutschen Consulatwesens. 2 Aufl. 1878.

De Clercq et de Vallat. Guide pratique des Consuls. Paris 1880. 4 ed. 2 vls.

Salles. L'institution des consuls, son origine, son developpement etc. Revue d'histoire diplomatique. 1897.

Konsulite päritolu peavad osad teoretikud veel vana aega, lugedes sellisteks vana Kreeka ja Rooma patroonide prokseneid. Kuid me viitasime juba sissejuhatuses, et need ei olnud välismaiste valitsuste poolt nimetatud ametiisikud, kui kaasaegsed konsulid, vaid kohalikud. Seejuures nad valiti alati kohalike kodanike hulgast ja neil oli peamiseks ülesandeks välismaalaste kohtus esindamine, mitte rahvusvaheliste ja kaubandussuhete edendamise, millise hädavajadust tollal ei teadvustatud*).

*)Geffcken, Heffters Völkerrecht, 8. 1888, S. 475.

Konsularasutuste ja õiguse alget peab otsima keskajast. Ristisõjad viisid kristlikud rahvad kokku moslemirahvastega ja kutsusid esile vajadusi, millised võisid olla rahuldatud vaid Idaga peetavate kaubandussuhetega. Koos ristirüütlitega suundusid Süüriasse, Palestiinasse, Väike-Aasiasse ning Egiptusesse ka kaupmehed, eriti Itaalia kaubalinnadest ((vabariikidest)), kes

kauplesid eneste kasuks vallutatud maades teatud õigused ning privileegid. Kaupmeeste seisuse esindajad rajasid seal kristliku võimu all faktooriad ((kauplemiskeskus, laod jne)) kus keskaja alguses valitsenud printsipi alusel, mil iga isiku õigused pidid olema käsitletud tema päritolumaad seaduste alusel ning kodumaiste võimude poolt**).

**Pardessus. Collection des lois maritimes anterieures au XVIII siecle. Paris 1828, t. I, p. 153 et suiv.

Depping. Histoire du commerce entre le Levant et l'Europe. Paris 1830, t. II, p. 6 et suiv.
Miltitz. Manuel des Consuls, t. I, p. 169 etc.

Seejuures, rahvusvaheliste kommertskaivate mõju all kujunes Lõuna-euroopa kaubanduskeskustes kaubandusajades tekkinud küsimuste lahendamiseks välja ühesugused tavad ja kord. Itaalia, Prantsusmaa ja Hispaania kaubalinnades valiti kaupmeeste seisuse isikute vaheliste küsimuste lahendamiseks nende endi hulgast spetsiaalsed kohtunikud, keda nimetati konsuliteks: consuls des marchands, consuls d'outre mer, Archiconsuls jne.

Eurooplaste poolt Aleksandrias, Tiris ja teistes Idamaa linnades, asutatud faktoories rakendati sama korda, mis oli kujunenud välja Lõuna-Euroopas. Ja seal hakati valima konsuleid-kohtunikke, kes samal ajal olid tunnistatud kõikide faktoories asuvate isikute ülemateks. Selles ametis asub kaasagsete konsulaarasutuste alge. Ristisõdijate vallutatud alade uuesti moslemite alluvusse minekul faktoories olukord ei muutunud. Nad mitte ainult ei säilitanud oma vanu privileege, vaid konsulid said selised õigused ja tähenduse, millist neil kristlaste aegadel ei olnud.

Moslemite, kes suhtusid muidu kristlastesse üpris vaenulikult, poolset faktoories sallimist võib seletada sellega, et nad suhtusid merdmööda peetavat kaubandust ebaväärikaks, kuid sellest saadud tuludest nad eemale jääda ei tahtnud. Vaat miks araablased, türklased ja teised moslemi vallutajad ei takistanud euroopa kaupmeestel Idas oma äri ajamist; vastupidi, nad andsid asunikele soodustusi ning avarad õigused. Asjade seis muutus vaid selles suhtes, et moslemite ja kristlaste vahelise vaenu tõttu oli neil tarvis faktoories suuremaid õigusi, privileege, kui neid oli kristlaste võimu ajal vaja. Seepärast sõlmisid kaubalinnad ja vabariigid sultanitega rea lepinguid (kapitulatsioonid), millistes määratleti täpselt eurooplaste juriidiline asend moslemite hulgas.

Kapitulatsioonide alusel, millistest vanemad puudutavad XII sajandit, Itaalia vabariigid, nagu Pisa, Amalfi, Veneetsia, Genua, Florentsia ja Hispaania linnadest Barcelona, lõpuks ka Prantsusmaa kuningad kauplesid enesele oma Faktoories kasuks Idas, vaba kauplemise ja suhtlemise õiguse moslemite territooriumil ja seejärel ka kodumaiste seaduste alusel ja valitud kohtunike-konsulite kaudu kohtu pidamise õiguse. Need olid, eelkõige, kaubanduskohtud. Kuid nende kompetents vähe-haaval laienes. Nad muutusid kõigi tsiviilvaidluste, aga ka kriminaalasjade, mis tekkisid faktoories liikmete vahel, kohtuteks. Konsulite õiguspädevuse hulka tuli järkjärgult ka administratiivvõim. Konsul-kohtunik oli samal ajal ka faktooria politseiline ülem, lõpuks ka kaasmaalaste kaitsjaks ja esindajaks kohaliku võimu suhtes.

XV sajandil liikus konsulite instituut Idast ka Lääne-Euroopa riikidesse. Londonis 1402.a., olid Itaalia konsulid. Nii, nagu moslemiriikides, oli neil ka siin kohtu funktsioonid ja koos kahe kaasistujaga, nad lahendasid oma kaasmaalaste vahelisi tsiviil- ja kriminaalasju. Veel varem juurdusid Itaalia konsulid Madalmaades. Kataloonlastel oli erinevates riikides, peamiselt Itaalias, kuni 55 konsulit.

Inglismaa hakkas konsule nimetama XV sajandist. Esimesed Inglismaa konsulid olid Madalmaades, Rootsis, Norras ja Taanis. Henry IV harta andis Inglismaa kaupmeestele Hanza linnades õiguse valida kohtunikke oma elanike hulgast, keda nimetati *gubernatores mercatum*. Richard III asutas 1485.a. Inglismaa konsulaadi Pisas.

Hanza nimetas neisse linnadesse, kuhu olid rajatud selle faktoories, oma oldermannid ((gildivanemad)), kellel olid peaegu needsamad õigused ja kohustused, nagu konsulitelgi: faktoories tsiviil- ja kriminaalkohtupidamine oli nende kätes.

Seejuures, Idas, XV sajandil, kinnistus lõplikult Türklaste võim ja Euroopa riikidel tuli astuda kokkulepetesse uute vallutajatega et säilitada oma konsulitel need õigused, millised olid neil

Ida maades keskaja alguses.

Nende õiguste eesotsas, milliseid oma kasuks Eurooplased välja kauplesid, sõlmides sultanitega lepinguid, jäi konsulite õiguspädevus Idas. Selles suhtes ei toimunud mingeid muutusi, võrreldes sellega mis olid kujunenud välja XII sajandiks. Kuid Lääne Euroopas konsulite instituut muutis oluliselt oma iseloomu. Uuel ajal Euroopa riikides järkjärguliselt väljakujunev monarhhia puhul, isiklike seaduste printsiip, mis valitses keskajal, loovutas üha enam ruumi territoriaalsele õigusele, kuningavõim loovutas üha enam õigusi territoriaalvõimule ja püüdis allutada sellele territooriumil elavaid isikuid erandlikult kohalike seaduste ja kohtuvõimu alla. Sellest ajast peale võtavad Euroopa riigid enese juurde konsuleid, kuid ilma õigusteta välismaalaste suhtes. Konsulid jäävad vaid oma kaasmaalaste kaitsjateks kohalike võimude eest, kuigi nad soovisid enesele ka XVIII sajandil kohtupidamise õigust.

Nii arenes välja moslemi maades asuvate Ida konsulite vahe Euroopa, kristlikes riikides asuvatega. Ida riikides, Türgis ja Pärsias, Hiinas, Marokkos jt. säilitasid konsulid kuni tänapäevani vanad õigused, millistest peamine – jurisdiktsioon nii tsiviil- kui kriminaalalajades oma kaasmaalaste üle. Kristlikes ja tsiviliseeritud riikides neid õigusi konsulitel ei tunnustata.

XVII ja XVIII sajandil, vaatamata uute maade avastamisele ning kaubakäibe erakorralisele suurenemisele, pöörasid Euroopa riikide valitsused konsulaatidele vähe tähelepanu. Üldse *ancien regime* ei soodustanud konsuleid. Valdavalt poliitiliste kombinatsioonide mõju tõli sel ajal esiplaanile diplomaadid. Seepärast konsulite õigused ja funktsioonid enne käesoleva sajandi algust jäid üpris määratlematusse kujju ja alles nüüd nad saavad seadusandlustes ja traktaatides arengu ning kindla pinnase.

Venemaa, alates Peeter Suure ajast, võttis enda juurde konsuleid, kuid ise neid ametisse ei nimetanud. Esimest korda saadeti Venemaa konsulid välismaale Peeter Suure ajal. On säilinud teave, et 1717.a. asusid Hollandis Venemaa konsulid. Kammer-kolleegiumi reglemendi 13. artiklis räägitakse Venemaa konsulitest Euroopas ja Aasias. Kuid konsulite põhikirja siis veel ei eksisteerinud. Peeter I vaadetege konsuli kohuste suhtes saab tutvuda instruksioonist, mis antud Venemaa konsulile Kadiksis, Jakov Evreile, 1723.a.

Venemaa kaubandussuhete arenguga ja Venemaa konsulaarpunktide arvu suurenemisega välismaal, oli tarvis määratleda üldisel viisil konsulite asend, ülesanded ja tegevus. Sel eesmärgil oli 1820.a. Antud välja Venemaa esimene konsuli põhikirja. See töötati välja 16 aasta kestel, kuid lõppkokkuvõttes osutus Prantsusmaa kuninga Louis XIV seaduse, *Ordonanse de la marine*, koopiaks, ega vastanud Venemaa kaasaegsetele vajadustele. 1858.a. Ilmus uus konsulite põhikirja väljaanne, milline, selle hiljem 1887, 1893 ja 1903.a. välja antud tehtud väikeste muudatustega, säilitab jõu ka tänapäeval ((1905.a.)). 1858.a. Põhikirja ise määratleb Venemaa konsulite õigused ja kohustused Euroopa ja Ameerika riikides; 1887, 1893 ja 1903.a. Väljaannetes puudutatakse ka Idamaid. Käesolevaks ajaks on meie Konsulite põhikirja kõvasti vananenud, rääkimata selle seadusaukudest ja sõnastuslikest puudustest*).

*)Konsulaarasutuste üksikasjalik areng on esitatud minu ((Ф.Мартенс)) töös: „О консулахъ», стр. 53 — 292.

Miltitz. Manuel des Consuls t. I, p. Et suiv.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, IV, p. I et suiv.

Genevois. Histoire critique de la juridiction consulaire. Paris 1866, p. 2 etc.

Belin. Des capitulations et des traites de la France en Orient. Paris 1870.

Наумовъ. Консульское право Европы и Америки. Москва 1856.

XV. Konsulid kristlikes riikides.

Artikkel 19. Nii, nagu me ülalpool viitasime, ei oma Euroopa tsiviliseeritud ja kristlikes riikides asuvad konsulid oma kaasmaalaste suhtes õiguspädevust. Asudes nende riikide piires,

asuvad välismaa alamad tsiviil- kui kriminaalasjades erandlikult territooriaalsele jurisdiktsioonile. Euroopa riikides asuvatel konsulite õiguspädevuse puudumine on neis riikides valdava seaduslikkuse ja korra, mis siin valitseb ja mis tagab õiglase kohtu mitte ainult kohalikele alamatele, vaid ka kõigile välismaalastele, loomulikult tagajärjeks. Kuid seda me ei näe mittekristlikes riikides. Olles kristlaste suhtes vaenulikult meelestatud, sisemiselt vähe korraldatud ja äärmiselt ebarahuldava kohtute organisatsiooniga, nad esitavad kõik tingimused, millistes on konsulaarõiguspädevus sisuliseks hädavajaduseks. Kui siin ei oleks konsulite kohut, Euroopa alamate õigused ja isiksus oleksid olnud antud kohalike võimude ja elanike fanatismi ohvriks.

Eksisteerib ka teine oluline konsulite erinevus Idas ja Euroopa riikides. Viimaste suhtes on juba ammu ajast välja kujunenud käibed ja õiged suhted ning seega ka saadikute ja konsulite funktsioonide hädavajalik erinevus. Konsulid on haritud riikides valitsuste organiks, et kaitsta oma rahvaste sotsiaalseid, kaubanduslikke- ja tööstuslikke huve. Vastupidiselt, mittekristlikes riikides, mis ei kuulu rahvusvahelise suhtluse liikmete hulka, asuvad esiplaanile konsulaarteenistuse diplomaatiline iseloom. Siin on konsulid eelkõige diplomaatilised agendid, kes kaitsevad oma riigi julgeoleku huve, samuti ka mittetsiviliseeritud rahva suhtes teatud mõju puutumatus sfääri. Seepärast on Idamaades konsulid ka sellistes kohtades, millistega puudub igasugune kaubandussuhtlus.

Pidades silmas poliitilisi huve, millised on usaldatu konsulitele Idas, on neil seal teatud määral diplomaatiliste agentide õigused ja privileegid, millised aga ei ole võrreldavad nendega, mis on neil Euroopa riikides.

Toodud erinevused annavad aluse tsiviliseeritud ja mittetsiviliseeritud riikides asuvate konsulaarasutuste eraldi käsitlemiseks.

Artikkel 20. 1. Euroopa riikides asuvate konsulaarasutuste organisatsioon. Konsulite põhikirjade ja konventsioonide alusel jaotatakse konsulaarasutused , 1) territoriaalses suhtes, 2) isiklikus ja 3) hierarhilises suhtes.

I. Tavaliselt välismaa valitsused nimetavad oma konsule teise riiki ringkondade järgi. Nad määravad igale konsulile sellised territoriaalsed piirid, milles ta saab end pidada kompetentseks nii kaasmaalaste kui kohalike võimude suhtes.

Kuivõrd selline jaotus tunnustatakse kasulikuks ja on juurdunud, siis see on näha sellest, et peaegu kõik riigid peavad sellisest põhimõttest kinni ja isegi need valitsused, milised tegelikkuses ei hoolitsenud selle rakendamise eest, nagu näiteks Venemaa, kuid ikkagi seaduses ja konsulaarlepingutes räägitakse oma konsulite ringkondade järgi jaotamisest. Selle praktika reaalsuses puudumine on üpris ebasoovitatav, kuna see võib viia nii ühe või teise sama riigi konsulite kui ka nende ja kohalike võimude vahelise kollosioonini.

Viimasel ajal kerkis üles küsimus sellest, kas territoriaalne võib nõuda, et tema juurde konsuleid nimetavad riigid teataksid neile ka konsulite piirkondade, millistes nad peavad oma kohustusi täitma, piirid. Vaevalt saab eitada seda õigust; äärmisel juhul, kohalik valitsus on kahtlematult huvitatud, et iga konsul teaks oma ringkonda ja et ka kohalikud võimud teaksid seda, millise konsuliga tuleb tal asju ajada.

II. Isiklikus suhtes jaotatakse konsulid koosseisulisteks ja mittekoosseisulisteks. Esimesed on ametiisikud, kes on neid ametisse nimetanud valitsuste teenistuses (consules missi, Berufsconsuln); nad valitakse alati oma alamate hulgast. Teine järk moodustatakse nn. valitavad konsulid (consules electi), kes nimetatakse kohalike alamate, ärimeeste või ka välismaalaste hulgast ja need ei loeta teenistuses olevateks ((aukonsulid)). Faktiliselt ja juriidiliselt ei ole neil kaugeltki sellist autoriteeti ja tähelepanu kohaliku võimu poolt kui seda saavad koosseisulised konsulid.

Valitavate konsulite ametisse nimetamisi tehakse üpris sageli. Nad võivad olla õigustatud sell juhtumil, kui välisriigi teatud punktis ei ole olulisi riiklikke huve, et seal asutada tõeline

konsulaarpunkt, kuid seal eksisteerivad mõned põhjused, mis muudavad selles kohas konsuli, kuigi ärimeeste hulgast valitava, olemasolu, kui sead elavad või viibivad antud riigi alamaid, kasulikuks. Muide, uusimal ajal valitsused, millised suhtuvad kohusetundlikult oma kohustustesse, vähendavad valitavate konsulite arvu ja suurendavad koosseisuliste konsulite hulka.

III. Konsulid jaotatakse oma järgu ning alluvuse vahekorra järgi järgmistesse nelja järku:

- 1) peakonsulid;
- 2) konsulid;
- 3) ase-konsulid;
- 4) konsulaaragendid.

Selline jaotus on võetud kasutusele kõikides kaasaegsetes riikides.

Peakonsul on tavaliselt konsulaarringkonna ülem, kellele alluvad kohalikud konsulid ja ase-konsulid, kelle suhtes tal on järelvalve ja kontrolli õigused.

Konsulid juhivad ringkonna osasid, mingit linna või sadamat. Nende abised nimetatakse ase-konsuliteks.

Lõpuks, konsulaaragendid valitakse enamjaolt peakonsulite või konsulite poolt, et täita kohapeal konsulite kohustusi. Viimased on oma tegevuses valitsuste ees vastutavad.

Kõigi nimetustega ja järkude konsulid on allutatud neid nimetanud riigi diplomaatilisele esindajale. Saadikud teostavad konsulite tegevuse üle kõrgemat järelvalvet ja on nende juhid ning kaitsjad juhtudel, kui viimaste õigusi rikutakse või nende seaduslikke nõudmisi ei täideta kohalike võimude poolt.

Tiitli: „peakonsul ja diplomaatiline agent“ tähendusest me rääkisime ülalpool (Artikkel 8)*).

*) Phillimore. Commentaries, II, 263 etc.

Bluntschli. Völkerrecht, § 249 ff.

Heffter. Völkerrecht, § 246.

Alt- Gesandtschaftsrecht, § 26.

Zilken. Bevoegdheid der Consulaire Ambtenaren tot het Opmaken van Burgerlijke Akten en Consulaire Regtsmagt. La Haye 1873.

De Clercq et de Vallat. Guide pratique, t. I, p. 31 et suiv.

United States Consular Regulations. Washington 1868, p. 145 etc.

Schuyler. American diplomacy and furtherance of commerce, New-York. 1886, p. 41 etc.

Arntz. Precis methodique des reglements consulaires de Belgique. Bruxelles 1876, p. 10 et suiv.

Holtendorff's Handbuch des Völkerrechts, III, § 178.

Artikkel 21. 2. Konsulite tegevuse formaalsed tingimused. Konsulite tegevuse formaalsete tingimuste all mõeldakse neid seaduslikke tingimusi, millistest kinnipidamisest sõltub konsulite ametisse astumine. Konsuli ametisse astumiseks on vajalik territoriaalse võimu luba. Siit on selge, et temast sõltub, millistesse kohtadesse ta on nõus välismaiseid konsuleid lubama.

Kaubandustraktaadid ja konsulaarkonventsioonid määratlevad, et kokkuleppivad pooled omavad vastastikust konsulite teistele riikidele avatud linna ja sadamatesse nimetamise õigust. Seepärast valitsus, kes mingil põhjusel ei soovi, et antud kohas viibiksid teatud riigi konsulid, peab selle laiendama kõikidele riikidele. Ühele riigile erandi tegemine rikub teiste riikide õigusi*).

*) Срав. консульския конвенции, заключенныя Россией съ Францией 1874 г., съ Германией 1874 г.; съ Италией 1875 г.; съ Испанией 1876.

консульския конвенции, заключенныя Россией съ Францией 1874 г., съ Германией 1874 г.; съ Италией 1875 г.; съ Испанией 1876.

Консульския конвенции, заключенныя Австро-Венгрией съ Нидерландами въ 1855.; съ Францией въ 1866 г.; съ Соед. Штатами въ 1870 г.; съ Португалией въ 1873 г.; съ Италией въ 1874 г. и др.

Konsulite teatud piirkondadesse mittelubamist selgitatakse peamiselt poliitiliste motiividega. Nii, näiteks, Venemaa valitsus pikka aega ei nõustunud välismaiste konsulite Varsavisse nimetamisega, kartes sekkuda Poola Tsaaririigi siseasjadesse.

Viimasel ajal Londoni kabinet palus mitmeid kordi lubada Inglismaa konsulit Taškenti, muidugi kaubanduslikel eesmärkidel, kuid talle öeldi alati ära sel alusel, et seal ei ole teiste riikide konsuleid.

Konsul, kes on nimetatud ametisse, on kohustatud esitama kohalikule valitsusele määramise akti (*lettre de provision*), mis antud talle teda valinud valitsuse poolt. Kui kohalik võim nõustub, et konsul asuks oma postile, siis ta annab temale enda poolt *exequatur*'i, formaalse nõusoleku tema volitustele. Exequatur kuulutatakse välja valitsuste väljaannetes ja sellest teatatakse selle ringkonna ülemustele, kus konsul peab resideerima. Valitsusel on õigus keelduda kellegi konsuli nimetamisest, kes mingil põhjusel võib olla temale ebameeldiv või ebasobiv.

Tõesti. Kui ta saab mitte vastu võtta antud isikut, kes on temale akrediteeritav diplomaatilise agendina, seda enam on tal see õigus konsulite suhtes. Praktika näitab, et riigid kasutavad seda õigust. 1869.a. Põhja-Ameerika Ühendriikide president Grant, nimetas Glasgow konsuliks ühe iirlase, kes oli Ühendriikides naturaliseerunud, kes oli ka feen ((feenid, ingl. fenians, Iiri vabastamiseks Inglismaast 1858.a. loodud Iiri poliitilise salaühingu liikmed; nende tegevus vaibus 1880.a.-il. Vs.)). Inglismaa valitsus keeldus temale exequaturi andmisest, kui Inglismaale vaenulikule ja ohtlikule isikule ja ta oli kutsutud tagasi*).

*)Lawrence-Wheaton, Commentaire, IV, 30.

Juba antud exequatur võib olla valitsuse poolt tagasi võetud, kui ta kord leidis, et konsul ei õiguste temale osutatud usaldust, kui ta kahjustab maad või kompromiteerib end.

1834.a. Prantsusmaa valitsus võttis tagasi exequaturi Preisimaa konsulilt Baionnelt, selle eest, et ta abistas Hispaania ülestõusnud karliste ja rikkus sellega Prantsusmaa neutraliteeti.

1878.a. Saksamaa valitsus võttis exequatur'i ära Türgi konsulilt Danzigis, ta naise rumala käitumise pärast, kes oli šantažeerimise pärast karistatud kuue kuuse vangistusega.

Valitsuse muutusel peab konsul saama uue exequaturi. Selles suhtes tekkisid 1830.a. Venemaa konsulil Aegi 1830.a. Antverpenis arusaamatused Belgia valitsusega. Viimane ei olnud Nikolai I poolt tunnustatud, kuid Aegi jätkas oma konsuli kohuste täitmist. Alles 1836.a. Belgia võimud kuulutasid, nõnda nagu Aegi on tegelikkuses määratud Hollandi valitsuse juurde, siis ta ei hakka enam teda pidama Venemaa konsuliks. Aegi pöördus nõuande saamiseks Venemaa saadiku poole Haagis, kes ei saanud midagi teha, nõnda nagu Belgia oli *de facto* iseseisev riik ja ta võis tunnustada ja mittetunnustada Aegit selles ametis. Alles Venemaa valitsuse pealekäimisel Belgia võimud nõustusid jätkama suhteid selle isikuga, kui Venemaa konsuliga*).

*) Изъ дель С-. Петербургскаго Архива М.И.Д.

Artikkel 22. 2. Konsulite õigused ja privileegid. Konsulite juriidilise asendi iseloomu küsimus on vaieldav. Mõned teoreetikud, nn. Phillimore, väidab, et konsulid peavad asuma välismaalastega, eraisikutega, kes viibivad võõral territooriumil täiesti ühesugusel õiguslikul alusel**).

***)Phillimore. Commentaries, II, 281.

Samas, vastupidi, teiste arvates, on konsulid olemuselt oma riikide diplomaatilised esindajad

ja sellistena nad kasutavad saadikutele omistatud õigusi***).

***)Steck. Essai sur les Consuls. Berlin, 1790, p. 18 et suiv.

Ch de Martens. Guide diplomatique, t. I, p. 241 et suiv.

F. G. de Martens. Precis, I, § 147, notes de Pinheiro-Ferreira et Ch. Verge.

Phillimore. Int. Law, II, p. 226. Calvo. Droit. Int., I, § 460.

Heffter. Völkerrecht, § 246.

Ei ühtedel, ega ka teistel pole õigus. Olles koormatud oma valitsus ülesannetega, on konsulil ametlik iseloom, mis ei kuulu teistele lihtsatele välismaalastele. Ametiisikuna ei saa teda lugeda nendega võrdseks, selle riigi, kuhu ta on nimetatud, „ajutiseks alluvaks“. Teisest küljest ei saa teda lugeda ka diplomaatiliseks agendiks, sest et tal puudub esinduslik iseloom. Konsul ei esinda oma riiki, kui sõltumatut rahvusvahelist isiksust, vaid kui ühiskondlik organism koos temale omaste sotsiaal-kultuuriliste huvide ning ülesannetega. Nende ülesannete sfääris on ta oma valitsuse võõral territooriumil valitsev organ ja sellisena ta kasutab teatud õigusi ning privileege, millised ei kuulu teistele välismaalastele.

Eriti ei saa vastu vaielda kutseliste konsulite ametlikule iseloomule, kes asuvad riigi teenistuses.

Sellist konsulite tähendust tunnistatakse nii seadustes, kui ka konsulaate puudutavates konventsioonides.

Konsulitel ei ole diplomaatilise esindatuse ega ka eksterritoriaalsuse õigust. Põhimõtteliselt, nad on kohtualluvad mitte ainult tsiviil- ja kaubandus-, vaid ka kriminaalasjades selle riigi kohtutes, kus nad oma kohustusi täidavad. Muide, viimasel ajal riigid ei keeldu konsulitele, eriti kutselistele, mõningate soodustuste andmisest, peamiselt kohtualluvuse suhtes, millised võivad tõsta nende moraalsel autoriteeti nii kohalike võimude kui ka eraisikute silmis, kellega nad suhtlevad.

Nii, 1876.a. Vene-Hispaania konsulaarkonventsiooni artikkel 2 sätestab, et konsulid „ei saa olla aresti alla pandud ega vangistatud, peale juhtude, mil sooritatud karistatav tegu, millise üle seaduse alusel mõistetakse kohalikus vandemeeste kohtus või kriminaalkaristusega“.

Oktoobris 1892.a. Põhja-Ameerika konsul Rider, Kopenhaagenis mõisti Taani kriminaalkohtu poolt kolmeks aastaks vangi pettuse ning võltsimiste eest. Kuid Rider vabastati Washingtoni valitsuse poolt teenistusest enne kui kohtuotsus tehti. Rider oli kohtu all kui lihtne Põhja-Ameerika Ühendriikide kodanik.

Vene-Hispaania konventsiooni Artikkel 2 räägitakse veel, et „võlgade eest kuuluvad konsulid isiklikult kinnipidamisele, kui ta tegeleb kauplemisega, kauplemise asjades, kuid mitte tsiviilhagide alusel“.

Sellisest määratlusest tuleneb, et koosseisulised konsulid vabastatakse võlgade puhul karistuseks määratavatest arestidest, kuna valitsused, mis neid ametisse nimetas on neil keelanud kauplemisega tegeleda. Samas artiklis on öeldud, et konsulid võivad olla kohtusse kutsutud kui tunnistajad, kuid mitte teisiti, kui ametliku kirjaga. Kui nad aga ei saa kohtusse ilmuda ja asi, millise tõttu nad välja kutsutakse, on tsiviilasi, siis kohus võtab neilt tunnistused nende kodus või nõutab neilt kirjalikud tunnistused. Kes selle võimatuse määratleb, see ei ole lahendatud, nõnda nagu tsiviilasjade puhul konsul võib alati kohtusse tulemata jätta, viidates oma teenistusülesannetele.

Konsulite, neid nimetanud riikide kodanike, privileegide hulka, kuulub veel sõjaväe öömajale võtmise ning sõjaväeteenistusest vabastus. Nad on vabad otsestest ja isiklikest, üleriiklikest kui ka kohalikest maksudest, samuti ka vallasvararale ning luksusesemetele. Kuid kui nad omavad riigi territooriumil, kuhu nad on määratud, kinnisvara või tegelevad kaubandusega, siis maksavad neilt makse ning lõive samadel alustel välismaalastega või võõramaalastest alamatega*).

*)Journal du droit int. Prive, 1886, p. 76 et suiv.

Konsulil on õigus panna oma majale, kus ta elab, oma riigi lipp ja vapp, koos tekstiga. Kuid see ei muuda eluruume puutumatuks ja ei anna varjupaigaõigust. Puutumatus on ainult konsuli

arhiivil, millist ei saa allutada kohtulikule ega ka kohalike politseivõimude poolsele läbivaatamisele. Kuid selleks on hädavajalik, et konsuli isiklikud paberid oleksid eraldi, samuti kui konsul tegeles kaubandusega, siis ka need paberid peavad olema eraldi ametipaberitest.

Täiesti ebaseaduslik oli Itaalia võimude tegutsemine Prantsusmaa konsuli suhtes Florentsias, 1887.a. Detsembris, kui kohalik rahukohtunik tungis jõuga Prantsusmaa konsulaati, murdis lahti konsuli arhiiviruumi ukse, et saada kätte paberid, mis käsitlesid Tunise kindrali Husseini pärandit. Itaalia valitsus andis nõutud rahulduse ja tunnistas rahukohtuniku teo ebaõigeks**).

**)Lehr. Manuel, § 674 etc.

Journal du droit int. Prive, t. XV, 1888, p. 53 et suiv.

Ase-konsulid ja konsulaaragendid, kes on konsuli poolt ametisse nimetatud ei oma saadiku privileege***).

***)Peale Artikkel 21 juures viidatud konsulaarkonventsioonidele vt.:

Договоры, заключенные между Россией и Великобританией в 1843 и 1859 годах; между Англией и Францией в 1787 г.; между Францией и Россией в 1787 г.; между Францией и Италией в 1862 г.; между Россией и Австрией в 1862 г.; между Швейцарией и Бельгией в 1863 г.; между Соединенными Штатами и Францией в 1788 г. и 1800 г.; между Соединенными Штатами и Англией в 1806 г.; и Пруссией и Соединенными Штатами в 1828 г.

Lawrence-Wheaton, IV, 48 et suiv.

Field. International Code, § 180 – 185.

Phillimore. Int Law, II, 273.

Arntz. Precis methodique, § 53.

Õigused ja privileegid, mis meie poolt esitatud, tõlgendatakse kohaliku valitsuse poolt hulga soodsamalt, kui asi saab koosseisuliste konsulite ja hulga visamalt koosseisuväliste konsulite poolt aetud. Esimeste suhtes tuleb käituda üldse ettevaatlikult, isegi siis, kui teostatakse oma vaieldamatuid õigusi, et mitte kutsuda esile konsulit ametisse nimetanud riikide rahulolematust. Konsulite vastu jõu kasutamine võib viia tõsiste konfliktideni.

Toome siin ära ühe näite. 1843.a. Oleks Inglismaa ja Prantsusmaa vahel peaegu sõda puhkenud ja seda järgmisel põhjusel. Tahiti saarel asus Inglismaa konsul ja misjonär George Pritchard. Prantslased hõivasid saare ja tahtsid selle võtta lõplikult oma kolooniaks, kuid põrkusid kohalike vastupanule. Prantsuse võimud süüdistasid Pritchardi saarel mässu õhutamises, arreteerisid ta ja panid vangi. Hiljem panid nad ta Prantsusmaa fregatile, et viia ta saarelt minema. Kui sellest sündmusest jõudsid teated Inglismaale, siis ajakirjanduses ja parlamendis protesteeriti valjult Prantslaste teguviisi suhtes, et ähvardati kahe riigi vahelisi suhteid katkestada. Asi rahunes siis, kui sel ajal Prantsusmaa valitsuse eesotsas asunud Guizot nõustus au andma Inglismaa lipule ja Pritchardile kõik hüvitama*).

*)Guizot. Memoires pour servir a l'histoire de mon temps (1865), t. VII, p. 40 et suiv.

Ei saa jätta väljaütlemata kahetsust, et riiklikud seadused ei määratle ühtviisi konsulite juriidilist asendit ja et konsulaarkonverentsid piirduvad selles suhtes vaid üldiste, vähemtäpsete alustega, mis tekitavad praktikas kahtlusi ning vaidlusi. Oleks olnud soovitatav, et valitsused selgitaks spetsiaalsete sadustega mitte ainult oma välismaal asuvate konsulite, vaid ka omal territooriumil asuvate välismaiste konsulite õigused ja kohustused. Sellise määratluse puudumine viib sageli selleni, et kohalikud võimud kas pingutavad usinusega üle, võttes igat konsuli korraldust, kui ta valitsuse soovi, või siis vastupidi, nad ei austa ka konsuli seaduslikke nõudmisi.

Eriti ebaõnnestunud on Venemaa konsuleid puudutav seadusandlus. Meie konsuli põhikiri on niivõrd vananenud, et ei vasta enam oma konsulite tegelikule tähendusele, ega ka vene alamate

huvidele, kes teotsevad rahvusvahelises käibes. Palju enam vastavad kaasaja nõuetele välisriikide konsulite põhikirjad. Väga hästi on määratletud konsulite õigused ja kohustused Saksamaa 1867.a. konsuli põhikirjas. Tähelepanu väärib samuti Itaalia 1866.a. konsuli põhikiri, vastavad Belgia 1851 ja 1857.a.seadused ja ka Hispaania 1867.a. seadus. Ka Prantsusmaa seadusandlus *Ordonnance de la marine 1681 a.* ja 1833.a. dekreet sisaldab rikkalikku materjali konsulite õiguste ja funktsioonide kohta.

Artikkel 23. Konsulite funktsioonid. Kõige lühem konsulile pandud ülesannete ülevaade, peab viima veendumusele, et neile on usaldatud erakordselt keerukad ja mitmesugused ülesanded ja koos sellega on nende tegevusel suur tähtsus sotsiaalsete, eriti kaubandust-tööstust puudutavate rahvusvaheliste suhete arengule.

Täiesti õiglase hinnang on antud konsulite rolli kohta Talerani poolt, öeldes, et tulevik kuulub neile.

„Olles peen diplomaat“ - rääkis 1839.a. Taleran ühe surnud Prantsusmaa diplomaadi, kes oli ka konsuliks, kohta, - „kuipalju on veel nõutud selleks, et olla hea konsul?“

Konsulite kohustused on lõpmatuseni mitmekesised ja see erineb täiesti teiste ametiisikute funktsioonidest. See nõuab suurt hulka praktilisi teadmisi, milliste omandamiseks on tarvis spetsiaalset kasvatust ja ettevalmistust*).

*)Ribeiro dos Santos et Castilho-Barreto, *Traite du Consulat t. I*, p. 187;

Konsulaarasutustest, ((Ф.Мартенс)) töös: „О консулахъ», стр. 581.

Steinmann-Bucher. *Die Reform des Konsulatswesens aus dem volkswirtschaftlichen Gesichtspunkte*. Berlin 1884.

Schyler. *American diplomacy*, p.100 etc.

Piedelievre. *Precis de droit international public on droit des gens*. Paris 1894, p. 520 et suiv.

Bonfils. *Manuel*, §762 et suiv.

Вейнеръ. *Консулы въ христианскихъ государствахъ Европы и въ С.-А. Соединенныхъ Штатахъ*. СПб. 1894.

Tõesti, aastast-aastasse diplomaatiliste missioonide arv väheneb; vastupidiselt, konsulaadid aga üha paljunevad ja haaravad üha suuremat hulka asustatud punkte. Konsulaarpunktide arvu pidev suurenemine tunnistab, et rahvusvahelised sotsiaalsed suhted kasvavad progressiivselt. Nad kutsuvad esile kaitse ja hoolduse vajaduse välismaisel territooriumil, millist osutatakse eraisikutele ja kaubanduse huvides ja mis oma arengu määral sunnib arendama ka konsulite tegevust.

Peamised funktsioonid, milliseid konsulid välismaal teostavad on järgmised:

a)haritud riikides konsullitel ei ole kohtuniku kohustusi. See alus kujunes välja Euroopas sel määral, mil riigid jõudsid arusaamisele selles, et on tarvis järgida tingimusetult seaduse ja jurisdiktsiooni territoriaalsuse printsiipi.

Muideks, konsulid ei ole mitte alati seda printsiipi austanud.. Meie Riigiarhiivi asjadest on näha, et vene konsul Kõningbergis, Isakov, lahendas 1784.a. tsiviilasja, mis tekkis Preisimaale sõitnud venemaa alamate vahel. Preisimaa valitsus protesteeris sellise tema territoriaalse ülemõiguse rikkumise vastu. Kuid 1797.a. Preisimaa saadik S-Peterburis esitas uuesti kaebuse selle kohta, et Isakov tegeleb jälle kohtuasjade lahendamisega. Oma õigustuseks esitas Isakov Instruktsiooni, Artikkel 10, mille ta sai kommerts-kolleegiumilt ja millises oli öeldud: „Vaidlustes, millised võivad tekkida Venemaa kaupmeeste vahel, (konsuli) kohtadel, kui see ei puuduta kriminaalasju, siis neil (kaupmeestel) keelatakse esitada kaebusi välismaa valitsusele, nad peavad selles asjas toimima tema otsuse järgi (konsuli)“. Kuid Preisimaa valitsus kordas 1797.a. Seisukohta, mis oli välja öeldud juba 1784.a. Aga nimelt: „et kõik kaupmehed, millisest rahvusest ((riigist)) nad ka ei oleks, on allutatud selle maa seadustele, kus nad asuvad“.

Euroopa ja Ameerika riikide konsulitel kohtuniku funktsioonide puudumine ei võta neilt õigust: 1) olla valitud vahekohtutesse oma kaasmaalaste vaheliste asjade lahendamiseks;

2) võtta meetmeid täitemenetluses. Kellegi kaasmaalastest surma puhul, osaleb konsul päranditombu nimekirja koostamisel, asetab sellele oma pitseri ja kui eksisteerib traktaat pärandite vastastikusest väljaandmisest, on isikuks, kelle kohustuste hulka kuulub selle vara seaduslikele pärijatele üleandmine*).

*)Сравн. ст. 2 и след. Конвенции о наследствахъ, заключенной въ 1874 году между Россіей и Германией; конвенцію 1876 года между Россіей и Испаніей; декларацию 1880 года о взаимной выдаче наследства, остающихся после смерти мореходцевъ на русскихъ и английскихъ судахъ, заключенную между Россіей и Англией и др.

b)Konsuli peamine ülesanne seisneb oma riigi ja alamate kommertshuvide kaitsmises. Konsul peab jälgima, et kohalik võim mitte ainult ei rikuks ta riigiga sõlmitud kaubanduslepinguid, vaid et ka seda, et kohalikud võimud ei jätaks ta alamaid ilma neist õigustest, milliseid kaubanduslepingud annavad teistele välismaalastele. Igas kaubanduslepingus lepitakse kokku, et mõlemad pooled, kes sõlmivad lepingut, kasutavad vastastikku kõiki privileege „enamsoodustatud riigid“ (de la nation plus favorisee), s.t. õigustega, kuigi neid ei ole selles traktaadis ette nähtud, kuid milliseid tunnistatakse välismaalastel olevat nende samade riikide vaheliste teiste lepingutega. Seepärast peavad konsulid teadma üksikasjades nii oma maa kui ka selle maa, mille territooriumil ta asub, kaubanduslepingute sisu.

c)Konsulitele on pandud oma riikide kaubalaevastiku tegevuse jälgimine. Nad on kohustatud jälgima, et keegi ei kuritarvitaks rahvuslikku kaubalaevastiku lippu ja et kaasmaalased täidaksid täpselt kõiki kaubandus- ja meresõitu puudutavaid seadusi.

Kaubalaevade kaptenid ja kipperid, saabudes oma sadamasse, kus on konsulaadid, peavad külastama oma konsulit, s.t. esitama temale kontrolliks oma laeva paberid. Laeva sadamas viibimise ajal nad peavad pidama konsulit oma ülemuseks ja täitma ta korraldusi. Bodmerii ((sks. Bodmerei), laen, mille teeb laevajuht laeva või lasti kindlustusel)) laenusid ei saa vormistada konsuli osaluseta. Konsul koostab ja allkirjastab laevade müügi aktid ja konstateerib laevaõnnetusi.

Laevahuku puhul on konsul kohustatud viivitamatult abi osutama, võttes kõik meetmed inimeste ja veoste päästmiseks. Päästetud vara ja kaubad jäävad tema hoole alla, laevahukul kannatanute kodumaale saatmine on samuti tema ülesandeks.

d)Konsulitel on välismaa territooriumil kaasmaalaste, peamiselt kaubalaevade meeskonna liikmete, suhtes teatud politseilised õigused. Nad siluvad kõik madruste kipperite või reisijate vahelised arusaamatused ja neil on õigus meeskonnaliikmetele distsiplinaarkaristusi määrata. Laeva ekipaazist ei või kedagi teisiti arreterida, kui konsuli nõudel.

Endistel aegadel Peterburis pidi politsei panema aresti alla välismaa madruseid vaid konsuli suusõnalise korralduse alusel, kes tihti isegi ei täpsustanud, miks ja kui kaua need välismaa madrused kartseris peavad viibima. Praegu seda enam ei lubata. Peterburi politseiametnikele on antud käsk 25. maist 1875.a., et politseivõimud võivad välismaa laevade madrustelt võtta vabaduse vaid vastava konsuli kirjaliku nõudmise alusel, kus peab olema märgitud arreteritava üleastumine ning karistuseks määratud päevade arv. Viimane ei tohi üle kahe ööpäeva kesta. Lõpuks, Riiginõukogu arvamus 15. märtsist 1879.a., on otsustatud, et välismaiste konsulite poolne nende kaubalaevade madruste aresti alla panek on lubatud. Arest ei tohi ületada kolme ööpäeva.

e)Kõik konsulite põhikirjad teevad ta ülesandeks välismaal oma kaasmaalaste, alamate, õiguste ja huvide kaitsmine.

Konsul pidi viimastele, vajadusel, igasugust abi osutama ja mitte ainult sõnaga vaid ka teoga. Kohut käiatel oli õigus pöörduda tema poole, et saada juhiseid kohtus käitumiseks. Haiged ja hätta sattunud, seaduses ettenähtud juhtudel, saavad temalt kodumaale pöördumiseks, materiaalset

abi. Alaealised on tema lähima kaitse all. Ühe sõnaga, nagu räägivad kaks suurepärasest konsulaarõiguse uurijat – (konsul) viimane varjupaik, võõral maal hättasattunule“*).

*)Ribeiro dos Santos et Castilho Barreto. Traite du Consulat, t. I, p. XIX.

f)Sõjalaevade suhtes, mis silduvad välisriigi sadamas, on konsulil erilised kohustused. Nende laevade komandöridele, kes tema poole pöörduvad, konsulid osutavad varude täiendamisel igasugust kaasabi. Kui vaja, siis ka laeva remondil, suhtlemisel kohalike võimudega jne. Nad selgitavad laevade meeskondadele kohalikke kombeid ja välismaa sõjalaevade suhtes kehtestatud reegleid. Jne.

g) Lõpuks, konsulid täidavad notarite kohustusi. Möödunud sajandil konsulite notariaalsete toimingute õigust kõikjal kohaliku võimu poolt ei tunnistanud. Näiteks, Katariina II andis 27. augustil 1782.a. välja ukaazi mille järgi välismaal asuvad konsulid ei tohtinud Venemaa kodakondsete ja välismaalaste vahelisi lepinguid vastu võtta ning registreerida (II.C.3. № 15499).

Käesoleval ajal konsulite põhikirjad ja konventsioonid lubavad konsulitel sooritada erinevaid juriidilisi tehinguid, kodu- või sunnismaisusega, nii kaasmaalaste vahel, kui nende ja välismaalaste vahelisi tehinguid ja isegi välismaalaste vahel, kui nende tehingu objekt asub selles riigis, millise organiks antud konsul on.

Konsulaatides võib koostada ja hoida testamente, sõlmida abielusid ja lepinguid. Seal vormistatakse erinevaid perekonda, lapsendamine jne. ja varasid puudutavaid akte. Nende aktide vormistamisel ta peab arvestama oma riigi seadustega.

Loetletud asjad konsulite kompetentsist näitavad piisavalt, kuivõrd keerukad ja avarad on konsulite ülesanded ning kui laialdased teadmised peavad nende kohusetundlikuks täitmiseks olema. On arusaadav, et sellise eripärase konsulite tegevuse olemasolul on üpris oluline täheldada sellise tegevuse tulemusi. Selleks peavad konsulid koostama perioodilisi aruandeid, millised võimaldavad nende arukal esitusel, tutvuda, millises seisukorras on tootmise- ja kaubanduse areng mingil ajavahemikul, kuidas on riigis seadusandluse olukord, kus asuvad konsulid*).

*)Vaata konsulite ülesannetest ülalpool nimetatud konsulite põhikirjadest ja rahvusvahelistest konventsioonidest.

De Clercq et de Vallat. Guide pratique, I, p. 1.

XVI.Konsulid mittekristlikes riikides.

Artikkel 24. Mittekristlikes riikides on konsulid, nagu ülalpool räägitud, erandlikus olukorras, milline näib olevat täiesti hädavajalik, kui piada silmas neis riikides valitsevaid kordi.

Aasia ja Aafrika rahvaste madal kultuuritase, nende riikide ebapüsivus ja lakkamatu sallimatus teiste rahvaste suhtes, eriti kristlaste, sundisid haritud rahvaid, kes nendega suhtlevad, otsima selliseid vahendeid, et pidada nendega rahvusvahelisi ja kaubandussuhteid, ilma, et seaks otsesesse ohtu elu, au, omandit ja teisi oma alamate võõrandamatuid õigusi. Selliseks vahendiks oli ja jääb eurooplaste, kes viibivad teiste rahvaste hulgas, väljavõtmine kohaliku õiguspädevuse alt ja nende allutamine oma rahvuslikele seadustele ja kohtutele.

On arusaadav, et konsulitele, kui haritud riikide organitele Idas, olid kohtuallumatus ja puutumatus veel enam tingimusteks *sine qua non* nende poolt oma teenistuskohuste täitmiseks.

Nii, asjaolude eneste jõul, loodi konsulite eksterritoriaalsus mittekristlikes riikides, milline osalt võrdsustab nende õigused riikide diplomaatiliste esindajatega. See põhjendatakse osalt rahvusvahelistes traktaatides (kapitulatsioonides), osalt tavadel. Viimased veel enam laiendavad neid õigusi, milliseid saavad konsulid Idas lepingute alusel. Juriidilisest vaatepunktist nende tavade

kohustuslikkust ei eitata.

Kõige viimasel ajal Ottomani Porta tegi, siiski, katse seada konsulid, kes asuvad tema territooriumil, sellisesse asendisse, millist nad peavad omama kapitulatsiooni tähtsuse mõtte järgi. 11. Oktoobri 1881. a. tsirkulaariga, milline saadeti kõigile Euroopa riikide esindajatele Konstantinoopolis, ta tühistas erinevad konsulite auõigused, milliseid nad kasutasid seal saajandite tavade alusel. Euroopa kabinetid protesteerisid otsustavalt nende meetmete vastu. Nende kollektiivsetes 25 detsembri 1881. a. ja 25 veebruari 1882. a. nootides nad asusid alusele, millisega on raske vaielda. Nad tõestasid, et Portal ei ole õigust eitada talle tavade absoluutset kohustuslikkust. Nad viitasid, et Ida riikides, eriti Türgis, on tavaliselt erakordne tähendus ja paljud suhted määratletakse siin erandlikult nendega, mitte seadustega. Kui siis Porta ikkagi tulevikus ei ole nõus tunnustama tavalisi konsulite auõigusi, siis igal juhul ei saa kaotada neid oma ainuisikulise äranägemise järgi, ilma teiste asjast huvitatud valitsuse nõusolekuta.

Pidades silmas seda protesti, konsulite auõiguste küsimus Türgi valdustes on senini lõpuni lahendamata jäänud.

Eksterritoriaalsust kasutatakse Ida riikides mitte ainult konsulid, vaid ka teatud määrani isegi välismaalased, Euroopa riikide alamad. Viimased asutasid oma alamatele Idas spetsiaalsed kohtud, mis tegutsevad kohtadel konsulite juures, nn. konsulite kohtud, kes teevad oma otsuseid asjades oma kodumaa tsiviil- ja kriminaalseaduste alusel.

Idas on konsulite õiguspädevus tagatud rahvusvaheliste traktaatidega; kuid sarnaselt teistele konsulite privileegidele, on ta *raison d'être* tegelikult kuni tänase päevani moslemi ja üldse mittetsiviliseeritud riikides väljakujunemata riikliku- ja kohtukorra ebatäiuslikkuse tõttu. Seni kuni sellised puudused ei ole kõrvaldatud, ei saa juttugi olla traktaatide tühistamisest, millised pühitsesid neid privileege. Ei ole mingit vajadust nõuda konsulite jurisdiktsiooni kaotamiseks seda, et moslemid võtaksid vastu ristiusu. Usuga pole siin miskit pistmist. Tsivilisatsiooni ja juriidilise korra arendamine on ainsaks tegelikuks tingimuseks, et tühistada Eurooplaste privilegeeritud asend Idamaades, milline, rahvusvahelise õiguse põhialuste vaatepunktist, kahtlemata, on ebanormaalne nähtus*).

*)L. v. Stein. Zur Frage der Ostasiatischen Consular-Jurisdiction. Oesterreichische Zeitschrift für den Orient, 1884, №№ 1 -3.

Contuzzi. Le istituzione dei consolati ed il diritto internazionale europeo nulla sua applicabilità in Oriente. Napoli 1885.

Dislere et de Moüy. Droits et devoirs des Français dans les pays d'Orient et d'extrême-Orient. Paris 1893.

Konsulite jaotamine mittekristlikes riikides on täpselt samasugune kui kristlikes, tsiviliseeritud riikides. Millegi poolest ei erine ka teised konsulite tegevuse formaalsed tingimused. Siin on isegi nõutav, et kohalik valitsus annaks konsuli ametisseastumiseks oma nõusoleku. Türgis teda nimetatakse *berat'iks* ja määratakse ametisse sultani firmaniga.

Idas on konsuli tegevuse sisuliseks erinevuseks nende jurisdiktsioon, milline peab olema spetsiaalselt käsitletud.

1. Konsulite õiguspädevuse areng Idas.

Konsulaarasutuste ajaloo loengus me märkisime, et konsulid olid algselt kommertskohtunikud, kes ilmusid koos ristirüütlike ja kaupmeestega moslemimaade kaubanduskeskustesse. Kapitulatsioonidest, mis sõlmiti viimastega XII ja järgnevatel sajanditel, on näha, et moslemimaade valitsused lugesid end alati ebakompetentseteks asjade läbivaatamisel, millised tekkisid Euroopa asunike vahel ja lugesid nende seaduslikuks kohtunikuks vaid konsulit. Konsulite jurisdiktsiooni õigust moslemimaade territoriaalvõim ei vaidlustanud. „See tava – räägib Mas Latrie – oli sellisel määral loomulik ja nõnda harva vaidlustatud, et paljud traktaadid ei

pidanud vajalikuks nende äramärkimist“^{***}).

^{**})Mas Latrie. Traités de paix et de commerce. Introduction, p. 87.

Üksikasjalik konsulaarjuridiksiooni arengu ajalugu on toodud ära:

Vaata, minu ((Ф. Мартенс)):»О консулахъ и консульской юрисдикции на Востоке», стр. 53 -290.

Pelisse du Rausas. Le régime des capitulations dans l'Empire ottoman, t. I, Paris 1902.

Konsulitele olid kohtualluvad kõik tsiviil-, kaubandus- ja kriminaalasjades kõik tema kaasmaalased ja isikud, kes asusid ta kaitse all moslemite territooriumil. Erinevate Euroopa riikide alamate vaheliste asjade puhul mõisteti kohut „tava järgi“, s.t. sellises korras, millist peeti parimaks vastavate kristlike võimude poolt. Kuid kui asjasse oli segatud kohalik alam või moslem, siis üldreegli järgi vaadati asi läbi kohalike võimude poolt: tolliülema, kubernerite või kindluseülema poolt.

See kord, mis kujunes välja keskaja alguses, on kuni tänase päevani Idas konsulite jurisdiksiooni aluseks.

Kui Türklased vallutasid Konstantinoopoli ja rajasid Ottomani impeeriumi, siis nad said päranduseks konsulite kohtulikud õigused kõigis kohtades, Vahemere kallastel, millised läksid uue moslemiriigi koosseisu. Kapitulatsioonid, mis sõlmitud Türgiga, kinnitavad kõik seda õigust.

Suurematest kristlikest riikidest asus Prantsusmaa enne teisi Türklastega lähematesse suhetesse. Ta saavutas selle, et juba 1528.a. ja 1535.a. spetsiaalsete kapitulatsioonidega oli tunnustatud prantsuse konsulite jurisdiksioon Türgi territooriumil ja kinnitati selles suhtes „kõik vanad tavad“. Eriti üksikasjalikult on Prantsusmaa konsulite õigused Türgis sätestatud 1740.a. kapitulatsiooniga, milline omab tänini oma kohustuslikku jõudu*).

^{*})Vandal. Une ambassade française en Orient sous Louis XV. Paris 1887, p. 16 et suiv.

Tänu erilistele poliitilistele asjaoludele, mis lähendasid Prantsusmaad Türgiga, jõudis esimene taotleda oma erandlikku õiguse selles, et kõik teiste Euroopa riikide suhted oleksid teostatud vaid tema vahendusel. Seepärast esialgu nagu alamad, aga ka teiste rahvaste kohtud, kes asusid Ottomani impeeriumi territooriumil, olid vaid Prantsusmaa konsulite kaitse all.

Euroopa valitsused püüdsid loomulikult vabaneda sellest alandavast sõltuvusest ja saavutasid vähehaaval oma eesmärgid. 1580.a. Sõlmis Inglismaa Portuga esimese kapitulatsiooni, milline kinnitas Inglismaa alamatele Ottomani territooriumil kõik õigused, millised olid Prantsusmaal. 1675.a. kapitulatsioon määratleb kuni tänase päevani Inglismaa kaubandussuhteid ja Inglismaa konsulite jurisdiksiooni Türgi valdustes.

Venemaa ja Türgi vahel sõlmiti 1783.a. kaubandustraktaat, milline sai üldeuroopaliku tähenduse. Selle lepingu järgi said Venemaa alamad ja konsulid Ottomani impeeriumis mitte ainult kõik prantslaste ja inglaste õigused, vaid soetasid ka uusi, millised põhimõtte : „*de la nation la plus favoriser*“ järgi kandusid üle teiste Euroopa riikide alamatele.

Venemaa avalitsus kinnitas selles traktaadis oma õigust määrata oma konsuleid Ottomani impeeriumi kõikidesse vajalikuks peetavatesse kohtadesse. Konsulitesse on tagatud puutumatus ja kohtuallumatus kohalikele võimudele. Venemaa alamad, kes viibivad Türgis, olid omavahelistes kohtuasjades alluvad kodumaa konsulile. Vähe sellest: segaprotsessid, milliste üheks pooleks olid Venemaa ja teiste Euroopa riikide alamad, ei saanud nende nõusolekuta olla lahendatud kohalike kohtuasutuste poolt. Venemaa alama poolse kuriteo puhul pärismaalase vastu käsitles asja kohalik kohus, kuid konsuli juuresviibimisel. Lõpuks, oli tagatud Venemaa alamate puutumatus, kelle koju ei tohtinud tungida, ilma et sellest oleks eelnevalt teavitatud saadikut või konsulit.

Teised Euroopa riigid järgisid Prantsusmaa ja Inglismaa eeskujuga ja sõlmisid sultaniga iseseisvad kapitulatsioonid. Austria rääkis, Passarovi kommertstraktaadiga 1718.a., millist pikendati 1739, 1784 ja 1791.a. oma Türgis asuvate kaasmaalaste suhtes konsulite kasuks välja teatud kohtulikud ning politseilised õigused. Preisimaa sõlmis Portuga sõpruse- ja kaubanduslepingu

1761.a., millise alusel ta tagas oma konsulitele Türgis kõik õigused, millised olid teiste riikide konsulitel.

Kaubanduslepingud, mis sõlmitud Türgiga XIX sajandi kestel, kinnitavad kõiges neile eelnevaid traktaate. Uued lepingud Euroopa riikide alamate kohtuallumatusest Türgi kohtutele ja konsulite jurisdiktsioonist olid sõlmitud Portuga jooksval aastasajandil nende riikidega, kellega nad varem kohustuslikes suhetes ei olnud; näiteks, Sardiinia sõlmis sellise lepingu 1823.a., Põhja-Ameerika Ühendriigid 1830.a., Belgia ja Kreeka 1839.a. Nad kõik kindlustasid omale „enamsoodustatud riikide õigused“.

Türgis väljakujunenud konsulaatide korrad olid ajapikku kantud üle, lepingute alusel, teistesse Ida riikidesse: Pärsiasse ((Iraani)), Hiinasse ja Jaapanisse. Ja siin kasutavad Euroopa riikide alamad erandlikke õigusi.

Esimese traktaadi Pärsiaga konsuli jurisdiktsiooni kohta sõlmis Prantsusmaa 1708.a. See tõmbab endale tähelepanu määrusega, millise põhjal, vastupidiselt valitsevale vaatepunktile, hagid „prantslaste ja teiste rahvuste“ vahel peavad olema läbi vaadatud Pärsia kohtu poolt ning moslemi õiguse alusel. Muide, see leping jäi kasutuks, kuna Prantsusmaa ja Pärsia vahel ei olnud pikka aega mingeid suhteid ja Pärsias ei olnud prantslasi. Praegu kehtib Prantsusmaa-Pärsia 1854.a. Leping.

Venemaa tagas oma konsulitele ja alamatele avarad õigused Pärsia territooriumil 1717, 1723, 1729, 1732, 1735, 1813 ja 1828.a. Lepingutega. Viimati nimetatud (Turkmentsai) leping on ka praegu jõus ((1905)). Selle alusel kõik hagid ja kuriteod Venemaa alamate vahel, kes Pärsias elavad, antakse välja Venemaa konsulitele. Nende pärismaalaste vastased kuriteod vaadatakse läbi Pärsia kohtute poolt, kuid karistamiseks nad antakse üle konsulile või saadikule.

Inglismaal on Pärsia valdustes teatud õigused ja privileegid Pärsiaga sõlmitud 1814.a. Rahulepingu ning 1841.a. kommertslepinguga.

Eurooplaste ja Hiinlaste vahelised kaubandussuhted eksisteerisid juba XIV sajandil. Venemaa sõlmis esimene lepingu Taevase Impeeriumiga 1689.a. Nertsinskis. Selle Artikkel 6 alusel antakse vastastikku välja kurjategijaid – hiina ka vene alamad – kes on süüdistatud kuritegudes võõral territooriumil, et nende üle mõista kohut rahvuslike seaduste järgi. 1727.a. Kjahtini Vene-Hiina traktaadi alusel esitati esmakordselt vene alamate eksterritoriaalsuse printsiip Hiina piirides. Kuid alles 1851.a. Kuldzini lepingu alusel sai Venemaa õiguse nimetada Hiinasse oma konsul, muide, üpris piiratud õiguspädevusega. Viimased olid laiendatud ja ka konsulite arvu suurendati 1858.a. Tjan-Tsini traktaadiga, mida kinnitati 1860.a. Pekingi traktaadiga*).

Inglise konsulid kasutavad Hiinas kohtuniku õigusi 1843, ja 1869.a. Lepingute alusel; prantslased said need õigused 1844 ja 1858.a. lepingute alusel**).

*)Балкашинъ. Трактаты Россій съ Китаемъ, стр. 3 и след.

(Ф. Мартенс.) F. Martens. „Le conflit entre Russie et la Chine“, p. 4 et suiv.

***)Mayers. Treaties between the Empire of China and Foreign Powers, p. 1 etc.

Üldse on Hiinas konsulite õiguspädevus avaram kui Ottomani impeeriumis, nii nagu siin isegi seagprotsessid, millistes osalevad hiinlastest alamad, käsitletakse ja selgitatakse konsulite poolt koostöös Hiina võimudega.

Suhetes Jaapaniga Inglismaa ja Põhja-Ameerika Ühendriigid edestasid Venemaad traktaatide sõlmimisel. Nad sõlmisid esimese lepingu selle riigiga 1854.a.; Venemaa aga 1855.a. Simodis. Mõlemad lepingud määratlesid üpris ebapiisavalt Jaapanis asuvate konsulite õigusi ja kohustusi. Siia puutuvad määrused on üksikasjalikult arendatud Vene-Jaapani 1858.a. traktaadis., mis sõlmitud Edos ja 1866.a. ühelt poolt Jaapani ja teiselt poolt Inglismaa, Põhja-Ameerika Ühendriikide, Prantsusmaa ja Hollandi vahel***).

***)Treaties and Conventions concluded between the Empire of Japan and Foreign Nations 1854 – 1874, Tokio, 1874 (aktide tekst on jaapani ja peamiste Euroopa riikide keeltes).
Tsurutaro Senga. Gestaltung und Kritik der Konsulargerichtsbarkeit in Japan. Berlin 1897.
Lippmann. Die Konsularjurisdiktion im Orient, ihre historische Entwicklung etc. Lpz. 1898.

Käesoleval ajal, peamiste Euroopa riikide poolt Jaapaniga sõlmitud traktaatide jõul, on Jaapanis konsulite jurisdiktsioon ära kaotatud. Alates 1899.a. alluvad välismaalased selles riigis Jaapani kohtutele ja seadustele, üldistel alustel. Sellise konsulite õigusest lahtiütlemise vastutasuks said Euroopa riigid ja Ameerika Ühendriigid oma alamatele Jaapanis vaba reisimise võimaluse koos loaga viibida selle riigi kõikides sisekohtades.

Peale varem nimetatute riikide, on Euroopa riikide konsulitel, traktaatide alusel, jurisdiktsioon Siiami kuningriigis, Matskati imanaadis ning Marokos. 1799.a. oli Hispaania ja Maroko vahel sõlmitud traktaat, milline muudab konsuli jurisdiktsiooni sellisel kujul, et nõuab Marokos kuriteo sooritanud Hispaania alamate väljaandmist kas konsulile või Hispaania piirivõimudele; marokolased aga antakse välja Maroko võimudele.

Eurooplaste õiguslikku seisundit Marokos arutati 1880.a. suvel toimunud rahvusvahelisel konverentsil, mis oli kutsutud kokku Madriidis Hispaania valitsuse algatusel. Nende nõupidamiste tulemuseks oli paljudes suhetes märkimisväärne konventsioon, mis allkirjastati 3. juulil 1880.a. Inglismaa, Austria-Ungari, Saksamaa, Prantsusmaa, Hispaania, Belgia, Itaalia, Taani, Ameerika Ühendriikide, Hollandi, Rootsi, Portugali ja Maroko poolt. Venemaa esindajaid sellel konverentsil ei olnud*).

*)Revue de droit international, t. XIII, p. 221.

De l'extension de la jurisdiction française en Tunisie. (Journal du droit int. Prive. t. XI, p. 489 et suiv.).

Konsulaarjurisdiktsiooni levik Idas XVIII ja XIX sajandil kinnitab seda tõetera, et üks ja sama vajadus viib, ühesugustes tingimustes, samade asutuste loomiseni. Kui konsulite kohtud, mis sündisid XII sajandil, Vahemere kallastel, moslemite hulgas, on nüüdseks kandunud kõige kaugematesse Aasia riikidesse, siis on selge, et nende kohtute eksistents asub põhjuslikus seoses nende mittekristlike maade rahvaste madala kultuuritasemega, mis ei anna nendega suhtlemisel võimalust juhinduda Euroopa rahvusvahelise õiguse printsiipidest.

2.Konsulaarkohtud.

Artikkel 25. Astudes suhetesse oma alamatega mittekristlikes riikides, konsulid, territoriaalse võimu, tsiviliseeritud valitsuse asemel, on juriidiliselt ja moraalselt kohustatud rajama siin selline kohtukord, milline oleks täiesti taganud õigusemõistmise. Konsulite kohtulikud õigused ei pea olema käsitletud, kui privileegid, mis antud eurooplastele kuritegude karistamatuks sooritamiseks ning kohalike alamate ja valitsuste mitte millegagi kitsendatud eksploatamiseks. Konsulaarõiguse hulka kuulub konsulite kohustus organiseerida juriidilisele korra vältimatutele nõudmistele vastavad kohtud*).

*)Rahvusvahelise Õigus Instituudi komisjon võttis 1881.a. üksmeelselt vastu kaks minu ((F. Martens)) poolt esitatud ettepanekut:

1)Praegu eksisteeriv segaasjade lahendamise praktika on ebaväärakas tsiviliseeritud riikidele

ja kõrgeimal määral kahjulik meie Idas viibivate alamate seaduslike huvide suhtes.

2) Kristlike riikide alamate eksterritoriaalsus Idariikides ei ole mitte ainult privileeg ja õigus, vaid see on isegi kohustus.

Need seisukohad kiideti heaks Rahvusvahelise Õiguse Instituudi Turini kongressi poolt 1882.a.

See vaieldamatu seisukoht, mis, kahjuks, ei ole mitte kõigi kaasaegsete Euroopa seadusandluste poolt teadvustatud ja kaugeltki ei ole õigustatud konsulite kohtute praktikas. Eksisteerivad konsulite jurisdiktsiooni korrad paljudes suhetes on äärmiselt ebarahuldavad ja kutsuvad esile kohalike elanike ja valitsuste õiglased kaebused.

Oma korralduselt konsulite kohtud kujutavad endast kolme erinevat tüüpi: prantsuse, inglise ja vene, milliseid iseloomustatakse järgmiste iseloomulike joontega.

a) Prantsuse konsulite kohtute aluseks on põhimõte, mis väljendatud tuntud 1681.a. Mere ordonansis. Prantslaste suhtes kes viibisid Idas oli tsiviil- ja kriminaalajade lahendamiseks loodud konsuli juures kohus, mis koosnes konsulist ja prantsuse kaupmeeste hulgast valitud kaasistujatest, kes asusid antud konsulaarpiirkonnas. Mere ordonansi määrused olid arendatud järgnevate seadusandlike aktidega, millistest on eriti oluline: 1778.a. Seadus konsulite kohtunikuna tegutsemise funktsioonidest, 1781.a. Seadus konsulaarkohtutest ja 1833.a. dekreet Prantsuse konsulaadi ümberkorraldusest.

Nende seaduste alusel igas Prantsusmaa konsulaarringkonnas asutati, tsiviil- ja kaubandusajade esimese astme kohtuna konsuli kohus. Selle koosseisu kuuluvad konsul ja konsuli palvel kaks kaasistujat, ringkonnas asuvate prantslastest alamate hulgast. Kuid üksmeelset otsust pole tarvis ja otsused allkirjastab konsul üksi.

Konsuli kohtu otsuste edasi kaebamise instantsiks on Ottomani impeeriumis ja Pärsias эскский kohus Lõuna Prantsusmaal. Selle tribunali otsuse suhtes võib esitada kassatsioonikaebuse Pariisi kassatsioonikohtusse.

Selline kord on sisse seatud Maskates, Hiinas, Siiamis ja alates 1880.a. ka Madagaskari saarel, ainult sellise vahega, et neile riikidele on apelleerimise instantsiks Saiguni ja Reunioni saare kohtud.

Kriminaalajade läbivaatamise kord, mis tekkisid Prantsusmaa konsulaarringkondades, määratletakse õigusrikkumise enese olemusega. Politsei korralduse rikkumine (contraventions) lahendatakse vastava konsuli poolt ainuisikuliselt ning ta otsus edasikaebamisele ei kuulu. Üleastumised (delits) menetletakse kollegiaalses kohtus, mis moodustatud konsulist ja kahest assessorist, kes on kutsutud konsuli poolt. Lõpuks, kuritegude (crimes) suhtes täidab konsul vaid kohtuuriija kohustusi; süüdistajaks on mainitud kollegiaalne kohus; asi ise lahendatakse eespool nimetatud apellatsioonikohtutes*).

*)Feraud-Giraud. De la juridiction francaise dans les Echelles du Levant et de Barbarie. Paris 1866, t. II.

Genevois. Histoire. Histoire critique de la juridiction consulaire, p. 66 et suiv.

Merlin. Repertoire de jurisprudence, t. III, p. 603 et suiv.

Dalloz. Jurisprudence generale, t. XII, p. 257.

Lippmann. Die Konsularjurisdiction im Orient. 1898.

Rey. La protection diplomatique et consulaire dans les Echelles du Levant et de Barbarie. Paris 1899.

Prantsuse konsuli kohtu eeskujul on korraldatud ka Saksamaa, Itaalia, Belgia ja mõni veel, kohtud. Saksamaa 1879.a. konsulite seadus nimetas konsuli kohtu otsuse apellatsiooninstantiks Saksamaa Leipzigis asuva Ülekeisririigilise kaubanduskohtu*).

*)Brauer. Die deutschen Justizgesetze in ihrer Anwendung auf die amtliche Thätigkeit der Konsuln und diplomatischen Agenten und die Konsulargerichtsbarkeit. Berlin 1879.

b) Inglismaa konsuli kohtu ülesehitus Idas meenutab üldiselt kohtukorda, milline on töötatud välja ja rakenduses Inglismaal. Nad on organiseeritud 1864, 1865 ja 1881.a. välja antud Orders in Council alusel.

Kõikide Ida riikides Inglismaa alamate vahel tekkinud kohtuasjade esimeseks instantsiks on provintsi konsuli või ringkonna konsuli kohus. Nad koosnevad konsulist, kes juhib istungit ja kahest kuni neljast kaasistujast, kes on ringkonnas ressideeruvad Inglismaa alamad. Kui aga viimatimainitud ringkonnas ei ole, siis konsul peab kõik asjad üksi lahendama. Kriminaalasjad vaadatakse läbi viiest isikust moodustatud kaasistujate, kes on valitud nimekirjast mis koostatakse ringkonnas igal aastal, osalusel. Seadus ei näe ette sellist juhtu, kui ringkonnas ei ole inglasi, kes võiks olla kaasistujateks, et lahendataks ringkonnas sooritatud kuriteo asja.

Kõrgemaks või apellatsiooninstantiks on „Kõrgem Konsuli Kohus Kõrge Ottomani Porta valduste suhtes“. See on asutatud Konstantinoopolis, kuid see võib avada oma istungeid Türgi territooriumi igas paigas. Ülemkohtunik ja teised selle kohtu liikmed nimetatakse spetsiaalselt Inglise valitsuse poolt.

Hiina suhtes on asub Kõrgem kohus Šhangais. Konsulite tegevuspaigas Kõrgema kohtuinstantsi eksisteerimise mugavus ei tekita mingeid kahtlusi.**).

***)Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 231 er suiv.

Vaata, minu ((Ф. Мартенс)):»О консулахъ и консульской юрисдикции на Востоке», стр. 305 и след.

c) Lõpuks, Venemaa konsuli kohtu organiseerimise suhtes Idas peab ütlema, et, erandiks Pärsia, kõigis teistes Ida riikides ei eksisteeri mitte mingit seaduse alusel määratletud korraldusega sellist kohut. Eeskirjad, millised on sellise asja suhtes Konsuli põhikirjas (1887.a., 1893 ja 1903.a. va.) puutuvad spetsiaalselt Pärsias asuvate Vene konsulaadi kohtute kohta. Selle põhikirja üksikud määrused räägivad vene konsulite kohtupidamise õigusest Türgis, nagu me näeme alljärgnevalt, ei anna vähimatki arusaamist, kuidas peavad olema seal korraldatud vene konsuli kohtud*).

*)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)):»О консулахъ и консульской юрисдикции на Востоке», стр. 320 и след.

Pärsias on Venemaa konsulaarkohtud rajatud Lääne-Euroopa kohtute eeskujul, kuid järgmise eripäraga. Madalamate kohtuinstantsidena on kahte liiki kohtud: ühed – Venemaa konsulaatides, teine Teheranis asuva missiooni juures. Konsuli kohtud käsitlevad konsulaadi ringkonnas asuvate Venemaa alamate vahelisi asju; Missiooni kohus aga nende asju, kes kauplevad Pärsias väljaspool konsulaarringkondi. Nagu konsuli kohtud, nii ka missioon kohus koosneb, peale juhatajate, veel kahest kaasistujast – lugupeetud kaupmeeskonna liikmete hulgast, kes valitud oma seisusekaaslaste poolt. Konsuli kohtuistungit juhib konsul; missiooni kohtu juhatajaks on missiooni vanem dragoman ((pr. dragoman, Ida-maades ametlik tõlk diplomaatlistes esindustes ja konsulaatides)). Kuid nende kohtute asjaajamisele kuuluvad vaid need hagid, millised ületavad 30 rubla väärtuse; sellest väärtusest väiksemad asjad lahendab konsul ainuisikuliselt.

Teise kohtuinstantsi nimetab see kohus ise, kuid teises koosseisus, Selles juhatab missiooni esimene sekretär, kes on samas ka Pärsia peakonsul ja kaasistujateks on missiooni juhi poolt nimetatud isikud Venemaa Teheranis elavate lugupeetud alamate hulgast**).

***)См. Св. Законовъ, т. XI, изд. 1903 года, ч. II ; Уставъ Консульский, ст. 147 и след.

Sellise organisatsiooni sisuliseks puuduseks on esindatus missiooni dragomani ja missiooni sekretäri juures, kellel on vaevalt mingit arusaamist juriidilistest asjadest, et kohusetundlikult täita kohtuniku funktsioone. Kuid heaks võib pidada esimese instantsi kohtu koosseisu, mis on valitud kohalikust kogukonnast.

Vene konsulaarkohtute kohta Türgis on mõned artiklid uues (1903.a.) välja antud Konsuli põhikirjas (Artiklid 178 – 189). Venemaa alamate, kes „kauplevad (aga mittekauplevad?) Türgi valdustes, kohtuasjade läbivaatamiseks asutatakse Konstantinopoli saatkonna poolt komisjon, kelle tegevus allutatakse vahetult Ottomani Porta juures asuva Venemaa saadiku järelvalve alla“. Apellatsiooniasjad antakse üle Valitseva Senati revideerimisele, kus asjade läbivaatamisel, osaleb nõuandva häälega „vastava Välisministeeriumi ametkonna“ Direktor“.

Kuid kuni tänase päevani jäi arusaamatuks see, millistest isikutest koosneb Konstantinopoli komisjon, milline on nende osalus, seaduse järgi, kas konsul osaleb või millises korras kohtuasju lahendatakse: kas vana kohtu korras, või uue kohtu poolt, по Судебнымъ, Уставамъ Императора Александра II? Samuti ei ole määratletud nende komisjonide kompetentsi.

Venemaa konsulaarkohtute suhtes Hiinas ja Koreas ei ole samuti teada: kas nad üldse eksisteerivad ja kui, siis millisel moel on need rajatud? Teada on vaid, et Venemaa konsulid omavad traktaatide alusel, vene alamate vaheliste kohtuasjade lahendamise õigust ja kohustust ning nad peavad osalema segaasjade lahendamisel koos Hiina ja Korea võimudega*).

*)Консульский Уставъ (изд. 1903 г.), статья 190.

3.Konsulite õigused ja kohustused kohtupidamise asjus

Artikkel 26. Iga tsiviliseeritud valitsuse õigus kohut pidada ja karistada Ida-riikides oma konsulite kaudu ei ole mitte ainult õigus, vaid ka kohustus. Mittekristlikud valitsused omavad õigust nõuda, et konsulite jurisdiktsioon ei oleks irvitamine õigusmõistmise üle*).

*)Tsurutaro Senga. Gestaltung und Kritik der heutigen Konsulargerichtsbarkeit in Japan. Berlin 1897. Selle monograafia autor, täiesti loomulikult vaimustatud oma isamaa sisekorrast ja vaieldamatu konsulite jurisdiktsiooni vastane. Muide, alates 1899.a., nagu öeldud ülalpool, on Jaapanis konsulite jurisdiktsioon tühistatud.

Kuidas konsulite kohtud on korraldatud, me juba nägime. Mis aga puudutab konsuli kohtu kohtumenetlust, siis, rääkides üldse, kohtukorrad, mis antud riigis eksisteerivad, määratlevad konsuli kohtus kohtuasja lahendamise korra. Põhimõtteliselt, konsul peab, tema asjaajamise kuuluvaid, kõiki asju käsitlema ja otsustama kodumaiste seaduste alusel. See on nõudmine, millisest räägitakse kõigis seadustes, mis puudutavad konsulaarjurisdiktsiooni ja mis tulenevad loogiliselt välismaalaste, kes asuvad Ida-riikide territooriumil, eksterritoriaalsusest. Kuid konsulitel-kohtunikel ei ole rahvuslike seaduste kasutamine ikkagi tingimusetu. See on piiratud nii traktaatide, mis sõlmitud mittetsiviliseeritud riikidega, määrustega aga ka tavade ning kohtupraktikaga, mis on töötatud välja konsulite kohtute poolt.

Enam vaieldavam ja olulisem on selles suhtes kohtualluvuse küsimus, milline Ida-maades omab erilist tähendust. Maksab vaid meenutada, et näiteks, Türgi territooriumil eksisteerib 14 erinevat õiguspädevust, aga Egiptuses isegi 17 jurisdiktsiooni, selleks, et täielikult mõista, kuivõrd oluline on õigusmõistmise huvides mittekristlikes riikides konsuli kohtute kompetentsi täpne määratlemine.

Piirdume mõnede tähelepanekutega.

Konsulite kohtu kompetents tsiviil- ja kriminaalasjades määratakse üldse alljärgnevatel alustel:

1. Ühe ja sama kristliku riigi alamate vahelised asjad, üldise reegli järgi, mis pühitsetud traktaatide ja seadustega, kuuluvad erandlikult rahvusliku konsuli kohtu kompetentsi.

2. Erinevat kristlike riikide alamate vahelised asjad peavad olema lahendatud kooskõlas reegluga: *Actor sequitur from rei*.

Kuid see on tavaõigus. Riigid võivad sellest kinni pidada, või ka mitte. Kuidas ta ka iseenesest ei olnud mõistlik, ta ei kõrvalda rahvusvahelise kokkuleppe hädavajadust korra suhtes, millises peaksid olema lahendatud segaprotsessid. Sellist kokkulepet, siiski, senini veel ei eksisteeri.

Tõsi, mõningad prantsuse konsulaarõiguse teoreetikud väidavad positiivselt, et segaprotsesside asjus lahendati küsimus juba 1820.a. Konstantinoopolis, Prantsusmaa, Inglismaa, Austria ja Venemaa esindajate vahel, kellega hiljem liitusid ka teised riigid. Selle konventsiooni alusel, nagu väidetakse, oli otsustatud, et erinevatest alamsusest isikute vaheliste kohtuasjade lahendamiseks peavad olame loodud kohtunike segakomisjonid; viimased peavad juhinduma põhimõttest: *Actor sequitur forum rei*; et komisjoni koosseisus peavad olema kaks liiget kostja saatkonnast ja üks hageja saatkonnast jne. Kuid, peale tühisõnaliste väidete, ei ole meil tõestusi, et sarnane konventsioon ka tegelikult sõlmiti.

Tegelikkuses tsiviliseeritud riigid austavad Idas väljakujunenud traditsioone, milliste järgi segaprotsessid algatatakse kostja kohtus. See põhimõte kujutab endast väljapääsu kohtu raskendatud leidmise probleemist, millise otsus ei jääks tegelikkuses surnud täheks ja et see oleks täidetud ka. Kuid praktikas esineb ikkagi probleeme. Appellatsioonikohtud keelduvad tihti kohtuotsuste, mis tehtud alama astme segaprotsessidel, kinnitamisest. Seepärast oleks olnud kasulik, rahvusvahelise kokkuleppe puudumisel, sanktsioneerivad reeglid: *Actor sequitur forum rei*, äärmisel määral, üksikutes seadusandlustes.

Selles suhtes tasub järeltegemist Inglise akt, Ordetr's in Council 1864.a. See lubab kõikidest rahvustest isikutel esitada Inglismaa alamate suhtes hagi nii provintsi konsulaarkohtusse, aga ka Konstantinoopolis asuvase Kõrgemasse kohtusse, kuid seda siis oma konsuli poolsele asja alustamise loal, maksta sisse kautsion või anda muu garantii, et hageja maksab kulud, mis võivad protsessiga kaasneda, lõpuks, lubada kohusetruult täita kohtuotsust, milline see ka ei oleks*).

*)Rahvusvahelise Õiguse instituudi ülesandel koostas autor ((F. Martens)) rahvusvahelise konventsiooni kava, milline oleks seadustanud selliste segaasjade lahendamise korra. Seda kava uuriti tähelepanelikult Rahvusvahelise Õiguse instituudi Turini kongressil 1882.a. septembris ning see võeti vastu, tegemata selles olulisi sisulisi muudatusi. See kava saadeti kõigile valitsustele.

Selle kava alusel luuakse segaasjade lahendamiseks kolm instantsi:

- 1) kostja konsuli kohus;
- 2) appellatsioonikohus, mis koosneb peakonsulitest või spetsiaalselt nimetatud liikmetest; selline appellatsioonikohus peab asuma igas Ida riigis;
- 3) riigi kassatsioonikohus, millise juurde kuulub esmane hageja.

3. Kristlike riikide ja võõramaa alamate vahelised kohtuasjad lahendatakse erinevate kapitulatsioonide alusel ja erineval viisil. Türgis ja Pärsias tunnistatakse neis asjades kompetentseteks kohalikke kohtuid. Egiptuses aeti kuni viimase ajani neid asju konsulite kohtute poolt.. Hiinas neid käsitleti konsuli ja kohaliku võimuga üheskoos*).

*)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)):»О консулахъ и консульской юрисдикции на Востоке», стр. 327 – 510.

Lawrence-Wheaton. Commentarie, t. IV, p. 205 et suiv.

Mayers. Treaties of China.

Dislere et de Moüy. Droits et devoirs des Francais, p. 41 et suiv.

Salem. Les etrangers devant les tribunaux consulaires et nationaux en Turquie. (Clunet. Journal du droit int. Prive, 1891, p. 393 et suiv.).

Euroopa riikide poolt Idas loodud kohtukordi käsitlevates loengutes nenditi, et need on paljudest vaatenurkadest ebarahuldavad ja vajavad muutmist. Konsuli jurisdiktsiooni paikapidamatus selle praegusel kujul oli juba ammu tunnetatud ning see kutsus esile isegi selle täieliku kaotamise katseid, osalt ka selle reformimise püüdeid. Huvitav konsulite kohtute ümberkujundamise katse tehti Egiptuses, millises konsulite jurisdiktsioon andis eriti kurbi tulemusi**).

**)Vaata, minu ((Ф. Мартенс)):»О консулахъ и консульской юрисдикции на Востоке», стр. 510- 556. Võrdle selle saksakeelse tõlke lk.528.

Lawrence-Wheaton, IV, 183 et suiv.

Alates 1867.a. asekuninga valitsus algatas tähelepanuväärse energiaga Egiptuses konsulite kohtute põhjaliku reformimise kasuks tehtava agitatsiooni. See tõestas suure hulga nende kohtute praktikast võetud näidetega, et õige aj erapooletu õigustmõistmise asemel need teostasid riigis omavoli ning ilmset ebaõiglust. Kohtureformi puudutavas ettekandes, mis oli asekuningale Egiptuse välisministri Nubar-Paša poolt esitatud, räägiti, et Egiptuse valitsus oli ise sunnitud, kokkupõrgete, mis võinuks puhkeda Euroopa riikidega, ärahoidmiseks, maksma vaid nelja aasta kestel umbes 72 miljonit franki erinevatele välismaalastele hagide alusel, milliseid isegi konsulid ei saanud jätta „jultunuteks“ nimetamata. Pärismaalasi sisuliselt röövitakse konsulite kohtuotsuste alusel. Euroopa riikide alamate poolseid kuritegusid Egiptuse territooriumil peaegu ei uurita-jälitata ja iga eurooplane on Egiptuses kindel oma karistamatuses.

Selleks, et teha lõpp kuritarvitustele, tegi Egiptuse valitsus Euroopa riikide valitsustele Egiptuses asuvad konsulite kohtud sulgeda ja seada nende asemele spetsiaalsed segakomisjonid, mis koosnevad kohalikest ja Europa alamatest, millised peavad olema sõltumatud nii konsulitest, kui ka territoriaalsest võimust.

See ettepanek võeti vastu heatahtlikult ja 1869.a. Asutati Kairis rahvusvaheline komisjon, et arutada ja töötada välja reformi põhimõtted ja mis lõpetas oma tööd 1870.a. Uus komisjon mis tuli kokku 1873.a. Konstantinoopolis, laiendas uute kohtute esialgselt kavandatud kompetentsi ka nende kuritegude suhtes, millised olid suunatud nende kohtute ja isikute vastu, kes täidavad kohtu otsuseid.

Lõplikult vastu võetud kava juurutas Egiptuses rahvusvahelised segakohtud, mis koosnesid eurooplastest ja välismaa alamatest. Esimese istantsi kohtud, mis asutati Kairis, Aleksandrias ja Mansuris, koosnevad neljast Euroopa ja kolmest võõramaa alamast – Mansuris; Kuid Aleksandria kohtus on nüüd 13 välismaalasest juristi-liiget ja 7 põlisrahva liiget, Kairi kohtus on 9 välismaalast ja 5 põlisrahva liiget. Kommertsasjade lahendamisel osalevad veel kohalikest kaupmeestest kaasistujad. Aleksandrias asub appellatsioonikohus 13 liikmest, kellest on 9 eurooplased ja 4 pärismaalast. Kohtute kompetentsi kuuluvad kõik eurooplaste ja egiptlaste vahelised tsiviilvaidlused, välistamata ka Egiptuse valitsuse ja asekuninga vastaseid hagnosisid. Selles kohtus lahendatakse kriminaalasjadest politseilised rikkumised ja kohtu enese vastased kuriteod. Asjad, mis tekkinud eurooplastest alamate vahel, jäetakse konsuli kohtupädevusse.

Esialgselt oli tehtud ettepanek teostada, katse korras, reform 1875.a. viieks aastaks, kuid see sai jõu alles veebruaris 1876.a. ja märgitud tähtaja möödumisel, 1881.a. pikendati seda veel kaheks aastaks ning see kehtib seal tänini*).

*)Ancien juge mixte. L'Egypte et l'Euopr. Leiden 1882, p. 205 – 259.

Haakmann. L'Egypte et les traites internationaux sur la reforme judiciaire. Paris 1877.

Mancini. La reforme judiciaire en Egypte. Rome 1875.

Timmermans. La reforme judiciaire en Egypte et les capitulations. Grand 1875.

M'Coan. La juridiction consulaire en Turquie et en Egypte. Paris 1873.

Lachaud. Etudes sur l'organisation judiciaire. Paris 1865.

Goutin. Les capitulations. Lyon 1873.

Silvestere. La reforme judiciaire d'Egypte devant l'Assemblée nationale. Marseille 1875.

Silvestere. La reforme judiciaire d'Egypte devant l'Assemblée nationale. Marseille 1875.

Vaata, minu ((Ф. Мартенс)): «La question égyptienne et le droit international» Bruxelles, p.

19.

Holland. The European Concert in the Eastern question. Oxford 1887, p. 128 etc.

Privat. De l'organisation judiciaire en Egypte. (Journal du droit int. Prive, t. XIV, p. 521 et suiv., 584 et suiv.).

Dislere et Moüy. Droits et devoirs, p. 118 et suiv.

Ei saa eitada nende segakohtute suuri teeneid, millist nad osutasid Egiptuses õiguskõigustamise asjas, kuid ei saa teisest küljest öelda, et praegune nende korraldus ei nõuaks märkimisväärset parandamist. Eriti vajalik on hoida tulevikus ära lõppmatud vaidlused nende kohtualluvuse üle ning neile kuuluvate õiguse usurpeerimise katsete suhtes,

Rahvusvaheline juhtimine rahva vaimsete, füüsiliste ja majanduslike huvide valdkonnas.

Esimene peatükk.

Rahvusvaheline juhtimine rahvaste vaimsete huvide sfääris.

I. Rahvaste vaimse elu mõiste, kui rahvusvahelise juhtimise asi.

Artikkel 27. Nii, nagu inimese olemuses eristatakse kahte külge – vaimset ja füüsilist, täpselt samuti on ka rahvas: iga rahva eksisteerimine kujutab endast vaimset ja füüsilist tahku. Ja kui inimisiksus peab püüdlema nende kõigi oma vaimsete võimete arendamise poole, et täita elu arukat sihtotstarvet, siis ka rahvas peab lahendama oma elulist ülesannet, kui ta hakkab arendama kõiki temale kuuluvaid vaimseid jõude, oma vaimset individuaalsust, mis loodud looduse ja ajaloo poolt. Vaimsete jõudude ja võimete arendamine on isikisiksuse kui ka rahva üldine eesmärk ja arukas siht.

Ajalooline kogemus ja igapäevane elu veenavad, et ainult täielikul kõigi individuaalsete ja moraalsete jõudude arendamisel on võimalik kõigi materiaalsete tarvete rahuldamine. Mida rohkem neid vajadusi, seda enam on tarvis selle rahuldamise vahendeid! Vajaduste arenemine muudab hädavajalikuks nende rahuldamise vahendite täiustamise. Mida rohkem on rahval vajadusi, seda kõrgemal kultuuri arengutasemel selle liikmed asuvad.

Siit on mõistetav tsiviliseeritud riigi ülesanne. See seisneb üksiku isiksuse ja kõigi alamate kogumi, kogu rahva, varustamist nende vahenditega, millist nad vajavad oma vaimse isiksuse täielikuks arendamiseks. Selleks ei ole ühelgi kaasaegsel riigil ainult omal territooriumil vahendeid. Üksikute riikide oma alamate vaimsete ja moraalsete vajaduste rahuldamiseks olevate vahendite ebapiisavus sunnib teda neid vahendeid otsima suhetes teiste rahvastega, seades sisse nende vaimse ja üldse hingeelu teoste vahetuse oma maa vaimse elu teostega. Mida paremini riik teadvustab oma kohust ning arukat sihtotstarvet, seda enam ta mõistab rahvusvahelise vahetuse ja vaimsete huvide valdkonna suhete tähtsust. Ainult kitsaism ((vist moesõna mingi tagurliku tähistamiseks, või vihje

Venemaa pealinna Moskva kremlis rajoonile, mida nimetatakse Hiinalinnaks (KL)) ja harimatus võib näha teiste tsiviliseeritud rahvaste vaimsest elust võõrandumises rahvusliku poliitika ülesannet. Normaalsetes tingimustes ei ole ükski haritud riik võimeline oma kohustusi täitma ja oma ülesandeid lahendama, ilma et teeks koostööd teiste riikidega.

Rahvusvaheline juhtimine rahvaste vaimsete huvide valdkonnas seisneb oma alamatele vaimsete vajaduste ja püüdluste rahuldamise vahendite otsimine väljaspoolt oma territooriumi, suhete käibes, tehingutes teiste rahvastega.

Riigi tegevus neis suhetes määratletakse nii eksisteeriva rahvusvahelise korraga ning õigusega, aga ka rahva kultuuritaseme astmega ning tema valitsuse poolse oma ülesannete mõistmisega. Jälgimata tingimusi ja vorme, millised on välja kujunenud rahvusvahelises suhtluses, riik ei suudaks oma eesmärke saavutada. Madala kultuuritasemega rahvas ei hakka osalema rahvusvahelises vaimses käibes või hakkab seal täitma passiivset rolli. Kuivõrd ebaühtlane rahvaste kultuurne areng on, seda erinevam on nende osalus inimkonna üldises kultuuritöös ja vaimses elus. On suur asi pidada end selle osaliseks ja anda sellese oma panus.

II. Rahvusvahelise vaimse juhtimise ülesannete määratlemine.

Artikkel 28. Inimolemuse vaimne külg tuleb ilmsiks:

- 1) inimese teatud jumalasse suhtumise teadvustamisel;
- 2) teatud vaimsete ja esteetiliste võimete valdamisel.

Selles suhtes on rahva vaimsele elule omane religioosne külg, sellest tulenevate eriliste usuliste püüdluste ja huvidega ning intellektuaalne külg koos teaduslike ja kunstiliste huvidega. Nii selle, kui teise suhtes on riigil teatud ülesanded ja kohustused.

Kooskõlas käesoleval ajal valitseva veendumusega, on religioossed uskumised iga inimese südametunnistuse asi ja ususallivuse ja südametunnistuse vabaduse printsiibid on tunnustatud kõigi haritud riikide poolt. Riigivõim ei pea ja temal ei ole õigust sekkuda inimese sisemaailma. Kuid kas sellest tuleneb, et riik saaks ja peaks suhtuma ükskõikselt oma alamate religioossetesse uskumistesse? Kui religioon oleks ainult inimese jumalasse suhtumisel ettekujutuste ja vaadete kogum, kui ta tõesti oleks olnud vaid inimese sisemaailmaks, siis ta oleks iga uskliku eraasjaks ja selle suhtes ei ole ole kellegil, peale uskliku enda, mingit asja. Kuid religioossed usud ei peegeldu mitte ainult inimeste elu moraalsel laadil, püüdlustes, tavades ja tegevuses, vaid saavad välise organisatsiooni kirikus. Neis asub kiriku esindajate vaimse võimu jõud ja sünnib küsimus kiriku suhtumisest riiki. See küsimus on esmajärgulise tähtsusega ja lahendatakse seaduse ja riigiõigusega.

Kuid sellest on vähe. Religioossed uskumised ei tunne territoriaalseid piire; nagu ka kiriku ühingud. Ühe ja sama kiriku liikmed, kes elavad erinevates riikides, hakkavad alati tunnetama oma solidaarsust ja sidet ja ühiseid, neid ühendavaid religiooside huve, mis tingimata avaldavad mõju riikide rahvusvahelistele suhetele. Kui on nii, siis ei saa jätta Portaliost kordamata: La religion en general est du droit des gens – religioon puutub olemuselt rahvusvahelise õiguse valdkonda.*).

*)1860.a. Asutatud „Alliance israelite universelle“ on ühe valitseva võimu all olev kõigi juutide liit.

Tõesti, suur tähendus, millist omab riikidevahelistele välissuhetele, erinevatel territooriumitel elavate inimeste religioossete usundite ühtsus, muudab selle üheks tähtsamaks rahvusvahelise juhtimise küsimuseks. Igal riigil on hädavajalik selgitada välja sellise solidaarsuse seaduslik mõju; on tarvis määratleda, millised piirid seab kaasaegne rahvusvaheline õigus riikide tegevusele ja meetmetele vastastikustes suhetes, mis kutsutud esile alamate religioossetest huvidest. On ekslik mõelda, et rahvusvaheliste rahvaste vahel ei ole religioossete usundite ühtsusel otsustavalt mingit rolli. Ainult rahvusvahelise õiguse teoreetikud ei ole senini sellele vajaliku

tähelepanu pööranud**).

**)Erandi moodustab Phillimore. Oma „Kommentaaries“, II, VIII osa, peatükk II ja järgnev, ta käsitleb üksikasjalikult ajaloolisest vaatepunktist suhteid, millised kujunesid Lääne-Euroopa riikide ja Venemaa vahel välja ühest küljest ja Rooma-katoliku kirikuga, teisest küljest. Tema poolt korjatud materjal, on üpris rikas ja väärib suurt tähelepanu. Kuid autor, kahjuks, ei anna mingeid juhiseid küsimuse üldiseks asetuseks, neile ülesannetele, milliseid riigid lahendavad selles oma suhete ja nende tegevuse piiride sfääris.

Geffcken: Die völkerrechtliche Stellung des Papstes (Holtzendorff's Handbuch, II S. 153 u. flg.).

Teise vaimsete huvide sfääri moodustavad reaalsed ja kunstilised huvid. Need on need huvid, millised peamiselt ühendavad kaasaegseid rahvaid ühte suhtlusse. Rahvusvahelise vahetusega ei saa mõistuse ja kunsti teosed rahuldada haritud riikide vajadusi. Iga riigi ülesandeks on traktaatide ja seadusandlike ning administratiivsete korralduse abil teha koostööd selles vahetuses. Siin on tarvis selgitada välja riigi õigused ja piirid selles tegevuses.

Esmalt peatume esimesel valdkonnal. Riigil religioossete suhete sfääris lasuvad administratiivsed ülesanded on erinevad, vaatamata sellele, kas jutt käib kristlike riikide vahelistest suhetest või siis nende riikide rahvusvahelistest religioossetest suhetest mittekristlikesse rahvastesse.

A) Üldiste religioossete uskumistega esilekutsutud rahvusvahelistest suhetest.

III. Religioossed huvid kristlike rahvaste vahelistes suhetes.

Artikkel. 29. Religioossete uskumuste üldsus muutus üheks rahvusvahelisi suhteid määratlevaks faktoriks alles peale kristluse sissetoomist.

Muistsel ajal, mil valitses politeism, usul sellist tähtsust ei olnud, kuigi selle, kui kultuuri elemendi roll, oli ka siis suur ja viljastav. Religiooni autoriteediga pühitseti saadikute puutumatus. Kirikutes varjupaiga andmise õiguse ja külalislahkuse allikaks oli religioosne uskumus. Delfi oraakel ja Olümpiamängud leevendasid barbaarseid kombeid, kindlustasid rahu ja osalt lähendasid rahvaid. Kuid oma olemuselt oli politeism pigem võõrandumise ja vaenu tingimuseks, kui rahvaste rahumeelse ja sõbraliku kooselu tagatis.

Religiooni rahvusvaheline iseloom astub esmakordselt esile, kui suhtlemise element, koos kristluse levikuga. Kristlikud rahvad pidid täiesti algusest peale imbuma läbi ühesugusest arusaamast ja elu eesmärkidest ning püüdlema ühesuguste kultuuri ideaalide poole. Kristluse propagandistid mitte ainult ei levita teatud religioosseid uske vaid ka kaitsevad uusi ühiskondlikke ja riiklikke kordi, millised moodustusid rahvusvahelistes suhetes. Sellisel viisil loodi korra ja õiguse alustel rahvaste ühinemise alus. Ta kindlustas kristluse pea – rooma esivaimuliku - vaimse autoriteediga ja riigivõimu relva jõul, milline pidas oma kohuseks võidelda paganausulistega, et neid pöörata ristiusku.

Katoliku kiriku lõhenemine Ida- ja Lääne kirikuks, asetab tõkke Euroopa riikide kristluse alusel väljakujunenud rahvusvaheliste huvide ühtsusele. Nüüdsest on Ida kirik nende kristlike rahvaste vaimse ühtsuse keskuseks, kes olid orjastatud moslemite poolt ja kes leidsis selles toe rahvulikule eneseteadvusele ning -püüetele. Asjaolude jõul ta pidi esile kutsuma ning hingestama alamate keskpäevaid püüdlusi, kui vaadata riigiõiguse vaatepunktist.

Vastupidi, Rooma-katoliiklik kirik võimaldas mitmete aastasade jooksul seda vaimset

jõudu, milline kõrvalekaldumatult viis tsentraliseerumisele, mis soovis paavsti võimu all pöörata katoliiklastest alamate ja Lääne-Euroopa riikide religioosse suhtlemise ühtseks mitte ainult riiklikuks vaid ka rahvusvaheliseks, millisele riigi võimud ja selle kohal Rooma esivaimuliku võimud pidid alluma. Rooma -katoliku kiriku ja selle pea rahvusvaheline tähendus seoses reformatsiooniga sisulisel moel muutus. Tuues ebakõla Lääne-Euroopa rahvaste maailmavaatesse ja püüdlustesse, see viis protestantlikud riigid visasse võitlusse katoliiklike riikidega, mille järel Lääne usklike ühiskond lõplikult pooldus.

Reformatsioon kutsus ellu riikide rahvusvahelise juhtimise religioosete huvide valdkonnas. Riikidele, mis eraldusid katoliku kirikust, tekkis kohustus välja selgitada oma suhteid mitte ainult selle kiriku pea, vaid ka oma Rooma-katoliku usku tunnustavate alamate suhtes. Nüüd tõusis esmakordselt üles riikide poolne arusaam mitte ainult oma alamate religioosete huvide kaitsmisest välismaal, vaid ka kohustusest tagada oma territooriumil ususalvus ja südametunnistuse vabadus välismaalaste suhtes.

Esmaseks riikide rahvusvaheliseks administratiivseks tegevuseks selles vallas oli Vestfaali rahutraktaat, milline kuulutas välja katoliku- ja protestantliku kiriku võrdõiguslikkuse. Praktikas seda printsiipi austati harva. Suuremas osas valitsused rõhusid oma alamaid ja kiusasid taga välismaalasi, kui nad ei kuulunud valitsevasse riigiusku. Kuid sarnased tegevused ei jäänud mitte alati asjast huvitatud riigi poolse protestita. Vägivald muusuliste suhtes kutsus ette isegi veriseid rahvusvahelisi kokkupõrkeid. Religioossed sõjad, milliste tunnustajaks oli XVII sajand, näitavad, kui võrd intensiivne oli sel ajal religioosete huvide solidaarsus, mis ühendas samausulisi alamaid ja erinevate riikide valitsusi*).

*)Phillimore's Commentaires, t. I, p. 515 etc.

Arusaamatused, mis sünnitatud religioosetest küsimustest, viisid kristlike riikide vaheliste erinevate kokkuleppete sõlmimiseni, millised rohkem või vähem üksikasjalikult määratlesid riikide õigused ja kohustused religiooni asjades.

Traktaadid, mis sõlmiti peale Vestfaali rahu, puutuvad üldse kahesuguste valitsuste poolsete muusuliste õiguste ja kohuste hulka. Ühtedes lepingutes pooled kohustuvad vastastikku oma territooriumite piires austama südametunnistuse vabadust ja kõigi välismaalaste, teise poole alamate, õigust jumalateenistusi pidada. Teistes aga kokkuleppivad riigid annavad oma kontragentidele õiguse tema eest välja astuda sel juhtumil, kui tema meetmed või teod hakkavad olema tema territooriaalsete alamate religioosete huvide vastased. Esimest liiki kohustused tulid ette XVII ja XVIII sajandil, üpris tihti kaubandus-, meresõidu-, laevanduse- ja isegi liidulepingutes.

Näiteks, 1785.a. Venemaa ja Austria vahelises Kommertstraktaadi 2 artiklis, tagati kõigile Austria alamatele Keisririigi piires täielik usuvabadus. „Nad võivad – ütles see artikkel – kasutada seda (vabadust) täiel määral ja teostada teenistust oma seaduse järgi ilma kellegi poolse sekkumiseta või häirimiseta, meist eraldi, selleks määratud või lubatud kas oma kodudes või hoonetes või kirikutes“.

Sellised õigused said vene alamad Austria territooriumil viibimise ajal*).

*) (F. Martens) Ф. Мартенс. „Собрание трактатовъ», т. II, №41.

Teist liiki määruseid kohtab mitte nii tihti, eriti rahutraktaatides. Olles sunnitud võitjale oma territooriumit loovutama, lugesid võidetud riigid oma kohuseks kaubelda oma elanikkonnale sellise religiooni vabaduse, milline oli olnud tema võimu all.

Nii, näiteks, Breslavi rahulepinguga 1742.a. Preisimaa kohustus austama katoliiklaste, kes asusid Austriale loovutatud Sileesia osas, religioosede õigusi. 1763.a. Versailles'i traktaadis Prantsusmaa rääkis enesele Austrialt usuvabaduse Kanada elanikele, mis läks Inglismaale. 1721.a. Nystadi ((Uusikaupunki)) traktaat ja Friedrikshamni ((Hamina)) 1809 rahuleping tagavad: esimene – Balti mere äärsete kubermangude elanikele religioossed õigused, teine – Venemaaga Soome

Suurvürstiriigi ühendamise**).

***)Duc de Broglie. Frederic II et Marie Therese d'apres des documents nouveaux 1740 – 1742. Paris 1883, t. I, 235, 257. - II -111

Ususallivuse küsimus mängis olulist rolli Venemaa ja Poola vahelistes suhetes. Moskva valitsus vaatas endale, kui Rzeczpospolita ((Poola-Leedu ühisriik 1569)) õigeusu loomuliku kaitsjana. Selle tagakiusamise ja jälitamisele Poolas ta vastas sõjaga. Aleksei Mihaillopoeg 1686.a. Traktaadis nõudis seda, et poolakad lubaksid õigeusklikel omada „antud õigusi ja kõiki vabadusi“. Seda määrust täideti samavõrd kui Poola ja Rootsi vahelist Olivi traktaati 16620.a., millise järgi tagati Poolas protestantide, sotsiaanide (uniatide) ja õigeusklike kodanikuõigusi võrdselt katoliiklastega.

XVIII sajandil religioosne dissidentide (õigeusklike ja protestantide) tagakiusamine Poolas oli mitmeid kordi ühelt poolt Venemaa ja Preisimaa ja teiselt Poola vaheliste läbirääkimiste asjaks. Nagu teada, nimelt see küsimus oli Katariina II ja Fridrich II jaoks formaalseks ettekäändeks Poola vabariigi siseasjadesse sekkumiseks, mis lõppes selle jaotamisega. Kahtlemata, mõlemad valitsused järgisid dissidentluse küsimuses tihti oma poliitilisi sihte, kuid ikkagi ka religioosete huvide ühtsusel oli Poola suhtes aetaval poliitikal üpris oluline tähendus.

Praegu on ususallivuse printsiip lahendatud seadusega suures osas haritud riikides. Sedamööda, kuidas see printsiip on juurdunud kristlike kogukondade ja valitsuste teadvusse, sel määral kadusid riigis religioosse tagakiusamise põhjendusel rahvusvahelised sekkumised ja sõjad. Kuid oleks ekslik eeldada, et kaasaegses kristlikus Euroopas ei ole enam aluseid rahvusvahelisteks kokkulepeteks ja meetmeteks, milliste asjaks ei oleks religioossed huvid.

Südametunnistuse vabaduse mitteaustamise juhtumid korduvad XIX sajandil ja see kutsub esile kollektiivseid proteste. 1858.a. ühe juudi perekonna liige Mortara, Bolognias, olles vanemata teadmata ristitud katoliiklikku usku, oli paavat Pius IX korraldusel, vägivaldselt toodud Rooma ja antud jesuiitide kätte. Euroopa valitsuste protestid ei sundinud paavsti poissi vanematele tagastama*).

*)Käesoleval ajal (1888.a.) on Mortara augustliku ordu munk Hispaanias ja tuntud sellel maal, kui parim jutlustaja kirikus. Professor Prida, Valladolidas, kes selle loengute kursuse hispaania keelde tõlkis, õigustab igati paavsti võimu sellist tegevust. vt. „Tratado de Derecho internacional por F. De Martens“. Prologo y notas de J. Prida (Madrid 1895), t. II, p. 143.

1878.a. Berliini traktaadi määrused tõestavad veenvalt, et kaasaegsed haritud riigid ei loobunud oma õigusest koormata, kui vaja, üksikuid kristlikke valitsusi formaalsete, kõigi usundite kodanliku võrdsuse ja ususallivuse kohustustega. Nende printsiipide vastuvõtmisest, nagu teada, seati sõltuvusse Balkani poolsaarel, tänu Vene-Türgi sõja tulemusele, tekkinud riikide iseseisvuse või pooliseseisvuse tunnustamine. Berliini traktaadi artikkel 5 sätestab, et „usulistest tunnustuste ja uskude erinevus ei saa Bulgaarias olla kellegi diskrimineerimiseks kellegi poolse õiguspädevuse mittetunnistamise aluseks, kõiges selles, mis puutub kodaniku- ja poliitiliste õiguste teostamisse“... ja edasi, et „kõigile bulgaaria päritolu, aga samuti välismaalastele, tagatakse igasuguse jumalateenistuse välise teostamise vabadus.“...

See sama on korratud Tsernogooria (Artikkel 27) ja Serbia (Artikkel 35) suhtes. Rumeenia vürstiriik kohustus, et „kõigi riikide alamad, kes kauplevad ja teised, omaksid Rumeenias, tegemata vahet nende usutunnistusel, täielikku võrdsust“ (Artikkel 44).

Rumeeniale seatud tingimustel oli praktiline tähendus. Need olid hädavajalikud peaegu väljapääsmatu seisundi tõttu, millises olid vürstiriigis juudi päritolu isikud, kes mitte ainult ei saanud seaduse alusel kasutada kodaniku- ja poliitilisi õigusi võrdselt pärismaalastega, vaid olid isegi valitsuse poolse avaliku tagakiusamise all. Suurriigid sundisid vürstiriiki asjade korda muutma, mis ei olnud kooskõlas kristlikes riikides valitseva ususallivuse printsiibiga ega ka

kaasaegse rahvusvahelise õiguse tunnustatud alustega. Rumeenia tagakiusatud juutide kohta kirjutas lord Stanly, Inglismaa välisminister, 1868.a. : „Ma olen veendunud, et see on selline asi, mis puudutab veelgi rohkem kristlasi, kui juute endid, nõnda kui juutidele langevad kannatused, siis kristlastele häbi“. Rumeenia puikles pealesunnitud määrustele vastu, kuid Euroopa riikide valitsused jäid enesele kindlaks ja ei lubanud rumeenlaste sõltumatust enne tunnistada, kui Rumeenia parlamendi kojad kinnitavad seaduse, milliselega võrdsustatakse kõigi Rumeenias viibivate Rumeenia alamate ja välismaalaste, sõltumatult nende usutunnistusest, õigused. Kuid, see seadus jäi kuni tänase päevani surnud täheks ja Rumeenia juutide olukord jäi väljakannatamatuks. 19902.a. Ameerika Ühendriigid, kuhu suundusid Rumeeniast pärit juudi emigrandid ja Inglismaa, kui Berliini traktaadi osalised, pöörasid Rumeenia valitsuse tähelepanu tema poolt 1878.a. võetud kohustuste mittetäitmisele*).

*)Rey. La question isrealite en Roumanie. (Revue generale de droit int. Public., 1903, p. 460 etc.

See episood näitab selgelt, et kaasaegsete tsiviliseeritud riikide vahelistes suhetes ei ole korraldatud rahvusvaheliste meetmete võimalus, mis puudutab religiooniga seotud küsimusi. Kuid eksisteeriva normaalse asjade korra, praegu kehtivate seaduste ja traktaatide alusel, võib esitada järgmised üldised määrused, millistega määratletakse rahvusvaheline kristlike riikide juhtimine religioosete huvide valdkonnas:

1.Käesoleval ajal ei ole tarvidust määratleda välismaalaste olukorda, täpsemalt, nende religioosseid õigusi rahvusvaheliste kokkulepete vahendusel, see asi on siseriikliku seadusandluse asi. Südametunnistuse ja religiooni välise teostamise vabadus on kõigi poolt tunnustatud.

2.Veel vähem on alust määratleda traktaatidega territoriaalsete alamate religioosseid õigusi isamaalise võimu suhtes. Sellised kokkulepped otsekui seadustaks ühe riigi sekkumise teise riigi siseasjadesse. Kuid kogemus ja ajalugu on piisavalt näidanud, et välismaine sekkumine territoriaalsete alamate religioosete huvide kasuks on alati kaitstavatele isikutele pigem kahjulik kui kasulik. Olemuselt religioossed sõjad on käesoleval ajal vaevu mõeldavad. Kui ta ka tekiks kristlike rahvaste vahel, siis lõppude-lõpuks religioossed motiivid loovutaks koha poliitilistele kaalutlustele ning huvidele.

Ei saa mittedüstuda märkustega, millised on välja öeldud religioosete sõdade kohta G. Fr. Von Martens. Kõik sõjad, räägib ta, millistele oli religioon motiiviks, tõestavad:

- 1)mitte ükski religioon ei ole kokkupõrkeid esile kutsunud;
- 2)et religioossed usundid viisid järeleandmistele, kuivõrd need ei olnud vastuolus poliitiliste huvidega;
- 3)et religiooni poole püüdlamise ind on alati taganenud poliitiliste motiivide ees;
- 4)poliitika viis riigid selliste tulemusteni, millised osutusid otse religiooni ja kiriku huvidele vastandlikeks*).

*)Martens. Precis du droit des gens, t. I, §114.

3.Kuid nii suur, kui ka ei ole austus, millisega suhtuvad haritud riigid teine-teise sisemise iseseisvuse suhtes ja vaatamata sellele, et neis kehtivad korrad tagavad tavaliselt kõigile kodanikele ja välismaalastele eranditult religioosete kohutuste täitmise vabaduse, kuid ikkagi on selles suhetes normaalse asjade korra rikkumised võimalikud ja esinevad ka praktilises elus. Kogemus näitab, et kristlikud riigid ka praegu ei jää sellise olukorra osavõtmatuteks pealtvaatajateks, millises seaduse alusel või faktiliselt asuvad antud riigis, mis tunnustatud tsiviliseerituks, mitte ainult välismaalased, vaid ka selle enda alamad oma religioosete vaadete tõttu. Ühiskondlik arvamus, milline võtab üha enam tähendust rahvusvaheliste suhete valdkonnas, sunnib hädavajadusest valitsusi ütlema välja ja tegema samme, pidades silmas selliseid tegelikult kurvastavaid nähtusi

riigis, nagu religioosne välismaalaste või ka alamate tagakiusamine või, kes ei tunnista üht või teist usku, kodanikuõigustest ilmajätmist.

Berliini traktaat, mis on ülalpool mainitud, tõestab kahtluseta üldise arvamuse surve jõudu, teadvuse määral, oma kaasaegsete Euroopa riikide kohustusi rahvusvaheliste religioossete huvide suhtes. Rey.

Me ei jaga andeka prantsuse juristi Renault'i arvamust, et Berliini akti artiklid, mis tagasid Bulgaaria, Serbia, Tsernogooria ja Rumeenia ususalivuse ja jumalateenistuse vabaduse, on sammuks tagasi, rikkudes nende riikide sisemist sõltumatust. Selline arvamus on ülemäära aprioorne ((kogemusest sõltumatu); ta ei võta kuigivõrd arvesse reaalseid konkreetseid asjaolusid, mis kutsusid esile nimetatud määrused*).

*) Renault. Introduction a l'étude du droit international, p. 25.

Bluntschli „Revue de droit international“, t. XII, 1880, p. 417.

Kõigest ülalpool öeldust järgneb, et erandiks üksikud juhud, kui on hädavajalik kristlike riikide aktiivne tegevus vastastike religioossete huvide valdkonnas, nende rahvusvaheline juhtimine selles vallas peab, põhimõtteliselt, piirduma oma alamate religioosse vabaduse kaitsmisega välismaal, kui seda ei taga kohalikud seadused ja valitsus. Aga ka sellisel juhtumil, riikide tegevus tuleb ilmsiks enam negatiivsetes, kui positiivsetes meetmetes.

IV. Rooma-katoliku kirikuga sõlmitud konkoraadid.

Artikkel 30. Ajalooliste asjaolude jõul, Rooma-katoliku kirik hõivas täiesti erilise, võrreldes teiste kristlike kirikutega, rahvusvahelise asendi. Tema silmapaistev roll barbarite kallaletungide ajal kogu keskaja kestel, rida tarku ja energilisi isiksusi, kes asusid selle jutupositsioonil, lõpuks ka selle organisatsioon ise soodustasid seda, et ta oli väga vara *de facto* üleilmse poliitilise valitsemise pretensiooni kinnituseks.

Rooma-katoliiklikud esivaimulikud juba ammu tõstasid usu dogmaks idee, et nad on Kristuse maised asemikud ja võtsid edukalt oma võimu kasuks kõik sellest tulenevad loogilised tagajärjed. Kogu kristlik maailm pidi alluma ühtse kiriku silmapaistvale peale. Käesoleval ajal Rooma kuuria ei ole sellest õpetusest ja poliitilised pretensioonidest loobunud.

Pavst Pius IX sekretär, kardinal Antonelli, kirjutas 1863.a.: „Jesus Kristus, asutanud oma kiriku, pani aluse uuele asjade korrale, millise järgi see kirik pidi olema, Rooma esivaimuliku juhtimise all, täiuslikuks ja sõltumatuks ühinguks“. Jne. Pius IX ise 1873.a. Kirjutas keiser Williamile huvitava kirja, millises ta väitis, et luterlik kirik peab tunnistama enda üle paavsti võimu ja ülemjuhtimist. Lõpuks, Vatikani kogus 1870.a. Constitutio Paster aeternus vahendusel oli kuulutatud välja paavsti eksimatuse dogma, millisega paavsti autoriteet on seatud episkoopide autoriteedist ja oikumeenilistest kogudest endist kõrgemale. Sellest ajast peale igasugune Rooma esivaimuliku tahe muutus apelleerimatuks seaduseks kogu katoliiklikule maailmale. Kui aga pidada silmas, et ainult Euroopas loetakse katoliiklasi olevat üle 140 miljoni, kes on paljude riikide vahel ära jagatud, siis on täiesti mõistetav Rooma-katoliku kiriku suur rahvusvaheline tähtsus. Rooma-katoliku kiriku üleilmse asendi ja moraalse võimsuse parimaks tõestuseks on Saksamaal kurikuulsa Culturkampf'i ja 1873.a. maiseaduste haletsusväärne lõpp. Rooma paavsti moraalse jõu ees kapituleerus suur Saksamaa Keisririik, kellel oli enneolematu 3 miljoni sõduriga sõjaline jõud*).

*)v. Schulte. Die Macht der Römischen Papste über Fürsten, Länder, Völker, Individuen. Praga 2.te Aufl. 1871.

Rolin-Jaequemyns. Retablissement des relations diplomatiques entre la Belgique et le Vatican. Discours du 7 aout 1884.

Archives dipl. 1885, № 12, p. 321, 327.

Rooma esivaimulike võim kujutab endast jõudu, millisega peavad hädavajadusel riigid arvestama. Rooma kuuria ja riikliku võimu esindajate vastastikuste suhete tulemuseks ilmusid *konkoraadid* ((ld. Concordare kokku sobima, leping paavsti ja mõne riigi vahel asjas, mis puutub kat. Kiriku ja asjaomase riigi vahekordadesse. Vs.)), s.t. paavsti, kui Rooma-katoliku kiriku kokkulepped katoliiklike- ja mittekatoliiklike riikide valitsustega*).

*)Phillimore. Commentaires, t. II, p. 317.; p. 447 etc.

Ranke. Gesammelte Werke, Bd. XLIII.

Holtzendorff's Jahrbücher, Bd. IV, S. 303 ff.

Bornagius. Ueber die rechtliche Natur der Concordate. Lpz. 1870.

Bluntschli's Staatswörterbuch, V, S. 701 ff.

Heffter, Völkerrecht, 8-te Aufl., § 40 und 41.

Nys. The papacy considered in relation to International Law. London 1879.

Konkoraatide sõlmimine sai alguse XII sajandil. Esialgu olid neil nende eesmärgiks materiaalsete kasuda saamine antud riigi paavsti kirikuringkondadest. Kuid seejärel nende lepingute alusel seatakse sisse teatud juriidilis-poliitilised suhted, vastastikused õigused ja kohustused ühelt poolt Rooma kuuria ja teiselt poolt riikide vahel.

Konkoraatidest on uusimal ajal tähelepanuväärsemad: 1828.a. konkordaat Prantsusmaaga**); 1817.a. Bavaariaga; 1828.a. Madalmaadega; 1855.a. Austriaga; 1857.a. Vürtembergiga jt.

***)Vaata 1801.a. Konkordaati puutuvat kapitaalset teost:

Boulay de la Meurthe. Documents sur la negociation du Concorat et sur les autres rapports dela France eves le Saint-siege en 1800 et 1801. Paris 1891, t. I.

Venemaa ja Rooma kuuriate vaheliste suhete küsimus kerkis üles Poola jagamise ajast peale. Karariina II valitsemise ajal kuuria pöördus mitmeid kordi Vene valitsuse poole väljendades soovi omada Venemaal samasuguseid õigusi, kui neid on paavstil katoliiklikes riikides ja eriti Austrias. Kuid keisrinna juhendus alati sellest mõttest, et ta uued katoliiklastest alamad on olemuselt vene kodanikega võrdsed alamad ja ainult vene seadus ja valitsus võivad määratleda nende kohustusi ja õigusi. Kõik kuuria ettepanekud ja otsused olid Katariina poolt tagasi lükatud***).

***)Ср. Попова «Последняя судьба папской политики вь России» (Вестник Европы за 1868 год). Его же статья вь «Журнале Министерства Народнаго Просвещения» за 1870 годъ.

Keiser Pavel I ja Aleksander I järgisid selles küsimuses oma suure eelkäijanna vaateid. Mõlemad valitsejad mitte ainult toetasid vene riikliku seaduse valitsemise alget Rooma-katoliku kiriku üle Venemaal, vaid isegi loobusid enda juurde võtmast paavsti nuntsiust kui kuuria esindajat.

1808.a. oli S-Peterburi määratud nuntsiuseks arhiepiiskoop krahv Berni. Aleksander I ei pidanud võimalikuks teda lubada enda juurde nuntsiuse ametis. Vaat kuidas oli motiveeritud Riigikantsleri kr. Rumjantsevi depešis äraütlemine, meie saadikule Viinis, vürst Kurakinile.

„Teie Kõrgus, teate, kirjutas Kantsler, et S-Peterburi õukond püüdis alati kõrvaldada, niivõrd, kui see on võimalik, Paavsti kuuria mõju ega tunnistada mingit muud kõrgemat võimu Rooma-katoliku usutunnistuse suhtes Venemaal, peale valitseja võimu. Selle printsiibi tagajärjel, Tema Hiilguse saadikud olid siin alati vastu võetud kui saadikud, mitte nuntsiused, nagu see on katoliiklikes riikides. Sellest järeldub, et kr. Berni palvet ei saa austada, kuna see on vasturääkivuses esitatud printsiibiga“*).

*)Мое ((Ф. Мартенс)) «Собрание трактатовъ» , т. III, стр. 23.

Kuid Venemaa valitsus ei suhtunud ükskõikselt Rooma-katoliku kiriku, ega ka selle eesotsas oleva isiku saatuse suhtes ükskõikselt. Ta jälgis tähelepanelikult kuuria poliitikat vene katoliiklastest alamate suhtes ja tundis huvi selle vastu, kes hakkab asuma paavsti troonil. Sellest tunnistab järgmine fakt. Krahv Razumovskile, Viini õukonna juures viibivale saadikule, 3. mail 1799.a. Reskriptiga, Keiser Pavel I, muretsedes paavstiks sellise isiku valimise eest, kes oleks Venemaale sobiv, näeb ette Austria kabinetiga nõupidamise, et oleks korraldatud sellise isiku valimised ja millist isikut oleks eelistatav nimetada mõlema riigi huvisid silmas pidades**).

***)Мое ((Ф. Мартенс)) «Собрание трактатовъ» , т. II, стр. 363.

Nikolai I valitsemise ajal toimus kuria suhtes järgitava poliitika suhtes järsk pööre. 1845.a. oma Roomavisiidi ajal, Keiser kohtus paavstiga ja nõustus konkordaadi sõlmimise suhtes läbirääkimiste alustamisega, milline ka järgnes 1847.a. Konkordadiga oli üksikasjalikult määratletud Rooma-katoliku kiriku õigused Venemaal ja Poolas; tema osavõtt episkoopide nimetamisel, suhtumine rahvaharidusse jne. See kehtis kuni 22 novembrini 1863.a., kui Valitseva Senati Kõigekõrgema ukaaziga oli see tühistatud ja sisse viidud uus Venemaa katoliiklaste kirikliku juhtimise kord. Ukaaz anti välja katoliikliku vaimulikkonna 1863.a. Poola ülestõusust osavõtmise tõttu. Sellest ajast peale olid katkestatud otsesuhed Venemaa ja Püha tooli vahel ja need taastusid mitte enne kui 1870.a. alguses, kui paavsti valitsus ise pöördus Vene valitsuse poole uue kokkuleppe sõlmimise avaldusega. Need läbirääkimised lõppesid 1875.a. uue akti sõlmimisega, kuid mida ei nimetatud enam konkoraadiks, vaid „Arrangement“ (kokkulepe), millisega määratletakse: Venemaal otsese hierarhilise katoliikliku epiarhia taastamine, katoliiklastest vaimulike õppeasutuste siseseadmine, nende üle valitsuse kontrolli teostamine jne. 1895.a. Asutati Venemaa diplomaatiline missioon paavsti juures.

Millist juriidilist iseloomu omavad konkordaadid? Selle olemust selgitatakse erineval viisil. Teoretikute-ultramontanide arvates, ei ole konkordaadid miskit muud, kui privileeg, mis antud Rooma kuuria poolt sellele riigile, millisega see on sõlmitud. Teised teoretikud loevad seda, vastupidi, seaduseks, milline antakse välja valitsuse poolt alamate hüvanguks. Lõpuks, eksisteerib arvamus, et konkordaadid on lihtsalt rahvusvaheline kokkulepe või traktaat*).

*)Heffter. Völkerrecht, § 40 ff.

Geffcken. Vaata ta märkusi.

Bluntschli. Völkerrecht, § 26, 443.

Bornagius. Ueber die rechtliche Natur der Concord., S. 52 ff.

Herrmann in Bluntschli's Staatswörterbuch, Bd. V, S. 737 ff.

Marquardsen. Handbuch des öffentlichen Rechts, Bd. I, Th. I, S. 273 flg.

Holtzendorff. Handbuch des Völkerrechts, II, § 44.

А. Байковъ. Современная междун. Правоспособность папства. СПб. 1904.

Need määratlused võivad olla kergelt vaidlustatud. Selleks, et olla traktaat, puudub konkordaadil igasuguse rahvusvahelise kokkuleppe sisuline subjektiivne tingimus, nimelt, selle sõlmimisel mõlemate poolte kui rahvusvahelise õiguse subjektina osalemine. Kuid see ei ole ka seadus, sest see on alati valitsuse ühepoolse tahte tulemus, vaid tema ja kuuria vaheline kokkulepe. Sellel alusel ei saa seda nimetada privileegiks.

Kui aga tuleks valida nende kolme arvamus vahel, siis kõige enam õige võib näida viimane, kuigi paavst ei ole rahvusvahelise õiguse subjekt. Konkordaadid on kahe rahvusvahelise suhtlemise liikme vahelise kokkuleppe akt, millisest üks on riik ja teine Rooma-katoliiklik kirik, selle eksimatu pea, paavsti isikus. Konkordaatide rahvusvaheline iseloom ei saa kahtluse all olla*).

*)Prida, märkustes. Hispaniakeelse käesoleva kursuse II kd tõlke juurde: „Tratado de Derecho Internacional“, t. II, p. 147 etc.

Teine asi on see, kuivõrd konkordaatide sõlmimine on kooskõlas riikide territoriaalse ülemvõimu printsiibiga. Üldise eeskirja järgi, nii territoriaalsete, aga ka kõikide usutunnistustega ajutiste alamate õigused ja kohustused peavad olema määratletud vaid riigi poolt, igasuguse kõrvaliste võimude osaluseta. Pavsti sekkumine on veel seetõttu lubamatu, et ta on vaid religioose ühingu, kiriku pea ja sellisena võib pretendeerida võõral territooriumil vaid nendele õigustele, millised on temale antud kohaliku seadusega.

Peale Rooma itaallaste poolt vallutamist 1870.a., jäi paavst lõplikult ilma ilmalikust võimust, kaotades suverääni, sõltumatu piirkonna pea poliitilise iseloomu. Käesoleval ajal on ta vaid vaimuliku ühenduse, kiriku, pea. Kooskõlas sellega, kas olekski pidanud looma suhteid Rooma kuuria ja eksisteerivate riikide vahel. Nüüd nendel suhetel peaks olema mitte diplomaatiline iseloom, vaid rahu- ja sotsiaalne ja nii nagu igasugune ühiskondlik grupp leiab oma rahvusvahelise esindatuse selles riigis, milliste piires ta tekkis ja eksisterib, siis sellest vaatepunktist peaks kuuria tegevuse ja korraduste eest kandma vastutust Itaalia valitsus. Siiski, pidades silmas seadust garantiidest, mis on antud Itaalias välja 13. mail 1871.a., saab sellise vastutuse panna Itaalia valitsusele üpris piiratud määral. Kuna selle seaduse alusel on paavstil Vatikanis piires täielik puutumatus ning tegevusvabadus, nõnda et Itaalia valitsusel ei ole mingit võimalust ära hoida isegi neid paavsti meetmeid, millised võivad osutuda kahjulikeks isegi Itaaliale. Viimane ei suuda kaitsta võõraste valitsuste huve enam kui enda huve. Oma õiguste kaitsmise määr kuuria kallalekippumise eest on määratav Itaalia valitsuse vastutusega paavsti tegude eest teiste riikide suhtes. 1871. a. Seaduse jõul säilitas paavst mõningad suverääni õigused, valdamata ühtki riiki. Nii jäi temale aktiivne ja passiivne saatkonna õigus; ta isik on puutumatu; Vatikan on kuulutatud eksterritoriaalseks*); isikud, kes Vatikanis elavad, on paavsti seaduste järgi temale kohtualluvad jne. Kuid Vatikan ei ole riiklik territoorium ja isikud, kes teenivad paavsti, ei saa olla loetud tema alamateks**).

*)Muide, kevadel 1888.a. kuulutas Itaalia Riiginõukogu, et 1871.a.seadus ei tunnista Vatikanis eksterritoriaalsust ja kuninglik valitsus hakkas nõudma, et kõik aktid, mis on tehtud Vatikanis, pidid olema kinnitatud kuninglike nootarite poolt, makstes kehtestatud lõive. Paavsti kuuria protestib energiliselt sellise korralduse vastu.

Bompard. Le Pape et le droit des gens. Paris 1888.

Rostworowski. La situation internationale du Saint-Siege au point de vue juridique. (Annales de l'École libre des sciences politiques 1893).

Bonfils. Manuel de droit int. Public, p. 189 et suiv.

***)Prantsuse kohus Mondiles, markiis Plessis-Balliere asjas, kes pärandas isiklikult paavstile kogu oma vallas- ja kinnisvara Prantsusmaal, tunistas 1892.a., et Vatikan on „välisriik“ ja keeldus vaimuliku testamendi kinnitamisest.

Kuidas ka ei olnud, on katoliiklikud ja mittekatoliiklikud riigid huvitatud oma õiguste kaitsest Rooma-katoliku kiriku pea kallalekippumiste eest. Garantii neile peab seisnema, peamiselt, sisemise seadusandluse teatud määratlustes, kuid seejärel, et paremini kaitsta oma huve, võivad valitsejad astuda spetsiaalsetesse kokkulepetesse kuuriaga, s.t. sõlmida konkordate, millised, siiski, ei ole olemuselt, rangelt öeldes, rahvusvahelised traktaadid***).

***)Bluntschli. De la responsabilite et de l'irresponsabilite du pape. Paris 1876.

Esperson. Diritto diplomatico, I, § 51, 251.

A. Leroy-Beaulieu. Le Vatican et le Quirinal depuis 1873. (Revue des Deux Mondes du 15

Nov. 1882, 15 Oct. 1883, 1 Janvier 1884).

Palma. La sovranita del Papa. (Questioni costituzionali X) Firenze 1885.

Geffcken Holtzendorff's Handbuch, II, § 39 – 42.

Lõpuks, võib enesele samuti ette kujutada Rooma-katoliku kiriku pea vastase riikide liidu, mis kutsutud esile hädavajadusest kaitsta religioosset vabadust ja ususallivust fanaatiliste löökide vastu, mis suunatud kirikuvõimude poolt. Sellisel juhtumil religioossete huvide ühtsus hakkab olema valitsuste rahvusvahelise tegevuse aluseks.

V. Religioossed huvid kristlike ja mittekristlike rahvaste vahelistes suhetes.

Artikkel 31. Oma olemuselt kristlike ja mittekristlike vahelised rahvusvahelised suhted olid ja jäävad vaenulikeks. Nende rahvaste vahel ei ole peagu midagi ühist.. Moraal ja kombed, ühiskondlikud ja riiklikud korrad erinevad mittekristlike rahvastel järsult sellest elust ka korrast, milline valitseb haritud rahvaste hulgas. Ei pane imestama, et ka vastastikuste õiguste ja kohustuste mõistmises rahvusvahelise käibe valdkonnas nad lähenevad teineteisest täiesti lahku. Ei ole nende vahel ühiseid huvisid, ei ole ühesuguseid kultuuriideale ja püüdlusi, ei ole ka rahvusvahelist suhtlemist koos selle hädavajalike tagajärgedega – riikidevahelisi rahulikke ja sõbralikke suhteid. Vaenulikkus läbib kogu kristlike ja Ida- või mittekristlike rahvusvaheliste suhete ajalugu. Eelkõige sattusid kristlikud rahvad kokkupõrkkesse moslemitega. Religiooni erinevus kutsus esile sõdu ja määratles Prohveti järgijate kõik edasised suhted kristlastega. Kuivõrd religioosne viha on muhameedlaste ja kristlaste rahvusvahelistes suhetes juhtmotiiviks, see on näha järgmisest huvipakkuvast kõigi rahvaste jaotamise põhimõttest, millise me leiame **Koraanist**.

Selle, ainsa moslemi seaduste allika alusel jaotatakse kogu maakera elanikkond nelja gruppi:

- 1) muslimid – Muhamedi järgijad;
- 2) zimm'id – kristlased ja juudid, kes on moslemitele allutatud (Raya);
- 3) mustaminid või välismaalased, kes viibivad moslemite territooriumil traktaatide kaitse all, ;
- 4) harbi – vaenlased, kelle hulka loetakse kõik mittemoslemite rahvad ja kes ei ole moslemitega sõpruse lepinguid sõlminud*).

*)D'Ohsson. Tableau generale de l'Empire Ottoman. Paris 1824, t. I, p. 43; t. IV part I, p. 516 et suiv.

Tornauw. Das moslemische Recht. Lpz. 1855, S. 50 ff.

Гиргасъ. Права христианъ на Востоке по мусульманскимъ законамъ. Спб. 1865, стр. 8 и след.

Мое (Ф. Мартенс) соч. «О консулахъ и консульской юрисдикции», стр. 114, 191.

Igavene sõda on moslemite mitteusklikke, nende vaenlaste, vastane loosung;

Islamisse pööramine on sõja eesmärk.

Selle alusel moslemi rahvad peavad kohtlema kristlasi leppimatu vaenu ning vihkamisega. Kristlased vastasid samaga. Religioosne vaen ja vaenulikkus olid rahvusvahelise vihkamise ja poliitilise vaenulikkuse stiimuliteks. Ristisõjad ega kapitulatsioonid ei hävitanud seda vaenu: esimesed vaid süütasid selle ja viimased peatasid selle ilmumise, tihti kristlastele alandavatel tingimustel.

Türklaste ilmumisel Euroopa territooriumile vaenulikud suhted moslemite ja kristlaste

maailma vahel võtsid üha teravama iseloomu. Türklaste poolt Konstantinoopoli vallutamine meenutas rahvastele sellest ohust, millisega ähvardas neid islam. Kui vaid Türgi organiseeris Balkani poolsaarel võimsa sõjalise riigi, ta muutus üheks rahvusvahelise poliitilise elu faktoriks Euroopas, millist ei tohtinud enam mittemärgata. Uut impeeriumi kardeti, kuid seejuures otsiti sellega liitu. Kristlike tsiviliseeritud riikide suhetes Ottomani impeeriumiga tuleb ilmsiks religioonide tihe side poliitikaga, religioosse fanatismiga ja poliitiliste püüdlustega. Nii üht kui teist on eraldada võimatu.

See side jookseb läbi sajandite ja jätkub tänase päevani. Ainult türklased on rohkem, kui teised kristlikud valitsused, nakatatud fanatismist. Viimaste hulgast on selle riigi rahvusvaheline poliitika Ottomani impeeriumi suhtes enim läbi imbinud religioosetest motiividest, kelle alamad säilitasid enam primitiivset religioosse vendluse tunnet.

Teiste sõnadega, Lääne-Euroopa riikide suhetes Türgiga astub esiplaanile poliitiline arvestus; Venemaa suhetes valdavad religioossed motiivid ja tunded. Siit tuleneb Lääne riikide ja Venemaa administratiivse tegevuse erinevus Ottomani impeeriumist. Kui esimesed peavad peamiselt silmas oma alamate, kes viibivad Türgi territooriumil, huvide ja õiguste kaitset, siis teised peavad asjaolude sunnil kaitsma mitte ainult siin asuvaid enda alamaid, vaid ka oma samausulisi Türgi alamaid. Laskumata üksikasjadesse, peatume faktidel, millised tõestavad, et moodustatud riigid teadvustasid tegelikult alaliselt oma kohustust kaitsta oma alamate ja võõramaalaste religioosseid huve mitte ainult Türgiga suhetes, vaid samuti ka teiste Ida riikidega – Pärsiaga, Hiinaga ja Jaapaniga. Me ei lase seejuures silmist juba eespool mainitud religiooni ja poliitika vahelist seost, milline eristab kristlike riikide tegevusest Idas. Neist riikidest Prantsusmaa, teistest varem, astus Türgiga poliitilistesse suhetesse ja kuni XVIII sajandini mängis seal juhtivat rolli. Piisab, kui vaadata paljalt ta suhteid Portasse, et näha, millises erilises suunas arenes rahvusvaheline administratiivne tegevus üldse kõigis Lääne-Euroopa valitsustes religioosete huvide kaitses, mis segatud Türgis. Venemaa erandlik roll selles küsimuses on toodud ära eraldi.

Artikkel 32. a) Prantsusmaa suhtumine Ottomani impeeriumi. Prantsusmaale kuulub Türgiga diplomaatiliste suhete alustamise au, samas kui teised Lääne riigid, religioosete eelarvamuste tõttu, hoidusid temaga rahumeelsete ja sõbralike suhete loomisest.

Oluliseks Prantsusmaa ja Türgi tihedama sideme loomise põhjuseks oli nende ühesugune vaenulik suhtumine Rooma-Saksa Keisri Karl V vastu. 1528.a. Oli Francois I ja sultan Solimani II vahel sõlmitud liit, mis suunatud tema vihaseima vaenlase - Keisri - vastu ja sellest ajast peale nende vahelised suhted ei katkenud*).

*) Testa. Recueil des traites de la Porte. Ottomane avec les puissances etrangeres. Paris 1864, t. I, p. 23.

Charriere. Negociations de la France dans le Levant. Paris 1848, t. I, p. 121.

Belin. Des capitulations et des traites de la France en orient. Paris 1870, p. 56 et suiv.

Мое (Ф. Мартенс) соч. «О консулахъ и консульской юрисдикции», стр. 197 и след.

Vandal. Une ambassade francaise en Orient sous Louis XV. La mission du marquis de Villeneuve 1728 – 1741.

Chap. Prelliminaire.

Dislere et Moüy. Droits et devoirs des Francais dans les pays d’Orient, p. 8 et suiv.

Bonneville de Marsagny. Le chevalier de Vergennes. Son ambassade a Constantinople. Paris 1894.

Baron d’Avril. Protection des Chretiens dans le Levant. (Revue d’histoire diplomatique. 1900, p. 534 et suiv.).

Poliitilistel sihtidel, milliseid Prantsusmaa järgis, sõlmides mainitud liidu, ei viivitatud religioosete huvide sissevõtmisega. Juba Francis I väljendas soovi, et üks kirik Jerusalemis, mis oli muudetud mošeeks, oleks antud tagasi kristlastele ja kuigi sultan sellest keeldus, kuid oma

pidulikus kirjas Prantsuse kuningale andis lubaduse säilitada ja toetada kõiki kristlikke kabeleid ja kirikuid, mis on Türgi territooriumil rajatud.

Karl V sõjakäik Tunise, mis oli Türklaste poolt vallutatud, vastu, lähendas Francis I sultanile. Nad sõlmisid 1535.a. tiheda liidu ja kapitulatsiooni, milline sai aluseks Prantsusmaa alamate privileeeritud asendile Idas*).

*)Testa. Recueil des traites, t. I, p. 15.

Flassan. Histoire de la diplomatie francaise. Paris 1811, t. I, p. 367.

Charriere. Negociations, t. I, p. 283 et suiv.

Kapitulatsioon tagas Prantsusmaa alamatele Türgis religioosse vabaduse ja sätestas, et islamisse pöördumine peab olema südametunnistuse vaba akt. Selleks, et hoida ära kohalike võimude kuritarvitusi, pidi usku pöördumise avaldused vastu võtma Porta . Selles -samas traktaadis garanteeriti pühade paikade takistustete ligipääs Prantslastele ja kõigile välismaalastele, kes asuvad Prantsusmaa kaitse all.

Nii loodi Idas täiesti erandlik olukord Prantsusmaa alamatele ja see on sel määral juurdunud Türgi elanikes, et kuni viimase ajani tuntakse selles riigis „frankidena“ (Farang) üldse kõiki välismaalasi, erandiks venelased**).

***)Amari. I diplomu arabi del Archivio Fiorentino. Firenze 1863, p. IX, Prefatione; p. 212 etc.

See on seletatav selle asjaoluga, et üpris pika aja kestel oli Prantsusmaa Lääne-Euroopa maailma esindaja Türgi piires ja et seal elada ja kasutada erinevaid õigusi, pidi asuma Prantsuse konsuli või agendi kaitse all. Hoolekandeõigus Türgi valdustes asuvate välismaalaste üle saadi formaalselt Prantsusmaa poolt sultaniga sõlmitud lepingutega.

Selles võib veenduda 1581.a. kapitulatsiooni Artiklist 1, milises on öeldud, et „veneetslased, genualased, inglased, portugaalased, kataloonlased ja teised võivad kaubelda ja reisida Türgi maadel ning vetel... Prantsusmaa lipu ja kaitse all“*).

*)Testa. Ruceil, t. I, 137.

Charriere. Negociations, t. III, p. 925.

Vaatamata traktaatide lausetele, südametunnistuse- ja jumalateenistuse vabadus ja teised privileegid, millised kuulusid prantslastele Türgi territooriumil, neid kõiki ei austatud ja eriti viimased olid Türgi võimude poolt kõvasti ahistatud. Henry IV valitsemise ajal Porta poolsed kapitulatsioonide, mis sõlmitud Prantsusmaga, rikkumised hakkasid üha enam ja enam sagenema. Siis nimetas Henry IV Konstantinoopolisse oma volinikuks suurepärase prantsuse diplomaadi Savari de Brevesi, kellel õnnestus sõlmida sultaniga uus 1604.a. Leping**).

***)Testa. Recueil, t. I, p. 141.

Dumont. Corps diplomatique, t. I, part. II, p. 39 et suiv.

Selle traktaadi alusel kinnitatakse uuesti religiooni vabadust ja teisi õigusi nii prantslaste, kui teiste sõbralike rahvaste vahel, mis asuvad Prantsusmaa kuninga kaitse all, ja peale selle, sätestati spetsiaalselt, et Jerusaleemia palverändurid ja Püha Haa kiriku teenistujad peavad omama Türgi võimude erilist kaitset. Kuid ka seda kapitulatsiooni rikuti.

Türgi valitsus, vastupidiselt kõikides traktaatides lubatule, hakkas isegi kristlastelt, Prantsusmaa alamatelt, nõudma isikumaksu (džizja't) maksmist, võrdselt sultani alamatega

(raei)***).

***)Hammer. Geschichte des osmannischen Reiches. Pesth 1827-34, Bd. IV, S. 481.
Zinkeisen. Geschichte des osmannischen Reiches. Gotha 1850, Bd. III, S. 855 ff.

Prantsusmaa oli sunnitud kinnitama oma vanu õigusi uute lepingute kõrval, millistest viimane 1740.a. Kapitulatsioon, säilitab oma jõu kuni käesoleva ajani*). Selles aktis (Artikkel I, XXXII – XXXVI) on üksikasjalikult määratletud prantslaste ja teiste Prantsusmaa kaitse all olevate teistest rahvustest isikute religioossed õigused Ottomani impeeriumi valdustes**).

*)Testa. Recueil, t. I, p. 186 et suiv.

De Clercq. Recueil des traites de la France, t. I, p. 21 et suiv.

Vandal. Une ambassade francaise, p. 416 et suiv.

***)Dislere et Moüy. Droits et devoirs, p. 41 et suiv.

Le regime des capitulations par un Ancien Diplomate. Paris 1898.

Teised Euroopa riigid, Inglismaa, Preisimaa, Austria, alates XVII sajandist, teevad katseid vabaneda neile alandavast Prantsusmaa hooldusest Idas ja aja jooksul nad saavutavad võrdõigusliku asendi.

Käsitledes traktaatide, mis sõlmitud Lääne-euroopa riikide poolt Türgiga, sisu, ei saa märkimata jätta üht iseloomulikku joont: kõik nad puudutavad välismaalaste, nende riikide alamate kaitset ja vaikivad kristliku usutunnistusega Türgi alamate kaitsest. Siit on arusaadav, millises mõttes saab rääkida Türgi piires kristlaste kaitsest, milline pani muretsema Prantsusmaa, ning tema järel ka teised Euroopa riigid. Me viitame seda krahv Saint-Priesti sõnadega, kes oli 1768 – 78.a. Prantsusmaa volinikuks Konstantinoopoli õukonnas, ühe sõnaga, milline puutub. Tõsi., vaid Prantsusmaasse, kuid mis õigupoolest võib olla laiendatud kõigi teiste Lääne -Euroopa riikide üle.

„Meie kuningate kristlaste kasuks püüdlusest – märgib Saint-Priest – räägiti, kui katoliikliku usu kaitsest Idas; kuid selline kaitse on illusioon, milline viib eksitusse neid, kes tungivad asja olemusse. Sultanid ei ole kunagi pidanud silmas Prantsusmaa monarhidele Porta alamate religioossetesse asjadesse sekkumise õiguse andmist.“*).

*)Phillimore. Commentaries, t. I, p. 478.

Vandal. Une ambassade francaise, p. 14: „... la France etait apparue en Orient comme le refuge du christianisme tout entier“.

Täiesti teisel kujul kujutatakse seda küsimust Venemaa suhetes Türki.

Artikkel 33. b) Venemaa ja Türgi. Meie isamaa asendi eripära Ottomani Porta suhtes muutuvad selgeks ühest samast faktist, mis kuni viimaste sõdadeni, mis Türgiga peetud ja olles ta territooriumi vähendanud ainult ta Euroopa valdustes loetud 5. 600, 000 kreeka-õigeusu kristlaste ja 4.600,000 moslemi üle. Kui pidada silmas kordi, millisele allusid Türgi territooriumil õigeusklik elanikkond, kui meenutada ajaloolisi seoseid, mis ühendasid Venemaad hukkunud Bütsantsi impeeriumiga, siis ei paista ülatav nii selle elanikkonna kaastunne ainuusulisele vene rahvale, ega selle viimase poolset temale kaotatud vabaduse tagastamise alalist püüdu, või siis, äärmisel juhul, kergendada ta saatust*).

*)Ohule, milline Türgit pidevalt Venemaa poolt ähvardab, viitasid juba XVI sajandil kaugel enägevad veneetsia diplomaadid. Alberi. Realacioni degli Ambasciatori Veneti al Senato, Serie III, Firenze 1840 -55, t. I, p. 206: „Del Moscovito dubita poi anche il Gran-signore, perche

quel granduca e della chinesa greca come i popoli della Bulgaria, Servia, Bosnia, Morea e Grecia, divotissimi per sio al suo nome, come quelli que tengono il medesimo rito greco di religione“.

(Relaz. Sorazzo 1576).

Relazione del Lorenzo Bernardo 1592 jne.

Meie poolt käsitletavast vaatepunktist saab nende riikide suhted jaotada kolme perioodi: esimene alates 1453.a. Kuni 1774.a., teine 1744 – 1856.a. ja kolmas alates 1856.a. kuni tänapäevani.

Esimesel perioodil Venemaa, sarnaselt Lääne-euroopa riikidele, tegutseb eranditult oma Türgis viibivate alamate religioosetes huvides; teisel perioodil ta püüab kaitsta ka sultani õigeusklike alamate huve; ja kolmandal, erandlikud õigused, mis tema poolt soetatud Türgi valduses elavatele õigeusklikele, asendatakse suurte Euroopa riikide kollektiivse kaitsega.

Toome siin mõne reaga ära, igast perioodist, eriti olulised Venemaa ja Porta vahel sõlmitud traktaadid.

Esimene periood (1453-1774). Kõige varasemad traktaadid sellest perioodist on 1681.a. Bahtšisarai ja 1698.a. Karlovci traktaadid, mis määratlevad vaid territoriaalseid küsimusi. Religiooseid huvisid käsitleti esimene kord 1700.a. Konstantinoopoli traktaadis**). Selle XII artiklis on öeldud:

„Moskva rahvale ja välismaalastele on tagatud vaba pääs Püha linna Jerusalemi, et külastada kohti, mis seda väärivad, kes sel eesmärgil tulevad, siis ei Jerusalemis ega miskis teises paigas toidumoonaga ega andi ei nõuta.... Peale selle, need kes elavad Moskva ja Ottomani riikide poolel, olles teises usus, Jumalasõna järgi, miskit kurja ja viga ei tehta“.

**) Полное Собр. Законов № 1804.

Юзефовичъ. Договоры России съ Востокомъ. Спб. 1869, стр. 1 и след.

Boucharow. La Russie et la Turquie. Amsterdam 1876.

Каптеревъ. Характеръ отношений къ православному Востоку въ XVI и XVII ст. Москва. 1885.

On ilmselge, et see lause puudutab tervikuna vene alamaid ja peamiselt neid, kes suundusid Türgi valdustesse ja jäid sinna lühemaks või pikemaks ajaks, et rahuldada oma religiooside vajadusi.

1739.a. Belgradi rahulepingus korratakse ülalpool toodud lauset*).

Teine periood (1774 – 1856.a.). Uute Venemaa ja Türgi suhete algus oli pandud 1744.a. Kücük Kaynarci lepinguga**). Selle Artikkel 7., me loeme:

*) Полное Собр. Законов № 7900.

Wenck. Codex juris gentium recentissimi, t. I, p. 368.

***) Полное Собр. Законов № 14164.

Martens. Recueil des traites. I, ed. t.I, p. 507; t. IV. p. 607.

Юзефовичъ. Договоры России съ Востокомъ. Спб. 1869, стр. 24 и след.

Мое (Ф. Мартенс) соч. «О консулахъ и консульской юрисдикции», стр. 252 и след.

„Hiilgav Porta lubab kindlat kaitset kristlikule seadusele ja ta kirikule, samamoodi lubab vene ministritel teha kõigil asjaoludel nii esiletõstetud Konstantinoopoli kiriku kasuks, aga ka selle

erinevate esitluste teenijaid“. Porta lubab võtta need esitused, „just-kui algatatud usaldatud naaber- ja siiralt sõbraliku riigi isiku poolt“.

See artikkel annetab Türki saabuvatele vene alamatele nii vaimulikke, aga ka mittevaimulikke ameteid, religioosse vabaduse ja seada selle Konstantinoopolis asuva Venemaa esindaja kaitse alla. Teistsugune iseloom on mainitud traktaadi Artikkel 16. Selle alusel, Venemaa tagastab Ottomani Portale Bessaraabia ja „Volozi ja Moldavia vürstiriigid“ kuid järgmistel tingimustel:

1)Portaa kohustub „mitte mingil moel mittetakistada (Bessaraabias ja vürstiriikides) kristliku seaduse tunnistamist, nagu ka uute kirikute rajamist ja vanade korrastamist, nii nagu see oli varem“;

2)“tagastama kloostritele ja teistele inimestele nende poolt kasutatavad ja kuuluvad maad ja valdused ja mis pärast ja ebaõiglaselt olid neilt ära võetud“, ja

3)“tunnistama ja austama vaimulikkonda kooskõlas tema ametijärguga“.

Artikkel 16. 10 punktis Porta „nõustub samuti, et mõlemate vürstiriikide asjaoludel ministrid P. И. Двора, sārava Porta juures asuv, võisid rääkida nende vürstiriikide kasuks ja pöörab tähelepanu nüüdsest sarnaste sõbralike ja austatud riikide austusega“.

17Artiklis. Türgile tagastatavate arhipellaagi saarte suhtes, on öeldud, et „kristlikku seadust ei hakata siin mingite kitsendustega vähimaltki ahistama, nagu ka kirikus teenivaid isikuid“. Mingrelia ja Grusia läksid täiesti samuti tagasi, kuid tingimusel, et „ei usk, ega kloostrid, ega kirikud“ ei oleks Porta poolt „mitte mingil viisil ahistatud“ (Artikkel 23).

Lõpuks, oli otsustatud, et kõik endised Venemaa ja Türgi vahel sõlmitud traktaadid peavad olema üleantud „igaveseks unustamiseks“ (Artikkel 22), nõnda nagu ainult Küçük Kaynarci leping oli mõlematele riikide tulevaste lepingute aluseks. Eriti tähtis, et selles traktaadis Venemaa saadikule Porta juures oli antud enda ja oma kristlastest alamate asjadele käigu andmise ja kaitsmise õigus. Selle õigusega seadustati tulevaseks ajaks Venemaa Türgi riigi siseasjadesse sekkumise õigus: mis oli kutsutud esile religioonilistest motiividest, mis asjaolude jõul pidi muutuma Venemaa Porta suhtes teostatava poliitika vahendiks.

Hilisemad traktaadid kordavad 1774.a. akti kohustuslikkust. Sellised on Jasski 1791.a., *), 1812.a. Bukarešti lepingud **). ja teised, millistega garanteeriti Kreeka, Serbia ja Doonau vürstiriikide vabastamine Türklaste võimu alt.

*)Полное Собр. Законов № 17008.

Martens. Recueil des traites, t. V, p. 53-76.

***)Полное Собр. Законов № 25110.

Martens. Recueil Suppl.; t. VII, p. 397 et suiv.

Kolmas periood. Erandlikud õigused, mis Venemaa sai Küçük Kaynarci lepinguga, jäid jõusse kuni 1856.a.Pariisi traktaadini*).

*)Юзефовичъ. Договоры России съ Востокомъ. Спб. 1869, стр. 107 и след.

Neumann. Recueil, t. VI, p. 269 et suiv.

De Clercq. Recueil, t. VII, p. 59 et suiv.

On arusadav, et vene isiklik prodektoriaat türgi territooriumil asuvate kristlaste üle ei saanud Euroopa riikide valitsustele meeldiv olla, sest see oli Venemaa käes seaduslikuks vahendiks Porta kõigi rahvusvaheliste suhete survestamiseks. Seepärast tema tühistamine oli seatud üheks esimestest rahu sõlmimise tingimustest, mis allkirjastati 1856.a. Pariisis. Venemaa olukord muutus selles mõttes, et tema ainuisikulise Türgi kristlastest alamate kaitsmise asemel seadis Pariiski kongress kollektiivse- kõigi suur-riikide hoolekande*).

*)Rolin-Jaequemyns. Le droit international et la question d'Orient. Grand 1876. p. 7, 36 et

suiv.

Мое ((Ф. Марпенс)): «Etude historique sur la politique russe dans la question d'Orient». Grand 1877, p. 13 et suiv.

Muide, kollektiivne hoolekanne ei ole Pariisi traktaadis välja öeldud. Vastupidi, selle akti Artikkel 9. selgub, et riigid soovisid kõrvaldada mitte ainult üksiku riigi vaid ka ühise Türgi siseasjadesse sekkumise võimaluse.

Selles paljudes suhetes huvitavas artiklis on öeldud, et „Tema Kõrgus Sultan oma alalises oma alamate heaolu eest hoolitsemises“ annetas firmaniga (Hatti Humayun), „millisega paraneb nende elu sõltumata nende usutunnistusest ja hõimlusest...“, mis antud välja „tema isiklikust algatusest“.

Edasi on lisatud: „Kokku leppivad pooled tunnistavad kogu suhtluse suurt tähtsust, mõistes, see-juures, et nad mitte mingil juhul ei anna sellega riikidele sekkumisõigust, olgu üksi või üheskoos, Tema Kõrguse Sultani suhetesse ta alamate ning impeeriumi sisejuhtimisse“.

Vaatame, kuivõrd kooskõlas tegelikkusega on määrused, millised on toodud ära käesolevas artiklis. Eelkõige paistab silma piirav tingimus, et firmaan, milline parandab Türgi alamate eluolu, on annetatud „sultani enese soovist“. Kuid juba siis ei olnud keellegile saladuseks, et mainitud akt oli tegelikult koostatud Inglismaa saadiku lord Stratford de Redcliff'i poolt, kes sundis pardiaahi nõustuma selle avaldamisega. Ei ole vähem vääri väide, et riigid ei loe end õigustatud olevat Türgi siseasjadesse sekkumast. Mitte kuidagi ei saa lepitada seda vabatahtlikku loovutamist selle asjaoluga, mis samal ajal riigid võtsid kongressil arvesse Porta voliniku poolt esitatud eelmainitud firmaani, s.t. siseriiklikust seadusandlikust aktist, milline, olles antud välja sõltumatu võimu poolt, ei pea olema esitatud ega ka kinnitatud võõrriikide poolt. Kuid veelgi enam osutus rakendamatuks Türgi asjadesse mittesekkumise printsiip praktikas, nii nagu seda ei lasknud sündmused tõestada.

Pariisi traktaadi teatud määrus (Artikkel 7.) Türgi „Euroopa“ riikide hulka vastuvõtmisest, ilma mingi kahtluseta ei muutnud teda „haritud rahvaste perekonda“ kuuluvaks tegelikult liikmeks. Türgis jätkus vana-viisi ristirahva isiksuse suhtes ahistamine ja vägivald, tihti on see ka verine. 1860.a. Puhkes Süürias ülestõus, mis sai kuulsaks kristlaste tapmise poolest. Siis suurriigid, kes tulid kokku konverentsile Pariisis, otsustasid, vastupidiselt Pariisi traktaadile, otsustati saata mässu mahasurumiseks Süüriasse Prantsusmaa korpus*). Mittesekkumise printsiipi rikuti veel 1867.a., Кандийскаго востания 1867 ajal, kui suurriigid pöördusid Porta poole energiliste esildistega, et kaitstaks tema võimu all olevaid kritlikku elanikkonda**).

**)Archives diplomatiques, 1868, p. 301 et suiv.; p. 636 et suiv.

Annuaire diplomatique de l'Empire de Russie, 1868, p. 190 et suiv.

Sellisel viisil, asjaolude jõul, Euroopa valitsused pidid enesele võtma õiguse teostamise, millist kunagi kasutas vaid Venemaa üksi. 1878.a. Berliini traktaat, kõrvuti varem sõlmitutega, kinnitab Türgi alamatest kristlaste kaitsmise riikide kollektiivse hoolekandega. Berliini traktaadi Artikkel 61 kohustab viivitamatult teostama reforme armeenlastega asustatud provintsid ja võetud meetmetest perioodiliselt riikidele, „millised hakkavad jälgima nende rakendamise eest“ ettekandmist.

„Nii, nagu Hiilgav Porta – sõnab eelmainitud akti Artikkel 62 – väljendas kindlat kavatsust jälgida religioosse vabaduse printsiipi kõige avaramas mõttes, sisi lepingupooled võtavad teadmiseks selle vabatahtliku avalduse. Mitte-mingis Ottomani Impeeriumi osas usutunnistuse erinevus ei saa olla põhjust andvaks mingile õiguspädevuses välistamisele või mittetunnustamisele selles, mis puutub kodaniku- või poliitiliste õiguste kasutamisse, avalikesse ametitesse pääsu või teenistuskohdadele saamist või siis mingite vabade kutse- ja käsitööladega tegelemisse“.

Kinnitatakse religioossete kogukondade ja jumalateenistuse pidamise vabadust, vaimulike, palvetajate ja kõikidest riikidest pärit välismaalaste puutumatumust, kes rändavad Türgi Euroopa või Aasia aladel.

„Ametlikku hoolekandeõigust tunnistatakse riikide Türgis asuvate diplomaatiliste- ja konsulaaragentide poolt“ kõigi isikute ja vaimulike ning heategevuslike asutuste suhtes.

Prantsusmaa erilised õigused säilitavad oma jõu. Sellised on 1878.a. Berliini traktaadi avara 62. artikli laused.

Need näitavad selgelt, et Lääne-Euroopa riigid läksid oma suhetes Türgiga seda teed, mis oli Venemaa poolt näidatud. Lääneriigid tunnistavad oma diplomaatisteks ja konsulaaresindajateks Levantis kristlaste, Türgi alamate üle ametlikku hoolekande õigust, õiguse alusel, milline oli esmalt välja kuulutatud Katariina II poolt oma agentide suhtes 1774.a. traktaadis. Ei saa kahelda, et sellise kaitse ja Euroopa sekkumise jõud Türgi kristlaste heaoluks saab olema proportsionaalne Ottomani impeeriumi valitsuse ning sisekorra nõrkusega.

Artikkel 34. c) Kristlike riikide suhted Kaug-Ida riikidega. Religioosse sallivuse ja vabaduse printsiip ilmnesid, nagu tõestavad traktaadid, samuti haritud riikide suhetes kaugete Ida riikidega, Pärsiaga, Hiinaga ja Jaapaniga. Ka siin on poliitilised huvid seotud tihedalt religioosetega, mis on eriti märgatav Lääne-euroopa riikide ning Hiina ja Jaapani vahelistes suhetes.

1.Pärsia. Pärsia ((Iraan)) ja kristlike riikide vahel sõlmitud traktaatides ei ole spetsiaalseid määrusi, millised puutuksid Pärsia valitsuse õigustesse ja kohustustesse nii välismaalastest kui ka alamatest kristlaste suhtes. Selliste määruste järele polnud vajadust, tänu erilistele tingimustele, millistes Pärsia asub. Pärsia territooriumil ei asu põlist kristlaste kogukonda, kes oleks Pärsia sahi alamluses. Siin ei eksisteeri ka kristlastele olulisi pühapaiku, millised oleksid sinna Euroopast meelitanud palverändureid. Lõpuks, pärslased kuuluvad šiitide usulahku ja nad on ükskõiksed teiste usulahkude suhtes, kuigi ka Pärsias on ristiusu propaganda keelatud. Pärsias ei ole senini kristlasi taga kiusatud.

Seepärast kristlaste olukorra küsimus selles riigis ei ole eurooplasi huvitanud ega saanud ka traktaatides üldist määratlust. Kristlastest välismaalased Pärsia valdustes, rahvusvaheliste lepingute alusel, omavad samu õigusi, millised on tunnistatud Euroopa riikide kodanikel mittetsiviliseeritud riikide piires. Selles suhtes kõik kristlased, olenemata riigist, millise alamad nad ka ei olnud, on seatud Pärsias võrdsesse seisu.

Venemaal ei ole selles suhtes Lääne riikide ees mingeid eeliseid. Kõige üksikasjalikumatest lepingutest, mis sõlmitud meie isamaa poolt Pärsiaga on 12 okt. 1813.a. Gulistani rahuleping*) ja 1828.a. Turkmenitsai rahuleping **), mis määratlevad ainult Venemaa alamate puutumatus ja Pärsias vabalt elamise õiguse, kuid see ei räägi midagi Venemaa poolsest kristlastest Pärsia alamate üle teostavast hoolekandest.

*) Полное Собр. Законов № 25466.

Martens. Recueil des traites, t. IV, p. 89 et suiv.

**) Юзефовичъ. Договоры России съ Востокомъ. Спб. 1869, стр. 214 и след.

Martens, Nouv. Rec., t. VII, p. 564 et suiv.

Dislere et Moüy. Droits et devoirs, p. 205 et suiv.

Kuid kahjuks, kõige viimasemal ajal ilmnevad samuti Pärsias kristlaste vastase fanatismi nähud. Sellise olukorra muutuse süüdlasteks on inglise ja ameerika misjonärid, kes oma väljakutsuva käitumisega solvavad Pärsia moslemite seaduslikke religioosseid tundeid ja õhutavad neis kristlaste vastast vihavaenu, kes kõikjale oma nina topivad ja suhtuvad kõigi muuusulise suhtes avaliku põlgusega.

2.Hiina. Selles riigis tehtud avar ristiusu propaganda on andnud viimaseks ajaks selliseid tulemusi, et see on muutunud faktiks, millisel on üldine rahvusvaheline huvi.

Kristlik propaganda jõudis Hiinasse juba XVII ja XVIII sajandil. Sel ajal Hiina valitsus

peibutas ise enda juurde misjonäre, pidades neid haritud ja altruistlikeks inimesteks, kes saaksid maale vaid kasu tuua. Kuid asjade seis muutus, kui vaid misjonärid hakkasid oma valitsuste hoolekande all võtma oma kaitse alla ristiisku astunud Hiina alamaid. Siis sai propagandast poliitiliste ja kaubanduslike eesmärkide saavutamise vahend*).

Uusima aja Hiinaga sõlmitud traktaatides Euroopa valitsused pidevalt sätestasid oma misjonäridele erioiguse kristliku usu levitamiseks hiinlaste hulgas. Toome selle näiteks 1858.a. Tian-Dzi traktaadi Artikkel 8., mis sõlmitud Venemaa-Hiina vahel**).

*)Палладий. Старинные следы христианства въ Китае, по китайскимъ источникамъ (въ «Восточномъ Сборнике», т. I, стр 1 и след).

Martin. „Les vestiges, d'un droit international dans l'ancienne Chine“ „Revue de droit international“, t. XIV, 1882, p. 227 et suiv.

Williams. The Middle Kingdom. 1861.

Medhurst. The Forigner in Far Cathy. London 1872, p. 31 etc.

Letters and journals of James, Earl of Elgin, ed by Walrond. London 1872, p. 185, 230, 236.

***)Балкашинъ. Трактаты России съ Китаемъ, стр. 85.

Martens (Samwer). Recueil des traites, t. III, part. II, p. 128 et suiv.

See on tähttähele sarnaste määruste kordamine, millised on Hiina - Inglismaa ning Prantsusmaa vahelistes lepingutes. Vaat, mis ta ütleb:

„Hiina valitsus, tunnistades, et kristlik õpetus soodustab inimeste vaheliste korra ja kooskõla loomist, kohustub mitte ainult oma alamaid kristlike usukmmete täitmise eest jälitama, vaid ka kaitsma neid samal määral teiste riigis lubatud usutunnistustega. Pidades kristlikke misjonäre headeks inimesteks, kellel ei ole isiklike kasusid, Hiina valitsus lubab neil levitada ristiisku oma alamate hulgas ja ei hakka takistama neil minemast kõikjale impeeriumi avalikesse paikadesse, milleks teatud arvule misjonäridele antakse tõendid Venemaa konsulitelt või piirivõimudelt“.

Kohustudes mittejälitama oma alamaid, kes astuvad kristlikku usku, Hiina valitsus löi tegelikkuses Euroopa riikide kasuks oma siseasjadesse sekkumise õiguse, nõnda nagu igasugune, isegi seaduslik kõrvaline nõudmine, mis esitatud kristlastest alamate suhtes, võib olla tihti tähttähele tõlgendatud nende ahistamise mõttes. Vähe sellest, Hiina valitsus kohustus kaitsma neid alamaid, s.t. piirata oma territoriaalset ülemvõimu võõramaalastest pärismaalaste osa suhtes.

Kuid see ei olnud kõik. Erandlik olukord tagati traktaatidega isegi misjonäride kasuks Hiinas. Tavaliselt Euroopa riikide alamad võivad, traktaatide alusel, külastada vaid neile avatud Hiina sadamaid ja linnu; misjonärid aga, nagu näha esitatud artiklisrt, omasid õigust külastada kõiki kohti Hiina territooriumil, tingimusel, et temal oli pass. Peale selle, Prantsusmaa valitsus kauples Pekingi õukonnalt 1860.a. katoliiklastest misjonäridele välja õiguse tagasi nõuda kunagi neilt konfiskeeritud vaimulikelt ja jumalateenistusi pidavatelt asutustele kuuluv vara*).

*)Martens (Samwer), t. IV, part. I, p. 44 et suiv.

Pekingi traktaati oli Prantsuse volinike poolt lülitatud misjonäridele ja kirikutele justkui neile kuulunud varade tagastamise kohta käiv artikkel. Kuigi seda artiklit Hiina volinikud vastu ei võtnud, pandi see ikkagi traktaati. Praktikas Prantsusmaa valitsus kasutas seda Hiinlaste poolt vastu võtmata jäänud artiklit koos teiste artiklitega, et kaitsta kõige ebaõiglasemaid pretensioone, milliseid esitavad misjonärid omandile, mis vaieldamatult kuulub Hiina valitsusele või Hiina paganlikele ühingutele*).

*)Hübner. Promenade autour du monde, 6-me ed. Paris 1877, t. II, p. 447.

Lord Elgin. Letteres and Jounarls, p. 252, 289, 393.

Vt. Prantsuse-Hiina kommertstraktaati 1885.a. (Arch. Dipl. № 6, 1887, p. 262 etc.).

Kõigi nende kuritarvituste tagajärjeks oli hiinlaste hulgas tekkinud vihavaen nii oma kaasmaalaste, kes olid astnud ristiisku, aga ka misjonäride ja nende valitsuste, eriti Prantsusmaa ja Inglismaa vastu, kes kuritarvitavad oma õigusi.,

Misjonärid muutusid sõna otseses mõttes Hiinas paheks, kelle suhtes rahulolematuus muutus üleüldiseks. Nende suhtes vihkamine väljendus sõnades, mis öeldi välja prints Kungi poolt Hiinast ärasõitvale Suurbritannia saadikule, sir Rutherford Alcock (1809-1897) : „Olge lahke, võtke endaga kaasa ka oopium ja misjonärid!“**).

**)Christlieb. Le commerce indo-britannique de l'opium et ses effets. Paris 1879, p. 59 et suiv.

Moe ((Ф. Мартенс)): brozüür, „Le conflit entre la Russie et la Chine“, p. 58.

Kõiki haritud riike, kes peavad suhteid Hiinaga, ähvardab oht, mis seisneb selles, et omakasupüüdlikud eesmärgid, milliseid järgitakse inglaste ja prantslaste poolt selles riigis kristluse levitamise eesmärgil, sunnib hiinlasi, vahet tegemata, vihkama kõiki välismaalasi, Euroopa riikide alamaid ja vaatama neile, kui oma neetud vaenlastele.

Tian-Dzi kristlaste ja eurooplaste peksmine 1871.a. ja alles hiljuti, 1895.a. toimunu, näitas, millise piirini on Hiina paganliku elanikkonna suhted pingestunud ja vaenulikuks muutunud ristirahva suhtes ja millises kriitilises olukorras asuvad kõigi kristlike riikide alamad Hiinas.*)

*)Medhurst. The Foreigner in Far Cathay, p. 33 et suiv.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. I, p. 126 etc.

v. Richthofen. Schantung und Kiautschou. Berlin 1898, S. 213 flg.

Teistsugusel kujul esitatakse Hiina ja Venemaa vahelisi suhteid. Vene õigeusu missionärid ei tegele Hiinas propagandaga ja veel vähem peavad end õigustatuks sekkuma Hiina valitsuse ja ta õigeusku pöördunud alamate vahelistesse suhetesse.

Pekingis eksisteeriv vene vaimulik missioon on asutatud mitte selleks, et levitada Hiinas õigeusku, vaid Albasini kasakatele, kes on hiinlaste poolt vangi ((u. 1658.a.)) võetud ning nende territooriumile asustatud. Keiser Kan-Si, tehes nad oma ihukaitsjateks, lubas neil vabalt teostada oma usukombeid ning viibida Pekingis õigeusu vaimulikul, kes oli sinna Venemaalt saadetud juba 1715.a.. Sellest ajast peale eksisteerib missioon seal alaliselt, uuendudes perioodiliselt oma koosseisus Sinodi juhiste alusel. Käesoleval ajal elavad Pekingis kuni 120 inimest, kes on Albasini kasakate järglased ja kuni 500 õigeusklikku hiinlast, kelle vaimulikke vajadusi teenib missioon. Pidades silmas sellist vene misjonäride tähendust, on ülalpool nimetatud Tian-Dzini traktaadi 8. artikkel täiesti arusaamatu ning isegi liigne. Selle võtmine lepingusse on seletatav arvatavasti meie valitsuse soovist mitte anda formaalselt Hiinas mitte mingeid eeliseid nii enesele, Prantsusmaale kui Inglismaale **).

**)Бантышъ-Каменский. «Дипломатическое соображение дель между Российскимъ и Китайскимъ государствами», изд. Флоринскимъ.

Трусевичъ. Посольския и торговья сношения России съ Китаемъ.

Балкашинъ. Трактаты России съ Китаемъ.

Dudgeon. „Historical sketch of the ecclesiastical, political relations of Russia and China“. Peking 1872.

Lapradelle. La question chinoise. Revue de droit int. Public, t. VIII (1901), p. 272 etc., t. IX. (1902), p. 49 et suiv.

3. Jaapan. Siin tehakse samuti Euroopa misjonäride poolset propagandat ja jaapanlaste hulgas on isikuid, kes on pööranud ristiisku. Jaapani valitsus ei suhtunud religioossetesse küsimustesse ükskõikselt ja takistas ristiisu propagandat. Juba 1869.a. Jälitas Jaapani valitsus oma

alamaid, kes võtsid vastu ristiusu, kuulutades üle riigi, et „kuritahtlik kristlik sekt on rangelt keelatud. Isikutest, kelle suhtes kahtlustatakse sellesse sekti kuulumises, tuleb teatada valitsusele, kes sellise sõnumi eest väärilt tasub“. Kuid samal ajal ta teadvustab oma kohustust mitte lubada Euroopa valitsustel ja nende misjonäridel sekkuda tema ja oma alamate vahelistesse suhetesse. Ta keeldus tunnistamast Euroopa riikide poolset kristlastest-jaapanlaste õiguste kaitset. Välismaa misjonäridel ei ole õigust Jaapanis külastada selle sisepiirkondi teisiti, kui Jaapani valitsuse eriloa alusel.

Kooskõlas sellega, ei leia Euroopa riikide poolt Jaapaniga sõlmitud traktaatides mitte ühtegi lauset, mis meenutaks Vene-Hiina Tian-Dzini traktaadi 8. artiklit*).

Venelased, kes viibivad Jaapanis alaliselt või ajutiselt, võivad elada koos oma perekondadega ja järgida oma seaduseid ja tavaid. Neil on õigus vabalt ja avalikult täita oma usukombeid ja Jaapani valitsus lakkab nende religiooni märkidena olevaid esemeid põlustamast**).

*)Jaapaniga peetavatest diplomaatilistest suhetest vaata:

Francis Ottiwel Adams. The history of Japan. 2 vls. London 1875.a

Vaata veel Jaapani valitsusega sõlmitud traktaate: Treaties and Conventions concluded between Empire of Japan and Foreign Nations 1854 – 1874“. Tekst on Jaapani ja Euroopa riikide keeltes.

***)Трактатъ въ Едо 1858., ст. VII.

Юзефовичъ. Договоры России съ Востокомъ, стр. 279.

Esitatud artikkel puutub ilmselgelt ainult Venemaa alamate religioossetesse huvidesse, kuid ei laiene Jaapani alamatest kristlastele. Kuid Vene õigeusu mission Jaapanis õitseb: 1901.a. Oli seal 257 kiriku kogudust, millises oli kokku 25. 994 õigeusklikku kristlast, 150 kirikuõpetajat, 28 preestrit ja 6 diakoni. Jaapanis on õigeuskirikuid kokku 175 ja Püha Nikolai nimeline katedraal Tokios. ((Jaapanis on kokku u. 420 erinevat religioosset organisatsiooni. Nendes liikmeid on kokku 210 milj, samas kui elanikke on üldse u. 120 milj!.*)).

*)A.Н. Игнатович. Г. Е. Светлов «Лотос и политика: небуддийские движения в общественной жизни Японии. Москва. Мысль 1989.»)

Siiski, välisriikide esindajad on mitmeid kordi ja edukalt astunud kaitseks välja ebaõiglaselt tagakiusatavate jaapanlastest kristlaste eest*), nii, näiteks Goto saarel 1869.a. Kui Jaapani valitsus ja rahvas kiusasid taga oma kaasmaalasi, kes olid pöördunud ristiusku.

*)Brandt. 33 Jahre in Ost-Asien, Lpz. 1901, Bd. II, S. 269 etc.

Neid tagakiusamisi ilmas pidades, pöördusid Euroopa riikide valitsused Jaapan valitsuse poole esildistega, millistes viitasid, et ei saa jääda ükskõikseks kristlastest-jaapanlaste ahistamise suhtes, kuigi ei soovi riigi siseasjadesse sekkuda. Goto saarel toimunud religioosse tagakiusamise suhtes kirjutas Prantsusmaa volinik Jaapanis d'Outrey 1869.a. oma valitsusele: „Ma vältisin oma nõupidamistel Jaapani valitsusega igasuguseid kahtlustusi maa siseasjadesse sekkumisest, kuid ma ei varjanud nende eest seda, et Euroopa riigid ei saa jääda ükskõikseks selliste sallimatute meetmete suhtes, kui religioosne tagakiusamine, milline solvab nende rahvaste tundeid. Seepärast, kui Jaapani valitsus ei võta tõsiseid meetmeid tagakiusamise lõpetamiseks, siis ta peab silmas pidama, et üleüldine rahulolematuse võib haarata ühiskondlikku arvamust ja sundida riike sekkuma, millest nad käesoleval ajal püüavad kõikide vahenditega hoiduda“**).

***)Archives diplomatiques 1869.

Tänu kristlike riikide energilisele seisukohavõtule Mikadio valitsus mõnikord leevendas

jäiku meetmeid, millised olid võetud jaapanlastest-kristlaste vastu. Kuid alates 1873.a. ta avatul viisil protesteerib igasuguse välisriikide poolse sekkumise vastu oma kristlastest alamate suhtes.

See diplomaatiline praktika on täiesti kooskõlas kristlike riikide olemusega ühelt poolt ja mittekristlike teiselt poolt, mis kutsutud esile religioossete uskude poolt. Erandlikud õigused, millised on loodud Euroopa valitsustele Idas Tjan Dzini traktaatidega jne. ei ole mitte ainult vasturääkivuses riigikorra tingimustega igas riigis, vaid ei vasta kristlike rahvaste endi religioossete huvidega. Nad sunnivad valitsus võtma meetmeid, mis äratavad välismaalastesse vaenu ja muudavad veelgi ebakindlamaks nende kristlaste olukorra, kelle kasuks need võetakse. Kuid ka teisest küljest, riikide valitsused, mis ei kuulu rahvusvahelise suhtluse koosseisu, ei tohi lasta silmist religioossete usundite üldsust nende alamate ja tsiviliseeritud kristlike rahvaste suhtumisel kristlikku usku. Ei ole kahtlust, et ka religioossete tagakiusamiste juhtudel, mis võetud ette mittekristlike valitsuste poolt Türgis, Pärsias, Hiinas või Jaapanis nende alamate, kristlaste vastu, on tsiviliseeritud rahvaste valitsused sunnitud sekkuma. Selline sekkumine võib olla esialgselt esile kutsutud rahvamasside instinktiivsest tundest, kuid üpris varsti võib see pöörduda poliitilise eesmärgi saavutamise vahendiks, mis ei ole kooskõlas mittekristliku riigi sisemise autonoomia ja sõltumatusega. On ilmselge, viimaste huvides mitte äratada seda religioossete uskumuste ühtsuse teadvust kristlikes rahvastes ja et hoida ära nendega kasutamine Euroopa ja Ameerika valitsuste poolt poliitiliste sihtide saavutamisel, sõltumatult tagakiusatavatele kaitse tagamisest.

B. Rahvusvahelistest suhetest teaduse ja kunsti valdkonnas.

VI. Rahvusvahelise juhtimise ülesannete määratlemine selles valdkonnas.

Artikkel 35. Kuivõrd tugev on käesoleval ajal vaimsete ja kunstiliste huvide ühtsus, mis omane haritud rahvastele, sellest ei pea üldsegi rääkima. Mõtete vahetus toimub tsiviliseeritud rahvaste vahel pidevalt; teaduse alased saavutused muudetakse ühiseks võiduks. Teadus ei tunnista endal territoriaalseid piire ja sellel ei ole rahvust. Ta võib oma arengus olla piiratud vaid politseilistest kordonitest, mis seatud valitsuse poolt. Ta on „rahvuslik“ vaid selles mõttes, et iga rahvas, kes osaleb aktiivselt üleilmse teaduslikus töös, peab andma seal oma panuse, omades temale omaseid individuaalseid võimeid.

Milliseid ülesandeid omab selles valdkonnas kaasaegne riik, kui rahvusvahelise õiguse subjekt?

Inimese teatud vaimset seisundit või tema poolt omandatud teadmiste ja eetiliste väärtuste kogumit me nimetame *hariduseks*.

Hariduses on nii üksikinimese, kui ka ühiskonna ja riigi edasiviiva arengu pant. Kuid haridus ei ole mõeldav teisiti, kui suhtluses, teiste enama või vähema tugevuse toel.

Haridus ühiskonnas, mis viib arengule kõik inimisiksuse küljed, on *tsivilisatsioon*.

Objektiivses mõttes kujutab tsivilisatsioon endast teatud omandatud ja omastatud teadmisi ning kultuuri tingimusi.

Subjektiivses mõttes väljendub tsivilisatsioon teatud suhtluses, millise liikmed seisavad rohkem või vähem ühesugusel vaimse ja kultuurilise arengu astmel.

Selles mõttes kõik tsiviliseeritud rahvad, kes asuvad ligilähedaselt ühel vaimse ja kultuurilise arengu astmel, moodustavad ühe haritud või tsiviliseeritud ühiskonna.

Kui sellise tsiviliseeritud ühiskonna osa on organiseeritud ühe kõrgema võimu alla ja on ühel kindlaksmääratud territooriumil, siis ta moodustab riigi. Sellisel juhtumil tsiviliseeritud ühiskonna vaimsed huvid muutuvad antud rahva vaimse elu sisuks ja kõigi vahenitega alamate individuaalsete ning kultuuriliste võimete arendamise toetamine saab riikliku tegevuse ja valitsusliku hoole ülesandeks ning asjaks.*).

*)L.v. Stein. Handbuch der Verwaltungslehre, S. 382 ff.
L.v. Stein. Bildungswesen, 2-te Aufl. 1883.
Gumplowicz. Verwaltungslehre, S. 417 ff.

Riik lahendab seda ülesannet mitte ainult oma territooriumi piires, vaid ka selle piiride taga, kui ka riigikorra sisemises sfääris, aga ka rahvusvahelistes suhetes. Üksiku rahva vahendite ebapiisavus selle ülesande lahendamiseks on fakt. Mida enam on rahvas tsiviliseeritud, seda aktiivsem on tema osalus üldises kultuuritöös ja seda edasilükkamatum on tema vajadus valitsuse koostööl rahvusvaheliste suhete valdkonnas.

Inimkonna kultuuritöös on täielikult rakendatav suur majanduslik tööjaotuse printsiip. Siin peab iga rahvas täitma seda ülesannet ja tuua seda kasu, milleks ta on võimeline oma eriliste looduslike annete jõul. Rahva iseseisvus väljendub siin nende poolses, tänu tema individuaalsete või rahvuslike võimetele, teiste tsiviliseeritud rahvaste vaimse elu tühikute täitmises.

„Kõik riigid- räägib Põhja-Ameerika jurist Drone – peavad olema peetud kõigi hüvesid loovate töötajate ühiseks isamaaks, millisel viinamäel nad ka ei töötaks, teaduse ja tõe hüvanguks*).

*)Drone. A Treatise on the Law of copuright. Boston 1879, p. 96.

Muiste tuntud seaduseandjad – Lycurgus, Salomon jt. tõid rännakutelt kaasa kodumaal hädavajaliku teadmiste varu. Keskajal Bologne, Pariisi, Praha ülikoolid koos tähelepanuväärsete isiksustega, nagu Abelard, olid keskusteks, milliste ümber grupeerusid inimesed erinevatest rahvustest, kes otsisid oma mõistuse vajadustele rahuldust. Kuid eriti taassünni ajajärgul võtab Euroopa rahvaste vaimne elu rahvusvahelise, kosmopoliitse iseloomu. Metsikute sõdade ajal, mis toimusid Itaalias Saksamaa, Prantsusmaa ja Hispaania vahel, kummardas kogu haritud maailm Dante, Tasso jt. geeniaalsuse ees. XVI ja XVII sajandil tärkavad Saksamaal uued vaimse elu keskused. Selliste mõtlejate ja teadlaste, nagu Leibnitz, Grotius, Spinoso saavad kõigi haritud rahvaste ühisvaraks.

Seejuures, veel XVIII sajandil riigid ei mõistnud piisavalt veel oma kohustusi alamate intellektuaalsete võimete suhtes. Tõkked loodi riikides enestes ja oli vähe teadvustatud vastastikune abi hädavajadus väljaspool neid piire. Alles XIX sajandil selgub riikide moraalne ja juriidiline, oma alamate kultuuriliste püüdluste saavutamisele kaasaitamise, kohustus. Nüüd enamuses haritud riikides ei ole enam vaba vaimse elu politseilisi pidureid. Iga ühe rahva edu teadusliku ja kunstilise tegevuse valdkonnas, iga teaduslik avastus ja uus mõte muutub viivitamatult teiste rahvaste omandiks. Tegelikult mitte kõik ja mitte alati ei ole riikide poolt teadvustatud see oma tähendus, kuigi sellise mõistmise sähvatusi on märgata juba ammu.

Käesoleval ajal juba eksisteerib tsiviliseeritud riikide ühiskond;

selle piiriks - rahvusvahelise õiguse kohustuslik jõud;
selle otstarve – igale selle liikmele igakülge arengu võimaluse andmine;
tema vahendid – iga rahva poolsed vaimse ja kunstilise töö panused ja mida suurem on selline panus, seda suurem on kõikide rahvaste poolt saadav materjalne ja moraalne kasu*).

*)Мое ((Ф. Мартенс)): «Россия и литературное общество общество западно-европейских народовъ.» (Вестникъ Европы, мартъ 1881.г.).

Sellisel kujul on kaasaegsetele haritud riikidele avatud laiad viljaka rahvusvahelise tegevuse lahkmed oma alamate individuaalsete vajaduste sfääris, millised ei ole veel kaugeltki kõigis oma külgedes läbi uuritud. Sellise tegevuse või riikide rahvusvahelise juhtimise ülesanne seisneb üksiku alama või kogu rahva jõudude ja vahendite puudujäägi, ta hariduses ning kultuuris, kõigi teiste rahvaste jõudude ning vahenditega täitmises.

Rahvusvahelise administratiivse õiguse vaatepunktist eo ole tarvidust määratleda, millised riigi kohustused eksisteerivad rahvahariduse ning sisejuhtimise valdkonnas. Meid puudutavad need kohustused ainult nende rahvusvahelisse piirkonda ülemineku hekest, kui need muutuvad nende rahvusvaheliste läbirääkimiste ja kokkulepete suhete asjaks. Kuid, muidugi, antud administratiivse või seadusandliku meetme, seda välja andnud riigi, piirist ülemineku tõttu, selle side riikliku sisekorraga ei katke. Siseriiklikud administratiivmeetmed ja seadusandlikud määrused osutavad tingimata mõju rahvusvahelistele meetmetele ja kokkulepetele ja vastupidi rahvusvaheline tegevus peab ja hakkab alati olema kooskõlas seadustega ja õigustega, mis kehtib riikides enestes. Vaat, miks antud riigi rahvusvahelise tegevuse suuna määramiseks alamate kultuursete vajaduste rahuldamisel on hädavajalik seadusandlike määruste ja selles eksisteerivate ja temale kohustuslike sisemiste valitsuslike kordadega tutvus.

Õeldut silmas pidades on mõistetav, et riigi tegevuse ring rahvusvaheliste intellektuaalsete vajaduste valdkonnas on vähem keerukas, kui nende samade huvide suhtes sisejuhtimise sfääris. Tavalises korras on riik kohustatud, eelkõige, kasutama kõiki vahendeid rahva, mis on olemas ja mis võib olla loodud riigis, harimiseks; rahvusvahelised meetmed vaid aitavad kaas alamate vaimse hariduse ja üldise intellektuaalse arengu edasisele täiustumisele.

Käesoleval ajal rahvusvahelise juhtimise ülesanded vaadeldavas valdkonnas piirduvad peamiselt kujul kahetiste eesmärkidega:

- 1) kirjandusliku omandi õiguse kaitsmisega rahvusvahelistes suhetes, ja
- 2) tagada alamatele välismaiste teaduslike- ja õppevahendite kasutamine, külastada välismaiseid ülikoole ja koole jne.

Teistsuguste kohustuste suhtes kaasaegsed riigid on seatud väga soodsasse olukorda. Tavaliselt kõigile välismaalastele, võrdselt pärismaalastest alamatega on antud võimalus külastada kohalikke õppeasutusi, kasutada kõike teaduslikku ja muud kirjanduslikke abivahendeid. Kuid kui selles suhtes riikide rahvusvaheline tegevus on kergendatud kõrgemal määral, siis kirjandusliku omandi kaitse suhtes on asi teine. Siin on avar väli riikide tegevusele, kuna võõraste kirjanduslike ja kunstiteoste kasutamises ilmneb peamiselt tsiviliseeritud rahvaste vaimne suhtlemine; teisest küljest, tänu mõtte ja sõna mehaaniliste taasesituste viiside täiustumisele, on selline kasutamine võtnud enneolematud mõõtmed. Kooskõlas sellega suurenes rahvusvaheliste meetmetega autoritele kuuluvate seaduslike huvide ja õiguste kaitsmise olulisus.

Me peatume ainult rahvusvahelise kirjandusliku omandi küsimusel ja vaatame, millised printsiibid on välja töötatud selle suhtes rahvusvahelise juhtimise seadusandlustes ja traktaatides.

VII. Rahvusvahelise kirjandusliku omandi õigus.

Artikkel 36. Käesoleval ajal suur hulk tsiviliseeritud riike peavad oma kohustuseks kaitsta oma alamate kirjanduslikku omandit välismaal. Kuid samas nad teadvustavad, et selle ülesande lahendamine on võimalik ainult välismaiste alamate autoriõiguste austamise tingimusel. Seda peatingimust arvestades tuleks võtta kõik meetmed, milliseid võeti riikide poolt enesele seatud eesmärkide saavutamisel.

Kas saab siis rääkida, kui tähtis on rahva kirjandusliku ja kunstiteose tootlikuse suhtes

autoriõiguste kaitsmine? Valitsustel on selle kaitseks kolm erinevat viisi:

- 1) seaduses, vastastikkulisuse tingimusel, võõra kirjandusliku- ja kunstilise omandiõiguse austuse väljakuulutamise;
- 2) selle omandi seaduses tingimusetu tunnistamine;
- 3) autoriõiguste kaitse traktaatide määruste alusel*).

*)Klostermann. Das geistige Eigenthum an Schriften, Kunstwerken und Erfindungen. Berlin 1867. Bd. I, § 9.

Renault. De la propriete litteraire et artistique au point de vue international. Paris 1878, p. 11.

Kohler. Autorrecht. Lpz. 1880.

Esimene viis osutus praktikas kasutamiseks üpris ebamugavaks. Selle rakendamise muutis peamiselt raskeks konkreetsel juhul „vastastikkulisuse“ määratluse olemasolu määratlemine. Seda küsimust lahendavale kohtule on oluline teada, kui võrd teose väljaandmise koha ((teise riigi)) seadused langevad kokku kohalike kirjanduslikku omandit puudutavate seadustega. Kui nii esimesed, kui teised oleksid omavahel täiesti kooskõlas mitte ainult põhimõtteliselt, vaid ka üksikasjades, vaid ainult siis ei eksisteeriks vastastikkulisuses mitte mingit kahtlust. Kuid aga, kui sarnast kokkukõla ei kohata, siis on alati võimalikud vaidlused, mis paralüeerivad seaduse mõju.

Mis puutub aga teise viisi, siis see on käesoleval ajal võetud vastu vaid Prantsusmaal. 1852.a. 28. märtsi seadus keelab, kriminaalvastutusele võtmise ähvardusega, Prantsusmaal igasuguste välismaiste autorite teoste, kus nad ka ei oleks välja antud, loata ümbertrüki tegemise.*).

*)Vilfort. De la propriete litteraire et artistique au point de vue international. Paris 1857, p. 53 et suiv.

See meetod on kahtlusteta lihtne ning innustav. Kuid see nõuab niivõrd palju rüütellikku eneseohverdust, sellist omakasupüüdmatust kirjandusliku töö austust üldse, millist ei saa kaasaegsetelt valitsustelt loota. Seepärast on mainitud Prantsusmaa seadus üpris märkimisväärne, kuid teiste seadusandluste kõrval, erandlik nähtus**).

***)Pouillet. Traite theorique et pratique de la propriete litteraire et artistique et du droit de representantion. Paris 1879, p. 472 et suiv.; p. 695.

Renault. De la propriete litteraire, p. 19 et suiv.

Dalloz. Repertoire, v. Propriete litteraire.

Пиленко. Международная литературная конвенция Спб. 1894 г. , стр. 88 и след. (See teos oli autasustatud S-Peterburi ülikooli juura õppetooli kuldmedaliga).

Jääb järgi viimane - **kolmas viis**, kõige mugavam, milline vastab kaasaegsetele asjade korrale, ning mis on kooskõlas haritud riikide kohusega. Kirjanduslike konventsioonide sõlmimine ei nõua erilisi ohvreid ja võib hoida ära kahtlused ja vaidlused. Kuid kui ilmselge ka on selle viisi sihipärasus, pöördusid riigid selle poole alles hiljuti. Esimene kirjanduslik konventsioon sõlmiti alles 1840.a.; ja ka nüüd ei ole kõik tsiviliseeritud riigid, rahvusvahelise suhtlemise liikmed, tunnistanud kirjanduslike omandi kokkulepete sõlmimise hädavajadust. Selles suhtes ei tunnista rahvusvahelisi kohustusi Põhja-Ameerika Ühendriigid ja osalt ka Venemaa.

Selline nähtus on seletatav paljude põhjustega. Mitte kõik kaasaegsed riigid ei teadvusta piisavalt neil lasuvat kohustust teha kõigi vahenditega koostööd oma alamate intellektuaalsuse arendamisel. Rahvusvahelise kirjandusliku omandi mõiste enese aeglane väljaselgitamine aitas märkimisväärselt kaasa sellele, et riigid ei rutanud selles valdkonnas vastastikuste kokkulepete

sõlmimise teele. Teoreetiliste määratluste vasturääkivus tingis seadusandluste ebatäpsused ja vasturääkivused, millised ei andnud valitsustele selles küsimuses rahvusvaheliseks tegevuseks kindlat pinnast. Sellise tegevuse eduks oli hädavajalik omada selget ettekujutust, mida peab mõistma kirjandusliku omandi õiguse all. See hädavajalik tingimus on samm rahvusvahelise kirjandusliku konventsiooni poole.

Me käsitleme üldistes joonetes: 1) kirjandusliku omandi mõiste ajaloolist arengut, ja 2) kirjandusliku omandi õiguse määratlust teoorias ja seadusandlustes, kuna üht-teist tundmata ei saa enesele selgitada kirjandusliku omandi, ega ka eksiteerivate traktaatide tõelist sisu ega tähendust.

Artikkel 37. 1. Kirjandusliku omandi mõiste ajalooline areng*).

*)Klostermann. Das geistige Eigenthum, Bd. I, S. 35 ff.

Wächter. Das Verlagsrecht. Stuttgart 1857. Bd. I, S. 3 ff.

Laboulaye et Guiffrey. La propriete litteraire au XVIII siecle. Paris 1859. Introduction, p. 3 et suiv.

Pouillet. Traite de la propriete litteraire, chap. I,

Drone. A Treatise on the Law of Copyright, p. 54 etc.

Katsed leida välismaiste autorite autoriõiguse alget vanast ajast, Rooma juristidelt, peab lugema lootusetuks, sest kus ei eksisteeri välismaalaste isiklike ja varaliste õiguste kaitset, nii nagu see oli vanal ajal, seal ei saa juttugi olla nende poolsest kirjandusliku omandi tunnistamisest. Isegi oma kodanike suhtes ei tekkinud Vanal ajal autoriõiguse küsimust. Kas see sai tekkida sellisel ajal, kui ümberkirjutaja tööd hinnati kõrgemalt kui autori tööd? Alles raamatu trükkimise leiutamisega said autoriõigused majandusliku tähenduse ning kerkis üles nende kaitsmise küsimus. Teose mehaanilisel teel suure hulga eksemplaride näol taastootmise võimaluse tekkimisega ei saanud kirjanduslik tegevus ilma autoriõiguste kaitseta edasi areneda.

Kirjandusliku töö kaitse suhtes valitsevate vaadete järkjärgulisel arengul saab viidata kolmele perioodile, milliseid iseloomustatakse järgmiste iseärasustega.

Esimene periood algas XVI sajandil. Vajadus hariduse järgi ja nõudlus trükitud kirjanduslike teoste pakkumise suurendamise suhtes viis riigid veendumisele, et autori töö kujutab enesest asist huvi, millisel on kohtuliku ja seaduse kaitse õigus ja et valitsused on kohustatud seda kaitsma oma rahva harimise huvides.

Sellist kohustust teadvustades annavad riigid kirjutajatele nn. privileegi, milline trükitakse raamatus ja see ähvardab kriminaalkaristusega seda, kes püüab seda ebaseaduslikult taastrükkida. Saksamaal võeti see meede kasutusele 1501.a.; Prantsusmaal 1507.a. Inglismaal 1518.a.*).

*)Lange. Kritik der Grundbegriffe vom geistigen Eigenthume. Schönebeck. S. 61.

Praktiliselt see osutus täiesti kasutuks. Privileeg, mis annetatud kirjanikule, omas vaid territoriaalset mõju. Oma õiguste kaitseks välismaal pidi autor hankima igas riigis oma teose kaitseks patendi. Kuivõrd see oli ebamugav, võib enesele ettekujutada, kui pidada silmas seda, et Saksamaa sisaldas endas siis mitutsada sõltumatut riiki. Kusjuures autori omandiõiguse privileegiga kaitsmine on vasturääkivuses selle olemusega. Selline kaitsmine näitab, et riigid nägid selles mitte iga autori võõrandamatut õigust, vaid valitsuse armulikkust, asjade normaalsest korrast tehtud erandit.

Teisel perioodil, mis hõlmab XVIII ja XIX sajandi algus, kaitstakse kirjanduslikku omandit kõigile seadusega võrdsetel alustel, kuid selle all mõeldakse niivõrd autori, vaid väljaandja õigust. Selle aja seadusandlikes aktides, mis on oma iseloomult erinevad: autori õigus ja väljaandja õigus

segatakse ja eelis antakse viimasele, samas kui olemuselt põhiliseks ja peamiseks peaks lugema autoriõigust.

Inglismaal seadustati see uus kord 1710.a. Parlamendiaktiga. Selle alusel oli igale väljaandjale antud õigus teose erandlikuks taastrükiks, Inglismaa valduste piires 14 aasta kestel, peale selle esmatrüki*).

*)Drone. Treatise, p. 69.

Laboulaye. Etudes sur la propriete litteraire en Angleterre, p. 20 et suiv.

Prantsusmaal 1791 ja 1793.a. seaduste alusel kaitstakse prantsuse väljaandjate erandlik õigus. Saksamaa Keiser Francis II kohustus jälitama saksa teoste ebaseaduslikku ümbertrükkimist kogu Saksamaa Keisririigi piires. 1794.a. Preisimaa maavalitsuse seadus tunnistab positiivselt välismaiste teoste ümbertrükke ja keelab seda vaid vastastikkusel kokkuleppel**).

***)Mandry. Das Urheberrecht an literarischen Erzeugnissen und Werken der Kunst. Erlangen 1867, S. 5.

Jolly. Die Lehre vom Nachdruck. Heidelberg 1852, S. 47 ff.

Wächter. Das Autorrecht nach dem gemeinen deutschen Recht. Stuttgart 1875, S. 24.

Lõpuks, kolmandas perioodis, milline sisaldab eneses uusimal aja, loeb autori õigust põhiliseks ((primaarseks)) ja väljaandjat tuletatuks ((sekundaarseks)) ja teda kaitstakse mitte ainult seadusega, vaid ka rahvusvaheliste lepingutega.

Artikkel 38. 2. Kirjandusliku omandi õiguse määratlemine teoorias. Käesoleval ajal kirjandusliku omandi õigus, üldiselt rääkides, on tunnustatud kõigi teoreetikute, nii juristidest kui ka majandusteadlaste poolt. Kuid kõrvuti selle valitseva vaatega, öeldakse aegajalt välja ka täiesti vastupidiseid arvamusi. Ka meie ajal eksisteerib teoreetikuid, kes vaidlustavad autoriõiguste olemasolu võimalikkuse ja seaduslikkuse.

Põhja-Ameerika teoreetik Carey tõestab, et kirjanduslik omanduse eksisteerimine on absurd. Igas teoses - räägib ta – on eristatavad kaks poolt: sisu ja väline vorm. Raamatu sisu ja korpus moodustavad selles väljendatud mõtted või faktid; selle teo vormi või keha moodustab keel, millise teel need edastatakse lugejale. Nii esimest, kui teist ei saa pidada autori omandiks, kuna faktid ja ideed ta võtab üle kas varasematelt kirjanikelt, või leiab nad teda ümbritsevast keskkonnast, ajaloost või loodusest; need ei ole autori poolt loodud, kuid on inimkonna ühiseks omandiks. Veelgi vähem võib olla juttu autori omandiõigusest keelele ja oma teose stiilile. Mida rohkem raamat eneses ühiskonna poolt vallatavaid mõtteid sisaldab, mida mõistetavam ta on temale keele poolest, seda populaarsem ta on ja seda suurem on tema edu. On ilmselge, et ta mõtted ja keel olid juba lugeva publiku omand juba enne raamatu avaldamist*).

*)Carey. Briefe über schriftstellerisches Eigenthum, übersetzt von Dühring. Berlin 1866, S. 7 ff.

See argumentatsioon on pigem huvipakkuv kui põhjendatud. Kui isegi Careyga nõustuda, et autor ei ole midagi muud kui juba eksisteerivate populaarsete faktide ja mõtete kogu, siis nende kirjas edasiandmine on ikkagi töö ja nagu igasugune töö, peab see teos andma autorile hüvituse saamise õiguse. Kas Inglismaal autor või kirjastaja saab piisavalt hüvitatud tema poolt teostatud tööpanuse eest, kui välja antud teos viivitamatult ilmumisel trükitakse hüvitust maksmata Ameerikas? Carey püüdes tõestada, et kirjanduslikku omandit ei eksisteeri, olid temale isiklikult ja teistele ameeriklastele, kes olid huvitatud sellest, et riigis ei eksisteeriks mingeid välismaiste, eriti inglise, teoste ümbertrükkepiiranguid kasulikud, kuna ta oli Philadelphias asuva kirjastuse juht ja

milliste kontrafaktsioon ((omana võõra teose kasutamine.Vs.)) annab talle suurt tulu.

Carey arvamus ei leidnud Lääne-Euroopas vastukaja. Siin ei ole ühtegi tõsist kirjandusliku omandi vastast. Kuid selle kaitsjate hulgas ei paista olevat üksmeelt nii selle õiguse määratluses, ega ka selle olemuse mõistmises.

Toome siin ära mõned silmapaistvamad arvamusel, millised on öeldud välja vaadeldava instituudi juriidilise olemuse suhtes.

1.möödunud aastasajal loeti kirjanduslikku autoriõigust asjaõiguseks. Selline arvamus seletatakse tolle aja juristide soovist viia sündinud mõiste teatud rooma õiguse kategooria alla. Käesoleval ajal on sellest arvamusel loobutud, kuna faktiline autor ei oma võimalust nõnda erandlikult vallata ja kasutada väljaantud teost, kui igasugune teine omanik endale kuuluvat vallas- või kinnisasja*).

*)Pütter. Der Büchernachdruck nach ächten Grundsätzen des Rechts geprüft. Göttingen 1774.

Kraeger. Die Theorien über die juristische Natur des Urheberrechts. Berlin 1882, S. 30 ff.

2.Vastupidiselt endistele juristidele, uued, sellised, nagu Bluntschli, Wolowski, Morillot j.t., tunnistavad kirjanduslikku omandit isiklikuks õiguseks, põhjendades sellega, et igas teoses mitte ainult ei väljendata varalist huvi, kuivõrd väljendub vaimne, autori isiklik individuaalsus. Kooskõlas sellise arvamusel, rikub kontrafaktsioon vähem majanduslike huve, kui kannatanud isiku väarikust ja au.

Bluntschli tõestab, et teose ebaseaduslik ümbertrükk kujutab endast autori isiklikku solvamist, nõnda nagu kontrafaktsioon sunnib kirjanikku kõnetama suuremat isikute hulka, kui viimane soovib. Morilloti arvates on autoriõigus isikliku suveräänsuse õigus oma raamatu suhtes ja selle rikkumine on kohtu poolt karistatav tegu**).

**)Bluntschli. Deutsches Privatrecht. 3-te Aufl. München 1864, § 47.

Wolowski Dictionnaire politique publ. par. M. Block, t. II, p. 719.

Morillot. De la personnalité du droit de copie. Paris 1873, p. 8.

Renonard. Traite des droits d'auteurs dans la littérature, les sciences et les beaux-arts. Paris 1838-39, t. I, p. 431.

Nende teoreetikute arvamusel ei saa tingimustetult nõustuda, sest kui kontrafaktsioon on tegelikult solvav, siis see ikkagi rikub peamiselt kirjaniku materiaalseid huve.

3.Lõpuks, väljendatakse arvamusel, et kirjanduslik omand ei ole miski muu, kui rent, millist autor omab raamatu suhtes ja seepärast peab see olema seadusega kaitstud***).

***)Schäffle. Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirtschaft. Tübingen 1873, 3-te Aufl. Bd. II, S. 79 ff.

Minule näib, et igas kirjanduslikus teoses tuleb eristada kaht poolt: sisu, mõtted, mis raamatus sisaldub ja autori materjaalsed huvid. Ainult teose materiaalne või ökonoomiline külg võib olla kirjandusliku omandi õiguse asjaks.

Mitte mingi autor, kes annab välja teose, ei ole ilmselgelt võimeline takistama, et raamatu sisu ei muutuks üldse kõigi lugejate, mitte ainult selle ostjate, omaks. Vastupidi, iga kirjanik on huvitatud, et mõtted, tema poolt väljendatud, leiaks võimalikult laia leviku. Järelikult, raamatu sisu omanikuõigusest ei saa juttugi olla. Autor võib pidada end ta teoses jäädvustatud mõtete ja

arvamuste omanikuks, seni kuni see on tema käes või lebab ta portfellis. Kui aga see on juba trükitud ja müüki pandud, on see ühiskonna oma.

Teine asi on varalised huvid, mis seotud raamatu väljaandmisega. Raamatut ostetakse; ta on töö, materjalide ja tervise kulutamise tulemus, millistega tekitatakse hüvituse saamise õigus. Selles mõttes teose autor on raamatu omanik, kes on huvitatud, et ta üksi kasutaks õigust selle teose taastükkimisele. Igasugune ta töö loata tehtud ümbertrükk kujutab endast kallaletungi ta materiaalsele huvidele, temale kuuluva hüvituse saamise õigusele ja selle rikkumine peab olema jälitav.

Sellel alusel võib määratleda kirjanduslikku omandit, kui autori õigust oma kirjandusteose erandlikule taastootmisele.

Nii mõistavad kirjandusliku omandi õigust enamik kaasaegseid juriste*).

*)Klostermann. Das geistige Eigenthum, Bd. I, S. 112 ff.

Wächter. Das Autorrecht, S. 8.

Beseler. System des gem. Deutschen Privatrechts. Berlin 1873, 3-te Aufl. Bd. I, § 88.

Gerber. Gesammelte juristische Abhandlungen № VIII, S. 261 ff.

Daude. Lehrbuch des Deutschen literarischen, künstlerischen und gewerblichen Urheberrechts. Stuttgart 1888.

Masse. Droit commercial, T. II, p. 561.

Dalloz. Rep.v. Propriete litteraire №79.

Pouillet. Traite de la propriete litteraire, § 9.

Darras. Les droits intellectuels. Du droit des auteurs et des artistes dans les rapports internationaux. Paris 1887.

Artikkel 39. 3. Kirjandusliku omandiõiguse määratlemine seadusandlustes. Rahvusvaheliste kirjanduslike konventsioonide ei saa mõista, tundmata kirjanduslikku omandit puudutavaid seadusandlike määrusi, kuna konventsioonide mõlemad pooled alaliselt viitavad seadustele, mis kehtivad nende riikides.

Kaasaegsed seadusandlused mõistavad autoriõiguse all mitte ainult kirjaniku, vaid ka helilooja, kunstniku, dramaturgi õigust korraldada oma teost oma äranägemise järgi: müüa oma kogu õigus kirjastajale või teatrite direktorile jne. või jätta see endale.

Selle õiguse teostamine, või varalise huvi kasutamise viis autori poolt võib olla üpris erinev. Selles suhtes asub raamatu autor teisel arvamusel, kui teatritüki autor. Viimane ei ole niivõrd huvitatud oma teose trükitud eksemplaride müügist, kui õigusest lubada või keelata selle avalikku esitamist*).

*)Thöl. Theaterprocesse. Göttingen 1880, § 1.

Maalikunstnik ja skulptor kes võõrandavad oma teosed – pildid, joonistused, kujud jne. - õigusega, või õiguseta neid fotograafiliselt, litograafiliselt, gravüürina j.t. viisidel paljundada.

Kooskõlas esitatud kirjandusliku omandiõiguse määratlusega, mõeldakse kontrafaktsiooni all üldse igasugust autori või tema asendaja loata artistliku teose mehaanilist taastootmist (1870.a. Saksa. sa. Artikkel 4)**).

***)Wächter. Das Autorrecht, S. 3, 43.

Klostermann. Das Urheberrecht an Schriftwerken nach dem Reichsgesetz v. 11. Juni 1870, Berlin 1871, S.10.

Endemann. Gesetz betreffend das Urheberrecht an Schriftwerken etc. Berlin 1871. S. 15.

Kowalzig. Das reichsgesetzliche Urheberrecht an Schriftwerken., Berlin 1877, S. 7 ff.

Lyon-Caen et Delalain. Lois francaises et etrangeres sur la propriete litteraire et arstique,

suivies des conventions conclues par la France etc. Paris 1889.

Uusima seadusandluse kõigis kirjandusliku autoriõiguse küsimustes võib leida Berni 1888.a. ajakirjas „Le droit d’auteur“.

Käsikirja omanikul ei ole ilma autori nõusolekuta selle trükki andmise õigust. Kuid tavaliselt kontrafaktsioonina ei vaadelda: tsitaatidest väljavõtteid või isegi teose mingite tervete osade kopeerimist, mis tehtud õppeesmärgil, nagu näiteks, lugemikes. Ajakirjade artiklite ümbertrükkimine i moodusta kontrafaktsiooni, kui see otse autorite poolt ei ole keelatud..

Kontrafaktsioonist on tarvis eristada plagiaati. Nii nimetatakse jäljendamist, olles rohkem või vähem edukas ja originaalile sarnane ja üle võtnud selle peamised mõtted: selle vastu aitab tavaliselt kriitika ja ühiskondlik arvamus.

1874.a. Inglise kohus otsustas, et karistamatult võib ümber teha mingi romaani või lavateose isegi sel juhul, kui autor on samast romaanist näidendi kirjutanud.

Tõlgete kohta seadusandlused määratlevad tavaliselt, et tõlge, mis tehtud autori loata, on kontrafaktsioon. Tõlked ise aga on võrdsustatud, selle seadusliku kaitse seisukohast, nagu originaalteoski. Tõlkija õigus on autoriõigus tõlkele.

Kirjandusliku- ja kunstiteose seadusliku kaitse maht ei ole ühesugune asjaõigusega. Kõik kaasaegsed seadusandlused on nõus, et kirjandusliku omandi õigus ei ole asjaõigus, et autor, kunstnik, väljaandja ei saa omada sama avaraid õigusi kunsti- ja kirjandusteosele, kui seda on vallas- või kinnisvara omanikul. Autoriõiguse piiri määratlemisel seadusandlused ei saanud arvesse võtmata jätta kahe vastandliku huvi vahelist võitlust: autor, kes soovis jätta enesele võimalikult palju erandlikke õigusi väljaande kasudest ja ühiskonna, kellele on oluline, et lugemisvara oleks üldkasutatav hinnalt ja järelikult ka rohkem levitatud.

Seadusandlused leidsid mõlemate huvide vahelise kompromissi teose kaitse all viibimise piirtähtajas, mil vaid autor ja tema pärija omavad teose kasutusõigust. Tavaliselt on selliseks tähtjaks autori eluaeg ja teatud hulk aastaid peale ta surma: alates 20 kuni 50 aastani ((70.a.)).

Kaasaegsetest seadusandlustest pälvivad kirjandus- ja kunstiteoste kaitse küsimuste poolest erilist tähelepanu: Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa ja Põhja-Ameerika Ühendriikide seadusandlused. Venemaa seadusandlus on täiesti vananenud ja äärmiselt ebapiisav.

a) Prantsusmaa seadusandlus. Vanadest Prantsusmaa kirjanduslikku – ja kunstiomandi kaitset puudutavatest seadustest puudutab enim üksikasjalikult 19 -24 juuli 1793.a. Seadus. Ta annab autorile oma teose eluaegse kasutusõiguse ja ei tee autoritel rahvuse järgi vahet: vajalik on vaid see, et teos oleks Prantsusmaal välja antud. 28. märtsi 1852.a. seadus, nagu me juba viitasime, keelab Prantsusma piires autori loata, ükskõik kus see varem ka välja ei antud, ümbertrükki teha. Selline piraattrükk on kuulutatud kuriteoks (delit). Samuti on Prantsusmaal keelatud välismaiste kontrafaktsioonide levitamine ning müük. Praegu kehtib Prantsusmaal 1866.a. seadus, millise järgi on autoril eluaegne teose kasutamise õigus ja tema pärijatel või kirjastajal 50 aasta kestel peale autori surma*).

*)Calmels. De la propriete et de la contrafacon des oeuvres de l’intelligence. Paris 1857.

Pouillet. Traite de la propriete litteraire, p. 312 et suiv.

Renault. De la propriete litteraire, p. Et suiv.

Delalain. Nouvelle legislation de la propriete litteraire et arstique, Paris 1878. 6-me edition.

b) Inglise seadusandlus. Kaasaegne Inglise seadusandlus kirjandus- ja kunstiteose omandi kohta on väljatöötatud suurte raskustega. Selle 1842.a. seaduse eelnõu oli eriti suure kriitika all lordide kojas. Oli tähelepanuväärne see, et vastuväitlejate hulgas oli Macoley, kelle teosest tehti agaralt piraatteoseid Põhja-Ameerika Ühendriikides. Tuntud ajaloolane tõestas, et kirjanduslik omand on maks, mis kasseeritakse autori kasuks lugejalt välja; kuid see maks on kõige halvem, sest ta pannakse kõige süütumale ja kõige kasulikumale inimlikest naudingutest“. Vaatamata opositsioonile, oli 1842.a. seadus võeti parlamendi poolt vastu. Selle seaduse alusel autoriõigus

jätkub kogu autori eluaja ja seitse aastat peale ta surma; kuid kui see tähtaeg ei moodusta teose esmatrükist 42, siis autoriõigus kandub pärijatele seni, kuni esmasest väljaandmisest täitub 42 aastat. 1842.a. seadus peab silmas eranditult Inglismaa alamaid. Välismaiste autorite õigusi kaitstakse Inglismaal 1838.a. statuudi alusel ja vastastikkususe tingimusel. Selle-sama tingimuse all, 1844.a. seaduse järgi, tunnistatakse välismaiste heliloojate, dramaturgide ja skulptorite õigust. Lõpuks, 1844.a. Oli antud välja parlamendiakt „Rahvusvahelise õiguse rakendamisest kirjandus- ja kunstiteoste omandiõigusele“, milliseks Inglismaa valitsus oli volitatud rahvusvaheliste kirjanduslike konventsioonide sõlmimiseks, selles aktis loetletud tingimustel*).

*)Phillimore. Commentaries, t. IV, p. 439 etc.

Drone. Treatise, p. 54 etc. Võrdle veel: Minutes of the evidence taken before the Royal Commission of copyright. The report of Commissioners, London 1878, p. VII etc.

c)Saksamaa seadusandlus. Vanal Saksamaal, mis oli jaotatud suureks hulgaks riikideks, mil kirjandusliku omandi kaitseks oli sobivate meetmete võtmine hädavajalik. Seepärast me näeme siin mitmeid erinevate saksa riikide katseid seda õigust seadusega reguleerida. Tänu peamiselt Preisimaa jõupingutustele, andis Frankfurdi parlament välja määruse, millise alusel Saksamaa riikide alamate kirjanduslik ja kunstlik omand on kaitstud kogu Liidu piires. Saksamaa poliitilise ühendamise järel oli see Saksamaa seadusandlusele seatud eesmärk täidetud.

1870.a. anti Põhja-Saksamaa Liidule välja seadus kirjandusliku omandi kohta, milline kehtib praegu kui üleriiklik. 1870.a. Saksamaa seadusele on eristavaks jooneks, selle täpne juriidiline terminoloogia ja autoriõiguste rikkumisest tulenevate juriidiliste tagajärgede üksikasjalik määratlus. Need iseärasused, mis seda iseloomustavad, annavad temale ühe esikohtadest sellist asja käsitlevate seaduste hulgas**).

***)V.t. Klostermann, Wächter, Gerber, Endemann, Kowalzig, Daude jt.

Scheele. Das deutsche Urheberrecht an literarischen, künstlerischen u. photographischen Werken. Die Reichsgesetze über das Urheberrecht an Schriftwerken. Lpz. 1892.

Uusim Saksamaa kirjanduslikku omandit puudutav 1901.a. seadus seisab kaasaegsele seadusele seatud nõudmiste kõrgusel ja väärib seetõttu erilist tähelepanu.

Selle seaduse alusel autori õigused jätkuvad tema eluajal ning tema pärijatel 30 aastat, peale ta surma (Artikkel 8). Kui teos oli mitme autori ühistöö, siis need 30 aastat hakkavad jooksma neist viimase surmast. Üpris üksikasjalikult on määratletud muusika- ja draamateoste autoriõigused. Kunstiteoste suhtes reguleerib autori omandiõigust 1876.a. seadused.

d)Põhja-Ameerika Ühendriikide seadusandlus. Selle aluseks on seadus, mis antud välja 1790.a. Selle seaduse alusel on autorile, kes andis oma teose välja Põhja-ameerika Ühendriikides, kaitsetähtaeg eluaegne; ta pärijatele on see tähtaeg 14 aastat, kui väljaande nimi on kantud spetsiaalsesse nimekirja (registreeritud).

1790.a. seaduse täienduseks ja muutmiseks oli antud välja rida seadusi, millistest uusim 1870.a seadus sätestab, et autoril on teose privileege õigus kasutada 28 aasta kestel, lugedes selle autori poolsest kohustuslikust registreerimisest; pärijad võivad selle tähtaja pikendada uue registreerimise teel 14 aastat. P-A Ühendriikides on kaitstud autoriõigus neil autoreil kes andsid oma teosed selles riigis välja*).

*)Drone. Treatise, p. 87 etc.

3.märtsi 1891.a. Seadusega mis antud Ühendriikides välja, tunnistatakse mõnel määral ka rahvusvahelist kirjanduslikku omandit. Põhja-Ameerika Ühendriikide kodanike õigust kaitstakse vabariigi piires, kui autorid andsid oma teosed välja Ühendriikides. Varem kaitsti P-A Ühendriikide autorite teoseid isegi sel juhtumil kui need olid välismaal välja antud. See on samma

tagasi. Kuid teisest küljest, välisautor, kes soovib Põhja-ameerika Ühendriikides kasutada autoriõigusi, peab oma teosed laduma ja trükkima selle riigi territooriumil. Selliste teoste kontrafaktsioon ja sissevedu Ühendriikidesse on keelatud. See on samm edasi, kuid väga kohmakas. Püüd kaitsta välismaist kirjastus- ja raamatumüügi tööstust tuleb siin ilusti esile**).

**)Vt .ajakirjas: „Le droit d’auteur“ 1891.a. Artiklit: „La loi de 1891 concernant la protection des droits d’auteur aux Etats-Unis“.

Putnam. La lutte pour la protection internationale des droits d’auteur aux Etats-Unis (Le droit d’auteur 1892).

Varigny. „La propriété littéraire et artistique en France et aux Etats-Unis“ . (Revue des deux Mondes, 1890, p. 368 etc).

Archives diplomatiques 1890, p. 279 et suiv. Journal-Clunet, 1891.

Teistest Lääne-Euroopa riikide seadusandlustest väärib veel tähelepanu Hispaania 1879.a. seadus, mis kehtestas 80.a. kaitse ja 1886.a. Belgia seadus***).

***)Clunet. Etude sur la convention d’Union internationale dans la protection des aevres litteraires et artistiques. 1887.

Archives dipl. 1886, № 6, p. 359 et suiv.

e) Vene seadusandlus. Meie seadusandlus on käsitletava küsimuse suhtes põhjendatud 1828.a. Tsensuuri põhikirjale ja 13. novembri 1827.a. Määrusega, milline määratleb draamakirjanike õigused. ((Цензурномъ уставе 1828 и на Положении 13. ноября 1827)). Kõikidele autoritele on kehtestatud eluaegne tähtaeg; ta jätkub kirjanike pärijatele 50 aastat ja kunstnike pärijatele 25 aasta kestel peale autorite surma. Septembris 1882.a. oli avalikustatud uus määrus draamateoste ja ooperite autorite premeerimise kohta Keiserlike teatrite direktiooni poolt. See määrus on läbi imbinud Venemaal valitsuse poolsest erakordsest talendi ja mõistuse esindajate austusest.

VIII. Rahvusvahelised kirjanduskonventsioonid.

I. Ajaloo ülevaade.

Artikkel 40. Kirjandusliku omandi kaitseks rahvusvaheliste kokkulepete sõlmimise vajadust hakati tunnetama mitte varem, kui möödunud sajandi 40.a.-el. Kuid ka praegu veel ei ole see hädavajalikkus vaieldamatu küsimus, eriti Põhja-Ameerika Ühendriikides ja meie isamaal. Laskumata veel lepingute käsitlemisele, millised eitavad kirjanduslike konventsioonide kasu, piirdugem fakti konstateerimisega, et käesoleval ajal on peagu kõik Lääne-Euroopa riigid omavahel seotud selliste kokkulepetega.

Selles ei ole miskit üllatavat, kui meenutada, kuidas veel üpris lähedases minevikus Lääne Euroopas ekspluateeriti legalset kontrafaktsiooni ((piraatlust)) võimalust. Kuni möödunud sajandi keskpaigani eksisteerisid Euroopas teatud kirjastamise tööstuste keskused, kes tegelesid peagu eranditult teistes riikides välja antud teoste piraatkoopiade valmistamisega. Selles suhtes olid kuulsad Leipzig Saksamaal ja Belgia. Viimases rikastus kogu kohalik raamatukaubandus Prantsusmaa autorite teoste väljaandmisest. Viimaseid trükiteid paljudes Belgia linnades ja need saadeti laiali kogu Euroopa piires, kui odavad Belgia väljaanded.

Selline asjade käik, loomulikult, pidi tõmbama enesele nende valitsuste tähelepanu, kes pidasid oma kohustuseks kaitsta oma alamate varalisi huve rahvusvahelistes suhetes. Selles küsimuses üldiste meetmete ettevõtmise vajadus andis enesest eriti tunda Saksamaa Liidus. Sellel alusel Parlamendi 1815, 1837, 1842 ja 1845. a. Määruste alusel riigid kes kuulusid Liitu, kohustusid vastastikku kaitsma seadusega välismalaste, Saksamaa riikide alamate autoriõigusi võrdselt võõramaalastest alamatega.

1840. a. Sõlmiti Austria ja Sardiinia vahel esimene kirjanduslik konventsioon; 1843. a. Prantsusmaa ja Sardiinia vahel; 1846. a. Preisimaa ja Inglismaa vahel sõlmiti konventsioonid.

Kirjanduslik „piraatlus“ jätkus Belgias kuni 1852. a.. Sel aastal sõlmis Napoleon III kirjanduskonventsiooni Belgiaga, kuhustades teda enda juures kaitsma Prantsusmaa autorite õigusi võrdselt oma alamatega. Selle-peale tõstsid raamatumüügifirmad suurt kisa ja ütlesid, et peale nende laostumist laostub ka kogu rahvas. Kuid praktikas midagi sellist ei juhtunud ja Belgia trükistetööstus areneb edasi normaalsel käigul.

1852. a. Prantsusmaa sõlmis kirjanduskonventsiooni Inglismaaga; 1853. a. Hispaaniaga; 1862. a. Preisimaaga, viimasega uuendati lepingut 1865 ja 1861. a. allkirjastati Prantsusmaa ja Venemaa vaheline kirjanduskonventsioon.

Tähelepanu väärib veel 1866. a. kirjanduskonventsioon Austria ja Prantsusmaa vahel; Saksamaa ja Šveitsi vahel 1869. a. Saksamaa -Prantsusmaa ja Belgia 1883. a.; Hollandi ja Prantsusmaa vahel 1884. a.*).

*)Klostermann. Das geistige Eigenthum. Bd. I, S. 73 ff.

Calvo. Droit international, t. II, p. 460 et suiv.

Renault. De la propriete litteraire, p. 23 et suiv.

Dambach. Der deutsch-französische Litterer-Vertrag vom 19. aprill 1883. Berlin 1883.

Lyon-Caen. La convention litteraire et artistique entre la France et l'Allemagne (Revue de droit int, t. XVI, p. 437 et suiv).

Muideks, ei saa öelda, et rahvusvaheline kirjanduslik omand oleks isegi kõige viimasel ajal olnud Saksamaal täielikult kaitstud. Prantsusmaa ateos võis täiesti karistamatult, enne Berni konventsiooni sõlmimist, ümber trükitud 9 saksa riigis, millised ei ole kirjanduskonventsioonidega Prantsusmaaga seotud. Teisest küljest, sakslaste kirjandusteosed ei ole käesoleval ajal kaitstud järgmistes riikides: Taani, Rootsi, Norra ja Venemaa.

Viimasel ajal kirjanduslike konventsioonide arv üha suureneb, ja nimetatud riikidega ühinesid teised, kes veel konventsioone veel ei sõlminud. Ainult P-A Ühendriigid ja Venemaa ei tunnista kirjandusliku omandi õiguse lepingutega kaitsmise kohustust*).

*)Carey. The International copyright question, p. 6.

Report on copyright p. XXXVI etc.

Kõikide sõlmitud kirjandusliku omandi konventsioonide aluseks on juba ülalpool mainitud seadusandlikud määrused, mis on täiesti mõistetav kui silmas pidada kohalike kohtute otsustavat rolli autori omandiõiguste rikkumiste protsessidel. Siiski, juba ammu oli tuntav ühe üldise kirjandusliku riikidevahelise konventsiooni sõlmimise vajadus, mis tunnistab rahvusvahelist kirjanduslikku omandit ning omaks üldist seadusandlikku vaadet sellele asjale. See vajadus sai rahulduse 1886. a. Berni üldise kirjanduskonventsiooni sõlmimisega, mis ratifitseeriti 1887. a. selle sõlmimisel osalenud riikide poolt, millisteks olid: Inglismaa, Saksamaa, Belgia, Itaalia, Prantsusmaa, Hispaania, šveits, Haiti, Libeeria vabariik ja Tunis.

Berni konventsiooni alusel, loetletud riigid kohustusid moodustama ühe „liidu“ (l'Union), et kaitsta kirjanduslikku omandit. „Liidulise“ riigi alamad kasutavad teises „liidulises“ riigis võõramaalastest alamatega võrdseid õigusi. Väljaandjate õigused kaitstakse samuti teoste suhtes, milliste autorid ei ole „liidulise“ riigi alamad. Tõlkimise õigust tunnistatakse autori omaks 10 aasta kestel. Berni konventsioonil on kirjandus-, draama- ja muusikateoste suhtes tagasiulatuv mõju,

millised on ilmunud enne selle allkirjastamist. Lõpuks, Bernis asutatakse „Bureau de l'Union internationale pour la protection des ceuvres litteraires et artistiques“, mis alates detsembrist 1887.a. alustas oma tegevust ajakirja: Le droit d'auteur“*) väljaandmisega.

*)Actes de la conference internationale de Berne. (Archives dipl. 1885 № 10-11, p. 23 etc; 1887, № 12, p. 241 et suiv.

Droz. Conference diplomatique de Berne etc. (Journal du droit int. Prive, t. XI, p. 441 etc.; t. XII, p. 481.).

Clunet. Etude sur la convention d'Union etc. 1887, v.

Orelli. Der internationale Schutz des Urheberrechts. Hamburg 1887.

Orelli. Revue de droit int., t. XVI, p. 533 etc.

Dambach Holtzendorff's Handbuch, II, § 138.

Zeitschrift für internationales Privat und Strafrecht, IV Band, S. 18 flg.

Пилленко. Междунар. Литер. Конвенции, стр. 258 и след.

Descamps. Les offices internationaux, p. 18 et suiv.

2. Rahvusvaheliste kirjanduskonventsioonide sisu käsitus.

Artikkel 41. a) Kirjanduslike konventsioonide põhialused.

Kõik kirjanduslikud konventsioonid määratlevad, et autorite õigused kirjanduslikele-, kunstilistele- ja musikaateestele hakkavad olema kokkuleppivate poolte riikides seaduse kaitse all. Tekib küsimus, milline seadus kaitseb autori kirjanduslikku või kunstiteost? Võimalik on erinevate seaduste rakendamine.:

- 1) riigi seadustega, millistes on teos esmakordselt välja antud;
- 2) autori rahvuslike seadustega ja
- 3) hagi (lex fori) lahendamise koha või territoriaalsete seadustega.

Milline seadus neist valida?. Sellele kapitaalsele küsimusele vastavad kirjanduslikud konventsioonid erinevalt. Need võib omakorda jaotada kolme gruppi, sarnaselt juba ülaltoodutele, seaduse liigi järgi, millise põhjal arutatakse autoriõigusi.

Suur enamus praegu kehtivaid konventsioone kuuluvad esimesse kategooriasse, konventsioonideks, mis rakendavad esimese väljaandmise koha seadusi.

Teise grupi võivad liigitatud üpris vähesed, aga nimelt: Prantsusmaa ja Badeni vahel 1854.a., Hispaania ja Prantsusmaa 1853.a., Prantsusmaa ja Madalmaade 1855.a. Itaalia ja Rootsi ja Norra 1884.a., ning lõpuks Venemaa ja Prantsusmaa 1861.a., ja Venemaa ja Belgia vaheline 1862.a. konventsioon.

Kolmandasse gruppi võib asetada: Inglismaa ja Preisimaa 1846.a. Prantsusmaa -Inglismaa 1851 ja 1875.a. konventsioonid. Nendes konventsioonides kontrafaktsiooni juriidilised tagajärjed määratletakse hagi algatamise koha seaduse alusel.

Berni 1886.a. Konventsiooni 2.artikli jõul „autorid, kes kuuluvad ühe liidu riikide alamate hulka ja nende pärijad kasutavad kaitset igas neist riikidest võrdselt territoriaalsete autoritega sel juhul, kui nende teosed on trükitud liidu territooriumil“. Muide, välismaiste autorite teosed, mis on antud välja liidu territooriumil, on samuti seaduse ja kohtu kaitse all (Artikkel 3).

Juriidilisest vaatepunktist kanantavad enam kriitikat esimest liiki konventsioonid, kuna autoriõiguste kaitse küsimuses on autori rahvus teisejärguliseks asjaoluks; printsip, lex fori seab selle kaitse mahu sõltuvusse juhuslikust asjaolust – rikkuja jälitamise kohast.

Juriidilised tagajärjed, mis tekivad autori omandi suhtes esimese väljaandmise koha seaduse rakendusel, olemus on järgmine*).

1) Autori rahvus ei määratle õigust kirjanduslikule omandile**).

Seepärast Põhja-Ameerika Ühendriikide alam, kes andis oma teose välja Inglismaal, Itaalias või teises riigis, kes tunnustab rahvusvahelist kirjanduslikku omandit, kasutab oma autoriõiguste kaitset neis riikides, vaatamata sellele, et tema kodumaal välismaalaste autorite omandust ei austada; ta hakkab kasutama oma õiguste kaitset kõigis riikides, millistega need sõlmsid kirjanduslikud konventsioonid.

2) Väljaandmise koha seadus määratleb kogu autoriõiguse sisu.

Siit on näha, et kohtule, mis lahendab kirjandusliku omandi rikkumise asja välismaalase hagi või kaebuse alusel, on hädavajalik tunda välismaist seadusandlust, millise mõju all teos esmalt ilmus.

3) Kuid kohtus välismaise seaduse rakendamisel on tarvis lubada piirangut, eriti teose kaitse tähtaja suhtes: välismaalasel ei saa olla rohkem õigusi, kui on pärismaalasest alamal.

*) Rahvusvaheliste kirjanduskonverentside tekst tuuakse ära suurtes traktaatide kogumikes Martens (Samwer-Hopf), Neumann, De Clercq, Staudinger jt. Eriti Prantsuse konventsioon. Dalalain. Recueil des conventions conclues par la France pour la reconnaissance des droits de la propriété littéraire et artistique. Paris 1867, Annales de la propriété industrielle, artistique et littéraire publ. par Pataille (igakuine ajakiri 1855 .a.).

**) Prantsusmaa poolt Belgiaga, Austria, Itaalia, Bavaaria, Portugali ja Preisimaaga sõlmitud konventsioonide 1 artikkel. Saksamaa ja Itaalia ning Šveitsi liiduga sõlmitud konventsioonide artiklid 1 ja 2.

Mõnikord märgitakse konventsioonides ka otse kaitse kestvusaeg. Nii, näiteks, Prantsuse-Hispaania 1853.a. Konventsioonis on see tähtaeg määratletud 20 aastaga. Austria-Sardiinia 1840.a. 30 aastaks, kuid peale surma 40.a. Ning teadlaste ühenduste teosed 50 a. Prantsuse-Vene 1861.a. konventsioon, kuigi ei kuulu, rangelt öeldes, käsitletavasse kategooriasse, viitab samuti tähtjad, nimelt 20 aastane pärijatele testamendi järgi ja sugulastele alanevas liinis ning 10 a. sugulastele kõrvalliinist.

Mitte täiesti arusaadavatel kaalutlustel on esile kutsutud Berni 1886.a. Konventsiooni 2.artikli teine pool, millise jõul autoriõigus kuulub välisriikides kaitsele mitte pikema tähtaja jooksul, kui see on kehtestatud autori rahvusliku seadusega.

Ilmselge, kuivõrd oluline on täpselt määratleda esimese väljaandmise koht. Teos, mis antud esimene kord välja riigis, millisega ei ole sõlmitud kirjanduskonventsiooni, aga teine kord riigis, mis on sõlminud sellise konventsiooni, ei kasuta seaduslikku rahvusvahelise kaitse õigust. Ja ka vastupidi, kui esimene kord anti teos välja konventsiooniga liitunud riigis ja teine väljaanne ilmus riigis, milline on vaba sellistest kohustustest, kaitse õigus läheb kaotsi. Ei kaitsta kontrafaktsiooni eest samuti teost, mis ilmus üheaegselt riikides mis sõlmsid ja ei sõlminud kirjanduslike konventsioone. Ainult riigid, mis seotud kirjanduslike konventsioonidega, moodustavad ühe rahvusvahelise kirjandusliku ühenduse, millise piirides ei ole territoriaalseid piire.

Seepärast kirjandusliku omandi kaitse õigus ei hävine selle tagajärjel, et teatud teos on esimene kord välja antud ühes riigis, kes on sellise ühenduse liige ja seejuures ei loovutata seda kirjastajale teises, samuti konventsiooni sõlminud riigis.

Nimelt selline juht on ette nähtud Põhja Saksamaa Liidu ja Itaalia vahel 1869.a. Sõlmitud konventsiooni Artikklis 7.: „Kui mingi kirjandus- või kunstiteose autor loovutab oma väljaandmise- või paljundamise õiguse kirjastajale, kes asub ühe lepingupoole territooriumil tingimusel, et sellisel

viisil väljaantud teose eksemplarid ei oleks müügil teises lepingupoole riigis, siis kõik ühes riigis ilmuvad eksemplarid või väljaanded peavad olema loetud teises riigis keelatud kontrafaktsioonideks“. Kuid selliste teoste vedu kolmandatesse riikidesse on lubatud*).

*)Vaata samuti Austria-Prantsuse 1866.a. konventsiooni 6. artiklit.

b)Väljavõttud ja ümbertrükitud. Keelates ära igasugused kontrafaktsioonid, lubavad kirjanduskonventsioonid, siiski, teha väljakirjutusi, väljavõtteid raamatutest ja ajakirjadest ja isegi artiklite ümbertrükke, allikate äranäitamisel. Berni kirjanduskonventsiooni Artikkel 7. põhjal, kõik ajakirjade artiklid ja üldse perioodilistest väljaannetest, võivad olla taasesitatud, kui vaid autorid või väljaandjad ei ole sellist kopeerimist ära keelanud.

Näiteks, lugemik koosneb tervikuna lugudest ja nende lõikudest, mis on trükitud ümber võõrastest teostest, kuid seda ei loeta kontrafaktsioonideks, kui rahvaharidusele kasulikud väljaanded.

c)Tõlked. Kõik kirjanduskonventsioonid, peale Venemaa-Prantsusmaa ja Belgiaga sõlmitute, määratlevad, et tõlkija õigus on võrdne autori õigusega ja seda kaitstakse temaga ühmoodi. Kuid tõlgil on autoriõigus vaid oma tõlkele. Teised isikud ei jää ilma õigusest teha ise tõlkeid ja kasutada väljaande seaduslikke kasusid võrdselt esimese tõlkijaga. Kuid tõlke autorile ei kuulu mõningaid tingimusi, mis eksisteerivad originaali autorile. Üldse, originaali autoril on tõlkimise eelisõigus; kuid ta võib seda teostada teatud korras.

1),nõutakse, et autor teeks igale oma teose eksemplaris selle tõlkimise õiguse enesele jätmise soovist avalduse.

2) autori tõlgete väljaandmise õigusele on seatud piirid, mis hoiavad ära kuritarvitusi. Tavaliselt sätestatakse, et autor, säilitades endale tõlkimise õiguse, peab tingimata andma aasta jooksul välja selle tõlke esimese osa ja kogu tõlke 2., 5 või 10 aasta kestel. Teatritükkide autoritele on sellise tõlke väljaandmise aeg lühendatud 3 kuule.

Berni konventsiooni (Artikkel 5) järgi on autoritel tõlkimise erandlik õigus 10 a. kestel peale teose ilmumist. Seejuures konventsioon ei kohusta autorit oma tõlget viivitamatult, peale selle teose ilmumist, selle tähtaja kestel välja andma.

Nende piirangute vastu väidavad mõned, et ei tohi kitsendada autoreid oma õiguste piiramise tähtajaga, et autori õigus tõlkele peab olema samasugune ajas piiramatu õigus, nagu ka originaalile kehtestatud õigus. Kuid see vastuväide on alusetu kuna autori poolse tõlke eelisõigusele tähtaja seadmine on tingitud harimise soovist, ühiskonna hüvanguks, antud teose võimalikult suurema leviku saavutamiseks, milline ei pea seisma sõltuvuses autori poolsest oma õiguse kasutamise soovist või mittesoojust*).

*)Rahvusvahelise kaitse kasutamise formaalsed tingimused.

Kui kirjanduslikud konventsioonid tunnistavad autorite õigust, mis nähtud ette teose väljandmise koha seadustega, siis näiks, õigus, mis on juba kehtestatud, peab olema iseenesest tunnustatud kõigis teistes lepinguolsetes riikides, ilma et autoritelt nõutaks mingite formaalsete nõudmiste täitmist. Kuid konventsioonides seatakse ikkagi teatud tingimused. Mõningad konventsioonid nõuavad teose registreerimist teatud registris (enregistrement) ja peale selle, nimetatud kohtades ühe või kahe teose eksemplari esitamist, tavaliselt kindlaksmääratud tähtaja kestel (näiteks, kolme kuu kestel); teised piirduvad ainult nimekirja kandega; lõpuks, kolmandad ei esita mitte mingeid nõudmisi, peale kompetentse võimu tunnistamist, et teos on välja antud lepingupoelses riigis.

Riikide piires, millised on liitunud Berni kirjandusliiduga, eksisteerib reegel, millise jõul autor, täitnud kohaliku seaduse tingimused ja formaalsused, on vaba igasugustest teistest formaalsustest välisriikides.

e) Muusika- ja draamateosed. Hädavajalik on teha vahet nende teoste trükis väljaandmise õiguse ning nende avaliku esitamise õigusel. Esimest kaitstakse tavalises korras, mis on ühesugune kõigile trükistele. Hulga olulisem on teine õigus.

Avaliku esitamise või teostamise õigus on eriti oluline osa draamakirjaniku või helilooja omandist. Tavaliselt, konventsioon keelab autori loata teose avalikku esitamist, kes saab kas igalt esituselt või *en bloc* teatud summa tema poolt kirjutatud teose esitamise õiguse eest.

Draamateose või draama-muusikalise teose Berni konventsiooni Artikkel 9 järgi täitmine sõltub nende autoritest. Nendel on ka õigus, kooskõlas artikkel 5., nende võõrkeeltesse tõlkimiseks.

Kuid on konventsioon, milline nende asjade suhtes midagi ei sätesta. Sellised on, näiteks, Prantsuse-Vene 1861.a. konventsioon või ka Prantsusmaa-Hollandi 1855.a. Konventsioon. Venemaa suhtes nimetati seda „tõeliseks skandaaliks“ ja seda täiesti põhjendatult*). Meie teatrite direktsioon kasutas Prantsuse tükkide esitamise õigust, kuid temast sõltus, kas nende autoritele mingit hüvitust maksta või mittemaksta**).

*) Renault. Loc. Cit., p. 43.

**) Мое ((Ф. Мартенс)): «Россия и литературное общество общество западно-европейских народовъ.» (Вестникъ Европы, мартъ 1881.г., стр. 250). Alates 1883.a. Teatrite direktsioon teatas oma kavatsusest maksta välismaistele draamateoste autoritele ja heliloojatele honorari.

Rahvusvahelistes suhetes kerkis üles samuti välismaiste teoste „kohanduste“ (adaptions) küsimus. 1851.a. Inglise-Prantsuse konventsioon (Artikkel 4) lubas selliseid kohandamisi teha. Kuid tegelikkuses ei ole see miski muu, kui võõra omandi kasutamine. Nii vaatas sellele asjale Inglismaa valitsus 1875.a. kui sõlmiti uut konventsiooni Prantsusmaaga, keelates ära autorite loata tehtavad mugandused. Selliste ümbertegemiste ärakeelamise mõttes avaldas ka oma arvamuse Berni konventsioon (Artikkel 10.).

Tihedas seosesartistliku omandusega seisavad ka kunstiomand piltide, skulptuuride, litograafiate ja isegi fotode suhtes; seda kaitstakse kirjanduslike konventsioonidega võrdselt teiste autoriomandi liikidega, muudatustega, millised on tulenenud selle isiklikust olemusest. Peale juba meie poolt esitatud peamiste määruste, sisaldavad kirjanduslikud konventsioonid veel teisi, vähem olulisi määratlusi, millised on peamiste täiendusteks. Siia puutuvad määrused sellest, et lepingupooled peavad üksteisele teavitama kõigist seadustest ja korraldustest, millised antakse välja nende riikides kirjanduslikku ja artistlikku omandit puutuvates küsimustes; et nad võivad, omadel kaalutlustel, keelata ära mingite teoste sisseveo ja levitamise; et seaduslikud tingimused, mis määratlevad kontrafaktsiooni mõiste, määratleb kohus territoriaalsete seaduste alusel; et kirjanduslike konventsioonide kohustuslikkuse tähtaeg kulgeb 6 või 12 aastani. Konventsioonides täpsustatakse, et kui aasta enne nimetatud tähtaja möödumist üks pooltest lepingu lõpetamise soovist ei teata, siis viimase kehtivus säilib järgmise aasta kestel jne.

IX. Rahvusvahelise kirjandusomandi üldised alused.

Artikkel 42. Ülalpool esitatud seadusandlikud määrused ja rahvusvahelised kokkulepped tõestavad teatud üldiste printsiipide olemasolu, millised on vastu võetud peaegu kõigi Lääne-Euroopa riikide poolt ja mis peavad olema aluseks rahvusvahelise juhtimise edasisele arengule rahvaste intellektuaalsete huvide sfäris. Selliste põhimõtete hulka võib arvata järgmised:

1) Autori õigust oma kirjandusliku- draama- või muusikateose teose omandile tunnustatakse kõigi kaasaegsete haritud riikide poolt ja need on pandud kirja mitte ainult seadustes vaid on ka tunnustatud rahvusvaheliste meetetega.

2) Tõlgi õigus on võrdsustatud autoriõigusega.

3) Oluline erinevus draamateoste või muusikateoste esitamisel või esindamisel ja nende levitamise õigusel trükistena on väljendatud seadusandlustes ja traktaatides; ja nii esimene kui teine on ühtmoodi kaitstud.

4) Autoriõigus on kohtu ja seaduse kaitse all, vaatamata autori alamsusele ja seda mõnikord kirjanduslikest konventsioonidest möödudes.

Võrreldes neid aluseid *desiderata*, mis avaldatud erinevates rahvusvahelistel kirjanduslikel kongressidel, võib julgelt öelda, et see, mis oli 40 aastat tagasi unistuseks, on käesoleval ajal saanud positiivseks õiguseks.

Selle tõestuseks toome ära otsuse, mis on võetud vastu Brüsseli rahvusvahelisel kirjanduskongressil 1858.a.

1) Kõik seadusandlused peavad tunnistama kirjanduslikku omandiõigust.

2) Kirjandusliku omandi õigus peab olema kaitstud isegi väljaspoolt rahvusvahelisi konventsioone ning vastastikuslikkust.

3) Pärismamlastest ja välismaalastest autorite võrdõiguslikkus peab olema täielik.

4) Välismaiseid autoreid ei tule, nende õiguste suhtes, seada mingite formaalsete piirangute alla.

5) On soovitav, et kõik seadusandlused võtaksid kirjandusliku omandi suhtes aluseks ühesugused printsiibid.

Need määrused on käesoleval ajal tehtud kõigile kättesaadavateks. Kuid mitte kõik printsiibid, mis kuulutatud välja kirjanduslikel kongressidel, ei oma samasugust õigust austusele ja seaduse sanktsioonile, nagu need. Viimasel ajal olid kongressid, millised esitasid selliseid nõudmisi, millised vaevalt kunagi lähevad kirjanduslikku omandiõigust puudutavate seadusandluste või konventsioonide koosseisu. Sellised alused olid vastu võetud, näiteks, 1861.a. Antverpeni ja 1878.a. Pariisi kongressidel. Viimane tegeles eriti küsimustega, mis puutusid artistlikku omandit ja muideks, tegi ettepaneku muuta autoriõigus sajanditeks või siis äärmisel määral, pikendada kaitse tähtaega kuni 100 aastaks*).

*) *Travaux des Congres de la propriete litteraire et artistique en 1878. Paris 1879. Eriti, Discours de Victor Hugo du 21 juin 1878.*

Teisest küljest Berni rahvusvaheline kirjandusliit on edukaks katseks seada kirjandusliku omandi kaitse küsimus praktilisele pinnasele.

Venemaa on võtnud kirjandusliku omandi suhtes võtnud erilise seisukoha ja paljude arvates, on see täiesti normaalne**).

Kahe konventsiooni sõlmimise ajalugu: Prantsuse-Vene 1861.a. ja Vene-Belgia 1862.a. näitab, et need olid sunnitud peale Venemaa poolt, milline mängis selles täiesti passiivset rolli***).

***) Vene seadusandluse suhtes vaata: Победоносцеву Гражданское право, т. 1, Табашникова (О литературной собственности) и Спасовича (О контрафакции). Ср. Тагже П.С.З. №№ 1980, 18,607, 19,569, 31, 732.

Шершеневичъ. Авторское право. Казань. 1892.

Борзенко. Право литературной собственности. 1894.

***) Üksikasju vaata minu artiklist: Мое ((Ф. Мартенс)): «Россия и литературное общество западно-европейскихъ народовъ».

See on näha äärmiselt ebaõigest toimetamisest, millise poolest paistavad silma mõlemad nimetatud traktaadid ja veelgi enam sellest, et, sõlmides neid, meie valitsus keelus järsult neisse teiste riikidega sõlmitavatesse kokkulepetesse astumast. Läbirääkimised selles asjas Itaaliaga 1865.a. Ja hiljem (1869 – 1870.a.) Preisimaaga jooksid liiva. Uute kirjanduslike konventsioonide sõlmimise vastu oli eriti meie Teatrite Valitsus, pidades kitsendavaks Venemaa areenidel esitatavate

draama- ja muusikateoste välismaistele autoritele ja väljaandjatele honorari maksmist. Kui sellise hüvitamise vastane õiglane põhjendus, oli pööratud tähelepanu sellele, et teatrite direktsioon maksab niigi heldelt ringi reisivatele välismaa artistidele, miks siis veel autoritele maksta. Kui nõustuda selise arutlusega, siis samasugusel alusel peaks me keelduma antud analoogia puhul välismaistest kaupade ostmisel nende eest tasumisest keelduma, kuna teised on niigi piisavalt kallist hinda maksnud.

Venemaal protesteeriti kirjanduslike konventsioonide sõlmimise vastu veel sellest vaatepunktist, et sellel juhul on tarvis välja anda suurt hulka tõlkekirjandust. Kartes, et välismaiste teoste tõlkimise õiguse piiramisega vene rahva vaimne elu sureb lõplikult välja. Kuid samas ei panda tähele, et just takistusteta tõlkimine hukutab kodumaise kirjanduse iseseisvuse*).

*)Juba lihtsa viisakuse vaatepunktist ei saa ärritusele mitte kaasa tunda, millin valdas tuntud ajaloolast Gregoroviust, kui ta juhuslikult kuulis, et tema suurtöö: „Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter“ on tõlgitud vene keelde mitte ainult tema loata, kuid ka tõlkija, ega ka väljaandja ei pidanud vajalikuks saata autorile venekeelse väljaande eksemplari.

On tõestatud fakt, et Põhja-Ameerika Ühendriikides, kus samuti eitatakse kirjanduslike konventsioonide kasu, mil lakkas originaalkirjandus arenemast, tänu inglise teoste vabale äratrükkimisele. Lõpuks, peab silmas pidama, et loomulikud, piiramatul õigusel tõlkida välismaiseid trükiseid, võistlemine selles, et enne teisi anda välja tehtud tõlkeid, viivad möödapääsematult selle hoolimatule teostusele, nõnda et selle asemel, et tutvustada originaali, hävitab tõlge tihti autori reputatsiooni. Paljude vene tõlgete suhtes saab õiglaselt öelda, et nad osutusid originaalidele „haudadeks“**).

**) Vene keelse tõlke vabaduse näideteks saab tuua: „bien-etre general“ - hea on olla kindraliks; (üldise heaolu) „doyen-d'age“ - ... Dean-d'âge ; „bon homme“ - Г. Бономъ. (Sell).

Käesoleval ajal Venemaa ei ole seotud mitte mingite rahvusvaheliste kirjanduslike konventsioonidega, sest 1886.a. („Прав. Вестникъ отъ 8 февр. 1886) Venemaa valitsus teatas Prantsusmaa ja Belgia valitsusele, et ta peab õigeaks, märtsist 1887.a. lõpetada kohustavad suhted mis nendega sõlmitud, 1861 ja 1862 .a. kahe konventsiooni alusel.

1894.a., Zola kirja suhtes, algas Venemal tõsine agitatsioon Venemaal kehtiva kirjandusliku omandi kaitse seadusandluse korrastamise kasuks, et sõlmitaks rahvusvaheline kirjanduskonventsioon. Kuid kahjuks, see liikumine, olemuselt terve ja sümpaatne eesmärgilt, hääbus üpris varsti ja kirjanduslik piraatlus jätkab Venemaal karistamatult õitsengut***).

***)Пиленко, loc. cit., p. 511 и след.

Teine peatükk.

Rahvusvaheline juhtimine rahvaste füüsiliste ja majanduslike huvide valdkonnas.

I.Üldised kaalutlused.

Artikkel 43. Sarnaselt sellele, kui vaid rahvusvaheliste suhete valdkonnas võib inimisiksus

leida käesoleval ajal kõik vahendid oma vaimsete vajaduste rahuldamiseks, täpselt samuti ka inimesed materiaalsed vajadused vaid selles sfääris võivad olla rahuldatud igakülgsele kujul.

Inimese ainuisikulised püüdlused ja katsed korraldada oma varanduslikku seisut paremaks ei vii eduka tulemuseni. Alates muistsest ajast ja kuni käesoleva haritud inimkonna arenenud kultuurilise elu seisundini, kõigis arenguastmetes ja erinevates inimese tootva tegevuse liikides tungib tõrjumatu esile üksikute isikute ühte organiseeritud tervikuks ühendamise vajaduse majanduslik seadus, et ühiste jõududega saavutada võimalikult täielikult oma materiaalsete vajaduste rahuldamine. Poliitilises ühiselus lasub heaolu kui terviku, aga ka seda moodustatavate üksikisikute eest kõrgem hoolitsus riigil. Majanduslikku juhtimist peeti alati üheks tähtsamateks rahvusvahelise juhtimise aladest. Mida kõrgem on rahva kultuur, seda enam on arenenud alamate materiaalsed vajadused, seda edasilükkamatult on riigi sekkumine võitlusse, millist üksikud isikud ja terved ühiskonnad alati peavad ümbritsevate ebasoodsate füüsiliste ja sotsiaalsete tingimustega, millistega põrkub kokku nende tootev töö.

Kuid ei rahva majanduslik tegevus, ega selle riigi poolne juhtimine ei piirdu antud riigi piiridega. Tihti juhtub, et inimene ei leia neis piirides isegi vahendeid, mis vajalikud tema lihtsaks füüsiliseks eksistentsiks. Kui riik ei ole võimeline või ei soovi temale appi minna, siis ta on sunnitud otsima hulga pksulikemaid tingimusi võõral territooriumil. Ebaviljakad pinnased, karm kliima, maapuudus, seisuslikud eelarvamused, religioosne sallimatus, poliitiline tagakiusamine – kõige erisugusemad asjaolud võivad sundida inimest oma armsalt maalt lahkuma. Kuid mitte ainult üksikud isikud, vaid terved hõimud, rahvas võivad olla sunnitud emigreeruma. Tõestuseks on ajalost tuntud suur rahvaste rändamine. Meie aeg selliseid võimsaid ümberasumisi, tõsi, ei tunne; kuid massilise väljarändamise näiteid leiab ka tänapäeval. Üksikute isikute rändamine toimub kogu aeg ja sellel on suur ühiskondlik ja riiklik tähendus.

Rahvusvahelise emigratsiooni tähendust ei saa eitada juba sellise akti olemuse tõttu. Neist on vahetult huvitatud mitte ainult kaks riiki, milliste piirest – piiresse nad suunduvad, vaid ka kolmandad riigid, milliste valdustest emigrandid läbi liiguvad. Seejuures kerkib üles suur hulk juriidilisi küsimusi, milliste lahendamise sisulisel viisil puudutab rahvusvahelist korda. Ümberasujate õigusteadvuse määratlemine, nende suhtes territoriaalse võimu õigused ja kohustused, endisest alamsusest väljumine ja uue alamsuse soetamine on samamoodi nii riikliku kui ka rahvusvahelise õiguse küsimused. Neid ei saa lahendada, jättes kõrvale rahvusvahelise suhtluse huvid.

Emigratsioon on, ilma igasuguse kahtluseta, äärmise halva elulise olukorra äärmuslik väljend, millisesse, erinevate põhjuste jõul, asetatakse üksikud isikud ja ühiskondlikud klassid isamaal. Sõltumatult sellest rahvaste normaalse poliitilise ja majandusliku elu korrast, toimuvad erinevate riikide alamate ja sotsiaalsete gruppide vahel pidevad suhted ja käibed, mis kutsutud esile tootlikest ja kaubanduslikest huvidest. Kui erandlikult neid huvisid ka konkreetsete riikide poolt ei mõistatud, ikkagi jääb rahvaste vastastikuse majandusliku sõltumatuse seadus alati jõusse. Vajaduste arenemisel annab see üha enam ja enam endast tunda ja iga rahva majanduslik tegevus, mis küündib teatud kultuuritasemele, peab hädavajadusest astuma laiale rahvusvahelise vahetuse teele. Sarnaselt sellele kuidas üksikute ühiskonna liikmete majanduslik tegevus üha enam muutub sõltuvaks ühistest rahvuslikest ja riiklikest tingimustest, nii rahvamajadused lähevad progressiivselt üle organiseeritud üleilmseks majanduseks*).

*)A. Wagner u. Nasse. Lehrbuch der politischen Oekonomie. Lpz. 1879, Bd. I, S. 74 ff.

Paralleel läheb isegi kaugemale. Kuivõrd üksikute isiksuste ja ühiskondlike gruppide majanduslik tegevus vajab riigi poolset õiguslikku kaitset, kuivõrd kaasaegsete rahvaste tegevus, mis suunatud rikkuste tootmisele ja jaotamisele, vajab organiseerimise seadusandluste ja rahvusvaheliste kokkulepete vahendusel. Riigid peavad, pidades silmas neid ühendavat majanduslikku suhtlust, määratlema seaduste ja traktaatidega vastastikuste majanduslike käivate tingimused, rahvusvahelise suhtluse teede ja vahendite kasutamise korda, ühise raha-, mõõtude- ja

kaaludesüsteemi jne.

Kas kaasajal on selline organisatsioon võimalik – see on fakti küsimus; kuid selle poole peab püüdma elu enese nõudel. Keerukas ja tihti ka tänamatu on riikide rahvusvahelise juhtimine selles valdkonnas. Selle edukamat lahendamist takistavad mitte ainult kaasaegsete rahvaste majandusliku arengu erinevad tasemed, aga samuti eelarvamused, uudsus ja asja olemuse enese ebapiisav mõistmine. Kui aksioomi, võib esitada lause, et see ülesanne on lahendamatu üksikute riikide egoistliku kasu vaatepunkti seisukohast. Mitte kuskil mujal ei ole hädavajalikud vastastikused järeleandmised ja üksteise aitamine, kui rahvusvaheliste majandussuhete valdkonnas.

Käesolevas, kuivõrd see on võimalik lühikeses loengus, me peatume:

- 1)riikide rahvusvahelise tegevuse tingimustel, mis on kutsutud esile alamate elementaarsetest füüsilistest vajadustest, ja
- 2)rahvaste majandusliku tegevuse organiseerimise tingimustel ning nende vastastikustel suhetel.

A. Rahvusvaheline juhtimine füüsiliste huvide valdkonnas.

II.Ümberasumisest või emigratsioonist.

Artikkel 44. Puudutamata siin üpris tähtsat rahva riigisisese rände küsimust, millise lahendamine kuulub eranditult territoriaalse võimu vahetusse kompetentsi, ei saa jätta märkimata jätta, et see puudutab väga lähedalt meie poolt käsitletavat emigratsiooni küsimust. Erinevate rahvate seadusandluse ajalugu näitab, et riikide suhtumine rahvusvahelisse ümberasumisasse asub täielikus koosõlas vaadetega, millistest peavad valitsused kinni siseriikliku rände puhul. See riik, milline ei tunnista liikumisvabadust riigis, vaatab vaenulikult ka rahvusvahelisele rahvasterändele, kuulutades emigrandid karistust väärivateks kurjategijateks ja *vice versa* ((vastupidi)), seadusandlus, mis lubab liikumisvabadust oma territooriumil, ei keela seda ka rahvusvahelistes suhetes. Üldse piiravad meetmed, millised kuni viimase ajani on võetud riikides emigratsiooni peatamiseks, on majanduslike ja poliitiliste sisekordade, millistes elasid Euroopa rahvad, väljenduseks.

Ümberasumise põhjused, nagu me rääkisime, võivad olla üpris erinevad. Vanasti kutsusid emigratsiooni esile poliitilised arveteõiendused ja maapuudus ((kapitali puudus)). Sellele viimasele asjaolule pööras tähelepanu juba Adam Smith. Ta räägib õiglaselt, et mahult väikesed Kreeka linnakogukonnad, elanikkonna kasvamisel ja ühendusteede ning kaubandussuhete puudumisel, pidid hädavajadusel lubama ja isegi ettekirjutama oma kodanikest liigse rahva väljasaatmise. Need samad põhjused aitasid kaasa ka Rooma kolooniate tekkimisele*).

*)A. Smith. De la richesse des nations, liv. IV, chap. VII.
Block. Dictionnaire politique, v. Emigration.

Keskajal, feodalismi ajal, toimus, nagu teada, elanike maa külge kinnistamine. Isik, ainult kui *glebae adscriptus* kasutas teatud õigusi. Samal ajal ta oli maast lahutamatu feodaalse riigikassa tulude allikas. Neil tingimustel ei saanud emigratsiooni olemaski olla. Peale seda kui üksikisikud said faktiliselt mõningase vabaduse, püsis veel kaua aega alamlusele fiskaalne vaade. Selle mõju all muutus emigratsioon feodaalide tulude allikaks, kes konfiskeerisid oma kasuks kõik väljarändajale (väljasaadetule) kuulunud omandi. Vähehaaval see tava leevenes: konfiskeerimise asendas kindlaksmääratud väljarändamise maks (gabella emigrations või detractus personalis). Sarnaste piirangute alla kuulusid ka välismaalased, kes seadsid end võõral maal sisse. Esialgselt kogu vara mis jäi järgi peale välismaalase surma või mis pidi minema temale pärandusega, laekus kohalikku

kassasse. Hiljem lubati nende varade üleminekut seaduslikele pärijatele vaid peale kindlaksmääratud maksu tasumist (droit d'aubaine, jus albinagii), millise suurus erinevates riikides oli erinev (1/20 kuni 1/3 varast)**)

**)Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, 81 et suiv.

Calvo. Droit international, t. II, p. 23 et suiv.

P. Leroy-Beaulieu. De la colonisation chez les peuples modernes, 3-me ed. Paris 1887, p. 603 et suiv.

Шеймина. Полицейская борьба съ нарушителями общественной безопасности по Германскому праву. Одесса 1889, стр. 331 и след.

Feodalsed vaated emigratsioonile läksid üle kuningatele. Vaatamata sellele kasule, millist riigikassa sai emigratsioonist, vaatasid valitsused ümberasjute peale üpris ebasõbralikult. Seda soodustasid, ühest küljest, kõrge arusaam kuningavõimust, see ette kujutus monarhi isikust, millist väljendas Louis XIV aforismis: „L'Etat c'est moi“, ja teisest, mitte eriti õige arusaam riigi rahva-elanikonna tähtsusest. Oli juurdunud arusaam, et riik on alati ja kõigil asjaoludel hakkab olema seda võimsam, mida rohkem hakkab tal olema alamaid. Kord sellise vaate omandanud, peavad valitsused loomulikult nägema emigratsioonis valitseja vastast kuritegu, kallaletungi ta huvide vastu, reetmist, millist nähti ette seaduses ja millist karistati rangelt*).

*)Roscher. System der Volkswirtschaft. Stuttgart 1869. Bd. I, §256 ff.

Roscher. Colonien, Colonialpolitik und Auswanderung, 3-te Aufl. Lpz. 1885.

Geffcken Schönberg's Handbuch der politischen Oekonomie, 2-te Aufl., Bd. II, S. 967 u. ff.

Stoerk Holtzendorff's Handbuch, Bd. II, § 116 u. flg.

Stein. Verwaltungslehre, Bd. II, S. 163 ff.

Wagner u. Nasse. Lehrbuch, Bd. I, S. 477 ff.

Max Wirth. Grundzüge der National-Oekonomie. Köln 1871, 4-te Aufl., Bd. I, S. 491.

Laurent. Droit civil international, Bruxelles 1880, t. III, p. 221 et suiv.

Näiteks toome Louis XIV edikti, mis antud välja 1669.a. „Sünni sidemed, - sõnas edikt, - mis ühendas sünnilt alamad oma valitsejaga ja isamaaga, on kõige tihedam ja enim lahutamatu kõigist, mis eksisteerivad kodanikuühiskonnas“. Seejuures – jätkab Louis XIV – mõned meie alamatest suunduvad piiri taha, astuvad seal teenistusse, asutavad tootmis- ja kaubandusettevõtteid, ehitavad laevu välismaa valitsustele jne. Need faktid, kuninga arvates, näitavad piisavalt, et mitte kõik alamad austavad ettenähtud viisil nimetatud sidet, ja seepärast sätestati, et kõik isikud, millised sõidavad Prantsusmaalt välja ilma kuningliku valitsuse spetsiaalse loata, allutatakse oma vara konfiskeerimisele; need samad, kes asuvad välismaisesse teenistusse kui laevaehitajad, kuuluvad, nende kodumaale naasemisel, karistamisele surmanuhtlusega**).

**)Laurent. Droit civil international, t. III, p. 225.

Cockburn. Nationality: or the law relating to subjects and aliens, London 1869, p. 51 etc.

Esitatud edikt jäi jõusse kuni 1791.a. Konstitutsioonini. Viimane kuulutas välja liikumisvabaduse, kuid vaatamata sellele, et esimese Prantsuse revolutsiooni kestel oli välja antud (emigrantide vastane) palju selliseid dekreete, millised olid selle vabadusega täiesti vastuolus. Väärrib tähelepanu veel Napoleon I 1811.a. dekreet, milline, prantsuse juristide arvates, ei ole mõnedes oma määrustes veel tänini tühistatud. Selle dekreedid alusel Prantsusmaa alamad, kes rändasid Prantsusmaalt välja ilma valitsuse loata, kaotavad kodanikuõigused ega oma kodumaale tagasipöördumise õigust, seda pagendamise hirmus, aga teistkordsel tagasitulekul nad pannakse kindlusvanglasse; nende vara konfiskeeritakse riigikassa kasuks; nad jäetakse ilma pärandist, mis avaneb Prantsusmaa territooriumil ja neile mõistetakse surmanuhtlus, kui neid tabatakse, relv käes,

võitlemas Prantsusmaa vastu*).

*)Report of the Royal Commissioners for inquiring into the Laws of Naturalization and Allegiance. London 1869, p. 19.

Inglismaa Common Law enne 1870.a. seaduse väljaandmist väljarändamise õigust ei tingimustetult tunnistanud. Inglise tavaõiguse kommentaatori, Blecstone sõnade järgi, omab see õigus kahest alamsuse liiki: **kohalik ja loomulik**. Esimese all mõeldakse alamlust, mis tekib välismaalase faktilise viibimisega kuningriigi piires, milline osutab talle kaitset ja millise seadustele ta peab alluma. Välismaalase võõrale territooriumile minekuga tema alamlus katkeb. Vastupidiselt, loomulik alamlus on igavene. Loomulikuks ehk kaasasündinud inglise alamaks loetakse iga isik, kes on sündinud Inglismaa territooriumil või Inglismaa lipu all. Selliseid isikuid ei saa kunagi Inglismaalt välja saata ega muuta teise riigi alamaks. *Nemo potest exuere patriam*; kui juba alam, siis alam igavesti (Once a subject always subjekt**).

***)Stephen. Commentaries, t. I, p. 369 etc.; t. II, p. 402 etc.
Cockburu. Nationality, p. 7, 63 etc.
Report on Naturalization, p. 14.

Praktikas viisid Inglismaa tavaõiguse põhimõtted tõsistele rahvusvahelistele kokkupõrgetele. Suur hulk Inglismaa alamaid emigreerusid P-A Ühendriikidesse kja naturaliseerusid seal. Kuid Inglismaa seadus ignoreeris seda fakti ja Ühendriikide alamaid vaadeldi Inglismaal kui tema seaduslikke alamaid. Seepärast 1812.a., Napoleon I peetava sõja ajal, Inglismaa admiraliteet tegi oma laevadele ülesandeks Ameerika laevade peatamise ning neilt tuli jõuga maha võtta Inglismaalt pärit madrused, kuigi nad olid Ameerikas juba naturaliseerunud. Vähe sellest, valitsus ähvardas sellised madrused maha lasta, kui nad võetakse vangi Ameerika sõjalaevalt. Ainult repressaalide kartusest ta peatas sellise julma meetme elluviimise***).

***) Report on Naturalization, p. 29 etc.

Teistes Euroopa riikides ei olnud olukord emigreerujate suhtes parem. Üks möödunud sajandi liberaalsemaid valitsejaid oli Austria keiser Joseph II andis 1784.a. välja seaduse, millisega keelas karmilt Austria alamate omal tahtel emigreerumise. Isikutelt, kes rändasid välja ilma valitsuse loata, konfiskeeriti nende omand ning mõisteti kolmeks aastaks sunnitööle*).

*)Vesque von Püttlingen. Handbuch des in Oestrerreich-Ungarn geltenden Internationalen Privatrechts, Wien 1878. 2-te Aufl., S. 108.

Austria ja Venemaa vahel puhkes 1752.a. Tõsine kirjavahetus „Uus Serbia“ koloonia pärast, millise rajas Keiserinna Katariina Serblastele, kes suurel hulgal rändasid sinna Austria piirkondadest. Vaatamata kahe õukonna vahelistest sõbralikest suhetest, oli Austria valitsus igati oma alamate Venemaale ümberasustamise vastu**).

***)Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ» , т. 1, стр. 184.
Соловьёвъ. История, т. XXIII стр. 154 и слкд.

Üldse Euroopa riigid, ühest küljest, aitasid emigreerumisele erinevate meetmete võtmisega kaasa, kuid, teisest küljest, jälitasid karmilt oma alamate emigreerumist. Selles suhtes on üpris huvipakkuv

Preisimaa kuninga Fridrich Williami I ***) ja Keisrinna Katariina II. Ukaaziga 22 juulist 1763.a. keisrinna kutsus välismaalasi ümberasuma Venemaale järgmistel soodustustel:

1) kui välismaalastel ei ole kodumaalt väljarändamiseks vahendeid, siis nad võivad ilmuda välismaiste õukondade juures olevate Venemaa ministrite ja residentide poole, kes annavad neile selleks raha;

2) Venemaale jõudes nad peavad teatama, kus nad elada tahaksid;

3) „kui varsti keegi välismaalastest saabub meie Keisririiki“ on öeldud ukaazis „ümberasumiseks ja ilmub nende üle hoolekande tegemiseks asutatud kansseleisse... siis 1-ks, avaldajal on seejärel õigus oma usu ja kommete järgi anda meie alamlusse astumise töötuse“;

4) ümberasujatele tagatakse jumalateenistuse vabadus, maksudest ja andamite maksmise vabadus 30 aastaks ja nad vabastatakse sõjaväe- ja tsiviilteenistuse täitmise kohustusest;

5) kui aga nad sõidavad Venemaalt ära, siis nad peavad jätma riigikassale 1/5 oma varast, kui nad elasid Venemaal 1 kuni 5 aastat, ja 1/10 osa, kui elasid 5 – 10 aastat****).

***Roscher. Grundlagen der Nationalökonomie, Bd. I, S. 579-
Schmollers's Jahrbücher, 1885, Heft I, S. 31 flg.

****)Полн. Собр. Зак. №№11880, 11881, 11896.

Muide, mitte ainult Euroopa riikide seadusandlused, vaid ka õigus, mis kehtib P-A Ühendriikides, selles emigrantide töötatud maal, kuni viimase ajani ei soodustanud oma alamate emigratsiooni. Kui selle vabariigi seadused juba ammu ajast tagasid välismaalastele selle kodakondsusesse lihtsa ülemineku, siis teisest küljest selle õiguse kommentaatorid ja kohtud hoidsid Ameerika kodanike suhtes, kes läksid üle teiste riikide alamlusse, täiesti vastupidiseid printsiipe. Selle riigi suurimad õiguse autoriteedid, nagu Kent ja Story, kaitsevad seda seisukohta, et Ameerika Ühendriikides kehtib inglise Common Law, millise määratlus alamsuse kohta sai ülalpool ära toodud. Praegu see arvamus peab olema muudetud, sest 1868.a. võttis Washingtoni kongress vastu billi, mis kuulutas täielikku emigreerumise vabadust*).

*)Kent's Commentaries on American Law, 7 ed. New-York 1851, t. II, p. 10.

Story. Commentaries on the Constitution of the United States, 2 ed. Boston 1851, t. III, p. 3 etc.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 236 et suiv.

Report on Naturalization, p. 78.

Õeldust on kerge veenduda, et siseriiklikel põhjustel Euroopas, ega ka Ameerikas pikka aega ei eksisteerinud ühest alamlusest teise mineku vabadust ja selle asjaoluga seletatakse seadusega ümberasumise õiguse mittetunnistamist. Alates möödunud sajandist, seadusandluste vaated emigratsioonile muutusid täiesti. Erandiks Venemaa, kõik kaasaegsed tsiviliseeritud riigid on imbunud läbi veendumusest, et ümberasumise õigus on iga kodaniku võõrandamatu õigus ja et iga kodanik võib vabalt alamlusest lahkuda. Muutus vaadetes toimus peamiselt viisil tänu sügavatele ümberkorraldustele, millised toimusid möödunud sajandil vanas riiklikus korras: emigratsioonivabadus on otsene uute ühiskondlike ja poliitiliste kordade tagajärg, mis põhjendatud inimisiksuse ja tema huvide austamisel. Selles suhtes muutunud tingimuste tagajärjel, emigratsioon võtab iga aastaga üha suuremad mõõtmed**).

***)1901.a. Emigreerus Euroopast Ameerika Ühendriikidesse: Saksamaalt – 21.651 inimest; Inglismaalt – 45.546; Venemaalt – 85.257; Rootslasi – 35.578; Itaaliast – 135.996; Ungarist ja Austriast – 113.390; Hiinast – 2.459 inimest. ((439.878 inimest)). Viimastel aastatel Venemaa emigrantide hulk pidevalt kasvab.

Artikkel 45. Ümberasjuteks (emigrantideks) ei loeta turisti, kes lühema või pikema aja viibib võõral territooriumil, või ka töösturit, kes oma käibe tõttu elab välismaal, omades seal oma vabrikuid ja kontoreid jne. Samamoodi ei loeta emigrandiks abiellumisel abikaasa kodakondsusesse üleminekut, kellele kandub üle mehe kodakondsus *ipso jure*.

Mitte ühtegi isikut ei saa lugeda emigrandiks, seni kuni ta ei väljenda ilmset kavatsust kodumaa mahajätmisest ja saada teise riigi kodanikuks. Emigratsioon eeldab endisest alamsusest lahkumist, milline ei toimu isiku suva järgi, vaid see on allutatud seadusliku korra teatud ettekirjutustele. Riigialamlusest vabastamine, kui ümberasumise hädavajalik tingimus, ja nagu me näeme allpool, et soetada uus alamlus, on üpris oluline juriidiline akt mitte ainult riigiõiguse seisukohast, vaid samuti rahvusvaheliste suhete vaatepunktist. Vaat miks on hädavajalik siin selgitada, millistel tingimustel võib alamlusest lahkumist pidada seaduslikuks*).

*)Cogordan. *La nationalite au point de vue des rapports internationaux*. Paris 1890, 2 edition, p. 164 et suiv.

Erinevate riikide seadusandlused lahendavad selle küsimuse erinevalt:

a)12. Mai 1870.a. Inglismaa naturalisatsiooniseadus tekitas pöörde Inglismaa alamlust puudutavas tavaõiguses. Selle seadusega loodi esmakordselt Inglismaa alamale rahvuslikust alamlusest lahkumise võimalus. Seadus sätestab, et iga Inglismaa alam, kui ta ei ole „alaealine, vaimuhaige, idioot ega abielunaine“, võib lõpetada oma alamluse teises riigis naturaliseerumisega. Peale selle, kui keegi on sündinud Inglismaa territooriumil välismaalase perre, või välismaa territooriumil inglastest alamate perre, ei soovi jääda Inglise alamaks, siis ta võib sellest alamlusest lahkuda, tehes ainult enne täisealiseks saamist Inglismaa alamlusest loobumise avalduse (declaration of alienage) rahukohtuniku ees, või kriminaal- või tsiviilkohtu kohtunike ees, või siis saadiku või konsuli ees. Sarnasest avaldusest piisab naturaliseeritud inglase alamlusest lahkumiseks*). Inglismaa seadusandlus lubab topeltalamlust**).

*)Hall. *A treatise on the foreign Powers and the British Crown*. Oxford 1894, p. 18 etc.
Westlake. *Treatise on Private International Law*, 2 ed London 1880, § 272 etc.

Cutler. *The Law of Naturalization as amended by the Naturalization Actys*, 1870. London 18712, p. 44 etc.

***)Hall, loc. cit., p. 54 etc.

Vanade Inglismaa vaadete mõju kajastub alamlusele uues seaduses selles suhtes, et ta ei tunnista tingimusetult välismaalasteks isikuid, kes on sündinud välismaalastest vanematest Inglismaa territooriumil, vaid nõuab neilt Inglismaa alamlusest lahkumise avaldust, nõnda et isikud, kes sellist avaldust ei teinud, võivad end seaduslikult pidada Inglismaa alamateks. Igal juhul, nagu neile isikutele, aga samuti Inglastena sündinutel on avatud alamlusest lahkumise vabadus.

b)Prantsusmaa alamlusest lahkumise tingimused on määratlenud *Code civil*; kuid selles on selles suhtes mõningad lüngad, mis sunnivad küsimuse täielikumaks väljaselgitamiseks pöörduma Prantsusmaa kohtupraktika poole.***). Prantsusmaa seadusandlus sai olulise muudatuse 1889 ja 1892 aastatel****).

***)Cogordan. *La Nationalite*, p. 171 etc.

Rouard de Card. *La nationalite francaise*, Paris 1893.

Report on Naturalization, p. 19 etc.

****)Seaduse tekst on 1889.a. *Annuaire de legislation comparee*, t. IX 1890, p. 119 et suiv.
Cogordan. *La Nationalite*, p. 452 et suiv.

Prantsususe õiguse järgi rahvuslikud alamligid suhted lakkavad:

1) välisriigis naturaliseerumise tõttu (expatriation). Prantsusmaa kohtute tõlgenduse järgi ei loeta igat naturaliseerumist Prantsusmaa alamlusest lahkumiseks. Sellise akti jõustumiseks on Prantsusmaal hädavajalik, et naturaliseerumine oleks täielik, s.t. ananks edasi kõik sünnilt alamlaste tsiviil- ja poliitilised õigused; et Prantsusmaa alam oleks teovõimeline aj avaldaks naturaliseerumiseks nõusolku ja mis kõige olulisem, et see tema poolne välisriigi alamluse vastuvõtmine ei oleks tehtud *in fraudem legis* ((rikkudes õigust)), näiteks, et saada välismaal lahutust või hoida kõrvale sõjaväeteenistusse minekust*).

*)Cogordan, loc. Cit., p. 174 et suiv .

Martitz. Das Recht der Staatsangehörigkeit im internationalen Verkehr (Hirt's Annalen Lpz. 1875), S. 1118 ff.

Laurent. Droit civil international, t. III, p. 177 et suiv.

2)Prantsusmaa alamlus katkeb, Code civil Artikkel 17. § 3 määruste alusel, prantslase poolse mingi välisriigi valitsuse avaliku ametikoha, oma valitsuse loata, vastuvõtmisel.

Kommentaatorid selgitavad seda määrust selles mõttes, et välisriigis lubamatus auametis teenistus või konsuli ametis oleks ei võta prantslaselt tema kaasasündinud alamlust. Kohtu asi on igal üksikul juhtumil otsustada, kas prantslase poolt välismaal täidetav amet on avalik ja kas selles alamluses olekus satub prantslase alamlik suhe vastuollu oma isamaa suhetega**).

**)Cogordan. La Nationalite, p. 292 et suiv.

Rouard de Card. La nationalite, p. 231 et suiv.

3)Prantsusmaa alama loata välisriigi teenistuse asumine võtab tingimusetult tale alamluse ja kui prantslane osaleb oma isamaa vastases sõjas, siis temale mõistetakse *Code penal* Artikkel 75 alusel surmanuhtlus. Selline karistus määratakse üldse kõigile prantslastele, isegi välismaal naturaliseerunute suhtes, kes tõstsid relva oma kodumaa vastu.

4)Prantslanna abiellumine välismalasega lõpetab tema alamluse, sest üldtunnustatud põhimõtte järgi läheb naine mehe riigialamlusse. See reegel on korduv kõigis kaasaegsetes seadusandlustes. Peale ülalpool toodud neljast juhust on välismaalaste lapsed, kes on sündinud Prantsusmaa territooriumil ja kes ka ise on sündinud Prantsusmaal, loetakse Prantsusmaa kodanikeks, kuid neil on õigus teatud tingimusi täites loobuda Prantsuse kodakondsusest*).

*)Rouard de Card, loc. cit., p. 243.

Lõpuks, kuni 1889.a. Seaduseni, kuningas Louis XIV 1669.a. edikti aegadest peale, prantslane kaotas kodanikuõiguse, kui ta rändas elama välismaale „tagasituleku kavatsuseta“ (sans esprit de retour). See määrus kutsus pidevalt praktikas esile suuri raskusi ja seepärast see tühistati 1889.a.**).

**)Cogordan, loc. cit., p. 291 et suiv.

Rouard de Card, p. 213 et suiv.

Laurent. Droit civil international, III, 201 et suiv.

c)Kehtiv Saksamaa 1 juuni 1870.a. kodakondsete alamlusest väljumise seadus ei ole miski muu, kui Preisimaa 1842.a. seaduse täiendatud väljaanne. Nii esimeses kui teises määratletakse

ümberasumise õigus peaegu erandlikult sõjaväeteenistuse kohustuse täitmise vaatepunktist. 1870.a. seadus näitab neid kolme juhtumit, kui kaotatakse Saksamaa alamsus:

1) Saksamaa alam võib omal soovil alamlusest loobuda. Sellise väljumise tegelikkuseks saamiseks on tarvis isamaa valitsuse luba. Kuid sellist luba ei anta ühelegi isikule 17 – 25 .a., kes ei esita sõjaväe ametkonna tõendit sellest, et alamlusest ei loobuta sõjaväekohustuse täitmisest kõrvalehoidmiseks ja tingimustetult ei anta seda tegevteenistuses või maakaitstes olevatele isikutele.

2) Saksamaa alamad võivad valitsuse korralduse alusel olla alamlusest ilma jäetud, kui nad sõja ajal ei ilmu, kutsel, kindlaksmääratud tähtajal oma isamaale või kui olles loata astunud välisriigi teenistusse, ei lahkuks sealt valitsuse kutsel.

3) Vahetpidamatut kümneaastast välismaal elamist loetakse alamlusest loobumiseks. Sakasamaa konsulaatides immatrikuleerimine katkestab selle tähtaja jooksu.

Neist määrustest on näha, et Saksamaa alamlusest väljumiseks on hädavajalik Saksamaa valitsuse luba. Välismaal naturaliseerumist ei loeta alamluse lõpetamise seaduslikuks aluseks.*)-

*)Cahn. Das Reichsgesetz über die Erwerbung und den Verlust der Reichs- und Staatsangehörigkeit vom 1. Juni 1870. Berlin 1889.

Martitz. Das Recht der Staatsangehörigkeit, S. 1152 – 1169 (Hirth's Annalen 1875).

Laband. Das Staatsrecht des Deutschen Reiches, Tübingen 1880, Bd. III, Abdh. I, 140 ff.

Harburger. Bedenken gegen das deutsche Naturalisationverfahren (Holtzendorff's Jahrbuch, B. IV, S. 478 ff.).

Saksa valitsuse korraldus 9. sept. 1885 a. (Journal du droit int. Prive, 1885, p. 584).

Suuri raskusi kujutavad endast õigete rahvusvaheliste suhte vaatepunktist Saksamaa seadusandlusega lubatav kahekordne alamlus, millise jõul Saksamaa alam võib olla ühel ja samal ajal Saksamaa ja mõne teise välisriigi alam**).

***)Cahn, loc. cit., S. 181 u. flg.

Saksamaa juristide arvates, Albert, Saxe-Coburgi prints, kes abiellus 1840.a. Inglismaa kuninganna Victoriaga, ei kaotanud, Inglismaal naturaliseerudes, oma Saksamaa alamlust. Prints Albert ja Inglismaa kuninganna Victoria loeti nii inglaseks kui coburglasteks ühel ja samal ajal! Vaat miks Edinburgi hertsog Alfred, Inglismaa kuninganna poeg, võis astuda 1894.a. Saxe-Coburgi troonile, jäädes inglise printsiks.

d) Austria-Ungari seadusandlus kannatab käesolevas küsimuses ebamääralisuse ning lünklikkuse all. Siin on veel osalt jõus 1832.a. Emigratsiooniseadus, milline oma peamistes määrustes on läbi imbinud möödunud sajandi vaadetest, et riigist lubamatu väljarändamine on kuritegu. Selle seaduse alusel kaotatakse alamlus:

1) välisriigi teenistusse astumisega;

2) mingisse välismaisesse religioossesse asutusse astumisel;

3) välismaal viie aasta pikkusel viibimisel, kui ta vaid ei oma siin kinnisvara või äri- või tootmisettevõtteid.

1867.a. riigi põhiseadus muutis vana korra ära, piirates väljarändamise õiguse sõjaväeteenistuse kohustuse täitmise ajaga. Käesoleval ajal kõigilt Austria-Ungari alamatelt ei nõuta spetsiaalset luba väljarändamiseks, kellel sõjaväeteenistuse kohustust ei ole. Teised küsimused, mis puudutavad väljarändamist, seaduses sätestatud ei ole*).

*)Vesque v. Püttlingen. Internationales Privatrecht, S. 108 ff.

Report on Naturalization, p. 25, 92.

Laurent. Droit civil international (t. III, p. 247) eksib Austria seadusandluse tegeliku mõtte suhtes.

e) 1865. a. Itaalia seaduse alusel saab isamaa alamlusest lahkuda:

- 1) Itaalia alama poolt alamlusest loobumise avalduse tegemisel;
- 2) naturaliseerumisel välisriigis;
- 3) ilma isamaa riigivõimu loata välisriigi teenistusse astumisel**).

***) Pasquale Fiore. Diritto internazionale privato. Firenze, § 63, p. 100 e seg.
Report on Naturalization, p. 27 etc.

f) Vene seadusandluses ei ole mingeid kindlaksmääratud juhiseid, mis puudutavad kaasasündinud alamlusest ilmajäämist. Saab isegi tõestada, et sünnilt Venemaa alamad ei saa mitte kunagi seaduslikult alamlusest lahkuda. Улод. О нак. Ст. 325 sõnab: "Kes, lahkudes isamaalt, astub välisriigi teenistusse valitsuse loata või astub välisriigi alamlusse, see sellise truualamlikkuse, kohuse ja töötuse rikkumise eest allutatakse kõigist seisuse õigustest ilmajätmisele ning igaveseks ajaks riigi piiridest väljakihutamisele, või kui tullakse hiljem omavoliliselt Venemaale, Siberisse asumisele saatmisele." Selle artikli järgi on isegi normaalne naturaliseerumise teel alamlusest väljumine võrdsustatud kuriteoga. Kuid teisest küljest, ei saa väita, et meie seadusandlus ei tunnistanud, äärmisel juhul, põhimõtteliselt, sündinud alamate alamlusest seadusliku väljumise võimalust. Me peame silmas Sõjaväeteenistuskohustuse seaduse 3 artiklit, milline lubab Venemaa alamlusest vabastada „ isikuid üle 15 aasta vanuste, vaid peale nende poolse sõjaväeteenistuskohustuse täitmist“. Alamlusest vabastamise korda, siiski, ei ole mingi seadusega ette nähtud***).

***) Градовский. Курсъ Государственнаго права, т. 1, стр. 341 и след.

Võib loota, et see seaduselünk meie seadusandluses lähimas tulevikus kõrvaldatakse. Spetsiaalne komisjon, mis endise Siseministri senator von Pleve juhatamise all, koosnedes erinevate ametkondade esindajatest, on koostanud seaduse eelnõu, millise alusel tunnistatakse kõigil Venemaa alamatel alamsusest lahkumise õigust, erandiks isikud, kes on seaduses otse mainitud.

Täiesti teisiti suhtub seadusandlus välismaalaste Venemaa kodakondsuse võtmisesse. Nagu me allpool näeme, 1864. a. Naturalisatsiooniseadus avab ukseid kõigile välismaa alamatele, kes soovivad Venemaal naturaliseeruda. Selle seaduse samaaegne eksisteerimine ja eelmainitud seaduse Artikkel 325 on vasturääkivuses rahvusvahelise vastastikulisuse printsiibiga ja on ebanormaalne nähtus. ((Venemaa alam ei saa naturaliseeruda, välismaalane saab)).

Artikkel 46. Kui enamus kaasaegsete tsiviliseeritud riikide seadused tunnistavad alamlusest lahkumise õigust ja seega ka ümberasumise õigust, siis sellest ei tulene, et kaasaegsed riigid kaitsevad emigrante ja täidavad üldse nende suhtes oma kohustusi.

Riigi sisepoliitika asjaks on õieti hinnata emigratsiooni poliitilist ja majanduslikku tähendust. Teatud tingimustes ta võib olla riigile hüve; teistel asjaoludel võib sellest saada suur häda ja viletsus. Vaesele ja liialt ülerahvastatud riigile on see hea; kuid riigile, mis vajab tööjõudu, on see häda, eriti siis, kui emigreeruvad elanikonna parimad elemendid, nii nagu oli Prantsusmaal (hugenotid) ja Inglismaal (puritaanid). Igal juhul, liiga suur emigratsioon viitab ühiskondliku- ja poliitilise elu tingimuste ebanormaalsusele riigis. Ta on riigile eelhoiatuseks sellel juhtumil, kui seda ei kutsunud esile ja ei toetanud majanduslikud tingimused. Riigile on üpris oluline kasutada

emigratsiooni koloniseerimiseks, s.t. suunata see sinna, kuhu on asutatud koloonia*).

*)Saksa majandusteadlased väidavad, et Saksamaa kaotas emigratsiooni tõttu 7,5 miljardit marka ja et kogu see suur summa on viidud Ameerika Ühendriikidesse. Schmoller's Jahrbuch , 1881, S. 329; S. 255 ff.

L.v.Stein. Verwaltungslehre, Bd. II, S. 163 ff.;

Handbuch der Verwaltungslehre, S. 78 ff.

Gumplowicz. Verwaltungslehre, S. 227.

Roscher. Nationalökonomie, Bd. I, § 260.

Wagner u. Nasse. Lehrbuch, S. 481 ff.

Bluntschli. Staatswörterbuch, Bd. I, v. Auswanderung.

Kapp. Immigration and the Commissioners of Emigration of the State of New-York. New-York 1870, chap. VIII. Journal du droit int. Prive, t. XII, p. 126.

Kõik need on riigiõiguse ja sise poliitika küsimused. Kuid emigratsioon ja sellega ühenduses olev alamlusest lahkumine on rahvusvahelise õiguse küsimuste sisu. Nad puudutavad niivõrd üksikute isikute huve, kui ka riikide õigusi ja kohustusi rahvusvahelistes suhetes. Kuid kahjuks, see vaatepunkt on kuni käesoleva ajani ebapiisavalt valitsuste tähelepanu köitnud ja ühiste emigratsiooni puutuvate meetmete võtmise hädavajadus ei ole veel jõudnud üleüldisesse arusaama.

Emigrantide saatus kutsus tihti esile tõsiseid rahvusvahelisi probleeme. Viimasel ajal olid juhtumid, et emigrandid, petetud ja ahastuses, pöördusid tagasi. Tekib küsimus, kelle alamad nad nüüd on? Paljude riikide seaduste järgi (Austria-Ungari, Taani, Rootsi jt.) ja kooskõlas Venemaa valitsuse praktikaga selles küsimuses, selle sama emigreerumise faktiga lakkavad olemast nende riikide alamad; kuid nad ei olnud veel teise riigi alamlust saanud. Kes siis peaks sellistele emigrantidele materiaalset abi andma nende rännaku teel „töötatud maale“ ja ka tagasiteel? Sajad inimesed, kes vajavad eriti hoolt ja kaitset, jäävad de jure alamlusest ning mingigi riigi toetuse õigusest välja.

Sarnases olukorras osutusid olevat 1877 ja 1878.a. Saraatovi kolonistid, kes lahkusid Venemaalt osalt sõjaväeteenistuse kohustuse täitmise eest kõrvalehoidmise, osalt osavate agentide meelitusi uskudes, kes lootsid oma kasuks ära kasutada kolonistide kergeusklikkust. Kolonistid müüsid Venemaal oma vara maha ja rändasid koos perelega Brasiiliasse, et asuda seal sobivates kohtades elama. Kuid seal nad vabu, asustamiseks sobivaid maid ei leidnud. Ebaharjumuspärane kliima ei lasknud sinna kauemaks jääda ja kolonistid otsustasid kodumaale tagasi sõita. Nad saabusid Antverpeni ja Hamburgi, olles kulutanud kogu raha. Tuli kohalikele võimudele abi paluda. Siis pandi käima Belgia ja Saksamaa vaheline kirjavahetus ühelt poolt ja teiselt Venemaa poolt selles küsimuses, et kelle alamad siis need kolonistid lõpuks on ja kes peab neid varustama hädapäraste vahenditega? Venemaa valitsus keeldus abistamast sel alusel, et nad lahkusid kodumaalt vabatahtlikult ja kuigi neid oli mitmeid kordi hoiatatud Ameerikas ees ootavast olukorrast ja neid enam ei saa pidada Venemaa alamateks. Seda enam ei saanud neid oma kodanikeks pidada Hamburg, Saksamaa ja Belgia. Siiski, Belgia parlamendikojad ja Hamburgi senat määrasid inimarmastusest teatud summad kolonistide aitamiseks; Saksamaa valitsus korraldas väljarändajate saatmise Venemaa piirile ja peale pikki läbirääkimisi piirivalvejõududega, olid neist paljud, lõpuks, tagasi vanades paikades.

Samasugune asi juhtus vene juutidega, kes rändasid hulga kaupa Ameerika Ühendriikidesse ning Austriasse 1881 - 1882.a. Galiitsias said nad Austria riigikassast toiduraha, kuna meie valitsus abistamisest keeldus. Venemaa juudid, kes tulid Ameerikast tagasi Pariisi, umbes 800 inimest, olid Prantsusmaa valitsuse ülalpidamisel.

Tekivad ka teised raskused, millised tõestavad veenvalt rahvusvaheliste kokkulepete ja meedete hädavajadust. Mida teha sel juhtumil, kui riik mingil põhjusel takistab immigratsiooni oma piiridesse? Mitte ükski riik ei ole kohustatud võtma enda juurde võõramaiseid ümberasujaid, sõlmimata selles asjas formaalseid kohustusi. Kes sellisel juhtumil on kohustatud osalema

emigrantide saatuses? Selles suhtes on üpris iseloomulik järsk pööre, mis on toimunud viimastel aastatel Ameerika Ühendriikide seadusandluses. Kuni viimase ajani peeti seda maad immigrantide töötatud maaks. Alates 1821 kuni 1901.a. Kasvas Ameerika Ühendriikide elanikkond immigrantide naturaliseerimise teel 19, 986, 818 inimese võrra. Nende hulgas oli Inglismaa alamaid üle 7 miljoni; venelasi 1. 018, 242 inimest. 1896.a. Seadus kitsendas märkimisväärselt Ameerika Ühendriikidesse sisserändajate voogu. Kõik immigrantid võetakse Ameerikasse jõudes uurimise alla. Kirjaoskamatud ja varatud saadetakse tagasi. On ilmselge, et ümberasumise reguleerimine ei ammendu siseriikliku seadusandlusega ja administratiivsete meetmetega, mis võetud oma riigi huvisid silmas pidades, vaid see nõuab rahvusvahelisi kokkulepeid inimisiksuse austuse ning riikide vastastikustes huvides. Sellele eesmärgile vastavad alljärgnevad laused, millised peavad leidma koha igas sellistest leingutest.

1. Emigreerumise õigus ei tähenda ümberasujate tingimusetut õigust olla teise riigi poolt vastu võetud. Iga territoriaalne võim võib emigrantide vastuvõtmiseks esitada oma tingimused. Ta ei tohi selles suhtes minna vastuollu rahvusvahelise suhtlemise põhiliste nõudmistega, s.t. seada emigrantidele selliseid piiranguid, millised oleksid olnud võrdjõulised nende maale pääsu lõpetamisele. Formaalsed kokkulepped võivad kõige paremini määratleda, millised tingimused on asustamiseks lubatavad ja milliseid ei tohiks seada.

Hiina ja P-Ameerika Ühendriikide vahel oli sõlmitud 1868.a. Konventsioon oma alamate vastastikusest teineteise territooriumile ümberasumise lubamisest*).

*)Mayers. Treaties between the Empire of China and Foreign Powers, p. 94.

Bancroft Davis. Treaties and Conventions concluded between the United States of America and other Powers. Washington 1873, p. 167, 961 ff.

Kasutades seda kokkulepet, saabusid Ameerika Lääne-osariikidesse suured hiinlaste hulgad, kes rahuldades kõiki heade tööliste esitatud nõudmisi, nende väikese töötasu soovil, ähvardasid tööturult välja tõrjuda pärismaalastest alamad. Kohalik elanikkond muutus sisserändajate suhtes vaenulikuks ja et hoida ära rahutusi ja et mitte teha liiga oma põliste alamatele, andis Washingtoni valitsus 1881.a. välja seaduse, millise alusel keelati 10 aasta kestel hiinlaste Ühendriikidesse rändamine. See meede oleks olnud seaduslik, kui ei oleks olnud olemas 1868.a. traktaati, mis lubas Hiina alamatel Ühendriikide piires vabalt elukohta valida. Viimasel ajal (1894.a.) sõlmiti mõlema riigi vahel selles küsimuses kokkulepe ja Hiina nõustus lepingust mittekinnipidamisega**).

***)Wharton. Treatise on the conflict of laws or Private International Law. Philadelphia, 2 ed 1881, § 12.

Varigny. L'invasion chinoise et le socialisme aux Etats-Unis. (Revue des Deux Mondes, 1 oct. 1878).

Max Leclerc. „L'emigration chinoise et les relations internationales“ (Revue des D. M. , 1. avril 1889).

Cailleux. La question chinoise aux Etats-Unis et dans les possessions des puissances europeennes. Paris 1898.

1888.a. alguses tekkis samasugune kokkupõrge Hiina ja Inglismaa vahel, kuna Austraalia kolooniad keeldusid otsustavalt enese juurde hiinlaste lubamisest. Londoni valitsus oli sunnitud alluma Austraalia parlamendi üksmeelsele nõudmisele, vaatamata Inglismaa ja Hiina Keisririigi rahvusvaheliste kohustuste vastuolule.

2. Immigratsiooni tõkked, millised ei ole õigustatud territoriaalse võimu seaduslike huvidega, riikliku- ja majandusliku korra huvidega, vaid mis on esile kutsutud rahalistest või keskaegsetest arusaamadest, peavad olema rahvusvaheliste lepingutega tühistatud. Mitte ainult elanike vabadus,

vaid ka nende ümberasumise õigus peab olema tagatud igal isikul, kohalikele seadustele ning politseilisele korrale allumise tingimisel.

Suur hulk uusima aja traktaate on täiesti kooskõlas ülalpool väljendatud lausetega. Selles suhtes võib viidata Saksamaa ja Šveitsi 1876.a. vastastikku ümberasuvate alamaid puudutavale lepingule*).

*)Staudinger. Sammlung von Staatsverträgen des Deutschen Reiches, S. 247 ff.

Immigratsiooni seaduslikud tingimused määratletakse samuti paljudes kommerts-traktaatides, näiteks, Austria-Vene 1785.a. (Artikkel 27), Venemaa-Itaalia 1863.a. Šveitsi ja Venemaa vaheline 1872.a. Prantsusmaa ja Venemaa 1874.a. jt. **).

**)*Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ»*, т. II, № 41.

Annuaire diplomatique de l' Empire de Russie, 1864, p. 282; 1874, p. 199; 1874, p. 161.

Высоч. Утверженное положение Комитета Министровъ от 1 мая 1817 г. о невоспрещении иностранцамъ на основании манифеста 22 июля 1763 г. (П.С.З. №11881), «переводить ихъ имения из России въ свое отечество» (П.С.З. №26826).

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 81 et suiv.

Neumann. Recueil des traites, t. III, 644; t. IV, 374, 436, 439 etc.

Stroerk Holtzendorff's Handbuch, Bd. II, §§ 117 – 118.

3.Seni kuni ümberasujad ei ole seaduslikult teise riigi koosseisu võetud, s.t. ei ole naturaliseeritud, nad peavad olema loetud oma kodumaa alamluses olevateks.

See põhimõte on ümberlükkamatu õiguse vaatepunktist ja see on võimelised lõpetama kurbi arusaamatusi, millised tekkisid praktikas emigranti alamsuse küsimuses. Rahvusvahelistes suhetes ei tohiks olla alamlusetuse olukorda. Iga isik peab teadma, millised seadused määratlevad tema õigusseisundit ja milline valitsus peab, vajadusel, osutama temale abi ning kaitset. Teisest küljest, meie poolt esitatud põhimõte kõrvaldab võimaluse, mis eksisterib käesoleval ajal, kasutada riikliku elu kasusid, kandmata mingeid kohustusi riigi suhtes, millises isik elab, ega ega ka oma kodumaa vastu.

Ülevalpool nimetatud Saksa-Šveitsi traktaadi 7 artiklis on see tingimus määratletud. Veelgi enam on see täpsustatud 1894.a. Vene-Saksa konventsioonis „väljasaatmisele kuuluvate isikute majutamisesest“. Selle artikkel 1 sõnab: „Kumbki lepingupool kohustub vastu võtma neid oma endisi alamaid, kes, kaotanud oma alamluse välismaal elamise, või alamlusest lahkumise tõttu, või siis mingil teisel põhjusel, ei soetanud teise riigialamlust“.

4.Kuid, vastupidi, et saada naturilatsiooni, on hädavajalik, et välismaalane lahkuks endisest alamlusest. Kui alamlusetus ((kodakondsusetus)) on ebanormaalne ja kahjulik nähtus, siis mitte vähem on õigusele ja riikidevahelistele headele suhetele vasturääkiv topeltkodakondsus. Põhimõtteliselt ei saa keegi olla kahe või enama riigi, vaid saab olla ühe riigi alam.

Nõnda nimetatavad „segaalamad“ (subjekts mixes) asuvad ainult ühe riigi alamluses, kuid maavaldajana alluvad ka selle riigi seadustele ja võimudele, millises ta valdab kinnisvara*).

*) *Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ»*, т. III, стр. 321 и след. Vene-Austria 1845.a. traktaadi artiklites X-XXII.

Lehr. Dudoit de se prevaloir d'une double nationalite et des limites de ce droit. (Revue de droit international, t. XII, p. 312 et suiv.)

Seda küsimust me puudutame veel allpool. Siin me ainult märgime, et riigile on soovitav, kuid mitte kohustuslik mittevõtta välismaalasi oma alamlusse, veelgi enam, jätta neid ilma asustamise õigusest, seni kuni nad ei esita tõendi, et isamaaline valitsus vabastas neid endisest

alamlusest või et nad täitsid tema suhtes kõik oma seaduslikud kohustused. Peale spetsiaalsete kokkulepete ei ole ühelgi riigil juriidilist kohustust sundida välismaalasi täitma oma isamaa kasuks oma kohustusi.

1876.a. Saksa-Šveitsi traktaadi artikkel 8 määrsutes on sätestatud, et lepingupooled „jätavad enesele õiguse“ keelduda nende isikute vastuvõtmise, kes ei ole vabastatud Saksa või Šveitsi seaduse alustel sõjaväeteenistuskohustusest, millest on näha, et äraütlemise õigus on antud juhtumil diskretsiooniline ((võimu äranägemise järgne)) õigus, millist valitsused võivad kasutada või ka mittekasutada, oma äranägemise järgi.

5. Riigi, millisest välja rännatakse, moraalne ja juriidiline kohustus on emigrantide aitamine ning kaitsmine piires, millistes seaduslikul alusel kaitstakse alamaid.

Ei tohi lähtuda sellisest põhimõttest, et emigrandid, kes jätsid vabatahtlikult maha oma kodumaa, ei peaks arvestama tema kastundega, et, katkestades temaga sidemed, on nad väärt karistust, mitte abi. Selline suhtumine väljarändajatesse, on eelkõige, vastuolus tsiviliseeritud valitsuse väärikusega. Seejärel, on see ebaõiglane, kuna isikud, kes otsustavad välja rännata, on selleks sunnitud sellistel asjaoludel, mis on tekkinud ja kõrvaldamata jäetud selle sama riigi poolt. Vaevu on õiglane neis tingimustes õiglane emigrantide peale „nina kirtsutada“. Lõpuks, heites endalt väljarändajate abistamise kohustuse, lastakse silmist, kuivõrd kasulik on valitsusele säilitada nende poolehoid isamaale. Vähe pööratakse tähelepanu emigratsiooni suurele rahvusvahelisele tähtsusele selles suhtes, et mida suurearvulisemad ja mõjukamad emigrandid neid vastu võtnud riigis on, mida tugevam on nende armastus endise kodumaa vastu, seda kindlamaks võivad muutuda mõlema riigi vahelised suhted*).

*)Vaata Inglise valitsuse korraldust 1866.a. novembrist ja Austria-Ungari tsirkulaari 14 septembrist 1871.a.

Neumann. Recueil de traites, Nouv. Suite, t. IV, № 382; t. VII, №688.

6. Et paremini teostada ülesandeid, mis lasuvad riikidel emigrantide suhtes, on hädavajalik üldine rahvusvaheline kokkulepe, millise aluseks peab olema pandud kaks printsiipi:

a) iga riik tunistab end kohustatuks hoolitsema ümberasujate eest kuni nende uude alamlusse astumise hetkeni ega loobuma neist, kui nad naasevad kodumaale;

b) kõik riigid, milliseid riike ümberasujad ületavad, kohustuvad neile andma, kui tarvis kaitset ja abi, omades väljarändajate päritoluriigilt kulude väljanõudmise õigust.

Selline kokkulepe on tingimusetult hädavajalik, eriti kui pidada silmas Austria-Ungari, Taani, Rootsi ja Norra ja Venemaa seadusandlusi, millistes juba emigreerumise fakt on alamluse kaotuseks piisav.

III. Naturaliseerumisest.

Artikkel 47. Ümberasumise vabadus ei ole täielikult tagatud, kui emigrantidele ei eksisteeri võimalust uuel kodumaal täieõiguslikeks kodanikeks saamise võimalust. Kaasaegsetes haritud riikides on igale emigrandile avatud see võimalus naturaliseerumise akti korras, mil välismaalane võetakse antud riigi alamlusse**).

Folleville. Traite theorique et pratique de la naturalisation. Paris 1880.

Cogordan. De la Nationalite, p. 180 et suiv.

Laurent. Droit civil international. t. III, p. 174 et suiv.

Rapport de M. Asser a l'Institut de droit international 1879, (Annuaire de L'Institut, 1879 80, t. I, p. 195).

Stoicesco. Etude sur la naturalisation etc. Paris 1876.

Martitz. Recht der Staatsangehörigkeit im internationalen Verkehr. Lpz. 1875.

Bluntschli. Deutsche Naturalisation einer separirten Französin. Heidelberg 1876.

Report of the Royal Commissioners on Naturalization and Allegiance 1869.

Sir Cockburn. Nationality.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, II, 193 et suiv.

Westlake- De la naturalisation et de l'expatriation ou de changement de nationalite (Revue de droit int. t. I, p. 102 et suiv.).

Holtendorff's Handbuch, Bd. II, § 117.

Naturaliseerumise õigus on uue aja nähtus. See on loomuliku suhtlemise tulemus, milline on tunginud Euroopa riikide rahvaste kõikidesse eluvaldkondadesse.

Vanal ajal, riikide suletusel ja isoleeritusel, lubati naturaliseerumist ainult erandjuhtudel ja see oli seotud selliste formaalsustega, milliseid pigem piirasid selle rakendamist. Näiteks Saloni seaduste järgi Ateena kodanike hulka võtmiseks oli vajalik, et välismaalane osutaks rahvale olulisi teeneid ja et rahvakoosolek ja senat kaks korda tema poolt hääletaks. Rooma civitas vabariiklikul ajal provintslasi isegi ei naturaliseeritud. Kuid keiserlikul ajal oli see õigus laiendatud kogu keisririigi vabale elanikonnale, mistõttu naturaliseerumise vajadus, pidades silmas Rooma valduste väga suurt ulatust, kadus üldse.

Keskajal ei saanud kedagi pidada alamaks, kellel ei olnud maad ja kes ei kuulunud teatud seisusesse ((talupoegade seisus)). Maa külge kinnistatus ja seisuste suletus olid peamiseks taksitusteks kesk ajal, nii ümberasumisele, kui ka naturaliseerimisele. Kuningavõim samuti ei soodustanud emigratsiooni; kuid nn. valgustatud despotismi perioodil lubati ja isegi soodustati erinevate meetmetega immigratsiooni, mil asunikud muudeti neid vastu võtnud riigis kohustuslikult alamateks. Igal juhul, seni kuni ei eksisteerinud sobivaid reisimisvahendeid, seni kuni välismaalaste varalised ja isiklikud õigused olid piiratud ja väljarändamist vaadeldi kui kuritegu, seni ei tekkinud seadusega sätestatud naturaliseerimise küsimust*).

*)Nicot. Etude historique sur la naturalisation, Paris 1868.

Kehtivad seadusandlikud määrused alamlusse võtmisest, puutudes üldse isiku, kui rahvusvahelise suhtluse osalise, õigustesse, peavad olema käsitletud kui kaasaegse rahvusvahelise juriidilise korra sisulised osad.

a)Inglise seadusandlus. Inglismaal on naturaliseerimise ajalugu jaotatav kahte, 1870.a. eraldavasse perioodi. Enne nimetatud aatstat oli Inglismaa alamateks jaotamise kaks viisi:

1)denisatsioon (denization) ja

2)naturaliseerimine.

Denisatsioon anti kuninga korraldusega (uusimal ajal siseministri poolt) ja sellega poliitilised õigused välismaalasele ei kaasnenud*).

*)Cutler. Law of naturalization, p. 14 etc.

Westlake. Private International Law, p. 289.

Phillimore. Commentaries, t. I, p. 385.

Hall. A Treatise on the foreign Powers, p. 24 etc.

Nii, näiteks, kui Venemaa alam astuks, oma valitsuse loata, Inglismaa teenistusse ja saaks seejärel Inglismaal naturalisatsiooni, siis ta oleks tunnustatud Inglismaa alamaks kõikide teiste riikide suhtes, peale Venemaa, ja naasunud sinna, ta ei leiaks siin eest Inglismaa saatkonna kaitset,

kui tema suhtes rakendatakse kriminaalkoodeksi 325 artiklit.

Inglise kolooniatel on iseseisev õigus anda välja naturalisatsiooniseadusi. Kolooniates naturaliseeritud välismaalast ei loeta metropolis Inglismaa alamaks, samuti ei ole ühes koloonias naturalisatseerumine kohustuslik teistele kolooniatele.

b)Prantsusmaa seadusandlus. Prantsusmaal määratletakse naturaliseerimise tingimused 1849, 1867 ja 1889.a. seadustega. Vana Prantsusmaa monarhia puhul oli naturaliseerimine kuningliku armulikkuse akt. Esimese revolutsiooni ajal, vastupidi, iga välismaalane, kes rahuldab seaduses väljendatud tingimustele, muutus, naturaliseerimise avaldust tegemata, sai täisõiguslikuks Prantsusmaa kodanikuks (1790.a. Seadus; 1790.a. Konstitutsiooni Artikkel 3,; 1793.a. Konstitutsiooni Artikkel 4.). See Prantsusmaa kodakondsuse iseseisva saamise süsteem eksiteeris kuni 1809.a., kui keiserliku dekreediga 17 märtsist oli taastatud vana kord: naturaliseerimise patentide valitsuse poolne väljaandmine. 1814.a. Dekreedi alusel eristati sellest tavalisest naturaliseerimisest erakordsed või suured naturaliseerimised (la grande naturalisation), milliseid anti seadusandlikus korras ja see andis välismalasele kõik poliitilised õigused. Selline eristamine tühistati 1852.a. ja seda enam ei eksisteeri**).

**)Cogordan. La Nationalite, p. 117 et suiv.

Foelix. Traite du droit international prive. Paris 1866, ed par Demangeat, t. I, p. 92 et suiv.

Dalloz. Repertoire, v. Naturalisation.

Report on Naturalization, p. 19 etc.

Prantsusmaa alamlusse ülemineku peamiseks tingimuseks loeti kõigis Prantsusmaa seadustes Prantsusmaal rohkem või vähem kestev elamine. Seda tähtaega lühendati administratiivsel või seadusandlikul viisil, välismaalaste suhtes, kes olid selle mingil viisil ära teeninud. Käesoleval ajal kehtivate seaduste alusel nõutakse naturaliseerumiseks, peale selle, elamaasumise luba (l'admission a' dom icile), millise annab, välismaalase palvel, justiitsminister. Selleks, et olla naturaliseeritud, peab välismaalane elama Prantsusmaal nimetatud palve esitamise päevast, kolm aastat. See kord kahaneb ühe aastani isikute suhtes, kes on oma talendiga, tootmis- või kaubandustegevusega jne. riigile kasulikud.

Peale selle, 1889.a. seaduse järgi, välismaalased, kes elavad 10 aastat Prantsusmaal ilma elamisloata, võivad viivitamatult saada naturalisatsiooni. Neilt ei nõuta enam 3 aastast elamist. Kuid kui välismalane sai elamisloa ja ta 5 aasta kestel ei kasutanud seda Prantsuse kodakondsuse saamiseks, siis ta jäetakse elamisloast ilma*).

*)Cogordan. La Nationalite, p. 129 et suiv.

Rouard de Card. La nationalite francaise, p. 89 et suiv.

Archives dipl., 1893, p. 197 et suiv.

Bulletin de la legislation comparee, 1892, № 3, p. 229 et suiv.

Annuaire de legislation comparee, 1890, IX annee, p. 119 et suiv.

Bonfils. Manuel de droit international public, p. 218 et suiv.

Elamise tähtaeg kaotati täiesti nende välismaalaste suhtes, kes soovisid võtta Prantsusmaa alamluse, kes osalesid 1870 – 1871.a. Saksama vastases sõjas. Kuid see erandlik privileeg kehtis vaid sõja ajal, kahe kuu kestel enne selle lõppu (26 oktoobri 1870.a.dekreet).

Sellel välismaalasel, kes elas Prantsusmaal kolm aastat, on õigus esitada justiitsministrile naturaliseerimispalve. Tõendeid tema truualamlikkuse kohta kogutakse võimude poolt aj kui sellise juurdluse tulemused on rahuldavad, annab vabariigi president, justiitsministri ettepaneku alusel, välja dekreedid naturaliseerimisest.

Alamlusse võetu saab kõik sünnilt Prantsusmaa kodanikega võrdsed kodaniku- ja poliitilised õigused.

Praegu kehtiva Prantsusmaa naturaliseerumist puudutava seadusandluse puuduseks on, peale

nende, mis juba esitatud uue 1877.a. seaduse kava esitajate poolt, Prantsusmaal naturaliseeruvate isikute ea määratlemine. Nõutakse, et viimased oleksid 21 aastased, samas, kui juriidilisest vaatepunktist oleks õigem iga mitte määratleda, sõnastades, nagu seda tehti Saksamaal, et naturaliseeritud saavad olla vaid isikud, kes on ta sünnimaa riigi seadustega teovõimeliseks kuulutatud. Kuna ühes riigis vastu võetud õigus- ja teovõimelisuse tingimused on kohustuslikud rakendada ta alamatele kõigis teistes riikides. Kuid Prantsusmaa praktika suureks väärtuseks on see, et ta tunnustab vaid üht kodakondsust, nõnda nagu igasugune isik, kes on naturaliseerunud Prantsusmaal, on käsitletav, kui isik, kes on katkestanud kõik oma endised alamuslikud suhted.

Üpris reljeefselt väljendab seda vaadet prantsuse justiitsminister oma Kreme kirjavahetuses lord Broughamiga. Viimane 1848.a. Väljendas Prantsusmaa alamaks saamise soovi, kuid ta sai Kremelt hoiatuse, et, võttes Prantsusmaa alamluse, ta „ei ole enam lord Brougham, vaid kodanik Brougham“. Sellele vastas lord Brougham, et ta jääb vaid Inglismaal „lordiks“, kuid Prantsusmaal on ta valmis loobuma kõigist õigustest, mis on vastuolus kodanike võrdsusega. Selle peale Kreme vastas kategooriliselt, et Prantsusmaa ei luba sellist vahettegemist; ta ei kannata, et Prantsusmaa kodanik oleks samaaegselt mingi teise riigi kodanik. „Selleks, et saada prantslaseks, - kirjutas ta lord Broughamile – on tarvis, et Te lakkaks olemast inglane. Te ei saa olla inglane Inglismaal ja prantslane Prantsusmaal: meie seadused on selle vastu ja seepärast tuleb teha valik“*).

*)Sir Alex. Cockburn. Nationality, p. 48.
Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 209.

c)Saksamaa seadusandlus. Saksamaa keisririigis kehtib 1 juuni 1870.a. naturalisatsiooniseadus, mis on antud esialgu välja Põhja-Saksa Liidule, kuid Keisririigi asutamisega laiendati see kõikide sellesse kuuluvate riikide üle.

1870.a. seaduse alusel Keisririigi alamlus eeldab ühe osastisriigi alamlust. Naturaliseerimise tingimused, on kohustuslikud kõigile Keisririiki moodustavatele riikidele, on järgmise olemusega:

- 1)Välismaalane, kes esitab sooviavalduse naturaliseerimiseks, peab tõestama, et ta on oma isamaa seaduste järgi teovõimeline (dispositionsfähig).
- 2)Ta peab olema laitmatu eluviisiga.
- 3)Elama antud Saksamaa riigis (elamise kestuse aega ei täpsustata).
- 4)Tal peavad olema iseseisvad elatusvahendid.

Iga valitsuse võimupädevuses on naturalisatsiooni andmine või selle andmisest keeldumine, isegi siis, kui sooviavalduse esitaja vastas kõigile esitatud seaduslikele tingimustele. Selle poolest erineb naturaliseerimine ühe Saksamaa riigi alamlusest teise Saksamaa riigi alamlusse võtmisest (Aufnahme). Vastuvõtmine on kohustuslik, kui isik elas riigi piires ja tal on elamisõigus. Saksamaa alamaks loetakse mitte ainult ühes Saksamaa riigis naturaliseeritud välismaalast, vaid ka mingit administratiivset ametikohta koolis, kiriku- või kogukonna -teenistuses olevat isikut. Selle määrusega on seadustatud välismaalasele võimalus olla üheaegselt Saksamaa alamaks ja samas ka mingi teise riigi alamaks*).

*)Laband. Staatsrecht des Deutschen Reiches, Bd. I, S. 162 ff.
Cahn. Das Reichsgesetz über die Erwerbung und den Verlust der Reichs- und Staatsangehörigkeit, s. 69 u. ff.
v. Martitz. Das Recht der Staatsangehörigkeit, S. 1152.
Report on Naturalization, p. 24.

Nii, näiteks, kui Venemaa alam astub Saksamaa teenistusse oma valitsuse loal, siis ta ei katkesta oma alamlust Venemaa suhtes, kuid samas ta loetakse 1870.a. seaduse alusel Saksamaa alamaks.

d)Austria-Ungari naturalisatsiooniseadusandlus ei paista silma oma kindlaksmääratlusega.

1867.a. Akt, millisega kehtestati Austria-Ungari dualism, lõi kahetise alamsuse: Austria ja Ungari.

Austerlast loetakse Ungaris välismaalaseks ja vastupidi. Selle või teise alamluse soetamiseks on hädavajalik, et välismaalane asuks elama vastava, Austria või Ungari provintsi kogukonda. Mõlemate kesisriigi pooltes viib naturaliseerimine endise alamluse kaotusele. Naturaliseerumata välismaalasi ei lubata Austria ega ka Ungari riigiteenistusse.*).

*)Vesque v. Püttlingen. Handbuch des Internationalen Privatrechts, S. 93 ff.

Report, p. 25 etc.

e)Šveitsi seadusandlus. Kuni 1876.a. naturalisatsiooniseaduse vastuvõtmiseni sõltus Šveitsi alamlus välismaalase poolt kodaniku õigustest ühes 22 Šveitsi kantonitest ja kuuluvusest ühte või teise kantoni kogukonda. Isik, kes on võetud kogukonda ja saades teatud kantoni kodanikuks, loetakse *ipso facto* Šveitsi alamaks ja ta sai föderaalvõimude kaitse. Kui silmas pidada, et Šveitsi territoorium on juba ammu ajast peale kõikidest Euroopa riikidest pärit emigrantide varjupaigaks, siis on täiesti mõistetavad ebamugavused, mis tekivad Šveitsi keskvalitsusele vanast naturaliseerimise korrast. Ta vastutas välisriikide eest nende riikide alamate naturaliseerimise eest, seejures ta ise selles aktis mitte kuidagi ei osalenud ega saanud kuidagi takistada seda ilmselt ebaseaduslikku naturaliseerimist. Seni kui see jäi väljaspoole Liidu õiguspädevust, olid rahvusvahelised kokkupõrked möödapääsamatud.

1876.a. seadus seadis naturaliseerimise Liidunõukogu, mis juhtis rahvusvahelisi suhteid, sõltuvusse.

1876.a. Seaduse 1. artikli alusel, Šveitsis naturaliseeruda soovija pidi selleks hankima Liidunõukogu loa, et saaks võtta kantoni ja kogukonna kodakondsuse. See luba võidakse anda, kooskõlas Artikkel 2 sätetega, järgmisel tingimustel:

1)kui välismaalane elas Šveitsis kaks aastat, ja

2)kui suhted eelmise riigiga on sellised, et naturaliseerimise lubamine ei anna põhjust karta mingeid Liidule kahjulikke tagajärgi.

Kuid muudes osades jäi vana naturaliseerimise kord samaks: ja praegu, nagu ka enne, tuli Šveitsi alamlusse minekuks olla mingi kantoni ja kogukonna liige. Naturaliseerimise akti ise määratletakse kantoni seadusandlusega. See on erinevates kantonites isesugune. Kuid üldiselt nõutakse kõigepealt kantoni valitsuse luba ühe kantoni kogukonna hingekirja võtmiseks, mille järel kogukond kohustub välismaalase enese juurde võtma, kui kanton temale naturalisatsiooni annab. Peale kantonis naturalisatsiooni saamist, võtab kogukond naturaliseeritu oma liikmeks.

Uue seaduse sisuline eripära seisneb keskvalitsuse kontrollis, milline on täiesti hädavajalik naturaliseerimise, kui rahvusvahelise akti tähenduse tõttu. Uue naturaliseerimise seaduse järgi naturaliseerimist ei lubata, kui see võib tekitada Liidule mingit kahju. Nii nagu see kahju on võimalik, eelkõige, naturaliseeritu topeltkodakondsusega seotud probleemidest, siis Šveitsi valitsus topeltalamlust ei luba. Šveitsis naturaliseeruv peab esitama liiduvõimule tõendid, et ta endine alamlus on lõppenud. Vaid neile isikutele lubatakse naturaliseerumist, kes vastavad kodumaal kehtivale alamlusest lahkumise tingimuste nõudmistele. Naturaliseerumine *in fraudem legis* ((õigust rikkudes)) ei leia Šveitsi valitsuse kaitset.*).

*)Rüttimann. Das nordamerikanische Bundesstaatsrecht verlichen mit den politischen Einrichtungen der Schweiz. Zürich 1867. Bd. I, § 98 ff.

Cogordan. Nationalite, p. 209.

Annuaire de legislation etrangere. Paris 1877, t. VI, p. 549.

Martin. Naturalisation et renoncition a la nationalite. (Revue de droit inter., t. XII, p. 317 et suiv.).

f)Belgia seadusandlus. Belgias, 1835.a. Kehtiva seaduse alusel eksisteerib kaht-liiki naturaliseerumist: suur ja väike (la grande et la petite naturalisatsioon). Mõlemad on sisuliselt

seadusandliku võimu aktid. Teine annab vaid kodanikuõigused ja võib olla antud peale viie aasta pikkust Belgia territooriumil elamist; esimene antakse vaid eriliste teenete eest ja selle saanu omastab nii kodaniku- kui ka poliitilised õigused*).

*) Haus. Du droit prive qui regit les etrangers en Belgique ou du droit des gens prive, Gand 1874, p. 435 et suiv.

Report on Naturalization, p. 27.

Cogordan. Nationalite, p. 184.

g) Rumeenias, kooskõlas 1866.a. konstitutsiooniga, võisid naturalisatsiooni saada ainult kristlastest välismaalased. Juudid ja türklased olid tingimustetult välistatud vürstiriigis kodanikeõiguste kasutamisel enne 1879.a., kui Berliini traktaadi Artikkel 44 määruste nõudmisel, et Rumeenias usutunnistuses eristuste tegemine ei tookas kaasa kodaniku- ja poliitiliste õiguste, mis esitatud 1866.a. konstitutsioonis, kasutamisest väljajätmist, oli tühistatud, peale kõva agitatsiooni, naturaliseerimise saamiseks, kõigi usutunnistuste võrdõiguslikkuse mõttes**).

**) Eustatziu. De la condition des etrangers en droit romain, en droit francais et en Roumanie. Paris 1880, p. 157 et suiv.

Cogordan, loc. cit., p. 201 et suiv.

h) Põhja-Ameerika Ühendriikide seadusandlus. Selle riigi naturaliseerimise tingimused määratletakse 1790 ja 1824.a. Seadustega. Nad eristavad valge rassi isikute naturaliseerimist ja värvilise nahavärviga isikute naturaliseerimist. Viimaste suhtes (indiaanlased ja hiinlased) kehtivad spetsiaalsed määrused, millised raskendavad märkimisväärselt nende isikute üleminekut Ühendriikide alamlusse. Mis aga puudutab valgeid välismaalasi, siis Põhja-ameerika Ühendriikide alamluse soetamine peavad nad elama Ameerika Ühendriikides viis aastat. Peale esimest kolme aastat nad esitavad naturaliseerimise kavatsuse avalduse ja kahe aasta pärast nad saavad anda kodakondsuse võtmise vande, kui on tõestanud oma „korralikku iseloomu“ (of a good moral character). Peale töotuse andmist välismaalane saab kõik sünnilt ameerika kodaniku õigused, erandiks õigus olla valitud saadikutekotta, milline õigus antakse vaid peale naturaliseerimisest seitsme aasta möödumist, ja õigus asuda senatis, millise saab üheksa aasta möödudes. Naturaliseeritu ei saa kunagi olla valitud vabariigi presidendiks.

Põhja-Ameerika Ühendriikides on naturaliseerimine Liidu kompetentsis. Kes soovib kasutada poliitilisi õigusi üksikutes osariikides, peab saama spetsiaalse naturalisatsiooni, millise saamise kord on määratletud kohalike seadustega*).

*) Report on Naturalization, p. 16 – 18, 78 -86.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 195 et suiv.

Rüttimann. Nordamerikanisches Bundesstaatsrecht, Bd. I, § 89 ff.

Norra seadusandluse järgi välismaalane, kes elas teatud aja Norras, saab *ipso facto* Norra kodanikuks. Sellisel viisil oli üks inglane isegi valitud Stortingi liikmeks ja ta valimine ka kinnitati. 1888.a. Võeti Norra Stortingi poolt vastu uus seadus, millise alusel nõutakse välismaalastelt tõendi sellest, et nad on vabastatud endisest kodakondsusest ja on andnud töotuse Norra konstitutsioonist kinnipidamise kohta, 3 aastast Norras viibimist ja eelnevat paiksest elamise õigust (Hjemstavnsret).

i) Vene seadusandlus. Venemaal käib naturalisatsioon 10. veebruari 1864.a. seaduses esitatud tingimuste järgi").

**) Св. Законовъ, т. IX, изд. 1899. г. ст. 836 и след.

Градовский. Курсъ русскаго государственнаго права. СПб. 1875, стр. 206 и след.

Peamine tingimus – asumine Venemaal. Selleks, et Venemaale elama asuda on tarvis eelnevat luba, mille peab andma kuberner. Paigas peab asuma viis aastat. Kes on seal selle aja ära elanud võib esitada siseministrile naturaliseerimispalve koos kinnitustõenditega asumiskohast ning eluviisist. Palve võib lükata tagasi ilma põhjuseid mainimata.

Viieaastase elamise tähtaega lühendatakse, kui:

- 1) isikutele kes on mingis suhtes kasulikud või kes osutasid Venemaale teeneid;
- 2) välismaalaste lastele, kes sündisid Venemaal või välismaal, kuid kes said hariduse vene õppeasutustes: nad võivad anda truudusevande aasta jooksul peale täisealiseks saamist;
- 3) alati võivad Venemaa alamlusse võetud välismaalased, kes asuvad Venemaa riigiteenistuses;
- 4) vene alamad, kes olid abielus välismaalastega, võivad, abielu lahutamisel või lehestumisel, igal ajal pöörduda Venemaa alamsusse, ega pea andma töötust. Kõigil teistel juhtudel on töötuse andmine hädavajalik naturaliseerimise jõustumise tingimus.

Kui välismaalane, kes palus naturaliseerimist, on riigi alam, millisega Venemaa sõlmis vastastikuse konventsiooni alamate sõjaväeteenistuskohustuse kohta, siis ta peab esitama vastava sõjaväeametniku tõendi selle kohta, et ta sõjaväeteenistuse kohustus on täidetud või et ta on selle täitmisest vabastatud.

Venemaal naturaliseerunu saab kõik sünnilt Venemaa alama kodaniku- ja poliitilised õigused. Endise alamluse lõppemise kohta meie seadus midagi ei räägi*).

Soome Suurvürstiriigi kehtib spetsiaalne naturaliseerimise seadlus.

*) Uue välismaalaste Vene alamsusse võtmise eelnõu kava järgi muutub see ebamugavamaks ja seepärast muutub Venemaal naturaliseerimine raskemaks.

Artikkel 48. Alamlusse naturalisatsiooni ja sellest lahkumise seadlusandluste erinevus viis vältimatult rahvusvaheliste kokkupõrgeteni, milliste kõrvaldamiseks astusid riigid spetsiaalsetesse kokkulepetesse ja andsid välja uusi seadusi. Eriti tihti puhkesid kokkupõrked ja läbirääkimised neis küsimustes nende riikide vahel, millistest massiliselt emigrandid lahkusid ja nende vahel kuhu nad peamiselt suundusid.

1. Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid. Seni kuni Inglismaal valitses „igavese“ alamluse teooria., ei saanud ükski Inglismaa alam seaduslikul viisil lahkuda sünnipärasest alamlusest ja muutuda oma koduma silmis, teise riigi kodanikuks, seejuures, mitte mingist riigist ei ole Ameerikasse välja rännanud selline inimeste hulk, kui Inglismaa valdustest. Ameerika Ühendriikides on kerge saada naturalisatsiooni ja et seal olla naturaliseeritud ei ole tarvis tõestada endisest alamsusest lahkumist. Igasugune isik, kes sobib tingimuste alla, mis on seaduses näidatud, loetakse, naturalisatsiooni saades, seaduslikeks Ameerika Ühendriikide kodanikkudeks ja sellena saadakse ameerika valitsuse kaitse alla, nii uuel isamaal, kui ka tema piiride taga*).

*)Report on Naturalization, p. 29 etc.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 229 et suiv.

Cogordan. Nationalite, p. 225 et suiv.

Inglismaa alamate suhtes, kes on naturaliseeritud Ameerikas, kaitse õigust Inglismaal ei tunnistanud. Vastupidi, inglise valitsus pidas alati endal olevat õiguse esitada neile isikutele kõik nõudmised, millised ainult olid kohustuslikud ainult inglise alamatele. Eriti ta pööras tähelepanu ingllastest väljarändajate suhtes kes olid mereväeteenistuse kohustlased ja oma eesmärkide saavutamiseks, kasutas mitmeid kordi jõudu. 1812.a. Inglismaa vägivald Ameerika Ühendriikides naturaliseeritud alamate üle kutsus lõpuks esile sõja kahe riigi vahel, mis lõppes 1814.a. Genti rahulepinguga. Rahukõneluste ajal Londoni kabinet keeldus järsult Washingtoni valitsusega mingitest inglaste Ameerikas naturaliseerimise üle arutlusest. Alates käesoleva sajandi 20 aastatest

Ameerika Ühendriigid tõstsid mitmeid kordi selle küsimuse, kuid ta ettepanekuid vastu ei võetud. Lõpuks, 1868.a. Inglismaa välisminister ja Põhja Ameerika Ühendriikide saadik Londonis allkirjastasid protokoll, millises määratleti, et Inglismaa alamad, kes said Ameerikas naturalisatsiooni, nagu ka Inglismaal naturaliseeritud isikud, on Põhja-Ameerika alamatel õigus kahe aasta kestel peale protokoll allkirjastamisest, avaldab soovi jääda Ühendriikide või Inglismaa alamaks või naasta endisse alamlusse. Kes sellist avaldust ei tee, peavad jääma selle riigi seaduslikeks alamateks, kus nad naturalisatsiooni said. Protokollis olid samuti määratletud mõlema riigi naturaliseerimise tingimused, kuid lepingu kokkuvõttes nenditi, et protokoll jõustub siis, kui saab nõutud mõttes muudetud Inglismaa tavaõigus.

Kokkulepet ei saanud enne tähta, kui oli võetud vastu 1870.a. Naturalisatsiooni bill, millisega lubati Inglismaa alamlusest lahkumine. See seadus võeti vastu 12. mail 1870.a. ning juba 13 mail allkirjastati Inglise-Ameerika konventsioon, mis ei olnud miski muu, kui eelmainitud 1868.a. Konventsiooni kordamine.

2.Ameerika Ühendriigid ja Saksamaa. Nende riikide vaheline lahkeli tekkis peamiselt nende Preisimaa ja teiste saksa riikide alamate sõjaväeteenistuskohustuse täitmatajätmisest, nende Ameerikasse emigreerumise tõttu, kus nad naturaliseerusid, mil nõuti nende kodumaale naasmist. Kuid kui nad kodumaale tagasi sõitsid, siis kõigepealt nad arreteeriti ja anti tihti kriminaalkohtu alla, kuid neid hakkasid kaitsma Ameerika Ühendriikide diplomaatilised agendid ning konsulid, kes vaatlesid neid kui oma alamaid. Kahe riigi vaheline kirjavahetus ja läbirääkimised jäid kuni 1868.a. tulemusteta*).

*)Report on Naturalization, p. 68, 73.

Neist läbirääkimiste huvitavaks episoodiks oli Shurtsi saadikuks olek Berliinis. Shurts oli preislane, kes Berliini 1848.a. revolutsioonist osavõtu eest oli surma mõistetud, kuid seejärel anti temale armu ja ta pandi Spandau vanglasse. Sellest tal õnnestus põgeneda ja Ameerikas ka naturaliseeruda. Tänu ta silmapaistvatele võimetele, tõusis ta kiiresti poliitilisele areenile (Ohio osariigis) ja Washingtoni senati nõusolekul ta nimetati Ameerika Ühendriikide volinikuks Berliini, et pidada läbirääkimisi naturalisatsiooni küsimustes. Vaatamata Shurtsi minevikule, võttis Berliini õukond ta vastu Põhja-Ameerika Ühendriikide saadikuna, kuid läbirääkimistel edu ei olnud**).

***)Calvo. Droit international, t. II, § 835.

Shurtsi töö lõpetati teise Ühendriikide saadiku, Bancrofti poolt, kes sõlmis Preisimaaga lepingu 1868.a., järgmistel põhimõtetel***).

***))Staudinger. Sammlung von Staatsverträgen, S. 251.

Munde. The Bancroft Naturalization treaties with the German states 1868.

Affaire Bernhard. (Journal du droit int. Prive. t. XIV, p. 593 et suiv.).

1)Ühe lepingupoole alamad, kes said naturalisatsiooni teises ja viibisid seal väljasõitmata 5 aastat, vaadeldakse nende kodumaal, kui alamlusest lahkunuid.

Kuid, et lugeda naturaliseerituks, ei ole piisav paljalt oma soovi avaldusest olla ühe või teise riigi alam.

2)Naturaliseeritu võib, kodumaale pöördudes, olla karistatud kuritegelike tegude eest, mis on tema poolt seal enne naturaliseerumist sooritatud, kui nad ei ole veel aegunud.

3)Naturaliseerunu, kes naases kodumaale ja elab seal kaks aastat, loetakse naturalisatsioonist loobunuks.

Preisimaa eeskujul sõlmisid Ameerika Ühendriikidega sellised traktaadid paljud Euroopa riigid: Bavaaria, Hessen, Wirtenburg, Baden, Belgia, Šveits, Norra, Taani ja Mehiko.

3. Austria ja Ameerika Ühendriigid. Nende riikide valitsuste vahel ei tekkinud vähem arusaamatusi alamlusest lahkumise tingimustest, kui Preisimaal ja Ühendriikidelgi.

Tõestuseks võib olla kuulusust kogunud Martin Koszta asi. Viimane oli ungarlane ja osales 1848.a. Ungari ülestõus. Mässu mahasurumise järel Koszta sõitis Ameerikase ja esitas Ameerika Ühendriikide kodakondsuse võtmise sooviavalduse. Kuid elamata seal viit aastat, mis on seaduses nõutud naturalisatsiooni saamiseks, ta sõitis 1853.a., oma asjade ajamiseks, Smyrnasse, kus Austria konsul ta viivitamatult aresteeris, kui Austria alama, kes oli süüdistatav kuriteos. Peale seda saabus USA sõjalaev, nõudes Koszta, kui Ameerika alama vabastamist ja ähvardas jõu kasutamise, kui ta nõudmist ei täideta. Koszta anti välja, kuid Austria nurises oma õiguste rikkumise pärast. Tõesti, antud juhul ei saa ameerika laeva komandöri käitumist õigustada, kuna Koszta ei täitnud neid tingimusi, millised on hädavajalikud Ameerikas naturaliseerumiseks. Sellegi poolest Washingtoni valitsus tõestas, et piisav on esitada avaldus ameerika alamluse saamiseks, et juba kasutada Ameerika Ühendriikide võimude kaitset*).

*)Tollase Põhja-Ameerika välisministri W. Marcy depešš 10 jaanuarist 1854.a. Ameerika Ühendriikide volinikule Viinis, Koszta asjas, ei kannata vähimatki truualamlikku kriitikat.

Lawrence-Wheaton, Commentaire, III, p. 264.

((vt. netist „Koszta Affair, 1853“. USA ajalehes on selle kohta artikkel. Martin Koszta mineviku-tuleviku kohta rohkem ei leidnud. KL.))

Et tulevikus hoida ära ebameeldivaid kokkupõrkeid sõlmis Austria-Ungari Ameerika Ühendriikidega konventsiooni, mis oli analoogne Preisimaaga sõlmituga.

Ka Prantsusmaal tõstatati Ühendriikidega konventsiooni sõlmimise küsimus, kuid vaevalt on selleks vajadust, kuna ühest küljest on Prantsusmaal kerge seaduslikul viisil alamlusest lahkuda ja teisest küljest, Prantuse seadusandlus ei tunnista topeltkodakondsust*).

*)1885.a. Šveitsi ja Ameerika Ühendriikide vahel allkirjastati naturaliseerimise traktaat. Kuid Liidunõukogu keeldus selle ratifitseerimisest sel põhjendusel, et Washingtoni valitsus nõudis, et Ameerika Ühendriikides naturaliseerunud šveitslane kaotaks igaveseks ajaks sünnipärase kodakondsuse õiguse. Kuid enamikus Šveitsi kantonites tunnistatakse kodakondsuse õigust mitteüleminevaks ja võõrandamatuks. Peale selle, Liidulise põhiseaduse järgi peab Šveitsi kodanik olema alati oma kantonis vastu võetud. Selliseid asjaolusid silmas pidades Šveitsi Liidu valitsus ei saanud Ameerika Ühendriikide nõudmistele alla kirjutada.

Vaata samuti Venemaa ja USA vastastikulisi suhteid naturalisatsiooni küsimustes. Journal du droit int. Prive, 1884, p. 247.

Igal juhul, ei saa eitada seda suurt kasu, millist töid ja võivad tuua rahvusvahelistes suhetes sarnased traktaadid. Nad nõuavad vaid paremat sõnastust, kui seda on antud ülalpool mainitud lepingutes. Tuleb nõustuda saksa juristidega, et paljudes suhetes Preisi-Ameerika 1868.a. Traktaat, mis sai eeskujuks paljudele teistele kokkulepetele, ei kannata kriitikat**).

v. Martitz. Die Staatsangehörigkeit, S. 828 ff.

Peamiste väidete, milliseid nad esitavad, olemus on alljärgnevalt esitatav:

1.Saksamaa valitsus loobus selles traktaadis oma printsipiist, millist ta kaitses suure energiaga, et saksamaa alamad, kes ei ole saanud 17 aastaseks ja kes ei ole kohustatud sõjaväeteenistusse minema, võivad seaduslikul viisil emigreeruda ja saada välismaal naturaliseeritud. 1868.a. traktaadis ei ole mingeid piiranguid seatud.

2.Saksa seadusandluse alusel on loata väljarändamine karistatav, kui kuritegu. Samal ajal on

konventsioonis sätestatud, et naturaliseeritud Saksamaa alamaid ei vabastata Saksamaal nende poolt sooritatud kuritegude eest, mis on nende poolt Saksamaal sooritatud enne väljarändamist, karistamisest. Kas ka USA-sse ebaseaduslikku väljarändamist loetakse kuriteoks? Lepingu vaimult – ei; kuid formaalselt ei ole see küsimus lahendatud.

3. Millisel viisil taastatakse naturaliseeritud sakslase endine alamlus, kui ta jääb sünnimaale kaheks aastaks?. Kas ta on kohustatud, äärmisel juhul, tegema endisesse alamlusse tagasi tuleku avalduse? Seaduse tähe järgi taastub alamlus iseenesest, isegi asjast huvitatud isiku tahte vastaselt.

Kõik need kahtlused, millisel on suur praktiline tähtsus, tõestavad lepingu ümbervaatamise hädavajadust, et see uues paremas sõnastuses välja anda.

IV. Rahva tervishoidu puudutavad rahvusvahelised meetmed.

Artikkel 49. Riikide kohustuste hulka, oma elanikkona füüsilise eksisteerimise suhtes, kuulub samuti meetmete võtmine rahva tervise kaitseks ja erinevate ohtude eksisteerimise, eriti nakkushaiguste, millised tugevalt kahjustavad riikide heaolu, likvideerimise vahendite rakendamine. Kogemus näitab, et riikide eraldi ettevõetud jõupingutused nende ohtudega võitlemisel toovad vähe kasu. Ei mingid keelud, ega valveahelikud, ega karantiinid ei ole riikide ühise koostööta võimelised piirama nakkuste levikut.

Rahvusvahelised administratiivsed meetmed, milliste asjaks on tervise eest hoolitsemine, omavad kahetist olemust: positiivset ja negatiivset. Esimest rakendatakse välismaal asuvate alamatele vastava arstliku abi andmise koostöö eesmärgil; teised on suunatud epideemiade ärahoidmisele.

- I. Positiivsete meetmete hulka puutuvad rahvusvahelised kokkulepped, milliste alusel riikide koostöös võimaldatakse vastastikuselt arstidele, akušöridele, veterinaaridele jt. isikutele praktiseerida teise poole territooriumil pärismaiste arstidega ühesugustes õigustes.

Selle konventsiooni sõlmis Prantsusmaa Luksemburgi suurhertsogiriigiga 1879.a. , Belgiaga 1881.a.*).

*)Clunet. Journal du droit international prive, 1881, p. 573.

Vaata samuti 1882.a. Konventsiooni Saksamaa ja Austria-Ungari vahel (Reichsgesetz-Blatt, 1883, p. 39 etc.).

Lepingupooled nõustusid, et ühe ja teise poole arstid kasutaks välismaal praktiseerimisõigust, oma valdustes üldistel alustel kohaliku meditsiinipersonaliga, kuid pidades kinni kohalikest ravimist puudutavatest seadustest ning valitsuse korraldustest.

Selle rahvusvaheliste meetmete kategooria hulka kuuluvad ka kokkulepped välismaalaste poolsetest, lepingupoolte kodanike, kohalike haiglate kasutamisest võrdsetel õigustel pärismaiste alamatega; lepped vaimuhaigete tuvastamise ja, surnute matmiseks kodumaale saatmise korra kohta jne.

Valitsused nõustuvad neil juhtudel nende alamate kasuks tehtud kulusid katma või siis kohustuvad vastastikku hüvitamise nõudmisest loobuma.

Meie valitsus mõnikord tagastas sarnased kulud, mõnikord aga keeldus maksmisest. 1872.a. Austria valitsuse poolt avaldati ringkiri, millisega teavitati provintside võime sellest, et Venemaa valitsus avaldas nõusolekut hüvitada Austria ravilatele ja heategevuslikele asutustele need kulutused, milliseid need tegid varatute vene alamate ülalpidamiseks, ja et ta keeldub maksmast nende Venemaa alamate eest, kes on Austria haiglates ravil ega oma oma valitsuse poolse materjaalse abi õigust**).

***)Neumann. Recueil, Suite, t. VII, p. 617, № 774.

Neumann. Recueil, t. IV № 445, Nouv. S. № 199, 508; N. S. № 284; N.S. № 522; N.S. № 780 etc.

II.Negatiivseteks sanitaarseteks meetmete hulka puutuvad Euroopas selliste epiteemiliste haiguste, nagu koolera, katku, kollapalaviku, millised sünnivad tavaliselt Idas, leviku vastased rahvusvahelised ettevõtmised.

Alates XV sajandist, peale seda, kui Veneetsia seadis sisse esimese merekarantiini (1403.a.), Euroopa riigid võtavad peaegu alati sellise ohu puhul kasutusele samasuguse meetme ka maismapiiridel.Omamata paremaid vahendeid, ei saa, muidugi, eitada territooriumi nakatatud kohtadest pärit inimeste ja asjade eest sulgemise kasu. Kuid see meede, isegi kordonite ja karantiinide ratsionaalsel korraldusel on riigile kasutud, kui nakkushaigus on juba naaberriigis enesest märku andnud. 1830.a. ja ka järgnevatel aastatel koolera üldine levik olid eelmainitu tõestuseks. Kordonid ja karantiinid peavad olema vaid täiendavateks meetmeteks, peameetmete kõrval, millised peavad olema võetud nende leviku ärahoidmiseks ning likvideerimiseks selle Idas asuvas koldes. Siin on võimalikud ja omavad tähtsust vaid üldised rahvusvahelised meetmed.

Epidemiatega rahvusvahelise võitluse organiseerimise küsimus oli üles võetud juba Napoleon III poolt. Tema initsiatiivil tuli 1850.a. Pariisis kokku esimene rahvusvaheline sanitaarkonverents, millises osalesid Prantsusmaa, Austria, Hispaania, mõlemad Sitsiilia kuningriigid, Paavsti piirkond, Kreeka, Sardiinia, Portugal, Toskana, Venemaa ja Türgi. Koosoleku ülesanne seisnes vahendite leidmises, milliste abil oleks olnud võimalik pidevalt jälgida Idas epidemiate puhkemist, et nendega kohapeal võidelda ja lõpuks ka selle Euroopa riikide levimise ärahoidmine. Konverentsi tööde tulemuseks ilmus 1853.a. rahvusvaheline sanitaarkonventsioon, milline kehtestas üldised karantiini järelevalve eeskirjad ja määratles, et Konstantinopolis hakkab asuma „Kõrgem tervisenõukogu“ (“Counseil superieur sante“), aga Aleksandrias Sanitaarvalitsus („intendantse sanitaire“), nõnda nagu Türgist ja Egiptusest lähtuvadki kõikvõimalikud epidemiad.

Siiski, vaatamata Euroopa riikide suurele poolehoidule ja üldisele kaastundele, liitusid rahvusvahelise sanitaarjärelevalve ideega ja konventsiooniga vaid üpris vähesed. 1859 ja 1866.a. see vaadati ümber, arendati ja kinnitati uuesti Konstantinopolis toimunud sanitaarkonverentsil. Seejärel toimus sarnane konverents Viinis 1874.a., kuid nii ka see kui ka teine ei saavutanud oma tööde tulemuste üldist tunnustamist*).

*)Sir Cherston Baker. International rules of quarantine. London 1879.

Perels. Das internationale öffentliche Seerecht, S. 137 ff.

Neumann. Recueil N.S. № 806.

Landa. Mesures de police sanitaire internationale. (Revue de droit int. t. XIX, 1887, p. 348 et suiv.).

Annuaire de l'Institut de droit int 1887 – 1888, p. 314 et suiv.

Vaid rahvusvaheline sanitaarkonverents, mis leidis aset 1892.a. Veneetsias, 1893.a. Dresdenis, 1894.a. Pariisis ja 1897.a. Veneetsias viisid enam positiivsete tulemusteni. Viimane sanitaarkonverents oli 1903.a. Pariisis, see viis rahvusvaheliste sanitaarmetmete sisulisele täiustamisele. Egiptuses asutati rahvusvaheline sanitaarne mere. Ja karantiini nõukogu et hoida epideemiliste haiguste või ka taudide laialikandmist Egiptuses ning selle sealt välismaale kanduimist. Selle nõukogu alluvuses asuvad sanitaarasutuste direktorid ning inspektorid**).

***)См. Акты Венецианской и Дрезденской конвенций въ Ежегоднике Министерства Иностр. Дель за годъ, стр. 367, 435, 559 и за 1901 г.

Pidades silmas hirmsat kahju, millist tekitab rahvamajandusele *phylloxera vastatrix*, sõlmiti Berliinis 1878 ja 1881.a. üldiste meetmete võtmises, et hoida ära ja võidelda selle viinamarjaistanduste nuhtlusega. Selle konventsiooni ratifitseerisid asjast enam huvitatud riigid: Prantsusmaa, Saksamaa, Portugal ja Šveits. Lepingulised kohustused oma seadusandlusi täiendama viinamarjaistanduste üle kontrolli sisseviimise seadusandlust; *phylloxerast* nakatatud kohtade isoleerimist ja eraldamist ning viinamarjaistikute veo tingimuste kontrolli jne. ***).

***)Calvo. Droit international, t. II, p. 529.
Staudinger, S. 140, 455.

Sellised on peamised rahvusvahelised meetmed, mis võetud vastu, et kaitsta rahva tervist ning heaolu neid ähvardavate ohtude eest. Kuid nende meetmete ebapiisavus on ilmselge. See on seletatav märkimisväärsel määral nende seaduslünkadega ja kahtlustega nii meditsiini teadustes, milliste esindajad, nagu näitas Viini sanitaarkonverents, läksid oma alustpanevides spetsiaalsetes vaadetes teine-teistega täiesti vastuollu. Kuid riikide üldisele kokkuleppele saamist takistavad samuti kahtlused selles, et enesele võetud sanitaarsed kohustused ja epideemiatega võitluse kitsendused ja eriti igasugused kahtlustused, et kõik sellega kaasnavad formaalsused muutuvad rahvusvahelise kaubakäive piduriks.

Kuid igal juhul, ei saa kahelda selles, et igal riigil on õigus oma äranägemise järgi anda välja garantiini eeskirju ning määratleda sanitaarse järelevalve tingimusi oma territooriumil. Rahvusvahelise õiguse evaatepunktist on kohustuslik vaid nõue, et see järelevalve ei oleks tollikitsenduste ja üldse rahvusvaheliste suhete ning kaubanduse takistamise vahendiks*).

*)Dudley Field. International Code, §417 – 422.

Teisest küljest, sanitaarsed meetmed, millised on võetud riigi poolt seaduste või rahvusvaheliste lepingute alusel, peavad olema kõigi poolt austatud, kellesse nad võivad puutuda; siin ei tohi olla kohta mingitele privileegidele**).

**))Sellest vaatepunktist peab olema hukka mõistetud tuntud Saksamaa ja Jaapani valitsuste vaheline kokkupõrge 1879.a. Saksa laeva „Hesperia“ asjas, milline ei soovinud alluda Jaapani võimude poolt võetud seaduslikele sanitaarsetele meetmetele.

B. Rahvusvaheline juhtimine majanduslike huvide valdkonnas.

V. Rahvusvahelise juhtimise ülesanded selles valdkonnas.

Artikkel 50. Iga rahvamajandus hõlmab majapidamiste kogumit, mis asuvad riigi territooriumil ja on organiseeritud üldise seadusandluse alusel. Kuid rahvamajandus ise on ainult osa üleilmsest majandusest, millises osalevad oma tootva tööga kõik rahvad, millised hoiavad omavahel õigeid (organiseeritud) kaubandussuhteid. Selle terviku kord moodustab iga rahva tööstusliku õitsengu hädavajaliku tingimuse ja seepärast on selle tagamine riikide rahvusvahelise administreerimise oluline ülesanne*).

*)Wagner. Lehrbuch der politischen Oekonomie, Bd. I, S. 74 ff.
Bluntschli 's Staatswörterbuch, Bd. IV, S. 663 ff.
Froebel. Die Wirthschaft des Menschengeschlechtes. Lpz. 1870-76, Th. III, S. 149 ff.

Selles suhtes erinevad jälle oluliselt tsiviliseeritud, kristlike rahvaste vahelised suhted, ja seda nii oma vahel, ühest küljest, ja mittetsiviliseeritud, Aasia rahvastega, teisest küljest.

Erinevus sõltub ühete ja teiste riigivõimul lebavate oma alamate tootmistegevuse suhtes olevate kohustuste erinevast mõistmisest. Euroopa tsiviliseeritud riigid teadvustavad, et ilma valitsuse poolse hoolekandeta hakkab rahvamajanduses nende endi heaolu üpris madal. Majandusliku juhtimise ülesande nad panevad mitte oma alamate jõudude röövellikule ekspluateerimisele, vaid nende jõudude arengu tingimuste paranduste loomisele kaubanduses ja tootmisharudes. Olemuselt ühesugustes püüdlustes selle eesmärgi poole ja üldse kristliku kultuuri ühesugustel alustel on kujunenud vblja see Euroopa riikide majanduslik ühtsus, milline moodustab pinnase nende ühiseks tegevuseks rahva-majanduslike huvide sfääris. Rahvusvaheliste kaubanduskäivate hädavajaduse mõistmine, suhete kindlustatus riigi seaduse ja rahvusvahelise õiguse kaitse all, lõpuks käivate suhete organiseerimine kaubandustraktaatides vastastikkuse printsiibil on Euroopa kultuuri olemus ja tsiviliseeritud riikide majandusliku suhtlemise eristavad jooned.

Aasia riigid sellesse suhtlusesse ei kuulu. Rahvusliku rikkuse avardamine on nendes riikides, kuni käesoleva ajani ainsaks riikliku majanduse printsiibiks. Religioossed eelarvamused ei luba moslemitel ja paganausulistel soovida suhteid välismaalastega. Neil tingimustel Ida rahvaste majanduslik võõrdumine Euroopa riikidest võinuks olla rikutud vaid viimaste algatusel ja nende vahel sõlmitavad kaubanduslikud suhted nõudsid karantiisid, millised on ülearu ja võimatud haritud riikide vahel. Aasia kaubaturud on avatud eurooplastele relva jõul. Kaubandustraktaadid mittetsiviliseeritud rahvastega on enamjuhtudel pettuse või vägivalla tulemus ning üpris harva mittetsiviliseeritud riigi poolse valitsuse täielikul arusaamisel. Nende traktaatide sisu peegeldab reljeefselt Idas valitsevate kordade eripära. Millest tsiviliseeritud riikide vahelistes kommertstraktaatides minnakse mööda vaikides, kui iseenesest mõistetavast, seda idarahvastega sõlmitavates lepingutes arendatakse üksikasjalikult ja põhjalikult. Kui Euroopa ja Ameerika riikide valitsused, sõlmides omavahel kaubanduslepinguid, peavad silmas oma rahva käibe seadmist võõral territooriumil ühesugustesse tingimustesse pärismaalastest alamate käibega, siis idariikidega ei saa sellisest eesmärgist isegi juttugi olla. Vastupidi, kapitulatsioonide ja traktaatidega kindlustasid eurooplased enesele Idas sellised soodustused, milliseid kohalikele alamatele üldsegi ei kuulu. Erinevad kultuurid ja majanduslikud mõisted on õiguse ja õiguslike instituutide erinevuse aluseks, milliseid rakendatakse Euroopa rahvaste vahelistes suhetes ja nende vahel, ühelt poolt ja aasia rahvaste vahel, teiselt poolt.

Kuid kaubanduslikes- ja tootmissuhetes rahvusvahelise suhtluse liikmete, tsiviliseeritud riikide vahel, selle tõe tunnetamine, et loodus ise on nende vahel jaotanud ära töö üldisel üleilmisel turul, on visalt edenev. Ainult järkjärgult levis veendumus, et erinevus kliimatilistes tingimustes, loomulikes rikkustes, riigi geograafilises asendis ja rahvaste kultuurses arengus, olles nende majandusliku seisundi erinevuse põhjuseks ja nende osaluse tasemes rahvusvahelistes kaubanduskäivetes, ei ole üldsegi seaduslik alus et seada vastastikele kaubanduskäivetele kõikvõimalikke tõkkeid ning takistusi. Vastupidi, sise- ja rahvusvahelise juhtimise ülesanne selles valdkonnas peab seisnema selles, et võimalustmööda tasakaalustada seda erinevust iga rahva vastava organiseeritud majandus- ja tootmistegevuse produktide vahetusega kõigi teiste rahvastega. Iga tsiviliseeritud riigi kohustuseks on selle eesmärgi saavutamiseks kõigi hädavajalike tingimuste ja koostöö tingimuste loomine. Sellisteks tingimusteks on:

1. Majanduslike suhete ohutus. Ta eeldab riigis korra ja seaduslikkuse eksisteerimist, mis tagab kõigi isikute, kes tegelevad tootmise ja kaubandusega, õiguste ja seaduslike huvide austamist.
2. Hädavajalik on tagada majandusliku tegevuse vabadus. Valitsused peavad loobuma mõttet, mis omased politseiriigile, teha rahvamajandus tootlikuks selles riigivõimu vahetu osalemisega, milline vaid pidurdab loomulikku majanduslikku kasvu ja rahva arengut.
3. Riigid peavad kaasa aitama mitte ainult rahvusliku kaubalaevanduse arendamisele, vaid ka

arendama sõjalaevastikku – esimese kaitsjat.

4. Riigi kohustuseks on sisse seada kindel juriidiline kord kaubandusettevõtetele ja tehingutele s.t. määratleda seadusega õigussuhted, mis tulenevad kaubanduskäibest (kaubandusõigus), laevandusest ja meresõidust (mereõigus).

5. Kuid eriti teede ja suhtlemisvahendite (posti, telegraafi, raudtee jne.) ehitus ja organiseerimine on majandus-tootmissuhete ja käivate hädavajalikuimad tingimused.

Mitte ükski kaasaegne riik ei lahenda neid ülesandeid eranditult oma vahenditega ja oma suveräänsete õiguste vaatepunktist. Kuidas ka ei olnud täiuslik siseseadustik ja kui häid administratiivsed meetmed valitsus ka ei võtnud tööstuse arenguks riigi piires, kuid kui need ei hakka olema kooskõlastatud tööstusettevõtete tingimustega ja teiste riikide suhetega, nad jäävad poolikuteks meetmeteks ja ei too kogu tulu. Kogu oma maa rahva-majandusliku elu huvides peab eriti tegema koostööd väliskaubanduses, kuna ilma selleta ei ole mõeldav ühegi sisetootmise valdkonna edukäik. Kuid rahvusvaheliste suhete olemus ise nõuab teiste riikide abi ning teeneid ja normaalsetel asjaoludel, võivad need olla vaid vastastikuste kokkulepete, kompromisside ja järeleandmistele tulemuseks. Teiste sõnadega, et luua parimaid tingimusi majandusettevõtete ja oma alamate suhete arenguks, peavad riigid sõlmima rahvusvahelisi kaubandus, laevandus, meresõidu, konsulaarkonventsioonide, telegraafi konventsioonide, posti, raha jne, traktaate, milliste sisu avab meie ees riikide rahvusvahelise majandusliku juhtimise ülesanded ning eesmärgid.

VI. Ülevaade rahvusvaheliste kaubandustraktaatide arengust.

Artikkel 51. Rahva majandusliku ja kultuurilise arengu aste on alati määratlenud tema rahvusvahelise majandusliku käive määra. Teisest küljest, antud ajajärgul valitsevad vaated valitsuste kohustuste ja õiguste suhtes kodumaisesse tööstusse, määratlesid riikide rahvusvahelise kaubanduspoliitika. Nendest vaadetest sõltus, kas valitsused sõlmisid kaubandustraktaate, või mitte ja kas nad üldse soovisid koostööd teha või see hoopis takistaks rahvusvahelisi kaubandussuhteid. Polit-ökonomiliste mõistete ajalugu on hädavajalikuks abivahendiks et selgitada välja rahvusvahelisi kaubanduslikke kohustavaid suhteid, millistesse astusid riigid erinevatel aegadel; kuid täpselt samuti kaubanduslike suhete ajalugu üldse on olulisel määral rahvaste vahel nende kultuurse tegevuse viljade, nende morali, arusaamade, asutuste ja õigusinstituutide levimise ajalugu.

I. Kaubandussuhted ja kommertstraktaadid eksiteerisid juba antiikmaailmas. Eriti tuntud on traktaat, mis sõlmiti 509.a. e.m.a. Rooma ja Kartaago vahel*).

*) Laurent. Histoire du droit des gens, t. III, p. 110.
Barbeyrac. Histoire des anciens traites. Amsterdam 1739.

Kaks rahvast rivaali nõustusid, et neist kumbki ekspluateeriks kaubanduslikke huve eranditult teatud Vahemere osas, millise piirid olid ära märgitud traktaadis. Teisiti ei saanudki vanade rahvaste isoleerituse ja vaenulike vastastikuste suhete puhul ollagi. Kaubandustraktaadid, mis sõlmitud õiguse alusel ja poolte mitmekülgsete huvide austusel, on vanal ajal oma üldise rahvusvahelise vaimuga vasturääkivuses, mis olid siis pigem röövid, kui rahumeelsed ja seaduslikud suhted. Sõlminud kaubanduslepingud, vanad rahvad nõustusid justkui vaherahuga, peatades teatud ajaks mereröövi, millise osalisteks ja ohvriteks tolle ajal kaupmehed olid**).

***) Büchele. Geschichte des Welthandels. Stuttgart 1868, S. 15 ff.
Laurent. Histoire, t. I-III.
Goldschmidt. Universalgeschichte des Handelsrechts. Stuttgart 1891.

II. Keskajal rahvusvahelised kaubandussuhted said hulga suurema arengu ja kommertstraktaatide arv suureneb. Kuid nii nagu vanal ajal, oli nende lepingute peamiseks

eesmärgiks – rahvusvaheliste suhete võimalikuks muutmine, nende riigi poolse julgeoleku ja seaduse kaitse kaupmeeste kasuks tagamiseks. Peaegu kõigis keskaegsetes kaubanduslepingutes kordub lause, milles öeldakse, et iga kaupmees vastutab vaid enese eest ja et järelikult võlglaste kaasmaalaste vara, milline ei täitnud oma kohustusi, ei tohi olla konfiskeeritud*).

*)Мое (Ф. Мартенс) соч. «О консулахъ», стр. 170 и след.

See pidevalt korduv lause individuaalsest vastutusest tõestab, et kui vähe austati keskajal kõige lihtsamaid tõe ja õigluse aluseid. Seda sama tõestab droit d'aubaine ja kaldaõiguse eksisteerimine, milliste hukatusliku mõju ühtmoodi piirati kommertslepingutega. Keskaegsete kaubandustraktaatide iseärasuste hulka peab lugema veel iga lepingupoole püüdu enese kasuks kaubandusmonopoli saavutamist, või siis igal juhul, soetada erandlikke privileege võõral territooriumil, milliseid annetati sel ajal kas tervetele rahvastele või siis linnadele, korporatsioonidele ja isegi üksikutele isikutele. Endale soovisid privileege, nagu teada, ka keskaegsete riikide pärismaalastest alamad, kes otsisid sellisel viisil oma huvidele, millised olid üldiste seadustega ja riigivõimu poolt ebapiisavalt kaitstud**).

**)Kisselbach. Der Gang des Welthandels und die Entwicklung des europäischen Völkerlebens im Nittelalter. Stuttgart 1860, S. 29 ff.

Keskaegsed kommertstraktaadid on paljudes suhetes kokkulangevad kaasaegsete lepingutega, milliseid sõlmivad haritud riigid mittetsiviliseeritutelega. Kerge on seletada seda kokkulangevust, kui pidada silmas, et peamised tingimused, millistega määratleti keskaegsete lepingute sisu: julgeoleku ja suhete vabaduse puudumine eksisteerivad veel praegugi mittetsiviliseeritud riikides. Me toome näiteks selliseid lepinguid Venemaa rahvusvaheliste kaubandussuhete ajaloost.

Alates 1554.a. Moskva tsaarid kinnitasid kirjadega Venemaale sõitnud inglise külaliste erilisi kaubanduslikke privileege*). Inglise kaupmeestel lubati kogu Venemaal maksuvaba kauplemist igasuguste kaupadega, ning venelaste ja inglaste vahelisi vaidlusi lahendas tsaar ise. Külalise süüdimõistmise juhtumil tema kaupu ja teenistust ei saanud tsaari kassasse võtta, vaid see anti Inglismaa kaubandusseltsi agendile Venemaal, kes ise asus Moskvast. 1591.a. Boris Godunov kinnitas uue Kirjaga inglaste julgeoleku ja monopoli. „Ma andsin meelega ukaasi“, kirjutas Godunov lord Berlyle, „seda mitte teha, et neid (inglasi) sundida, et neil kaubelda nende soovil ja kuidas tahavad, jääda kasakakülla, või ära sõita“**)

*)Толстой. Англия и Россия, стр. 6, 9, 387.

**)Толстой. Англия и Россия, стр. 405.

Kaubandusprivileege said Moskvast samuti Barbandi ja teised Euroopa rahvad, kes soovisid Venemaaga kaubelda. Kingid, meelitused, altkäemaksud, kõik lasti käiku, et saada inglastega ühesugused kaubandusõigused. 1629.a. sõitis Moskvasse Prantsusmaa saadik Louis Deshayes-Courmenin, kellele oli antud Venemaaga kaubandustraktaadi sõlmimise ülesanne. Saadik ütles Mihail Feodori pojale: „Prantsusmaa kuningas ja Tsaari Hiilgus on kõikjal kuulsad; teisi selliseid suuri ja tugevaid valitsejaid ei ole; alamad on neile kõiges kuulekad, kuid mitte nii nagu inglased ja brabandid, mida tahavad, seda ka teevad“***). Selle meelituskõne eesmärgiks oli Tsaari veenmine, et Venemaa ja Prantsusmaa vahel peavad eksisteerima erilised, teiste rahvastega võrreldamatud kaubanduskohustused.

***)Вестникъ Европы, 1874, кн. 9-я.

Vandal. Louis XV et Elisabeth de Russie. Paris 1882, p. 21.

Rambaud. Histoire de la Russie“, Paris 1878, p. 304-

Мое (Ф. Мартенс). Собр. тракт., т. XIII Введение, стр.1 и след.

Erilised kaubandusprivileegid, milliseid XVI ja XVIII sajandil Moskvast inglased ja hollandlased kasutasid, kuuluvad käesoleval ajal spetsiaalsete lepingute alusel venelastele endile mõnedes Kesk-Aasia khaaniriikides ja Hiinas.

Nii, Venemaa ja Buhaara 1873.a. lepingu järgi: „Kõik Buhaara khaaniriigi linnad ja asulad on Venemaa kaubandusele avatud. Vene kaupmehed ja venelaste karavanid võivad vabalt mööda khaaniriiki sõita ja olla kohaliku võimu erilise kaitse all. Vene karavanide julgeoleku eest Buhaara piires vastutab Buhaara valitsus“ (Artikkel 5). Artikkel 10 alusel: „Veneklaste ja buhaaralaste vahelised kaubanduslikud kohustused peavad olema täidetud pühalt ja rikkumatult, nii sellelt kui teiselt poolt. Buhaara valitsus kohustub jälgima igasuguste kaubandustehingute ausa täitmise ja kauplemise asjade (buhaaralaste) kohusetundliku ajamist üldse“. Samasugused määrused on ka 1873.a. Vene-Hiiva lepingus (Artiklid 8, 13, 14)*).

*)Грацианский. Собрание ныне действующихъ торговыхъ трактатовъ России стр. 198 и след.

Meie Hiinaga sõlmitud traktaatides, esimesest viimaseni, on spetsiaalsete määrustega kindlustatud selles riigis kõikide Venemaa kaupmeeste õigused, vabadused ja julgeolek. Nertsini lepingu Artikkel 5 on sätestatud: „Kes ka inimestest ei saabuks ega lahkuks läbisõidukirjadega mõlematest riikidest vabatahtlikult, nii ostma kui müüma, mis neile sobib, ja lubatud on“**).

**)Балкашинъ. Трактаты съ Китаемъ, стр. 11.

1881.a. S-Peterburi traktaadis on viidatud, muu-seas, Venemaa kaupade karavani teed ja sätestatud, et „sõlmitud lepingute rikkumise puhul, võtavad konsulid ja Hiina võimud meetmeid, millistega oleks kohustuste täitmine tagatud“ (Artikkel 11). Selles määruuses kumab kahtlust, et vaid hiinlaste poolt ei rikutaks individuaalse vastutuse printsiipi, mida ka tegelikkuses juhtub.

III.Uuel ajal, seoses Ameerika ja Indiasse mereteel avastamisega, muutub kaubandus ülemaailmseks ja kaubandukäive võtab väga suure ulatuse. Samal ajal muutub ka põhjalikult Euroopa kontinentaalsete riikide sisekord. Neist kujunesid välja suured kuningate absoluutse võimu all olevad poliitilised kehad, mis võtsid üha enam „politseiiriigi“ iseloomu. Väliskaubanduses ja kolooniates avanes neile uus rikkuste allikas, mis nõudis, tolle aja vaadete põhjal, riigivõimu vahetut sekkumist. See oli riikide nn. „kaubanduspoliitika“ ajajärk, mis kestis XVI kuni XVIII sajandini.

Aga kuidas muuta kaubandust oma riigile kasulikuks, seda küsimust lahendasid tolle aja valitsused siis kahe valitseva poliit-ökonoomilise teooria mõju all: merkantism ja koloniaalsüsteem, mis jättis käsitletaval ajajärgul oma jälje nii riikide sisejuhtimisele, kui ka rahvusvaheliste kommerts-traktaatide sisule.

Merkantilismi teooria peamine mõte seisneb, nagu teada, selles, et ainult väärismetallid on rahva rikkuse tegelik allikas. Seepärast iga riik, soovides saada õnnelikuks, peab võtma kõik meetmed, et koguda oma kätte võimalikult suure hulga kulda ja hõbedat. On selge, kuidas seda teha. Kui väärismetallid on ka tegelikult rahva rikkuse alus, siis, nii nagu räägib õiglaselt Roscher, „rahvas, kes ei valda kulla- või hõbedakaevandusi (nagu Itaalia, Prantsusmaa ja Inglismaa), võivad vaid väliskaubanduse kaudu rikkamaks saada“*).

*)L. v. Stein. Handbuch der Verwaltungslehre, 3. Anfl. Bd. II, S. 787 flg., S. 828 flg.
Roscher. Nationalökonomik des Handels und Gewerbfleisses, Stuttgart 1882, S. 170 ff.
Schönberg. Handbuch der politischen Oekonomie. Tübingen 1882, Bd. I, AS. 1104 ff.
Peschel. Völkerkunde, 2. Aufl. Lpz. 1875, S. 220.

Roscher. Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland. München 1874, S. 221 ff.

Schmoller's Jahrbücher, Bd. VIII, S. 15 etc.

Schmoller. Studien über die wirthschaftliche Politik Friedrich's des Grossen und Püreussens überhaupt von 1680 – 1786.

v. Melle, Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, § 38 u. flg.

Selline rahvas peab takistama oma riigist tooraine ja väärismetallide väljavedu ja välismaiste vabrikutoodete sissevedu ja vastupidi, toetama tooraine sissevedu ja müüa välismaale oma vabrikutooteid selleks, et saada oma vabrikus toorainete ümbertöötusega teiselt rahvalt lisaväärtust mille eest tasutakse kulla ja hõbedaga. Sellisel viisil tagab riik omale kasuliku kaubandusbilantsi, s.t. riiki voolab rohkem väärismetalle, kui neid välja läheb.

Lähtudes sellest ideest, suunasid valitsused kõik oma püüdlused selliste kaubanduslepingute sõlmimisele, millised andsid neile kontragendi suhtes privileegi oma töötleva tööstuse toodetele temale tarnimiseks, ilma, et lepingupartneril samasugust õigust oleks. Soodne kaubanduslik tasakaal, ilmselgelt, on võimalik korraldada ainult teise lepingupoole huvide kahjuks. Kaubanduslepingute poolte täiesti vastupidistes püüdlustes kaubanduslikud traktaadid pidid muutuma, nagu väljendas Buckle, ühe riigi kontragendi katse teist petta. Seepärast traktaatide sõlmimine nõudis suurimat ettevaatust. Kuid kui pettus ei õnnestunud, tuli soovitatav tulemus saavutada jõuga. Eriti ohtlik oli arenenud tööstuse ja kaubandusega rahvas, nagu näiteks Holland ja Colbery aegadest Prantsusmaa. Nende riikidega pidas Inglismaa, kaubandusliku antagonismi tõttu, vahetpidamatuid sõdu.

1672.a. Krahv Shaftesbury, lord-kantsler, esitas lordide kojas kõne, mis väljendas suurepäraselt inglaste kaubanduspoliitikat. „Tuli aeg, ütles ta, alustada sõda Madalmaadega, kuna mõlemad pooled ei saa jääda tasakaalu, sest kui me ei alluta enesele nende kaubandust, nad allutavad meie oma. Nii et, kas nemad peavad taanduma, või meie. Üks peab ettekirjutama seadused teisele, nii ka jääb. Kus käib vaidlus üleilmse kaubanduse üle, seal on tehingud võimatud“*).

*)Бокль. История цивилизации въ Англии (изд. Тиблена), т.I ч.I стр. 157.

Koloniaalne süsteem põhines metropoli õigusel ekspluateerida koloniaalvaldusi eranditult oma kasuks. Kolooniad pidid oma toorained saatma ainult metropoli ja vaid tema laevadega toodi metropolist manufaktuuride tooteid. Selles suhtes ei tehtud teistele riikidele mingeid järeleandmisi ja rahvusvahelistes kommertslepingutes koloniaalne valitsus keelas positiivselt alamatele kontragentidele igasugused suhted tema kolooniatega. Vaid relva jõul võis saavutada selles suhtes mingeid väljajätte ja privileege**).

***)Schönberg. Handbuch, Bd. I, S. 1121 ff.

Roscher und Jannasch. Colonien, Colonialpolitik und Auswanderung, 3. Anfl. Lpz. 1885.

Paul Leroy-Beaulien. De la colonisation chez les peuples modernes. 3 ed. Paris 1887.

Egerton. A short history of British colonial policy. London 1897.

Nende teooriate mõju all oli sõlmitud Euroopa rahvaste vahel XVIII sajandi kestel umbes 86 kaubandustraktaati, arvestamata traktaate meresõidust ja laevatamisest***).

***)Kaltenborn. Handelsverträge (Bluntschli's Staatswörterbuch. Bd. IV, S. 670).

Kuulus on 1703.a. Inglismaa ja Portugali vaheline kommertstraktaat, millist nimetatakse seda sõlminud Inglismaa voliniku Methuen'i järgi. Kuni käesoleva sajandi keskpaigani valitses veendumus, et Methuen oli suur patrioot ja peen poliitik, et ta suutis rahumeelselt avada Portugali turu Inglise vabrikutoodetele, millistega ei saanud, muidugi, võistelda Portugali tooted. Vastutasuks Inglismaa volinik nõustus, et Portugali vein oli Inglismaale toodud hulga soodsamatel tingimustel, kui teiste riikide veinid. Seetõttu said Inglismaal valdavaks Portugali viinamarjatooted, suhteliselt kallid ja väärtuselt hulga madalamad, näiteks prantsuse veinidest. Lõppude lõpuks inglise

ajakirjanikud ja riigitegelased jõudsid veendumusele, et kurikuulus Methueni leping oli tegelikkuses kasulik Portugalile, mitte aga Inglismaale*).

*)Leone Levi. History of British commerce and of the economic progress of the British nation. London 1872 (2 ed. 1880), p. 31.

Schanz. Englische Handelspolitik gegen Ende des Mittelalters, Bd. I, S. 283 flg.

Carey's Socialökonomie. Berlin 1866, S. 117 ff.

Roscher. Nationalökonomik des Handels, Bd. III, S. 193.

Vaated, mis viidi ellu Lääne-Euroopa kaubanduspoliitikas XVIII sajandil, leidis vastukaja ka Venemaal, nii-nagu seda näitab Austria-Vene 1785.a. kommerts-traktaadi sõlmimise ajalugu.

Kasutades Austria ja Venemaa vahelisi sõbralikke ja liidulisi suhteid, Keisrinna Katariina II väljendas 1781.a. soovi asuda Viini valitsusega kaubandustraktaadi sõlmimise läbirääkimistele. Viinist vastati täieliku nõusolekuga ja Austria kabinet, oma Peterburis asuva voliniku, krahv Kobentsi vahendusel, esitas mõned märkmed oletatava kokkuleppe olemuse ning vormi kohta. Austria esindaja poolt esitatud materjalid anti üle Katariinale, et neid Kommerts-komisjonis krahv Vorontsovi juhtimise all arutada, kes siis koostas ettekande, mis sai 1782.a. Kõige kõrgema kinnituse ja oli aluseks Venemaa kaubanduspoliitikale XVIII ja ka XIX sajandil.

Selles märkimisväärses aktis oli keskseks järgmine mõte: „nii vähe kui ka selliste soodustustega (Austria poolt nõutud tollide) nõustuda ei saa, nõnda pole sellest kasu oma Venemaa vabrikutele ja käsitöökodadele, millised juba suures hulgas levima hakkavad, vaid ka kauplemise enese ülalhoidmiseks oma võrdsuses ja tasakaalus“, kuna, „otsene ja peamine kaubanduslepe lause peaks olema mingi muu, kui enda juures kauplevate rahvaste võrdsustamine, nõudes vastastikku samasugust võrdsustamist meie kauplejatele selle riigi piirkondades, millisega kaubandusleping tehaks“.

Järelkult, Venemaa valitsus ütles kategooriliselt lahti nendest kaubandussuhetest välismaalastega, millised olid vastu võetud Moskva perioodil. Nüüd ei saanud enam olla juttugi Venemaaga mingi rahva tollivabast kaubandusest, ega ka mitte mingitest monopolidest nende kasuks, mis tooks kodumaisele tööstusele ja kaubandusele kahju. Katariina II soovis seada kõik välismaalased, kes Venemaal kauplevad, võrdsetesse ja seaduslikesse tingimustesse, nõudes samasugust olukorda ka oma alamate suhtes välismaal. Seejärel valitsus ei loobunud oma õigusest mõjutada erinevate piiravate ja keelavate meetmetega, mis suunatud Venemaaga kauplevate välisriikide vastu, kodumaise laevanduse ja tööstuse kasuks.

Need juhtmõtted olid formuleeritud 9 põhiprintsiibis, mis olid esitatud Komisjoni ettekandes ja võetud aluseks kõigile järgnevatele Venemaa poolt välisriikidega sõlmitud kaubandustraktaatidele; nad olid antud üle krahv Kobentsile ja nende alusel mudeti ka esialgsed Austria ettepanekud.

Vaat need „põhiprintsiibid“:

- 1) Täielik vastastikkulikus ja mingi teise riigi privileegide kaotamine.
- 2) Oma alamate laevanduse üle hoolekande teostamine.
- 3) Jättes endale õiguse anda suuri tulusid neile rahvastele, kes toovad oma laevadel Venemaale oma tooteid.
- 4) Mitte võtta endale tariifide muutmise õigusi piiravaid kohustusi.
- 5) Kaitsta kogu Keisririigi piires transiitkaubandust, erandiks sadamad ja kohad, kus see kohustus on antud eranditult territoriaalsetele alamatele.
- 6) Kauplemine Mustal merel ja tema sadamate kaudu võib toimuda vaid Venemaa või laevadega, millistele on antud Venemaa lipu all seilamise õigus.
- 7) Vastastikused kasud, mis võimaldatakse lepingupoolte tariifidega.
- 8) Täielik võrdsus õigustes ja soodustustes, nõnda, et kui Venemaa vähendab tolle sissetoodavatele kaupadele, siis ta on õigus nõuda, samaväärset tollialandust tema poolt välja

veetavatele toodetele.

9.Meresõidu ja neutraalse kauplemise vabaduse printsiibi tunnistamine, mis kuulutatud välja Keisrinna poolt 28 veebruaril 1780.a.

Nendel põhimõtetel koostatud 29. artiklist koosnev Venemaa-Austria kaubanduslepingu kava oli peale väikeseid muudatusi ja deklaratsioonide vahetust, avalikustatud 1785.a. vormilt ühesuguste manifestidena nii Venemaal, kui Austrias*).

*)Мое (Ф. Мартенс). Собр. тракт., т. II, стр.131 и след.

Kuivõrd need printsiibid said hiljem Venemaa kaubanduspoliitika juhtivate aluste tähenduse, on näha, muide, huvipakkuvast instruksioonist 5 juunist 1797.a., mis antud välja Paul I poolt krahv Paninile, kes saadeti saadikuks Berliini. Berliini õukonna juures asuva Prantsuse saadikuga peetud läbirääkimistel krahv Panin pidi hoidma ära Venemaaga igasuguse kaubanduslepingu sõlmimise. „Kauplemine Keisririigiga“, räägib instruksioon, „on lahti kõigile rahvastele, kes ei ole meiega sõjas. Mitte kuskil ei ole sellel selliseid vabadusi ja mugavusi, kui siin; kuid sisseveetavate kaupade suhtes me ei saa jätta tegemata mõningaid piiranguid. Asjad mis meile kasu ei too ja on vaid luksuse ja iluasjadeks, sellised nagu prantsuse käsitöökaubad, õgiksid kahjuga kõik, mis saavutatud maaharija või käsitöölise töö ja hügiga, nagu me seda oleme kogenud enne 1794.a.“**).

***)Мое (Ф. Мартенс). Собр. тракт., т. VI Введение, стр.254. О торговых сношениях России съ Англией см. томъ. Моего «Собрания трактатовъ» С.-Петербур. 1892 г.

Zimmermann. Geschichte der preussisch-deutschen Handelspolitik. Oldenburg, 1892.

Viimases teoses on minu poolt minu „Kogutud traktaatides“ esitatud faktide ja diplomaatiliste aktide vastane poleemika seisneb nii esimeste kui teiste süstemaatilises moonutamises.

IV.Uusimal ajal, nii nagu poliitilises ökonomias, aga ka rahvumajanduse juhtimises, toimus pööre.

Merkantistlik süsteem, koos selle keeldude, monopolide ja privileegidega, oli hukka mõistetud ja see loovutas koha **vabakaubanduse** printsiibile, peale seda kui Adam Smith tõestas, et töö on rahva rikkuse peamine allikas ja et selle ainsaks arengu tingimuseks, järelikult ka rikkuse kasvuks, seisneb vabaduses***).

***))Бокль. История цивилизации. т. I ч. I стр. 159 и след.

((Adam Smith 1723-1790))

((Adam Smith. “Uurimus riikide rikkuse iseloomust ja põhjustest”. I ja II köide. Tõlkinud Mart Trummal. Ilmamaa. 2005, 695 ja 958 lk.))

((Works by Adam Smith at Open Libary))

Uus poliit-ökonomiline teooria eitas igasugust riiklikku sekkumist mitte ainult üksikute inimeste vaid ka rahvaste töiste võimete ja jõudude vabasse võitlusesse mitte tööstuslikus tegevuses, vaid ka kaubanduses. Sel määral, kui see avar vaade sai üha enam kodanikuõigused, muutus ka rahvusvaheliste kaubandustraktaatide sisu.

Põhimõtted, mis asetati nende aluseks võib väljendada järgmistes lausetes.

1)Kommertstraktaadid püüavad tagada mõlemate lepingupoolte alamate vahelist täielikku võrdõiguslikkust: kaubanduses ja tööstuses võrdsust kõigi mugavuste ja vahendite kasutamisel ning võrdsust kõigi maksude ja lõivude maksmisel nii kaupade sisse- kui väljaveol.

2)Kaubandustraktaadid tühistavad või piiravad tugevalt riikide-kontragentide autonoomset

õigust muuta oma äranägemise järgi tolliseadustikku.

3) Riigid kuulutavad välja vastastikustes kaubanduskohustustes printsipi: „de la nation la plus favorisée“, laiendades igasuguse soodustuse, milliseid nende territooriumil kaubanduse suhtes kasutab mingi rahvas, kõikide teiste riikide alamatele, kes on sõlminud traktaate.

Euroopa riikidest võttis Inglismaa enne teisi ja enam järjekindlalt praktikas kasutusele Adam Smithi teooria. Alates möödunud sajandi 60 -st aastatest, läks sama teed ka Prantsusmaa. Mõlemad riigid sõlmisid omavahel ja teiste riikidega kaubanduslepinguid, millistes rakendati vaba kaubanduse printsiipe. Nende traktaatide kogum moodustab „Lääne-Euroopa kommertslepingute süsteemi“, millisega liitusid, peale Inglismaa ja Prantsusmaa, Saksamaa, Belgia, Itaalia jt*).

- *)Schraut. System der Handelsverträge und der Meistbegünstigung. Lpz. 1884.
- Beer. Geschichte des Welthandels im XIX Jahrhundert. Stuttgart 1885 . 1 -2 . Hälfte.
- D'Inghuem. Considerations sur les traites de commerce en general. Paris 1866.
- M. Chevalier. Examen du systeme commercial connu sous le nom de systeme protecteur. Paris 1852. 2 ed.
- Leone Levi. History of the British commerce, p. 403.
- Lexis. Diefranzösischen Ausfuhrprämien im Zusammenhange mit der Tarifgeschichte und Handelsentwicklung Frankreichs. Bonn 1870, S. 20 ff.
- L. v. Stein. Handbuch, 2. Aufl. Stgt. 1876, S. 726.

Sellest liikumisest kõrval asuvad, millist energiliselt toetas Napoleon III, jäid haritud riikidest vaid Põhja-Ameerika Ühendriigid ja Venemaa, kes on senini kaitsevad prodeksionistlikku pärandit.

Kuid, kõige viimasemal ajal ja nimelt peale Prantsuse-Preisimaa sõda tingimusetu kaubandusvabaduse printsiip kohtab palju vastaseid isegi neis riikides, millised esialgu selle eest raevukalt võitlesid. Tänu Thierile, juurdusid Prantsusmaal prodektoristikud ideed; Saksamaal need leidsid toetaja vürst Bismarki isikus; prodektoristikud ideed elavnesid ka Austria-Ungaris jt. *)

- *)List. Die volkswirtschaftlichen Systeme und die Handelspolitik der europäischen Staaten. Stuttgart. Ausg. Von 1877.
- Carey. Lehrbuch der Volkswirtschaft und Socialwissenschaft, deutsch von Adler. München 1866.
- v. Melle Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, §44.

Selle tõttu kaasaegsed valitsused suures osas loobusid uute kommerts-traktaatide sõlmimisest endistel alustel rohkem või vähemaks ajaks; nad rahuldusid vanade lepingute aasta või kahe kaupa pikendamisega, et mitte end eriti siduda ja et võimalusel lepinguid muuta või siis tühistada mittekasulikeks osutunud lauseid.

1891.a. Saksamaa Keisririigi initsiatiivil, sõlmiti kommertstraktaadid, mis panid aluse nn. „Lääne-Euroopa tolliliidule (või kaubandusliidule)“, millisesse astusid: Saksamaa, Austria-Ungari, Itaalia, Belgia ja Šveits. Selle liidu eesmärk: luua ühesugused, olemuselt, tingimused rahvusvahelisteks kaubandussuheteks. Osalt liitus selle Liiduga ka Venemaa, tänu 1894.a. Saksamaaga sõlmitud kaubanduslepingule**).

***)P. Leroy-Beaulieu. „Les traites de commerce de l'Europe centrale“. (Revue des D. Mondes, 1892. 1 fevrier).

Siin, muidugi, ei ole erakordselt vaieldava selle või teise süsteemi küsimuse lahendamise

koht. Kuid igal juhul me kahtlema, et kauplemisvabadus selles mahus, mida nõudis Adam Smith ja millisena ta oli rakendatud Lääne-Euroopa 60 aastate traktaatides, võis paista kõigile rahvastele rahvusvahelise kaubakäive mugava alusena. Haritud riikide majandusliku arengu tase ei ole kaugeltki ühesugune. „Olelusvõitluses“ mis tunnistati kauplemisvabaduse printsiibiks, majanduslikus mõttes väiksem rahvas riskib alati majanduslikul turul hävitatuks saamisega. Kaitsetollide süsteem on enesekaitse vahendiks arenevale või noorele majandusele. Kuid riikide rahvusvahelise tegevuse ülesanne selles küsimuses peab olema määratletud mitte poliitilise antagonismi või salajase kurjuse, mitte politseiriigi pärija ja kaubandusliku tegevuse tunnetega, vaid ainsa rahva majanduslike ja kultuursete jõudude tasemena võitluses üleilmsel turul ja enamuse elanikkonna hüvede või huvidega ega mitte vähemuse- üksikute tööstuslike klasside erandliku kasuga*).

*)Ei saa jätta mainimata küsimust, mis toetatud viimasel ajal eriti Šveitsi valitsuse pooltrahvusvahelise peamiste Euroopa riikide vastastikusel kokkuleppel vabrikuseadusandluse sisseviimise suhtes. Oli tehtud ettepanek ühesugusel viisil määratleda töötundide arv, töötajate vanus, meessoost vabrikutöölise suhe naistöölistesse jt. Kuid senini ei ole Šveitsi ettepanekut õnnestunud rahvusvahelisel kongressil arutada.

VII. Kommertstraktaatide sisu.

Artikkel 52. Kaubandustraktaatide sisu, nagu me nägime, oli määratletud erinevatel aegadel riikide kaubanduspoliitika erinevate eesmärkidega. Kaasaegsed kaubandustraktaadid sisaldavad tavaliselt kolme kategooriat lauseid:

- 1)määrused, mis puudutavad lepingupoolte alamate õigulikkude kodanikuseisundit;
- 2)alamate vastastikusel õigused laevandust ja meresõitu puudutavates määrustes;
- 3)määrused, mis puudutavad kaubandust ennast*).

*)Spetsiaalsed kommertslepingute kogumikud:

Hauterive et Cussy. Recueil des traites de commerce et de navigation de la France avec les puissances etrangeres, Paris 1833 – 39, 10 cols.

Soetbeer. Schiffahrtsgesetze, sowie Handelsund Schiffahrtsverträge verschiedener Staaten. Hamburg 1848.

Грацианский. Собрание ныне действующих торговых трактатовъ России. СПб. 1877.

Министр Иностр. Дель «Сборникъ действующихъ трактатовъ, конвенцтй и соглашений, заключенныхъ Россиею съ другими государствами и касающихся различныхъ вопросовъ частнаго международнаго права». СПб. 1889-1896, 4 тома.

И. Ивановски. «Собрание действующихъ договоровъ, заключенныхъ Россиею съ иностранными державами». Одесса 1890, т.I, 2 части.

Peale nende on kaubandustraktaadid trükitud ära teatud kogumikes Martens, De Clercq, Neumann, Bancroft Davis jt.

I. Lepingupoolsete riikide alamate juriidiline asend määratletakse nende vastastikustel territooriumitel järgmiste peamiste printsiipidega:

1)Selle ja teise riigi alamatele antakse mõlemate lepingupoolte riikide valdustes täielik liikumisvabadus. Neile on tagatud, võrdselt kohalike alamatega, nii isiksuse kui vara suhtes, seaduste ja valitsusvõimu kaitse.

2)Kokkuleppivate riikide amatel on õigus sõlmida igasuguseid lubatud juriidilisi tehinguid: koostada vaimulikke testamente, vormistada abielu, üürida või osta maju, kauplusi, maad jne.; tegeleda igasuguse tootmistegevusega ja kauplemisega, piiris milline on reguleeritud kohalike

seaduste ja võimude poolt.

3)Neil on lubatud vabalt oma omandit välismaale viia, olemata välismaalastena, maksustatud suurtemate maksudega või lõivudega kui pärismaised alamad.

4)Nad võivad kohalike seaduste järgi pärandada, kuivõrd see õigus ei ole spetsiaalsete rahvusvaheliste kokkulepetega tühistatud.

5)Neil on vaba pääs kohalikesse kohtuasutustesse, et kaitsta oma õigusi, võrdselt pärismaiste alamatega.

Vähesed piirangud, millised on veel säilunud mõnedes riikides välismaalaste kohtus käimise õiguste suhtes, nagu näiteks, neilt eelneva hagi tagamise nõudmine (cautio judicatum solvi) või siis välismaalaste suhtes kohalike seadustega määratletud vaesuse õiguse mittetunnistamine.(vt. Alljärgnevat, Artikkel 81.) Tavaliselt valitsused astuvad neis küsimustes vastastikustesse kokkulepetesse ja loobuvad piirangutest.

6)Kommertstraktaatidega tagatakse välismaalastele, lepingupoolte alamatele, vaba jumalateenistuse pidamise õigus. Kuid sellise määrusega ei tühistata iga riigi õigust määratleda seadustega ja korraldustega välismaalaste religioosse vabaduse teostamise piirid, eriti muuusuliste suhtes, näiteks kirikute ehitamise koha või protsessioonide läbiviimise suhtes jne.

7)Mõningates suhetes seavad kommertstraktaadid välismaalased pärismaalastest alamate suhtes privilegeritud asendisse. Üldreegli järgi, välismaised alamad on vabad igasugusest sõjaväeteenistusest, nii maa- kui mereväes, aga ka miilitsas või rahvuskardiväes. Neid ei kutsuta samuti kohustuslikku teenistusse kohtu või ühiskondlikesse ametitesse ja on üldse vabastatud „igasugusest, isikliku teenistuse asemele kehtestatud, rahalisest või natuuras maksmise kohustusest“.

Seepärast neid ei allutata mitte mingitele sõjaväele rekvireerimiste alla ega oma ka mingeid sõjaväe või politsei vajaduste rahuldamise kohustusi. Kuid kohtu- või ühiskondlikud ametikohad, milliste täitmine sõltub maal kinnisvara valdamisest, võivad olla täidetud välismaalastest-maaomanikega.

Hädavajalik on nende soodustuste suhtes märkida, et need on traktaatides esitatud sellise kategoorilisusega, et praktikas arusaamatustele ruumi ei ole. Muidugi-mõista, ei ole need soodustused tingimusetud. Kui riik asub, näiteks, välise vaenlase äärmises kallaletungi ohus, siis sellised kohustused, nagu sõjaväe-ratsa või majutamine, nagu ka sõjaväele rekvireerimine, võivad olla laiendatud ka välismaalastele. Edasi, mingi loodusõnnetuse puhul, näiteks, üleujutus, või ka sisekorratused (mäss või riigipööre), ei või välismaalased, võimude nõudmisel, kohalike alamatega võrdsel määral, et hoida ühiskondliku korda ning julgeolekut, eriti kui kohalikust politseist ja sõjaväest ei piisa, osalemisest keelduda. Sellises mõttes tõlgendab välismaalaste õigusi Inglise valitsus, kui võõrriigi alamate suhtes, kes asuvad tema territooriumil aga ka välismaal asuvate oma alamate suhtes.

II.Laevasõidu ja meresõidu suhtes kommertstraktaadid hoolitsevad täpselt samuti lepingupoolte alamate vastastikusest võrdsusest, nagu see on näha järgmistes lausetes.

1)Lepingupoolte kaubalaevad on vastastikustes sadamates „võrdõiguslikud rahvuslike laevade ja nende veostega“. Maksud, lõivud ja tollid, millise nime all nad ka ei esineks, mis puutuvad laeva korpusesse, lippu või koormusesse, võetakse välismaistelt laevadelt ainult sel juhtumil, kui nendega on samamoodi koormatud kohalikud laevaomanikud.

2)Sadamatesse sisenemisel, sildumisel, laadimisel jne, operatsioonidel peavad kõik laevad alluma kohalikele kordadele ja korraldustele. Võõramaistel laevadel ei ole selles suhtes mingeid erilisi soodustusi ja eeliseid.

3)Kabotaaz-kaubandus jäetakse tavaliselt pärismaalaste erandlikuks sfääriks. Selleks, et selle õiguse saaksid välismaalased, on tarvis spetsiaalseid rahvusvahelisi kokkuleppeid ja uusimal ajal selliseid ka tehakse.

Saksamaa valitsuse 17 (29) detsemberi 1881.a. korralduse alusel kabotaaz-laevandus Saksamaa sadamates on antud Inglismaa, Belgia, Brasiilia, Taani, Itaalia, Norra ja Rootsi laevadele, s.t. nende riikide alamatele, kes ei keela enda juures saksa laevade kabotaaz-kaubandust, Vene

laevadele selline kaubandus ei ole lubatud, sest meil on see eranditult Venemaa alamate privileeg*).

*)v. Melle, Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, § 50.

4)Kabotaaziga tegelemise keeld ei välista, siiski, välismaalastel oma veost ühes sadamas osaliselt laadida ja teises osas teist osa maha laadid aja kolmandas sadamas oma lasti uuesti täiendada jne.

5)Kui välismaa laev on sunnitud tormi ajal või renondiks sadamasse sõitma, siis temalt ei võeta mingeid teisi makse, kui omadelt laevadelt.

6)Laevahukk ei tohi olla mingite eriliste maksude võtmise põhjuseks. Vastupidi, kohalikud võimud peavad tasuta osutama igasugust abi merehädalistele ja mitte ainult meeskonna, vaid ka veose päästmisel.

Traktaatides määratletakse üksikasjalikult need kaldavõimude toimingud, millistega saavad arvestada laevaõnnetusse sattunud välismaa meresõitjad. Kohalikud võimud on kohustatud viivitamatult teavitama igast laevaõnnetusest vastavat konsulit, kes peab võtma asjaoludest tingitud meetmeid kohalike võimude abil. Päästetud veose hoidmise eest ei võeta tasu enam, kui pärismaalastelt samadel asjaoludel, ega seata mingeid takistusi oma seadusliku omandi kasutamisel.

7)Sõja puhuks võeti kaubandustraktaatidesse spetsiaalsed määrused lepingupoolte alamate, vaatamata sõjale, riikides viibimise või sealt lahkumise tähtaegade kohta; eraisikute laevade ja varade mittekonfiskeerimise kohta; neutraalse kaubanduse reeglitest, sõjalisest salakaubast, blokaadist jne. Praegu tehakse sellised lauseid harva, sest need moodustavad osalt positiivse rahvusvahelise õiguse vaieldamatuid printsiipe, osalt ei kuulu sisemise seadusandluse õiguspädevusse*).

*)См. «Сборникъ действующихъ трактатовъ и конвенцій, имеющихъ отношеніе къ военному мореплаванію» *изд. Гидрографическаго Департамента Морскаго Министерства) СПб. 1885.

III.Uusima aja kommertstraktaadid, nii nagu oli ülalpool öeldud, tagavad kaubanduskäibe vabaduse välismaal. Sel eesmärgil nad kaotavad kõik monopolid ja privileegid, mis eksisteerisid möödunud sajanditel kaubanduses. Kaasaegsete kaubandustraktaatide peamiseks motiiviks on kõikide rahvaste kaubandusettevõtete käibe võrdsus.

1)Kommertstraktaadid tagavad välismaalastele kaubanduse vabaduse üldse, s.t. kõigi riigis eksisteerivate kaupade transpordivahenite kasutamise õiguse ühesugustel alustel pärismaiste alamatega.

Selles suhtes ei tohi olla mitte mingeid piiranguid, millistele allutati välismaine kaubandus endistel aegadel Kuid kaasaegset printsiipi „kaubanduse vabadus“ ei saa tõlgendada Inglise *free trade* mõistes, kes soovisid kaotada mitte ainult kaitsetolle, vaid ka fiskaalseid makse. Kaubandusvabadus, nii sise- kui ka -välis, ei kaota põhimõtteliselt riigi õigust anda iseseisvalt välja tolliseadusi ja kehtestada sise- ja väljaveo makse, kui vaid need seadused ja maksud ei ole keelava tollisüsteemi vahenditeks. Riikide tolli autonoomia oluliselt piiratakse ja isegi tühistatakse vaid traktaatides, mis sõlmitud Napoleon III ja Inglismaa vahel, millistest me juba ülalpool rääkisime*).

*)Roscher. Nationalökonomik des Handels, § 39.
Handbuch, Bd. I, S. 1116.

2)Kaasaegsetes kommertstraktaatides määratletakse tavaliselt, et igasugused välismaised kaubad ja teosed võivad olla imporditud riiki kehtestatud tollimakse makstes. Tollimaksude suurus määratletakse kas siseseadusandlusega või rahvusvaheliste lepingutega. Viimasel juhul sätestatakse tavaliselt, et tollimaksud, milliseid tasuvad teatud suuruses ühe riigi alamate poolt, peavad olema samasugusel määral olema makstud kontraagendi alamate poolt. Selles suhtes lepingupoolsed riigid võimaldavad teine-teisele „enamsoodustatud rahva“ õigusi.

Selle vormeli tõlgendamine ei ole mitte alati õige. Praktikas tekkisid kõhklused, kas igasugune tolli või muu järeleandmine, mis on tehtud ühe riigi kauplejate kasuks, laienevad tingimata kõigi teiste riikide alamatele, kes on välja kaubelnud oma kasuks „enam soodustatud rahva“ õiguse. Oleks ebaõiglane kasutada seda vormelit kõikidel asjaoludel. On hädavajalik, meie arvates, eristada, millal mingi kaubanduse soodustus antud riigi kasuks tasuta ja kui see on temale antud võrdse teene eest või sis hüvituse eest. Vaid esimesel juhtumil eksisteerib teistel riikidel õigus nõuda omale samasugust soodustust; selle nõudmine teisel juhtumil on kaubanduslike kohustuste vastastikuse ja võrdsuse printsiibi vastane*).

*)Visser. La clause „de la nation la plus favorisee“ dans les traites de commerce. (Revue de droit int., 2-de serie, t. IV, p. 66 et suiv., p. 159 et suiv.

Pidades silmas arusaamatusi, millise kutsub esile lause „de la nation la plus favorisee“, asendatakse see mõnikord traktaatides teisega, enam täpse vormeliga: pooled nõutuvad „andma teineteisele igasuguse soodustuse kaubanduse ja laevanduse suhtes, millist lepingupooled võimalavad tasuta või hüvituse eest (gratuitement on avec compensation) mingile teisele riigile**).

**)Journal des Economistes, 1877, p. 302 et suiv.

v. Melle Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, § 49.

L. v. Stein. Handbuch der Verwaltungslehre, 3-te Aufl., B. II, S. 831 flg..

A Digest of the Inter. Law of the United States, Washington, 1886, II, § 134.

Scyler. American diplomacy, p. 451 etc.

Vincent. Les strangers devant les tribunaux francais. Paris 1886.

Lehr Revue de droit intern. (Bruxelles), t. XXV, p.313.

On iseenesest mõistetak, et valitsused, mis eitavad kaubanduse vabadust *free trade* mõttes, nagu näiteks, Venemaa, seisavad **sõltumatu tollitariifi** eest, mis ei ole piiratud rahvusvaheliste kokkulepetega. Seepärast kõik sellised valitsused tagavad endale kaubandustraktaatides selle tariifi muutmise vabaduse. Asjast huvitatud isikutele erinevates riikides kehtivate tollitariifide teavitamiseks on assutatud 1889.a. Brüsselis „Rahvusvaheline tollitariifide avaldamise büroo“ (Bureau international pour la publication des tarifs douaniers).

3) Lubades traktaatide alusel kõikide kaupade sisse- ja väljavedu, lepingupoolsed riigid ei loobu selle kaudu keelata eranditult kõikidel riikidel mingite teatud kaupade sisse- või väljavedu: sarnased korraldused ei riku rahvusvahelise kaubakäibe võrdõiguslikkuse printsiipi.

4) Kui antud riigis on sisse seatud preemiad või antakse erilisi soodustusi teatud kaupade sisse- või väljaveole, siis neid võivad kasutada mõlemate riikide lepingupooled*).

*)Lexis. Die französischen Ausfuhrprämien etc. S. 96 ff.

Roscher. Nationalökonomik des Handels- und Gewerbfleisses, S. 620 ff.

5) Kommertstraktaatides ei tehta vahet laevade lippude vahel, millistel kaubad toodi. Mitte mingeid erandlikke makse teatud riigi lipu all (surtaxe des pavillons) olevatele laevadele ei tohi kehtestada.

6) Kolooniatega kauplemine on vaba.

7) Transiitkaubanduse tingimused määratletakse traktaatidega.

8) Lõpuks, traktaatides on määrused porto-franko suhtes, üldised salakaubanduse vastased meetmed, konsulitest, kui ei ole spetsiaalseid konsulaarkonventsioone, vabrikute kleebistest ja märkidest, millistest räägitakse omal kohal.

VIII. Rahvusvahelistest tolliliitudest.

Artikkel 53. Kommertstraktaatidel on üks eesmärk: niivõrd, kui võimalik paralüeerida territoriaalsete piiride tähendust ja liita kauplevad rahvad ühte majanduslikku suhtluse. Veelgi enam saavutatakse see eesmärk **rahvusvaheliste tolliliitudega**, millise eeskujuks võib olla Saksamaa Tolliliit (Zollverein).

Tolliliidud võivad olla erinevat formaati. Liidulise riigi liikmed (Bundesstaat) moodustavad tolliliidu, loobudes oma preogatiividest kaubandus ja tolliseadusandluse suhtes üldise liidulise võimu kasuks. Sellisel kujul eksisteeris, näiteks, Põhja-Saksa Tolliliit.

Teis vormi omab liit, mis on moodustatud ühe riigi ühendamisest teise riigi tolli või kaubanduse kordadega. Osalt eksisteerib selline ühendus Taani, Rootsi ja Norra vahel, millised kehtestasid omal ühesugused vekseliõiguse alused. Sellises vormis sõlmitud liidul ei ole alalise suhtlemise iseloomu, kuna iga sellega liitunud riik võib sellest vabatahtlikult lahkuda ja kehtestada endale oma iseseisva korra.

Lõpuks, tolliliidud kitsas mõttes on sõltumatute riikide ühendused, mis kehtestasid vastastikusel kokkuleppel kaubanduse ja tootmise ning eriti tolli juhtimise suhtes üldised korrad. Sel juhtumil kokkuleppivad riigid loobuvad iseseisvast tolli seadusandlusest, kuid samal ajal on juba kehtestatud korra muutmiseks tarvi iga liidu liikme nõusolekut.

Sellist vormi tolliliit on püühtalt rahvusvahelise iseloomuga. Sellise riikide ühenduse parimaks näiteks on senini olnud Saksamaa Tolliliit*).

*)Bluntschli. Deutsches Staatswörterbuch, Bd. XI, S. 1050 ff.

Градовский. Германская конституция. СПб. 1875. I часть, стр. 80 и след.

Saksa Tolliliidu tekkimise põhjused pärinesid saksa riikide äärmisest majanduslikust langusest, millised kuulusid 1815.a. Saksa Liidu koosseisu. See langus sõltus peamiselt erisugustest kauplemise kitsendustest, suurest hulgast tollipostidest, tariifide erinevusest ja kaubanduseadusandlusest mitte ainult liidulise territooriumi piires, vaid isegi selle liidu üksikute liikmete territooriumitel. Kõigepealt olid hädavajalikud radikaalsed majanduslikud reformid eelkõige üksikutes riikides, millised moodustasid liidu, et seejärel ühiste meetmetega juba tõsta Saksamaa haledat tööstust.

Preisimaa läks esimesena seda teed ja saavutas säravaid praktilisi võite. 1818.a. Andis Preisimaa valitsus välja korralduse, millisega kaotati Preisimaa valdustes kõik tollipunktid ja viidi sisse ühesugune vaba kaubanduse vaimus olev välja- ja sisseveo ning transiidi maksude süsteem. Peale seda kui Preisimaa ja teiste saksa riikide vahel algasid läbirääkimised 1818.a. seaduse alusel tollikordade ühendamiseks, ja vähe-haaval, tänu Preisimaa valitsuse äärmisele visadusele, see eesmärk ka saavutati. Tolliliitu Preisimaaga liitusid alguses Kesk-Saksamaa riigid (1828.a.); alates 1 jaanuarist 1834.a. samuti peamised Lõuna-Saksamaa valitsused, 1851.a. Hannover ja 1852.a. Oldenburg. 1853.a. kogu Saksamaa, välja arvatud Austria, millisega sõlmiti 1853.a. spetsiaalne kaubandusleping, organiseerusid ühte tolliliitu*).

*)Fischer. Ueber das Wesen und die Bedingungen eines Zollvereins (Hildebrand's Jahrb. Bd. II, VII u. VIII). v.

Treitschke, Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert. Lpz. 1882 – 1885, Bd. II, und III .

v. Melle , Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, § 42.

Roscher. Zur Gründungsgeschichte des Deutschen Zollvereins. Berlin 1870.

1866.a. sündmused muutsid Liidu iseloomu. Saksamaa põhjaosas ühines tolli juhtimine liidulise võimu kätte; vastupidi, Lõuna-Saksamaa riigid said sõltumatuse ja jäid ainult Tolliliidu liikmeteks, säilitades oma sideme Põhja-Saksa Liiduga. Preisimaa ülesandeks oli selle sideme kindlustamine. Lõuna-Saksa riikidega nõusolekul kujundati tolliliit ümber ja see sai Põhja-Saksamaal kehtivaga samasuguse korralduse. Selle organiteks olid Üle-Saksamaaline

Tollinõukogu, parlament ja president. Sellisel uuel kujul Tolliliit hakkas teenima poliitilisi eesmärke – Saksamaa lõplikku ühendamist.

Saksamaa Keisririigi asutamisega Saksamaa tolli- ja kaubanduse juhtimine läks Keisririigi ametkondlikku, Liidunõukogu ja Reichtagi juhtimisse.

Saksamaa Tolliliidu eesmärk oli järgmine:

- 1) kõik riigid, mis liitu astusid, pidid alluma ühesugustele kaupade sisseveo-väljaveo ja transiidi seadustele; muudatusi lubati vaid vastastikusel nõusolekul;
- 2) liiduliste riikide vahelised kaubateed olid kuulutatud, väikeste piirangutega, vabadeks;
- 3) kõik tollimaksud kuulutati ühisteks ja jaotati liikmete vahel elanike arvu järgi*).

*)Heffter. Völkerrecht, S. 201, 470.

Calvo. Droit international, t. I, p. 193 et suiv.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. I, p. 369 et suiv.

Neile eesmärkidele Liidu organisatsioon vastas. Kõik Liidu liikmed loeti võrdseteks ja neil oli hääleõigus üldiste küsimuste lahendamisel. Riikide volinikud kogunesid kord aastas „peakonverentsile“. Sellel arutati uusi ettepanekuid ja lahendati kaebusi ning arusaamatusi, mis tulenesid Liidu kokkulepetest. Alaliseks organiks oli „keskbüroo“, milline kogus statistilisi andmeid kaubanduse ja tööstuse seikorrast Saksamaa riikides aj jaotas kogutud raha, mis laekus temale liidu tollist, Liidu liikmete vahel.

Ei ole kahtlust selle Liidu rahvusvahelisest iseloomust, ega suurest kasust, mida see Saksamaa riikide majanduslikule arengule andis. Kuid esimesel pilgul selline ühendus näib võimalik olevat vaid tihedalt seotud riikide vahel, sarnaselt saksa riikidele, olles mitte ainult kaubandushuvide, vaid samuti üldiste rahvuslike püüdlustega seotud. Keegi ei hakka vaidlema, et Saksamaa Tolliliit oli Preisimaa käes Saksamaa ühendamise praktiliseks vahendiks. Kuid ta oli ellu kutsutud ja jätkas eksisteerimist, isegi äärmiselt ebasoodsates poliitilistes asjaoludel, tänu erandlikult saksa riikide majanduslikele vajadustele, nende hulgas ka Preisimaale. Nagu teatud riikide majandusliku suhtlemise formaalne väljendus, teda ei saa pidada liiduks, millist saaks rakendada teiste haritud riikide puhul**).

**)Revue generale de droit et des sciences politiques, 1-e annee 1886 № 1, Bucharest: M.-de Kaufmann.L'Assotciation douaniere de l'Europe centrale.

IX. Rahvusvahelise suhtlemise teed ja vahendid.

Artikkel 54. Ühendusteede ja suhtlemisvahendite ülesandeks riigis on majanduslikust vaatepunktist lähtudes, tootmistegevuse produktide õige jaotamine üle kogu maa ning nende hindade ühtlustamine. Kuid kuna iga rahva majanduslik tootlikkus sõltub tingimustest, millise on pandud rahvusvahelised tootmis- ja kaubandussuhted, nii-võrd peavad siseteed ja suhtlemisviisid rahuldama nende suhete võimalusi ning mugavust. Kohalikud riiklikud suhtlemisvahendid leiavad oma loomuliku täienduse rahvusvahelistes vahendites. Vaid nende sihipärasel organiseerimisel, rahvusvaheliste käivete vaatepunktist, nad täidavad riigis oma mõistlikku majanduslikku tähendust*).

*)L. v. Stein. Handbuch der Verwaltungslehre, 2. Aufl, S. 348 ff.

Roscher. Nationalökonomik des Handels, S. 348 ff.

Kaasaegsete riikide vastastikune sõltuvus suhtlemise teede ja vahendite suhtes tuleb ilmsiks selles faktis, et käesoleval ajal mitte ükski valitsus, kes mõistab välissuhete mugavuses suurt

tähendust riigi sisese tööstuse ja kaubanduse arengus, ei võta teede ja kanalite rajamise plaane, seostamata neid rahvusvaheliste kaubandusuhete käiguga. Seejuures on strateegilistel kaalutlustel samasugune roll, kui majanduslikel. Kuid mitte ainult sisemiste ühenduste ehitus ja suund ei ole märkimisväärsel määral määratletud rahvusvaheliste eesmärkidega, suhtlemisõigusel enesel on üha enam rahvusvaheline iseloom.

Rahvusvaheline mereõigus eksisteeris juba sel ajajärgul, kui meresuhted olid eranditult individuaalse algatuse asjaks. Uusimad suhtlusvahendid – raudteed, post, telegraafid – on juba algusest peale loodud hädavajaduse tunnetamisel riikliku juhtimise algatusel, mis arenevad üha enam kui kasvavat rahvusvahelist tähtsust omavad asutused. Nende suhtes üksikute riikide seadusandlused, nagu näeme, loobuvad oma tingimusetust iseseisvusest ja kehtestavad üldist õigust, millist nõuavad rahvusvaheliste suhete tingimused.

Riikide rahvusvahelise administratiivse tegevuse ülesanne suhtlemise teede ja vahendite suhtes võib seisneda vaid selles, et kindlustada seaduste ja vastastikuste kokkulepetega kõigi rahvusvaheliste käivate arterite areng, täpsemalt nende, millised eksisteerivad ja tekivad nende riikliku territooriumi piires. Riikide vastastikuse abita selles juhtimise valdkonnas alamate seaduslikud vajadused ei saa olla rahuldatud. Rahvusvahelise suhtluse teed võivad olla jaotatud kahte liiki:

- 1)loomulikud, mis on looduse poolt loodud,
- 2)kunstlikud, millised ilmusid inimese töö- ja leiutustegevusega.

Esimeste hulka kuuluvad: mered, jõed ja üldse veed; teise aga: post, raudteed ja telegraafid.

Veeteedel kasutatakse suhtlemiseks laevu, mis enamjaolt kuuluvad eraisikutele ja laevaseltsidele, kuid need on konkreetse rahvusvahelise subjekti alalise seadusliku kaitse all. Kunstlike suhtluste hulka kuuluvad postiasutused, raudteede ja telegrafi ametkonna tehniline ja materiaalne koosseis. Nad asuvad erandlikult või valdaval määral riigivõimu vastava juhtimise ning kontrolli alla.

X. Rahvusvahelise suhtlemise loomulikud teed.

Artikkel 55. Meresid ja laevatatavaid jõgesid puudutavad põhiprintsiibid olid esitatud eespool (1 kd. III peatükk, §§ 96 – 101). Siin on hädavajalik enesele selgitada, millisel viisil riigid ekspluateerivad ja kasutavad neid suhtlusteid, pidades silmas õigete rahvusvaheliste käivate, kaubanduslike ja igasuguste teiste suhete arengut. See riikide rahvusvahelise juhtimise külg leiab oma väljenduse seadusandlikes, administratiivsetes ja rahvusvahelistes määrustes, milliste asjaks on meresõit, jõelaevandus ja kalapüük, nii nagu siseriiklik kui ka rahvusvaheline.

Juriidiliste normide kogum, mis puutub rahvusvahelisse meresuhtlusse, moodustab **rahvusvahelise mereõiguse**. Seadusandlikud ja administratiivsed meetmed, milliseid võetakse riigi poolt, et kaitsta ja arendada meresõitu ja laevandust, sõltub tema äranägemisest, kuivõrd selliste meetmete mõju peab toimuma tema erandliku võimu valdkonnas. Rahvusvahelise meresuhtluse valdkonnas on töötatud välja teatud seadused ja eeskirjad, millistega peavad arvestama riigid ja mis näitavad nende tegevuse piirid, nende vastastikused kohustused ja õigused.

I.Peatume esmalt riikide käsitletavat asja puudutavatel sisemistel seadusandlikel ja administratiivsetel meetmetel Valitsuse vaated rahvusvahelistele suhtlustele üldse ja eriti meresõidule ja laevandusele, olid määratletud nende kaubanduspoliitika suunaga. Nii nagu riigid teadvustasid, millist tähtsust omab meresõit rahvuslikule rikkusele ja võimsusele, hakkasid nad kasutama kõike vahendeid selle arenguks, kuigi kunstlikult.

Merkantiilse ja koloniaalse poliitika valitsemise etapil oli tehtud kõik üksikute riikide poolt, et mereteid ja kauplemist kasutada eranditult oma kasuks. Meresõitu ja laevandust käsitleti sel ajajärgul, kui alamate privileegi, kellest, kuivõrd see on võimalik, pidid teised rahvad olema kõrvale jäetud.

Enam järjepidevalt ajas sellist oma kaubalaevastiku lipu kaitse ja valdamise süsteemi rahvusvahelistel merendussuhetes Inglismaa, eriti Cromwelli ajajärgust peale. Tema ajal oli välja

antud tuntud inglise 1651.a. Navigatsioonakt, milline seadis aluse teiste rahvaste arvel Inglise meresõidu ja laevanduse arengule. Selles suhtes li veelgi olulisem Inglismaa 1660.a. Seadus, mis sai õiglaselt nimetuseks „Magna Charta maritima“. Selle seadusega sätestati, et Inglise laevaks loetakse ainult need laevad, milliste ekipaažist on 3/4 inglise alamatest. Vaid need laevadel lubati koloniaalne ja kabotaazikaubandus Inglismaa sadamates. Mis aga puutub Inglismaale välismaiste kaupade vedu, siis peamiselt selleks, et murda Hollandi konkurents, nõuti, et iga rahvas veaks ise oma kaupu oma laevadel ja oma lipu all*).

*)Roscher. Nationalökonomik des Handels, S. 434.
Bluntschli. Deutsches Staatsvörterbuch, Bd. IX, S. 222 ff.

Prantsusmaal juurdus kodumaise laevanduse erandlik kaitsmine Kolbergi aegadest. Oma kõrgpunkti see saavutas prantsuse 1793.a. Seaduses, milline kuulutas Inglismaa poolt välja kuulutatud printsipiidele sarnaseid põhimõtteid. Käesoleval aastasajal valitsused järkjärgult loobusid välismaise laevasõidu konkurentsi välistamisest kodumaise kaubakäibe üle. Nad hakkaksid lubama selle printsiibi leevendusi, sõlmides omavahel kaubandustraktaate laevanduses vastastikkuse printsiibil. Uus kaubanduspoliitika tegi oma lipukirjaks rahvusvaheliste kaubandussuhete vabaduse ja selles mõttes vähe-haaval olid muudetud seadusandlikud määrused, mis puutuvad meresõitu ja laevandust. Vanad navigatsioonaktid olid kõikjal tühistatud. Inglismaal espool esitatud seadused, peale kõva agitatsiooni piiramatut meresõiduvabaduse kasuks, kaotasid oma jõu 1849.a.**).

***)Leone Levi. History of British Commerce. p. 301.

Kuid kui kaubandussuhete suhtes vabadus ei tähenda riigi osalematust ta alamate kaubandusega tegelemisel, siis täpselt samuti ka meresõidu suhtes. Iga valitsuse kohustuseks on teha kõik tema riigivõimu vahenditest sõltuv isamaalise meresõidu arendamiseks. Selle tagajärjel on iga riigil õigus ja kohus seada sisse, oma kompetentsi piires, kõik asutused ja eeskirjad, millised vaid võivad aidata kaasa eelöeldud eesmärgi täitmiseks. Siia puutuvad, näiteks, kabotaazi kaubandust puudutavad määrused, kui pärismaiste alamate erandliku privileeg, porto franco ((vabasadamad)) asutused jne.

Rannalaevandus (kabotaaz) on Venemaal kuulutatud erandlikult vene alamate õiguseks 1 juuni 1845.a. Ja Kaubanduse põhikirja (Art. 184). alusel. 16. aprilli 1817.a. (II.C.3. № 26792) ukaaziga oli Odessa muudetud vabasadamaks ja ei saa eitada, et see meede oli üpris soodne meie kaubanduse arengule Mustal merel.

- II. Käesoleval ajal sõlmitavad meresõigu ja laevatamise traktaadid omavad aluseks riikide vastastikust järeleandmist, lähtudes veendumusest, et vaid sel teel võib tagada isamaalise meresõidu täielik areng. Milles need järeleandmised väljenduvad, sellest oli osalt juba ülalpool räägitud, kui selgitati kaasaegsete kommertstraktaatide sisu ja sellest räägitakse veel alljärgnevates artiklides. Piiramatut meresõiguvabadust tunnistatakse käesoleval ajal vaid Inglismaal, mistõttu vaid tema ükski võib välja kannatada kõigi teiste mereriikide laevade konkurentsi.

Kalapüüki, kui meretööstuse ala, suhtes on töötatud välja tava ja rahvusvaheliste lepingutega järgmised üldised eeskirjad*):

1) Avamerel on kalapüük vaba.

2) Territoriaalvetes on selle tööstusharuga tegelemine tavaliselt kaldariikide alamate privileeg ja on igal juhul allutatud selle seadustele.

Pidades silmas seda, et territoriaalse mere piiri ei ole täpselt määratletud ja see tekitab arusaamatusi, siis riigid astuvad spetsiaalsetesse kokkulepetesse, millised näitavad, millisel

kaugusel kaldast kehtivad kohalikud seadused ja kus võivad kalastada eranditult vaid pärismaalastest alamad. Sellised kokkulepped on sõlmitud Prantsusmaa ja Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel, milliste valduste naabrus viib tihti vaidlustele, rannapüügi teemal**).

*)Phillimore. Commentaires, t. I, p. 229 etc.
Ortolan. Diplomatie de la mer, t. I, p. 153 et ss.
Perels. Internationales Seerecht, S. 136 ff.
Calvo. Droit international, t.I, 362 et ee.
**)Dana's Wheaton. Elements, p. 259 etc.

Eriti tähelepanuväärne on selles suhtes konventsioon, mis allkirjastatud 6. mail 1882.a. Haagis Belgia, Suurbritannia, Saksamaa, Hollandi, Taani ja Prantsusmaa volinike poolt et määratleda kalapüügi tingimusi Põhjameres väljaspool territoriaalmerd*).

*)Revue de droit international, 1882, p. 619.
Holtendorff's Handbuch, Bd. II, S. 504 flg.

Mitte vähem väärrib tähelepanu konventsioon, mis sõlmitud 1887.a. eelpool nimetatud riikide vahel kaluritele merel kangete alkohoolsete jookide müügi keelust.

3)Kui kalapüügi suhtes avamerel eksisteerivad teatud riikidele kohustuslikud tavad ja lepingulised eeskirjad. Siia puutuvad eeskirjad, milised hoiavad ära vaidlusi ühe või teise avamere osas kalapüügi suhtes lepingupoolte alamate vahel; eeskirjad laevade vastastikusest abist mereõnnetuste ja halva ilma puhul jne.

Täiesti erandliku tähelepanu vääriavad rahvusvahelised meetmed, mis võetud viimasel ajal Vaikse ookeani Põhjaosas kotikujahi asjades. Kotikute röövellik hävitamine Inglise-Ameerika töösturite poolt sundis Venemaad, Inglismaad ja Ameerika-Ühendriike 1892.a. Otsustama, et kotikuid võib küttida ainult mingil kindlaksmääratud ajal avamerel mitte lähemal, kui 30 miili Komandori ja Tjuleni saartest. Peale selle on Venemaa Aasia rannikust 10 miili laiusel alal kotikute küttimine keelatud.

Lõpuks, Pariisi vahekohus, Inglismaa ja Põhja-Ameerika Ühendriikide vahelises vaidluses, otsustas samuti 1893.a., et 60 miili kaugusel Ameerika rannikust Vaikse ookeani Põhjaosas on keelatud kindlaksmääratud kuudel kotikute tapmine keelatud. Kahjuks, Pariisi vahekohtu otsuse täitmise suhtes tekkisid Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel tõsised arusaamatused, mis parälüseerib tribunali poolt kehtestatud eeskirjade kasulikkude mõju.**).

**)Revue generale de droit international public, 1894, №1.

Вешнякова. Рыболовство и законодательство, Спб. 1894, стр. 688 и след. См ниже § 105.

Artikkel 56. III. Kuidas rahvusvahelised kokkulepped, aga ka riikide seadusandlik ja administratiivne tegevus meresõidu ja laevanduse hüvanguks, peab pidama silmas ja juhinduma üldkohustuslikest mereseadustest, milliste kogum moodustab rahvusvahelise mereõiguse. Riigi sisemised meetmed, millised on vasturääkivuses üldtunnustatud mere õiguse alustega, viivad rahvusvahelisele kollosioonile; rahvusvahelised kokkulepped, mis ei ole sellega kooskõlas, osutuvad tegelikkuses paikapidamatuteks ja kutsuvad esile arusaamatusi. Me piirdume siin vaid tähtsamate seaduste või rahvusvahelise mereõiguse käsitlemisega ja, eelkõige, räägime sellest, millised määratlevad laevade, kui rahvusvahelise meresuhtluse vahendite, juriidilist seisundit*).

*)Ortolan. Diplomatie de la mer, t. I, p.163 et ss.
Phillimore. Commentaries, t. I, p. 398 etc.
Travers-Twiss, Law of Nations, t. I, p. 229, 266.

Dudley Field. International Code, § 368 etc.

Perels. Seerecht, S. 65 ff.

Nizze. Das allgemeine Seerecht der civilisirten Nationen. Rostock, 1857. S. ff.

Bluntschli. Völkerrecht, § 318 ff.

1) Kõik laevad tunnistatakse avamerel „riigi eraldatud osadeks“ sellest riigist, millise lipu all nad ujuvad. Siit järgneb, et juridilised tehingud, nagu ka kuritegelikud teod, mis sooritatud laeval avamerel viibimise ajal, kuuluvad eranditult määratlemisele selle riigi seaduste järgi, millisele laev kuulub. Avamerel välismaa jurisdiktsioon ei kehti. Selles suhtes on kauba- ja sõjalaevad võrdõiguslikud**).

**) Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 435.

Oreste da Vella. La nave in alto mare. Firenze 1893.

Hall. Foreign jurisdiction, p. 239 etc.

2) Kuid välisriigi sadamates ja vetes, põhimõtteliselt, vaid kaubalaevad alluvad kohalikele võimudele. Mis aga puudutab sõjalaevu, siis neid vaadeldakse kui oma riikide sõltumatuses esindajaid ja seepärast nad ei allu mitte mingile välismaisele võimule. Sõjalaeva eksterritoriaalsuse põhimõtet teostatakse praktikas sellise järjepidevuse tasemega, et isegi kuriteod, mis sooritatakse sõjalaeval, mis asub välismaal sadamas, loetakse kuuluvat selle riigi õiguspädevuse, millise lipu all laev seisab. Nii kaldariigi politseinikel, ega kohtuvõimudel ei ole õigust sõjalaeva tekile tõusta. Järelikult, sõjalaevadel on välisriikide sadamates mitte ainult kohtuallumatust, vaid tal on ka varjupaigaõigus.

Valitsustele, pidades silmas sõjalaevade privilegeeritud seisundit, ei ole alati mugav lubada oma sadamatesse. Ei saa ühelegi riigile keelata sõjalaevade sadamas vastuvõtmisest keeldumist või seada sadamasse sõit teatud tingimuse raamesse. Sadamasse tuleku keeldu ei saa rakendada vaid tormi või mereõnnetuse puhul*).

*) Ortolan. Diplomatie de la mer, t. I, p. 190, 258 etc.

Cauchy. Le droit maritime international considere dans ses origines et dans ses rapports avec les progres de la civilisation. Paris 1862, t. II, p. 157.

Calvo. Droit international, t. I, p. 612 et ss.

Phillimore. Commentaries, t. I, p. 399 etc.

Halleck. International Law, § 25.

Perels, Seerecht. S. 115 ff.

Heffter. Völkerrecht, S. 173.

Bluntschli. Völkerrecht, § 321.

Neumann. Völkerrecht, § 23.

Moore. Asylum in Legations and in vessels. New-York 1892.

Sõltumata sellest, varjupaiga õigus, mis on riikide poolt sõjalaevade kasuks, omab oma mõistlikke piire, millistest väljudes muutub see juba kuritarvituseks. Üldiselt see ei tohi ületada saatkonna hoonetele antud õigust. Täpselt samuti ei eksisteri mitte mingit juriidilist õigust tunnistada kõiki sõjalaeval sooritatud kuritegusid kohalikele võimudele mittekohtualluvaks. Võib nõustuda, et laeva komandör ja ekipaaž ei allu kohalikule kohuvõimule; kuid mille alusel see õigus peab langema kaldariigi elanikule, kes on laeval kuriteo sooritanud? Sõjalaevade eksterritoriaalsus mõistetud piiramatus mõttes on vaevu kooskõlas nende julgeolekuga, igal juhul on see aga kaldariigi õigus ja väarikusega vastuolus**).

**) Sellist arvamust ei jaga suurem osa kaasaegseid kirjanikke rahvusvahelise mereõiguse kohta.

Atlmayr. Die Elemente des internationalen Seerechts, Bd. I, S. 27 ff.

Perels. Seerecht, S. 116.

Perels. Rechtsstellung der Kriegsschiffe in fremden Hochheitsgewässern. (Archiv für öffentliches Recht, Bd. I, S. 461 flg.)

Holtendorff's Handbuch, Bd. II, S. 428 flg.

Kuid ei saa pidada tõsiseks selle kohta öeldud järgmise isiku arvamust:

Pinheiro-Ferreira (Cours du droit public, t. II, § 56).

Vastupidiselt, kaubalaevad on välisriikide sadamates kohalikele kohtutele alluvad ja nad peavad alluma kõigile sadamakapteni korraldustele. See on üldreegel. Kui konsulaarkonventsioon, kauba-, meresõidu ja laevanduse traktaatide alusel teatud juhtudel, on kaubalaevadel distiplinaarvõim kaptenitel või vastaval konsulil, siis seda võimu peab vaatlema, kui välisriigi poolset järelandmist, kuid mitte kui õigus, mis on tulenenud asjade olemusest, millises peavad asuma kaubalaevad välismaal. Sellel alusel koventsiooni määrused aga ka seadused välissadamates erinevate kauballaevadel sooritatud üleastumiste kohalikele kohtule mittallumise kohta, peavad olema tõlgendatud rangelt piiratud mõttes. Igasugune tegu kaubalaeval, mis rikub sadama julgeolekut ja vaikust, võib olla kohalike võimude poolt jälitatud. Selles küsimuses on kohtunikuks rannariigi valitsus.

Selline on prantsuse kohtude praktika*), mis võetud üle ka teiste kontinentaalsete riikide poolt, osalt ka Inglismaa poolt. Isegi Idariikides, mittekristlikes riikides kommertskohtud kuni teatud määrani alluvad kohalikele õiguspädevusele, nii nagu seda näitab „Maria Luz“ as, mis lahendatud kadunud Keiser Aleksander II vahekohtuliku otsusega.

Peruu laev „Maria Luz“ saabus 1872.a. ühte Jaapani sadamasse hiinlastest-kulide lastiga. Mõned kulidest hüppasid üle laeva parda ja ujusid lähedal seisva Inglise sõjalaevale. Inglise asjur pööras Jaapani valitsuse tähelepanu sellele asjaolule, mis tõestab seda, et Peruu laeval veetakse hiinlastest-kulisid, kes on pettuse teel orjusesse sattunud. Siis sekkusid asjasse Jaapani võimud. Laeva kapteni protestile, et ta ei ole kohalikus kohtualluvuses, tähelepanu ei pööratud. Jaapani valitsus võimaldas hiinlastel ameerika laeval Šhangaisse sõidu.**).

*)Ortolan. Diplomatie de la mer, p. 276 et ss.

Holtendorff's Handbuch, Bd. II, § 88.

**)Selles asjas on üpris huvitav Jaapani valitsuse kirjavahetus, pealkirja all: „The Peruvian barque „Maria Luz“. A short account of the cases tried in the Kanagawa Kencho“ etc. Kanagawa 1874.

Peruu valitsus luges Jaapani võimude korraldused ebaseaduslikeks. Peruu ja Jaapani nõusolekul asus asja Vahekohtunikuna lahendama Venemaa valitseja, kes Emsis, 1875.a. otsustas, et Jaapani vaidlustatud tegevus oli kooskõlas rahvusvahelise mereõigusega, nõnda nagu kaubalaevad ((ka reisilaevad)), alluvad välismaa sadamas kaldariigi õiguspädevusele*).

*)Vahekohtu otsuse tekst on : „Annuaire de l'Institut de droit international“, 1877, p. 353.

Ülalpool esitatud lause kommerts-laevade printsiipiaalsest kohtualluvusest selle riigi seadustele, milliste vetes nad asuvad, ei laiene aga neile kommerts-laevadele, millised mööduvad rannast, kuigi asuvad rannariigi territoriaalvetes. Kohtualluvuseks on tarvis, et kommerts-laevad viibiksid kestvamalt või peatuksid riigi territoriaalvetes.

Teistsugune reegel on sätestatud Inglismaa 1878.a. seaduses : „Territorial Waters Jurisdiction Act“. Nagu teada, ta määratles Inglismaa rannikuvee 3 miili laiuseks ja seejärel teatas, et kõik mis toimub kaldale 3 miilist lähemal, allub Inglismaa võimudele ja seadustele. Riigi sõltumatus ja julgeolek ei nõua sellist kategoorilist ettekirjutust**).

**)Bluntschli. Völkerrecht, §332.

Perels. Seerrecht, S. 86 ff.

Erandlikus asendis asuvad need kommerts-laevad, millised sõidutavad välisriikide monarhe või nende esindajaid: nad kasutavad eksterritoriaalsust.

Postilaevad, rahvusvaheliste traktaatide alusel, on võrdsustatud sõjalaevadega***).

***)Perels, loc. Cit., S. 122.

Marquardsen. Der Trentfall. Erlangen 1862.

Näiteks, Inglise-Belgia 1876.a. lepinguga on kuulutatud kaldariikidele mittekohtualluvateks postilaevad, mis sõidavad liinil Duvr-Ostende. Selline kokkulepe tehti 1869.a. vastastikku oma posti vedavatele aurulaevadele, mis sõidavad Itaalia ja Prantsusmaa vahel.

Lõpuks, sõjalaevastiku lippu võivad kanda kõik kommerts-laevad, mis on valitsuse poolt tellitud sõjaväe transpordi vajaduste rahuldamiseks. Seni kuni need laevad täidavad valitsuse tellimust, on nad sõjalaevade õigustes.

Viimasel ajal kerkis küsimus meie „vabatahtliku laevastiku“ laevade iseloomu suhtes. Need on eralaevad; kuid neid tellitakse valitsuse poolt kutsealuste, vangide jt. veoks Sahhalinile jne. Kui nad on sarnase ülesande täitmisel valitsuse käsutuses, tuleb neile anda riigivõimu iseloom ja neil on õigus heisata mereväe lipp; kuid neid ülesandeid täites tuleb neid pidada tavalisteks kommerts-laevadeks.

3)Avamerel ei või ükski riik välismaiseid laevu läbi vaadata ega ka peatada.

Peale 1815.a. Viini kongressi, Inglismaa, nagu teada, otsustas lõpetada neegritega kauplemise. Sel eesmärgil ta mitte ainult ei sõlminud mõnede riikidega konventsioone nende laevade merel läbivatamise kohta, kuid lisaks ta kirjutas oma ristlejatele ette iga kahtlase laeva kinnipidamise, et veenduda, et nad ei veaks orju. Washingtoni valitsus võitles energiliselt Inglismaa ambitsioonide vastu ja ei mitte millegi eest, ei nõustunud laevade läbivaatamise õiguse, kui rahvusvahelist mereõigust rikkuvat printsipi, tunnistamisega. Brüsseli orjandusvastasel konverentsil 1889-1890.a. allkirjastati Peaakt, milliselega kehtestati üldine neegrite veos kahtlustatavate laevade merel läbivaatamise õigus. Kõik Euroopa riigid ja Ameerika Ühendriigid v.a. Prantsusmaa, tunnistasid sellist läbivaatamise õigust ja täpselt määratletud tingimustest kinnipidamist.**).

**)Vaata 1890.a. Brüsseli akti artikleid XX ja järgnevaid, „Ежегоднике» Министерства Иностранных Дель 1893, стр. 272 и след.

Brüsseli akti täitmise üle kontrolli teostamiseks asutati Belgia pealinnas „Aafrika orjadega kauplemise üle kontrolli teostamise büroo“ (Bureau pour la repression de la traite des esclaves africains).

Erandit lubatakse vaid ühel juhtumil: kui välisriigi laev annab põhjendatud aiendi kahtlustusteks et see tegeleb piraatlusega. Piraadid, kui hostes humani generis, peavad olema jälitatud kõigi rahvaste poolt. Alusega piraatluses kahtlustatav laev võib olla seaduslikult peatatud, läbi vaadatud ja saadetud kohtu ette andmiseks lähimasse, kas või välismaisesse sadamasse. On mõistetav, et selle meetme rahendamisel peab olema äärmiselt ettevaatlik, kuna süütult kinni peetud laeval on õigus kinnipidajalt hüvitist nõuda*).

*)Phillimore. Commentaries, t. I, p. 411.

Današ Wheaton. Elements, p. 170 etc.

Hall's International Law, p. 214 etc,

Bluntschli. Völkerrecht, § 343 ff.

4)Iga riik määratleb vabalt tingimused, millistel sõja- ja kommerts-laevad võivad heisata riigilipu.

Praktikas tõstatati kahtlus, kas riik võib lubada ühel ja samal laeval sõita kord kaubalaevastiku- kord sõjalaevastiku lipu all? Seda õigust ei saa vaidlustada, kuid juba viisakuse kohus nõuab, et valitsus ei kuritarvitaks oma õigust. Kommerts-laev, nagu ülalpool öeldud, omab õigust kanda sõjalaevastiku lippu, kui ja kunis ta täidab mingit valitsuse ülesannet; kuid loetakse kuritarvituseks seda, kui ta ühe ja sama reisi ajal heiskab kord kauba- kord sõjalaevastiku lipu.

Võõra riigi lipu kasutamine on seaduslik vaid asjast huvitatud riigi loal. Võõra lipu kaitse on üldiselt lubatud ja tihti praktiseeritud.**).

**.)Dudley Field. International Code, § 273 etc.
Bluntschli. Völkerrecht, § 328.

Nii oli Prantsusmaa lipp mitme sajandi keskel Euroopa rahvaste kaitsjaks Türgiga kauplemisel. Möödunud sajandi lõpus Ameerika iseseisvusõja ajal, Preisimaa valitsus palus Preisimaa kaubalaevadele Venemaa lipu all sõitmise loa. Meie arhiivi asjade hulgast võib esitada järgmise huvitava juhtumi.

1807.a. Inglismaa fregatt „Endymion“ kaaperdas laeva „Saint Rosalie“, mis seilas Venemaa lipu all Püreias Egiptusesse. Laev kuulus Türgi alamale, kes sai Venemaa lipu heiskamise loa Venemaa Vahemere eskaadri ülemalt, admiral Senyavin, kes juhendus antud juhtumil kokkuleppes Inglismaa admirali Collingwoodiga võõrastele laevadele patendi alusel Venemaa ja Inglismaa lippude heiskamiseks. Sellegi poolest, laev koos veosega tunnistati Inglismaa priisiks ja müüdi oksionil maha. Selles asjas toimusid läbirääkimised Venemaa ja Inglismaa valitsuste vahelised läbirääkimised, mis kestsid kuni 1820.a. Inglismaa ei vaidlustanud Venemaa õigust lubada Türgi alamal Venemaa lippu kasutada; kuid, kuna laeva kinnipidamise hetkel asus Inglismaa Türgi ja Venemaaga sõjas, siis see luba, sõjaseaduste järgi, ei saanud olla Türgi alama kasuks Inglismaa suhtes ära kasutatud. Sellel alusel priisi ei tagastatud.

5)Riigi seadlusandlus määratleb iseseisvalt laevade paberite hulga ning vormi. Üksteiselt ülevõtmise tulemusel kujunes riikides välja nende aktide suhtes üpris sarnased eeskirjad.

Nii, näiteks, meie Kaubalaevastiku põhikirja (artiklid 185 ja järgnevad) on võetud Prantsusmaa ja teiste riikide seadustest.

6)Merel laevade kokkupõrgete vältimiseks on kehtestatud teatud reeglid, millistest tuleb laevade kohtumisel kinni pidada: kohtumisel peavad laevad hoidma end võimalikult paremale, et vastutulev laev sõidaks vasaku parda poolt mööda.; aurulaev peab purjelaevale teed andma; öösel peavad laevadel rippuma märgutuled jne.*).

Enamik riikidele, kes tegelevad merekaubandusega, on kohustuslik 1880.a. põhikiri, milles meresõidu reeglid on esitatud üpris sihipäraselt**).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 330. ff.
Dudley Field. International Code, § 377 etc.
Perls. Seerecht, S. 132 ff.

**.)Annuaire diplomatique de l'Empire de Russie. 1864, p. 276. Уст. Торг., ст 421 и след.

Kuid tihti juhtuvad laevade kokkupõrked, mis on läinud maksma sadu inimelusid, viitavad riikidepoolsele territoriaalvetes laevaõnnetuste ärahoidmiseks vajalike praktiliste meetmete võtmise äärmisele vajadusele.

7)Lõpuks, erinevate rahvaste vastastikuste mere-saluutide suhtes on töötatud välja kindlaksmääratud eeskirjad, mis põhinevad sõltumatute riikide täieliku võrdsuse printsiibil*).

*)Phillimore. Commentaries, t. II, p. 41 etc.

Dudley Field. International Code, § 67.
Ortolan. Diplomatie de la mer, t. I, p. 318 etc.
Pereles. Seerecht, S. 149 ff.

XI. Laevasõit jõgedel, väinades ja rahvusvahelistel kanalitel.

Artikkel 57. Laevasõit jõgedel. Käesoleva töpiku I osa Artiklis 102 on toodud ära Viini kongressil väljakuulutatud laevasõidu põhimõtted rahvusvahelistel jõgedel. Ei ole kahtlust, et Viini kongressi akt püstitas õieti küsimuse ja andis kindla aluse valitsuste rahvusvahelisele tegevusele jõgedel laevanduse ja kaubavahetuse arengu edendamiseks. Sama vaieldamatu on asjast huvitatud riikide kostöök vastastikuste kokkulepete sõlmimise hädavajadus. Kuid nii see kui teine on vaid siis tegelikult kasulik, kui ühendatakse riikide võõrandamatuid õigusi, eriti territoriaalse ülemvõimu suhtes, täielikult austades. Viimast ei tohi rahvusvaheliste kokkulepetega tühistada. See võib olla ainult piiratud, kui võrd see on tingitud jõelaevanduse vältimatutest vajadustest – mitte enamalt. Igasugune katse piirata territoriaalset õiguspädevust rohkemal määral või seda täielikult kaotades viib varem või hiljem asjast huvitatud riikide nii avalike kui varjatud protestideni.

See jäetakse tähelepanuta eriti uusimal ajal, kui püütakse jõgede suhtes rakendada Viini kongressi akte. Nende riikide poliitilised kaalutlused on tihti valitsevad selles asjas ja need ainult kahjustavad majanduslikke huve, millisel eesmärgil need määrused eranditult välja töötatigi.

Riikide rahvusvahelises praktikas meie poolt käsitletavas küsimuses võib märgata peale 1815.a. **kahte faasi**. Esimeses mõned riigid püüavad piirata Viini kongressi akti rakendamist, et kasutades ära oma soodsat geograafilist asendit, võtta omatahtsi välismaistelt laevadelt tolle ega lubada oma laevadele mingi konkurentsi tekkimist. Kuid samal ajal enamus riike mõistab seda akti, kui arukat alust vastastikustele kokkulepetele ja üldistele meetetele, mis aitaksid kaasa rahvusvahelisele laevandusele suurtel jõgedel.

Teises faasis, umbkaudu 1856.a., Euroopa riigid üha enam avaldavad mainitud akti rakendamise püüdu, nüüd juba puhtalt oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks.

Toome peamised faktid, millised illustreerivad neid kahte erisuunda*).

*)Caratheodory. Du droit international concernant les grands cours d'eaux. Lpz. 1861. See töö on täiesti ümber töötatud sama autori monograafias: „Das Stromgebietsrecht und die internationale Flussschiffahrt“

Holtzendorff's Handbuch, Bd. II, See on parim töö rahvusvahelise jõelaevanduse küsimustes.

Melle, Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, § 54.

Казанский. Договорныя реки. Очерки истории и теории международного речного права. Казань 1895, 2 тома.

Üpris varsti, peale 1815.a. Euroopa riigid, eriti Reiniäärsed riigid, astusid vaidlusse Hollandiga Viini kongressi akti väljendi suhtes, et Rein peab olema laevasõiduks vaba : “kuni merre suubumiseni“ (jusqu'á la mer). Tuginedes nende sõnade tähtsusele mõttele, kuulutas Hollandi valitsus, et kuna Rein ise merre ei suubu, vaid lõppeb Vaali ja kanali alguses, millistest enam laevatatav Vaal asub täielikult Hollandi territooriumil ning moodustab rannikumere osa, ((polderdatud ala)), siis ta saab kehtestada Vaali jõel selliseid laevasõidu eeskirju, nagu ta soovib. On ilmselge, et selliseid kavatsusi Viini kongressil ei olnud, kuid Holland tõlgendas seda nii, et jättis enesele õiguse Reinilt merre ja tagasi sõitvatelt laevadelt tollide võtmiseks**).

***)Wheaton. Histoire, t. II, p. 189 et ss.

Phillimore. Commentaries, t. I, p. 199 etc.

Suurriigid protesteerisid; kuid Holland ei loobunud oma õigusest ja alles 1831.a. nõustus Reiniäärsete riikidega sõlmima Maintsis konventsiooni, millise alusel said lepingupooltele kohustuslikuks teatud laevasõidu eeskirjad nii mööda Reini, kui ka selle laevatatavatel harudel. Maini konverents ei tühistanud kaldariikide õigust laevadelt makse võtta; ta vaid reguleeris seda*). Selle õiguse lõplik tühistamine järgnes alles 1868.a., Manheimis peetud kaldariikide lepinguga**).

*)Ch. De Martens et Cussy. Recueil manuel et pratique de traites, t. IV, p. 271- 308.
Calvo. Droit international, t. I. p. 367 et ss.
Caratheodory. Das Stromgebietsrecht, S. 299 und 332 flg.
**)Pierantoni. J fiumi e la Convenzione di Manheim. Firenze 1870.

Elbel rakendati laevasõitu puudutatud määrusi esimest korda 1821.a. Viini kongressi traktaatide järgi. Elbel saavutati täielik laevatamisvabadus 1861.a. rahvusvahelise lepinguga, millise alusel Hannoveri kuningas loobus juba ammustest aegadest temale kuulunud jõel sõitvatelt laevadelt maksu võtmise õigusest, mis oli umbes 3 miljonit taalrit***).

***)Martens (Samwer). Recueil des traites, t. IV, I part., p. 419 et ss.
Caratheodory, loc.cit., S. 336.
Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. VIII, стр. 496.

Huvitav ajalugu on Šelde (Shelde) jõel laevasõidu küsimuse lahendamisel. Selle jõe suue, mis kuulub Hollandile, oli peaegu kahe aastasaja kestel Belgia provintsidele suletud, kuigi jõgi voolab suuremalt osalt viimase territooriumil. Kui Belgialt sai Austria osa, oleks sel põhjusel peaegu Hollandi ja Austria sõda puhkenud: Joseph II, peale ebaõnnestunud läbirääkimisi, otsustas 1783.a. jõuga katkestada mittedoodne olukord oma Shelde valdustes. Kuid kokkupõrke hoidis ära Prantsusmaa vahendustegevus, kes kallutas Keisrit allkirjastama 1785.a. Fonteneblos Hollandi õigusi kinnitavat traktaati. Vaidlus aga puhkes uuesti, kui Belgia läi Hollandist lahku. 1839.a. sõlmiti nende riikide vahel leping, millise järgi otsustati ka Shelde suhtes kasutada Viini akti põhimõtteid; kuid Hollandile jäi jõe suuet läbivatelt laevadelt maksu võtmise õigus. Sellest õiguses Holland loobus igaveseks 1863.a., kui oli sõlmitud Belgiaga selle õiguse 35 miljoni frangi eest väljaostu leping, millise tasumise võtsid enda peale nii Belgia kui ka teised Shelde laevatamisest huvitatud riigid*).

*)Archives diplomatiques 1863, p. 422 et ss.

1840.a. Sõlmiti Austria ja Venemaa vahel Donaud puudutav kokkulepe, millise järgi kuulutati sellel jõel mõlemate riikide piires laevasõit allikast suudmeni täiesti vabaks. Selles suhtes võib Austria-Vene traktaat olla Viini kongressi poolt kinnitatud põhimõtete järjepidava ning kohusetundliku rakendamise eeskujuks**). 1866.a. Venemaa, Austria ja Rumeenia vürstiriikide vahelise lepingu alusel, rakendati vaba laevasõidu põhimõtet Pruti jõe suhtes***). Vislal ja Neemeni jõe laevatamise konventsioonid sõlmiti Venemaa ja Preisimaa vahel 1818. ja 1825.a. ****).

**)Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. IV, часть 1, № 139, стр. 487 и след.
***)Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. IV, часть II, № 162, стр. 857 и след.
****)Martens. Nouveau Recueil, t. IV, p. 582; t. IV, p. 688.
Полн. Собр. Зак. №27586; № 30264.

Kõigis neis aktides kuulutati välja nimetatud jõgedel, Viini kongressi aktiga kooskõlas, täielik laevasõidu vabadus, ilma mingite piiranguteta, kui nendeks ei loe tingimusi, millised on

vajalikud nendel jõgedel korra hoidmiseks. Need tingimused olid ühtmoodi kohustuslikud lepingupoolte riikide alamatele. Et parandada laevasõidu tingimusi, võeti väikseid makse. Prutil laevasõidu tingimuste säilitamiseks asutati Venemaa, Austria ja Rumeenia delegaatidest „Pruti segakomisjon“.

1856.a. Pariisi traktaatide sõlmimisest algab jõelaevandust puudutavate Viini kongressi põhimõtete arendamise teine faas. 1856.a. Pariisi kongressil tõstatati Donau laevatamise küsimus uuesti, nüüd selle täieliku vabaduse mõttes. Selle vaba laevatamise tagamiseks asutati Pariisi traktaati allkirjastanud riikide delegaatidest **Euroopa komisjon**, et teostada järelvalvet Doonau faarvateri (laevatee) laiendamise tööde üle Isaktsist kuni Musta mereni, Sulini kaela süvendamiseks, milline on kõigist Doonau lisajõgedest laevatuseks sobivam. Tööde lõpetamiseks määrati kaheaastane tähtaeg, millise järel Euroopa komisjon pidi olema laiali saadetud ja selle asemel pidi tööle asuma kaldariikide saadikutest koostatud Alaline komisjon. Selle ülesannete hulka kuulus Doonau jõe rajatiste korrashoiu tagamine, millised olid Euroopa komisjoni poolt rajatud, ning uute paranduste tegemiseks ja laevaliikluse üle järelvalve teostamiseks. Peale selle, tegi Pariisi kongress neile riikidele ülesandeks välja töötada, vastastikusel kokkuleppel, Doonau laevatamise põhikirja, mis tuli siis lõplikult kinnitada suurriikide poolt. Selline põhikiri koostatigi 1857.a., kuid riikide vahelise erimelsuste tõttu jäi see ratifitseerimata*).

*)Martens (Samwer). Nouveau Recueil, t. III, part. II, p. 75 et ss.

Seejuures Euroopa komisjoni volitusi pikendati, et viia alustatud tööd lõpuni. Suurriikide organina oli sellel võim Alam-Doonau üle ja see võttis meetmeid, millised oluliselt piirasid sultani ja Rumeenia vürstiriikide territoriaalseid õigusi. Võib öelda, et kui Pariisi traktaadi määrused laevasõidu kohta olid täiesti kooskõlas Viini ktiga; kui selle kohta õiglaselt märgib Phillimore – see traktaat tahtis rakendada Doonau suhtes „seda sama avalikku õigust“ (the same public law), milline oli juba rakendatud teiste rahvusvaheliste jõgede suhtes**), kuid nende määruste laiendamine Doonau komisjoni poolt, ega selle enese asend ei vasta kuigivõrd sellisele soovile.

1865.a. Sõlmiti Galtsis rahvusvaheline Doonau suudme laevatamise akt, millisega määratleti üksikasjalikult laevatamise tingimused*).

*)Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. IV, часть II, № 160, стр. 751 и след.

Selle aktiga asutati Doonau suudme Laevandusinspektsioon; kehtestati maksud laevadele, mis läbisid Sulini kaela; on esitatud eeskirjad, mis on kohustuslikud kipperitele, lootsidele jne. Galats nimetati Euroopa komisjoni asupaigaks. Kaldakomisjonist (Alaline komisjon) selles aktis ei ole sõnagi.

1871.a. Londoni konverentsil pikendati Euroopa komisjoni volitusi veel 12 aastaks, s.t. kuni 1883.a. veebruarini. Saint-Stefani leping jätab puutumatuks selle Komisjoni „õigused, kohustused ja privileegid“. Berliini traktaat laiendas ta kompetentsi. Selle tegevust laiendati kuni Galitsini, „territoriaalsetest võimudest täieliku sõltumatuseni“, (artikkel 53). Rumeenia ja Serbia huvid on seatud teisele plaanile. Artikkel 55. on öeldud: „laevasõidu ja jõepolitsei eeskirjad Raudväravatest kuni Galatsini töötatakse välja Euroopa komisjoni poolt kaldariikide delegaatide koostööl“. Samal ajal „tööde teostamine takistuste kõrvaldamisel, millist kujutavad endast laevandusele Raudväravad ja kärestikud“, on antud ainult Austria-Ungarile (Artikkel 57). On ilmselge, et need määrused on märkimisväärsel tasemel dikteeritud poliitikast ja ei vasta kuigivõrd Doonau laevanduseks vabalt kasutada tahtvate rahvaste tegelikele huvidele.

Silmas pidades 1883.a. Euroopa komisjoni volituste lõppemist, tõstati uuesti kaldariikide Alalise komisjoni küsimus. Selle organisatsiooni ja õiguste suhtes esitati erinevaid kavu, kuid ka nendes ilmnesid poliitilised huvid.

Kuivõrd Doonau laevatamist mõjutasid poliitilised motiivid, seda tõestab see kära, milline oli Lääne-Euroopas tõusnud Doonau Kiliya haru suhtes. Selle haru peamine osa, Berliini traktaadi alusel läks Venemaa valdusse ja nagu osutub, on laevanduseks hulga mugavam kui Sulina kael.

Tõestati, et Venemaal ei ole õigust teostada Kiliya harus tehnilisi töid, et parandada selle laevatatavust ja pidades silmas seda, et kui katkeb laevatee Kili haru pidi, siis miljonid ja tööd, mis on Euroopa Doonau komisjoni poolt kulutatud Sulina läbipääsule, lähevad raisku. Selle peale võib märkida, et selles Kiliya haru osas, milline kuulub Venemaale, ta võib teostada kõiki töid, mis parandavad laevaliiklust. Seda õigust, milline ei ole mingigi Berliini traktaadiga ära võetud, eitada ei saa ja see tähendaks Vene riigi territoriaalsele ülemvõimule kallalekippumist*).

*)Engelhardt. Du regime conventionnel des fleuves internationaux, p. 50 et ss.
Revue de droit int. 1883, p. 5 et ss.

1883.a. Londoni konverents lahendas need küsimused üpris ebarahuldavalt. Sellel konverentsil 10. märtsil allkirjastatud konventsiooni järgi pikendati Donau komisjoni tööd kuni 1904.a. ja selle kompetentsi pikendati kuni Brailovini. Kiliya haru anti mõlemate kaldariikide, Venemaa ja Rumeenia asjaajamise, kuid Doonau komisjoni järeelvalve all nii tehniliste tööde, kui ja laevasõidu maksude asjus. Doonaul laevasõidu järeelvalve Brailovist kuni Raudväravateni on antud kaldariikide esindajatest moodustatud Segakomisjonile. Kuid senini ei ole Londoni konverentsi otsused Rumeenia protesti tõttu ellu viidud**).

**Rumeenia protesti peavad seaduslikeks paljud autoriteetsed teoreetikud, nagu Holtzendorff (Rumänien's Uferrechte an der Donau. Lpz. 1883), Geffcken (La question du Danube. Berlin 1883), Dahn, (Eine Lanze für Rumänien. Lpz. 1883), Catellani (La navigazione fluviale e la questione del Danubio secondo i diritto delli genti. Torino 1883), Engelhardt (Revue de droit int., t. XV et t. XVI), Bunsen (Revue de droit int., t. XVI).
Teist arvamust:
Jellinek (Oesterreich-Ungarn und Rumänien in der Donau-Frage. Wien 1884), Strisower (Die Donaufrage in Grünhut's Zeitschrift für das Privat- und öffentl. Recht, Bd. XI, S. 680 flg.).
Казанский. Договорныя реки, т. I, стр. 248-332.

Rahvusvahelistel jõgedel laevasõidu küsimused kerkisid üles ka Ameerikas. Märkimisväärsed on laevasõiduvabaduse vaidlused Mississipi jõel Ameerika Ühendriikide ja Hispaania, ning St. Lavrenti jõel Ameerika Ühendriikide ning Inglismaa vahel. Viini akti liberaalsed printsiibid võitsid ka siin üksikute riikide kitsalt mõistetavaid huve*).

*)Wheaton. Histoire, t. II, p. 191 et ss.
Phillimore. Commentaries, t. I, p. 203 etc.
Calvo. Droit international, t. I, p. 373 et ss.
Schyler. American Diplomacy, p. 265 etc.
Caratheodory. Das Stromgebietsrecht, § 79 etc.

Lõpuks, kõige viimasemal ajal isegi Aafrika jõed Kongo ja Niger jõgede üle laiendati 1815.a Viini ja 1856.a Pariisi kongressi traktaate. Kuid need määrused on oluliselt muudetud nende mõju laiendamise suunas. Kongo jõel on laevasõit kuulutatud igaveseks ajaks neutraalseks ja laevaliikluse reguleerimiseks peab olema asutatud Rahvusvaheline jõekomisjon**).

**Banning. La conference africaine de Berlin (Revue de Belgique 1885).
Engelhardt. Conference de Berlin. Origines des actes de navigation du Congo et du Niger (Revue de droit int., t. XVIII, p 96 – 98 et t. XIX).

Мое (Мартенс):»Африканская конференция въ Берлине. Колониальная политика современныхъ государствъ» (Вестникъ Евр. За ноябрь и декабрь 1885 г.).

Мое (Мартенс) : «Revue de droit int.“ t. XVIII.
Caratheodory. Das Stromgebietsrecht, § 80 – 81.

1883.a. Londoni konverentsi Donaud puudutavad määrused ja nende poolt esile kutsutud vaidlused viitasid rahvusvahelise jõelaevanduse orgaanilise põhikirja väljatöötamise vajadusele. Selline põhikiri töötatigi välja Rahvusvahelise õiguse instituudi poolt ja see saadeti tsiviliseeritud riikidele läbivaatamiseks 1887.a. lõpus. Selle põhikirja („Reglement organique pour la navigation des fleuves internationaux“) aluseks oli pandud kaldariikide võõrandamatute õiguste tunnustamine***).

***)Selle algatas käesoleva teose autor. Tema poolt on koostatud ka selle põhikirja esmane kava, milline võeti erilisi parandusi tegemata Rahvusvahelise õiguse instituudi poolt Heidelbergis toimunud istungjärgudel 1887.a. vastu. Vaata vel materjale selles asjas:

Revue de droit int. t. XV, 1883, p. 626;

Annuaire de l'Institut de droit int., VIII, 1885 – 1886, p. 272 – 289;

Annuaire de l'Institut de droit int., IX, 1866- 1887, p. 153 – 182.

Artikkel 58. 2. Laevaliiklus väinades. Väinade suur tähtsus rahvusvahelises kaubakäibes tuli päevakorda üleilmse kaubanduse arenguga. Samal ajal riikliku tegevuse ülesanded kaubandussuhetes viisid rahvusvaheliste lepinguteni, millised määratlesid nende rahvusvaheliste arterite kasutamist. Riikide kohustus seisnes selles, et tagada väinu läbiv laevaliiklus nii, et ei rikutaks kaldariikide võõrandamatuid õigusi.

Positiivseid rahvusvahelisi meetmeid väinade suhtes võib eristada kahte liiki:ühed olid esile kutsutud rahumeelselt rahvusvaheliselt kaubakäibelt väinade läbimisel liigsete takistuste kõrvaldamise vajadusest; teised, vastupidi kaldariikide seaduslikest julgeolekuhuvidest, strateegilistest kaalutlustest, riigi õigusest sulgeda väinu oma valduste kaitse eesmärkidel.

Esimese liigi rahvusvaheliste meetmete hulka kuuluvad Sundi väina läbimise maksu ärakaotamine, teise hulka aga Dardanellide ja Bosborose väina sulgemine välismaistele sõjalaevadele.

Taanil on Sundi ja Belta väina valdamisel võti Balti merre pääsuks, millist ta saab avada ja sulgeda oma äranägemise järgi. Taani õigust väinu kontrollida on juba ammu ajast tunnustatud. Alates XVII sajandist, paljud riigid sõlmisid Taaniga isegi laevade väinadest läbipääsu eest maksude maksmise traktaate. Kuid need maksud hakkasid mõjutama laevaliikluse arengut. Esimene riik, kes hakkas protesteerima nende maksude vastu oli Ameerika Ühendriik. 1848.a. Pöördus Washingtoni valitsus Kopenhaageni võimude poole noodiga, millises vaidlustas Taani väinade ekspluateerimise õiguse oma rahalistes huvides, sellega kitsendades rahvusvahelist laevaliiklust. Ameerika Ühendriigid keeldusid tulevikus selle Taani korralduse täitmisest. Omades Euroopa ühiskondliku arvamuse toetust, nad kaitsesid niivõrd energiliselt Sundi ja Belta väina laevatusvabadust, et Taani valitsus, kartes vägisi kaotada oma soodsat geograafilist asendit, otsustas tõstatatud küsimuse arutamiseks kokku kutsuda rahvusvahelise konverentsi. Viimane tuli kokku 1857.a. Kopenhaagenis ja otsustas, et Taani loobub igaveseks Sundi väinast mõne miljoni rikstaaleri eest, milline koguti Sundi ja Belta väina läbivate laevu omavate riikide poolt, laevade arvust sõltuvalt makstes, kümne möödunud aasta eest. See õiguse väljaosturaha läheb spetsiaalselt Taani majakate, päästejaamade ja üldse väinades korra hoidmiseks tehtavate kulutuste katteks.*).

*)De Clercq. Recueil des traites de France, t. VII, p. 258.

Phillimore Commentaries, t.I, p. 216 etc.

Dana's Wheaton. Elements, p. 185. etc.

Teised huvid on seotud Bosporuse ja Dardanellide väinadega. Sel ajal, kui Türgi valdas üksi Musta mere kaldaid, oli see laevaliikluse reguleerimise õigus vaieldamatu. Kuid kui Venemaa vallutas selle mere Põhjakalda, muutus suletud meri vabaks. Selle tõttu takistusteta Musta merd Vahemerega ühendatavate väinade läbimine oli samasugune Venemaa eluline huvi, samasugune kui kõikide rahvaste avatud merede vabaduse tunnustamise vaieldamatu õigus. Vaat miks juba XVIII sajandi lõpus Venemaa valitsus vaidlustas sultani loa Venemaa laevade väinast läbilubamise suhtes ja Porta nõustus, et kaubalaevadele peaksid väinad olema vabad. Kuid teisest küljest, silmas pidades ohtu, millisesse võis sattuda Ottomani Keisririigi pealinn, kui see vabadus oleks laiendatud ka välismaistele sõjalaevadele, Türgi ei keeldunud ja Venemaa ei eitanud sultani õigust Bosporuse ja Dardanellide kõikide riikide sõjalaevadele sulgemiseks.**).

Esmakordselt tunnistati seda õigust formaalselt Inglismaa ja Türgi vahel 1809.a. sõlmitud lepingus***).

***)Уляницкий. Дарданеллы, Босфоръ и Черное Море въ XVIII веке. Очерки дипломатической истории Восточнаго вопроса. Москва 1883.

***)Martens. Nouv. Recueil, t. I, p. 160.

Möödunud sajandi 30. aastatest peale sai väinadest sõjalaevade läbipääsu küsimus üleeuroopalise tähtsuse. Kui egiptuse kuberner Mehmed-Ali vihastus sultani peale ja ähvardas ta Keisririiki vallutada, allkirjastati Venemaa ja Türgi vahel 1833.a. Unkiar-Skellessi liidukonventsioon, millise alusel esimene kohustus teist sõjaväe ja laevastikuga aitama, saades ohu puhul Bosporuse ja Dardanellide läbimise õiguse. Selle konventsiooni salajase artikli alusel Porta kohustus Venemaa suhtes sulgema Dardanellide väina „st. mitte lubama mingitel välismaistel sõjalaevadel neid mitte mingil ettekäändel läbida“.*).

*)Martens. Nouv. Recueil, t. XI, p. 655 et es.

Юзефовичъ. Договоры России съ Востокомъ, стр. 89 и след.

Lääne-euroopa kabinetid nägid selles kokkuleppes ohtu oma mõjule Konstantinoopolile ja nad püüdsid kõikide jõududega seda liitu hävitada. Sellest ajast peale sai kollektiivne Türgi asjadesse sekkumine Lääne-Euroopa poliitika eesmärgiks. Neis tingimustes oli väinade kõikide riikide sõjalaevadele sulgemine esile kutsutud mitte ainult Ottomani Keisririigi terviklikkuse huvides, vaid ka Venemaa enese julgeolekust.

1838.a. Mehmed -Ali teisel ülestõusul, veendus Keiser Aleksander I, et Unkiar-Skellessi lepingu edasine eksisteerimine on võimatu; kuid silmas pidades omi huve, ta nõustus ühinema üleeuroopalise Türgi terviklikkuse tagamise garantiiga, seejures, tingimusel, et riigid allkirjastavad akti, millise alusel „Dardanellide ja Bosporuse sulgemine, nii rahu kui sõja ajal, kuulutatakse Euroopa avaliku õiguse põhimõtteks“. See lause läks suurriikide poolt 1841.a. Londonis sõlmitud konventsiooni, mis on nüüd tuntud Convention des detroits, all.**).

***)Martens (Murhard). Recueil, t. II, p. 120 et ss.

Neumann. Recueil des traites conclus par l'Autriche, t. IV, p. 466 et ss.

Юзефовичъ, Договоры, стр. 101.

Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. IV, часть I, стр.484 и след.

Mainitud konventsiooni artikkel 1 on öeldud: „Т.К. Сультан ... teavitab, et tal on tulevaseks ajaks kindel kavatsus järgide põhimõtet, mis seatud kõigutamatult, nagu tema Keisririigi muistne reegel, et Bosporuse ja Dardanellide väinad jäävad suletuks kõigi riikide sõjalaevadele“. Seejuures Sultani jätab enesele õiguse väljastada firmane „kergetele mereväe lipu all sõitvatele alustele“ (art 3).

1841.a. konventsioonist nähtub, et see ei olnud suunatud mitte Venemaa vastu, vaid oli

tingitud poliitilistest kaalutlustest, millised Venemaa ise seostas Ottomani Impeeriumi eksistentsteerimisega. Peale Krimmi sõda väimnade sulgemise eesmärk muutub. 1841. a. konventsiooni laused olid kinnitatud Pariisi 1856. a. Traktaadiga, 1871. a. Londoni konventsiooiga (art. 2) ja 1878. a. Berliini traktaadiga, asjaoludel, millised ei tekitanud kahtlust, et Lääne-Euroopa riigid nägid väimnade sulgemises Venemaale, Türgiga kokkupõrkel, raskuste tekitamise vahendit*).

*)Staatsarchiv, Bd. XVI, № 3558; Bd. XXI, № 4239.

Artikkel 59. 3. Laevasõit rahvusvahelisi kanaleid kasutades. Üleilmse tähtsusega on merendusele ja laevaliiklusele Suessi ja Panama kanalid. Viimane ei ole veel täiesti valmis, kuid see on juba praegu rahvusvaheliste läbirääkimiste ning vaidluste asjaks.

- I. Selle kanali projekteerimisel väljendati mõtet, et kui see avatakse, siis see peab olema avatud kõikidele rahvastele, kes osalevad rahvusvahelistes meritsi peetavas kaubavahetuses. Sellise lause leiame juba 1854. a. Kontsessiooni aktis, mis antud Ferdinand Lessepsile Egiptuse asekuninga Said-Pasa poolt, aga ka erinevates seadlusandlustes, mis antud välja Egiptuse valitsuse poolt aktsiakompaniile, mis tegeleb kanali juhtimisega**).

***)Borde. L'Isthme de Suez. Paris 1870.

Stephan. Das heutige Aegypten, S. 423 ff.

L'Egypte et l'Europe par un Ancien juge. p. 199 et ss.

Dacey. England and Egypt, p. 29 etc.

Charles Roux. L'isthme et le canal de Suez. Paris, 1901. 2 vls.

Siit järgneb, et kaldariik loobus oma õigusest ekspluateerida kanalit erandlikult oma huvides. Kuid mainitud aktid ei loonud rahvusvahelist kaitset, mis kaitseks kanalit, eriti sõja ajal, mingi riigi igasuguste vaenulike meetmete eest.

Suessi kanali rahvusvahelise kaitse küsimus tõstatati viimase Vene-Türgi sõja ajal. Egiptus, kui Türgi vasallriik, osales selles sõjas ja seepärast oli ta territoorium, järelikult ka Suessi kanal, võis õiguse järgi muutuda Venemaa poolse sõjategevuse arreeniks. Neutraalsed riigid saidki asjast niimoodi aru. Neist Panama kanalist eriti huvitatud riikidest, Inglismaa, pöördus Peterburi kabineti poole järelepärimisega, et kas ta kavatseb oma õigust Suessi kanali suhtes kasutada. Venemaa valitsus vastas, et tunnistab Suessi kanali neutraalsust, s.t. et kaubandussuheteks vabaks ka sõja ajal. See oli igal juhul vabatahtlik õigustest loobumine, milliseid teistel asjaoludel võidi teostada ja tekitada parandamatut kahju üleilmsele kaubandusartrile*).

*)Louis Renault: „Le Canal de Suez“ Pariisi ajalehes „La Loi“ 1882, №№193, 195.

Lawrence. Essays on some disputed questions of International Law, Cambridge, 1884, p. 37 etc. (2 va. 1886. a.).

d'Avril, „Revue d'histoire diplomatique“, II, Annee № 1, 1888, p. 1 et suiv.

Sellisel viisil kerkis üles küsimus rahvusvahelistest meetmetest, milliseid pidi võtma Suessi kanali laevanduse kindlustamiseks nii rahu kui sõja ajal. Rahvusvahelise õiguse instituut tegeles selle küsimusega 1879. a. Brüsseli istungjärgu ajal ja võttis ühehäälselt vastu järgmise otsuse:

- 1)Kõikide rahvaste huvides kaitsta Suessi kanali vaba kasutust.
- 2)Riigid peavad hoiduma kanali ja selle rajatiste kahjustamisest.
- 3)Riik, kes kahjustas kanalit, peab selle taastama endisesse olukorda ja hüvitama kahju**).

***)Annuaire de l'Institut de droit international 1879 – 1888, I, part., p. 349. Sealsamas on

minu kirjavahetus selles küsimuses sir Trevers-Twissiga. Vt. samuti minu etüüdi: „La question égyptienne et le droit international“, p. 43 et ss.

Kuid need otsused ei lahenda peamist küsimust, kuidas hoida ära kanali kahjustamine, kui omavahel hakkavad sõdima Türgi ja Egiptus? Uusimad sündmused Egiptuses seadsid selle küsimuse otse päevakorda ja see kutsus esile rea kanali rahvusvahelise kaitse ettepanekuid. Kanali rahvusvahelise kaitse printsiip võeti vastu Inglismaa ja teiste riikide poolt Konstantinoopoli 1882.a.konverentsil ja teistkordselt, kui konverents läks laiali tulemusteta, oli tunnistatud kõigi riikide poolt Itaalia ettepanekul.

Inglismaal enam mõjukamad valitsuse liikmed ja ajakirjanduse organid avaldasid arvamust, mis väljendatud jurist Trevers-Twissi poolt*), et nii huvitatud kui Inglismaa ka ei ole Suessi kanali erandlikust valdamisest, kuid tel ei ole mingit õigust kanalit enda kasuks konfiskeerida ja igasugune tema katse selles suunas kohtab möödapääsmatult teiste mereriikide otsustava vastulöögi. See oletus sai täieliku kinnituse Inglise tsirkulaar-noodiga 2 jaanuarist 1883.a., millisega Inglismaa tegi kõigile riikidele ettepaneku avaldada Suessi kanali suhtes täieliku puutumatus nii rahu kui sõja ajal. Märtsis 1885.a. oli kutsutud Pariisis kokku konverents, et määratleda meetmed, millised tagaksid Suessi kanalis laevasõidu vabaduse. Kuid see konverents läks laiali, saavutamata praktilist tulemust. Komistuskiviks sai kanali üle rahvusvahelise kontrolli organiseerimise küsimus. Alles 1888.a., Konstantinoopoli, toimus rahvusvahelise konventsiooni sõlmimine, mis allkirjastati Inglismaa, Austria-Ungari, Saksamaa, Itaalia, Hispaania, Hollandi, Prantsusmaa, Venemaa ja Türgi volinike poolt ja see kuulutas välja järgmised alused:

- 1)Suessi kanal peab olama igasugusel ajal laevatamiseks avatud;
  - 2)sõja ajal võivad sõdivate riikide laevad olla kanalis lühikest aega ja nii sõjaväge, kui varustust ei tohi seal maha laadida;
  - 3)kanalis ega selle suudmetele lähemal kui 3 miili ei tohi sõdida isegi sel juhul, kui Türgiga sõditakse;
  - 4)kuid viimased kaks tingimust ei puuduta meetmeid, millised on tarvilikud võtta Egiptuse enese kaitseks;
  - 5)igasugune riik, kelle laevad kanalit rikuvad, peavad hüvitama selle korrastamise kulud;
  - 6)Egiptus võtab kõik hädavajalikud meetmed, et sõdivate riikide laevad täidaksid ülalpool toodud määrusi ja et ühe sõdiva poole laeva kanalist lahkumise ning tema vastaspoole kanalist läbisõidu vahe oleks ööpäev;
  - 7)mitte mingi kindlustus, milline võib takistada vaba laevasõitu, ei saa olla rajatud kanalile, ega ka selle lähedusse;
  - 8)kokkuleppivate riikide esindajad, kes asuvad Egiptuses, moodustavad komisjoni, neist vanima juhtimise all, et jälgida ülaltoodud määrustest täpset kinnipidamist.
- Kuid kord aastas nad peavad kokku tulema**)

**)Vaata 1888.a. Konstantinoopoli konventsiooni teksti. Archives diplomatiques. 1889, p. 129 et suiv.

Asser. La convention de Constantinople pour le libre passage du canal de Suez (Revue de droit int. 1888, p. 529 et suiv.).

8.aprillil 1904.a. Londonis allkirjastatud kokkulepe Inglismaa ja Prantsusmaa (Artikkel 6) puudutab samuti Suessi kanali neutraliteeti. See kokkulepe 1888.a. Konstantinoopoli konventsioonile, mis kuulutas kanalil toimuva laevasõidu puutumatuks, midagi juurde ei lisanud, ega ka vähendanud. Inglismaa allkirjastas selle rahvusvahelise akti mingeid mõõndusi või piiranguid tegemata. Seepärast ei saa ollavähimatki kahtlust Inglismaa kohustuslikkust 1888.a. Konstantinoopoli konventsiooni suhtes. Kui Prantsusmaa aprillileppes nõustub 1888.a. Konventsiooni 8 artikli tühistamisega, siis see nõusolek on kohustuslik ainult temale, mitte teistele kokkuleppivatele riikidele. Siit järgneb , et Inglismaa poolt Konstantinoopoli Suessi kanali

neutraliteedi konventsiooni kohustuslikkuse tunnistamine saab alguse Prantsuse-Inglismaa 1904.a. kokkuleppe sõlmimisest - on grandioosne müstika ja suurim arusaamatus. Üldse see Prantsuse-Inglise kokkulepe on pikitud täis palju, lähimas tulevikus puhkeda võivaid tõsiseid arusaamatusi.

II Atlandi ookeani Vaikse ookeaniga ühendamine Panama kanaliga on juba ammu projekteeritud. Selles küsimuses on enim huvitatud poolteks Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa, kes juba möödunud sajandi 40 aastatel pidasid läbirääkimisi tulevase rahvusvahelise kanali kasutamise suhtes läbirääkimisi pidasid.

1850 .a. oli nende vahel sõlmitud tuntud Clayton-Bulwer konventsioon, millise laused on üpris tähelepanuväärsed. Mõlemad lepingupooled teatasid, et Panama kanal peab olema mereteeks „kogu inimkonna hüvanguks“ (for the benefit of mankind) ja „võrdsetel õigustel kõigile“ (on equal terms to all) (artikkel 6). Ei Inglismaa ega ka Ameerika Ühendriigid ei hakka pretendeerima Panama kanalil mingitele erilistele õigustele ja ei hakka oma mõju kasutama Kesk-Ameerika riigi suhtes, millise territooriumit kanal läbib, et saada privilegieeritud seisundit (Artikkel 1). Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahelise sõja puhul, nende laevad, mis läbivad kanalit, ei saa olla vallutatud, ega kinni peetud, ega ka blokeeritud (Artikkel 2). Lõpuks, mõlemad kohustuvad kaitsma kanali julgeolekut (security ja neutraliteeti (neutrality)*).

*)Phillimore. Commentaries. t. I, p. 244 etc.
Martens (Samwer). Recueil, t. II, p. 187.
Lawrence. Essays, p. 72 etc.

Nende määruste mõistlikus ja sihipärasus räägib ise enese-eest. Peab ainult imestama, et Ameerika Ühendriigid leidsid olevat võimaliku 1881.a. (Bleni noot) astuda oma konventsiooni vastu, millega tunnistati näilist õigust erandlikule ülemvõimule Ameerikas. Põhimõtted, mis kuulutatud välja Clayton-Bulweri traktaadis, oleks olnud kasulikud ka Suessi kanali puhul kasutada.

On teada, Suessi kanali looja, Ferdinand Lesseps, võttis kätte ka Panama kitsuse läbikaevamise. Tema poolt asutatud kompanii kulutas ära poolteist miljardit franki sellele ettevõtmisele, milline lõppes tuntud 1892.a. skandaalse protsessiga.

1901.a. Ameerika Ühendriigid saavutasid oma eesmärgi: Monroe dokriin sai täieliku rahenduse Panama kanali puhul Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahelise konventsiooni alusel Inglismaa loobus kõigist oma õigustest osaleda Panama kanali ehitusel, milline peab asuma täielikus ja erandliku Ameerika Ühendriikide juhtimise all. Washingtoni valitsus võib kaevata selle kanali siis ja nii nagu ta soovib. Peale Panama kitsuses või läbi Nikaragua valduste kanali avamist, rakendatakse kanali suhtes rahvusvahelisi määrusi, mis kehtivad Suessi kanali piires nii rahu kui sõja ajal. 1903.a. alguses sõlmiti Washingtonis Ameerika Ühendriikide ja Kolumbia konventsioon Panama kanali kaevamise suhtes. Peale Kolumbia valitsuse poolt sellise akti kinnitamist, Washingtoni valitsus asub viivitamatult tööde jätkamisele, mis olid Lessepsi kompanii poolt alustatud**).

**Selle küsimuse uusima faasi suhtes vaata :

Viallate. Les Etats-Unis et le canal interoceanique. Un chapitre d'histoire diplomatique americane (Revue generale de droit int public., № 1 (1903), p et suiv).

Huberich. The Trans.Isthmaian Canal. A Study in American Diplomatic History 1825 – 1904 . Texas 1904.

Kuid Kolumbia vabariigi valitsus, soovides ära kasutada Washingtoni valitsuse huvi, tekkinud olukorras, et kaubelda välja paremaid tingimusi kanali alla jäävate maade müügil, keeldus lepingu sõlmimisest. Siis Washingtoni valitsus kutsus Panama kitsusel esile revolutsiooni, millise rahvas kuulutas oma poliitilisest iseseisvusest, mida kohe Ameerika Ühendriigid tunnustasid. Seejärel sõlmis Washingtoni Vabariigiga sõlmis uue Panama valitsusega uue konventsiooni, milline

tagab täielikult tema ülemõigused kanali kaevamisel ja ka peale selle kanali avamist.

Lõpuks, suure rahvusvahelise tähenduse peab saama 1895.a. juunis merekanali, mis ühendab Balti mere Põhja merega, mis on ehitatud Saksamaa Keisririigi rahadega.

XII. Uued rahvusvahelise suhtlemise vahendid: post, telegraaf ja raudteed.

Artikkel 60. 1. Post. Postiameti rahvusvaheline tähtsus on kujunenud valitsuste kaastööl üha tähtsamaks. Selleks sõlmiti lepingud, millised nad sõlmisid rahvusvaheliste postisuhete arendamiseks ja need arenesid kahes järgus*).

*)L. v. Stein. Handbuch der Verwaltungslehre, 3-te Aufl. Bd. II, S. 406 flg.

Renault. Etudes sur les rapports internationaux. La poste et le telegraphe. Paris 1887.

Fischer. Der Weltverkehr und seine Mittel. Lpz. 1876 (Holtzendorff's Jahrbuch 1875, S. 465 ff).

Stephan. Weltpost und Luftschiffahrt. Berlin 1874.

Roscher. Nationalökonomik. Bd. III, S. 389 ff.

Emil Sax. Die Verkehrsmittel in Volks- und Staatswissenschaft. Wien 1883, 3 Bd. II, III.

Gessner. Die beiden Weltvereine für den Post- und Telegraphenverkehr (Archiv für öffentl. Recht, Bd. II, Heft II, S. 220 flg.).

Dambach. Die Postverträge und Telegraphenverträge (Holtzendorff's Handbuch, B. III, S. 319 flg.).

Das Buch von der Weltpost. Entwicklung und Wesen der Post und Telegraphie im Weltverkehr. Berlin 1885.

Poinsard. Etudes de droit international conventionnel. Premiere serie: transports, transmissions, relations economiques internationales, propriete intellectuelle. Paris 1894.

Eelkõige, need olid üksikute riikide vahelised kokkulepped. Millised olid sõlmitud XIX esimese poolel peaegu iga tsiviliseeritud riigi poolt. Siia puutub Venemaa ja Rootsi vahel 1846 ja 1868 .a. ja Austriaga 1843 ja 1849.a. jne sõlmitud postikonventsioon.

Kuid kogemus näitas, et üksikud kokkulepped ei saavuta täielikult eesmäärke. Nende peamine ebamugavus – piiratud tegevusruum. Need organiseerisid postisuhteid ainult nende riikide vahel, kes pidasid vajalikuks astuda vastastikustesse kohustustesse. Seejuures, õigete postisuhete vajadus on juba ammu need piirid ületanud. See võis olla rahuldatud ainult asjast huvitatud riikide vahelise üldise kokkuleppega.

Austria-Preisimaa postiliit 1850 .a. on üleminku aste. Sellega liitusid paljud Saksamaa riigid ja sellisel viisil kujunesid esimest korda välja ühesugused postireeglid, mis hõlmasid mitmeid piirkondi. Nimetatud aktis olid määratletud liidu riikide korrespondentsi üleandmise tingimused; olemus, kaal ja esemete edasisaatmise viisi; tasu, selle võtmise viisid jne.

Edasiseks sammuks rahvusvahelise postivalitsuse arenduseks oli kõikide riikide postiregaali ekspluateerimine ühesuguste eeskirjade alusel. Aluste arutelu, millistega riigid võiksid selles küsimuses nõustuda, toimus esmakordselt 1863.a. Pariisi rahvusvahelisel konverentsil, mis kutsuti kokku Ameerika Ühendriikide initsiatiivil. Kuid otsuste tegemiseni konverents ei jõudnud. 1869.a. tegi Põhja-Saksa Liidu valitsus uue rahvusvahelise posti-kongressi kokkukutsumiseks, kuid millise elluviimist takistas paraku puhkenud sõda.

Lõpuks, 1874.a. Saksamaa initsiatiivil, kogunesid riikide esindajad Bernis ja allkirjastasid „Üleüldise Postiliidu“ loomise akti, millisega algas teine rahvusvaheliste posti lepingute järk. Berni postikonventsiooni võtsid vastu esialgu 22 riiki, mis esindasid 37 miljoni ruutkilomeetrist ala, koos 350 miljoni elanikuga.*).

*)Kirchenheim. Los congres internationaux de la poste et du telegraphe (Revue de droit international, t. XII, p. 465 et ss. t. XIII, p. 85 et ss.).
Calvo. Droit international, t. II, p. 497 et ss.

Berni konventsiooni peamised laused sisaldasid järgmist:

- 1) Täielik, läbi lepingupoolsete riikide, kirjade ja postisaadetiste transiidivabadus.
- 2) Vastastikused kirjade ja pakside saatekulude lihtsustatud arvestused.
- 3) Saatekulude tariifi märkimisväärne alandamine.
- 4) Territoriaalsed piirid on mõnevõrra muudetud. Kõik Postiliidu liikmed moodustavad ühe rahvusvahelise postiterritooriumi.
- 5) Seati sisse ühtlustatud rahvusvahelise korrespondentsi vormid (lihtkirjad, tähitud kirjad, postkaardid jne).

Lõpuks, Berni postikonverents asutas üldise rahvusvahelise Postiliidu organi „Bureau international de l'Union generale des postes“ Bernis. Tema kohustuseks on tehtud rahvusvahelist postiasjandust puudutavate materjalide kogumine ja avaldamine, postisuhete vaieldavate küsimuste suhtes arvamuse avaldamine ja riikidevaheliste arvelduste tegemise lihtsustamine jne. Büroo ülalpidamise kulud kaetakse kõigi lepingupoolte poolt ühiselt.

1878.a. toimus Pariisis uue posti-kongress ja peale seda veel kongressid Lissabonis (1885.a.) ja Viinis (1891.a.) ning Washingtonis (1897.a.). Postiliidu liikmete arv kasvas peale 1874.a. kõvasti. Nüüd on Liidu territoorium juba 102 miljonit ruutkilomeetrit koos 1, 035 miljoni elanikuga. Peale Pariisi kongressi nimetatakse Liit ümber ja sellest sai „Union postale universelle“. Igasuguste postisaadetiste arv tõusis Liidu piires 1892.a. aukartustäratava arvuni 17,748 miljonini.

Kuid tuleb märkida, et kõigi riikide - Liidu liikmete – suhtes ei kehti ühtmoodi posti-konventsioonide määrused.

Venemaa allkirjastas kõik posti-konventsioonid, alates Bernist.

Nimetatud postisaadetisi puudutavad kokkulepped puudutavad peamiselt rahvusvahelise posti juhtimise tehnikat. Kuid need on üpris ebarahuldavad või hoopiski ei lahenda erinevaid juriidilisi küsimusi, mis tekivad postiametite ja eraisikute vahel, kes nende teenuseid kasutavad.

Näiteks, postiasutuse elementaarne vastutus postisaadetise suhtes on lahendatud vaid selle mõttes, et teenustasu võetakse ühesugusel määral ega sõltu edasisaatmise tegelikest kuludest. Venemaa ja Rootsi vahelises konventsioonis on märgitud ära, et kaotsi läinud tähitud kirja (*lettre chargee*) eest tuleb maksta 13 rubla. (Art. 7). Üleilmsete posti-konventsioonide alusel peab tähitud saadetise (*d'un envoi recommande*) kaotamine riik maksma 50 franki.

Postivalitsuste juriidiline vastutus postiteenistuse veatu toimimise eest on riikide seadusandluses ebapiisavalt sätestatud. Siin on veel palju teha. Kuid kui vastutus peab eksisteerima, siis see peab vastama tegelike kulude suurusele, millised on tekitatud saadetise saatnule ja saajale, seejuures mitte ainult eseme kadumise juhtumil, vaid ka selle rikkumise, ametnike süül liialt kaua teel oleku, või kirjasaladuse rikkumise jne. juhtumitel.*).

*)Meili. Die Haftpflicht der Postanstalten. Lpz. 1877.

Artikkel 61. 2. Telegraaf. Kohe alguses, peale telegraafi leiutamist, ei olnud kahtlusi, et millistesse tingimustesse peab olema pandud selle ekspluateerimine, et see saaks täita oma peamist eesmärki – soodustada rahvusvahelisi suhteid. Telegraafi kasutamise ühesugune kord kõikides riikides on kahtlusteta, üks olulisemaid tingimusi telegraafi praktilises kasutamises. Kuid seda ei saa saavutada teisiti, kui riikidevaheliste vastastikuste kokkulepetega. Siin me näeme uuesti kahte rahvusvahelist valitsustevahelise tegevuse faasi.

Me näeme, et üheaegselt Euroopas telegraafi kasutusele võtuga astuvad riigid vastastikustele kokkulepete sõlmimisele, et telegraafiline omavahel ühendada ja seada sisse depešside edastamise ühesugused reeglid. Nii ilmusid telegraafi-konventsioonid, millised sõlmiti üksikute riikide vahel, nagu näiteks sõlmiti 1849.a. Preisimaa ja Austria ja samal aastal Preisimaa ja Saksoonia vahel. 1850.a. Moodustati juba Saksa-austria telegraafiliit, millisega liitusid paljud Saksa riigid ning isegi Venemaa (1854.a.). Samal ajal teised Lääne-Euroopa riigid grupeerusid Prantsusmaa ja Belgia ümber ja sellisel viisil lähevad telegraafi-konventsioonid üle rahvusvahelisteks kokkulepeteks.

Üldise telegraafilepingu idee, milline allutaks kõigi riikide telegraafiliinid üldise ühesuguse korra alla, sai praktilise teostuse 1865.a. Pariisi rahvusvahelisel konverentsil. Rahvusvahelise telegraafiside juhtimise alused mis sellel konverentsil välja töötati, olid arendatud edaspidi 1868.a. Viini, 1872.a. Rooma, 1875.a. Peterburi, 1879.a. Londoni, 1885.a. Berliini ja 1891.a. Pariisi konventsioonidega, milliste otsused kinnitati peagu kõigi maakeral eksisteerivate riikide poolt.

1875.a. S-Peterburis allkirjastatud konventsiooni peetakse käesoleval ajal „Telegraafiliidu“ asutamise peamiseks rahvusvaheliseks lepinguks, millise lauseid täiustati Londoni, Berliini ja Pariisi konverentsidel.

Nende konverentside peamiste lausete sisuks olid järgnevad põhimõtted:

1) Kõik riigid, mis allkirjastasid Peterburi konventsiooni ja era telegraafifirmad ((kooperatiivid)) moodustavad ühe üleilmse „telegraafiliidu“ (Union telegraphique). Riikide arv, mis on sellesse liitu astunud, on käesoleval ajal 42.

2) Telegraafi regaali valitsuste poolne ekspluateerimise kord on allutatud rahvusvahelise telegraafi teel edastavate sõnumite käsitlemise ühtsele korrale.

3) On seatud sisse valitsuse ja eraisikute sõnumite telegraafiga edastamise vorm.

4) Määrati kindlaks valitsuse-, teenistuslike- ja eradepešside edastamise vormid.

5) Riikide vaheliste sõnumite taksid ja nende eest tasumine on niipalju kui võimalik, lihtsustatud.

Telegraafiliidu organiks on asutatud „Rahvusvaheline telegraafivalitsuse büroo“ (Bureau International des administrations telegraphiques), mis asub Bernis. Telegrammide arv, milliseid saadeti Liidu piires, on küündinud 1892.a. Kuni 255 miljonini*).

*) Fischer. Die Telegraphie und das Völkerrecht. Lpz. 1876.

Knies. Der Telegraph als Verkehrsmittel. Tübingen 1857.

Kirchenheim. Telegraphenconferenzen und Telegraphentairife (Holtzendorff's Jahrb. Neue Folge. Bd. III, S. 687 flg.

Revue de droit int., t. XIII, p. 342 et ss.

Teine rahvusvahelise tähtsusega küsimus puudutab rahu ja sõja ajal merekaablite (cables sous-marins) kaitset, mis on lahendatud vaid kõige viimasemal ajal. Nende erilist kaitset tingib mitte ainult nende suur tähtsus rahvusvahelises suhetes, vaid ka selle spetsiifikast tulenevatel põhjustel. Nende kaablite paigaldamine on seotud väga suurte kulutuste tegemisega ja nende rikkumine toob valdajatele suurt kahju. Neid kaablite rikkumisi ära hoida üksikute riikide vahenditega ei ole võimalik sest avamerel, mida kaablid läbivad, ei ole ühelgi riigil teisele korralduste andmise õigust. Eriti sõja ajal satuvad kaablid ohtu: vaenupooled, kes on huvitatud veealuste ühenduste katkestamisest, võivad juba esimesel sobival hetkel kaabli läbi lõigata.

On ilmselge, et vaid ühine rahvusvaheline kaitse suudaks ohte vältida. Sellises mõttes lahendas küsimuse Rahvusvahelise õiguse instituut, milline tegi oma 1879.a. Brüsseli istungil riikide vahelise üldise lepingu sõlmimise ettepaneku, milliste alusel mitte ainult valitsused, vaid ka eraisikud pidid vältima kaablite rikkumist ja igal juhul aitama kaasa süüdlaste väljaselgitamisel. Mis aga puutub sõdijaid, siis nemad, kooskõlas koosoleku otsusega, ei jää, vajadusel, telegraafi töö ajutise peatamise õigusest ilma, kuid ei tohi seda hävitada ja sellega kahjustada kogu tsiviliseeritud maailma huve*).

*)Renault, *Annuaire de l'Inst. De droit int.* 1879 – 1880, I partie, p. 351 et ss.
Revue de droit, int. 1883, p. Et ss.
Dudley Field. *Int. Code*, § 85.
Rey: „Le resean telegraphique sous-marin en temps de guerre“. *Revue de droit int. public.* 1901, p. 681 etc.

Prantsusmaa valitsuse initsiatiivil toimus 1882.a. Pariisis, rahvusvaheline konverents, milline koostas konventsiooni kava (16 artiklist) üldistest kaablite kaitse meetmetest, milline on oma põhilausestes kooskõlas ülalpool esitatud Brüsseli kongressi otsustega. Seejärel 1883.a. Oli Pariisi kutsutud kokku 1884.a. uus konverents kus 26 Euroopa, Aasia ja Ameerika riigi volinikud allkirjastasid rahvusvaheliste telegraafikaablite kaitse konventsiooni. Pidades silmas riikide-kontragentide poolset siseriikliku kriminaalseadustiku muutmise vajadust, Pariis konventsiooni määrused jõustusid üldkohustuslikena alles 1 jaanuaril 1889.a.

Selle konventsiooni peamised laused langevad märkimisväärselt kokku Rahvusvahelise õiguse instituudi poolt 1879.a. vastu võetud määrustega. Vaid sõja ajal ei ole allveekaablite puutumatus tagatud: sõdivate riikide tegevusvabadus jäi piiramatuks**).

**)*Proces-verbaux de la conference internationale pour la protection des cables sous-marins.* Paris 1882, 1883, 1886.(Archives diplomatiques, 1887 – 1888).
Martens. *Nouveau Recueil general, 2-de serie, t. XI, p. 285.*

Kahjuks, senini sõlmitud telegraafikonventsioonid jätavad lahtiseks mõned õiguse küsimused ja tekitab praktikas erinevaid arusaamatusi. Neis aktides sisalduvad peaegu eranditult määrused, mis puudutavad telegraafi suhtluse tehnikat. Kuid need küsimused, millised siia sisuliselt puutuvad, on jäänud osalt telegraafiside konventsioonidega lahendamata. Toome siin ära mõned näited neist puudustest:

1)Mitte ainult allveekaablid, vaid ka telegraafid ise ei ole pandud tegeliku seaduse kaitse alla.

Üksikute riikide seadused ei määratle täpselt telegraafisuhete vastaste kuritegude koosseisu ja on ka iseenesest ebapiisavad. Hädavajalik oleks telegraafide rahvusvaheline kaitse, mis volitaksid iga riiki ja tema alamaid süüdistama ja vastutusele võtma*).

*)1882.a. Pariisi konverentsi otsuse kava Art. 8 sõnab: „Les tribunaux competents pour connaitre des infractions a la presente Convention sont ceux du pays auquel appartient le batiment a bord duquel l'infraction e ete commise“. Vt veel art 8 – 12.

Dambach. *Das Telegraphenstrafrecht.* Berlin 1872.

2)Kõigis telegraafi konventsioonides on ebarahuldavalt määratletud juriidilised suhted, mis tekivad ühelt poolt telegraafi valitsuste ja teiselt poolt sõnumite saatjate-kättesaajate vahel. Rahvusvahelised telegraafi konverentsid võtsid riigilt igasuguse vastutuse rahvusvaheliste telegrammide edastamise kiiruse ning edastatava õigsuse eest.

Peterburi konverentsi artikkel 3 on öeldud: „Kõrged leppingupooled teatavad, et ei võta enesele mingit vastutust rahvusvahelise telegraafiteenistuse tegevuse suhtes.“.

Vaevu on selline ülesütlemine juriidilisest seisukohast põhjendatud, seda enam, et enamus rikides on telegraafide eksploateerimine regaalne õigus ((riigi antud)) ja et kahjud, millised võivad eraisikutele ja valitsustele telegraafi ametkonna lohakusest tekitatud olla, võivad tekkida üpris märkimisväärsed. Kui sõnade aseme: „Pierre et moi influenzes. Venez de suite“ antakse telegraafi teel edasi: „Pierre est mort influence“ ... siis on mõistetavad sellise lohakuse tagajärjed**). ((„Pierre ja mina jäime grippi. Tule.“, „Pierre suri grippi....“)).

**)*Serafini. II telegrafo in relazione alla giurisprudenza civile commerciale.* Pavia 1862

(prants k tõlge, Lavielle de Lameillere. Le telegraphe danses relations avec la jurisprudence civile et commerciale. Paris 1863). See on parim teos telegraafiõiguse kohta.

Meili. Das Telegraphenrecht. Zürich 1871. 2-te Aufl. 1890.

Saulaville. De la responsabilite civile de l'Etat en matiere de postes et de telegraphes. Paris 1887.

Surville. Du contrat par correspondance, notamment dans les repports internationaux. (Journal Clunet, 1891, p. 361 et suiv.).

3) Samamoodi ei ole suudetud konventsioonidega suudetud kokku leppida sõnade lugemise viisi, et määrata saadetavate telegrammide maksumust.

Telegraafi-ametkonnad suhtusid mõnikord liiga täht-tähelt tasumisele kuuluvate sõnade arvu tuvastamise. Huvitav on kohtuprotsess, mis peeti selles suhtes Saksamaal 1875-1878.a. Telegraafivalitsuse ja ühe võõrastemajapidaja vahel. Viimane telegrafeeris oma tarnijale, et ta saatis temale teatud arvu jahisaaki „kahese-rongiga“ (Zwei-Uhrzug). Telegraafivalitsus leidis, et selles väljendis: „Zwei-Uhrzug“ on kolm sõna, kuid telegrammi saatja tõestas, et siin on vaid kaks sõna ja ei nõustunud maksma temalt kolmanda sõna eest nõutud 25 penni. Asi anti kohtusse ja see läbis kõik instantsid. Viimases instantsis anti vaidlusalune väljend arvamuse saamiseks filoloogidest ekspertidele, kes ütlesid, et sõna „Zwei-Uhrzug“ on üks sõna. Telegrafi ametkond kaotas protsessi ja maksis 500 marka kohtukulusid. ((Natuke segane? Telegrammi saatja võib raha kokkuhoiu mõttes kasutada ebaõiget grammatikat, et sõnade hulka vähendada, kuid nii, et edastatav mõte jääks arusaadavaks. Siin toimisin nii ka mina, et näide oleks analoogne. KL)).

4) Rahvusvahelise telegraafikonventsioonide oluliseks puuduseks on riikidele diskreditsiooniõiguse andmine, millisega ta annab riikidele (s.t. telegraafi ametnikele), õiguse „peatada igasuguse era telegrammi edastamise, millise suhtes tekib kahtlus (qui paraitrait), et see on ohtlik ühiskondlikule julgeolekule või, et see on riigi seaduste, ühiskondliku korra või moraali vastane“ (Peterburi konventsiooni Artikkel VII). Telegrammide tsensuur, milline on pandud selle artikliga telegrafi ametkonnale, võib kõvasti rikkuda eraisikute seaduslikke õigusi. Nimetatud telegraafikonventsioonide puudused ja ebaselgused leiavad selgituse selles asjaolus, et telegraafiõigus ise, kui õiguteaduse spetsiaalne haru, alles sünnib ja see esitab veel palju vaieldavaid ja lahendamata jäänud lauseid. Kuid ta peab olema seatud väljaspoole kahtlust: rahvusvahelise telegraafiõiguse küsimustes ei tohi silmist lasta riigi võõrandamatut territoriaalset õigust. Rahvusvaheline telegrafivalitsus saavutab oma kõrged eesmärgid vaid seda tingimust täites. Oma territooriumil ei tohi riigi iseseisvust mitte mingis suhtes enam piirata, kui vaid see on hädavajalik rahvusvahelise elu vaieldamatutest huvidest.

Sellest vaatepunktist lähtudes on täiesti seaduslik Washingtoni valitsuse poolne keelu panek Prantsusmaa aktsionäride seltsi poolsele, Prantsuse valitsuse poolt saadud kontsessiooni alusel, merekaabli Ameerika rannikule tõmbamisele. Ameerika Ühendriigid mitte ainult ei protesteerinud sellise katse vastu, vaid Somneri ettepanekul, andsid 1869.a. välja seaduse, millises määratleti üksikasjalikult Ühendriikide, kui sõltumatu riigi õigused selles asjas.*).

*) Fischer. Die Telegraphie und das Völkerrecht, S. 9 u. ff.

Lõpuks, ei saa lisamata jätta, et kõige viimasemal ajal sai rahvusvahelise tähtsuse uusim suhtlusvahend: **telefon**. Selliste linnade, nagu Pariis ja Brüssel telefoniliiniga ühendamise kutsus esile erinevaid küsimusi, milliste lahendamine asjast huvitatud riikide vahel on väljaspool rahvusvahelisi kokkuleppeid võimatu.**)

***) Meili. Das Telephonrecht. Eine rechtsvergleichende Abhandlung. Lpz. 1885.

((Nõukogude ajal nimetati telefoniõiguseks kõrgemate ülemuste poolset, telefoni teel, sekkumist alama astme ülemuste ametikohuste täitmistesse. Peamiselt tuttavate-sõprade-sugulaste kaitseks.))

Artikkel 62. Raudteed. Millist raudteede ehitamise ja kasutamise süsteemi riigis ka ei praktiseeritaks, on need siis riiklikud- või erateed, igal juhul vaid õigel rahvusvahelise transpordi korraldusel on see oluline kaubanduslike- ja majanduslike käivete vahend, mis võib tuua kasu maale ja tagada selle kasutuse tulukuse.

Selle eesmärgi saavutamiseks on hädavajalik, eelkõige, riigi raudteede ühendamine teiste riikide raudteeliinidega. Sellise ühendamise tingimused määratletakse spetsiaaslete rahvusvaheliste kokkulepetega.

Sellised on näiteks Prantsusmaa ja Bavaaria vahelised kokkulepped 1864.a.; Prantsusmaa ja Preisimaa 1867.a.; Šveitsi ja Badeni Suurvürstiriigiga 1852.a. ja 1862.a.; Venemaa ja Austria vahel 1875.a. jt. *).

*)Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. IV, часть II, стр. 1019 и след.

Neumann. Recueil des traites, Nouv. Suite, t. I, p. 46; t. VI, p- 354 et ss.; VII, p.702 et ss. t. VIII, p. 373 et ss.

Calvo. Droit international, t. II, p. 517 et ss.

Meili. Eisenbahnverträge. (Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, S. 259 flg.).

Neis lepingutes on näidatud ära kaupade ühelt liinile teisele ümberlaadimise kord ; on määratud naaperriikide vahelise otsesuhtlemise tingimused, kehtestatud tolli- ja karantiini järelvalve eeskirjad; lubatakse ühiste jaamade ja ladude ehitust jne. On mõistetav, et mida paremini on korraldatud rahvusvaheline liiklus mööda raudteid, seda paremini arenevad riikide vahelised kaubakäibed.

Seda silmas pidades üleilmset tähtsust, või lepingupoolte erilist huvi silmas pidades, valitsused lepivad kokku mingite raudteelõigu ühise ehituses.

Nii, Itaalia ja Prantsusmaa rajasid ühiste rahadega (valmis 1871.a.) Mont Cenis tunneli ((13,6 km.)).

Itaalia, Šveits ja Saksamaa sõlmisid 1869.a. konventsiooni nende ühiste rahadega Saint Gothardi kaudu raudtee ehitamise**). ((Zürich-Lugano liinil on praegu kolm tunnelit,väikeste vahedega. 20 km siis 57 km ja lõpuks 15 km tunnel)).

**)Staatsarchiv. Bd. XXI, №№ 4622-4624.

See viimane raudtee kujutab endast erilist rahvusvahelist tähtsust Šveitsile, millise territoorium on kuulutatud igavesti neutraalseks. Ilmutati kahtlust, et Saksamaa ja Itaalia vaheline Saint Gothardi kaudu rajatud otseteest saab sellele neutraliteedile oht. Kuid igasugune kahtlus selles suhtes kõrvaldati 1869.a. konventsiooni Artikkel 6. See sõnab, et „Kogu Šveits säilitab õiguse võtta (oma uue raudtee suhtes) kõik hädavajalikud meetmed, et säilitada oma maa neutraliteet ning maade kaitse“. Sellisel viisil, et kui puhkeb Saksamaa ja Itaalia vaheline või siis nende ja Prantsusmaa vaheline sõda, ning sõdijad püüavad Saint Gothardi kaudu oma sõjalisi eemärke saavutada, siis Šveitsi valitsusel on õigus raudtee õhku lasta***).

***)Trommer. Das Gotthardbahn-Unternehmen (Schmoller's Jahrbuch für Gesetzgebung 1881, S. 497 ff.).

Kuid rahvusvahelised konventsioonid ei ole senini organiseerinud ühist riikide raudteede liitu, sarnaselt posti- või telegraafiliidule*). Selle hädavajadus, siiski, on juba tunnetatud, äärmisel juhul kaupade mööda raudteid rahvusvahelise transiidi veo korras suhtes.

*)Kaufmann. Die mitteleuropäischen Eisenbahnen und das internationale öffentliche Recht.

Lpz. 1893.

Sellise küsimuse tekkimise ajalugu ei ole keeruline. 1874.a. kaks Baseli advokaati andsid Šveitsi Liidunõukogule petitsooni, millises tõestasid rahvusvahelise kokkuleppe tungivat vajadust, milline oleks määratlenud:

1)raudteeseltside vastutuse kaupade veol, ja

2)selle kohtu, milline oleks kompetentne raudtee vastu esitatud kahju ning rikknemiste kompenseerimise hagides.

Petitsioonis esitati andmed selle kohta, kuid võrd see on määratlemata eksisteerivas rahvusvahelises õiguses, millisega on tagamata kaupmeeste seisund raudteede suhtes. Nii, kauba Marseist Frankfurt-Maine ääres saatjal on kauba kadumise või rikkemise puhul tegemist raudteekompaniidega, mis alluvad Prantsusmaa, Šveitsi ja Saksamaa kohtute õiguspädevuses. Esitades hagi kõigile neile kompaniidele, üheaegselt või järjekorras, ta võib ikkagi jääda hüvituseeta, kuna on raske öelda, millise riigi territooriumil või raudteeliinil kaup riknes. Sellise protseduuri kallidus ja aeglus ei vajagi enam selgitamist**).

Petitsioon avaldas oma mõju. Šveitsi Liidunõukogu võttis asja energiliselt käsile ja tema algatusel kogunes Bernis 1878.a. rahvusvaheline konverents, milline koostas rahvusvahelise kaupade raudteel veo kokkuleppe.***).

**Eger. Die Einführung eines internationalen Eisenbahnfrachtrechts. Berlin 1877.

Bulmering. Reglement international des transports par chemin de fer. Rapport fait a l'Institut de droit international. Revue de droit int. t. X, p. 83 -100.

Asser. A propos de la conference de Berne. Revue de droit int. t. X, p. 101 et ss.

Meili. Internationale Eisenbahnverträge, und speciell die Berner Convention über das int. Eisenbahnfrachtrecht. Hamburg 1887, Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, § flg.

Thaler. Du transport en droit international et d'un projet de convention diplomatique. (Annales de droit commercial, 1886, № 1 -5).

Казанский. Всеобщие административные союзы государств, т. III, стр. 247 и след.

***)Projet d'une convention internationale sur le transport des marchandises par chemin de fer. Berne 1878. Berliini raudteekonverentsi protokollid on trükitud ära Archives diplomatiques, t. XXVII, 1888, p. 155 et suiv.

Рабиновичъ. Международная конвенция о перевозке грузовъ по железнымъ дорогамъ. Спб. 1893.

Lyon-Caen. La convention du 14 octobre 1890 sur le transport international des marchandises par chemins de fer (Journal Clunet, 1893 – 1894).

Droz. L'union internationale des chemins de fer. (Revue generale de droit int., 1895 p. 169 et ss).

1878.a. rahvusvahelise konventsiooni kava, mis koosnes 56 artiklist, kujutab endast tervet rahvusvahelise-raudteetranspordi koodeksit. Konventsioonis sätestatakse, et kõik seda allkirjastanud riigid moodustavad, kaupade transpordi suhtes ühe raudteeliidu. Selle liidu liikmed vastutavad ringkäendusega kaupade, mis võetud vastu ühe raudtee poolt teise riiki toimetamiseks, terveksjäämise eest: nad moodustavad ühe ühenduse (collective, Transportgemeinschaft). Kauba kaotamise või rikkemise puhul, vastutab eelkõige raudtee, millist mööda kaup vastuvõtjale saadeti. Kuid tee, milline tasus kahjud, omab tegeliku süüdlase väljaotsimise õigust. Muide, kaupade saatjale on antud valida, kas esitada hagi kas esimesele raudteeseltsile, või teisele, välismaisele, kui on tõendid, et süüdi oli viimane. Raudteeliidu keskorgan, Rahvusvaheline raudteebüroo“, Bernis omab kohustusi ja ülesandeid, millised on analoogsed sarnastel Posti ja Telegraafibüroodel.

Konventsiooni projekt oli saadetud kõigile Euroopa riikide valitsustele ning need võeti huiviga vastu. 1881 ja 1886.a. Olid selles asjas Bernis kutsutud kokku uued konverentsid, millised viisid käesoleval ajal headele tulemustele: Kaupade rahvusvahelise raudteel veo konventsiooni

allkirjastasid peamised Euroopa riigid (nende hulgas ka Venemaa) 1890.a. ja see jõustus kõigis lepingulistes riikides, peale selle kinnitamist seadusandlikus korras. 1878.a. kava peamised laused jäid sisuliste muudatusteta*).

*) Selle konverentsi tööst annab üksikasjaliku ülevaate:
Meili, Holtzendorff's Handbuch Bd. III, § 66 flg.
Steigneux. Commentaire du projet de Convention. Paris 1882.
Laband, Goldenschmidt's Zeitschrift für Handelsrecht, Bd. XXII, N. Folge, VII, S. 590 flg.
Eger, Archiv für öffentl. Recht, 1888, Bd. III, S. 369 flg.

XIII. Rahvusvaheline mõõtude, kaalude ja raha määramine.

Artikkel 63 1. Rahvusvahelised mõõdud ja kaal. Ühtse mõõtude ja kaalude sissetoomise katseid tegid riigid rahvusvahelise kaubanduse ja tööstuse vajadustest sõltuvalt. Selliste katsete tulemusel kutsuti kokku Rahvusvaheline Meetrika konverents, millise otsused allkirjastasid Euroopa ja Ameerika riikide volinikud 1875.a. Pariisi konverentsil*).

*) *Annuaire diplomatique de l'Empire de Russie*, 1876, p. 227 et ss.
Archives dipl. 1889, p. 247 et suiv.
Ежегодник Министерства И. Д. 1894, стр. 325 и след.
Казанский. Всеобщие административные союзы государствъ, т. II, стр. 161 и след.

Kokkuleppivad riigid nõustusid Pariisis „Rahvusvahelise kaalude ja mõõtude büroo“ (Bureau international des poids et mesures) asutamisega, mis tegutseb „Rahvusvahelise kaalude ja mõõtude komitee“ juhtimise all, mis omakorda allub „Kaalude ja mõõtude üldise konverentsile“, milline on moodustatud kõikidest lepinguliste riikide valitsuste delegaatidest. Büroo ülesandeks on uute meetri ja kilogrammi protodüüpide võrdlemises ja kontrollis, rahvusvaheliste prototüüpide hoidmine ja teiste valitsuste ja eraisikute poolt antud mastaapide ja etalonide, millistega määratletakse igasuguste mõõtmiste täpsust, kontrolli ülesannete täitmine.

1875.a. Meetrika konventsioon, ilmselgelt, ei lahenda kõigis riikides prantsuse meetermõõdustiku süsteemi kõikides riikides rakendamise ülesannet, kuid ta kergendab selle riikide poolt tunnustatud süsteemi levitamist, nii nagu on see näha Rahvusvahelise büroo asutamise eesmärgist, kui enam sihipärast ja milline peab olema aluseks ka teistes riikides olevate mittemeetriliste kaalude ja mõõtude süsteemi näidiste kontrolli normaalseteks etalonideks*).

*) Moynier. *Les bureaux internationaux et des Unions universelles*, p. 57 et suiv.

2. Rahvusvaheline raha. Nii kirjanduses kui poliitökonoomia teaduses juba ammu väljendatakse soovi, et oleks sisse toodud rahvusvaheline raha, milline peaks kaotama suured kaotused kursis ja vahetusel, millised langevad välisriikide raha omavatele isikutele. Eksisteerib terve koolkond poliitökonomiste, kes sellest poolehoiuga räägivad**).

***) Cernuschi. *L'or et l'argent*. Paris 1874.
Idem. *La monnaie bimetallique*. Paris 1876.
E. de Laveleye. *La monnaie bimetallique*. 1876.
Idem. *La question monetaire en 1881*. Bruxelles 1881.
Wolkowski. *La question monetaire*. Paris 1867.
Wolkowski. *L'or et l'argent*. Paris 1878.

Parieu. La question de l'uniformité monétaire en 1878. Paris 1878.
Shaeffle. Die internationale Doppelwährung. Tübingen 1881.
Knies. Das Weltgeld. Heidelberg 1876.
Roscher. Nationalökonomik, Bd. III, S. 236.
Schöenberg. Handbuch, Bd. I, S. 276 ff.
Ходский. Политическая экономия в связи с финансами. СПб. 1887, 2 изд., стр. 96.

Kuid ühesuguse rahvusvahelise rahasüsteemi kehtestamise katsed ei ole senini täie eduga õnnestunud. Käesoleval ajal see küsimus esitletakse järgmisel kujul. Üksikute riikide vahel eksisteerivad kokkulepped, milliste jõul nad moodustavad ühe rahaliidu, mis tunnistab ühise kehtestatud raha ringlust. Selline kokkulepe on aluseks „Latini rahvusvaheline rahaliit“ ((Latin Monetary Union 1861 - 1920)), millisesse kuuluvad Prantsusmaa, Belgia, Šveits ja Itaalia, mis sõlmisid liidukonventsiooni 1865.a., Pariisis. Aga 1868.a. Ühines liiduga ka Kreeka***).

***)Van der Rest. L'union monétaire, son origine et ses phases diverses. (Revue de droit international; t. XIII, p. 1 et ss.

Selle asutamine oli tingitud hõbeda hinna tõusust ja kulla hinna langusest kui avastati Kalifornia rikkalik kullalaeiukoht. 1865.a. Pariisi konventsioon määratleb tingimused, millistele peavad alluma liidu liikmed oma raha regaali teostamisel. Nad peavad lööma teatud vormis ning teatud summas kuld ja hõberaha (franke). Mündi kaal, nagu ka hõbeda suhe kulda, on täpselt kindlaksmääratud. On arusaadav, et vähimgi hoolimatus eeskirjade täitmisel kahjustab mitte ainult süüdi olevat riigi krediiti, vaid ka teisi liidu liikmeid. Latini rahaliit eksisteerib ka tänapäeval. 1878.a. allkirjastasid selle liikmed Pariisis uue konventsiooni, milline muutis vanad laused, mis puudutasid kulla ja hõbeda suhteid viimase hinna languse tõttu. Kuid pidades silmas viimast asjaolu, on Latini rahaliidu edasine eksisteerimine muutunud üpris raskeks. Mõned selle Liidu liikmed (nagu näiteks Belgia) kes eelistavad lüüa eranditult hõberaha, püüdes, samal ajal, hoida oma kassades kinni kuldrahasid. 1885.a. Latini rahaliitu pikkendati 5 aasta võrra, st. kuni 1 jaanuari 1891.a., sellise arvestusega, et peale 1 jaanuari 1891.a. Eksisteeriks Rahaliit aastast, aastasse, seni kuni sellesse Liitu astunud riigid sellest loobuvad. Käesoleval ajal Latini rahaliit eksisteerib viie riigi igaastase vaikiva nõusoleku alusel*).

*)Bamberger. Die Schicksale des lateinischen Münzbundes. Berlin 1886.

Cucheval-Clarigny- L'Union latine et la nouvelle conférence monétaire. (Revue des deux Mondes, 1892, 1 novembre).

Peale Latini liidu, eksisteerib sarnane Skandinaavia liit Rootsi, Norra ja Taani vahel, milliste piires kehtib ühesugune rahasüsteem,**).

***)Archives de droit international et de législation comparée, t. I, p. 188.

Kõigile riikidele ühtse rahvusvahelise rahasüsteemi kehtestamise kasuks otsustas rahvusvaheline 1867.a. Pariisi konverents, mis oli kutsutud kokku Prantsusmaa valitsuse initsiatiivil. Erinevate Euroopa riikide delegaadid, kes selles osalesid, käsitlesid üksikasjalikult küsimusi ja võtsid kokkuleppe aluseks järgmised põhimõtted.

Kõigile riikidele on kohustuslik kuldraha süsteem. Kõikides riikides pidid olema ühesuguse kaaluga mündid. Münt pidi olema jaotatud kümnendiksüsteemi järgi. Rahasüsteemi ühikuks tunnistatakse 5 frangine münt.

Kuid riigid neid põhimõtteid vastu ei võtnud ja küsimus jäi lahendamata. Ei andnud tulemusi kaks järgmist, 1878 ja 1881.a. rahvusvahelise rahasüsteemi konverentsi, mis olid kutsutud kokku Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa poolt. Ebaedu selgitatakse riikide vahelise

kokkuleppe sõlmimise raskusega, milliste rahasüsteemid ja rahaline olukord on väga erinevad. Paljudele riikidele, nende kaasaegse rahandussüsteemi olukorras, on täiesti võimatu jõuda kokkuleppele, mis kohustavad minema üle kulla standardile. Selles suhtes oleks nende poolne kohusetundlik kohuste täitmine viinud vältimatult nende lõplikule laostumisele*).

*)Nasse. Das Geld- und Münzwesen (Schöneberg. Handbuch, Bd. I, S. 276 ff.).

Lexis. Der neueste Stand der Währungsfrage und der Kongress der Bimetallisten in Köln. (Schmoller's Jahrbuch, 1883, S. 273 ff.).

XIV. Tööstust ja kaubandust puudutavad rahvusvahelised meetmed.

Artikkel 64. Kaasaegsete rahvusvaheliste suhete ja käivate arengul vajab rahvaste tööstus ja kaubandus väljaspool isamaa territooriumi erilisi kaitsemeetmeid. Meed meetmed seisnevad riikide vahelistes spetsiaalsetes vastastikusel oma alamate tööstusliku omandi kaitsmise kokkulepetes ja mõlemate territooriumitel asuvate kaubanduslike ja aktsiaseltside asendi määratlemises.

1. Tööstusomandi all mõeldakse avaras mõttes omandit ja neid erilise märke (marke) ja vabrikumärke, millised, olles pandud tööstuse toodetele, on antud firma toodete teistest sarnastest eristavateks eraldusmärkideks. Need märgid kaitsevad vabriku- ja teisi tooteid järele tehtud asjadest ja garanteerivad ostjatele tuntud kauba. Tööstusomandi moodustavad samuti patendid leiutistele (brevets d'invention), milliste alusel leiutaja kasutab erandlikku õigust valmistada teatud tooteid või kasutada tema poolt välja mõeldud ja täiustatud tootmistehnoloogiad.

Siin on tarvis õiendada ära üks arusaamatus. Tööstusomandit aetakse tihti segi kirjandusliku või vaimse omandiga. Iseenesest on need täiesti erinevad. Kirjandusliku omandi suhtes keelatakse vormi ebaseadusliku taastootmist; teose sisu võib olla omastatud igäühe poolt. Vastupidi, tööstusomand kaitseb mitte niivõrd vormi, kuivõrd tehnilist toimet, milline saavutatakse firma leiutise või tootmisega*).

*)Klostermann. Die Patentgesetzgebung aller Länder. Berlin 1869, S. 8 ff.

Kohler. Das brevets d'invention. t. II, p. 20 et ss.

Picard et Olin. Traite des brevets d'invention et de la contrefaçon industrielle. Paris 1869. Revue de droit international, t. III, p. 391 et ss.

Selleks, et leiutaja või firma saaksid neile kuuluvatest patentidest ja märkidest kogu kasu, ei piisa, et viimastel oleks kaitsva õiguse tähendus vaid sellel territooriumil kus nad on välja antud või kinnitatud. On hädavajalik, et tööstusomand oleks täpselt samuti kaitstud isegi teistes riikides. Sel eesmärgil riigid astuvad omavahel oma alamate tööstusliku omandi teineteise territooriumil kaitse kokkulepetesse.

Käesoleval ajal on olemas suur arv rahvusvahelisi lepinguid, mis tingimusetult keelavad ära välismaiste vabrikute kaupade ja vabrikumärkide ning siltide järeletegemise. Sellised lepingud on sõlmitud Venemaa ja Austria vahel 1874.a.; Belgiaga 1881.a.; Inglismaaga 1871.a.; Saksamaaga 1873.a.; ja Itaaliaga 1863.a. ning 1891.a. Ameerika Ühendriikidega 1874.a.;

Saksamaa ja Ameerika Ühendriikide vahel 1871.a.; Portugaliga 1872.a.; Inglismaaga 1875.a.; Itaaliaga 1865.a.; Belgiaga 1875.a. Austria-Ungariga 1881.a. Kõigis sellistes lepingutes on välismaalased pandud pärismaalastest alamatega ühte seisundisse.

Kuid viimasel ajal oli tõstatatud üldise konventsiooni sõlmimise küsimus, milline määratleks ühtviisi kõigile riikidele rahvusvahelise tööstusomandi kaitsmise tingimused. See küsimus oli tõstatatud Prantsusmaa valitsuse poolt, millise algatusel toimus Pariisis kaks konverentsi, 1878 ja 1880.a. Viimasel töötati välja rahvusvahelise konventsiooni kava, mis koosnes 19 artiklist, mis töötatud välja samadel alustel, millised meenutavad posti-, telegraafi- ja raudteeliitu.

Kooskõlas konventsioonile, kõik riigid, sellega liitunud, moodustavad ühe liidu, milliste piirides kaitstakse rahvusvahelist tööstusomandit kohalike kohtute poolt võrdselt välismaistega, nõnda et kui leiutaja sai patendi ühes lepingupoelses riigis, siis samas on tal erandlik õigus kasutada leiutist ka kõigis teistes lepingulistest riikides. Liidu keskorganiks on Bernis asub Büroo.

See konventsioon ei saanud kinnitust seepärast, et Saksamaa ei leidnud võimalust oma delegaati konverentsile nimetada, ega ka teisiti väljendada toetust esitatud meetmele. Peale selle, teised riigid, nagu Ameerika Ühendriigid ja Venemaa, ei soovi sellistel tingimustel, olulisi muudatusi tegemata, Pariisi konverentsi kavale alla kirjutada*).

*)Revue de droit international, t. XIV, p. 191 et ss.

Clunet. De l'état actuel des relations internationales avec les Etats-Unis en matière de marques de commerce. Paris 1880.

Königs. Das Patentsystem der Vereinigten Staaten von Nord-Amerika. Berlin 1876.

Fiore. De la protection des marques de fabrique et de commerce d'après le droit international positif (Journal du droit international privé, 1882, p. 500 et ss.).

Казанский, loc. Cit., t. II, стр. 355 и след.

Sellegi poolest, 1883.a. Allkirjastati Pariisis „Tööstusomandi kaitse rahvusvaheline konventsioon“, millisega senini ei ole liitunud Venemaa ja Saksamaa. Bernis eksisteerib Rahvusvaheline tööstusomandi kaitse liidu büroo“ (Bureau international de l'Union pour la protection de la propriété industrielle) 16 riigi alamate kasuks, kes on selle rahvusvahelise liiduga ühinenud*).

*)Droz, Journal du droit int. privé, 1886, p. 17 etc.

Bar. Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts, Bd. II, S. 267 flg.

Moynier. Les Bureaux internationaux, p. 75 et suiv.

Descamps. Les offices internationaux, p. 19, 73.

2.Välismaiste kaubanduseltside või kompaniide tunnistamine sõltub tingimustest, millised on sätestatud seadustes või väljendatud rahvusvahelistes kokkulepetes.

Kui välismaalastest eraisikud, sõltumatult rahvusvahelistest kokkulepetest, kasutavad üldisi kodanikuõigusi võrdselt pärismaiste alamatega, siis välismaalaste aktsia- või teiste tootmisühenduste suhtes kehtib teine alus. Mitte üksiki sarnane ühing ei oma õigust avada oma operatsioone võõral territooriumil kohaliku võimu loata, täitmata neid erilisi tingimusi, millised neile ette kirjutatakse. Seda silmas pidades astuvad riigid vastastikustesse kokkulepetesse et tagada välismaiste ühenduste seaduslik eksitants lepingupoole territooriumil.

Sarnaste kokkulepete tingimuste näitena mee viitame järgmisele deklaratsiooni lausele, milline on tehtud Venemaa ja Belgia vahel 18 (30) novembril 1865.a. „Aktionäride (anonüümsete) ühendustele ja teistele kaubandus-, tööstus- või rahanduseltsidele, mis on Belgias asutatud Belgia valitsuse loal, antakse Venemaal õigus kasutada kõiki neid õigusi ja sealhulgas kohtu kaitset, kooskõlas Keisririigi seadustega, kui vaid sarnased ühingud ja seltsid, mis on Venemaa Keisririigis seaduslikult asutatud, saavad Belgias samasugused õigused“.

See põhimõte on väljendatud deklaratsioonides, milliseid on vahetatud Venemaa ja Itaalia vahel 1866.a.; Prantsusmaaga 1863.a.; Saksamaaga 1885.a.; mis on vahetatud Saksamaa ja Itaalia vahel 1873.a.; Saksamaa ja Belgia 1874.a.; Inglismaaga 1874.; ja Austria vahel 1881.a. Lõpuks, Vene-saksa kaubandustraktaadis 1894.a. (Artikkel 4.) on väljendatud seesama põhimõte**).

***)Грацианский. Собрание ныне действующихъ торговыхъ трактатовъ. Стр. 99, 282 и др.

Staudinger. Sammlung von Staatsverträgen des Deutschen Reiches, S. 257-260.

Мое (Мартенс) «Собр. тракт.», т. VIII, (1888) № 371, стр. 731.

Русско-Германский торговый трактатъ отпечатавъ въ Собр. Узак. И распоряжений

правительства за 1894 годъ и въ Ежегоднике М.И.Д. 1895 г.

Järelikult, rahvusvaheliste kokkulepete alusel, riik laiendab seaduse ja kohtu kaitse kõigele nende piirides seaduslikult eksiteerivale aktsionäride- kauba- ja teistele ühingutele. Kuid ühingu, millised on tekkinud rikides isegi seaduslikult, kuid millistega ei ole sõlmitud selliseid kokkuleppeid, iseenesest ei oma võõra riigi territooriumil kohtuliku kaitse õigust. Selline olukord on vastuolus rahvusvahelise suhtlemise põhiprintsiipidega, kuid seda õigustatakse riikide poolse oma alamate välismaalaste poolse ekspluateerimise eest kaitsmise hädavajadusega.

Lõpuks, kõige viimasemal ajal, selleks, et veelgi enam arendada rahvusvahelist seadusandlust kaubandukäibes, tehti seaduste, mis puudutavad vekseli- ja mereõigust, ühendamise katseid. Selles suhtes väärivad erilist tähelepanu kongressid, millised on kutsutud kokku Belgia valitsuse poolt Antwerpenis (1885.a.) ja Brüsselis (1881.a.)*).

*)Lyon-Caen. De l'unification des lois relatives aux lettres de change (Journal du droit int. prive, t. XI, p. 348 et suiv.)

Annuaire de l'Institut de droit int. 1887-1888, p. 336 et suiv.

***

Kolmas jagu.

Rahvusvaheline juhtimine alamate ja rahvaste õiguslike huvide juhtimise valdkonnas.

Esimene peatükk.

Rahvusvaheline eraõigus.

I.Selle õiguse mõiste ja määratlus.

Artikkel 65. Et rahvusvaheliste suhete valdkonnas järgida oma arukat ülesannet, riigid pöörkuvad pidevalt möödapäasmatult seaduste ja nendel põhinevate õiguste austamise toetamise vajadusega.

Riigi kohustus õiguse ja seaduse kaitsjana ei piirdu ainult riigisisese korra valdkonnaga. Rahvusvaheliste suhete areng ja läbikäimine sunnivad riike laiendama seda kohustust neile juriidilistele suhetele, millised tekkisid ja eksisteerivad seaduslikul viisil võõral territooriumil või kujunesid välja suhete ja tehingutega erinevate riikide alamate vahel. Põhimõtteliselt on otsustavalt üks-kõik, millises riigis teostus fakt või tegu, milline tekitas teatud õigussuhte: kui vaid viimane on selle riigi seadusele vastav, peab ta leidma kaitse ka igasuguses teises riigis.

Tõesti, kõik Euroopa kultuuri ja tsivilisatsiooni riigid rohkem või vähem ühtmoodi määratlavad oma seadustes kodanikuõigused: isiklikud, perekonnaõiguse, pärimisõiguse, omandiõiguse ja kohustustest tekkivad õigused. Teisest küljest, nende õiguste teostamine ei piirdu käesoleval ajal mitte ainult alamate ringiga või mingi üksiku riigi territooriumiga, vaid toimub või võib toimuda erinevate riikide territooriumitel, erinevate riikide alamate vahel erinevate riikide mõju all. Omandi-, perekonna-, pärandiõiguse jt. võib õiglaselt nimetada rahvusvahelisteks institutsioonideks või rahvusvahelisteks mõisteteks, sellise tasemeni on need tunnustatud ja ka kehtivad rahvusvaheliste suhete valdkonnas.

Kõik tsiviliseeritud riigid on solidaarsed mainitud tsiviil või eraõiguse instituutide kaitsel ja tunnustavad nendes puutuvaid seaduslikult eksisteerivaid õigusi, kus nad ka ei sündinud ja kellele nad ka ei kuulunud.

Seejuures, riigid, rahvusvahelise suhtlemise liikmed, samavõrd viisil solidaarsed nii juriidilisele korrale kuritegelike kallalekippumiste ärahoidmisel, aga ka juba sooritatud kuritegude uurimisel. Oma karistava võimu teostamisel, nagu ka seaduslike eksisteerivate eraõiguste kaitsel, kaasaegsed riigid seisavad vahetus sõltuvuses teine-teisest; juriidilise korra hoidmine ühes riigis ei ole mõeldav teiste riikide suurema või vähema kaastööga.

Era-õiguslike suhete tagamine nende seaduslikus eksistentsis ja toimimises ning juriidilise korra kaitse kurja isiku tahte rahvusvahelistes suhetes avaldumise eest – sellised on riikide (juhtimise) rahvusvahelise tegevuse ülesanded rahvaste õiguslike huvide valdkonnas. Normid, mis määratlevad seda tegevust, moodustavad rahvusvahelise era- ja kriminaalõiguse.

Rahvusvahelise eraõiguse all me mõtleme juriidiliste normide kogumit, mis määratlevad antud asjast huvitatud isiku õigussuhte rahvusvahelise käibes, kodumaise või välismaise õiguse või seaduse valdkonnas.

Juhte, mil kerkib küsimus antud õigusliku suhte suhtes ühe või teise riigi seaduste rakendamise kohta, on üpris palju. Isik, kes viibib võõral territooriumil, võib esitada pretensiooni temale kuuluva õiguse ja teovõime teostamise suhtes. Millise seaduse järgi see peaks olema teostatud? Millises riigis lubatakse välismaalaste omavahelisi ja nende ning pärismaalastega sõlmitud abielusid? Millistele seadustele peavad vastama abiellujad? Kas kohustusi võib sõlmida territoriaalsete alamate ja välismaalaste vahel kodumaa või võõramaa territooriumil? Kas kohustused võivad puudutada vallasvara või kinnisvara, mis asub nii võõral kui kodumaal. Lepingu täitmine võib olla seatud tingimustesse, või leida aset *de facto*, ühe kontraagendi kodumaal või kolmanda riigi piires jne. jne.

Tuhandetest rahvusvahelise elu igapäevastest juhtudest piirdume järgmise näitega: 1891.a. Zürichi kohtus lahendati klounide, vendade (Price) ja tsirkusepidaja Wulfi vahelist asja. Price, kui päritolult Inglise, said naturalisatsiooni Taanis. Leping, mis moodustas kohtuasja, oli sõlmitud Pariisis sel ajal, kui Price asus Frankfurdis. Hageja Wulfi elukoht oli Pestis, Ungaris, aga Pariisis sõlmitud leping tuli täita Brüsselis. Hagi ise esitati Zürichi linnakohtusse, kus asusid kostjad. Zürichi kohtus viitasid protsessijad prantsuse, belgia, saksa ja ungari seadustele, milliseid nad silmas pidasid. Lõpuks, Zürichi seadused, nagu *leges fori* ((seaduste turul)), said selles asjas otsustava tähenduse.

Kõigil neil juhtudel on võimalikud kohtuvaidlused, milliste õige otsus eeldab vaidlusaluse asja suhtes mitte ainult eranditult kohtupidamise koha, vaid ka välismaiste seaduste rakendamist, kuna kohtu ülesanne seisneb sooritatud tehingu või juriidilise suhte tunnustamises ja selle seadusliku jõu kaitsmises.

Kui tekib hädavajadus valida kahe või enama riigi seaduste vahel, siis sünnib küsimus sellest, milline seadus s.t. millise riigi seadust peab siis kasutama?

Kulus palju aega, et see küsimus oleks üldse esitatud. Peamisest seda küsimust lahendavast vaatepunktist pole ühest arvamust leitud.

Nii ühed, kui teised leiavad selgituse selles asjaolus, et riigid ise on alles hiljuti jõudnud alles hiljuti arusaamisele, et oleks vaja määratleda vastastikuseid suhteid juriidilisel viisil. Seda enam on neil raske eraõiguse küsimustes loobuda tingimusetult oma seadusandluse ja kohtu iseseisvusest. Riikide mõistlik tähendus rahvusvaheliste õiguslike huvide valdkonnas oli pikka aega mõistetud ja osalt ka praegu mõistetakse, mitte riikide, kui rahvusvahelise suhtlemise liikmete poolt õiguse ja seaduslike nõudmiste huvide üldise kaitsmise mõttes, vaid kohalike ja välismaiste seaduste „kokkupõrkel“ (kollosioonil) kui enese kasuks tehtud otsust. Riigid kartsid, et kahjustavad oma suveräänsuse sõltumatust, kui kasutavad oma territooriumil või välismaa alamate suhtes välismaiseid seadusi.

Kuid mitte erinevate riikide territoriaalsete seadusandluste „võitluses“ ei seisne käsitletavas õigusvaldkonnas rahvusvaheline juhtimine.

II.Rahvusvahelise eraõiguse ajalugu.

Artikkel 66. Vana aja rahvad, nii kreeklasted kui ka roomlased ei tundnud rahvusvahelist õigust. Viimaste juures ei saanud juttugi olla erinevate tsiviilseaduste „kokkupõrgetest“ ega nende rakendamises. Rooma kodanikele tekkisid kõik õigused ja olid kaitstud *ex jure civili*; aga perioigidele – *ex jure gentium*. *Mancipatio ja in jure cessio* ei olnud kättesaadavad mitte rooma kodanikele, välismaalastele. Kodakondsuse laiendamise üle kõigi Rooma keisririigi vabade elanike, muutus rooma eraõigus Keisririigi üldiseks seaduseks. Vaat, miks Justianuse koodeksi ei sisalda rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamise aluseid*).

*)Wächter. Ueber die Collision der Privatrechtsgesetze verschedner Staaten, (Archiv für civilistische Praxis, Bd. XXIV (1841), S. 242).

Giraud. Histoire du droit romain, p. 114.

Laurent. Droit civil international, Bruxelles 1880, t.I, p. 157 et ss.

Bar. Das internationale Privat- und Strafrecht, Hannover 1862, S. 8 ff.

Stoerk. Staatsunterthanen und Fremde (Holtzendorff's Handbuch, Bd. II, S. 588 ff.

Pappafava. Ueber die bürgerliche Rechtsstellung der Fremden. Pola 1884 (Aus dem Italienischen von Seesberg).

Meili. Geschichte und System des internationalen Privatrechts im Grundriss. Leipzig 1892.

Asjade olukord muutus keskajal. Riikides, mis moodustusid peale suurt rahvaste rändamist, erinevatest rahvustest isikud alluvad eraõiguslikes suhetes, igauks oma rahva või hõimu seadustele (tavadele). Frankide kuningriigis algemanlane elas oma, saks oma, roomlane oma seaduste järgi. Omamata jõudu allutada puhtalt tsiviilõigused ühele võitjate seadusele, barbar-võitja seadustas oma alamate üle isiklike õiguste süsteemi. Kõik õigused, nii isiklikud kui ka varalised ning kohustavad, määratleti sel ajajärgul asjast huvitatud isikute päritolu seadustega. Kohtu ülesanne seisnes protsessijate rahvuslike seaduste rakendamises. Protsessijate erineva päritolu puhul muutus tavaks küsimine, millise seaduse järgi nad soovivad kohtu poolt käsitletud saada. Need avaldused, *professiones juris*, said kohtuotsuse tegemise aluseks**).

**)Savigny. Geschichte desRömischen Rechts, Bd. I, S. 118 ff.

Laurent. Droit civil international, t, I, p. 219 et ss.

Isiklike õiguste süsteemise ei ole võimalik leida rahvusvahelise eraõiguse algeid. Seda rakendati ühe ja sama riigi alamate suhtes ja temast ei jäänud mingeid üldiseid aluseid, millised võinuks teenida edaspidisel ajal juhistena rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamisel. Nad ei saanud olla väljatöötatud, nõnda nagu süsteemi rakendamine praktikas sõltus vaidlevate poolte kokkuleppest.

Keskaja teisel poolel isiklike õiguste süsteem loovutab koha täiesti vastandlikule printsiibile - isiku riigi territoriaalsele ülevõimule allutamise printsiip.

Õiguse territoriaalsus tekkis feodaalajal, kui kogu elanikkond oli kinnistatud maa külge, kui maaomandist väljaspool ei eksisteerinud isiku mingeid õigusi ega kohustusi.

Seadusandlus ja kohus kuulusid ise feodaalile, kui maa kõrgemale omanikule ja õigustes mis eristab eraomandit. Eranditult kuulusid tema õiguspädevusse kõik isikud, kes asusid tema valduste piires, nõnda et isiku elukoht määratles kõik tema õigussuhted.

Territoriaalne printsiip läks üle uude riiki. Riigivõimu tsentraliseerimine tõi kaasa riigi

piirides õiguse ühinemise, kaotades järkjärgult iseseisvad kohalikud õiguspädevused; kuid kõik antud riiki saabuvad isikud allutati põhimõtteliselt vaid selle seadustele.

Ainiti, selle põhimõtte tingimusetu läbiviimine muutus varsti võimatuks. Sellest sai üha enam arenevatele rahvusvaheliste era- ja kaubandussuhete pidur. Tuli lubada selle printsiibi leevendusi ja piiramisi ning need leiti uuesti sellesama territoriaalse ülemvõimu alusel. Rahumeelsed rahvusvahelised suhted nõudsid riikide vastastikust territoriaalsete seaduste tunnustamist. Sellisel viisil, eraõigussuhetele, mis tekkisid rahvusvaheliste suhte valdkonnas, võisid saada rakenduse need või teised seadused, kuid millised? Selleks, et seda määratleda, oli tarvis välja selgitada, milliseid õiguste suhtes peab rakendama eranditult isiku kodumaiseid seadusi ja millistele välismaiseid.

Selle küsimuse lahendamine moodustab spetsiaalse teooria sisu, milline on kujunenud välja ja valitses XVI – XVIII sajandi kestel, milleks oli statuutide teooria, milline oli vastu võetud vastu paljudes seadusandlustes ja milliseid saab pidada esimeseks rahvusvahelise eraõiguse aluste teadusliku formuleerimise ja süstematiseerimise katseks.

Selle alusel leuvad järgmised peamised printsiibid.

Igas õigussuhtes võib eristada kolme elementi:

isik, kui suhte subjekt,
asi või suhte objekt ning

juriidiline tegu või akt, millised kehtestavad või tõestavad suhte olemuse.

Neist igale elemendile vastab määratlus, mis reguleerib tema seadusi, seejuures teatud maal: isiku õigused määratletakse alati tema alalise elukoha seaduste järgi (*lex domicilii*), kus ta ka ajutiselt ei viibiks; asjad alluvad alati nende asukoha seaduste mõjule (*lex rei sitae*), milline isik ka selle üle õigust ka ei teostanuks. Erandi moodustavad vallasasjad, milliste suhtes on kujunenud välja reegel, et nad ei koorma isikut: *mobilia ossibus inhaerent*, - *personam sequuntur*, ja sellel alusel alluvad isiku seadustele, st. tema elukoha põhilistele (*lex domicilii*). Lõpuks, aktid ja kohustused, kuivõrd jutt käib nende sisust, määratletakse osaliselt kontragentide elukohajärgsete seadustega, osalt kohustust moodustava asja asukohajärgsete seadustega. Tehingute vormid peavad rahuldama alati seadusi, millised kehtivad selle vormistamise asukohas (*legus regit actum*).

Igasuguste õigusi määratlevate seaduste kogum sai nimetuseks statuudid:

isiklikud,

reaalsed ja

segastatuudid

statuta personalita; st. *realia*; st. *mixta*), millised, nagu näha öeldust, võiksid olla rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamise juhendiks. Kus ka ei kerkiks erinevate seaduste mõju tõttu vaidlus eraõiguste üle, peavad need õigused olema arutatud kooskõlas nimetatud kolme statuudiga, s.t. kohus peab rakendama vaidlustatud suhte suhtes, olenevalt viimase olemusest kas isiku elukohajärgseid seadusi (*statuta personalia*), või asja asukoha seadusi (st. *realia*), või siis segastatuute (st. *mixta*), ükskõik, kas need on kohtu asukoha riigi või mõne teise maa seadused.

Statuutide teooria sai aluseks Preisimaa maakonna seadustikule, Code civil ja Austria 1811.a. tsiviilseadustikule. Sellised teadlased, nagu Paul Voet^{*)}, Boullenois^{**}), Foelix^{***}), Dana's Wheaton^{****}), ja isegi Calvo^{*****}) arendasid üksikasjalikult seda teooriat.

*)Paul Voet. De statutis eorumque concursu. Amstelod. 1661.

**)Boullenois. Traite de la personalite et de la realite des loix, coutumes ou statuts, par forme d'observations. Paris 1766, 2 vls.

**)Foelix. Traite du droit international prive ou du conflit des lois des differentes nations. Paris 1843, 2 vls; 4- me ed Demangeat. Paris 1866, 2 vls.

**)Dana's Wheaton. International Law, § 80 etc.

**)Calvo. Droit international, t. II, § 740 et ss.

Laine. Introduction au Droit international prive contenant une etude historique et critique de la theorie des statuts, t. I, Paris 1888; t. II, Paris 1892.

Kuid juba Wächter*), Savigny**), Laurent***) ja teised tõestasid veenvalt statuutide teooria paikapidamatust. Selle peamiseks puuduseks on neis esitatud lausete kindlaksmääramatus. Täpset erinevust statuutide vahel, millised reguleerivad õigusi ja millised kooskõlas teooriaga, peavad olema erinevate seaduste tõlgendamise juhiseks, tegelikkuses ei eksisteeri. Näiteks, isiklikud statuudid puudutavad enamik juhtudel mitte ainult isiku õigusi ja teovõimet, vaid ka määratlevad isiku õigust kinnisvara omandile ja õigust sooritada neid või teisi tehinguid. Aga kui jutt käib kinnisvara soetamisest isiku poolt, kes on selle vara asukoha riigi seaduste järgi alaealine, kuid oma alalise elukoha riigi seaduste järgi on teovõimeline, siis tekib kahtlus, milline statuut, reaalne või isiklik, peab olema rakendatud?

*)Wächter. Collision der Privatrechtsgesetze, Arch. f. Civ. Pr. Bd. XXIV, S. 270 ff.

**)Savigny. System des heutigen Römischen Rechts. Bd. VIII, S. 120 ff.

**)Laurent. Droit civil international, t. I, p. 521. et ss.

Kahe välismaalase ((eri riikide)) vahelisel vallasvara vaidluses, kohtunik, statuutide teooria järgi, peab juhinduma elukohajärgsetest seadustest. Kuid pole teada, millise poole: hageja või kostja?

Statuutide teooria ebapiisavust tunnistasid ka selle loojad ja et sellest probleemist väljuda, lubasid üldistest reeglistest suure hulga erandeid, või nagu Bartolus, hakkasid seadust tõlgendama tähtähelt. Siis osutus, et, näiteks, pärandi suhtes võis rakendada kas isiklikku või reaalselt statuuti, olenevalt sellest, kuidas seadus väljendas. Kui seadus, milline määratleb pärandamist, sõnab: *Primogenitus succedat bonis decedentis*, siis see on isiklik statuut; kui aga on öeldud: *Bona decedentis veniant ad primogenitum, siis statutum reale*. Õigussuhte saatus seati sõltuvusse sellest, mida vaadeldi kui alust – isikut (*primogenitus*) või asja (*bona*)*).

*)Bar. Internationales Privat- und Strafrecht, S. 23.

Bar.Theorie und Praxis, Bd. I, S. 30 flg.

Rapport de Mancini fait a l'Institut de droit international sur „les regles pour assurer la decision uniforme des conflits entre les diverses legislations civiles“ (Bulletin de L'Institut de droit int. 1875, p. 27 et ss.).

Sellegipoolest, statuutide teooria teenis ära oma saatuse selles suhtes, et ta andis tõeke rahvusvahelise eraõiguse küsimuste tundmaõppimisele; mõned neist küsimustest lahendas ta ise tingimusetult õieti. Nii, näiteks, lause: *locus reit actum*, millise ta kehtestas, ei ole vaidlustatud ja praktikas on tal tavaõiguse jõud.

III.Rahvusvahelise eraõiguse uusim teooria.

Artikkel 67. Erinevate riikide vaheliste suhete ja kaubakäivate areng sundis juriste otsima üldiseid juriidilisi aluseid, et lahendada nn. „seaduste kollusiooni“. Statuutide teooria osutus

ebapiisavaks ja liiga suvaliseks. Hädasti oli tarvis leida uus, enam kindel alus. **).

***)Meili. Die Ductrin des internationalen Privatrecht in Böhm's Zeitschrift für internationales Privat- und Strafrecht, Heft I und II, Bd. I.

Uusimal ajal töötati rahvusvahelise eraõiguse küsimusi välja erinevatest vaatepunktidest lähtudes.

1. Anglo-Ameerika juriidilises kirjanduses valitseb territoriaalne printsiip. Selle lähtepunktiks on lause, et mitte mingil seadusel ei ole väljaspool oma territooriumi jõudu. *Lex non valet extra territorium*. Kohtu kohustus juhendada ainult kohalikust seadusandlusest.

Kuid selle printsiibi rangel järgimisel saab rikutud, riigi ja ta alamate kahjuks, rahvusvaheliste suhete huvid. Seepärast Inglismaa juristid reedavad ülalpool toodud lause ja räägivad, et kuigi õiguse vaatepunktist peavad igas riigis olema rakendatud vaid territoriaalsed seadused, kuid „vastastikune kasu“ ja „heasoovlikus“ ärgitavad riiki piirama selle aluse mõju. Nad austavad oma territooriumil õigust, mis põhjendatud välismaistel seadustel „*ex comitate nationum*“ ja „*ob reciprocam utilitatem*“.

Sellesse koolkonda kuuluvad anglo-ameeriklastest teoreetikustest: Story*), Phillimore*), Foote*) ja teised.; itaallastest Rocco***); prantslastest Foelix****) ja mõned teised.

*)Story. Coment, on the confl. Of Laws, 7-th. ed. by Bennett. Boston 1872, § 9 etc.

**)Phillimore. Commentaries, t. IV, chap. I.

***)Foote. A concise treatise on Private International Jurisprudence. London 1878, p. XXIII etc.

****)Rocco. Dell'aso e autorita delle leggi del regno delle Dne Sicillii ossia Trattato di diritto civile internazionale. Napoli 1858 – 1859, 3 ed. 3 vls.

*****)Folelix. Traite du droit international, t. I, p. 21 et ss.

Juriidilisest vaatepunktist saab just esitatud teooriad kummutada. Ainult see asjaolu, et ta ei loe kohtu kohustuseks tunnista välismaiste seaduste kehtivust, vaid vastutulelikkuse, kasu või heatahtlikkuse asjaks, asub otseses vasturääkivuses rahvusvahelise eraõiguse olemusega. Kohus, mis on kohustatud juhendama nendest motiividest, ilmselgelt ei oma positiivset ja täpset, temale esitatud vaidluste õigeaks lahendamiseks, seaduslikku alust.

Ühe saksa teoreetiku täpse märkuse jägi, anglo-ameerika teooria muudab kohtuniku juristist poliitikuks, kes peab andma voli oma poliitilistele kaalutlustele ja vastavuses hetke meeleolule, kohtunik-poliitik lubab või ei lase välismaiste seaduste rakendamist*).

*)Schaeffner. Entwick. Des internat. Privatrechts. Frankfurt a. M. 1841, S. 37.

Edasi, see teooria kujutab endast kahe täiesti erineva mõiste segu: seadusandliku võimu sõltumatuses ja selle võimu õiglasest teostamisest. Iga riik peab olema iseseisev oma territooriumi piires, kuid sellest ei tulene, et tal oleks õigus oma iseseisvust kasutada selleks, et eraisikute poolt võõral territooriumil soetatud seaduslike huve ja õigusi rikkuda.

Vähe sellest, seaduste territoriaale mõju pooldajad rikuvad ise esitatud printsiipi: *lex non valet extra territorium*, sest et rakendavad kohalikke seadusi selliste juriidiliste suhete puhul, millised tekkisid võõral territooriumil ja seaduste alusel. Sellisel viisil oma territooriumi seaduste mõju laiendatakse teiste riikide õiguste ja seaduste kahjuks.

Muide, viimasel ajal Inglismaal ja Ameerikas esinesid juristid (Westlake**), Wharton ***) ja teised), kes tõestavad, et nad „*utilitas*“, ega „*comitas gentium*“ ei saa otsustavalt olla juriidiliseks aluseks et määratleda rahvusvahelisi eraõiguslikke suhteid****).

**)Westlake. A treatise on Private International Law. London 1880. Introduction.

Westlake. Lehrbuch des internat. Privatsrechts, deutsch von F. v. Holtzendorff. Berlin 1884.

**)Wharton. A treatise on conflict of Laws. Philadelphia, 2 ed. 1881, § 1 a.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 56 et ss.

**)Laurent. Droit civil international, t. I, p. 542 et ss.

Dicey, Law Quarterly Review, t. VI, VII (Zeitschrift für internationales Privat- und Strafrecht, Bd. II, Heft 2).

Dicey-Moore. A digest of the law of England with reference to the conflict of laws. London 1896.

2. Teine juristide koolkond käsitleb kõiki rahvusvahelise eraõiguse küsimusi samuti kohtuliku lahendamise riigi seaduste vaatepunktist (*leges fori*), s.t. territoriaalsete seaduste alusel, kuid seejuures püütakse viimane seada võimalikku koosõlla neid küsimusi määratletavate välismaa seadusega. Nende juristide arvates, kohus peab kõigil juhtudel alluma kohalikele seadustele. Kui, siiski, need seadused otse ei lahenda mingit küsimust, mis puutub rahvusvahelise eraõiguse valdkonda, siis ei tule piirduda nende tähtsuse mõtte või vaikumisega; sellisel juhul peab kohus kohaliku seadusandluse vaimust ja sisemisest mõttest tuletama rahvusvahelise eraõiguse alused.

Selle koolkonna moodustavad saksa juristid: Wächter*), Schmid **), Pütter***), ja teised.

*)Wächter. Ueber die Collision der Privatrechtsgesetze (Archiv für civilistische Praxis, Bd. XXIV, S. 261-270).

**)Schmid. Die Herrschaft der Gesetze nach ihren räumlichen und zeitlichen Grenzen. Jena 1863, 21 ff.

**)Pütter. Das practische europäische Fremdenrecht, Lpz. 1845.

Nende arvamus langeb üldiselt kokku anglo-ameerika juristidega, kuid teisiti ja enam juriidilisel viisil nad kaitsevad rahvusvahelisi tsiviilisuhteid. See kaitse sõltub vähem kohtu äranägemisest. See määratletakse territoriaalsete seaduste intepretatsiooniga. Kuid, lõppude lõpuks seab ka see teooria ikkagi tema poolt kaitstava õiguse kahtlasse olukorda: nad hakkavad olema kaitstud sedavõrd, kui võrd kohtunikul jagub juriidilise analüüsi, intepretatsiooni talendi jõudu. Kui, vaatamata kõikidele püüdlustele, ei saa kohalikest seadustest tuletada nõutud reeglit, vaidlustatud suhe, võib-olla seaduslik, kuid ei saa olla tunnistatud .

3. Mõned juristid võtavad rahvusvahelise eraõiguse juhtivaks aluseks kõigi siia puutuvate küsimuste vaidlustatud suhte sünni või päritolu koha seaduste järgi arutlemise. Sellel alusel määratletakse isiklikud õigused koosõlas protsessijate *legis originis*; õigused kohustustest - tehingu sõlmimise koha seaduste järgi; õigus kinnisvarale – selle asukoha seaduste järgi jne.

Enam järjepidevalt arendasid seda teooriat Schaeffner*), ja Mailher de Chassat**).

*)Schaeffner. Entwicklung des int. Privatrechts, S. 38 ff.

**)Mailher de Chassat. Traite des statuts ou du droit international prive. Paris 1845, p. 85 ss.

Kuid, ta ei leidnud eriti palju pooldajaid, kuna ta ei anna rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamiseks mingit üldist alust. Enamik juhtudel on raske öelda, kus sündis antud suhtumine; nendel samadel juhtudel, kui see osutub võimalikuks, mitte alati ei ole õige ja õiglane allutada juriidilist suhet mainitud seadustele. Võib nõustuda, et aktide või tehingute vormid määratletakse nende sooritamise koha seadustega (*locus regit actum*). Kuid ei saa, vägistamata kontragentide tahet, laiendada seda reeglit kohustuste sisule. Kinnisvara suhtes käsitletava teooria kaitsjad ise lubavad erandit, rääkides, et sellesse puutuvad õigused määratletakse alati selle asukoha seaduste

järgi. Täpselt samuti suhtumine abiellu, hooldusesse, pärandusse, kuivõrd jutt käib õigusest enesest, ei ole nende suhete tekkimise koha seadused rakendatavad. Seejuures õiguse tekkimise koht on tihti juhuslik ja nendega juriidiliste suhte sidumine – tähendab õiguse iseseisva olemuse ignoreerimist.

4. Eelneva teooriaga seoses asub Itaalia koolkonna teooria, milline käsitleb kõiki rahvusvahelise eraõiguse küsimusi rahvuslikkuse printsiibi vaatepunktist. Selle koolkonna peamisteks esindajateks on : Mancini*), Esperson**), Lomonaco***), Fiore****) ja teised; mitteitaallastest aga Laurent****).

*)Mancini. Diritto internazionale, p. 28 et seg. Ja Rapport fait a l'Institut.

**)Esperson. Il principio di nazionalita applicato alle relazioni civili internazionali. Pavia. Introduzione, p. 23 e seg.

***)Lomonaco. Trattate di diritto civile internazionale. Napoli 1874, p. 32 e seg.

****)Pasquale Fiore. Diritto internazionale privato. Firenze 1869. Preliminari.

*****)Laurent. Droit civil international, t.I, 624 et ss.

Rahvusliku teooria pooldajad peavad juriidilise suhte keskmeks isikut ja tõestavad, et kõik isikule kuuluvad õigused, nagu isiklikud, perekondlikud, varalised jt. peavad olema määratletud selle maa seaduste alusel, millise alamaks isik on. Kooskõlas sellega, on välismaalasel õigus nõuda riigi valitsuselt ja kohtutelt, millises ta asub, et tema rahvuslikud erahuvid oleksid austatud. Kuid teisest küljest, rahvuslik teooria allutab välismaalase, võrdselt pärismaiste alamatega, kõigile territoriaalsetele seadustele, millised on kutsutud esile kohalike riiklike vajadustega ja mis moodustavad kohaliku avaliku korra aluse. Selliste seaduste hulka kuuluvad mitte ainult maa ülesehitust ja juhtimist määratlevad, vaid ka neis välja kujunenud moraalset ja majanduslikku korda puutuvad seadused, nii et mitte mingi välismaalase eraõigus, ei mingi tehing, mis on temaga sõlmitud seda korda rikkudes, ei saa selles riigis tunnistatud olla, kuigi need oleks olnud täiesti seaduslikud välismaalase rahvusliku õiguse vaatepunktist.

Eeldades, sellisel viisil, välismaalase eraõiguslike suhete suhtes mitte ainult rahvuslike, vaid ka nende viibimispaiga seaduste rakendamine toob käsitlev teooria täieliku määratlematuse rahvusvahelise eraõiguse valdkonda. Kõrvuti printsiibiga, et välismaalasel peavad säiluma kõik oma eraõigused, mis tulenevad tema allutusest kodumaisele seadusandlusele, ta esitab suure hulga erandeid, milliste jõul välismaalase rahvuslikud seadused ei saa kehtida antud riigis, kui antud avaliku korraga tingimustega vastuolus olevad. Kuid peaegu kõigis eraõiguslikes suhetes saab viidata riiklikele, moraalsetele, veelgi enam majandusliku valdkonna, neis segatud ja järelikult, rahvusliku õiguse teooria vaatepunktist ei ole võimalik välja selgitada, millised seadused, välismaised või territoriaalsed, peavad saama rakenduse konkreetsel suhtel. Seda silmas pidades tõestavad Itaalias mõned juristid, nagu näiteks Brusa, rahvusliku teooria kõlbmatust rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamisel*).

*)Casanova. Lezioni di diritto pubblico internazionale. Terza ediz fatta del prof. Brusa. 2 vls. Firenze 1876. Eriti, Note del Em Brusa alle Lezione XXXI -XXXVI, vol II, p. 353 e seg. Vt. veel Strisower. Die italienische Schule des Internationalen Privatrechts. Wien 1881.

5. Enam põhjendatud on saksa koolkonna teooria, millise rajaja oli Savigny*) ja millist arendasid edasi Thöl**), Bar***) ning teised.

*)Savigny. System des heutigen Römischen Rechts. Bd. VIII, S. 27 ff.

**)Thöl. Einleitung in das deutsche Privatrecht, Göttingen 1861, § 72, S. 168-190.

***)Bar. Das intern. Privat- und Strafrecht, S. 58 ff.

Bar. Internationales Privatrecht 4 va.
Holtzendorff's Encyclopädie der Rechtswissenschaft. Lpz. 1882, S. 678 ff.
Holtzendorff. Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts. 1889. 2 Bde.
Holtzendorff. Lehrbuch des internationalen Privat- und Strafrechts. Stuttgart 1892.

Selle teooria olemus seisneb iga juriidilise suhte puhul mis puudutavad välismaise või kodumaise seadusandluse neid seadusi, millised vastavad enim konkreetse õigussuhte erilisele olemusele, mis moodustab kohtuvaidluse asja. Kohus täidab vaid siis selle ülesande, kui selgitab välja selle, millisesse õiguse valdkonda vaidlusalune suhe, koos kõigi iseärasustega, millised iseloomustavad teda konkreetset juhul, kuulub s.t. tuleb välja selgitada see, millise riigi seadusandlusega määratletakse ta antud juhul, poolte tahtel või teiste tunnuste järgi ja kui osutub, et mitte territoriaalne, vaid välismaine seadus määratleb konkreetse suhte, siis see seadus peabki olema kasutusele võetud.

Käesoleval ajal see teooria leiab järgijaid mitte ainult saksa kirjanduses, vaid ka Prantsusmaal, Belgias, Hollandis, Šveitsis ja osalt ka Inglismaal ja Põhja Ameerikas*).

*)Stobbe. Handbuch des Deutschen Privatrechts. Lpz. 1871, Bd. I, §§ 29 – 34.
Roth. System des Deutschen Privatrechts. Tübingen 1880, Bd. I, S. 251 ff.
Asser. Das internationale Privatrecht. Bearbeitet aus dem Holländischen von Max Cohn. Berlin 1880.
Asser-Rivier. Elements de droitint. Prive. Paris 1884. (Riveri tõlge).
Brocher. Cours du droit international prive. Geneve 1882, t. I.
Brocher. Theorie du droit international prive Revue de droit international 1871 et ss.
Wharton. A treatise on the conflict of Laws, 2 ed. 1881.
Haus. Du droit prive qui regit les etrangers en Belgique ou du droit des gens prive, Gand 1874.
Bustamente. Programas de las asignaturas de Derecho internacional publico u Derecho internacional privado. Madrid 1891.
Torres Campos. Principios de Derecho internacional privado. Madrin 1883.
Vesque von Püttingen. Handbuch des in Oesterreich-Ungarn geltenden Internationalen Privatrechts. 2-te Aufl., Wien 1878.'
Bard. Precis de droit international. Droit penal et prive. Paris 1883.
Weiss. Traite elementaire de droit international prive, Paris 1885.
Despagnet. Precis de droit international prive. Paris 1886.
Surville et Arthuys. Cours elementaire de droit international prive. Paris 1895, 2-de edition.
Zettel. Handbuch des internationalen Privat- und Strafrechts mit Rücksicht auf die Gesetzgebungen Oesterreichs, Ungarns, Croatiens und Bosniens. Wien 1893.
Pillet. Le droit international prive. Essai d'un systeme generale de solutions des conflits des lois. (Journal Clunet, 1894. p. 417, 711 etc.).
Niemeyer. Zur Methodik des internationalen Privatrechts. Lpz. 1894.
Niemeyer. Das in Deutschland geltende internationale Privatrecht. Leipzig. 1894;
Niemeyer. Vorschläge und Materialien zur Kodifikation des int. Privatrechts. 1895.
Meili. Das internatsionale Civil- und Handelsrecht auf Grund der Theorie, Gesetzgebung und Praxis. Zürich 1902, 2 .

IV. Rahvusvahelise eraõiguse põhialused.

Artikkel 68. Kogu rahvusvahelise juhtimise valdkond omab baasiks riikide rahvusvahelist

suhtlemist. Sellest vaatepunktist peab olema vaadeldud riikide tegevus, omades rahvusvaheliste suhete valdkonnas kaitse asjaks õiguse ja juriidilise korra huve.

Rahvusvaheline suhtlemine on ainus õige ja positiivne alus, millisel võib areneda rahvusvaheline eraõigus ja lähtudes sellest ainult võivadki olla lahendatud erinevate riikide seaduste kasutamise segased ja keerukad küsimused.

Asudes riikide erandliku suveräänsuse vaatepunktile, me oleksime pidanud loobuma vasturääkivate laburindist, mis on sünnitatud seadusandluste kokkupõrgetest; selle praktikas range järgimine paralüüseriks erinevate riikide alamate vaheliste suhete ja erakäibe arengu.

Oletame, et antud riik kirjutab oma kohtutele ette eranditult kohalikest seadustest juhindumise, ning et ei pöörataks mingit tähelepanu välismaa seadustele. Sellise korralduse tagajärg kajastuks mittekasulikult eelkõige asjast huvitatud eraisikutel. Omandiõigus, mis on soetatud seaduslikult ühel territooriumil, ei ole sellisena teisel tunnustatud, lubamata kehtida välismaa seadustel. Igasugune kohustus, mis sõlmitud välismaise seaduse alusel, ei saa kohtulikku kaitset selle täitmise kohas, kui siin rakendatakse eranditult territoriaalseid, välismaistest erinevaid seadusi. Edasised tagajärjed hakkavad seisnema selles, et teised riigid kirjutavad oma kohtutele ette samal viisil mittetunnistada neid tekkinud seaduslikke õigusi riikides, millised ei tunnista nende seadusi ja nendega määratletut. Sellise riigi kohtute otsused ei oma väljaspool riigipiiri mingit tähendust. Protsessijad, kes kaotavad oma protsessi sellises riigis, võivad uuesti asja algatada teisel territooriumil ja tema vastasel ei ole õigust viidata *res judicata* 'le, kuna eelmisel otsusel ei ole siin kohtuotsuse jõudu.

Suveräänsuse printsiibi tingimusetu läbiviimise üldine tulemus väljendus rahvusvaheliste suhete valdkonnas täielikus õigusetuses ja anarhhias, mis, muidugi ei saa olla kooskõlas nii riikide ega ka nende alamate huvidega.

Rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamise võimatust teisiti, kui lähtudes rahvusvahelise suhtlemise mõistest, teadvustasid parimad juristid juba ammu. Juba 16 ja 17 sajandil teoreetikute juures, kes tegelesid nende küsimuste lahendamisega, vilksatab rahvusvahelise suhtlemise mõte. Vaat, kuidas väljendab seda mõtet prantsuse jurist Bullenois:

„Je me representais les différentes lois qui regnent parmi les nations comme des maîtres et des souverains dont je ne devrais pas blesser l'autorité; mais aussi je considérerais le monde entier comme une grande république ou il fallait mettre la paix et la bonne intelligence!*).

*)Boullenois. Traite de la personnalite et de la realite des lois, preface.

((„Ma kujutan ette erinevaid seadusi, mis valitsevad maailma iseseisvate rahvaste hulgas meisterlikult ja mida ei tohi kahjustada institutsioonid; aga ma tahaks, et kogu maailm oleks kui suur vabariik kus valitseks rahu ja arukas headus!“ Google + KL tõlgendus.)).

Kuivõrd on võimalik rakendada rahvusvahelise suhtlemise ideed rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamiseks, tõestab see fakt, et tsiviliseeritud riikide tsiviilseadused põhinevad oma olemuselt ühesugustel õiguse mõistetel. Perekonnaõigus, pärimisõigus, asjaõigus, võlaõigus määratletakse kõikides tsiviilkoodeksites ligilähedaselt ühtviisi. Erinevate riikide tsiviilseaduste peamiste põhiprintsiipide kokkulangevuse puhul, neist ühe seaduse juriidilise suhte puhul rakendamisel, mis tekkinud teiste seaduste mõjul, ei saa, muidugi viia vaidlustatud õiguse hävimiseni.

Tsiviliseeritud riikide rahvusvahelise-õigusliku suhte mõistest tulenevad järgmised põhiprintsiibid, millised oleksid rahvusvahelise eraõiguse üksikute küsimuste lahendamise ulatuseks.

1)Iga kohtu ülesanne seisneb eksisteerivate õiguste kaitsmises, mitte nende loomises. Kohtu ülesandeks on määratleda, kuivõrd antud protsessiv pool omab õigusi ja kas vastaspoolel on vastavaid kohustusi. Siit järgneb, et rahvusvaheliste erasuhete valdkonnas on igasugune õigus, mis tekib ühe mingi riigi seaduste alusel või on nende poolt kaitstud, peab olema tunnustatud üldse kõigi

tsiviliseeritud riikide kohtute poolt kogu rahvusvahelise suhtlemise territooriumi õiguseks. See tunnistamine on iga rahvusvahelise õiguse subjekti juriidiline kohustus, milline tuleneb riigi kohtuvõimu arukast ülesandest ja see ei saa olla käsitletav kui viisakuse (*comitas*) või alandlikkusse (*courtoisie*) asi.

2) Põhimõtteliselt, kohus peab rakendama kehtivat kohalikku õigust ja sellest juhinduma. Ta ei ole kompetentne uusi seadusi sisse tooma, ega tohi muuta ega tühitada eksisteerivaid seadusi. Kuid kohus ei välju temale kuuluva võimu piirest, kui ta hakkab õigusemõistmisel järgima rahvusvahelise eraõiguse printsiipe, kuna rahvusvaheline eraõigus on iga tsiviliseeritud riigi kehtiv õigus.

See lause ei ole õiglane mitte ainult riikide suhtes, millistes rahvusvahelise eraõiguse alused moodustavad positiivse seaduse, kuid riikide suhtes, millistes seadusandlused selles suhtes vaikivad. Tõesti, mitte ainult formaalsed seadustamised, tavad ja printsiibid, mis on riigis kohtupraktikaga välja töötatud, moodustavad tema õiguse, kuid ka need juriidilised määrused, millised tulenevad antud riigis lubatud ja tema poolt määratletud suhete olemusest. Sellised on nimelt rahvusvahelise eraõiguse alused, millised määratlevad erinevate riikide alamate vahelisi suhteid rahvusvaheliste erasuhete ja käivate valdkonnas. Lubades viimast, riik *eo ipso* kohustab oma kohtuid rakendama mainitud suhetele neid välismaiseid seadusi, milliste mõjul nad sündisid, milliseid kontragentid silmas pidasid või mis üldse, vastavalt asjaoludele, täielikult või osaliselt nende suhtes rakendatakse*).

*) Vt. Deutsche Reichscivilprozessordnung. Artikkel 512.

Selles mõttes on rahvusvaheline eraõigus riigi territoriaalse tsiviilõiguse orgaaniline osa ja nende kohtu poolt, konkreetsel juhtumil, välismaiste seaduste kasutamine ei hakka olema tema poolseks võimu ületamiseks, vaid saab ta kohustuste rangeks täitmiseks. Vastupidi, kohus väljus seadusele allutatud organi rollist ja ei oleks täitnud oma sihtotstarvet, kui oleks piirdunud eranditult vaid kohtuasja lahendamise koha seadusi (*leges fori* **).

**) Tsiviliseeritud riikide, välismaalaste tsiviilõigusliku seisundit ja nende kohtuliku kaitse õigusi puudutavate seadusandlustega tutvumiseks on üpris kasulikud:

Reuling (praegu Leske) und Loewenfeld. Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr. Berlin 1887 – 95, 2 Bde in 5 Lieferungen.

Böhm. Handbuch des Rechtshülfeverfahrens im Deutschen Reiche. Erlangen 1886.

3) Igas üksikul juhtumil, mis annab võimaluse või mis nõuavad territoriaalsete ja välismaiste seaduste vahel valiku tegemist, seisneb kohtu ülesanne selle määratlemises, milline seadus, pärismaine või välismaine, peab olema rakendatud. Siin ei käi jutt „seaduste tõlgendamisest“; mitte kohaliku seadusandluse „suveräänsuse“ mõiste ei lahenda püstitatud küsimust; vaid rahvusvahelise eraõiguse alus on siin selle määratluse mõõdupuuks, millise riigi seaduse poole tõmbab kohtu poolt lahendatav juriidiline suhe.

Nende või teiste seaduste rakendamisel kohtab erinevaid raskusi, millised võivad olla kõrvaldatud.

Kohalike seaduste suhtes tõmbas Savigny eraldusjoone keelavate ja dispositiivsete ((kriminaalseadustes teatavat süütegu piiritlev osa)) seaduste vahele*).

*) Savigny. System, Bd. VIII, S. 33.

Esimesed, tema arvates, välistavad igal juhul valismaa seaduste mõju, s.t. mitte mingi suhte, kuigi mis tekkisid välismaal seaduslikult, ei saa olla lubatud riigi territooriumil, kui see ei ole lubatud kohaliku seadusega. Nagu me näeme allpool, sellises kategoorilises vormis väljendatud seisund on täiesti väär. Kaugeltki mitte kõigis tingimustes ei ole välismaised seadused rakendamatud suhetele, millised on kohtuasja koha riigi seadustega keelatud. Mõnikord nad,

vaatamata keelavatele kohalikele seadustele, peavad olema rakendatud. Näiteks, et välismaal sõlmitud abielust sündinud lapsed, kooskõlas välismaise seadusega, loetakse selles riigis seaduslikeks, kus nad asuvad, kuigi territoriaalsete seaduste alusel see abielu ei olnud lubatud.

Mancini arvates, peab välismaiste seaduste rakendamise küsimuses pidama silmas era- ja avaliku õiguse vahelist erinevust.**). Esimene on isiklik ja rahvuslik õigus, milline saadab isikut, kus ta ka ei asuks. Vastupidi, avalik õigus on territoriaalne ja ühtmoodi kohustuslik nii pärismaalastest alamatele, kui ka välismaalastele. Siit on arusaadav, et juriidilised suhted, millised tekivad välismaal, võivad olla määratletud välismaiste seaduste alusel, kuivõrd ei ole vasturääkivuses selle riigi seadustega, kus neid teostatakse.

Kuid Mancini ei loe avaliku korra juurde ainult selles valitsevaid seadusi ja maa asutusi, ega ka häid kombeid ning majanduslikku korda, nõnda et on raske leida juriidilist suhet, milline ei puutuks nii avaralt mõistetud avalikku korda.

**Mancini. Rapport, p. 41.

Seepärast tema poolt seatud erinevus, hävitab tegelikkuses igasuguse pärismaiste ja välismaiste seaduste eristamiseks valiku mastaabi.

Selles küsimuses oleks õigem pidada kinni järgmisest juhtprintsipiibist. Kohus ei saa tunnustada seaduslikuks ja kaitsta sellist õigust, milline kuulutatakse pärismaiste seadustega otse ebaseaduslikuks ja ebamoraalseks.

Nii näiteks, mitte üheski tsiviliseeritud riigis ei võetaks vastu välismaalaseltsi hagi, millisega nõutakse antud isikut orjaks. Tsiviliseeritud riikides ei leia kaitset vanemate piiramatu võim laste üle, mitmenaise pidamine jne.

Kuid siit ei saa kuidagi teha järeldust, et kohus võib eitada fakti või juriidilist akti ennast, mis kehtestunud välismaa territooriumil ja on seal teostatud. Sellise fakti juriidilisi tagajärgi ei saa kohtunik täiesti ignoreerida, isegi siis, kui see tekkis mittetsiviliseeritud riigis. Ta peab tunnustama seaduslikeks polügaamilisest abielust, mis sõlmitud mitmenaisepidamist lubavas riigis, sündinud lapsed. Oma isamaal seaduslikult lahutatud abikaasasid ei loeta abielus olevateks riigis, kus abielulahutust ei lubata jne. Vaid need suhte juriidilised tagajärjed, mis eksisteerivad seaduslikult välismaal, ei hakka omama jõudu riigis, millised on otse kohalike seadustega keelatud, nagu näiteks, orjapidamine, õigus otsustada laste elu ja surma üle jne. *).

*)Bar. Internationales Privatrecht (Holtzendorff. Rechtsencyclopädie, S. 683).

Mis puutub kohtu poolt välismaiste seaduste kasutamisse, siis muidugi, ei saa kohtunikult nõuda, et ta teaks neid seadusi. Protsessijate asi on need kohtunikuni tuua ja et kõrvaldada kahtlused, võivad pooled tunnustada seaduste, millistele nad viitavad, tõelisust ametlikul viisil, konsulaatide, saatkondade või oma valitsuse kaudu.

Võib juhtuda, et ühes ja samas riigis eksisteerivad erinevad seadused: üldised ja kohalikud (spetsiaalsed). Kui vaidlustatud õigus tekkis välismaise kohaliku seaduse mõjul, siis seda tulebki rakendada.

Vastupidi, kui vaieldav juriidiline suhe tekkis Soome territooriumil, või kui protsessija on sünnilt soomlane, siis kohus peab lahendama küsimuse Soome Vürstiriigi, mitte Keisririigi seaduste alusel, sest ka Keisririigis endas Soome kohalikud seadused üldiste seaduste suhtes rakendatakse vastavalt nende juhtivatele alustele, milline on aluseks riigis üldse välismaiste seaduste rakendamisel.

4)On hädavajalik määrata täpselt iga asja, mis tekib erinevate riikide alamate vahelistest juriidilistest suhetest, kohtualluvus. On hädavajalik, et igaüks võimalikult vara teaks, milline seadus ja millise seaduse oma saab olla rakendatud juriidilise suhte, millises ta asub, puhul, või millisesse ta astub välismaal või teise riigi alamaga suheldes. Isiku õiguste ebakindlus või määratlematus rahvusvahelistes suhetes on kasulik vaid ebaausatele inimestele, kuid kõrgeimal määral kahjulik

rahvusvahelistele era- ja kaubanduskäivetele.

Seepärast, kui üksikute riikide seadused ei sisalda eneses rahvusvahelise eraõiguse aluseid või ei kõrvalda arusaamatusi, millised pidevalt tekivad nende aluste praktikas rakendamisega, on selles küsimuses hädavajalik üldine rahvusvaheline kokkulepe. Vastukäivad kohtuotsused ja erimeelsused rahvusvahelise eraõiguse teoorias vaid kinitavad seda hädavajadust, kuna see mustab riikide ja nende alamate vaheliste vastastikuselt kasulikke asjade ajamist.

„Rahvusvahelise õiguse instituudi“ tegevus, mis seadis üheks oma ülesandeks rahvusvahelise eraõiguse aluste kodifitseerimise, on teeninud ära täieliku austuse ja kaastunde. Ta teadvustas selle küsimuse, millise lahendamise ettepaneku tegi selle juhataja, Mancini, esimene kord 1874.a. istungjärgul Genfis; järgmistel koosolekutel see küsimus vaadati igakülgselt läbi ja 1880.a. Okxfordi koosolekul, võeti vastu otsusena, mis oli Mancini poolt ja Asseri koostööl koostatud, milline esitati valitsustele juhendina konventsioonide sõlmimiseks või rahvusvahelise eraõiguse küsimusi käsitleva seadlusandluse loomisel*).

*)Vt. „Annuaire de l'Institut de droit international“ 1881 – 1882, p. 56.

Mancini, saades Itaalias välisministriks, pöördus ametlikult kõigi valitsuste poole nendes küsimuses üldise konventsiooni sõlmimiseks. See viisakalt vastu võetud ettepanek, siiski, ei ole senini viinud soovitud tulemuseni. 1888.a. Ja 1889.a. Lõuna-Ameerika riigid tulid kokku Montevideos, et kehtestada rahvusvahelise eraõiguse üldised alused ja sõlmisid omavahel vastavad traktaadid*).

*)Pradier-Fodere. Le congres de droit international sud-americain et les traites de Montevideo. (Revue de droit int. t. XXI, p. 217 et ss.).

Võrreldamatult edukam oli Madalmaade valitsus initsiatiiv rahvusvahelise eraõiguse aluste kodifitseerimisel. Selle valitsuse kutsel tuli 1893.a. Haagis kokku rahvusvaheline konverents, millisel osalesid 13 Euroopa riigi esindajad.

Peale üpris õpetlikke arutelusid, koostati protokoll, milline sisaldas abiellu, pärandiõiguse, võlaõiguse ja lepingupoolsete riikide kohtute vahelisi suhteid sätestavate seaduste peamised printsiibid. Thaagi konverentsi eisel istungjärgul 1894.a. suvel, osalesid juba 14 riigi esindajad, välja arvatud Inglismaa, mis kategooriliselt keeldus selles asjas osalemast. Sellel teisel konverentsil vaadati uuesti läbi esimese konverentsi laused ja lisati abielu lahutamist, hooldust ja hoolekannet, võlgnike maksejõuetust, hagide eelnevat tagamist jt. asju puudutavaid tingimusi.

1 (13) juulil 1894.a. allkirjastatud Haagi konverentsi „Protocole final“ ei oma üldkohustavat jõudu. Vaid Haagi konverentsi määrused, mis puudutavad riikide kohtute vahelisi suhteid ja mõningaid protsessuaalseid vorme võeti vastu 14 riigi poolt ja nende hulgas oli ka Venemaa alates 31. detsembrist 1897.a. Et kehtestada lõplikult kohustuslikud materjaalse tsiviilõiguse alused, kogunesid Haagis 1900 ja 1904.a. uued konverentsid, millised viisid kõigi osalenud riikide vahelise kokkuleppe sõlmimiseni. Muide, ei saa juba praegu mittenäha Haagi konverentside poolt projekteeritud alustes enam kompetentset kaasaegsete valitsuste ja rahvusvahelise eraõiguse valdkonna juristide õigusteadvuse väljendust. Pidades silmas 1894.a. Haagi konverentsi „Lõppprotokolli“ sellist kapitaalset tähendust, me peame vajalikuks, isegi enne nende lõplikku kinnitamist lähimas tulevikus, pidevalt esitada selle lauseid kõigis küsimustes, millised on välja töötatud ülalnimetatud aktis*).

*)Haagi konverentsi protokollid on trükitud ära: Archives diplomatiques 1893 ja 1894 aa. Vaata veel: Laine, Journal Clunet (1894, p. Et ss).

Renault, „Annales de l'École libre des sciences politiques“ (15 Mai 1894),

Никольскаго, Журнале Юрид. Общества, 1895 г. (январь).

Щалландь. Новейшая практика Сената по частному международному праву. (См. «Право» № 38 и след. За 1901 г.).

1904.a. Haagi konverentsile oli lubatud ka Jaapani esindaja, kes teatas oma valitsuse soovist allkirjastada osa Haagi konventsioone. Kuid see soov oli 15 Euroopa riigi esindaja poolt üksmeelselt tagasi lükatud. Sellisel viisil 1893.a. Haagis asutatud vastastikuse kohtuabi osutamiseks asutatud rahvusvaheline liit on piiratud seni vaid Euroopa kristlike riikidega, erandiks Inglismaa, kes ise keeldus selle koosseisu astumisest, pidades silmas oma seaduste ja kohtukordade iseärasusi.

V. Isiku õigused.

Artikkel 69. 1. Üldmäärused. Enamus kaasaegseid seadusandlusi on põhimõtteliselt üksmeelsetel pärismaiste ja välismaiste alamate tsiviilõiguste võrdõiguslikkusega. Kuid seda põhimõtet ei käsitleta kõigis riikides ühesuguse järjepidevusega.

Prantsusmaal ei luba seadusandlus, ega ka enamik juriste täielikku võrdõiguslikkust. Prantsusmaa juristide eristavad, Code civil (Artikkel 111), alusel kodaniku ja loomulike õigusi (droits civils et droits naturels) ja tõestavad, et välismaalastele võivad kuuluda Prantsusmaal ainult loomulikud õigused, kuid mitte kodanikuõigused*).

*)Demolombe. Cours de droit civil, t. I, p. 285.

Foelix. Droit international prive, t. I, p. 60 et ss.

Laurent. Droit civil int., t. II, p. 21 et ss.

Brocher. Cours du droit international prive, t. I, p. 162 et ss.

Masse. Le droit commercial dans ses rapports avec le droit des gens et le droit civil, 3 -me ed. Paris 1874, t. I, § 497.

Journal du droit int. prive (Clunet), t. II, p. 113 (Alzeeria kohtu otsus).

Revue de droit international, t. XVIII, 1886, № 5).

Glasson. Memoire sur la condition civile des etrangers eu France. Comte-rendu des seances et travaux de l'Academie des sciences morales et politiques, Avril 1904, p. 393 et suiv.

Siiski, mille poolest need ja teised eristuvad aj millised õigused peavad olema seatud loomulike hulka, selles suhtes ei ole üksmeelt ja isegi täpset määratlust. Seepärast mõned uusimad prantsuse juristid loevad nimetatud jaotuse paikapidamatuks. „Meie arvates, räägib Demangeat, välismaalane võib kasutada (Prantsusmaal) kõiki kodanikuõigusi, millised kuuluvad prantslastele, erandiks need õigused, millised andmisest neile on positiivselt äraõeldud“***). Kuid vastupidist printsiipi peab lugema ikkagi prantsuse jurisprudentsis valitsevaks ja Prantsusmaal ei saa käesoleval ajal prantsuse alamate ja välismaalaste vahelisest võrdõiguslikkusest juttugi olla.***).

**)Demangeat. Histoire de la condition civile des etrangers en France, dans l'ancien et le nouveau droit. Paris 1884, p. 248.

Foelix, loc. Cit., t. I, p. 51, 220.

Surville-Arthuys. Cours elementaire, p. 163 et suiv.

Laine. Introduction, t. II, p. 114 et suiv.

Weiss. Traite elementaire de droit int. prive, 2 -de ed., Paris 1890, p. 276 et suiv.

***)Phillimore. Private Int. Law, p. 6.

Bar. Theorie u. Praxis, I, S. 390.

Teistes Euroopa riikides ei tehta sisulist erinevust välismaalaste ja pärismaalastest alamate kodanikuõigustel ja see võrdõiguslikkus on pühitsetud mitte ainult seadusandlustega, vaid samuti kaubandus-, meresõidu- ja laevandustraktaatidega*).

*)Сравн. ст. 1 русско-итальянского трактата 1863 г.; ст XI русско-английского трактата 1858 г.; Русско-герм. Договоръ 1894 г., ст. I и II.

Kuid on iseenesest mõistetav, et välismaalased ei saa, nende riigis viibimisel, pretendeerida mitte mingitele poliitilistele õigustele.

Rahvusvahelise õiguse instituut voteeris Oxfordi koosolekul 1880.a. järgmise siia puutuvad resolutsiooni:

„Välismaalane, milline ka ei oleks tema rahvus või religioon, kasutab neid samu kodanikuõigusi, nagu ka pärismaalane, peale erandite, mis on formaalselt kehtestatud kehtiva seadusandlusega“*)

*)Annuaire de l'Institut de droit int., 1881 – 1882, p. 56. Siin tuuakse Rahvusvahelise instituudi õiguse otsus, millisele me hakkame pidevalt viitama.

Selles määruses on väljendatud arvamus, mis on vaieldamatult käsitletavas rahvusvahelise eraõiguse teooria küsimuses valitsev.

Kuid jääb lahtiseks küsimus, milliste seadustega määratletakse välismaalaste isiklikud õigused? Eksisteerivad kaks erinevat arvamust. Ühed teoreetikud kaitsevad välismaalaste suhtes nende alalise elukoha järgsete seaduste kasutamist (*leges domicilii*); teised – rahvuslikke seadusi.

Esimesel arvamusel on sügavad ajaloolised juured*). Elukoha printsiip, välismaalaste õiguste määramise mastaabiks, kinnistus eriti keskajal, kui Minie väljendusel „maad valitsesid mõningal viisil isiku üle“ või nagu räägib Bullenois, inimene kuulub elukohale, sarnaselt sellele, nagu kinnisvarad – nende asukoha järgi **). Statuutide teooria kaitstes samuti *lex domicilii*, samuti nagu praegu pooldavad seda põhimõtet saksa kohtupraktika ja eriti anglo-ameerika juristid***).

*)Bar. Internationales Privat- und Strafrecht, S. 77.

Brocher. Cours du droit int. prive, p. 247 et ss.

Laurent. Droit civil int. int t. II, p. 165 et ss.

**)Brocher. Cours du droit int. prive, I, 38.

***)Savigny. System des heutigen Römischen Rechts, Bd. VIII, S. 141 ff.

Story. Conflict of Laws, §51 etc.

Phillimore. Private Int. Law, p. 32.

Wharton. Treatise on the conflict of Laws, § 51 etc.

Westlake. On Private International Law, p. 25 etc.

Foote. Private International Jurisprudence, p. 8 etc.

Wächter, Archiv für civilische Praxis, Bd. XXV, S. 170 ff.

Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 30 ff.

Uusim aeg kinnitas teise arvamuse, millise alusel välismaalase isiklikud õigused määratletakse riigi seadusega, millisesse välismaalane kuulub, s.t. rahvusliku seadusega. See vaade kaitseb peamiselt Itaalia juristid (Macini, Fiore, Esperson jt. , aga samuti ka Laurent*).

*)Mancini. Rapport, p. 38.

Pasquale Fiore. Diritto internazionale privato, p. 63 e seg.

Esperson. Il principio di nazionalita, p. 47 e seg.

Lomonaco. Trattato di diritto internazionale privato, p. 49.

Laurent. Droit civil international, t. III, p. 437 et ss.

Bar. Theorie und Praxis, I, S. 393.

Bar. Lehrbuch, § 10.

Mõlemate vaadete kriitiline võrdlus sunnib eelist andma teisele. Alalise elukoha printsiip võis omada praktilist tähendust vanal ajal, kui inimene oli kinnitatud maa külge ja kui rahvusvahelised suhted osaliselt ei olnud arenenud. Selle põhimõtte rakendamine käesoleval ajal tooks rahvusvahelisse eraõigusesse vaid segaduse. Rahvusvahelised suhted muutusid käesoleval ajal nii mugavaks ja käived suurenesid ja arenesid, et harva võib kohata isikuid kes samaaegselt juhivad erinevaid ettevõtteid, valdavad kinnisvara, kauplevad erinevatel turgudel ja tootmisettevõtetega, kopiholder ((copyholder, põline maarentnik feodaalsel Inglismaal, suurmaaomanikuga sõlmitud lepingu alusel)) jne. mitmetes riikides, isik, kes elab kord ühes riigis, kord teises välisriigis, jäädes samal ajal isamaa alamaks. Mõistetav, et sellistes tingimustes on erakordselt raske määratleda, kus sarnase isiku oma *domicilium* asub. Võimalik, et üks ja sama isik hakkab omama seaduslikult elukohta mitmes riigis, millistes elukoha faktile liituvad veel erinevad juriidilised tagajäred. Milliste seaduste järgi siis määratleda isiku õigus- ja teovõime; tema täisiga; tema õigused mehe ja isana, pärandamiseõigus jt.?

Kõik see veenab, et *legis domicilii* rakendamine on muutunud käesoleval ajal üpris hapraks.

Phillimore ise, üks selle suurematest kaitsjate autoriteedist, tunnistab, et selle rakendamiseks ei eksisteeri mingit üldist ja kindlat kriteeriumi, vaid et elukoha määratlus sõltub iga konkreetse juhu asjaoludest*)

*)Phillimore. Private Int. Law, p. 32, 146.

Hulga kindlaksmääratum on **rahvuslik seadus**. Iga isik peab kuuluma, alamana, ühe mingi riigi juurde. Alamluse muutmine allub teatud seaduslikele tingimustele, milliseid ei ole kerge teostada, kuid millised, olles teostatud, on kindlateks teostatud juriidilise fakti tunnusteks. Rahvusliku seaduse kasuks räägib, lõpuks, iga isiku loomulik lahutamatu side tema sünnikohaga, kodumaa kõigi kliimatiliste ja olemiste tingimustega, millisega alati määratletakse inimese isiklik seisund ja sellel alusel peavad need olema allutatud endale isiku, kus ta ka enam ei asuks.

Rahvusliku seaduse rakendamise poolt avaldavad oma arvamust Itaalia, Prantsuse, Belgia ja Hollandi seadusandlused. Saksamaal kostavad hääled, millised tõestavad selle põhimõtte eelist elukoha seaduse üle**).

***)Bar. Internationales Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädie), S. 686.

Mommsen in Archiv für civilistische Praxis, Bd. LXI, 1878, S. 152 ff.

Asser. Internationales Privatrecht, S. 26.

Laurent. Droit civil int. t. II, 206.

Lõpuks, uues saksa kriminaalseadustikus (art. 7 Einführungsgesetz) määratletakse isiku teovõime tema rahvusliku seadusega.

Artikkel 70. 2. Rahvusliku seaduse toime. Välismaalasest isiku seisundi suhtes rahvuslike seaduste rakendamisel tuleb eristada õigusvõimet ja teovõimet.

Isiku õigusvõimet ei määratleta erandlikult rahvusliku seadusega. Vastupidist eeldamine tähendaks välismaalase mõnedes suhetes privilligeeritud, soodsasse või mittedsoodsasse olukorda panekut, võrreldes pärismaiste alamatega.

Sellel juhtumil, kui teatud järgu inimestele, näiteks aadlikele, või mingitele koropratsioonidele, näiteks, religioossetele asutustele, on võimaldatud isamaal mingid privileegid, milliseid ei kasuta sarnased asutused või isikud teistes riikides, nende allutamine neis riikides rahvuslikele seadustele annaks neile rohkem õigusi, kui omavad pärismaised alamad. Vastupidi, kui rahvuslikud seadused piiravad teatud isikute õigusvõimet (juutide, naiste) või see kaotatakse (orjad), siis selliste piiravate seaduste eksterritoriaalne mõju seaks välismaalased halvemasse seisu

kui pärismaalased.

Mõlematel juhtudel oleks rikutud välismaalastest ja pärismaalastest kodanike võrdõiguslikkuse printsiipi.

Sellel alusel rahvuslike seaduste rakendamine välismaalaste isiklike õiguste suhtes piiratakse nende õigusvõime suhtes. Selle suhtes välismaiste (rahvuslike) seaduste mõju piirid määratletakse selle riigi territoriaalsete seadustega, kus õigusvõimet hakatakse teostama.

Гражданский Кассац. Департ. Сената по делу Охановыхъ 1881 г. (№183) otsustas, et „see õigusvõime, kui seda valdava isiku võõrandamatu omand, ei saa olla arutatud teisiti, kui selle maa seaduste järgi, millise juurde isik kuulub“*).

*)Vt. Мышь. Обь иностранцахъ въ России. СПб. 1888, стр. 132.

Kahne. Die persönliche Fähigkeit der Fremden zu Rechtsgeschäften und ihr Kriterium in Oesterreich. (Grünhut's Zeitschrift für Privat- und öffentl. Recht, 1890, S. 113 flg.

Kuid juudid, jäänud Venemaal ilma vabast elukoha ja kinnisvara valdamise õigusest, asudes Prantsusmaal, hakkavad neid õigusi omama, kooskõlas prantsuse territoriaalsete seadustega. Orjad-välismaalased hakkavad olema vabad iga tsiviliseeritud riigi territooriumil. Religioossed ühendused, millistel on pärandamise õigus kodumaiste seaduste järgi, ei saa neid kasutada välisriigis, kui see on seal kohalike seadustega keelatud.

Täpsemalt, isik, kellelt on võetud isamaa kohtuotsusega seisuslikud õigused või kes on mõistetud kodaniku surma, ei loeta kodanikuna surnuks või kõigist seisuslikest õigusteks ilmajaetuks mõnes teises riigis, isegi siis, kui selline karistus on ka nende kriminaalseadustikus olemas*).

*)Bar. Theorie und Praxis, I, S. 271, 393 u. flg.

Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 32.

Brocher. Cours du droit int. prive, t. I, p. 170 et ss.

Üldse, kui üldtunnustatud reegel, võib esitada lause, et kõik kodaniku- või teovõime piirangud või ilmajätmised, mis kutsutud esile poliitilistel motiividel, ei oma mingit eksterritoriaalset mõju. Mis aga puudutab teovõimet, siis see määratletakse, üldreegli põhjal, isiku rahvuslike seadustega.

Teovõime eeldab õigussubjekti arenenud ja arukat tahet. Nendes oma kvaliteetides ta sõltub, eelkõige, inimese vanusest ja nõnda nagu suhe füüsilise ja moraalse küpsuse vahel on erinevates riikides erinev, olenevalt riigi geograafilistest ja kliimatilistest tingimustest, see ealine tähtaeg, milline määratleb täisea, st. konkreetse isiku täieliku teovõime, saadab seda isikut kõikjal, millises riigis ta ka ei asuks.

Teiste sõnadega, täisiga määratlevate seaduste mõjul on eksterritoriaalne iseloom. Alaealine isik oma riigi seaduste põhjal peab olema sellisena tunnistatud ka igas teises riigis. See reegel on sellisel määral mõistlik ja sihipärane, et äärmisel juhul kontinentaalsele Euroopale, omab üldse tavaõiguse alust**).

**Savigny. System, Bd. VIII, S. 137 ff.

Wächter im Archiv für civilictische Praxis, XXV, S. 180 ff.

Foelix. Droit international prive, t. I, p. Et ss.

Brocher. Cours, t. I, p. 244 et ss.

Esperson. Il principio di nazionalita, p. 67.

Laurent. Droit civil international, t. VIII, p. 112 et ss.

Kuid ei saa öelda, et kõikide riikide juristid ja kohtupraktika oleks selle vaatega nõus. On olemas isegi sellised seaduste määrused, millised on sellega vasturääkivad. Nii, eriti, anglo-ameerika juristid ja nende kohtupraktika tunnistavad välismaalase teovõime tunnistamisel

kohustuslikeks teo-akti sooritamise koha seadusi (lex loci contractus) sellel alusel, et pärismaalasest alamalt, kes astub tehingusse välismaalasega, ei saa nõuda välismaiste seaduste tundmist; teisest küljest, kohustuse, mis ei ole kooskõlas nende seadustega, võimalikusest lahtiütlemine, kuid mis on kinnitatud territoriaalse seadusega, kajastuks ebasoodsalt era kommerts- ja rahanduskäivetel*).

*) Phillimore. Commentaries, t. IV, p. 505 etc.

Westlake. Private Int. Law, p. 36, 234 etc.

Story. Conflict of Laws, p. 281.

Foote. Private International Jurisprudence, p. 260 etc.

Kuid need kaalutlused, siiski, ei ole täiesti vettpidavad, kuna üks piiriületus võib, ilmselgelt, muuta alaealisest isikust füüsiliselt ja vaimselt terveks, nagu ka antud juhtumile legis loci contractus rakendamine ei aita kuidagi kaasa käive kindlustumisele ja arengule, sest et kui selle seaduse rakendamine on arvestatud sellele, et tehingud alaealistega oleks tunnistanud kõlblikuks, siis, teisest küljest, kooskõlas selle sama seadusega, täisealised välismaalased võivad osutada teovõimetuteks ja siis nende kohustused ei hakka olema kehtivad.

Teised juristid mõustuvad, et rahvuslikud seadused, millised määratlevad teovõimet, peavad omama eksterritoriaalse jõuga, kuid, räägivad nad, sellest veel ei järeldu, et rahvuslikud seadused, mis piiravad teovõimet üksikul juhtumil, omaksid sellist mõju. Spetsiaalne teovõimetus peab omama, nende arvates, vaid territoriaalset tähendust**).

***)Bar. Theorie und Praxis, I, S. 404 ff.

Thöl. Einleitung in das Deutsche Privatrecht, § 85 ff.

Schaeffner. Inter. Privatrecht, S. 120.

Foelix. Droit international prive, t. I, p. 244.

Laurent. Droit civil international, t. VIII, p. 141 et ss.

Näiteks, seadus, milline võtab isikult üldse ära vekslitega kohustuste võtmise õiguse, omab jõudu vaid selles riigis, kus see on välja antud. Sellel alusel vekslkohustused, mis sõlmitud üldse teovõimaliste isikutega, kuid ei oma seda õigust oma seaduste järgi, anda vekslid, ei kaota selle tõttu jõudu välismaal ja neid tuleb täita.

Sellises mõttes on redizeeritud Saksa Vekslõiguse põhikirja Artikkel 84 ja sellele vastav Vene vekslpõhikirja eelnõu (1884.a.) Artikkel 60, milline sõnab: „Välismaa alama õigus võlaõigusele vekslite kaudu kitsendatakse selle riigi seadustega, millise alam ta on. Kui , siiski, välismaa alam, ta vastab Artikkel 1 nõuetele*), astub vekselkohustusse kohas, millele laieneb selle põhikirja mõju, siis ta vastutab selles kohustuses, kuigi tal ei olnud oma riigi seaduste järgi vekslõigust“ ((võlaõigust)). Selles mõttes väljendub uus Saksamaa Tsiviilseadustik (Einführungsgesetz, Artikkel 7*).

Sellised määrused õigustatakse praktiliste kaalutlustega. Nende eesmärgiks on territoriaalsete alamate kaitsmist, vekslõiguse kahjude eest, välismaalasega sõlmimisel juhul, kes võis seejärel viidata oma rahvuslikule seadusele, mis ei lubanud temal enesele sellist kohustust võtta. Kuid kui nad on arukad selles suhtes, siis ikkagi on vasturääkivad üldisele põhilisele rahvuslike seaduste rakendamise printsiibile ja kaitstes pärismaiste alamate huve, rikuvad välismaalaste seaduslikke õigusi, s.t. rikuvad rahvusvaheliste suhete valdkonnas õiguste võrdsust**).

*)Въ ст. 1-й сказано: «Обязываться векселями может каждый, кто имеет право вступить въ обязательства по договорамъ». ((Vekslkohustuse võib võtta igaüks, kellel on õigus lepingute sõlmimiseks)).

***)Hollandi vekslõiguse põhikirja 1882.a. Artikkel 2. järgi on hollandlasel vekslitega kohustuste võtmise õigus määratletud Hollandi seadustega; välismaalase õigus aga tema rahvuslike seadustega.

Asser. Int. Privatrecht, S. 38 ff.

v. Bar. Int. Privatrecht (Holtzendorf s Rechtsencyklopädie) S. 691.

Revue de droit international et de legislation comparee, t. XI (1879), p. 147.

Märkimisväärne on Portugali koodeksi Artikkel 14 : „La capacite commerciale des Portugais qui contractent des obligations mercantiles en pays etranger, et celle des etrangers qui les contractent sur le territoire portugais, sera reglee par la loi nationale d'un ou de l'autre, sauf a l'egard desderniers, en ce cas, quand cette loi sera contraire au droit public portugais“.

Igal juhul, teovõime spetsiaalsete piirangute suhtes ei ole seda tavalist eeskirja, millist tunnistatakse üldise teovõime suhtes, reeglit, millise alusel välismaalaste teovõime määratletakse rahvuslike seadusega.

Igasuguste juriidiliste isikute, aktsiaseltside, kaubanduskompaniide, religioossete ühenduste jt. mis on välismaa territooriumil seaduslikult tekkinud, teovõimet arutatakse riigis, millisesse see on lubatud, mitte nende tekkimise riigi seaduste järgi, vaid tavaliselt riikide vahel selles asjas spetsiaalselt sõlmitud aktide alusel*).

*)Vt. 1862.a. Prantsusmaa ja Inglismaa vahel sõlmitud traktaati (Artikkel 1); Vene -Itaalia deklaratsiooni majandusühendusi ja teisi sellise puudutavat deklaratsiooni 1866.a.;

Сенатский указъ отъ 2 декабря 1863 г. относительно французких акционерныхъ обществъ въ России; соглашение между Германией и Италией 1873 г., ;Saksamaa ja Belgia vahel 1874.a.

Journal du droit internatsional prive, t.II, p. 345 et ss.; t. IV, p. 110 et ss.

Foote. De la condition legale des societes etrangers en Angleterre (Journal du droit int prive, t. IX, 1882, p. 465 et ss.; 401 et ss.

Weiss. Traite, t. II, p. 389 et suiv.

Juriidilise isiku tekkimise koha seadusega konstateeritakse vaid selle legaalse eksisteerimise fakt. Mis aga puudutab nende poolt oma õiguste teostamist või uute soetamist võõral territooriumil, siis tavaliselt see seatakse sõltuvusse territoriaalsetest seadustest. Selles mõttes väljenduvad ka selles asjas sõlmitud rahvusvahelised kokkulepped.

Näiteks, välismaise ühingu õigus vallata kinnisvara, sõltub sellest, kas kohalikud seadused lubavad sellist pärismaistele ühingutele.

Ülalpool esitatud üldised alused, mis puutuvad välismaalaste õigus- ja teovõimet , kinnitatakse kohtuotsustega ja seadusandlike määratlustega.

Itaalia tsiviilseadustiku artikkel 6. on sätestatud: „Isikute staatus ja teovõime ning perekondlikud suhted määratletakse selle rahva seadustega, mille juurde isikud kuuluvad“.

Kuid kõige paremini need alused meie poolt nimetatud Rahvusvahelise õiguse instituudi lausetes. Instituut hääletas, et isiku staatus ja teovõime määratletakse riigi seadustega, millise juurde ta kuulub oma rahvuse järgi. Kui aga isiku rahvus on kahtluse all, siis ta staatus ja teovõime määratletakse tema alalise elukoha järgi. Kui ühes ja samas riigis kehtivad erinevad tsiviilseadused, siis välismaalase seisundi ja teovõime suhtes rakendatakse selle piirkonna kohalikku seadusandlust, millise juurde ta kuulub*).

*)Bar. Theorie und Praxis, I, S. 300 flg.

Bar. Lehrbuch, S. 33.

Surville-Arthuys, p. 155.

VI. Perekonnaõigus.

Artikkel 71. Side isiklike- ja perekonna- ja pärandamisõiguse vahel on kõige lähem. Nagu perekonnasuhetes, nii ka pärandis on isik esiplaanil, olles neid õigusi ühendavaks keskmeks. Seda sidet silmas pidades me eemaldume üldtunnustatud kodanikuõiguste esitamise korrast ja vaatleme, peale isiklike huve, perekonna- ja pärimisõigusi.

Uusimal ajal, nagu teooria, nii ka kohtupraktika üha enam kaldub veendumusele, et perekonnaõigus peab olema määratletud asjast huvitatud isikute rahvuslike seadustega. Vaid saksa praktikas püsis veel selle suhtes elukohajärgsete seaduste rakendamine, kuid vähehaaval ka siin saab ülekaalu viidatud üldreegel**).

**Savigny, System, Bd. VIII, S. 324 ff.

Wächter im Archiv für civilistische Praxis, XXV, S. 185 ff.

Bar. Internationales Privat- und Strafrecht, S. 321 ff.

Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 77 ff.

Erandlikku tähelepanu antud küsimuses on teeninud ära Rahvusvahelise õiguse instituudi otsused ja arutelud, täpsemalt 1887.a. Heidelbergi kongressil.

Annuaire de l'Institut de droit int., 1887 – 1888, p. 62 et suiv.

Kõigi tsiviliseeritud riikide tsiviilseaduste alusel, on perekonna juhtliige isa või mees. Selle asjaoluga selgitatakse üldise reegli kujumuutus ja perekonnasuhetele mitte abikaasade, vaid perekonna mehe ja isa rahvuslike seaduste rakendamine. Seejärel, üksikute perekondlikele suhetele lisaks toodud üldine alus allutatakse erinevatele piirangutele, milliseid me viitame.

a) Abielu sõlmimise formaalsed tingimused. Abieluliidu sõlmimise vormide suhtes kehtib tavaõigus, see, et seda määratletakse abielus sõlmimise koha seadustega (locus regit actum). See reegel peab olema tõlgendatud kõige järjepidevamal viisil. Igasugune abielu, millisest rahvusest ka abiellujad ei oleks, loetakse seaduslikuks, kui see on teostatud kooskõlas maa seadustega, millises laulatus toimus*).

*)Laurent. Droit civil int., t. IV, p. 394 et ss.

Brocher. Cours du droit international privé, t. I, p. 275 et ss.

Foelix. Droit international privé. t. I, p. 92 et ss.

Lawrence Wheaton. Commentaire, t. III, p. 270 et ss.

Savigny. System, Bd. VIII, S. 326 ff.

Bar. Internationales Privat- und Strafrecht, S. 324 ff.

Phillimore. Commentaries, t. IV, p. 275 etc.

Westlake. Private Int. Law, p. 54 § 16.

Story. Conflict of Law, p. 80 §79.

Dudley Field. International Code § 547.

Lorimer. Institutes of the Law of Nations. Edinburgh 1883, t.I, p.441 etc.

Garnier. Internationales Eheschliessungsrecht in Form von Aufzeichnungen betreffend die Eheschliessung von Ausländern in der Schweiz. Bern 1885.

Revue de droit int., XIX, 1887, p. 581 et suiv.

Bar. Theorie, I, S. 460.

Surville-Arthuys. Cours, p. 291 et suiv.

Abielud, mis sõlmitud konsulaatides ja saatkondades, ei moodusta erandit. Valitsused lubavad oma konsulitel sõlmida abielusid kaasmaalaste vahel kodumaiste seaduste alusel, samuti nagu lubavad laulatusi oma saatkondade kirikutes, et lihtsustada oma alametel abielu sõlmimist, pidades kinni formaalsetest tingimustest, mis viidatud isamaalises seaduses, kuid mitte selleks, et rikkuda kohalikke seadusi ja kordi**).

**Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 357 et ss.

Phillimore. Private International Law, p. 123, § 173, p. 282.

Westlake. Private Int Law, p. 57, § 24.

Hall. A Treatise on the foreign powers, p. 85 etc.

Täpsemalt saatkonna kiriku eksterritoriaalsuse tõttu, kui seda silmas pidada, ei muuda selles sõlmitavaid abielusid eksterritoriaalseteks. Järgides nende suhtes üldist reeglit: *locus regit actum*, võib tunnistada vaid saatkonna liikmete suhtes, kes tegelikult eksterritoriaalsust kasutavad, kuid ei saa seda lubada kõigi teiste isikute suhtes, näiteks selle riigi alamate suhtes, kus saatkond asub. Abielud nende isikute vahel, kes ei ole saatkonna liikmed, ei allu saatkonna rahvuslikele seadustele, vaid kohalikele seadustele. Territoriaalsed seadused näitavad saatkondadele ja konsulitele antud abielude sõlmimise õiguste teostamise piirid.

Kooskõlas esitatud üldprintsiibiga, isegi riigis kehtestatud seaduslikud tsiviilabielud, on välismaalastele kohustuslikud, kes sõlmisid need tema territooriumil, kuigi viimased olid riikide alamad, kus sellised abielud on keelatud.

Selle vastu väidavad mõned juristid, et ei tohi riigilt, millises tunnistatakse vaid kiriklikku laulatust, nõuda, et ta lubaks oma alamatel, välismaal abielu sõlmides, minna mööda rahvuslikust seadusest. Tõesti, üpris tihti sõlmiti abielud välismaa territooriumil, et mitte täita kodumaist seadust, näiteks, et abielluda enne seadusega nõutud iga, või et vältida erinevaid seaduses sätestatud abielu sõlmimist kitsendavaid formaalsusi: perekonnaseisu otsing, abiellumisest teatamine jne. *).

*)Phillimore. Commentaries, t. IV, p. 278.

Westlake. Private Int. Law., p. 52.

Savugny. System, Bd. VIII, S. 356 ff.

Schäffner. Internationales Privatrecht, § 100.

Bar. Internationales Privat- und Strafrecht, S. 326 ff.

Alexander. Du mariage en droit international suivant la jurisprudence anglaise (Journal du droit int. prive, t. VIII, 1881, p. 193 et ss.).

Lyon-Caen. De l'influence de la religion des epoux sur les causes de divorce en Autriche. (Journal du droit int. prive, t. VII, 1880, p. 268 et ss.).

Vaata samuti Saksamaa ja Šveitsi vahel sõlmitud konventsioone abielude sõlmimisest, Archives dipl. 1886, № 8 – 9, p. 161, 346 et suiv.

Nii, nagu igasugune teine juriidiline akt, mis sõlmitud in fraudem legis, võib kodumaiseid seaduseid rikkudes sõlmitud abielu, olla poolte kodumaal kehtetuks tunnistatud. Kuid see asjaolu ei tühista üldise reegli mõju, et abielu peab olema sõlmitud ka kohalikke seadusi arvestades. Võib ainult nõu anda, et isikud kes astuvad abiellu välismaal, täidaksid, niivõrd kui see on praktiliselt võimalik, kombes, mis on kehtestatud rahvusliku seadusega: muidu võib abielu kehtivus ohtu sattuda.

Abielu liidu kindlusest on ühtmoodi kõik riigid huvitatud. Seepärast kohalikud võimud võtavad erisuguseid meetmeid, et seada, niivõrd, kui see neist sõltub, väljaspoole igasugust kahtlust omavahel või pärismaalastega abiellu astuvate välismaalaste õiguse ja teovõime. Välismaalasel nõutakse kodumaa võimult nõutatud abiellu mittekuulumise, et nad ei ole lähisugulased, et nad on abiellumise eas jne. tõendi esitamist.

1893 – 1894.a. Haagi konverents väljendab üpris täpselt üldvalitsevat printsiipi järgmistes sõnades: „Kõikjal tunnistatakse kehtivaks, abielu vormi suhtes, mis sõlmitud selle sõlmimise koha seadustega kooskõlas“.

„Muide, on iseenesest mõistetav, et riigid, milliste seadusandlused nõuavad riiklikku laulatust, võivad abielusid mitte tunnistada, mis sõlmitud nende alamate vahel välismaal neid ettekirjutusi rikkudes.“

„Samamoodi on mõistetav, et rahvusliku seaduse ettekirjutus abiellumisest teatamisest, peab olema täidetud“ (Art. 4 Protocole final).

Sama „lõppprotokolli“ 5 artikli jõul tunnistatakse kehtivateks abielud, mis sõlmitud

diplomatiliste ja konsulaaragentide ees, kui abiellujad on selle riigi alamad, millisesse agendid kuuluvad ja kui abielu sõlmimise riigi territoriaalsed seadused selliseid abielusid lubavad*).

*)Baron Guillaume. Le mariage en droit internationalprive et la conference de la Haye. Bruxelles 1894.

Weiss, Traite theorique et pratique de droit international prive. Paris 1892, t. I, p. 503 et suiv.

Abielu sõlmimise vormide rakendamine põhimõttel: *logus regit actum* ((püüdes käituda reeglipäraselt)), illustreeritakse järgmiste juhtudega.

1844.a. Austria saadik Saint-Peterburis, krahv Kollaredo, pöördus Välisministeeriumi poole noodiga, millises väitis, et krahv Estergazi astus St-Peterburis abiellu vürstinna Bezobrazoviga, kelle abielu krahv Apraksiniga oli lahutatud Vene kompetentse võimu poolt. Kui Estregazi naases Austriasse kuulutas Rooma -katoliku kiriku vaimulik võim selle abielu kehtetuks sel alusel, et Rooma-katoliku kiriku dogmade järgi abielu lahutada ei tohi ja katoliiklane ei saa abielluda mittekatoliiklasega, kes oli abielus olnud. Vene valitsus lükkas Austria saadiku poolse, Peterburis sõlmitud ja Venemaa seadusi täites sõlmitud abielu, tühistamise nõudmise tagasi. Venemaa valitsuse vastuses oli öeldud, muu seas, et: „ Austria tsiviilseadused keelavad katoliiklastest alamatel (Austerlastel) abielluda nende teist usutunnistust isikutega, kelle eelmine abielu on lahutatud, kuid lubavad abielluda uude abiellu nendega, kelle endine abielu on tunnistatud, Rooma kirikukohtu poolt kehtetuks. Venemaa Keisririigi seaduste järgi sellest peetakse kinni vaid sellel juhtumil, kui mõlemad abielluda soovivad isikud kuuluvad Rooma-katoliku kiriku juurde... Õigeusu kirik lubab oma liikmel abielluda Rooma -katoliku kiriku liikmega mitte teisiti, kui on esitanud tõendid, et viimane on oma kiriku kohtu poolt tunnistatud abielust vabaks; samuti Rooma kiriku poolt kadunud mitroplidi Pavlovi poolt on lubatud krahv Estergazi abielu Bezobrazovaga mitte teisiti, kui originaaltõendite alusel, et ta oma kiriku kohtu poolt on tunnistatud endisest abielust vabaks. Kuid nagu Austria valitsus ilma kahtluseta ei saanud nõustumata jääda, et Austria Keisririigile oli tehtud ülesandeks kreeka arhireile formaalsel viisil kinnitama vaimuliku ladina kiriku kohtu tegevust kreeka-õigeusu kiriku eeskirjade suhtes, nagu ka Venemaa Keisririigis ei saa lubada et ladina epikoobil teha kreeka õigeusku isiku usutunnistusest küsimus ja uskuda õigeusu vaimuliku kohtu tegevust rooma kiriku eeskirjadega“. ???!!! Estergazi abielu Bezobrazovaga oli seaduslik Venemaa seaduste järgi ja seepärast vene valitsus keeldus kategooriliselt võtma mingeid meetmeid selle tühistamiseks, vaatamata Austria asaadiku tungivale palvele*).

*)Изъ дель Петербургскаго Архива Министерства Иностранныхъ Дель.

1873.a. Rootsi alam Hallgren abiellus kaasmaalannaga Kopenhaagenis, järgides kohalikke seadusi. Et kiiresti abielu sõlmida, pooled palusid kompetentselt kohalikult võimult loa abiellmiseks ilma kolmekordse eelkuulutamiseta. Peale seda abikaasad sõitsid Rootsi ja kui sündis laps, soovis ema täita Rootsi seadustega nõutava kirikuritu (Kyrkotagning), milline on naistele, kes on seaduslikus abielus, teine aga on neile, kes asuvad ebaseaduslikus sidemes. Kuid pastor ja konsistoriumi kohus kuulutas Hallgreni abielu ebaseaduslikuks sel alusel, et sellest abielust ei kuulutatud, nii nagu nõuavad Rootsi seadused. Kuid, Stokholmi kõrgem kuninglik kohus otsustas, nõnda, et vaidlustatud abielu on sõlmitud Taanis kooskõlas sealsete seadustega, ja nii nagu, täpsemalt, abiellujad olid kompetentse organi poolt ettekuulutamisest vabastatud, siis selline abielu peab Rootsis lugema seaduslikuks*).

*)Journal du droit international prive, t. II, p. 240. Vt. Alisoni asi t. II, p. 27.

1882.a. Prantsuse näitleja Sarah Bernardt, Rooma-katoliku usutunnistusega, laulatas

kreeklase Damalaga, Londonis anglikani kirikus, kuid tal ei olnud Inglismaal elupaika, nõnda nagu laulatus toimus kohe peale Nitzast saabumist. Damala, olles Kreeka-idakiriku liige, pidi, Kreeka seaduste järgi laulatama õigeusklike kirikus, saanud eelnevalt kirikuvõimudelt loa abiellumiseks naisega, kes ei ole Kreeka-idakiriku liige. Neid tingimusi ei olnud täidetud. Peale selle see kummaline sõit Inglismaale, mõneks tunniks, et teostada abiellumise rituaal, võis õigustatult tekitada kahtlust, see retk oli võetud ette abielu sõlmimist reguleerivatest seadustest möödahiilimiseks. Arvestades neid asjaolusid, võis see abielu olla algusest peale vaieldatav, mitte ainult Kreeka ja Prantsusmaa kohtutes, aga ka Inglismaa kohtus, nõnda nagu abiellujad ei omanud Inglismaal alalist elukohta, ega ole seal kestvalt elanud, neil ei olnud Inglismaa territooriumil otseseid ja seaduslikke abielu sõlmimise põhjuseid**).

**Tuntud inglise kohtunik Cresswell esitas sellise lause: „I have therefore, come to the conclusion that a marriage, contracted by the subjects of a country in which they are domiciled, in another country are violated“. (Phillimore, lpv cit. p. 278).

Ja tõesti, kahe aasta pärast oli abielu lahutatud Sarah Bernardti hagi alusel, kes teadlikult rikkus kõiki seadusi, millised olid abiellumise suhtes kohustuslikud täita.

1. Tuntud ((laulja ja igavesti noor,)) Adelina Patti ((1843-1919)) abielu markiis Ko tunnistati samuti 1879.a. Pariisi kohtu poolt kehtetuks, sel põhjendusel, et see abielu oli sõlmitud katoliku vaimuliku poolt Inglismaal prantsuse vaimulikus ülesandel (delegation), kes Prantsusmaa seaduste järgi ei saanud kellegile selliseid volitusi anda, ega ka ise laulatada, ilma, et oleks eelnevalt saanud tõendi selle kohta, et nad on enne ilmalikult registreeritud. Nii Inglismaa kui ka Prantsusmaa seaduste tingimusi ei täidetud, et abielu oleks seaduslik*).

*)Journal du droit. Int prive, t. VII, p. 396, 478.

Eriti kuulsaks on endistel aegadel saanud Inglismaal abielud, mis on sõlmitud Šotimaal Gretna Green (Scotland.), kuhu suundusid kõik inglased, kes soovisid abielluda risti vastu Inglismaa seadustele. Šotimaal eksisteerisid erilised abiellumise tingimusi puudutavad seadused. Kuid 1856.a. Oli parlamendi poolt võetud vastu bill milline lausus: „igasugune abielu, mis ebaõigil viisil on Šotimaal sõlmitud, deklaratsiooni, tunnistamise või rituaali põhjal, peab olema kuulutatud kehtetuks, kui vaid üks abikaasast ei olnud Šotimaa püsielanik või ei ole seal elanud vähemalt 21 päeva, mis eelnesid abielule.“**).

Journal du droit int. prive, t. VI, p. 287 et ss.

Käesoleval ajal eksisteerib Dakota osariigis Põhja-Ameerika Ühendriikides seadus, millise jõul Dakota kohtuse lahutamiseks hagi esitamiseks piisab aastast elamisest selles osariigis (enne 1898.a. oli 3 kuud). Ameeriklastest abikaasad kasutavad seda seadust üpris tihti, elades aasta Dakotas ja seejärel lahutavad.

b)Isiklikud tingimused. Siia puutuvad: abiellujate vanus, sugulusaste, füüsiline ja moraalne võime ning muud sarnased seadusliku abielu sõlmimise tingimused. Need määratletakse rahvusliku seadusega mõlemate abiellujate suhtes, Mehe seaduste üleolek naise seadustest ei saa siin aset leida, kuna sobimata naise seaduste järgi, ei saa olla ka mehe seadustele vastav.

Tegelikult, kui nõustuda selle vaatega, siis isiklike tingimuste suhtes omab jõudu vaid mehe isamaalised seadused, siis tuleb tunnistada, et naise teovõime abiellumisel, milline määratletakse,

muuseas, selliste tingimustega, kui piisav vanus, füüsiline ja vaimne tervis jne. seisukord muutub kui naine läheb mehele välismaalasele.

Ülaltoodud põhimõtted said sanktsiooni uusimates seadusandlustes, kuid selle piiranguga, et tingimusetult keelavad kohalikud seadused välistavad välismaalastel kodumaiste seaduste rakendamise.

Nii näiteks, kui abiellujad saavad, rahvuslike seaduste järgi abielluda, vaatamata teatud omavahelisele sugulusele, siis territoriaalse seaduse järgi selline sugulus keelab abielluda, siis abielu sõlmida ei saa.

Itaalia tsiviilseadustiku Artikkel 102 on selgitatud: „välismaalase võime astuda abiellu määratletakse riigi seadustega, millisesse nad kuuluvad. Kuid siiski, välismaalane allutatakse ülalpoolt esitatud piirangule (sugulusastme suhtes, vanemate nõusolekust jt)“. Selline ettekirjutus on ka Saksamaa tsiviilkoodeksis (sissejuhatava seaduse art. 13).

Haagi protokollis Artikkel 1 sõnab: „Abiellu astumise õigus määratakse mõlemate tulevaste abiellujate rahvusliku seadusega“. Seejuures elukohajärgsed seadused ja abiellumise koha seadused võetakse arvesse niivõrd, kui niivõrd seda lubab rahvuslik seadus.

Välismaalased, kes soovivad abielluda, peavad tõestama, et oma rahvusliku seaduse järgi on neil õigus abielluda (protokollis 3. Artikkel).

Isiklike abiellumise tingimused mis määratud mehe aj naise rahvuslike seadustega on rakendatavad kuulsa vürstinna Beaufremant lahutusasjale, millist vaadati läbi mitme aasta kestel Prantsusmaa ja Belgia kohtutes. Sünnilt Clara Ward ((tuntud gospellaulja, 1876 - 1916)) abiellus printssina Carman-Chimay abiellus vürst Beaufremantiga Pariisis, Prantsusmaa seaduste järgi. Kuid paari aasta pärast, andis kohtusse lahutushagi (separation de corps) mehe truudusetuse põhjendusel. Hagi tunnistati põhjendatuks ja nad lahutati. Lapsed, mis sellest abielust olid sündinud, jäeti kohtu otsusedema hoole alla, kellele oli sel eesmärgil antud suur Prantsusmaal asuv mõis. Peale seda krahvinna Beaufremant kolis Saksamaale ja sai naturalisatsiooni Saksen-Altenburgis, laulatades, saksa seaduste alusel, Berliinis Rumeenia vürstiga Bibeskoga.

Vürst Beaufremant esitas Pariisi kohtusse selle abielu seadusevastaseks tunnistamise hagi ja nõudis, et talle tagastataks lapsed ning mõis. Prantsusmaa kohus leidis, et vürstinna ei tohtinud esimese mehe elu ajal abielluda; seejuures Saksamaa kohus tunnistas abielu kehtivaks, nõnda nagu see oli sõlmitud kohalike seadustega kooskõlas.

Vürstinna Beaufremanti ja Bibesko abielu seaduslikkuse asi sai Saksamaa ja Prantsusmaa juristide vaidlusasjaks. Saksamaa juristid, näiteks Bluntschli ja parun Holtzendorff, loevad, vürstinna teise abielu seaduslikuks sellel alusel, et ta võis astuda Saksamaa alamlusse naturaliseerumise teel, aga Preisimaal kehtiva seaduse järgi on lauast ja voodist eraldamine võrdne lahutusega. Seepärast vürstinna Beaufremant, kui Saksamaa alam, ei omanud uueks abieluks Preisimaal seaduslikku takistust. Vastupidiselt, Prantsusmaa juristid tõestasid, et vürstinna Beaufremant, kui mehest lahutatud, ei saanud, Prantsusmaa seaduste järgi, pidada end mehest täiesti vabaks. Ta jätkas mehe nime ja tiitli kandmist, ja vaid mehe nõusolekul ta oleks võinud Saksamaal naturaliseeruda. Järelikult, vürstinna Beaufremanti naturaliseerumine ei olnud seaduslik ja seepärast tema abielu Bibeskoga peab arutama Prantsusmaa seaduste järgi, millised ei lubava lahutatul astuda abiellu endise abikaasa elu ajal.

Prantsuse juristide vaatepunkt paistab täiesti põhjendatud. Antud juhtumil seisneb küsimus selles, niivõrd vürstinna Beaufremant oli teovõimeline et abielluda Bibeskoga. Teovõime abiellumiseks määratakse mõlemate abiellujate rahvuslike seadustega. Selles suhtes vürstinna Beaufremanti suhtes sai kasutada vaid prantsuse seadusi, kuna tema Saksamaal naturaliseerimine ei omanud jõudu ilma mehe nõusolekuta. Kuid prantsuse seadused lahutust ei tunnista. Siit tuleneb, et abiellunud Bibeskoga, vürstinna Beaufremant rikkus oma isiklikku rahvuslikku seadust*).

*)Holtzendorff. Der Rechtsfall der Fürstin Bibesco. München 1876.

Bluntschli. Deutsche Naturalisation einer separirten Französin und Wirkungen der Naturalisation. Heidelberg 1876.

Stölzel. Wiederverheiratung eines beständig von Tisch und Bett getrennten Ehegatten.

Berlin

Stölzel. 1876.

Folleville. De la naturalisation en pays etranger des femmes separees de corps en France. Paris 1876.

Labbe. Une femme mariee a un Francais et judiciairement separee du corps etc. (Journal du droit int. prive, t. II, p. 409 etc.).

Rolin. Memoire pour le prince et la princesse Bibesco etc. Bruxelles 1880.

Laurent. Droit civil international, t. III, p. 289 et ss.; t. V, p. 356 et ss.

Artikkel 72. c). Lahutus. Käesoleval ajal nii seadusandlustes kui ka kohtupraktikas üha enam rakendatakse seda reeglit, et seaduslikuks abieluks kompetentseks eranditult mehe rahvuslikku kohut. Kui lahutamise hagi esitatakse välismaa kohtusse, siis on hädavajalik, et *lex fori* langeks kokku mehe rahvusliku seadusega.

1894.a. Haagi protokoll sõnab: „Abikaasad võivad esitada lahutuseks hagi vaid sel juhtumil, kui rahvuslik seadus ja kohtuasja lahendamise koha seadus tunnistavad temal sellise õiguse olemasolu“ (Artikkel 1, 5, c).

Vaid anglo-ameerika praktikas säilib teine reegel, millise järgi loetakse kompetentseks selle riigi kohut, kus abielu on sõlmitud. Sellel alusel abielu, mis sõlmitud Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides, võib olla lahutatud nende kohtutes ja nende seaduste järgi**).

**)Phillimore. Private Int. Law. p. 345 etc.

Westlake. Private Int. Law, p. 76, § 42.

Foote. Private International Jurisprudence, p. 59 etc.

Story. Conflict of Laws, § 219, p. 236 etc.

Wharton. Conflict of Laws, § 207, p. 204 etc.

Dudley Field. International Code, § 675 etc.

Esperson, Journal du droit int. prive, t. VII, p. 339.

Barrilliet. Du divorce des epoux etrangers en Suisse et des epoux suisses a l'etranger.

(Journal du droit int, prive, t. VII, p. 347 et ss..).

Pilicier. Le divorce et la separation de corps en droit int. prive. Lausanne 1887.

Revue de droit int., t. XVIII, p. 358 et suiv.

Прения Института Международного права въ Гейдельбергъ въ 1887 г.

Annuaire de l'Institut de droit int., 1887 – 1888, p. 121 et suiv. Vaata eriti Haagi konverentsi Prantsusmaa delegaadi Renault suurepärasest ettekannet „Actes de la deuxieme conference de la Haye“, p. 81 et suiv.

Vaevu on see viimane vaade põhjendatud. Ta ei ole miski muu, kui lahutusele üldise reegli rakendamine: *locus regit actum*. Kuid see reegel, nagu me nägime, omab jõudu vaid abielu sõlmimise formaalsetele tingimustele; aga lahutuse aluseks on vaid nende tingimuste rikkumine, kui isiklikke põhjuseid, millised on määratletud abiellujate rahvusliku seadusega ja mehe seadustega, kelle rahvust naine jagab.

Kui aga, seejuures, inglise kohtupraktika tunnistab samuti seadusliku elukoha kohtu kompetentsust abielu lahutamisel, kuid jääb arusamatuks, nimelt milline kohus selle tingimuse allas sobib.

Muide, lahutamiseks saab hagi esitada ka välisma kohtuse, kuid vaid sel juhtumil, kui kuritegelik tegu, milline on abielu lahutuse seaduslikuks aluseks, näiteks abielurikkumine toimus võõral territooriumil. Siis kuritegeliku teo sooritamise koha kompetentne kohus, kes asja läbivaatamisel hakkab juhinduma kohalikust (territoriaalsest) seadusest, et määratleda kõiki kuriteo juriidilisi, sealjuures ka lahutuse tagajärgi. Samavõrd kompetentse saab olla selle riigi kohus, millise juurde kuulus naine enne abiellumist, kui mees jätab ta maha enne kohtukorras asja

lahendamist.

Kuid, neist juhtudest on erandiks, on üldse kompetentne lahutuste asjade lahendamiselks mehe isamaa kohus*).

*)Bar. Theorie, Bd. II, S. 482 ff.

Savigny. System, Bd. VIII, S. 337 ff.

Schäffner. Inter. Privatrecht, § 118 ff.

Laurent. Droit civil int., t. V. p. 196 et ss.

Brocher. Cours du droit int. prive, t. I, p. 303.

Fiore. Diritto internatzionale privato, p. 173 e seg.

Esperson. Il principio di nazionalite applicato alle relazioni civili, p. 79.

Hall. Foreign jurisdiction, p. 92

Dacey-Stocquart, t. II, p. 85 et ss.

Surville-Arthuys. Cours, p. 306 et ss.

Vaata samuti Itaalia kriminaakoodeksi artiklit 12.; Saksa kriminaalseadustiku art. 568 ja Inglismaa 1858.a. Lahutusseadust.

See reegel on kategooriliselt kuulutatud välja Saksamaa uues Tsiviilkoodeksi järgmiste sõnadega: „Abielu lahutamiseks on kompetentne riigi seaduse, millisesse kuulub mees hagi esitamise hetkel“ (Uue Ts. Art. 17).

Artikkel 73. d) Mehe ja naise vahelised suhted.

α)Isiklikud suhted. Kõigi seadusandluste poolt on välja kuulutatud printsiip, et naine astub mehe seisusesse ja rahvusesse.((riikkondlusse)).

Rahvusvahelise õiguse instituudis Oxfordis vastu võetud konventsiooni projekti V artiklis öeldakse: „naine saab abielludes mehe rahvuse ((kodakondsuse))“.

1894.a. Haagi protokoll järgi „Mehe õigused ja kohustused naise suhtes ja naise kohustused mehe ees määratletakse mehe rahvusliku seadusega“. Kuid nende õiguste teostamine sõltub selle koha sedustes, millises neid tuleb teostada (Artikkel 2 , b). Kooskõlas sellega, kõik abikaasade vahelised õigused ja kohustused määratletakse mehe rahvuslike seadustega, või, nagu on kombeks Saksamaa kohtupraktikas, mehe elukoha seadustega. Muide, Saksamaa uue tsiviilkoodeksi art. 14 alusel, rahvuslik seadus määratleb abikaasade isiklikud suhted. Saksamaa seadus jääb kehtima isegi sel juhtumil, kui mees võttis teise alamluse, aga naine jääb saksa alamaks.

Selle eeskirja mõju piirdub kohaliku seadusandlusega selles suhtes, et mitte mingid mehe õigused naise üle, mis on selle riigi ühiskondliku korra vastased, kus abikaasad viibivad, ei saa teostatud olla ja need jäävad latentseesse seisundisse*).

*)Laurent. Droit civil. Int., t. V, p. 82 et ss.

Bar. Theorie, II, S. 505 flg.

Bar. Lehrbuch, § 23.

β)Varalised suhted. Need on enam keerukamad ja vaieldatavad, kui isiklikud suhted. Erinevates riikides tunnistatakse erinevaid perekona vara süsteeme: ühtedes on vara ühisomand, teistes – totaalsed, või lõpuks, selle täielik eraldiolek. See vara võib olla kinnis- või vallasvara ja vastavalt sellele ta allub erinevatele seadustele.

Seetõttu selles küsimuses ühtede või teiste seaduste rakendamine abikaasade varale kohtab palju arusaamatusi ja ega teooria, ega ka kohtupraktika senini ei tulnud selles asjas mingile lõplikule järeldusele.

Võib, siiski, öelda, et käesoleval ajal üha enam selgub, kui üldine juhtlause, et mehe rahvuslik seadus peab määratlema kogu abikaasade vara, nii vallas- kui ka kinnisvara.

See põhimõte on väljendatud kõige kategoorilisel viisil Itaalia tsiviilkoodeksis ja osalt kasutatakse ka Saksamaa kohtupraktikas*).

*)Saksamaa tsiviilkoodeks, Artiklid 15 ja 16.

Kuid teistes riikides, Inglismaal, Prantsusmaal, Ameerika Ühendriikides, Venemaal eritatakse abikaasade vallas- ja kinnisvarasid ja nende puhul rakendatakse: esimesel – mehe rahvuslikku seadust, teisel – *lex rei sitae***). ((asukoha õigusega)).

**Savigny. System, Bd. VIII, S. 327.

Wächter im Archiv für civil. Praxis, Bd. XXV, S. 47, 198 ff.

Bar. Theorie, Bd. I, S. 520 flg.

Schmid. Herrschaft der Gesetze. S. 80.

Phillimore. Private Int. Law., p. 313 etc.

Westlake. Private Int. Law, p. 64.

Abikaasade vastastikused suhted võivad olla määratletud mitte ainult seadusega, vaid ka spetsiaalsete abielulepingutega. Selliste lepingute vormi arutatakse üldreegli: *locus regit actum* ((seaduse töökorra kohal)) järgi. Nende sisu suhtes kehtivad üldised alused, millised määratlevad lepingute kõlblikkuse, kuid rakendatakse samuti mehe kodumaa seadust, milline piirab teatud tasemel poolte vaba tahet, kuna abielulepingu peamiseks eesmärgiks on – perekond ja selle huvid, milliseid ei saa jätta abikaasade omavoli kätte.

Viimasel ajal sai elava poleemika asjaks küsimus sellest, kas perekonna varaliste suhete režiim muutub sel juhtumil, kui mees muudab oma riikkondlust minnes üle teise riigi alamlusse?. Mõned juristid vastavad jaatavalt, s.t. allutavad abikaasade vara mehe uue kodumaa seadustele.

Praktikas leidis see vaade omale kinnitust järgmises juhtumis.

Üks Saksamaa alam, kes abiellus Pariisis Prantsusmaa alamaga ja nad sõlmisid prantsuse seaduste järgi perekonna ühise vara lepingu, kuid hiljem kolisid Londonisse ja võtsid Inglise alamluse. Naine oli siis sunnitud ülalpidamiseks käsitööd tegema. Kui seda raha, mis ta teenis, hakkas enesele nõudma mees, viidates abielulepingule. Sellele asjale anti Inglismaa kohtus järgmine hinnang: nõnda, nagu protsessijad on Inglismaa alamad, siis nende suhtes kehtib inglise seadus, mis on antud välja 1870.a., millise alusel naine, kes saab raha isikliku tööga, omab ka selle kasutamise õigust, milliseid kohustavaid naise ja mehe vahelisi suhteid nad abielu sõlmimise hekel ka ei sõlminud*).

*)Selle seaduse pealkiri on: An act to amend the Law relating to the legal condition of Aliens and British subjekts“.

Sellisel viisil ei tunnistatud abiellumisel sõlmitud varalepingut, mis oli tehtud Prantsusmaal ja mis määratles poolte varalised suhted territoriaalse seaduse alusel**).

**Journal du droit int. prive, t. VIII, 1881, p. 47 et ss.

Filantroopilisest vaatepunktist lähtudes, võib sellisele otsusele, muidugi, kaasa tunda, kuid selle õigus juriidilisest vaatepunktist on üpris kahtlane. Järgides samm-sammult selles väljendatud vaadet, tuleks nõustuda, et kõik endised isikute, kes kodakondsust muudavad, kohustused lakkavad eksisteerimast. Seejuures, tegelikkuses, teise alamlusse minek muudab vaid kodanike ning riigi vahelisi suhteid, kuid mitte isikute eraõiguslikke suhteid, millised jäävad täiesti jõusse.

Sellel alusel me oleme sellisel arvamusel, et nii alalise elukoha ega riikkondluse muutmine ei tohi osutada mingit mõju abikaasade esialgsetele varalistele suhetele, kuidas need ka ei oleks määratud, seaduse või lepinguga*).

*)Teichmann. Ueber die Wandelbarkeit oder Unwandelbarkeit des ehelichen Güterrechts bei Wohnsitzwechsel. Basel. 1879.

Bar. Theorie, Bd. I, S. 515.

Bar. Lehrbuch, S. 82

Savigny. System, Bd. VIII, S. 331 ff.

Asser. Internationales Privatrecht, S. 63.

Weiss. Traite, t. I, p. 278 et suiv.

1894.a Haagi protokoll järgi: „Kui vaid mees muudab riikkondlust, siis agielu suhted jäävad viimase ühise riikkondluse seaduste järgseks.“ (Artikkel 3. b).

Artikkel 74. e) Vanemate ja laste vahelised suhted. Vanemate ja laste vahelised isiklikud ja varalised suhted eksisteerivad vanemate ning seaduslike ja ebaseaduslike laste vahel.

Sündimise seaduslikkus või ebaseaduslikkus määratletakse isa või isiku, kellele esitatakse lapse ülalpidamise ja kasvatamise nõudmine isamaaliste seadustega. Selle seadusega peab määratlema vanemate ja laste vahelised isiklikud ja varalised suhted, nagu näiteks, laste õigus vanemate poolsele ülalpidamisele, kasvatamisele ja hariduse andmisele. Lõpuks, see-sama seadus määratleb lapsendamise seaduslikkuse, kuid ainult sel juhtumil, kui isa ja laps on ühest rahvusest; kui viimane kuulus teise riiki, siis tema riigi seaduste järgi lahendatakse küsimus.

Ebaseaduslikult sündinute suhtes on üldine reegel, isa seaduste kohustuslikkusest, avalikust huvist lähtudes, piiratud, kes on segatud ebaseaduslikult sünni küsimusse. Nende huvide nimel, ühed riigid lubavad legitimeerimist (eriti, *per subsequens matrimonium*)(legitimatsioon, õiguslikuks v. õiguspäraseks tunnistamine, seadustamine, perekonnaõiguses vallaslapse seadustamine selle isa poolt. Vs.)), teised mitte; ühed tunnustavad laste õigust otsida üles isa või ema ja nõuda neilt ülalpidamist, teistes riikides, nagu näiteks, Prantsusmaa ja Itaalia, on sarnased hagid kuulatud lubamatuks*). Teisest küljest, Itaalia ja Hollandi seadusandlused tunnustavad legitimeerimist Kõrgema võimu aktiga, aga Prantsuse seadusandlus ei tunnista sellist legitimatsiooni viisi**).

*)Vt. Code Napoleon Artikkel 340: „La recherche de la paternite est interdite“.

Itaalia Kriminaalkodeks Artikkel 189.

Saksamaa Tsiviilkoodeks Artikkel 18 – 22.

Foelix. Droit int. prive, t. I, p. 82, note de Demangeat.

Surville-Arthuys. Cours, p. 321 et ss.

Weiss. Traite, t. I, p. 78 et suiv.

Brocher. Cours du droit int prive, t. I, p. 306 et ss.

Cogordan. De la nationalite, p. 25 et ss.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 156 et ss.

Fiore. Diritto internazionale privato, p. 191 et seg.

***)Laurent. Droit civil international, t.V, p. 606 et ss.

Siit järgneb, et kõigis riikides, millistes eksisteerivad otse keelavad määrused, nii võõramaalased ega välismaalased ei või ebaseaduslikult sünni puhul kostjaks olla. Sellisel juhtumil on kohtule tingimusest kohustusliku jõuga *lex fori*. Seepärast ei saa nõuda, näiteks, Prantsusmaa kohus, legitimatsiooni seaduslikkuse tunnustamist, mis antud välismaa valitseja akti alusel, prantslase poolt, kes omab seaduslikku elamiskohta selle valitseja territooriumil, kuid kelle rahvuslik seadusandlus ei tea seda legitimatsiooni viisi*).

*)Laurent. Droit civil int, t. V, p. 609.

Phillimore. Private Int. Law, p. 393 etc.

Ebaseaduslikult sündinute seisundit määratlevate seaduste suhtes, nende rahvus, tiitel ja nimi, sel juhtumil, kui nende isa jääb faktiliselt või juriidiliselt tundmatuks, esitatakse erinevaid arvamusid. Ühed juristid rakendavad Rooma õiguse alust, millise järgi ebaseaduslikult sündinute seisundit määratletakse ema seadustega**). Teised loevad eranditult rakendatavaks eostamise koha seadusi, kui fakti, mis määratleb lapse perekondlikku seisundit. Lõpuks, mõned annavad eelistuse kohtuasja lahendamise koha seadustele (leges fori)***).

**Savigny. System, Bd. VIII, S. 279.

Bar. Theorie, Bd. I, S. 534 flg.

Vesque von Püttlingen. Internationales Privatrecht, S. 252.

Phillimore. Private Int. Law. p. 387 etc.

Westlake. Private Int. Law, p. 83.

***Bar. Theorie, Bd. I, S. 541 flg.

Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 89.

Jettel. Int. Privatrecht, S. 55 flg.

See küsimus on põhjalikult lahendatud Rahvusvahelise õiguse instituudi sünniõigusega, 1893 – 1894.a. Haagi konverentsi konventsiooni kava Artiklid II, III, ja IV.

Selle Artikkel II lausub: „Seaduslikult sündinud laps saab isa rahvuse ((kodakondsuse))“. Artikkel III öeldakse: „Ebaseaduslikult sündinud lapsed saavad isa rahvuse, kui vanem on seaduslikul viisil tuvastatud. Kui ei, ta järgib oma ema rahvust, juhtumil, et seaduslikul viisil on määratletud, kes on ema“. Lõpuks, Artikkel IV. : laps, kes on sündinud tundmatutest vanematest, või vanematest, kelle rahvus ei ole teada, loetakse selle riigi kodanikuks, millise territooriumil ta sündis, või leiti, kui tema sünnikoht ei ole teada“. Igal juhul, see viimane on faktiliselt kohustatud last kaitsma ja seejuures andma temale mingi juriidilise asendi.

Haagi protokollil alusel: „Abielu mõju naise õigusteadvusele ja õigusvõimele, samuti nagu enne abielu sündinud laste õigusseisundile, määratletakse riigi seadustega, millisesse kuulus mees abielu sõlmimise hetkel“ (Artikkel 1. b).

Kõige ülalöeldu alusest lähtub, et ei eostamise või lapse sündimise koht ei määra nende ja vanemate vahelisi seaduslikke suhteid, vaid isa või ema rahvuslikud seadused määratlevad nende vastastikused juriidilised õigused ja kohustused. Järelikult, kohus võib isa kohustada last ja ema ülal pidama (Alimentationspflicht) isegi sel juhtumil, kui eostamine ise ja lapse sündimine toimus riigi territooriumil, kus valitseb Prantsusmaa seaduse selline ettekirjutus: “ isa tagaotsimine on keelatud“.*)).

*)Fiore. Diritto internazionale privato, p. 160.

Laurent. Droit civil international, t. V. p. 192 et ss.

Surville-Arthuys. Cours, p. 319 et ss.

Augee-Dorlhac. De la condition juridique des enfants naturels dans le passé, dans le présent, dans l'avenir. Paris 1891.

Weiss. Traite, t. I, p. 253 et suiv.

Artikkel 75. f) Hooldus. Milliste seaduste järgi peab hooldus korraldatud, et sellel oleks eksterritoriaalne tähendus, sellele küsimusele vastavad seadusandlused ja kohtupraktika üksmeelselt. Hooldusel on eesmärgiks kaitsta hooldatava arenemata isiksust ja seepärast see riik, millisesse hooldatav kuulub, on hoolduse tingimuste suhtes enam kompetentne. Sellel alusel kujunes välja reegel, et hooldus peab olema asutatud kooskõlas hooldatava rahvuslike seadustega. Sellist hooldust hakatakse kõikjal seaduslikuks tunnustama ja hooldajal on igas riigis õigus kaitsta temale usaldatud hooldatava isiklike ja varalisi huve nii vallas – kui ka kinnisvara suhtes.*).

*)Savigny. System, Bd. VIII, S. 341 ff.

Bar. Theorie, Bd. I, S. 564 flg.
Masse . Droit commercial, t. I, § 62.
Laurent. Droit civil int. t. VI, p. 79 et ss.
Brocher. Cours du droit int, prive, t. I, p. 346.
Fiore. Diritto internazionale privato § 174.
Jettel. Int. Privatrecht, § 18.

Anglo-Ameerika praktikas eksisteerib, ainiti, üldisest reeglist taganemine. Ta eristab ka siin vallas- ja kinnisvara. Vallasvara suhtes, mis kuulub hooldavatavale, säilitab jõu rahvuslik seadus. Kinnisvara suhtes välismaiste hooldajate õigused määratletakse vara asukohariigi seadustega.

Seepärast välismaine hooldaja kinnisvara üle, mis asub Inglismaal, peab oma õiguste teostamiseks olema formaalselt tunnistatud selles ametis kohaliku võimu poolt ja ta võib kasutada ainult neid õigusi, millised annab temale, hooldajana, territoriaalsed seadused. See vaade valitseb Austrias, Prantsusmaal ja Venemaal**).

**)Phillimore. Private Int. Law, p. 405: „The jurisprudence of England upon almost every branch of the subject of Foreign Guardianship has been till recently unsatisfactorily and at variance with the principle of International comity“.

Westlake. Private Int. Law, p. 47 etc.

Foote. Private Int. Jurisprudence, p. 35.

Story. Conflict of Laws, p. 626 etc.

Vesque von Püttlingen. Int. Privatrecht. S. 257.

Pärandi kaitsmise konventsioonides, samuti nagu kaubandustraktaatides, tunnistatakse pidevalt konsuli enese õigust või alaealiste välismaalaste hooldus rahvusliku kompetentse võimu võtta meetmeid viimaste isiksuse ja vara kaitsmiseks. Seejuures tunnistatakse samuti rahvusliku riigi kompetentsust alaealise suhtes asutada hooldust või hoolekannet*).

*)Vt. Конвенции о наследствахъ между Россией и Германией 1874 г.; между Россией и Италией 1875 г.; между Германией и Испанией 1872 г.; коммерческий трактатъ 1859 г. Между Россией и Англией и проч. О новейшемъ англійскомъ законодательстве по этому предмету см. Westlake, p. 97.

Mis aga puudutab Venemaad, siis, meil kehtivate seaduste jõul, alaealiste välismaalaste hooldamiseks peab hoolduse asutama vene seaduste alusel, kui rahvusvahelised lepingud ei tunnistanud seda õigust Venemaal asuvatel välisriikide konsulitel**).

**)Мышь. Обь иностранцахъ въ России, стр. 202 — 205, 469 и след.

Hooldus priiskajate üle allub neile samadele reeglitele, nagu ka alaealiste hooldamine. Kuid priiskajate suhtes erandliku rahvuslike seaduste rakendamise vastu väidetakse, et nende üle hooldusel on pigem poliitiline kui eraõiguslik rakendus ja seepärast see ei saa olla tingimusetu eksterritoriaalse mõjuga.

Selline vaade leidis oma praktilise väljenduse hertsog Karl Braunsveigi asjas kes , perekonnanõukogu otsusel, oli kuulutatud priiskajaks ja anti hertsog Kambrige hoolduse alla. Asudes hoole all, hertsog Karl võttis palju võlga Pariisis, milliseid hooldaja ei nõustunud maksma, kuna need olid tehtud tema loata. Prantsusmaa kohus ei austanud seda vaadet, viidates eriti hoolduse poliitilisele aspektile***).

***)Bar. Theorie, Bd.I, S. 428.

See otsus patustab otse hoolduse enese mõttele, millise peamine eesmärk on hooldatava isiksuse ja vara kaitse, kes ta ka ei olnud – alaealine või priiskaja ning kus ta ka ei asunud. Seepärast isiku tegu, kes on rahvusliku kompetentse võimu poolt tunnistatud laristajaks, ei saa kuskil olla peetud ilma hooldajate nõusolekuta juriidiliselt vastutusvõimeliseks.

Esitatud näited säilitavad oma jõu ka hullumeelsete üle hooldamisel. Vaid esmased ja lähimad hoolduse meetmed võetakse selliste isikute julgeoleku huvides, kohalike võimude poolt. On arusaadav, et selline arukaotus, kui faktiline seisund, kuulub igal üksikul juhtumil territoriaalse võimu poolsele kontrollile ja vaid sellel juhtumil, kui isik tegelikult osutub haigeks, ta kaotab teovõime välismaa territooriumil ja hooldus tema üle tunnistatakse seaduslikuks*).

Haagi 1894.a. protokoll järgi: “Alaealise üle määratletakse hooldus tema rahvuslike seaduste järgi“.

Inglise alama Honneri asjas, kes tunnistati Inglismaal arukaotanuks ja kellel on Moskvas maja, Гражд. Касс., Департ., 1901.a märtsis, mitte ainult ei tunnistanud Inglismaal siseseadust hooldust, vaid ka selle laienemist Venemaale, kui tagajärjed ei ole vasturääkivuses Keisririigi põhiliste seadustega. “Laiendada üldiste seaduste eeskirjadega“ räägib Senat, „välismaalastele, kes Venemaal ei viibi ja kelle isiklikud huvid on kaitstud seadusandlike määrustega, milliseid rakendatakse nende riikide teovõimetute kodanikesuhtes (antud juhtumil Inglismaa), ei ole mingit alust.“.

VII.Pärimisõigus.

Artikkel 76. Pärandamise määratlemisel rahvusvahelise eraõiguse vaatepunktist olid välja öeldud kõige erinevad arvamused.

Sagedamini väljendatakse ja saab rakenduse see vaade, et välismaal asuvate asjade pärandamise õigus, määratletakse erinevate seadustega, olenevalt sellest, mis pärandit moodustab: kinnisvarapärandi suhtes rakendatakse *lex rei sitae*; vallasvara suhtes aga pärija elukoha seadust (*lex domicilii*).

Kooskõlas teise arvamusega, välismaalaste pärandite suhtes peab olema rakendatud kohtuasja pidamise koha seadus (*lex fori*) s.t. kõikide riikide seadused, millistes, pärandaja surma hetkel, tema vara faktiliselt hakkab asuma.

Mõlemate vaadete peamine puudus seisneb pärandi määratlemine mitte mingi ühe, vaid erinevate riikide seadusega, kusjuures pärandamine seatakse sõltuvusse puhtalt juhuslikust faktist – pärandaja ja ta vara asukohast ja teisest küljest, luuakse määratlematud raskused, et teostada pärandi suhtes pärandaja krediitorite õigusi.

Kui kasutada Rooma õiguse määratlust, et „*hereditas est successio in universum jus, quod defunctus habuit*“, siis kogu pärand peab olema käsitletud, nagu üks tervik, määratletud ühe seadusega.

Selliseks seaduseks peab olema pärandaja rahvuslik seadus, kuna pärandamine on osa perekonnaõigusest ja järelikult, allutatud perekonna rahvuslikule seadusele*).

*)Savigny. System, Bd. VIII, S. 295 ff.

Wächter im Archiv für civil. Praxis, Bd. XXV, S. 188 ff.

Bar. Theorie., Bd. II, S. 295 ff.

Laurent. Droit civil int., VI, p. 225 et ss.

Brocher. Cours, t. I, p. 409 et ss.

Foelix. Droit int. prive, t.I, p. 125, 139 et ss.

Story. Conflict of Laws, p. 579 etc.
Phillimore. Private Int, Law, p. 673 etc.
Westlake. Private Int Law. p. 88 etc.
Foote. Private Int. Jurisprudence, p. 155 etc.
Fiore. Diritto internazionale privato. p. 494 e seg.

Kõige üksikasjalikumad ja spetsiaalsemad selle küsimuse uuringut vaata: „Etude sur la succession ab intestat en droit international prive“ par Champcommunal. Paris 1892.

Seepärast, kus ka välismaalane ei surnud ja kus ka ei omanud vallas- või kinnisvara, kõikjal ta pidi saama rakendatud pärandit moodustava vallas- ja kinnisvara suhtes pärandaja rahvuslikku seadust. Rahvuse või alalise elukoha muutmise juhtumil, viimase rahvuse seadus ja tagajärjed *lex domicilii* peavad saama rakenduse pärandile, mis läheb üle seaduse järgi.

Seeprintsipi on enam järjepidevalt viidud läbi Itaalia Tsiviilkoodeksi Artikkel VIII, milline ütleb: „Pärandi all, nagu ka pärandamise korra suhtes, aga ka pärimisõiguse sisu ja korralduse sisemise jõu järgi, valitseb pärandi jätnu rahvuslik seadus, milline ka see vara ei oleks olnud ja kus see ka ei asuks“. Selle määrusega on kooskõlas ka Saksoonia tsiviilkoodeksi Artikkel 17.*).

*)Böhm. Handbuch der internationalen Nachlassbehandlung. Augsb. 1881, § 33.

Prantsusmaal on samuti uusimal ajal märgatav kalduvus juhendada Rooma pärandamise printsipiist ja surnud välismaalase rahvusliku seaduse või legis domicilii rakendamise kasuks tema kinnisvara suhtes, mis asub Prantsusmaal, olles välja öeldud väljapaistvate Prantsuse juristide poolt. Kuid Code civil artikkel 3, § 2 sisaldab määrust, milline tingimusetult ei luba välismaiste seaduste rakendamist kinnisvara suhtes, mis asub prantsusmaa territooriumil**). Saksamaa praktikas kasutati pärandi suhtes, sõltumatult selle koosseisust, pärandaja *lex domicilii****).

***)Renault. De la succession des etrangers en France et des Francais a l'etrangers en France et des Francais a l'etranger (Journal du droit international prive, 1875, t.II, p. 324 et ss.).

„Journal“, t. I, p. 79; t. II., p. 275. 329, 422; t. IV, p. 523; VIII, p. 61, 529 etc.

Haus. Du droit prive qui regit les etrangers en Belgique, p. 224 .

Surville-Arthuys. Cours elementaire, p. 351 et ss.

***)Böhm. Handbuch der internationalen Nachlassbehandlung, S. 19 ff.

Jettel. Inter. Privatrecht, § 19-28.

Kuid peale Saksamaal peale 1 jaanuari 1900 uue Tsiviilkoodeksi kehtima hakkamist rahvusvahelise seaduse mõju päranduse suhtes peab saama üldise tunnustuse kogu Saksamaa Keisririigi piires. Saksamaa alamate pärandamisõigus välismaal ja välismaalaste pärandamisõigus Saksamaal määratletakse nüüdsest nende rahvuslike seadustega (Tsiviilkoodeksi ,Art. 24 ja 25).

Venemaal, Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides, nende riikide piirides asuva kinnisvara suhtes on kohustuslik territoriaalne seadus (*lex rei sitae**)).

*)Venemaa kohtupraktika suhtes Senati kassatsiooni otsus Zaitenko 5. aprillist 1879.a. № 197, ja Jaktsisi 1888.a. Asjas. Austria alama Jaktsisi, kes suri Venemaal, pärandi asjas, andis Senat täiesti õige Venemaa-Austria vahelise 1860.a. kaubandustraktaadi Artikkel XIX tõlgenduse.

Мышь. «Право наследования после иностранцевъ въ России» (Журнал гражд. И уголовного права, книжка VIII, 1887 г.

Мышь.Объ иностранцахъ, стр. 142 и след.

Ивановский. Собрание действующихъ договоров, 1890, т. I, часть II, стр. 85 и след.

Täpsemalt „Venemaal olevate välismaalaste mõisate pärandamise kord, määratletakse üldiste eeskirjadega, milliste põliste alamate suhtes, väljajättudega, mis sätestatud seisuste seadustes“ (ст. 1218, X т.,ч. I Св. Зак.). Üldse kõik „kodanikuõigused ja kohustused, mis seotud isikutega, kelle ei ole alalist elukohta ja ka välismaalaste, vallasvara korraldamisse, määratletakse Keisririigi üldiste seadustega (ст. 1284, X т.,ч. I Св. Зак.).

Kuid nende drakooniliste ((vanaaja Ateena seaduseandja Drakoni järgi, karm , ülirange)) eeskirjade mõju on juba ammu piiratud:

1)Krediidipõhikirja määrusega, mis kehtestas välismaalase rahvusliku seaduse kasutamise peale ta surma temast jäänud vahetult-tulukate piletite, ja

2)Venemaa poolt välisriikidega sõlmitud rahvusvaheliste pärandite väljaandmise konventsioonidega.

Nende konventsioonide jõul rakendatakse surnud välismaalase vallasvara suhtes tema rahvuslikku seadust.

Territoriaalse seaduse rakendamine satub täiesti risti vastu pärandamise õiguse üldiste põhimõtetega ja see võib olla põhjendatud eranditult poliitiliste kaalutlustega. Anglo-Ameerika kohtupraktika paljastab selles küsimuses eriti tähelepanuväärse järjepidevuse: ta ei luba surnud (Inglismaal) välismaalasel jäänud vallasvara suhtes välismaise seaduse rakendamist, kui jutt käib seaduse järgi pärandamisest, kuid ta austab pärandaja tahet, kui see on väljendatud vaimulikus testamendis, isegi ta kinnisvara suhtes, mis asub Inglismaa territooriumil**).

***)Asser. Rapport supplémentaire fait a l'Institut du droit international , Revue de droit international, t. VII, 1876, p. 393 et ss.

Laurent. Droit civil int., t. VI, p. 283.

Laine. Introduction au Droit int. prive, t. II, p. 278 et ss.

Lähtudes ülalpool esitatud üldreeglist, ei ole raske lahendada teisejärgulisi küsimusi, mis puudutavad pärandamisõigust.

Pärand läheb, nagu teada, edasi kahel viisil: testamendi või seaduse alusel. Vaimuliku testamendi suhtes töötati välja järgmised eeskirjad.

Mis puudutab testamendi vormi, siis see määratletakse tavaõiguse alusel: *locus regit actum*, s.t. pärandaja võib koostada testamendi selle riigi seadustega kooskõlas, millises ta asub. Kuid tal on õigus pidada kinni neist testamendi korraldute vormidest, millised on ettekirjutatud tema isamaa seadustega. Selles suhtes on nootarite õigused ja kohustused pandud konsulitele*).

*)Foelix. Droit int. prive, t. I, p. 183, 198, 200, 273.

Laurent. Droit civil international, t. VI, p. 513 et ss.

River. Les successions a cause de mort en Suisse (Revue de droit int., t. IX, p. 239 et ss.).

Savigny. System. Bd. VIII, S. 355.

Bar. Theorie, Bd. II, § 370 u. flg.

Bar, Holtendorff's Rechtsencyklopädie, S. 708.

Fiore. Diritto internazionale privato, § 404 etc.

Asser. Internationales Privatrecht, S. 73 ff.

Venemaa, (ст. 1284- 1079, X т.,ч. I Св. Зак.) ja „Временныхъ правилъ 1868 г. о составлении рускими поданными духовныхъ завещаний за границею» , alusel võivad need olla koostatud selle maa kombe järgi, kus nad kirjutatakse, kohustusliku Venemaa saatkonna või konsulaadi kinnitusega. Kuid need võivad olla koostatud vene seduste järgi nende vene saatkonnas või konsulaadis kinnitamisega**).

***)Мышь. Обь иностранцахъ въ России, стр. 234.

Inglismaa 1870.a. seaduse alusel, vaimulik testament, mis koostatud inglaste poolt välismaal, on kehtiv, kui seda tunnistatakse kohaliku seadusega, või Inglismaa seadusega ja see jääb jõusse isegi pärandaja elukoha või isegi alamluse muutusel***).

***)Westlake. Private Int. Law, § 74 etc.

Phillimore. Private Int. Law, p. 675 etc.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. III, p. 122 et suiv.

Üldse, ei saa eitada vaimuliku testamendi kohustuslikku jõudu, kui see on koostatud endise elukoha seaduste järgi, või teises riigis, kuid mitte selles, kus testamendi koostaja suri. Pärandaja elukoha muutus ei saa omada tagajärjeks varem koostatud vaimuliku testamendi hävimist****).

****)Savigny. System, Bd. VIII, S. 313.

Foelix, loc. Cit., t. I, p. 263: „la valideite instruseque du testament droit etre appreciee d’apres la loi du domicile que testateur avait au moment du deces“.

Testamendi sisu peab olema kooskõlas koostaja isamaise seadusega. Eeldatakse, et testamenti koostades, ta juhindub neist seadustest, millised on temale kõige selgemad. Kuid kohalike seaduste piiravad laused säilitavad jõu: pärandamise korraldused saavad olla niivõrd pärandaja sooviga kooskõlas täidetud, kuivõrd see ei ole testamendi täitmise koha seaduste vastane (*lex fori*), või kinnisvara asupaiga seadustega (*lex rei sitae*).

1875-1879 .a. vaadeldi Prantsusmaal kohtukorras endise vene kaupmehe Garfunkeli vaimuliku testamendi asja, kes astus Prantsusmaa alamlusse. Viie miljonilise varanduse ta jättis eluaegseks kasutamiseks oma teisele naisele, aga Revekka Rabinovitsi omandiks, keda ta nimetas testamendis tütreks ja Polina V., keda nimetati kasutütreks. Abikaasa ja Polina V. vaidlustasid Rabinovitsi õiguse pidada end seaduslikuks tütreks ja tõestasid selle sünni ebaseaduslikkust. Selle asja pärandaja esimeses elukohas, Minski kubermangus, uurimise tulemusel selgus, et Garfunkel abiellus 1818.a. ja sellest abielust sündis 1820.a. tütar Revekka, kes hiljem laks Rabinovitsile mehele. 1827.a. Garfunkel lahutas esimesest naisest ja abiellus varsti teistkordselt. Teise naise palvel ta lapsendas tema alaealise õe, kes hiljem abiellus V-ga. Naiseõe lapsendamiseks pidi Garfunkel tegema vaeväite, et temal ei ole seaduslikke lapsi. Prantsuse kohus, käsitledes kõiki selle asja asjaolusid ja pidades silmas sellese puutuvaid vene seadusi, otsustas:

1)Polina V lapsendamine on kehtetu, sest et see oli tehtud vene seadusi rikkudes, lapse mitteomamise ja pärija puudumise kohta valet väites Peterburi kohtuametkonnas.

2)Garfunkeli, kui Prantsusmaa alama, lesk, võib pärandada peale teda vaid sel määral, kuivõrd seda lubatakse prantsuse seadustega, ja

3)Rebekka Rabinovits on seaduslik tütar ja ainus Granfunkeli seaduslik pärija*).

*)Gazette des Tribunaux du 15 mars 1879.

Seaduse järgi pärandamise suhtes kehtib ülalpool esitatud üldine reegel, et see pärand määratletakse pärijaa rahvusliku seadusega, nende piirangutega, millised on ülalpool esitatud.

Üpris huvitav on inglise-india alama Moudzari Mogumano Vokatrio, kes suri 1833.a., jätmata järele mitte mingit vaimulikku testamenti. Temast jäi Venemaale maha suur pärandus, millele esitasid pretensiooni vend ja vennalapsed Indiast ja mille oleks pidanud välja antama ühele vennalastest. Kuid pärijate vahel puhkes nende pärijaks oleku suhtes vaidlus. 1837.a. anti Kõigekõrgema korraldusega „Astrahani India Ühingule küsimuse lahendamise ülesanne, et selgitada välja see, kui-võrd ilmunud pärijatel on õigusi ja kellele pärand välja anda“. 1841.a. kogu pärand, olles enam kui miljon rubla, pidi saama Gemrad Vokatrio, üks vennapoegadest. Saanud

riigikassast vaid osa pärandit kätte, Gemrad suri. 1861. a. palus Inglismaa valitsus ülejäänud Vikatrio suuremat pärandi osa väljamaksmist, et ta võiks kõik kapitalid ja rahad Indiasse saata, kus kohalikud võimud saaksid need välja anda „riigi kohalike seaduste ja tavade järgi“. Inglismaa valitsusele vastati, et ст. 1537, X т., ч. I Св. Зак. Järgi on alles jäänud kapitalid antud Hoolekande juhatusele ja et need varad on kuulutatud vaibevaraks. 1877. a. Valitsev Senati esimene üldkoosoleks lükkas kaebuse tagasi, mis oli esitatud Kõigekõrgema nimel, komisjoni poolt ja tunnistas selle pärandi riigikassa kasuks võtmise seaduslikuks, sel alusel, et pärijad ise ei selgitanud välja oma õigusi ja lasksid mööda tähtajad, mis olid seatud vene seadustega avanenud pärandi suhtes. Selle asja aasta-kümnete pikkuse menetlemise kestel, vene kohtuametkond ei eitanud Vikatrio pärijate õigust tõestada oma õigusi pärija rahvuslike seaduste alusel, s. t. India seaduste alusel*).

*)Из дель Архива Министерства Иностранных Дель.

Rahvusvahelise õiguse instituut võttis oma rahvusvahelise konventsiooni kavasa järgmise otsuse, mis puutub pärandamisõigusesse:

Kava Artikkel VII on sätestatud, et kõik pärand määratletakse pärandajate isamaaliste seaduste järgi või siis *legis domicilii* alusel, ükskõik, millistest varadest see koosneb. Artikkel VIII alusel, välismaiseid seadusi, isamaa või elukohajärgseid pärandi suhtes arvesse ei võeta, „kui nad on vasturääkivuses (kohalikule) avalikule õigusele või ühiskondlikule korrale“.

1893, 1894, 1900 ja 1904. a. Haagi konverentsidel ütles suur osa Euroopa riikide delegaatidest selle poolt, et kogu pärand allutada pärandaja rahvuslikule seadusele.. „Lõppprotokollis“ on öeldud: „Pärand kuulub surnu rahvusliku seaduse mõjusfääri“. Selle-sama seadusega määratletakse tema võime pärandada oma vara. Vaimulikud testamendid peavad rahuldama, vormi suhtes, või pärandaja rahvuslike seaduste, või teostamise koha seadustele. Surnu, või pärandaja rahvuslik seadus on selle riigi seadus, millise juurde ta kuulus surma hetkel (V, art. 1 – 12). Sellised on Haagi konverentsi määrused, millised, kahtlemata, üpris edukalt väljendavad tsiviliseeritud rahvaste õigusteadvust, kuid milliste ellu viimine nõuab enamiku kaasaegsete riikide kehtivate tsiviilseaduste olulist muutmist. Viimasel, 1904. a. Haagi konverentsil ilmnis täielikult, kuivõrd raske on lubada kasutada välisriikide seadusi pärandiõiguse määratlemisele eriti kinnisvarade puhul. Paljud riigid, mis võtsid 1900. a vastu selle printsipi, hakkasid 1904. a. nõudma selle põhimõtte praktikas kasutamist piirama.

Rahvusvahelistel konverentsidel, mis sõlmitud välismaalaste pärandi suhtes, valitsevad üldse need samad vaated, millised seni püsisid enamik riikide kohtupraktikas. Pärandus jaotatakse siin kahte ossa: vallasvara, milline allub isamaalistele pärimisseadustele ja kinnisvara, millise suhtes rakendatakse *lex rei sitae*.

Viitame täpsemalt konventsioonidele, mis sõlmitud 1864. a. Venemaa ja Saksoonia vahel; 1874. a. Prantsusmaa ja Saksamaaga; 1875. a. Itaaliaga; 1876. a. Hispaaniaga; 1889. a. Rootsi ja Norraga, ja 1880. a. Inglismaaga: varade, mis jäid järele meremeeste surma, väljaandmisest. Vaid hädatarvilik on märkida, et erandlikult riikide alamate suhtes, millistega Venemaa sõlmis spetsiaalsed pärandamise konventsioonid, tuleb nende rahvuslikku seadust austada vallasvarade, mis jäid alles peale nende surma, suhtes. Järelikult, vaid Saksamaa, Itaalia, Hispaania, Prantsusmaa, Rootsi ja Inglismaa konsulitel või diplomaatilistel agentidel on õigus nõuda vene võimudelt asjade ja kapitalide väljaandmist, mis jäid peale surma Venemaale kaasmaalastest, selle arvestusega, et pärijate õigused olid määratletud pärijate rahvuslike seaduste järgi. Teiste riikide alamate kes surid Venemaal vallas ja kinnisvarade suhtes, peab kasutama eranditult Venemaa seadusi. Selline asjade olukord on täiesti vastupidine Lääne-Euroopa riikide teooriale ja praktikale, kuid sellel on meil käesoleval ajal positiivse seadusandluse sanktsioon, milline ei saa täielikkui rakendust vaid ülalpool nimetatud riikide alamate suhtes.

Teised Lääne-Euroopa riigid sõlmisid samuti rahvusvahelisi pärandamise lepinguid ja need määratlevad täiesti üksikasjalikult ja täpsemalt rahvuslike või kohalike, avanenud päranduste pärandamise seaduste rakendamise korda. Siia puutuvad traktaadid, mis sõlmitud 1871. a. Saksamaa

ja Ameerika Ühendriikide vahel, 1872.a. Hispaaniaga; 1872.a. Itaaliaga, 1869.a. Prantsusmaaga ja Šveitsiga jne.*).

*)Staudinger. Sammlung von Staatsverträgen des Deutschen Reiches, S. 215 ff.

Neumann. Recueil des traites, Nouv Suite, t. VII, p. 535, 677; t. VIII, p. 23.

Böhm. Handbuch der internationalen Nachlassbehandlung, S. 57 ff.

Starr. Die Behandlung des Nachlasses der Ausländer in Oesterreich. Wien 1873 .

Brocher. Commentaire pratique et theorique du Traite franco-suisse du 15 juin 1869. Genove 1879.

Konventsioonides määratletakse, et välismaalase, lepingupoolte alama surma juhtumil, kohalikud võimud peavad võtma viivitamatult vastavaid meetmeid peale ta surma alles jäänud vara kaitsmiseks ja teavitama sellest vastavat konsulaati, kes osaleb eriti vallasvara kaitsmisel avaraid õigusi. Konsul võib nõuda alles jäänud vallasvara väljaandmist ja tal on selle korraldamise õigus, vastutades mitte kohaliku võimu, vaid teda nimetanud valitsuse ees ja oma seaduste järgi. Vallasvara väljaandmisest võib keelduda vaid territoriaalse alama võlgade tõttu, millised rahuldatakse siis kohtu kaudu kohalike võimude poolt alles jäänud vara realiseerimisest saadud rahadega. Konsul peab siis võtma samuti kõik meetmed, et säiluks välismaalasele kuulunud kinnisvara, kuid ta peab selles suhtes arvestama kohalike seadustega, millistega reguleeritakse ka kinnisvara pärandamise õigus ise. Äärmisel juhul, vene konventsioonides *lex rei sitae* esitatakse, kui tingimusetu reegel peale välismaalaste surma Venemaa piires asuva kinnisvara suhtes.

Pidades silmas nende lepingute täpset mõtet, on käesoleval ajal mõeldamatud tõsised arusaamatused kohalike võimude õiguste suhtes vara kaitsmisel, mis jäi järele surnud välisriiklasest. Endisel ajal olid tõsised kokkupõrked täiesti loomulikud. Vaat näide. 1745.a. suri Hamburgis vene admiral, krahv Golovip. Hamburgi magistraat korraldas viivitamatult kõikide lahkunu asjade pitseerimise. Kuid vene resident ei lubanud magistraadi saadetud ametnikke ligi, kihutas mnad majast välja ja ähvardas peksta anda, kui nad tagasi tulevad. Hamburgi võimud kaebasid residentide tegevuse peale Venemaa valitsusele. Kantsler krahv Bestuzev-Rjumin ei õigustanud residentide teguviisi, kuid viimane leidis samuti, et Hamburgi magistraat ei oleks pidanud Golovini asjade pitseerimise asuma, enne, kui oleksid oma kavatsustest vene residentidele teatanud. Kuid ta soovitas asja unustada ja leppida ära, mida ka tehti*).

*)Из дель Московскаго Главнаго Архива Министерства Иностранныхъ Дель.

Lõpuks, jääb veel lisada, et igasugused lõivud ja maksud, mis võetakse pärandi avamisel, ei tohi olla kahekordselt võetud vaid sellel alusel, et se oli avanenud teise riigi piires. Järelikult, et kui vene alama, kes suri Inglismaal, päranduselt võetakse pärandimaksu või spetsiaalset maksu inglise võimude poolt, siis oleks ebaõiglane sedasama maksu veel vene seaduste alusel.

По 1889 указу Перваго Департамента Прав. Сената, välismaal surnud vene alama päranduselt võetud maksu isegi siis, kui see on samalt varalt välismaa valitsuse poolt juba võetud. Peale selle, meie valitsuse 1894.a. korraldusega, võetakse Venemaal surnud välisriiklasest varalt pärandimaks. Vara välismaa konsulile üleandmise juures peab viibima Rahandusministeeriumi ametnik ja pärandimaks peab olema makstud 6 kuu kestel.

Kuid iseenesest mõistetav, et maksud ja lõivud, milliseid võetakse kohaliku võimu poolt igasuguse toimingu eest, ei tohi olla segi aetud spetsiaalselt avanevalt pärandi võetava maksuga. Vaid repesaalide kujul kahekordselt võetav pärandimaks võinuks olla õigustatud*). Venemaa poolt välisriikidega sõlmitud pärandi väljaandmise konventsioon ei lahenda, kahjuks, seda üpris olulist küsimust.

*)Pärandimaksu võtmise küsimuses erinevates riikides loe artiklit:

Cambuzat, „Bulletin de la Societe de la legislation comparee“, 1889, № 5. p. 486 et ss.
Bar. Theorie, Bd. I, S. 325 flg.

VIII. Asjaõigus.

Artikkel 77. Seaduste rakendamine vallas- ja kinnisvaradele, mis asuvad välismaa territooriumil või mis kuuluvad välismaalastele, määratleti kuni viimase ajani statuutide teooria, s.t. kinnisvarade suhtes rakendati *lex rei sitae*, vallasvarale – *lex domicilii*, reegli järgi : *mobilia ossibus inhaerent etc.* **).

Need seisukohad töötati välja sajandite kestel ja läksid paljudesse seadusandlustesse.

Vene Semski seadustikus (sisejuhatuse Artikkel 28), Austria seadustikus (Artikkel 300) aga ka uues Itaalia Tsiviilkoodeksis (artikkel 7.) on laused, millistega kooskõlas õigused vallasasjadele määratletakse nende omaniku seadustega (rahvuslikud või elukohajärgsed).

Code civil, Artikkel 2 sõnab: „Les immeubles, meme ceux poseses par des etrangers sont regis par loi francaise“.

Anglo-Ameerika praktikas põhimõte *legis rei sitae* kinnisvara suhtes omab tavaõiguse jõudu.

**)Foelix. Droit int. prive, t.I, § 61 et ss.
Masse. Droit commercial, t. I, p. 450 et ss.
Laurent. Droit civil int., t. VII, 362 et ss.
Phillimore. Private Int. Law, p. 447 etc.
Westlake. Private Int. Law, p. 154 etc.
Story. Conflict. Of Laws, p. 474 etc.
Dudley Field. International Code, § 571.
Bar. Theorie, Bd. I, S. 5936 flg.
Bar.Lehrbuch, § 29, 30.

Kuid statuutide teooria, nagu öeldud ülalpool, kutsub praktikas esile palju arusaamatusi.

Tegelikult, kui räägitakse, et vallasvara suhtes peab saama rakenduse omaniku elukoha seadus, kuid seejuures unustatakse, et tavaliselt on kohtuvaidluse asjaks nimelt küsimus sellest, keda lugeda asja omanikuks. Küsitakse: kas peab rakendama faktilise valdaja, või omaniku seadust? Seejärel, kuidas määratleda *lex domicilii*, kui domicilium ise esineb paljudel juhtudel täiesti väljaselgitamatuks?

Pidades silmas statuutide teooria puudujääke, mõned juristid leiavad võimalikuks allutada vallasvara kohtuasja lahendamise koha seadustele (*leges fori**)).

*)Schmid. Herrschaft der Gesetze, AS. 59.

Donle. Das Fremdenrecht und die Lehre des internationalen Sachenrechts mit Berücksichtigung der geltenden Codificationen. (Archiv für öffentl. Recht, Bd. VIII, S. 249 etc).
Surville-Arthuys, Cours, p. 180-199.

Kuid see arvamus, seada õigused asjale sõltumusse puhtalt juhuslikust asjaolust, hagi esitamise kohast, silmapaistvaid pooldajaid ei leidnud. Ta, ilmselgelt, ajab segi kaks erinevat küsimust: materiaalse õiguse ja kohtualluvuse küsimust.

Õigeaks tuleb tunnistada Savigny arvamus. Asjaõigus – räägib ta- on olemuselt üks ja peab seepärast olema määratletud ühe seadusega, aga kuna ta oma olemuselt kisub end selle koha poole, kus asi asub, siis nii vallas- kui kinnisasjade suhtes peab leidma kasutust ühtmoodi nende asupaiga seadus – *lex rei sitae***).

**)Savigny. System, Bd. VIII, S. 171 ff.

Wächter im Archiv für civilistische Praxis, Bd. XXV, S. 38 ff.
Bar. Loc. Cit., Bd. I, § 220 etc.
Asser. Internationales Privatrecht, S. 53.
Brocher. Cours du droit int. prive, t. I, p. 117, 382 ff.
Täiesti ebaõigelt mõistis Savigny d'aga Laurent. Droit civil int., t. VII, p. 363.

Savigny teooria kohalike seaduste rahvusvahelisest kehtivusest, mis puutub asjaõigusesse, valitseb käesoleval ajal Saksamaa kirjanduses ning kohtupraktikas. Kuid teistes riikides kasutatakse veel statuutide teooria krediiti.

Savigny poolt esitatud põhimõtte rakendamisel võidakse, siiski, kohata erisuguseid raskusi, millised peab silmas pidama, et mitte eksitusse langeda ega tõmmada etteheiteid reeglile enesele.

1) Iga kohus, milline otsib seadust, millisega määratletakse vaidlusalune asjaõigus, ei tohi silmist lasta üldist tsiviilõiguse mõistet peamistest ja kõrvalistest (lisadest) asjadest; vallas- ja kinnisasjadest, jagatavatest ja mittejagatavatest jne.

Pidades silmas seda, et peamise asja saatus määrab alati oma lisade saatus, siis kohus rakendab viimaste suhtes seadust, milline määratleb peamise asja, kuigi see ei olnud kõrvalise asja faktilise asukoha seadus. On samuti teada, et erinevad seadusandlused loevad liikumatuteks sellised asjad, millised oma olemuselt ei oma ega puutu teiste seadusandlustega vallasasjade järku. Küsimuse jaotamisel, kas antud asi moodustab vallasasja või kinnisasja, peab juhinduma asja asukoha seadusest.

2) Ei ole *legis rei sitae* vasturääkivuses see asjaolu, et omandiõiguse eksisteerimine võib olla määratletud ühe riigi seadustega, juriidilised tagajärjed, millisest temast tulenevad ja õiguse teostamine – teise seadustega.

Üldse selle koha seadused, kus asi asus õiguse tekkimise momendil või õiguse seadnud juriidilise tehingu sooritamise hetkest, hakkavad määratlema antud vaidlustatud asjaõiguse eksisteerimist, kuigi vaidluse ajal asi asus kohtuasja lahendamise kohas ja sellele vaidlustatud õiguse asja soetamine ei rahuldanud selle koha seadusi. Kuid seaduslikult soetatud õiguse teostamine asjadele määratakse selle asja faktilise asukoha seadusega*).

*) Brocher. Cours, t. I, p. 393 et ss.
Westlake. Private Int. Law, § 141, 143.
Dudley Field. International Code, § 583.
Asser. Internationales Privatrecht, S. 56.

3) Asja faktilise asukoha seadusega hakatakse määratlema samuti igasugust uut selle juurde soetatud õigust ja selle muutmist.

4) Lepingud, milliste asjaks on vallasasjad, alluvad suhteliselt reegli vormile: *locus regit actum*; nende sisu arutatakse võlaõiguse üldisel alusel. Seepärast selliste lepingute tõlgendamisel võib saada rakenduse kontraagentide *lex domicilii*, kui ei ole kahtlust, et viimane, sõlmides lepingu, pidasid silmas oma elukoha või rahvuslikke seadusi*).

*) Bar. Internationales Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädie, S. 692),
Bar. Theorie, s. 615 flg.

IX. Kohustuste õigus.

Artikkel 78. Võlaõiguse suur tähendus rahvusvahelistes suhetes on mõistetav sellest, et kogu rahvusvaheline liikumine, eriti kaubakäive, toimub erinevate riikide alamate vaheliste kõige erisugusemate tehingute ja kokkulepete sõlmimise teel. Siit on näha, kuivõrd oluline on kõrvaldada igasugune kahtlus seaduse suhtes, milline saab rakenduse antud võlaõiguse puhul, mis tekib rahvusvahelises käibes ja millise alusel ta igal juhtumil lahendatakse.

Seejuures, tegelikult, see on rahvusvahelises eraõiguses kõige vaieldavam asi, millise suhtes nagu teaduses, aga ka seadusandlustes ning kohtupraktikas eksisteerivad äärmiselt erisugused ja vasturääkivad määratlused.

Me püüame välja selgitada peamised juhtivad laused, mis puudutavad:

- 1) kohustuste formaalseid tingimusi ja
- 2) tehingute, mis sõlmitud või teostatud erinevate riikide seadusandluste mõjul, sisu ennast.

a) Kohustuste formaalne külg. Akti või lepingu vorm loetakse kehtivaks kõigis riikides, kui see on kooskõlas tehingu sooritamise koha seadustega (*lex loci contractus, locus regit actum*. See reegel on sellise tasemeni üldtunnustatud, et, nagu me juba ütlesime, omab rahvusvahelise eraõiguse tavaõiguse jõudu.

Selle reegli selgituseks, lubavad mõned juristid kontraagentide vabatahtlikku fiktsiooni riigi seadustele, kus tehing sooritatakse*).

*) Savigny. System, Bd. VIII, S. 349 ff.

Wächter im Archiv für civil. Praxis. Bd. XXV, S. 406 ff.

Asser. Int. Privatrecht, S. 32.

Bar. Theorie, Bd. II, S. 3 flg.

Story. Conflict of laws, § 261.

Kuid vaevu on see põhjanev, kuna asjaolud mõnikord sunnivad järgima kohalikke seadusi. Nimetatud reegli rakendamine õigustatakse piisavalt mugavustega ja poolte kasudega, mis esinevad asjaoludena. Kohalikud seadused on neil käepärast ja paistavad enam kättesaadavad.

Reegel *locus regit actum* puutub eranditult aktide sooritamise vormidesse ja rituaalidesse, levimata kohustuste sisemise jõu tingimustesse, nii nagu näiteks, poolte teovõime, vanemate või hooldajate nõusoleku nõue jne., kuna neid tingimusi ei saa tunnistada aktide või lepingute formaalsusteks; nad puutuvad kohustuse sisu ja määratletakse või kas poolte rahvuslike seadustega või siis asja asukoha seaduste järgi jne.

Pidades silmas seda, et käsitletava reegli rakendamine on esile kutsutud poolte mugavuste ja kasuga, ei saa sellele ikkagi anda tingimusetut kohustavat jõudu, s.t. nõuda, et pooled kõikides tingimustes juhinduksid kohaliku seadusega kehtestatud tehingute vormidest. Kontragentide mugavus ja kasu võivad teatud juhtudel, sundida eelistama teisi seadusi, näiteks., rahvuslikke ja ei ole mingit alust keelata nende kasutamist, kui see on vaid faktiliselt ja juriidiliselt võimalik. Reegel, *locus regit actum* eksisteerib rahvusvaheliste suhete kergendamise jaoks ja seepärast selle kasutamisele tuleb vaadata, kui poolte fakultatiivsele õigusele**).

**) Laurent. Droit civil international, t. II, p. 417 et ss.

Pasquale Fiore. Diritto internazionale private, p. 410 e seg.

Esperson. Il principio di nazionalita applicato alle relazioni civili internazionali, p. 112 e seg.

Kuid, teisest küljest, ei ole kahtlust, et kui kontragentid sõitsid välismaale, et seal lepingut sõlmida, mis ei ole lubatud tema rahvuslike seadustega, siis sellisel juhtumil *reegel locus regit actum* ei saa omada kohustuslikku jõudu. Selle reegli ülesandeks ei ole poolte poolsete seaduslike

kohustuste rikkumise lihtsustamine*).

*)Foelix. Droit int. prive, t. I, § 82.

Laurent. Droit civil int., t. II, p. 432.

Westlake. Private Int. Law, § 203, p. 238.

Mõnikord sellest reeglist mittekinnipidamist peetakse isegi hädavajalikuks. Asi on selles, et mitte alati ei ole võimalik täpselt öelda, millise riigi territooriumil tehing sõlmiti. Lepingu võib sõlmida raudteevagunis, reisil, millisel mõne tunni jooksul sõidetakse mitmest riigist läbi. Kohustused võivad olla sõlmitud äraolijate poolt, kirjade või telegramide teel. Neil juhtudel ei ole mitte ainult raske määratleda, millisel territooriumil tegelikult tehing sõlmiti, kuid ei ole mitte mingit juriidilist alust seada sellistes tingimustes sõlmitud juriidilist tehingut erandlikult sõltuvusse riigi seadustest, millisel see juhuslikult tekkis, sõltumatult kontraagentide igasugusest neist juhindumise kavatsusest. Sellistel juhtudel on kohustavaks jõuks hädavajalik, et ta rahuldaks formaalsetele tingimustele, mis kehtivad mõlemate kontragentide riikides**).

***)Bar. Theorie, Bd. II, S. 7 flg.

Laurent. Droit civil international, t. VII, § 434, § 447.

Reegel *locus regit actum* kinnitatakse mõningate seadusandjate poolt seda järgitakse ka praktikas. Kuivõrd see reegel omab üldtunnustatud aluse iseloomu, on näha 1893.a. Haagi konverentsi aruteludest, mis puudutavad rahvusvahelist eraõigust. Kõik konverentsi liikmed tunnistasid seda alust niivõrd ümberlukkamatuks, et ei pidanud seda konverentsi poolt koostatud „lõpp-protokolli“ vajalikuks võtta.

Itaalia Tsiviilkoodeksi Artikkel 9 alusel „elavate isikute ja viimase tahte aktide välised aktide vormid määratletakse selle koha seadustega, kus need on tehtud. Muide, kontragentid võivad samuti jälgida nende rahvusliku seaduse vorme, ainult, et nad oleksid kõigile pooltele ühiseid*.

*)Selle artikli ajaloolist päritolu vaata: Lomonaco-Trattato di diritto civile internatzionale, p. 192 e seg.

Pasquale Fiore. Diritto internazionale privato, p. 416.

Vene Tsiviilkoodeksi Artikkel 707, on sätestatud: „Lepingud ja aktid, mis sõlmitud väismaal, arutatakse selle riigi seaduste alusel, millise piirides need sõlmiti ja neid tunnistatakse tegelikeks, kui neis sõlmitud tehing ei ole ühiskondliku korra vastane ja ei ole Keisririigi seadustega keelatud“.

Code civil laused, sarnaselt ülaltoodutele, tõsi, ei ole, kuid koodeksi kavas see eksisteeris ja see oli sealt maha tõmmatud vaid seetõttu, et ei puutunud territoriaalsesse õigusesse**).

***)Merlin. Repertoire, t. XVIII, p. 446 et ss.

Foelix. Droit int. prive. t. I, § 85.

Demolombe. Cours de Code Napoleon, t. I, p. 117.

Haus. Du droit prive qui regit les etrangers en Belgique, p. 245.

Duguet. Des conflits de legislation relatifs a la forme des actes civiles. Paris 1882.

Praktikas tunnustatakse ka Prantsusmaa kohtutes reeglit *locus regit actum*, nagu ka Anglo-Ameerika kohtupraktikaski***).

***)Burge. Commentaries on colonial and foreign laws generally and in their conflict with each other and with the law of England. London 1838, t. I, p. 26 etc.; t. IV, p. 581 etc.

Phillimore. Private International Law, p. 505, § 648.

Story. Loc. Cit., §242.

Teisest küljest, rahvuslike seaduste rakendamine võõral territooriumil sõlmitud tehingute vormidele, sai viimasel ajal üpris täpse määratluse konsulaarkonventsioonides, neis artiklites, millised määratlevad konsulite notariaalseid õigusi.

Sellised on 1876.a. Venemaa ja Hispaania, Saksamaa ja Ameerika Ühendriikide j.t. riikide vahel sõlmitud konventsioonide määrused. Vene-Hispaania 1876.a. konventsiooni Artikkel 9 sõnab: ... konsulid „võivad võtta ilmumisel ja jõustamisel, nootaritena ning nende maade seaduste alusel:

1)kaasmaalaste testamendid ja igaugused teised notariaalsed aktid, neid puudutavad, nende hulgas ka igasuguseid lepingud (erandiks need, millised määratlevad omandiõiguse kinnisvarale),
2)igasugused aktid, mis sõlmitud kaasmaalaste või igasuguste isikute poolt, kes välismaal asuvad, või isegi pärismaalastest alamate vahel, kui vaid need aktid puutuvad eranditult asjadesse ja neisse asjadesse, mis asuvad või mis tulevad teostada riigi piires, millisesse konsul kuulub“.

Sellel alusel Venemaa alamad, kes asudes Venemaal, soovivad omavahel lepingut sõlmida, millise täitmine peab järgnema Hispaanias, võivad olla tunnistatud tema Hispaania konsulaadis ja formaalsest küljest sellist lepingut hakatakse lugema seaduslikuks, kuigi selle sõlmimine on vasturääkivuses reeglina *locus regit actum*.

Konsulaarkonventsioonides, mis sõlmitud teiste riikide vahel, lubatakse sooritada poolte konsulaatides vastastikku isegi lepinguid, milliste asjaks on kinnisvara*).

*)Vaata, näiteks, konsulaarkonventsiooni, mis sõlmitud Saksamaa ja Itaalia vahel 1872.a. (Artikkel 10); Austria-Ungari ja Itaalia vahel 1874.a.(art 11). Teistsugne vaade eksisteeris möödunud sajandil Venemaal konsulite notariaalsete õiguste suhtes. Вt.указъ отъ 27 августа 1782 «о запрещении консуламъ иностранныхъ державъ принимать и записывать у себя обязательства между иностранными и русскими поданными» (Полное Собр. Зак. № 15499).

Vaata ülalpoolt art. 23 ((konsulite õigustest)).

b)Kohustuste olemus. Käesoleval ajal ei saa öelda, et mingi õigustest, mis esitatud juristide poolt, et määratleda välismaa seaduste mõju kohustuste sisu suhtes, tunnistati eranditult valitsevateks, sedavõrd on nad eripärased ja neist igauks tugineb kas positiivsele seadusele või mingi riigi kohtupraktikale, või, lõpuks, küsimust tundmaõppinud isiku autoriteetsel nimele.

Viitame järgmistele peamistele arvamustele, mis selles suhtes eksisteerivad:

1)Väljendatakse arvamust, et kohustuste materiaalne külg, milline lubab erinevate seaduste kasutamist, peab olema määratletud hagi esitamise koha seaduste järgi (*leges fori*). Seda vaadet kaitsevad: Reinhold Schmid ja osalt ka Inglismaa ja Ameerika juristid; kuid üldiselt ei ole tal palju pooldajaid. Selle teaduslik väärtus on enam, kui kahtlane, sest ta seab kohustuse olemuse sõltuvusse puhtalt juhuslikust faktist – hagi esitamisse ühes või teises riigis. Sellise vaate otseseks tulemuseks oleks kontragentil võimalik oma suva järgi valida kohtuasja lehendamise koht ja muidugi, omades sellist õigust, ta valib sellise riigi kohtu, millise seadused, asjaolude poolest, vastavad enam tema huvidele*).

*)Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 73.

Phillimore. Private Int. Law. p. 540.

2)Eelmisest arvamusest põhjanevam on see, millise järgi tunnistatakse määravaks kohustuse teostamise koha seadust (*lex loci contractus, locus regit actum*). See aramus valitseb Prantsusmaa, Itaalia ja Anglo-Ameerika kohtupraktikas ja uusimatest rahvusvahelise eraõiguse

uurijatest leidsid endale selle kaitsja Laurendis, kes, muide, püütakse seada esimesele plaanile kontragentide autonoomia printsiibi viidata seadusele, millist tuleks rakendada**).

**)Foelix. Droit. Int. prive, t. I, p. 223 et ss.
Masse. Droit commercial, t. I, p. 463 et ss.
Westlake. Private Int. Law. § 201, 202.
Foote. Private International Jurisprudence, p. 249 etc.
Story. Conflict of Laws, § 280 etc.
Lawrence-Wheaton. Commentaire. t. III, p. 269.
Dydley-Field. International Code. §602.
Pasquale Fiore. Diritto internazionale private, p. 330, §239 etc.
Lomonaco-Trattato di diritto civile internazionale, p. 157 e seg.
Laurent. Droit civil international, t. VII, p. 516 et ss.

Ta lähtub sellest eeldusest, et seadus, millest jutt käib, on pooltele enam tuttav ja et kohustuse sisu suhtes ta allub temale vabatahtlikult, nagu alluvad temale ka kohustuse vormi suhtes.

Selles vastu võib õiglaselt vastu väita, et tehingu sõlmimise kohaks on tihti juhuslik, ühe või teise riigi territoorium, nii näiteks, sel juhtumil, kui kohustus sõlmitakse reisil olles. Mõnikord ei saa määratleda, millisel territooriumil kokkulepe sõlmiti, kui näiteks, see toimus raudteevagunis. Ei saa juhinduda märgitud reeglist samuti sel juhtumil, kui see kohustus võeti posti või telegraafi vahendusel. Lõpuks, teatud juhtudel kohustuse olemuse allutamine reeglile *locus regit actum* kujutab ilmseks vägivallaks kontragentide tahte üle. Kui kohustuse sõlmivad ühe ja sama riigi alamad või isikud kellel on üks ja sama alaline elukoht, siis pigem võib eeldada, et nad pidasid silmas kodumaiseid seadusi või *lex domicilii*.

Kohustuse võtmise koha seaduse rakendamise kasuks võib tuua ainult üht kaalutlust, et selle viisiga kogu kohustust, nagu selle formaalset, nagu ka materiaalselt külg, hakatakse arutama ühe ja sama riigi seaduste järgi ja järelikult, korraga kõrvaldatakse kõik vasturääkivused ja vaidlused, millised tekivad pidevalt rahvusvahelise era võlaõiguse valdkonnas.

3) Täiesti teises mõttes lahendab küsimuse Savigny. Tema arvates, iga kohustus, oma olemuselt, tõmbab selle koha seaduste poole, kus ta peab olema täide viidud. Selles suhtes ainult kohustuse täitmise koha seadused (*forum contractus*) võivad määratleda vastastikuseid suhteid kontragentide, kreditori ja deebitori vahel.

See arvamus omab palju pooldajaid, eriti Saksamaa juriidilises kirjanduses, kuid mitte vähem ka vastaseid*).

*)Savigny. System des hentigen Römischen Rechts, Bd. VIII, S. 246 ff.
Gerber. System des Deutschen Privatrechts, Lpz. 1870, Aufl. S. 76.
Westlake. Privat Intern. Law, p. 234.
contra: Wächter im Archiv für civilistische Praxis. Bd. XXV, S. 42 ff.
Thöl. Einleitung in das Deutsche Privatrecht, § 863.
Bar. Theorie, Bd. II, S. 10.
Laurent. Droit civil int, t. II, p. 409.

Tõesti, on igasuguseid aluseid Savigny vaatega mittenõustumiseks. Kas saab siis lepingu sisu seada erandlikku sõltuvusse selle teostamise koha seadustest? Kui, näiteks, kaks venelast sõlmisid Venemaal lepingu, millist tuli täita Inglismaal, siis miks mõelda, et nad pidasid silmas inglise, ega mitte vene seadusi?

Näidet, mis toodud Bari poolt Savigny arvamusel ümberlõkkamiseks, ei saa lugeda edukaks. Bar räägib, et järgides Savigny teooriat, tuleb eeldada, et kaks Hamburgi kaupmeest, kes sõlmisid omavahel teatud kaupade ühte Hiina sadamasse tarnimise kontrakti, soovides alluda Hiina seadustele, millistest neil polnud aga mingit aimu! Kuid Bar unustab, et Hiinas kuuluvad

eurooplased oma konsulite jurisdiktsiooni alla*).

*)Bar. Internationales Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädie, S. 695). Sellest veast saab Bar aru alles oma „Theorie“ Bd. II, S. 11, Ammerkung 11.

Edasi, oletame, et kohustus, poolte nõusolekul, peab olema kasutatud erinevate riikide osades. Siis, reegli alusel, mis püstitatud Savigny poolt, hakatakse kohustuse suhtes rakendama kõigi nende riikide seadusi, kuid need võivad olla teineteisele vasturääkivad ja võivad tekitada vaidlusi selle asemel, et aitata kaasa kontragentide tegeliku tahte väljaselgitamisele. Savigny teooriast tuleneb: kui palju erinevaid täitmise kohti, seda enam erinevaid seadusandlusi, millised peavad saama rakenduse ühe ja sama kohutuse suhtes.

Ei ole samuti mitte mingit alust lähtuda selles küsimuses sellest oletusest, et justkui kontragentid, sõlmides lepingut, nõustusid vabatahtlikult alluma selle täitmise koha seadustele. Sellise „vabatahtliku allumise“, nagu seda mõtleb Savigny, tegelikkuses tihti ei juhtu, ja pooled on kohustatud alluma, suuremal või vähemal määral, selle koha seadustele, millises peab toimuma kohustuse täitmine.

Savigny, nähtavasti, ajab segamini kaks täiesti erinevat mõistet: vormi või täitmise kuju ning kohustuse enda. Kohustuse täitmise kord ja viis sõltuvad tegelikult selle riigi seadustest, kus peab täitmine aset leidma, näiteks, raha liik, millises peab toimuma maksmine, asjade mõõt ja kaal jne. Kuid sellest ei tulene, et kohustus olemuselt oleks läbi arutatud selle täitmise koha seaduste põhjal.

4)Viimasel ajal leidis palju poolehoidjaid, eriti saksa kirjanduses, teooria, millisega kooskõlas deebitori *lex domicilii* peab olema määratletud kohustuse sisu, sellel alusel, et nimelt selle isiku tegevus moodustab kogu kohustuse sisu ja et tema seadused parimal viisil tagavad lepingu täitmise. Kui kohustus on kahepoolne, siis peavad olema arvesse võetud mõlemate kontragentide seadused.

Seda arvamust arendab Bar ja seda kaitsevad Thöl, Roth, Bekker ja paljud teised *). Ainiti, ka tema vastu võib tuua vastuväiteid.

Esiteks, kui iga kohustus on vaieldamatult eelistatult seotud võlgniku isiksusega, siis ikkagi ei saa pidada silmas teda ennast üksi ja ignoreerida täielikult krediitorit ning ta tahet: kuivõrd on hädavajalik üks, niivõrd hädavajalik on ka teine.

Teiseks, kui nagu tõestab Bar ise, raske on määratleda elukoha seadust isiklikus- ja asjaõiguse küsimuses, siis kas tõesti ülesanne saab olla kergemalt lahendatud, kui jutt käib võlaõigusest? Millisel viisil alalise elukoha seaduse rakendamine osutub mugavamaks ja sihipärasemaks viimasel juhtumil ja mittekasulikuks esimesel kahel juhtumil?

Artikkel 79. Meie poolt viidatud peamiste teooriate olulised puudused, millised puutuvad seaduste rakendamisse rahvusvahelise era võlaõiguse suhetesse, veenavad, et küsimuste, mis tekivad selle rakendamisest, lahendamisel, ei saa juhinduda eranditult mingist neist ühest ja me väidame, et ei ole võimalik leida mingit ühte seadust, millise alusel oleks võimalik lahendada kõik need küsimused. Üldine printsiip, millist me kaitseme, seisneb kohustustesse erinevate seaduste rakendamises, vastavalt sellele, milline neist pidasid või võisid kontragentid silmas pidada. Hädavajalik on meenutada **kohtu sihtotstarvet**, mis arutab vaidlustatud kohustust: **tema ülesandeks poolte tegeliku tahte väljaselgitamine**. Kui lepingus on määratletud, millisest seadusest nad juhindusid, siis need seadused peavadki olema rakendatud. Kahtluse juhtumil peab kohus konkreetsete faktide ja asjaolude alusel, mis eksisteerisid lepingu sõlmimisel, koostada veendumus poolte tegelikust tahtest. Mitte mingil juhtumil ei pea kohus lähtuma mingist suvalisest teooriast või apriorsest ((kogemusest sõltumatu)) printsiibist. Ta ei tohi võtta miski hinna eest deebitori *lex loci contractus* või *lex domicilii* jne. Ta peab pidevalt meeles pidama oma ülesannet: selgitama välja poolte tahte ja viia see sellise seaduse mõju alla, millist kontragentid tegelikult pidasid silmas või siis pidid silmas pidama. Erinevad kohustuse olemuse määratlemisse puutuvad teooriad võivad olla ainult kaheldava tahte väljaselgitamise abivahendi tähtsust.

Nii, näiteks, kui ühest rahvusest kontrahendid, kas omavad ühist elukohta, siis nende poolse määratluse puudumisel, millisest seadusest nad juhendusid, peab kohus rakendama rahvuslikku seadust või *lex domicilii*. Kui nendest tunnustest tahet ei ilmne, siis on hädavajalik anda eelis tehingu sõlmimise koha seadusele (*lex loci contractus*), sest et sel juhtumil võib eeldada, et pooled tahtsid sellest juhinduda*).

*)Laurent. Droit civil int., t. VII, p. 516.

Pidades silmas öeldut, ei saa mitte soovida, et kontrahendid ise määratleksid sõlmitud lepingus seda seadust, millist nad pidasid silmas.

Itaalia Tsiviilkoodeksi Artikkel 10 vastabki osalt sellele vaatele. See ütleb: „kohustuste olemus ja mõju määratletakse nende teostamise koha seadustega ja kui on ühe riigi välismaalastest kontrahendid, siis nende rahvuslike seadustega. Kuid igal juhul säilib õigus tõestada vastupidist kavatsust“.

Seejärel on iseenesest mõistetav, et mitte mingi kohus ei võta käsitlemisele ja ei luba kohustuse täitmist, milline on kohaliku ühiskondliku korra või ka moraali vastane. Selles suhtes kohtuasja lahendamise koha seadused (*leges fori*) on kohtule alati tingimusetult kohustava jõuga.

Artikkel 80. Esitatud üldised kaalutlused peavad olema juhiseks ja kõigi erinevate, oma allikate, spetsiaalsete kohustavate suhete tõlgendamisel, millised, kaasaegse rahvusvaheliste erakäivate arengul omavad suurt praktilist tähendust.

Sellistest eraldi kohustuste liikidest me esitame järgmisi:

1)Kohustused, mis tulenevad *ex voluntate*, s.t. juriidilistest toimingutest (need on kohustused kitsas mõttes), arutatakse ülalpool esitatud üldiste reeglite järgi.

2)Kohustused *ex re venientes*. Nii nimetatakse kohustusi, millised on teatud tegevuste juriidilised tagajärjed. Neid arutatakse riigi seaduste järgi, millistest sõltuvad õigussuhted, millised on kohustuste aluseks. Nii, näiteks, kohustused, mis seotud omandiõigusest vallasvarale (näiteks, condominium), alluvad selle vara asukoha seadustele; kohustused, mis seotud perekonnaõigusega (näiteks, isa poolne laste ülalpidamise maksmise kohustus), arutatakse seaduste järgi, mis määratleb perekonnaõigust.

3)*Obligationes ex delicto*. Mõnede teoreetikute arvates peavad need olema määratletud kohtuasja arutamise koha seaduste järgi (*leges fori**)).

*)Savigny. System, Bd. VIII, S. 278.

Wächter im Archiv für civil. Praxis, Bd. XXV, S. 389.

Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 75.

Kuid selle kaudu kostja satub sõltuvusse hageja omavolist, kes võib asja algatada ühes või teises riigis ja allutada süüdlase sellistele tagajärgedele, millised tulenevad kohalikest seadustest, milliseid ta ei saanud, üleastumist või kuritegu tehes ette näha. Meile näib, et igasugune õigusrikkumine on nõnda tihedalt seotud kohaga, kus ta on sooritatud, et nii õigusrikkumise arutamien kui ka sellest tuklenevad kohustused, õigluse järgi peab kooskõlastuma selle koha seadustega, s.t. kohustuste suhtes, mis tekivad õigusrikkumisest, tuleb rakendada *lex loci actus* koos muudatustega millised tulenevad *ex lege fori***).

***)Bar. Internationales Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädie, S. 700).

Asser, Internationales Privatrecht, S. 50.

Laurent. Droit civil international, t. VIII, p. 26, §16 et ss.

Surville-Arthuys. Cours, p. 267 et ss.

Hädavajalik on viidata järgmistele võlaõiguse küsimustele, mis tekivad tihti praktikas ning on erinevalt lahendatud.

a) Aegumine. Millise seaduse alusel peab aegumine, mis lõpetab antud kohustuse kehtivuse, määratletud? Mõned teoreetikud allutavad aegumise lege fori***); kuid siis sõltuks kohustuse kehtivus juhuslikust hagi esitamise kohast. Bari arvates, määratletakse aegumise tähtaja jooksu deebetori elukoha järgsete seadustega****).

***) Wächter im Archiv für civil. Praxis, Bd. XXV, S. 412.

Foote. Private International Jurisprudence, p.420.

Phillimore. Private Int. Law, p. 614, § 802.

Westlake. Private Int. Law, §223.

Laurent. Droit civil international, t. VIII, p. 255 et ss.

****) Bar. Theorie, Bd. II, S. 114 flg.

Savigny. System, Bd. VIII, S. 273 ff.

Asser. Internationales Privatrecht, S. 47.

Surville-Arthuys. Cours elementaire, p. 273 et ss.

Me tööme ülevalpool alused, milliste järgi üldse ei saa neid seadusi kohustuste suhtes rakendada. Meie arvates, on siin otsustav tähendus selgelt väljendatud kontragentide tahtel; poolte kavatsustest tõendite puudusel, tuleb eeldada, et nad pidasid silmas lepingu sõlmimise koha seadust (lex loci contractus).

Selles mõttes lahendab küsimuse Vene Tsiviilkohtumenetluse põhikirja artikkel 708. Siin on öeldud: „Lepingud, mis on sõlmitud välismaal, välismaa seaduste järgi, ei kaota oma jõudu Venemaal maakohtu aegumistähtaja jooksul, kui selle riigi seaduste järgi, kus see sõlmiti, ei ole kehtestatud hulga pikemat aegumistähtaega.“

Kahtluse puhul, peavad need seadused olema esitatud kohtule ja need peavad olema tõestatud välisministeeriumi vahendusel (artikkel 709).

b) Küsimus sellest, kas antud kohustus puutub kaubandusliku- või üldtsiviilõigust, võib olla lahendatud kohtu poolt mia käsitleb asja vaid kohalike seaduste alusel (leges fori).

c) Milliste seadustega määratletakse laevaomanike, kaubanduskompaniide liikmed või üldse peremeeste (patroonide) vastutus, kipperite, mõisavalitsejate, volinike tegevuse eest jne.? See küsimus lahendatakse tavaliselt selles mõttes, et laevaomaniku elukoha seadus (rahvuslik), või üldse peremehe oma ja kompani peakontori asukoha seadus määratleb isikute vastutuse, kes tegutsevad nende nimel ja nende volitusel*).

*) Bar. Internationalwes Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädie, S. 698).

Bar. Theorie, Bd. II, S. 206 flg.

Asser. Internationales Privatrecht, S. 106.

d) Laevade kokkupõrke asjades rakendatakse ülalpool esitatud üldiseid aluseid, *obligationes ex delicto*, s.t. juriidilised tagajärjed laevade kokkupõrkel territoriaalvetes, siit tulenev määratletakse kooskõlas *lex loci actus*. Kuid kui kokkupõrge toimus avamerel, siis peab olema rakendatud süüdistatava rahvuslik seadus. Selles mõttes avaldas arvamust nii Andverpeni (1885.a.) kui ka Brüsseli (1888.a.) rahvusvahelise mereõiguse kongressid, aga ka Rahvusvahelise õiguse instituut. Kui avamerel põrkuvad kokku ühe rahva laevad, siis määratletakse vastutus nende rahvusliku seaduse järgi. Kui põrkuvad kokku erinevate rahvaste laevad, siis vastutab igäüks oma lipu seaduse piires*).

*) Phillimore. Private Int. Law, § 815, p. 625 etc.

Dudley Field. International Code, §§ 379 – 383, § 701.

Molengraff. Internationale avary grosse regeling. Leiden 1880, S. 115 ff.
Lyon-Caen, Revue de droit int., t. XIX, 1887, p. 367 et suiv.
Annuaire de l'Institut de droit int., 90 et ss.
Bar. Theorie, Bd. II, S. 136.
Tableau general de l'Institut de droit int., p. 90 et ss.
Bar. Theorie, Bd. II, S. 221 flg.

e)Avariisid puudutavad asjad, täpsemalt, kindlustuskompaniide vastutusest avariiga tekitatud kahjude eest, lahendatakse kooskõlas praktikaga, laeva sihtkoha seaduste alusel**).

***)Phillimore, loc. Cit., § 827, p. 637 etc.

Lowndes. The Law of general average. London, 3 ed. 1878.

Dudley Field. Int Code, §§ 384-401.

Asser. Inter. Privatrecht, S. 127 ff.

Vaata suurepäraselt Haagi ülikooli professori tööd: Heck. Das Recht der grossen Haverei.
Berlin 1889. lk. 512 jne.

f)Vekslite suhtes Anglo-Ameerika praktika peab tingimusetult kinni printsibiist: *logus regit actum*, rakendades seda mitte ainult vormilt, vaid ka vekslkohustuse sisemise jõu tingimuste suhtes***).

****)Phillimore, loc. Cit., §837, p. 652 etc.

Westlake. Private Int. Law, §213 etc.

Story. Conflict of Laws, p. 317, 347 etc.

Foote. Private International Jurisprudentse, p. 349 etc.

Prantsuse, Itaalia, Belgia ja Saksamaa kohtupraktikas arutatakse vekslitega võetud kohustusi vaksliaandja *legis domicilii* alusel****).

*****)Broscher. Etude sur la lettre de change dans ses rapports avec le droit international prive. (Revue de droit international, t. VI, 1874, p. 5 et ss.).

Vidari. La lettera di cambio. Studio critico di legislazione comparata. Firenze 1869.

Esperson., Dritto cambiario internazionale. Firenze 1870.

Masse. Droit commercial, t I, §544 et ss.

Borchardt. Vollständige Sammlung der geltenden Wechsel- und Handelsgesetze aller Länder.
Berlin 1871.

Bar. Theorie, Bd. II, S. 150 flg.

Muide, Saksamaa seadusandlus rakendab seda alust äärmiselt ebajärjepidevalt. Saksamaa vekslipõhikirja Art. 84 on määratletud, et kui välismaalane ei ole oma seaduste järgi teovõimeline, kuid ta tunnistatakse teovõimeliseks Saksamaa õiguse järgi, siis vekslid, mis on nende poolt välja antud Saksamaa piires, loetakse kehtivateks. Järelikult, Saksamaa seadus ei luba *legis domicilii* rakendamist välismaalaste suhtes, kes kohustuvad vekslitega Saksamaal; vastupidi, Saksamaa alamate suhtes, kes annavad välja vekslid välismaal, Saksamaa põhikiri kirjutab ette Saksamaa seadustest juhendumise, nii et välismaalane Saksamaal on seatud, käsitletavas suhtes, teise olukorda, kui sakslane võõral territooriumil.

Me juba rääkisime ülalpool, et teovõime vekslite väljaandmisel peab olema määratletud eranditult rahvuslike seadustega, tegemata vahet pärismaistel ja võõramaistel alamatel. Juba ülalpool oli meenutatud, et Hollandi vekslipõhikirja uue kava (§2) kõige kategoorilisemal viisil väljendabki viimati nimetatud printsipi.

X. Hagemisõigus.

Artikkel 81. Riigid – rahvusvahelise suhtluse liikmed – peavad tagama mitte ainult seaduslikult omandatud õigusi, vaid ka sama-võrd kaitsma neid kohtu poolt. Hagemisõigus peab olema ühesugune nii pärismaalastele kui ka välismaalastele, isegi väljaspoolt rahvusvahelist õigust.

See üldine reegel ei leia täielikku rakendust vaid Prantsusmaal. Prantsuse juristid, nagu Demolombe ja Feraud-Giraud, viitavad, et Prantsusmaa kohtud eksisteerivad selleks, et kaitsta prantslaste vaidlustatud õigusi (*pour rendre justice aux Francais*), mitte välismaalasi ja nagu põhjend selleks, et mitte võtta kohtus välismaalastelt teiste välismaalaste vastaseid hagisid: *forum rei sequitur**).

*)Demolombe. Sours de Code civil, t. I, № 7, 240, 261 et ss.

Masse. Droit commercial, t. I, p. 565.

Feraud-Giraud. De la competence des tribunax francais pour connaitre des contestations entre etrangers. (Journal du droit international prive, t. VII, 1880, p. 137 et ss.).

Demangeat. De la competence des tribunaux francais dans les contestations entre etrangers. (Journal du droit . Int. prive t. IV, 1877, p. 109 et ss.).

Laurent. Droit civil international, t.IV, p. 46 et ss.

Surville-Arthuys. Cours, p. 427-467.

Weiss. Traite, t. II, (1894), p. 85 et suiv.

Juhindudes sellest vaatest, Prantsusekohtupraktika püüab täpselt määratleda need erandlikud juhtumid, kui Prantsusmaa kohus võib lahendada välismaalaste vahelisi asju. Siia puutuvad välismaalaste hagid kinnisvara omandiõigusest, mis asub Prantsusmaa territooriumi piires. Nagu ka üldise reegli järgi, kinnisvara allub selle koha seaduse alla, milles ta asub, teisest küljest, välismaalane, kes valdab sellist omandit, loetakse osalt Prantsusmaa alamateks (*sujets mixtes quant aux proprietes*) ja seejärel, hagid lepingutest, mis sõlmitud välismaalaste vahel Prantsusmaa territooriumil, kooskõlas reegluga: *locus regit actum*, mis on rakendatud mitte ainult kohustuse kombe külje, vaid ka selle olemuse suhtes. Kuid ei saa märkida, et mõningad Prantsusmaa juristid lubavad esitatud üldisest määrusest niivõrd palju erandeid, et viimane muutub üpris ebakindlaks*).

*)Asser. Rapport fait a l'Institut de droit international (Revue de droit international, t. VII, 1875, p. 367, § 3).

Kuid ülalpool toodud vähesed erandid kehtestusid praktikas niivõrd nõrgalt, et olid juhtumid, kui prantsuse kohtud keeldusid asja läbivaatamisest, kuigi nad sobisid täielikult esitatud eranditega.

Sarnane juhtum toimus 1873.a. ühe reisimehe hagi suhtes, kes ostis Pariisis, Põhja jaamas, pileti endale jaoma pagazile Londoni otseliinile, kuid jõudes Londonisse, sai teada, et ta pagaz on teel kaotsi läinud. Reisija hagi alusel Prantsusmaa raudtee-selts maksis hüvitust, kuid samas esitas ta omakorda hagi Inglismaa raudtee-seltsile, kellele oli pagaz tervena üle antud. See selts algatas asja teise Inglise seltsi vastu ja kuna reisija ja kolme seltsi vahel oli leping sõlmitud pagazi veoks Prantsusmaal, siis esimene Inglise selts esitas hagi teise Inglise seltsi vastu Pariisis. Kuid Prantsusmaa kohus kuulutas, et ta ei ole selle asja läbivaatamise suhtes kompetentne, kuna poolteks on välismaised seltsid**).

***)Demangeat, loc. Cit.

Journal du droit int. prive, t. IX, 1882, p. 288 et ss.

Anglo-Ameerika kohtupraktika, milline, nagu teada, enam järjepidevalt viib rahvusvahelise eraõiguses läbi territoriaalset printsiipi, vaatab liberaalsemalt välismaalastele kuuluvale hagemisõigusele, kui Prantsusmaa praktika: nii Inglise, kui ka Ameerika kohtud ei keeldu hagide läbivaatamisest vaid sel põhjusel, et need on esitatud välismaalaste poolt*).

Seda sama peab ütlema Euroopa kontinentaalsete riikide puhul, millistest kõik, peale Prantsusmaa, tunnistavad, et kohtuliku kaitse suhtes ei ole poolte rahvusel ((riikkondsusel)) mingit tähendust**).

*)Phillimore. Private Int. Law, § 895, p. 701 etc.

Westlake. Private Int. Law, p. 203 – 211; p. 320 etc.

Story. Conflict of Laws, p. 540 etc.

***)Asser. Rapport fait a l'Institut, p. 369 et ss.

Idem. Intern. Privatrecht, S. 79 ff.

Lomonaco. Trattato di diritto civile internazionale, p. 209 e seg.

Laurent. Droit civil int., t. IV, p. 136 et ss.

Millisel viisil peab kohus määratlema antud välismaalase poolt esitatud asja läbivaatamiseks oma õiguse ja millistest protsessuaalsetest seadustest ta peab olema juhindunud?

Ei kuulu kahtluse alla, et igal kohtul on õigus iseseisvalt lahendada antud asja suhtes kompetentsuse, või kohtualluvuse küsimust. Selle suhtes peab kohus juhinduma ainult kohalikust seadusest. Kuid kui kohus võib võtta käsitlemiseks igasuguse asja, millese on segatud välismaalased ja ei pea neile kohtulikust kaitsest ära ütlema, siis siit ei tulene, et ta võib ja peab võtma läbivaatamiseks otsustavalt kõik temale esitatud hagid, mis puutuvad rahvusvahelisse eraõigusesse. Tuleb öelda, kui üldine reegel, et vaidlusaslune õigus on vaid selle riigi kohtualluvuses, millise seadustele ta olemuselt kuulub. Sellel alusel rahvusvahelise eraõiguse üldised alused, mis on toodud ära ülalpool, peavad olema hädavajalikuks abivahendiks et mõista ja rakendada välismaa alamate asjade kohtualluvust territoriaalsetele seadustele.

Mis puudutab kohtuasja korda ja vormi, siis printsiibilt nad sõltuvad kohalikest seadustest.

Nii, näiteks, hagi vorm, kohtulõiv, edasikaebamise tähtajad jne., määratletakse igas riigis oma tsiviilkohtumenetluse põhikirjaga.

Kuid mitte kõiki materiaalse õiguse aluseid, millised peavad saama protsessil rakenduse, ei määratleta kohalike seadustega. Siin peab kohus rakendama rahvusvahelise eraõiguse printsiipe.

Nii, näiteks, üpris oluline protsessionaalne küsimus: kuivõrd antud isik-välismaalane omab õigust iseseisvalt kohtus tegutseda, ilmuda hagejana või kostjana, lahendatakse seadusega, milline määratleb ta teovõime üldse, s.t. rahvusliku seadusega.

Enamus seadusandlusi lahendabki selle küsimuse nõnda, kuid mitte kõik ei järgi mainitud alust järjepidevalt. Nii, Saksamaa Tsiviilkohtumenetluse põhikiri (§§ 51 ja 53), ütleb, et iga isik loetakse niivõrd teovõimeliseks protsessis, kuivõrd ta võib lepinguid sõlmida. Juriidilistele isikutele see teovõime määratletakse nende isamaa seadusega; füüsiliste isikute suhtes on sätestatud, et välismaalane tunnistatakse kohtus tegutsemiseks võimeliseks, kuigi isamaa seadusega temal sellist võimet ei olnud, kui vaid see võime kuulub temale kohaliku seadusega*).

*)Böhm. Hundbuch des Rechtshülferfahrens im Deutschen Reiche, S. 62 flg.

Bar. Theorie Bd. II, S. 386 flg.

Leske u. Renling. Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr. Berlin 1887-95.

Ивановский. Собр. Действующихъ договоровъ, т. II.

Kui üldse menetlemine, mis puudutab välismaa alamaid, allub kohalikele seadustele, siis *a fortiori* peab saama neisse nende kohalike seaduste rakenduse, millised otse ja erandlikult puutuvad sellesse, kui protsessi pooltesse.

Selline, näiteks, hagi esitanud välismaalastelt selle tagatise eelnevat nõudmist - *cautio*

judicatum solvi. Kus säilus veel see formaalsus, seal peab kohus seda täitma.

Kuid üldse on see nõudmine äärmiselt ebaõiglane ja ei ole millegagi õigustatud. Ta rikub pärismaalaste ja võramaalaste kohtulikku võrdõiguslikkust; selle kõrvaldamine ei muudaks esimeste asendit välismaalaste suhtes tagatumaks. Asi on selles, et hagi tagamine selle esitamisel on üldine seaduslik meede, milline on alati võimalik ja mis võib alati olla kehtestatud, kui vaid selleks vajadus tekib, kes ka siis ei oleks protsessis osaleja, pärismaalasest või välismaalasest alam*).

*)Laurent. Droit civil international, t. IV, § 14, p. 33; §69, p. 145 et ss.

Nii, on meie Tsiviilkohtupõhikirja art. 571 lugeda, et hagi eelnevat tagamist võib nõuda kostja, kui hagejaks on „välismaalane, kes ei asu Venemaa teenistuses ja ei valda Venemaal mõisast kinnisvara“. Sellisel juhtumil Venemaa tsiviilkohus peab nõudma hagi eelnevat tagamist. Kuid meie seadusandluses ei ole määrust, sarnaselt Belgia seadusandlusele, millise jõul igalt välismaalaselt peab olema nõutud *cautio judicatum solvi*.

1894.a. Haagi konverentsi protokoll järgi *cautio judicatum solvi* peab olema kõikjal tühistatud. See määrus oli konverentsi liikmete poolt võetud vastu ühehäälselt ja see sai üldkohustusliku jõu**).

***)Vaata Haagi konventsiooni 2 (14) novembrist 1896.a. ja selle lisaakte 10 (22) maist 1897.a., mis sõlmitud Belgia, Hispaania, Prantsusmaa, Itaalia, Luksemburgi, Hollandi, Portugali ja Šveitsi vahel. Venemaa ühines konventsiooniga 19 (31) detsembril 1897.a. Kõige kõrgem ratifitseerimine järgnes 24 veebruaril 1899.a.

Собр. Узак. И расп. Правит. 1899 г. №62, ст. 861.

Mõned seadusandlused kehtestavad veel teise välismaalaste vastase erandi, pannes neile, teatud juhtudel, milliseid ei eksisteeri pärismaalastest alamatele, kui nad esinevad hagejatena, *onus probandi*. Kuid, nii nagu väidab õiglaselt Bar, poolte protsessil tõendite esitamise kohustuse küsimus ei ole niivõrd formaalse, kui materiaalse õiguse küsimus ja sellel alusel ta ei saa olla pandud *legis fori* erandlikku sõltuvusse***).

***))Bar. Inter. Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädiem S. 713).

Bar. Theorie, Bd. II, S. 390 flg.

Baisini. Studi di biritto civile internazionalr. Milano 1892, p. 85 etc.

Asser. Rapport (Revue de droit int., t. VII, p. 375 et ss.).

Nimetatud protsessi üldistele alustele, mis käsitletud trahvusvahelise eraõiguse vaatepunktist, on hädavajalik liita veel mõned märkused riikidevahelise vastastikuse kohtuabi suhtes, tsiviilkohtumenetluse valdkonnas.

On ilmselge, et kohtud mis lahendavad tsiviilasju, võivad olla seatud välismaiste kohtute kaastöö saamise hädavajadusse, näiteks, tunnistajate, kes elavad välismaal, väljasõiduks või küsitlemiseks, et ühe või teise akti, mis sooritatud võõral territooriumil, seaduslikkust tunnistada jne.

Sel eesmärgil sõlmitakse spetsiaalseid rahvusvahelisi kokkuleppeid. Nendest kokkulepetest on eriti märkimisväärne 1869.a. leping, mis sõlmitud Prantsusmaa ja Šveitsi vahel, millises on üksiasjalikult ja põhjalikult lahendatud paljud materiaalse ja eriti formaalse rahvusvahelise eraõiguse küsimused *).

*)Curti. Der Staatsvertrag zwischen der Schweiz und Frankreich betreffend Gerichtsstand und *Urtheilsvollziehung. Zürich 1879.

Brocher. Commentaire pratique et theorique du traite franco-suisse. Geneve 1879. Journal du droit international prive, t. VI, 1879, p. 117 et sss.

Vaata samuti Itaalia ja Hollandi vahel sõlmitud konventsiooni 1884.a. (Archives dipl. 1888,

p. 263.).

Selles lepingus on määratletud vastastikune Prantsuse ja Šveitsi kohtute õigus pöördude teine-teise poole ülekuulamiste lehtedega (*commissions rogatoires*), millistele peavad andma vastuseid tunnistajad, kes asuvad nende kohtute ametkonnas; on kehtestatud aktide või mingite juriidiliste toimingute, näiteks välismaal abielu või sünni tunnistamine.

Venemaa isegi sõlmis sarnaseid konventsioone. 1879.a. Venemaa ja Saksamaa valitsuste vahel sõlmiti kokkulepe Varssavi kohturingkonna kohtukohtade ja Saksamaa piirirajoonide kohtu piirkondade vahetute suhete loomises. Artikkel 1. räägitakse, et „nad (kohtukohad) hakkavad nüüdsest pidama omavahel vahetuid suhteid kõigis asjades, millised puutuvad kohtu ülesannetesse nii tsiviil-, kui ka kriminaalasjades“. Konventsiooni eesmärgiks oli kõrvaldada viivitused, millised olid tingitud kohtute kohustusest suhelda teineteisega oma justiitsministrite ja välisministrite kaudu*).

*) Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ и конвенций», т. VIII, №№ 362 и 365. *Annuaire diplomatique de l'Empire de Russie*, 1879 – 1880, p. 185.

Kuid mitte nii üksikasjalikult ja täpselt, nagu selles konventsioonis, on määratletud Varssavi ja Austria Galiitsia kohturingkonna kohtute suhted**).

***)Starr. *Die Behandlung des Nachlasses der Ausländer in Oesterreich*, S. 215 ff.

1874.a. Venemaa ja Itaalia vahel allkirjastati isikutele, kes viibivad lepingupoolte territooriumitel, kohtukutsete üleandmise ja kohtu korralduste täitmise deklaratsioon ja 1894.a. sõlmiti Venemaa ja Rumeenia vahel piirialade kohtuasutuste vahetute suhete konventsioon**).

**) *Annuaire diplomatique de l'Empire de Russie*, 1875, p. 147 .
Id. 1895, p. 356.

Vaata veel selles asjas Saksamaa ja Šveitsi Liidu vahel 1878.a. sõlmitud kokkuleppeid. (Standinger. *Sammlung von Staatsverträgen*, S. 469 ff.).

1893.a. Tühistati Venemaa ja Saksamaa Keisririigi vaheline deklaratsioon, millisega lubati Liibavi, Kovenski ja Grodno ringkonnakohtutel ja Sankt-Peterburi ja Vileni ringkondade kohtukodadel, aga samuti Vileni sõjaväeringkonna kohtul vahetult suhelda oma ametkonna asjades Saksamaa Keisririigi piirprovintside kohtukohtadega.

Üpris tõsist tähelepanu väärrib Haagi konverentsi poolt välja töötatud ühe riigi kohtukohtade poolt, teise riigi kohtuasutuste poolt esitatud ülesannete täitmise (*commissions rogatoires*) korra suhtes. Haagi konverents püüdis kehtestada igasuguste tsiviliseeritud riikide valitsuste asutuste omavaheliste suhete korra. (Lõppprotokoll, III)***

***)Vaata 2 (14) novembril 1896.a. Haagis sõlmitud konventsiooni art. 5 – 10 (vaata u. 2 lk. ülalpool näidet u lk 48 või 49, oleneb sellest, kuhu poole see toimetades liigub.).

Me tuleme selle teema juurde tagasi, kui käsitleme kurjategijate väljaandmise kartelli-konventsioone. Nüüd jääb meil üle vaid väljendada soovi, et hoida ära välismaalastele õigustumõistmisest keeldumist ja et paremini määratleda kohtualluvuse küsimust, oleksid kõikide haritud riikide vahel sõlmitud konventsioonid, sarnaselt 1869.a. Prantsusmaa-Šveitsi vahel sõlmitule*).

*)Erilist tähelepanu väärrib Rahvusvahelise õiguse instituudi resulatsioon, mis puudutab „*commissions rogatoires*“, täitmise korda, mis võetud vastu Zürichi kongressil 1877.a.

Annuaire de l'Institut de droit international, 1878, p. 44 et ss.
Lammasch. Verträge über Rechtshilfe in Civilstreitsachen.
(Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, S. 345 flg.).

XI. Välismaa tsiviilkohtute otsuste täitmisest.

Artikkel 82. Välismaa kohtute otsuste kohustuslik jõu küsimus on praktikas ja seadustes senini erinevalt lahendatud. Ühtedes riikides printsiipiaalselt ei tunnistata välismaa kohtute otsuste kohustuslikku jõudu, ja neid ellu ei viida.; teistes lubatakse neid ellu viia erinevate piirangutega.

Selles küsimuses üksmeele puudumine on seletatav märkimisväärsel määral kahe täiesti erineva aja segamini ajamine: välismaa kohtu otsuse tunnistamine ja otsuse täitmine.

Kohtuotsus, mis seaduslikult tehtud ja mis on otsuse tegemise kohas saanud seaduse jõu, loob protsessija kasuks *exceptio rei judicatae*, pöörab vaidlustatud õiguse seaduslikult omandatuks igasuguse uuesti algatud vaidluse vastu. Seda nimetatakse seepärast konkreetse juriidilise fakti või tegevuse suhtes spetsiaalseks seaduseks. Sellel alusel kohtuotsuse tunnistamine tiitli jõus, põhjendades õiguse, kus ka seda otsust ei tehtaks, on nõnda iga tsiviliseeritud riigi juriidiline kohustus, kuivõrd on selliseks kohustusekas üleüldse igasuguste neil põhinevatel, näiteks, abielu, ostu-müügi jt. , välismaa seaduste ja aktide tunnistamine. Selle kohustuse eitamine on võrdväärne rahvusvahelise eraõiguse eitamisega.

Teine asi on välismaiste kohtute otsuste täitmine. Ta eeldab territoriaalse riigivõimu poolset volitust, millise nimel täitevorganid tegutsevad. Järelikult, vaid välismaiste otsuste täitmiste suhtes võib käia jutt tingimuste üle, millistel seda antud riigis lubatakse. Selles suhtes haritud riikide seadusandlused esitavad kolme erinevat tüüpi.

1) Välismaa kohtute otsustel ei tunnistata üldse kohustuslikku jõudu ja neid ei täideta ilma täitmise koha kohtu poolse asja sisulise läbivaatamiseta.

2) Territoriaalne kohus annab *exequatur* välismaa kohtu otsuse täitmisele, nõudma asja revideerimist, kuid seades nõusoleku sõltuvusse erinevate tingimustega, sellised, nagu : vastastikusus, välismaise kohtu kompetentsus, kohaliku korra aluste mitterikkumine jt..

3) Välismaise kohtu otsus viiakse ellu ainult välismaalaste suhtes, kuid mitte pärismaalastest alamate vastu *).

*) Asser. Rapport fait a l'Institut de droit international. (Revue de droit int., t. VII, 1875. p. 385) Journal du droit int. prive, t. XIV, p. 617 et suiv.

Constant. De l'execution des jugements etrangers dans les divers pays. Paris 1883.

Moreau. Effets internationaux des jugements en matiere civile. Paris 1884.

Daguin. De autorite et de l'execution jugements etrangers en matiere civile et commerciale en France et dans les divers pays. Paris 1887.

Journal du droit int prive, t. XV, 1888, p. 33 et suiv.

Bar. Theorie, Bd. II, S. 413 flg.

Baisini. Studi di Diritto civile internazionale, p. 125 etc.

Meili. Reflexionen über die Exekutionen auswärtiger Zivilurtheile. Zürich 1902.

Esimene süsteem valitseb Prantsusmaal (Code de procedure, art. 546; Code civil, art. 2128) ja kehtis Belgias kuni 1876.a. seaduseni, milline leevendab ranget printsiipi kohtute suhtes, kes tegid otsuse kompetentsel viisil ja tunnistavad Belgia kohtute otsuseid**).

***) Laurent. Droit civil international, t. VI, p. 84 et ss.

Journal du droit int. prive, t. IX, 1882, p. 166 et ss.

Surville-Arthuys. Cours, p. 477 et ss.

Teine süsteem on enam järjepidevalt rakendatud Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides. Siin annavad kohtud *pareatis* välismaa kohtute otsuste täitmisele isegi ilma vastastikkuseta: nõutakse vaid, et välismaine kohus oleks kompetentne ja tegutseks erapooletult: „Kui“, räägib Phillimore, „need tingimused olid täidetud, siis välismaine otsus *inter partes* saab vaadeldud (Inglismaal), kui lõplik ja vaieldamatu (unimpeachable), kooskõlas Rooma õigusega: „res judicata pro veritate accipitur“. Selles samas mõttes esitab kaasaegset Inglise õigust Westlake, Foote, ja teised Inglise juristid*).

*)Phillimore. Private Int. Law, p. 735, § 943.

Westlake. Private Int. Law, p. 301, §293 etc.

Foote. Private International Jurisprudence, p. 442 etc.

Journal du droit int. prive, 1878, t. V, p. 22 et ss.; t. VI, p. 135 et ss.

Story. Conflict of Laws, § 586 etc.

Jettel. Inter. Privatrecht, S. 158 flg.

Selle sama grupi juurde kuulub enamus Euroopa kontinendi riikidest. Itaalias välismaa kohtute otsused täidetakse, kui need ei ole vastuolus lohaliku ühiskondliku korraga (Tsiiviilkohtu korraldus 1865., art. 941**).

***)De Rossi. La esecuzione delle sentenze e degli atti delle autorita straniere secondo il codice di procedure civile Italiano. Livorno 1876.

Norsa. Revue de la jurisprudence italienne en matiere de droit international prive. (Revue de droit int., t. IX, 1877, p. 78 et ss.).

Austria-Ungaris leiab täitmine aset vaid tingimusetul vastastikkusel*). Saksamaal (Civilprozessordnung, §§ 660, 661) vastastikkuse tingimusel ja otsuste täitmisel Saksamaa seaduste alusel**).

Kolmas süsteem on Asseri sõnade järgi säilinud vaid Kreekas***). See süsteem on oma aja ära elanud ja seda enam keegi ei kaitse****).

*)Vesque von Püttlingen. Handbuch des in Oesterreich-Ungarn geltenden Int. Privatrechts, S. 473, § 126 ff.

Vaata Austria-Ungari ja Šveitsi vahelist deklaratsiooni(Archives dipl. 1886, № 10- 11, p.9.).

**)Keyssner. De l'execution des jugements etrangers dans l'Empire d'Allemagne 1882. Journal du droit int. prive, t. IX, p. 25 et ss.

Richard. Die Exceptio rei judicatae aus einem ausländischen Urtheil nach deutschem Reichsrecht. (Zeit-chrift für inter. Privat- und Strafrecht, Bd. III, S. 10 flg).

***)Revue de droit international, 1869, t. I, p. 94.

****)Fiore. Effetti internazionale delle sentenze e degli atti. Pisa 1875.

Parta prima: Materia civile. Journal du droit int. prive, t. IV, 121 et ss. p. 210 et ss, p. 339 et ss.

Millisesse gruppi kuulub Venemaa?

Kuni 1864.a. Kohtupõhikirja väljaandmiseni Vene kohtupraktikas ei olnud kindlaksmääratud printsiipi, millise alusel võinuks lahendada esitatud küsimust selles või teises mõttes. Kõik sõltus poliitilistest suhetest, millistes Venemaa teiste riikidega asus. Kui antud riigiga olid suhted sõbralikud, siis Välisministeerium seisis Justiitsministeeriumi ees selle eest, et kohtute otsused oleksid tunnustatud jõus olevaiks ja neid täideti. Vastasel juhul välismaa kohtute otsuste täitmisest kategooriliselt keelduti. Uues Tsiiviilkohtupõhikirjas art. 1273 ja järgm, sai see küsimus juriidilise

lahenduse, nagu nende artiklite tekstist näha, Anglo-Ameerika süsteemi mõttes.

Artikkel 1273 sõnab: „Välisriikide kohtute otsused täidetakse eeskirjade alusel, mis on kehtestatud selles asjas vastastikuste traktaatide ja lepingutega. Neil juhtudel, kui nendega ei ole kehtestatud täitmise enese reeglid, peetakse kinni korrast, mis on sätestatud sellele järgnevates artiklites“.

Artikkel 1279 sätestab: „Kohtukohad, nende asjade läbivaatamisel, ei hakka vaidluse asja, mis lahendatud välisriigi kohtute poolt, sisu arutama, vaid määratlevad: kas käsitletav otsus ei sisalda selliseid korraldusi, millised oleksid ühiskondliku korra vastased või, et ei oleks Keisririigi seadustega keelatud.

Artikkel 1281, välismaised otsused „ei viida täide ja ei oma Keisririigis mitte mingit jõudu, kui nendega lahendatakse hagnosis Venemaal asuvate kinnisvarade omandiõigusest“.

Valitsev Senat andis nendele artiklitele kaks tõlgendust:

esimene – Теодориди asjas 1878.a. *);

teine - Шипова asjus 1882.a., mis on eelmisele täiesti vastupidine.

Теодориди asja lahendamisel Senat lähtus sellisest veendumusest, et Vene kohtukohtadele on juhiseks art. 1273. eelkõige lepingud välisriikidega; kui lepinguid ei ole, siis rakendatakse eeskirju, mis antud artiklis 1274 ja järgmised., nende hulgas ka artikkel 1279 määrus, millise alusel „kohtukohad ... ei hakka arutama vaidluse, mis on välismaise kohtu poolt lahendatud. Olemust“. Teiste sõnadega, Vene kohtud peavad tunnistama välismaa kohtu otsuse jõudu *rei judicatae* ja andma *exequatur* täitmisele, kui lahendus rahuldab negatiivsetele tingimustele, millised on seaduses väljendatud. Järgides sellist tõlgendamist, Vene kohtupraktika oleks kooskõlas meie poolt nimetatud süsteemidest teine, milline valitseb enamikus riikides.

*)Решение гражд. касс. департ. Сената,№ 1711.

Шипова asja lahendamisel leidis senat võimaliku olevat üles seada järgmise printsiibi: „Välismaiste kohtute otsuste Venemaal mittetäitmine tuleneb sellest põhiprintsiibist, millise järgi Venemaal võivad jõudu omada ja olla austatud kehtivateks otsusteks need, mis lähtuvad sellistest asutustest, millistele on Venemaal eksisteeriva Kõrgem võimu poolt antud õigus otsuste tegemiseks“.

Sellest vaatepunktist võivad Venemaal olla tunnistatud ja lubatud ellu viia, ilma ümbervaatomiseta, vaid selliste riikide kohtute otsused, millistega on selle kohta lepingud sõlmitud ja nõnda, nagu Шипова asi oli otsustatud Prantsusmaal, millisega sellist lepingut ei ole sõlmitud, siis see otsus oli Senati poolt ignoreeritud.

Põhjapanevam, 1273 artikli teksti vaatepunktist ja teooriast, on esimene tõlgendus. Teises on ülalpool viidatud momendid: otsuse tunnistamine ja selle täitmine, segatud. Põhiprintsiibist, mis kuulutatud välja Senati poolt Шипова asjas, järgneb loogiliselt, et Venemaal ei pea välismaiste kohtute otsused isegi tunnistatud olema, rääkimata nende täitmisest. Kuid sellisel juhtumil meie kohtukohad ei pea tunnistama üldse välismaiseid seadusi, ega õigusi, mis tekivad välismaal? Ilmselgelt on Senati poolt väljendatud vaade rahvusvaheliste suhete võimalikkuse vastane**)

**)Vaatomata vastuväitele, mis toodud Senati poolt Теодориди asja tõlgendamise suhtes art. 1273 Tsiviilkohtupidamise põhikirjas, me jääme meie poolt 1878.a. väljaõeldud arvamuse juurde (Journal du droit international prive, 1878, t. V; p. 139 et ss.) - et selle artikli tähttähelise mõtte järgi ei nõuta rahvusvahelist traktaati, et täita Venemaal välismaa kohtu otsuseid. Ajaloolised asjaolud, mis toodud selle tõestuseks, et justkui 1273. artikli koostamisel ja seejärel kompetentsed võimud soovisid Venemaal lubada välismaiste kohtute otsuste täitmist mitte teisiti, kui sõlmitud traktaatide alusel, mis vaid tõestavad, et need kompetentsed võimud ise ei selgitanud endale mitte täielikult, milliseid aluseid tuleb järgida selles erakordselt tähtsas küsimuses. Шипова asja lahenduse motiividest on näha, et Välisministeerium protesteeris artikkel 1273 esialgse sõnastuse vastu ja seda

vaid seda silmas pidades, et seal puudub viide vastastikkusele. Kui see kõigi rahvusvaheliste suhete peamine tingimus oleks võetud vastu artikkel 1273 lõpliku sõnastude koostamisel, siis ei oleks sellist kahetsusväärset vastuolu selle sama Senati Kassatsiooni Departepmangu otsustes ja vene alamate seaduslikud huvid oleks välismaistes kohtutes rohkem austatud, kui seda võib praegu oodata, peale Шипова asja lahendust. See otsus kutsus esile Saksamaal Keiserliku võimu korralduse, mis muutis Keisririigi kohtuasutuste kohustuseks nüüdsest ignoreerida Vene kohtute otsuseid.

Peale selle, meile näib, et artiklid 1267 – 1272 Уст. Гр. Суд., puutudes Soome Suurhertsogiriigi ja Poola tsaaririigi kohtute otsuste täitmist Keisririigis, kinnitavad samuti meie vaatepunkti, mis lükati ümber Dorpati ((Tartu)) ülikooli professori Johannes Engelmani ((1832-1912)) artiklis: „Die Zwangsvollstreckung ausländischer Urtheile in Russland“. Lpz. 1884. Journal du droit int prive 1884, p. 600 et ss.

Erilise rahuloluga märgime ära mõningase pöörde meie Kassatsiooni Senati esialgses vaatepunktis meie poolt käsitletavas küsimuses. Aga nimelt: Ciniselli asjas Kassatsiooni Senat tunnistas 1902.a. Itaalia kohtu otsuse Venemaal täitmise, ilma selle uue läbivaatamiseta, pidades silmas Pärandite konventsiooni, mis sõlmitud 1875.a. Venemaa ja Itaalia vahel, Artikkel 10. „Kui Venemaal“, sõnas Senat, „kuuluvad täitmisele Itaalia kohtute otsused, mis puutuvad pärandatava vallasvara jagamist, mis mainitud konventsiooni artikkel 10, siis täpselt samuti kuuluvad täitmisele ka need kohtute määrused, millised, Устава Гражданскаго Судопроизводства vaatepunktist esinevad „täpsete määratlustena“, mis suunatud pärandvara tagamisele ning piiramisele“.

Ei saa viidata Senati poolt Шипова asjas omistatud vaate kaitsel, sellele asjaolule, et Venemaa ja nende riikide vahel, millistega kohtuotsuste täitmise traktaate ei ole sõlmitud, ei eksisteeri **vastastikusust**. Viimane, tõesti, **on kõigi rahvusvaheliste suhete aluseks**, kuid ei saa selle otsustamist anda kohtukohale, tehes selle ainsaks tundemärgiks traktaadi eksisteerimise.

Vastastikulisus on võimalik ka ilma traktaatide sõlmimiseta; kuid kuidas seda kohtu poolt konstateerida? On ilmselge, et vastava administratiivse võimu asi on viia kohtutele see teadmine, millised riigid järgivad käsitletavas suhtes vastastikkust. Kuid seejärel tekib küsimus, kas võib, juriidilisest vaatepunktist, võtta vastastikkus malliks, et tunnistada ja täita välismaise kohtu otsust? **Vastastikkus – on poliitiline, mitte juriidiline printsip**. Vastastikkuse puudumine ei saa hävitada õigust, mis eksisteerib kohtuotsuse alusel.

On põhjendamatu samuti kartus, et kui antud riigis hakatakse tunnistama ja lubama selliste riikide kohtute otsuseid, millistega ei ole traktaate sõlmitud, siis kanantavad territoriaalsete alamate huvid, milliste vastu need otsused on suunatud. Seejuures lastakse silmist, et igas normaalselt korraldatud riigis ei võta seaduse ega ka kohus välismaalastelt kõiki kohtuliku kaitse vahendeid, millised on võimaldatud ainult oma alamatele. See kord on pühitsetud kõigi kaasaegsete tsiviliseeritud riikide seadusandlustega.

Kuidas ka ei ole, vastastikkuse tingimus on senini esindatud praktikas ja enamik riikide seadustes, kui välismaiste kohtute otsuste täitmiseks hädavajalik alus. Selle printsipi ebamäärasus kajastub äärmiselt ebakasulikult rahvusvahelistes eraõiguslikes huvides. See küsimus oleks veelgi parel lahendada üldise rahvusvahelise kokkuleppe vahendusel.

Katse viia riigid sellisele kokkuleppele oli tehtud Hollandis 1873.a., kuid leidmata kaastunnet Prantsusmaa poolelt, jäi tulemuseta. 1881.a. Itaalia valitsus võttis käsile Mancini juhtimise all, selle küsimuse lahendamise, kuid samuti ebaedukalt, eriti tänu Saksamaa rahvusvahelises kongressis osalemisest äraütlemisele*).

*)Fusinato. L' esecuzione delle sentenze straniere in materia civile e. commerciale. Roma 1884.

Archives dipl, 1885, № 10 -11, p. 87-153.

On raske enesele ettekujutada, et selline üldine kokkulepe, kogu tsiviil ja kaubandusõiguse

valdkonnas, kaasaegsete riikide vahel oli teostatud lähimas tulevikus. Õigem oleks üksikute riikide vaheliste spetsiaalsete kokkulepete tee.

Käesoleval ajal eksiteerivad üpris väheste riikide vahel sõlmitud spetsiaalsed välismaiste kohtute otsuste täitmise kokkulepped. Erilist tähelepanu väärib juba mainitud 1869.a. Prantsusmaa ja Šveitsi vahel sõlmitud konventsioon: „*sur la competence judiciaire et l'execution des jugements en matiere civile*“.

Austria-Ungari ja Serbia vahel sõlmiti samasugune kokkulepe 24 aprillil (6 mail) 1881.a. Lõpuks, juulil 1899.a. Sõlmiti Prantsusmaa ja Belgia vahel üksikasjalik kohtu konventsioon, millisega määratleti kohtualluvuse, kohtuotsuste täitmise, kohtu toimingute täitmist jne. **).

**.)Revue de droit int. et de legislation comparee, 1899, p. 368 et suiv.

Üpris suurepärase on Rahvusvahelise raudteetranspordi konventsiooni artikkel 56, milline nagu ülalpool öeldud, oli sõlmitud 14 oktoobril 1890.a. Bernis. Selles artiklis on öeldud: „Kohtuotsus, laused, käesoleva konventsiooni eeskirjade alusel, mis kuuluvad kohtuasutuste poolt võistleva kohtuprotsessi korras või tagaselja, täidetakse konventsiooni allkirjastanud riikide poolt, kehtestatud tingimustega ja formaalsustega millistes see kohtuotsus ellu viiakse, kuid ilma selle sisulise läbivaatamiseta“. See lause ei laiene „eelneva“ täitmise otsustele. Samuti väärib tähelepanu konventsiooni Artikkel 55. See sõnab:“Asja menetlus allutatakse kohapeal, kohtu asukohas kehtiva kohtupidamise reeglitele, millisele asi on kohtualluv, kuivõrd see eeskiri ei muudeta käesoleva konventsiooniga“.

Artikkel 83. Tihedat seost välismaiste tsiviil- ja kaubanduskohtute otsuste täitmise küsimuses nähakse paljude juristide poolt konkursiõiguse eksterritoriaalses mõjuga. Kaasaegsed seadusandlused ja kohtupraktika kaldub selle poole, et konkursi juriidilised tagjärjed piirduvad oma mõjus selle riigi piiridega millises konkurss toimus. Keeld, mis pandud maksejõuetu võlgniku varale, on sunnimeede, milline, ilma eriliste rahvusvaheliste kokkuleppeta, ei oma eksterritoriaalset mõju. Siit tuleneb, et maksejõuetu võlgniku üle, kes viibib välismaal, võib olla avatud teine konkurss*).

*)Carle. La dottrina giuridica del fallimento nel diritto internatzionale privato. Napoli 1872.
Prantsuskeelne tõlge: Dubois. La faillite dans le droit international prive. Paris 1875.
Fiore. Del fallimento secondo il diritto private internazionale. Pisa 1873.
Asser. Int. Privatrecht, S. 132.
Bar. Int Privatrecht (Holtzendorff's Rechtsencyclopädie, S. 715 ff.).
Lammasch, Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, S. 442 flg.
Bar. Theorie, Bd. II, S. 553 flg.
Surville-Arthuys. Conrs, p. 567 et ss.

Siiski, selline asjadekord osutus tegelikkuses rahvusvahelise kaubakäibe ja -krediidi asja arengule üpris ebamugavaks. Seepärast mõned riigid tegid katse spetsiaalsete lepingutega anda konkursile, mis avatud ühes riigis, seadusliku jõu ja teises riigis. Lõpuks, juristide 1880.a. Torino kongressil võeti selles asjas vastu otsus, millisel peaks lebama üldise rahvusvahelise kokkuleppe aluseks. Neis otsustes väljendub kongressi soov, et riigid võtaksid vastu ühesuguse konkursi põhikirja, millises oleksid väljakuulutatud järgmised peamised alused:

1) konkursi avamine ja seel edasine menetlemine sõltub sele koha seadustest, kus asub võlgniku peamine kaubandusettevõte;

2) konkursi avamise otsused, nagu ka kõik ülejäänud otsused konkursi asjas, omavad kohustuslikku jõudu kõigis lepingulistest riikides;

3) võlgniku teovõime, konkursi esindaja nimetamise kord ja ta võimu piirid ja selle

menetlemise kord sõltub kohtade seadustest, millises oli avatud konkurs;

4) asjaõigus, eelisõigus pandi- ja tagatiseõiguse alusel sõltuvad kohtade seadustest, kus need varad asuvad õiguse tekkimise hetkel. Lõpuks,

5) traktaatides peab olema määratletud otsuse avalikustamise kord, eksisteerides ühes riigis, millist rakendatakse teise riigi piires, samuti nagu riikide kohtuasutuste vaheliste suhete kord konkursi küsimustes*).

*) Atti del II Congresso giuridico Italiano internazionale tenute in Torino, l'anno 1880. Torino 1881. Torino otsuste aluseks oli võetud kongressil Venemaa valitsuse esindaja N. A. Turo ((H.A. Туромъ)) ettekanne Actes de la conference de la Haye de 1894. Annuaire de l'Institut de droit. Int. 1894-1895, p. 266 et ss.

1894 ja 1904.a. Haagi konverentsidel oli vastu võetud põhimõtted, mis on olemuselt kooskõlas just esitatud Torino 1880.a. kongresside printsiipidega ja Rahvusvahelise õiguse instituudi määrustega, mis võetud vastu selle 1894.a. Pariisi istungjärgul.

****

Teine peatükk.

Rahvusvaheline Kriminaalõigus.

I. Üldised märkused ja määratlus.

Artikkel 84. Rahvusvahelise kriminaalõiguse küsimused saavad iga päevaga üha suurema praktilise tähenduse. Mida kergemaks muutus erinevate territooriumite vaheline suhtlus, seda enam ähmastus kriminaalõiguse seaduste riikidevaheline piir. Rahvusvahelise suhtluse teede ja vahendite arenguga võtsid kuriteod rahvusvahelise iseloomu. Kas siis arenenud rahvusvahelised suhtlemisteed peavad olema kurjategijate jälitamise takistuseks? Kõik on nõus sellega, et on hädavajalik tagada juriidiline kord rahvusvaheliste suhetele kuritegelike kallalatungide vastu, kus neid ka ei sooritatud ja keegi ei hakka eitama tungivat vajadust selle väljaselgitamiseks, millistel tingimustel ja millistes piirides on võimalik selle rahvusvaheline kaitse.

Kuid kui selle lahendamise praktilist tähtsust keegi ei vaidlusta, sisi teisest küljest, eksisteerib erimeelsus mitte ainult rahvusvahelise kriminaalõiguse mõiste suhtes, vaid isegi selle teaduslikust kohast.

Ühed oletavad, et rahvusvahelist kriminaalõigust ei saa käsitleda rahvusvahelise õiguse valdkonnas, sel alusel, et „rahvusvaheline õigus määratleb riikide suhteid riikidega, aga rahvusvaheline kriminaalõigus – riigi suhteid indiviididega“.

Teised, vastupidi, seavad selle otse rahvusvahelise õiguse teaduse hulka, ja ka esimesed käsitlevad siia puutuvaid küsimusi, riikide vahelise suhtluse vaatepunktist*).

*) R. v. Mohl. „Die völkerrechtliche Lehre vom Asyle“. Staatsrecht, Völkerrecht und Politik. Bd. I, S. 662.

Rohland. Das internationale Strafrecht, Lpz. 1877, Einleitung. Selle autori teose algus ja lõpp ei sobi kokku, lk 1 ja lk 150.

Bar. Das Internationale Privat- und Strafrecht (1862) S. 4.

Bar. Lehrbuch, S. 207.

Tõesti, praktika ja teooria veenavad, et kriminaalõiguse küsimused, mis kerkivad rahvusvaheliste suhete valdkonnas, ei ole lahendatavad antud riigi kriminaalseaduste vaatepunktist. Me näeme allpool, et kriminaalõiguse territoriaalse printsiibi pooldajad on asjaolude sunnil pidanud tegema järeleandmisi ning lubavad teha selle aluse suhetes täiesti vastandlikke erandeid.

Rahvusvaheline kriminaalõigus sisaldab eneses juriidiliste normide kogumit, millised määratlevad riikide poolse teineteisele rahvusvahelise kohtuabi andmise tingimused nende poolse karistava võimu teostamises rahvusvahelise suhtluse valdkonnas.

Siit tuleneb, et

1)riikide poolse karistava võimu riigisisese teostamise kord, mis on määratletud territoriaalsete seadustega, sisaldab rahvusvahelise kohtuabi positiivset alust, kuna viimane eeldab riikides normaalse õigusemõistmise korra eksisteerimist ja on selleta võimatu.

2)Riikide poolt teine-teisele osutatud vastastikuse kriminaalse õigusemõistmise sfääris kohtuabi tingimused ja suurus, võivad olla kõige paremini määratletud rahvusvaheliste kokkulepetega. Riikide kokkulepped täiendavad ja muudavad karistava võimu teostamise territoriaalset korda kooskõlas eesmärkidega, millise seavad riigid enesele rahvusvahelise juhtimise käsitletavas valdkonnas.

Rahvusvaheliste kokkulepete, õiguse ja kohustuste puudumisel selles valdkonnas, võivad selle alused olla määratud teoreetiliste printsiipidega, mis tuletatud, ühest küljest, karistava võimu olemusest ja ülesandest, nii nagu neid mõistab kriminaalõiguse teadus, teiset küljest, rahvusvahelise suhtlemise mõistest, mis ühendavad tsiviliseeritud riike ja mis on uuritud rahvusvahelise õiguse teaduses.

Allpool me veendume, et viimane – rahvusvahelise suhtlemise - vaatenurk peab olema valdav.

II. Rahvusvahelise Kriminaalõiguse ajalooline areng.

Artikkel 85. Võrreldes rahvusvahelise eraõigusega, algas rahvusvahelise kriminaalõiguse ajalooline areng väga hilja.

Põhjus on mõistetav. Juriidilisi tehinguid sai erinevate riikide alamate vahel sõlmida täiesti ilma riikliku võimu osaluseta. Riigi sekkumist mitte ainult ei soovitud, vaid ka isegi kardeti. Seepärast rahvusvahelise eraõiguse alused töötati välja ilma riigi initsiatiivita, tava ja praktika kaudu, mis oli arenenud iseseisvalt erinevates rahvusvahelise kaubanduse ja muude läbikäimiste keskustes.

Nii-moodi ei ole kriminaalse õigusemõistmise valdkonnas. See ei ole võimalik riigi vahetu sekkumiseta tema ja ta alamate vahelistesse suhetesse. Nagu enim juriidilise korra aluste kõigutamatus asjast huvitatud pool, pidi riigivõim võtma erandlikult enese kätte kuritegude karistamise. Kuid selle oma erandliku karistamise õiguse mõistmine arenes äärmiselt aeglaselt.

Eelkõige, riik hakas suhtuma teadlikult, muidugi, oma kriminaal-karistavatesse kohustustesse oma territooriumi piires. Järgmiseks astmeks on karistava võimu laiendamine alamate üle, kes sooritavad kuritegusid välismaal ja ainult juba peale kõike seda võis kerkida küsimus sellest, kuidas peab riik tegema koostööd teiste riikidega, et kaitsta juriidilist korda.

See moment saabus alles hiljuti.

Asjatu oleks seda otsida vanal ajal. Keskajal, kui valitses üleilmse kristliku keisririigi, paavsti ja Saksamaa keisri ülemvõimul, idee, riikide vastastikustes suhetes iseseisva kohtuliku abi

mõiste ei saanud samuti areneda. Kurjategijate, kes nad ka ei olnud ja kus nad ka oma kuritegusid ei sooritanud, jälitamise ja karistamise kohustus lasus siis kõigil Keiserliku riigi liikmetel, selle õigusmõistmise organitena, mis allutatud paavsti või Keiserlikule võimule*).

*)Bar. Internationales Privat- und Strafrecht, S. 504 ff.

Riikide territoriaalse ülemvõimu idee kinnistumisel, tekib esmakordselt teadvus, et iga riigi piires peab valitsema einus ja iseseisev karistav võim ja et sellele peavad alluma kõik isikud, kes asuvad selle territooriumil, nii pärismaalastest alamad, aga ka kõik välismaalased. Seepärast kehtestatakse, nagu reegliks, et kuritegude uurimiseks ja kurjategijate karistamiseks on kompetentne eranditult kuriteo sooritamise koha kohus – forum delicti commissi.

Suhete ja rahvusvaheliste suhtlemiskanalite arendamise määral, sünnib järkjärgult riikide veendumus kriminaalkompetentsi laiendamise hädavajadusest. XVI ja XVII sajandi kestel pidasid valitsused omavat õigust karistada mitte ainult oma territooriumil sooritatud kuritegude eest, vaid ka nende, mis sooritati välismaal, kui vaid kurjategija asub nende kätes. Nii kehtestus kurjategija kinnivõtmise koha kohtu kompetentsi printsiip (forum deprehensionis). Kuid jäi väljaselgitamatuks, milliste kuritegude eest, mis välismaal sooritatud, võinuks olla karistatud kurjategijate püüdmise paiga kohtus pärismaised alamad ja välismaalased.

XVIII sajandi teisel poolel ja hiljem murrab enesele üha enam teed teine, uus veendumus: et riigid on vastastikku huvitatud juriidilise korra säilitamise eest ja sellel alusel nad peavad jälitama kurjategijaid ühiste jõududega. Eelkõige paljastub see teadvustamine nn. **poliitiliste** kurjategijate suhtes. Asjast huvitatud riikide kokkuleppel, eriti sõbralikkude ja liidu riikide vahel, riiklikud kurjategijad tuleb kohtu alla andmiseks ning karistamiseks välja anda sellele lepinglisele riigile, millise võimu või korda nad ründasid. Kuid isikute suhtes, kes sooritasid üldkuritegusid, väljasaatmise kohustust ei tunnustatud.

Mitte varem, kui käesoleval sajandil, kontinentaalse Euroopa riikide ja seejärel Ameerika ja Inglismaa seadustes ja praktikas kujunes välja vaade, et üldiste jõududega tuleb jälitada nimelt üldistes kuritegudes süüdistatavaid isikuid ja et valitsused peavad vastastikku neid välja andma isegi väljaspool spetsiaalseid lepinguid.

Kurjategijate väljaandmise teooria küsimustes saavad riikidevahelise rahvusvahelise kriminaalse tegevuse küsimused endale kindla pinna ja sellele keskendub käesoleval ajal kogu rahvusvahelise kriminaalõiguse huvi. Sellel või teise kurjategijate väljaandmise küsimuse püstitamisel tuleb ilmsiks nende poolt rahvusvahelise kohtuliku abi piiride mõistmine*).

*)V. Martitz. Internationale Rechtshilfe in Strafsachen. Erste Abtheilung. Lpz. 1888, S. 423 flg.

III.Rahvusvahelise Kriminaalõiguse teooria.

Artikkel 86. Pidades silmas seda, et eksisteerivad rahvusvahelised kokkulepped puudutavad vaid eranditult kurjategijate väljasaandmist, lahendamata teisi, mitte väiksema tähtsusega rahvusvahelise kriminaalõiguse küsimusi, aga samuti pidades silmas kriminaalseaduste aukude ja vasturääkivuste kõrvaldamist, tuleb seada neist sõltumatu teoreetiline mõõde, et mõista õieti riikide tegevust rahvusvahelise kriminaalõiguse valdkonnas.

Hädavajalik on lahendada küsimused:

1) Millised õigused ja kohustused on riikidel kriminaalkuritegude, milliste sooritamise koht või tegevus väljub nende territooriumi piirest, jälitamisel?

2) Millisel alusel ja millisel määral peavad riigid vastastikku kohtuabi osutama kriminaalkuritegude jälitamisel?

Kriminaal- ja rahvusvahelise õiguse teoreetikud vastavad neile küsimustele erinevalt. Toome siin lühidalt ära nende peamised põhjendused*).

*) Таганцев. Лекции по русскому уголовному праву. Часть общая, выпускъ I, СПб. 1887, § 235 и след. Siin on meie teadlasele omase selguse ja täpsusega ära toodud peamised teooriad.

1. Kõige lihtsam paistab olevat teooria, mis lähtub kriminaalseaduste territoriaalse mõju printsiibist.

Riigi kriminaal-karistav võim, väidavad selle teooria kaitsjad, piirduvad riigi territooriumi piiridega. Siit järgneb, et kõik kuriteod, mis sooritatud neis piires, ja vaid need, kuuluvad karistamisele territoriaalsete kriminaalseaduste alusel. Kuriteod, mis sooritatud riigipiirist väljaspool, tema oma kodanike või välismaalaste poolt, tema enese või eraisikute vastu, välismaalaste või oma alamate, ei kuulu mitte mingil juhtumil tema jurisdiktsiooni ega ole tema poolt karistatavad.

Kriminaalseaduste mõju erandlikult territoriaalset alust nähakse suveräänsuse põhimõttes, milline kuulub igale sõltumatule riigile. Iga riik, oma iseseisvuse jõul, allutab oma seadustele ja kohtule kõik isikud, välismaised ja kodumaised alamad, kes asuvad tema territooriumil; kuid seejuures ei ole ühelgi riigil õigus laiendada oma suveräänsust teiste samasuguste, nagu ta ise, iseseisvate riikide territooriumile**).

**) Tuntud lord Brougham väljendas seda printsiipi järgmistes sõnades: „The lex loci must needs govern all criminal jurisdiction from the nature of the thing, and the purpose of the jurisdiction“.

Phillimore. Commentaries, t. IV, p. 766.

Kriminaalõiguse esindajatest seisavad territoriaalse printsiibi poolt:

Feuerbach, Mittermaier*), Köstlin**);

ja rahvusvahelise õiguse esindajatest: kõik Inglise ja Ameerika juristid***), Klüber****) jt.*****).

*) Feuerbach. Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts, 14 Aufl. Herausg. Von Mittermaier. Gissen 1847, S. 55 ff.

**) Köstlin. System des deutschen Strafrechts. Tübingen 1855, Th. I, S. 28 ff.

***) Phillimore. Commentaries, t. IV, p. 767, § 972 etc; t. I, p. 376 etc.

Hall`s Int. Law, p. 176.

Clarke. A treatise upon the law of extradition. London 1874, 2 ed., p. 13.

Story. Conflict of Laws, § 620 etc.

Dana`s Wheaton. Elements, § 113, p. 180.

****) Klüber. Droit des gens, § 64.

*****) Rohland. Internationales Strafrecht, S. 23.

Selle vaate paikapidamatus saab ilmselgeks, kui vaadelda põhjendusi, millistega territoriaalset printsiipi kaitstakse ja neid praktilisi tagajärgi, millised sellest möödapääsmatult tulenevad.

Üks territoriaalse printsiibi enam silmapaistvamatest pooldajatest, tuntud Inglise kirjanik

Lewis Cornwall ((1806 -1863)) räägib: „Mitte ükski riik ei oma sisulist huvi (substantial interest) kuritegude karistamisel, mis sooritatud teise riigi territooriumil“, ja seepärast, peab kriminaalseadus olema kohalik, territoriaalne“*). Kuid olukorrast, millisest see järeldus tehakse, on täiesti väär, kuna keegi ei hakka vaidlema, et kaasaegne riik ei oleks „sisuliselt“ sellest huvitatud, kui võõral territooriumil tehakse ta rahvuslikust valuutast valerahha, või valmistatakse ette tema vastast vandenõud jne.

*)Lewis (Sir G. Cornwall). On foreign jurisdiction and the extradition of criminals. London 1859, p. 30.

Millistele tagajärgedele viib territoriaalne printsiip? Need on sellised, et neid ei julge isegi selle printsiibi kaitsjad tunnistada. Teoriast, mis on meie poolt esitatud, tuleneb loogiliselt: et riik ei oma õigust karistada oma alamat, kes sooritas kuriteo välismaal ja naases kodumaale; et ta territoorium võib olla ja peab olema kõigi inimeste varjupaik, kes ründasid teda välismaal olles; et kurjategija, kes laskis maha teistpool piiri oleva inimese, seistes kodumaal, võib olla karistamatuses kindel, kui ta piiri ei ületa ja jääb isamaa territooriumile**).

***)Ch. Brocher. Rapport sur le conflit des lois penales fait a l'Institut de droit international. Annuaire de l'Institut, 1879 – 1880, I, p. 61 et ss.

Sellise asjade korra võimatus on ilmselge. Selleks, et väljuda tupikust, lubavad ülalpool nimetatud teoreetikud teha erandeid, millised, ainiti, õõnestavad printsiibi jõudu. Nii, peagu nad kõik on nõus selles, et riik peab karistama piraatlust, orjadega kauplemist ja üldse nn. *delicta juris gentium*, kus need ka ei sooritataks: et tal on õigus karistada mitte ainult oma alamaid, vaid ka välismaalasi, kes on süüdi tema või ta alamate vastastes kuritegudes, milliseid nad välismaal olles sooritasid, või, äärmisel juhul, võib anda seaduslikult kompetentsele kohtule ja kompetentsele territoriaalvõimule välja selliseid kurjategijaid.

Neid erandeid millegagi ei õigustata ja need vaid tõestavad, kui võrd ebakindel on nende teooria alus kriminaalseaduste ja karistava võimu tingimusetust territoriaalsest kehtivusest***).

****)Vilfort. Des crimes et des delits commis a l'étranger. Paris 1855, p. 12 et ss.

Olin. Du droit repressif dans ses rapports avec le territoire. Bruxelles 1864, p. 25 et ss.

2. Territoriaalse printsiibi tagajärgede ebapraktilisus sundis juriste seda laiendama ja esitama kui üldist reeglit, kui riigi kohustust ja õigust karistada mitte ainult kuritegude eest, msi on sooritatud tema territooriumil, vaid ka oma alamate kuritegude eest, mis on sooritatud nende poolt välismaal. Selline täielikum riigi kriminaalse kompetentsi laiendamine sai teadusliku aluse alamate isiklikust kodumaiste kriminaalseaduste alla allutamise teoorias. Seda teooriat arendas enamüksikasjalikult kriminalist Berner****) ja osalt jagas ta vaateid ka Heffter*****).

****)Berner. Wirkungskreis des Strafgesetzes nach Zeit, Raum und Personen. Berlin 1853, S. 126 ff.

*****)Heffter. Völkerrecht, § 36.

Kriminaalseaduste isikliku mõju teooria olemus (Personalprincip) seisneb mõne sõnaga öeldes, järgmises:

kriminaalseadused kohustavad mitte ainult territoriaalselt, vaid ka isiklikult sellel alusel, et nad määratlevad, millised tegevused peavad olema loetud kodaniku väärrikusega sobimatuteks. Sellisel viisil on kodumaiste kriminaalseaduste austamine kodaniku õiguse kasutamise tingimus ja

see alam, kes ei täida neid välismaal, sooritab kodaniku au vastase teo ja peab seetõttu olema karistatud oma riigis.

See teooria moonutab kriminaal-karistava seaduse olemust. Kriminaalseadused, määratledes kuriteo koosseisu, kuulutavad antud tegevused kuritegelikeks ilma et oleks mingit suhete sellesse, kes on süüdistatav isik, välismaalane või pärismaalane: nad on kuritegelikud, sest rikuvad juriidilise korra aluseid, nii nagu seda mõistab antud riik. Teisiti ei oleks võimalik õiglaselt välismaalast karistada teo eest, mis suunatud riigi või selle alamate vastu võõral territooriumil. Seejuures on alamatele endile kodumaiste kriminaalseaduste rikkumisele pidanuks olema kaasnenud mitte karistus sisulises mõttes, vaid alamlusest väljaheidetuks kuulutamise või kodanikuõigustest ilmajätmine, ühtmoodi kõikidel juhtudel, olenemata sellest, kas õigusrikkumine oli raske või kerge.

Ei saa mitte märgata, peale selle, et isikliku printsiibi rahendamine viib möödapääsmatult välismaalase kodumaiste kriminaalseaduste kollosioonile selle riigi kohalike seadustega, millise piires ta kuriteo sooritas. Millisele seadusele anda eelistus, Kui ta on territoriaalne ja samas ka isiklik*)?.

*)Lewis. „The system of tying the entire criminal law of a country round the neck of a subject, and of making him liable to its operation, in whatever part of the world he may be, converts the criminal law into a personal statute“. (On foreign jurisdiction, p. 29).

Mohl. Lehre vom Asyle, S. 691.

Rohland. Internationales Strafrecht, S. 97, 125 ff.

Schmid. Herrschaft der Gesetze, 157 ff.

3. Eelneva teooriaga asub tihedas seoses teine, peamiselt Prantsuse juristide poolt kaitstav, nagu näiteks Faustin Heile. Nad tõestavad riigi õigust kaitsta oma alamaid kuritegude eest, mis sooritatud välisma territooriumil, alamate õigusega oma riigi poolsele kaitsele ning hoolekandele nende välismaal viibimise ajal.

„Seadustest kinnipidamine (kodumaistest) – räägib Faustin Helie – on selle hoolekande tingimus“*).

*)Faustin Helie. Traite de l'instruction criminelle. Paris 1886, 2 ed., t. II, p. 133 et ss.

Villeford. Des crimes et des delits, p. 8.

Wharton. Conflict of laws, § 870 etc.

Brochen, Revue de droit, t. VI, 1875, p. 52.

Kuid siit järgneb tegelikult, et alam, kes on välismaal süüdi kuriteos, võib olla kuulutatud väljaspool oma riigi kaitset olevaks: siit ei tulene karistamise õigust. Kuid oma alamat riigi kaitsest ilmajätmiseks ei ole riigil õigust: seni kuni ta jääb alamaks, peab ta teda, vajaduse juhtumil, kaitsma ja karistama.

4. Uusima aja juristid püüdsid ühendada ja lepitada territoriaalset printsiipi isikliku, kriminaalseaduste reaalse mõju printsiibiga, nn reaalse printsiibiga (Realprincip). Territoriaalse ja isikliku kriminaalse kompetentsi teooria määratleb kriminaalseaduste mõju ruumis, pidades silmas kuriteo subjektiivset külge.

Nad lahendavad küsimust: kes võib olla kuriteo subjekt, kes vastutab riigi seaduste ees? Territoriaalse printsiibi vaatepunktist on kõik alamad, alalised ja ajutised (välismaalased), kes elavad riigi territooriumil.

Isiklik printsiip levitab karistava võimu, peale selle, ka alamatele, kes asuvad välismaal. Vastupidi, reaalse printsiibi kaitsjad võtavad lähtepunktiks kuriteo objektiivse külje ja räägivad täiesti õiglaselt, et riik karistab tema poolt kehtestatud õiguskorra rikkumise eest, kes ka ei oleks kurjategijaks. Kuritegelikuu tegevuse objektide analüüs lahendabki küsimuse, kui kaugele küündib

riigi kriminaalvõim.

Õiguste ja hüvede kogum, mis on kaitstud kriminaalseadusega, koosneb:

1) objektidest, millised asuvad riigi territooriumil ja võivad saada kuritegeliku kallaletungi asjaks, ja

2) objektidest, mis kuuluvad riigile või tema alamatele ja mis on kaitstavad tema kriminaalseadusega, kus ka need objektid ei asuks.

Vastavalt sellele võib kriminaalseaduste mõju ruum olla jaotatud, reaalse printsiibi vaatepunktist, kahesel viisil:

1) Territooriumi piiridega: kõik kuriteod, mis suunatud hüvede või õiguste vastu, mis teostatud riigi territooriumi piires, kuulub territoriaalse kriminaal-jurisdiksiooni alla.

2) Juurdekuuluvusega, mittevahetult ja vahetult, riigi õiguste või hüvedega. Sellest vaatepunktist välismaalase kallaletungil välismaal elava alama varale, on ta karistatav kanantanu kodumaa seaduste järgi, kuna see isiksus kuulub oma riigile.

Esimese vaatepunkti esindajaks on Binding*); teine leidis endale järgijad, muuseas, rahvusliku koolkonna (Pessina**), Pasquale Fiore***) jt., teoreetikute hulgast.

*) Binding. Der Entwurf eines Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund in seinen Gründziigen beurtheit. Lpz. 1869, S. 125 ff.

**) Pessina. Elementi di diritto penale, Napoli 1872, 3 ed., parte generale, p. 89 et seg.

***) Pasquale Fiore. Effetti internazionali delle sentenze penali. Della estradizione, Pisa 1877. §42 e seg.

Mõlemad vaatenurgad laiendavad riigi karistavat võimu veelgi kaugemale, kui isiklik printsiip, kaitstes riigi karistavat võimu mitte ainult alamate suhtes, kes viibivad välismaal, vaid samuti välismalastesse, kes sooritavad kuritegusid mitte tema territooriumil.

Vaatame, kuidas paikapidav on reaalne printsiip igas tema mõistmise liigis.

Sisuline erinevus ühe ja teise vaatepunkti vahel seisneb selles, et reaalne teooria, mis põhineb territoriaalsel printsiibil, välistab riigi karistava võimu kasutamise välismaalaste suhtes, kes sooritavad kuritegusid tema välismaal asuvate kodanike suhtes; vastupidiselt, reaalne (rahvuslik) teooria, lähtudes kuritegeliku teo objektide riikliku kuuluvuse mõistest, tunnustab seda kompetentsi.

Nii-siis, oma praktilises mõjus esimene teooria viib sellise ebaõiglase tagajärjeni, et välismaalased, kes sooritasid tapmise, röövi jne. välismaal asuva riigi alama suhtes, peavad jääma karistamatuks, varjudes ta territooriumil, - seepärast, et nad ei sooritanud siin kuritegu ja kuriteo objektid ei asunud kuriteo sooritamise hetkel seal. Sellisel viisil, välismaalase õigused välismaal hakkavad olema välismaal paremini kaitsitud, kui alama, kuna viimane välismaalase vastases kuriteos võõral territooriumil vastutab oma riigis vaid alama. Seejuures, ei ole riigil alust jätta oma alamaid välismaal ilma kodumaiste kriminaalseaduste kaitsest, pannes tähele, et alamate õigused, kus nad ka ei asuks, jäävad alati tema juriidilise korra osaks, millist kaitstakse tema kriminaalseadusega. Seda enam on ebaõiglane öelda temale ära sellest kaitsest, et nad ise võõral territooriumil peavad austama isamaalisi kriminaalseadusi. Sellele kohustusele peab vastama oma riigi poolne kriminaalne kaitse. Käsitletav teooria, ilmselgelt vähendab riigivõimu kriminaal-õiguslikke kohustusi võrreldes samasuguste alamate kohustustega.

Aga ka need teooriad, millised arendavad reaalselt printsiipi riigile kuuluvate rikutud õiguste alusel, sõltumatult nende õiguste subjektide asukohast, nagu näiteks rahvuslik teooria, täpselt samuti kutsuvad esile erinevaid arusaamatusi.

Määratledes kriminaalseaduste mõju ruumi, räägivad rahvusliku printsiibi kaitsjad, et riik, kui poliitiline organism, peab omama territooriumi, millise piires on kõigile kohustuslikud kriminaalseadused. Kuid peale selle, riik on rahvus. Selles mõttes on kriminaalseadus rahvuslik: ta

järgib, sarnaselt *statutum personale*, alamatega kõikjale ja mitte ainult kohusta austama rahvuslikku juriidilist korda, vaid ka annab kodanikele kaitse võõral territooriumil kõigi vastu, kes ka seda ei rikkunud.

Kuid saab vastu väita, et see, mis on õiglase isiklike õiguste suhtes, ei saa olla laiendatud kriminaalseadusele. Kriminaalseadus ei olla *statutum personale* juba seetõttu, et kuritegu on peaegu alati enam seotud kuriteo paigaga, kui süüdi oleva isiku isamaaga. Kui territoriaalne kriminaalseadus (*forum delicti commissi*) määratleb teisiti kuriteo koosseisu, kui rahvuslik seadus, siis viimane ei saa faktiliselt, ega juriidiliselt rakendust leida.

Ülalöeldust on näha, et reaalne printsiip ei lahenda seda küsimust, millist ta püüdis lahendada, ehk küsimust riigi kohustuste ja õiguste mahust karistada välismaalasi kuritegude eest, mis välismaal sooritatud*).

*)Heinze. Staatsrechtliche und strafrechtliche Erörterungen zn dem amtlichen Entwurf eines Norddeutschen Strafgesetzbuches. Lpz. 1870, S. 147 ff.

Bar, Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 1873, S. 43 ff.

Bar, Lehrbuch, S. 208 flg.

Rohland, loc. cit., S. 138 ff.

5. Veelgi avaramalt mõistab riigi kriminaalset kompetentsi kriminaalseaduste universaalse mõju teooria (Universalprincip) või kosmopoliitiline teooria, milline, nähtavasti, vastab enam kaasaegsele avarale rahvusvaheliste suhete arengule.

Kooskõlas selle teoriaga, millise peamise mõtte ütles välja Hugo Grotius**) ja mida kaitseb ka meie ajal Mohl***), Schmid****), Ortolan*****) jt., küsimus ei ole selles, milline riik omab õigust karistada ja millist kurjategijat, vaid selles, et mingi kuritegu ei jääks karistamatuks.

**)Grotius. De jure belli ac pacis, lib. II, cap. XX, § 40.

***)Mohl. Völkerrechtliche Lehre vom Asyle, S. 710 ff. Muide, Mohl levendab kosmopoliitilise teooria tagajärgi.

****)Schmid. Herrschaft der Gesetze, S. 162 ff.

*****)Ortolan. Elements du droit penal. Paris 1875, t. I, p. 381 et ss.

Schwarze, Holtzendorff's Handbuch des deutschen Strafrechts. Berlin 1871, Bd. II, S. 30 ff.

August von Bulmerincq. Das Asylrecht und die Auslieferung flüchtiger Verbrecher. Dorpat 1853, S. 140 ff. ((1822-1890)) ((1854 -1856 Tartu Ülikooli eradotsent, rahvusvaheline õigus.)).

Carrara. Programma del corso di diritto criminale. Lucca 1871, 4 ed., parte generale, p. 733 et seg.

Universaalne printsiip arendab ideed, et igal riigil on õigus ja kohustus alati igauht karistada tema poolt sooritatud pahateoest, sõltumata kuriteo kohast ja kurjategia alamlusest, kuna igasugune kuritegu on kallaletung kõiki riike hõlmavale üldisele õiguskorrale.

See teooria, kahtlusetu, seisab üpris ülendatud vaatepunktis – korra ja õiguse universaalsel valitsemisel. Kuid tal ei ole positiivset alust. Isegi mitte kõigil tsiviliseeritud rahvastel ei ole sarnaseid kriminaalseadusi ja mitte kõik, mida loetakse mittekuritegelikuks ühes riigis, on kõigis teistes ebaseaduslik. Ja isegi üldkuritegelike tegude suhtes, nagu tapmine, vargus jt., ei eksisteeri igas riigis kuriteo suhtes kohtupidamise kohustust. Oletame, et süütamises, mis sooritatud isamaal, süüdistatu põgeneb peitu välismaale. Kui kurjategija avastatakse, siis võib juttu olla ainult ta oma riigile väljaandmisest ja üldse viimasele vastava kohtuliku abi osutamist süüdlase jälitamisel. Seejuures, universaalsest vaatepunktist lähtudes peab riik mitte ainult kaasa aitama kuriteo avastamisel ja tema karistamisel, vaid ka täitma teise riigi kohustusi kriminaalse õigusemõistmise sfääris.

Kuid kosmopoliitne teooria patustab eriti kaasaegse rahvusvahelise õiguse põhilise lause vastu, st kõik riigid maakeral ei asu omavahel õigussuhetes ja seepärast ei saa neid kohutada

jälitama igasugust õigusrikkumist.

Puudused, millised on omased rahvusvahelise kriminaalõiguse peamistele teooriatele, sundisid mõningaid juriste loobuma üldse riigi õigusest ja kohustusest teha koostööd teistega oma karistava võimu teostamisel, teaduslikust põhjendamisest. Esitamata mitte mingit üldist juhtprintsipi, nad jätavad igasuguse üksiku juhtumi vastava asjast huvitatud riigi äranägemise järgi lahendada, eriti tema sõbralikkuse tundele ühtede või teiste valitsuste suhtes, kellele on kohtulik abi vajalik.

Sellisest vaatenurgast lähtuvad ka mõned saksa juristid, nagu Martens*), Schmelzing**) jt., ning enamuse Anglo-Ameeriklasi, kes seavad mingi rahvusvahelise kohtuabi enamasti sõltuvusse sõbralikkuse tundeist, millised ühendavad antud hetkel asjast huvitatud riike***). Kuid see on poliitiline nõuanne, mitte küsimuse juriidiline lahendus.

*)F. G. de Martens. *Precis*, t. I, §100.

**)Schmelzing. *Systematischer Grundriss des Europäischen Völkerrechtes*. Rudolfstadt 1818, Bd. I, S. 188 ff.

***)Phillimore. *Commentaries*, t. IV, § 970.

Lewis. *On Foreign jurisdiction*, p. 32.

Halleck. *International Law*, § 28.

VI. Põhialused.

Artikkel 87. Rahvusvahelise kriminaalõiguse ainsaks positiivseks aluseks saab olla vaid riikide rahvusvaheline suhtlemine, st., see üldine õiguskord, millises kaasaegsed tsiviliseeritud rahvad ühinevad huvide ja püüdluste ühtsuses.

Territoriaalse printsiibi vaatepunktist ei saa kriminaalõiguse valdkonnas määratleda kaasaegse riigi rahvusvahelisi kohustusi, nii nagu ei saa üldse seletada kaasaegseid rahvusvahelisi suhteid riikide suveräänsuse vaatepunktist. Rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist ei ole kriminaalseaduse mõju territooriumi piiridest väljaspool võõra suveräänsuse rikkumine, vaid ainult kriminaalseaduse areng, territoriaalse karistava võimu laiendamine, mis tingitud rahvusvaheliste suhete edasilükkamatutest vajadustest. Seni riigid seisid süstemaatilise killustatuse alusel, põhiline ja loomulik oli territoriaalne printsiip. Kuid praegu see võtab riigilt mitte ainult võõra juriidilise korra kaitse, vaid ka oma kriminaalsete seaduste austuse ning autoriteedi võimaluse.

Teisest küljest, universaalne või kosmopoliitiline printsiip on isegi vasturääkiv rahvusvahelise suhtlemise mõistele. Selle suhtlemise liikmeteks ei ole kaugeltki kõik maakeral eksisteerivad rahvad või riigid. Sellel alusel, rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist, mitte igasugune õigusrikkumine, kus see ka ei oleks sooritatud ja mitte igasugune võõra õiguse või välismaise seaduse rikkumine, ei kutsu esile riigi karistavat tegevust. Hädavajalik on piirata selle võimu tegevusringi st., kohustust jälitada kuritegelikke õigusrikkumisi tsiviliseeritud rahvaste ühiskonna piires.

Selline olukord paistab olevat põhiline sel põhjusel, et ainult need rahvad mõistavad ühesuguse olemuse kujul selle või teise teo kuritegelikkust. Kuid vaid ainult sel tingimusel saab olla juttu riigi õigusest jälitada tema territooriumil sooritatud kuritegu, samuti nagu kohustusest osutada teistele hädavajalikku kriminaal-kohtulikku abi.

Et haritud rahvaste kriminaalsete juriidiliste vaadete ühtsus on fakt, tõestuseks on tsiviliseeritud rahvaste kriminaalkodeksid, millistes väljendatakse tegelikult ühesuguseid vaateid kuritegudele ja karistusele ning üldse kriminaal-karistava võimu mahule. Üha enam kinnitatakse seda fakti mõistega nn., *delicta juris gentium*, st. sellistest kuritegudest, milliseid loetakse ühtmoodi õiguslikke huve ja juriidilist südametunnistust rikkuvaiks kõigis tsiviliseeritud riikides, kus ja kelle poolt neid ka ei sooritataks.

Vaadete ühtsus kriminaalõigustele on loomulik ja tuleneb iseenesest moraalsest ja juriidilistest mõistete ühtsusest seoses sotsiaalsete ja kultuuriliste püüdlustega, millised iseloomustavad

kaasaegseid haritud rahvaid.

Seepärast rahvusvahelise kriminaalõiguse valdkonnas on hädavajalik lähtuda sellest samast põhilisest printsiibist, et igasugune seaduslikul viisil soetatud või tsiviliseeritud riigi seadusega kaitstav õigus peab olema kaitstud ja tunnustatud kogu rahvusvahelise suhtlemise piires.

Küsimus vaid selles, milline riik igal üksikul juhtumil saab ja on kohustatud rakendama kriminaalseadust?

Rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist, iga tsiviliseeritud riik on kohustatud vaid tunnustama ja austama õigust, mis on tekkinud seaduslikul viisil või mis eksisteerib teise tsiviliseeritud riigi territooriumil, kuid sellega ei lahendata ülalpool seatud küsimust, milline riik, kõigist rahvusvahelise suhtluse liikmetest, peavad võtma positiivseid meetmeid, et õigust ei rikutaks ja et kuritegu allutataks ärateenitud karistusele. See küsimus lahendab rahvusvahelise kriminaalõiguse, määratledes kuriteo kohtualluvuse, näidates millistel tingimustel antud riik on kohustatud mitte ainult õigust tunnustama vaid ka selle rikkujaid jälitama.

Õigus peab mitte ainult olema tunnustatud, vaid ka selle riigi kohtu ja seaduse poolt kaitstud, millise juurde ta kuulub mingis juriidilises suhtes.

Riigi õigus karistada oma alamaid ja välismaalasi kuritegude eest, mis on sooritatud tema territooriumil, tuleneb nende isikute alamluslikest suhetest territoriaalsse ülevõimu. Alamlikest suhetest tuleneb riigi õigus karistada oma alamaid nende poolt välismaal sooritatud kuritegude eest. Ta soetab samuti välismaalaste karistamise õiguse, kui nad sooritavad tema territooriumil kuriteo, kelle objektiks on isik või asi, milline asub temaga teatud juriidilistes: alamluse, omanduse, religiooni jt., suhetes. Kuid kui selliseid suhteid ei ole, kui näiteks, välismaalane tappis välismaalase võõral territooriumil, siis süüdi olev isik ei saa olla antud kolmanda riigi karistada, millise piirides ta varjub.

Sellisel juhtumil võib üles kerkida küsimus mitte iseseisvast karistamise õiguses, vaid kohtulikus abis, millist on kohustatud osutama asjast huvitatud riigile see riik, kelle valdustes kurjategija asub.

Sellest vaatepunktist võib olla lahendatud kurjategijate väljaandmise küsimus. Väljaandmine leiab aset mitte kui karistava võimu tagajärg ja see ei olevalja andva riigi poolne karistamise õiguse teostamine, vaid on miski muu, kui rahvusvahelise suhtlemise liikme kohustuste täitmine – minna appi teisele riigile, kellel on karistamise õigus.

Millistes mõõtmetes seda kohtulikku abi antakse ja millistel tingimustel, määratlevad ära peamised alused, millistel põhineb rahvusvaheline suhtlemine*).

*)Vt. Käesoleva teose I osa, Artikkel 47 ja järgmisi.

Mida lähemad on antud rahvad oma riiklike ja kultuuri ülesannete mõistmisel, seda enam ühtsust neis õigustumõistetes ja sotsiaalpoliitilises korras, seda tahtlikumalt ja tegusamalt nad osutavad teine-teisele kohtulikku abi, seda sagedamini antakse vastastikku välja kurjategijaid.

Teiste sõnadega, rahvusvahelise kohtuabi suurus on otseselt proportsionaalne antud riike ühendavate kultuuri huvide ja kriminaalseaduste ja riigi asutuste ühesugususe lähedusega.

Seepärast saab öelda, et kriminaalse õigustumõistmise sfääris rahvusvaheline suhtlemine ei tühista ja ei riku nii riigi „iseseisvust“, ega ka riikide suveräänsust. Vastupidi, kriminaalseaduste ja riigikordade iseseisvus paljastab reljeefselt oma mõju teiste riikide poolse kohtuliku abi mahus. Mida rohkem ja sisulisemalt need seadused ja korrad erinevad teistes riikides eksisteerivatega, seda enam annab tunda see erandlikkus, seda vähem näitavad teised riigid valmisolekut appi tulla, aga seejuures, „iseseisva“ korraga riik hakkab enam vajama abi, kui teised.

Mis aga puutub riigi suveräänsusesse, siis seda ei riku kuigivõrd kriminaalseaduste eksterritoriaalne mõju, ega ka vastastikune kurjategijate väljaandmise kohustus.

Kõige paremini on see nähtav riigi, kui sõltumatu isiksuse, peamiste elementide käsitlusel.

1)Riik, kui inimeste ühe kõrgema võimu alla asuv ühendus, peab omama võõrandamatut õigust määratelda iseseisvalt oma alamate nii ühe või teise teo kuritegelikkust, kui ka selle

sooritamisele järgnevat karistust.

Olles sellest vaatepunktist, alamate kogumiks, mis on allutatud kõrgema riiklikule võimule, on riigil vaieldamatu õigus karistada alamaid, kes sooritasid kuritegusid kus nad ka ei olnud, nii riigi territooriumi piires, aga samuti väljaspool selle piire ja kelle vastu need ka suunatud ei olnud: riik, kaasmaalased või välismaalased. Selle õiguse piirangtuleneb vaid kriminaalõiguse peamisest lausest: *non bis in idem*.

2) Riik on kindlaksmääratud ruum – territoorium. Oma valduste suhtes, maa ja meri, on riik õigussubjekt, milline, nagu teada, väljendab võimuse või kõige mis territooriumil asub valdamisel.

Siit tuleneb kõikide üleastumiste, mis on riigi territooriumil sooritatud, territoriaalse seadusega karistatavus, sõltumatult kurjategijate alamlikust suhtest. Selles suhtes on pärismaised ja välismaalastest alamad võrdõiguslikud. Territoriaalse ülemvõimu vaatepunktist, võib riik isegi välismaalast karistada, kes sooritas tema vastu kuriteo välismaal ja kes võeti kinni tema territooriumil.

3) Riik, kui juriidiline isiksus, on tahe, mis väljendub rahvusvahelise suhtlemise valdkonnas, rahvusvaheliste kohustuste ja traktaatide sõlmimisega.

Ja see moment, sarnaselt teistele, ei hävine rahvusvahelise kriminaalõiguse valdkonnas. Riik võib lepingute vahendusel ise määratleda temale osutatava kohtuabi suuruse ning tingimused, võib seda avardada või kitsendada, sõltuvalt kontragentidest ja asjaoludest.

Selles suhtes rahvusvahelise võlaõiguse areng sõltub täiesti kriminaalse õigusmõistmise sfääris rahvusvahelise suhtlemise mõistete sisestamisest ja riikide-kontragentide kultuurilise suguluse tasemest.

Kurjategijate väljaandmise küsimus on parim tõestus. See tekkis, kui õiguse nõue, vaid sellest hetkest, kui erinevates riikides kriminaal õigusmõistmine piisavalt ja ühtmoodi arenes, kui kriminaalseadused said ligikaudselt vastama peamise vaatega kuriteole ja karistusele, mis valitseb praegu ja ainult nende riikide vahel käivad algusest peale läbirääkimised ja sõlmitakse kurjategijate väljaandmise konventsioone. Selge, et mahajäänud kriminaalseadustiku ja kohtu organisatsiooniga riigid, mis ei taga täielikumalt õigusmõistmist, ei pea lootma teiste, enam haritud riikide poolse kohtuliku abi osutamisse, ega ka nendega kartellikonventsioonide sõlmimist (kurjategijate väljaandmisest), nii nagu see oli Venemaaga enne kohtureformi*).

*) Таганцевъ. Лекции по русскому уголовному праву, часть общая, выпускъ I, § 243 — 246.

V. Kuritegelike tegude kohtuaaluvusest.

Artikkel 88. Kuritegude kohtuaaluvuse küsimus on eelkõige kriminaalkohtumenetluse küsimus; kuid ta on ka rahvusvahelise kriminaalõiguse küsimus, kui võrd kuriteo kohtuaaluvusega ühe või teise riigi kohtutele määratletakse karistamise õigus ja järelkult, riikide kriminaalseaduste mõju ruum.

Rahvusvahelise suhtluse vaatepunktist, on kuriteo kohtuaaluvuse määratlemine iga riigi ja kõigi rahvusvahelise suhtluse liikmete õiguslike huvide ja tema juriidilise korra kaitse rolli määratlemine.

Millistel juhtudel riik peaks end pidama õigustatuks jälitama ja karistama antud kuritegelikku tegu? Kuidas see küsimus lahendatakse kriminaalseadustes, rahvusvahelistes traktaatides ning teoorias?

1) Kuriteod, mis sooritatud riigi territooriumi piires. Kuritegude suhtes, mis sooritatud riigi territooriumil, ei ole kellegi poolt vaidlustatud printsiipi, et selliseid kuritegude jälitamiseks ja karistamiseks on eranditult kompetentne territoriaalne võim, mis selles suhtes laieneb ühtviisi nii

alalistele, pärismaistele alamatele (subditi perpetui), aga ka ajutiste, välismaalaste (s. temporarii). Kuid praktikas see üldine reegel, on ühest küljest piiratud, teisest aga laiendatud oma rakenduses.

a) Territoriaalsete kriminaalseaduste mõju piiratakse isikute suhtes, kes kasutavad eksterritoriaalsuse õigust. Sellised on: kõik välismaa monarhid, diplomaatilised agendid, abiväed*), sõjalaevad. Millises mahus võib arukalt olla tunnistatud sõjalaevade eksterritoriaalsus, on öeldud ülalpool**).

*) 1799.a. Venemaa abiväed arvult 14, 000 meest, osaledes Hollandi ekspeditsioonil, asus Venemaale tagasiteel Inglismaa territooriumil. Inglise valitsus nõudis, et vene sõdur, kes käis röövretkel, oleks antud Inglismaa kohtu alla. Venemaa sõjaväe juhtkond nõustus täitma seda ebaseaduslikku nõudmist. Exceptio regulam confirmat! (Venemaa Välisministeeriumi arhiivi asjadest).

***) Vaata käesoleva töö I osa Artiklit 56 ja samuti Artiklit 82.
Hall. Foreign jurisdiction, p. 239.

Seejärel, ühtede ja teiste väljajätmise suhtes saab öelda, et nii nagu nad moodustavad erandi üldisest printsipiist, siis neid tuleb tõlgendada restriktiivselt ((kitsendavalt)). *Raison d'être* neid erandeid - rahumeelsete rahvusvaheliste suhete kindlus ja rahvusvahelise suhtlemise kasu. Õigustamata arukate nõudmistega, eksterritoriaalsus pöördus vägivalda ja võimu koondamiseks ja see ei saa olla talutav.

Venemaal territoriaalse printsipi ja vene kriminaalseaduse mõju pidi olema tunnistatud kui üldine reegel, juba öeldud mahus. Selles suhtes tekitas kahtlusi 1866.a. Kriminaalkoodeksi artikkel 172, millise alusel: „hiinlased, kes sooritasid Venemaa poolsel piiril kuriteo, antakse (kohtu pidamiseks) välja nende valitsusele“. Selle märkuse tähtsusest rakendamise mõttest tulenes, et hiinlased, kes tulevad Venemaa territooriumile, ei ole kuritegude puhul Venemaa kohtute kohtualluvuses. On ilmselge, et selline lause võis olla vaid Venemaa ja Hiina vahel sõlmitud traktaatide ebakorrekse sõnastuse süü. Viimane on mitte ainult paikapidamatu kriminaalseaduste mõju territoriaalsuse aluse vaatepunktidest, milline on tunnistatud iga tsiviliseeritud riigi poolt, vaid see oli vasturääkivuses, täpsemalt, Venemaa ja Hiina kogu vastastikuste suhete ajalooga ja isegi mõnede sõlmitud traktaatide tekstiga. Eriti Kiakhta 1728.a. traktaadi (punkt 7) ja Кульджинский 1851.a. Traktaadi (punkt 10) eu räägita midagi mainitud kohtuallumatusest. Kahe riigi suhete ajalugu tõestab positiivselt, et mingist hiinlaste kohtuallumatusest ei saanud juttugi olla, ja Venemaa pidevalt keeldus Hiina ülejoosikute tagasisaatmisest. Traktaatide mõtte järgi, eksisteerib ainult väljasaatmise kohustus nende Hiina alamate suhtes, kes sooritasid kurjategusid Hiinas ja pagesid meie piiri taha*).

Teised riigid samuti ei tunnista täpselt samuti hiinlaste kohtuallumatust, nagu näiteks Ameerika Ühendriigid, Hiinaga sõlmitud traktaadi 6 artikkel**).

*) Vaata selle küsimuse üpris asjalikku käsitlust uur kriminaalkoodeksi kava seletuskirjas, lk. 91 jne.

Таганцевъ. Лекции I, § 220.

Таганцевъ. Лекции, 2.-ое изд. 1902 г. т. I, § 283 и след.

Таганцевъ. Уголовное Уложение 21-го марта 1903 г. Спб. 1904, стр. 8 и след.

***) Mayers. Treaties between the Empire of China and Foreign Powers, p. 94. Selle traktaadi alusel, mis sõlmitud 1874.a. Hiinaga Peruu, Hiina valitsus kuulutas otse oma kodanikud, kes asuvad Peruu, on kohalike kohtute kohtualluvuses. Mayers, p. 193.

Muide, käesoleval ajal mainitud märkus Kriminaalkoodeksi artiklile 172 ei oma enam jõudu, kuna 8 juunil 1882.a. Riiginõukogu arvamus tühistati Kõigekõrgema kinnitusega.

b) Territoriaalse printsipi mõju laieneb: kõigi isikute suhtes, pärismaalastest alamate, kes

kasutavad eksterritoriaalsust võõral territooriumil; samuti haritud riikide alamad, kes viibivad Idas (konsulaar jurisdiktsioon) ja sõja ning kaubalaevadel avamerel, kus neid käsitletakse, kui oma territooriumi ujuvat osa ja nad alluvad erandlikult rahvuslikule kriminaalseadusele.

Uues, 1903.a. Kriminaalkoodeksis on öeldud: „Selle koodeksi mõju laieneb kuritegelikele tegudele, mis sooritatud vene alamate poolt Türgis, Pärsias, Hiinas, Koreas või teistes riikides, millistes nad ei ole kohaliku võimu kohtualluvuses“, (Artikkel 7). Artikkel 8 järgi Venemaa alamad ja kristlastest-välismaalased Buhaaras asuvad samuti Venemaa Kriminaalkoodeksi mõjusfääris. Välisma kaubalaevad, mis asuvad territoriaalvetes, kuuluvad kaldariigi kriminaalseaduste mõju alla. Sellise alluvuse mahu suhtes eksisteerib kaks süsteemi: Inglise ja Prantsuse*).

*)Vaata käesoleva töö artiklit 56.

Inglismaal on territoriaalsele seadusele kohtualluvad kõik kuriteod ja üleastumised, mis on sooritatud kaubalaevade pardal, mis ujuvad või peatuvad Inglismaa vetes ja ainult spetsiaalsete konventsioonide määruste põhjal tehakse erandeid distliplinaarsete üleastumiste puhul, kus mõistab kohut kipper või kodumaine konsul laeval oma seaduste järgi**).

**)Travers Twiss. Law of Nations, t. I, p. 229, § 159.

Phillimore. Commentaries, t. I, § 351 etc.; IV, p. 770 etc.

Dana's Wheaton. Elements, § 96 etc.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 348 et ss.

Moore. Asylum in legations and consulates and in vessels, p. 405.

Harburger. Der strafrechtliche Begriff Inland und seine Beziehungen zum Völkerrecht und Staatsrecht. Nördlingen, S. 118 ff.

Attlmayr. Elemente des internationalen Seerechtes, Bd. I, S. 34.

Prantsuse süsteemi alusel, kohaliku jurisdiktsiooni alla ei kuulu üleastumised ja kuriteod, mis sooritatud laevade meeskondade liikmete vahel ja mis ei puuduta kedagi kohalikest alamatest. Kuid eranditult Prantsusmaa kohus on kompetentne kriminaal ja distliplinaarajades, millise on segatud territoriaalsed alamad, aga samuti kuriteod ja üleastumised, mis rikuvad sadama julgeolekut ja rahu, sõltumatult asjasse puutuvate isikute alamlusest*).

*)F. Helie. Traite de l'instruction criminelle, t. II, p. 514.

Ortolan. Diplomatie de la mer, t. I, p. 304 et ss.

Dalloz. Repertoire, t. XII, p. 266 et ss.

Selle süsteemi väärtus seisneb selles, et ta jätab kaldariigile, kui asjast enim huvitatud riigile, asja sekkumise- või mittesekkumise vabaduse, kuna temast sõltub määratlus, millised kuriteod või üleastumised on sadama rahule ohtlik iseloom ja millisel mitte.

Prantsuse praktika sai selles küsimuses uusima kodanikuõiguse Euroopa kontinendil ja see on pühitsetud seadustega ja konsulaarkonventsioonidega.

Venemaa kohtupraktika samuti, nähtavasti, kaldub Prantsuse süsteemi poole, milline, sõltumata sellest, tunnistatakse formaalselt uusimais konsulaarkonventsioonides, mis Venemaaga sõlmitud**).

**)Vaata konsulaarkonventsioone, mis sõlmitud Venemaa ja Saksamaa vahel 1874.a., Itaaliaga 1875.a., Hispaaniaga 1876.a.

Staudinger. Sammlung von Staatsverträgen, S. 260 ff.

Calvo. Droit international, t. II, § 1126.

Selle küsimuse olukord Venemaal on häha järgmistest juhtudest. 1844.a. Inglise kaubalaeva pardal Riia sadamas tappis üks madrus teise. Vene võimud sekkusid, teostasid juurdluse ja andsid

süüdlase kohtu alla, milline mõistis mõrtsuka sunnitööle. Inglise valitsus protesteeris ja nõudis kurjategija väljaandmist. Peterburi Kabinet väljendas valmisolekut nõustumiseks, kuid sel tingimusel, et Inglismaa tulevikus tunnistaks Venemaa kaubalaevade kohtuaalumatus. Kuid seda ettepanekut vastu ei võetud ja väljaandmist ei järgnenud.***).

***)Лохвицкий. Курсъ русскаго уголовного права. Спб. 1871 г., 2 изд., стр. 19.

1872.a. Tehti Senati kassatsiooni otsus Сваэлоса asjas, mis arendas põhjalikult seda süsteemi, millisest peavad kinni kaubalaevadel sooritatud kuritegude küsimuses enamik kontinentaalseid riike*).

*)См. Решение уголовного касс. Департ. Прав. Сената за 1872 г., № 1329. Таганцевъ. Лекции по русскому уголовному праву, т. I, § 219.

Asi algatati Kertsis sadamas Kreeka laeval toimunud madrus Svaelosomi poolt teise kreeklasest madruse tapmise juhtumi puhul. Vene võimud astusid asja uurima Kreeka konsuli osalusel. Seejärel süüdistatav anti Simferopoli kaasistujatega ringkonnakohtu kätte, kes tegid süüdistava otsuse. Siis Svaelos andis kassatsioonikaebuse, millises tõestas, et Vene kohus ei ole asja lahendamiseks kompetentne, kuna välismaa laev on oma riigi territooriumi osa ja sellele ei saa laieneda võõrad seadused. Kuid Senat seda argumenti ei arvestanud. Ta kinnitas Vene kohtu kompetentsust, lähtudes sellest mõttest, et kuritegu toimus, Venemaa seadustega kaitstavas, Venemaa sadamas ja oli sellise iseloomuga, et oli rikutud sadama ohutus ning rahu.

Kuid tuleb silmas pidada, et praktikas, isegi viimasel ajal, olid juhtumid, et kohalikud Vene kohtuasutused sarnaste asjade puhul loobusid oma õigusest.

Nii 1876.a. Taganrogis Itaalia madrus Benetelli tappis kaldal teise itaallasest madruse ja kohalikud võimud teostasid juurdluse. Kuid kui Itaalia konsul nõudis kurjategija väljaandmist, siis prokuratuuri järelevalve lõpetas juurdluse ja andis väljaandmise korralduse, kuid mis oli ajutiselt kõrgema võimu poolt tühistatud, nõnda nagu tegelikult väljaandmise nõudmisel ei olnud mitte mingit seaduslikku alust.

1894.a. Venemaa laeval „Мсга», mis seisis Trapani sadamas (Sitsiilias), Rootsi alam, madrus Olson tappis teise madruse. Itaalia võimud pidasid seda kuritegu Itaalia kohtutele mittealluvaks ja nõudsid, et Olson saadetaks kohtu alla andmiseks Venemaale, pidades silma Vene-Itaalia konsulaarkonventsiooni Artikkel 11, sätteid. Meie valitsus tõestas, et Olson on Itaalia kohtualluvuses ja Itaalia valitsuse poolse Itaalias kohtumõistmisest kategoorilisel äraütlemisel, pidi Vene valitsus nõudma Olsoni väljaandmist ja ta üle mõisteti septembris 1895.a. Sankt-Peterburi Ringkonnakohtu otsusega süüdi. On huvitav, et Rootsi valitsus avaldas Olsoni väljaandmiseks ja Rootsi kohtu alla andmise nõusoleku. Sel juhtumil Venemaa uuesti kinnitas, et välismaa kaubalaeva Venemaa territooriumile ei loeta riigi, mille lippu all ta ujub, eraldunud osaks.

C)Järjepideva territoriaalse printsiibi rakendamise vaatepunktist peab olema lahendatud küsimus: kas riik on kohustatud karistama oma alamat või välisriigist nende poolt sooritatud ta territooriumil sooritatud välisriigi või tema alamate vastu sooritatud kuriteo eest?

See küsimus tekitab kahtlusi ja oli lahendatud erineval viisil.

Inglismaal, praktikas valitseb arvamus, et riigil ei ole kohustust sekkuda kuriteosse, millist valmistatakse ette või sooritatakse selle piires, kuid mis ei ole suunatud tema alamate vastu. Kui mõnikord sellised üleastumised jälitati Inglismaal, siis pigem poliitilistel motiividel.

Nii, näiteks, 1799.a., Venemaa Londoni saadiku nõudel oli Inglise kohtu alla antud ajalehe „Kurjer“ toimetaja, John Paris, kes kirjutas ja levitas Inglismaal Keiser Paulist paskvilli. Kohus, käsitledes seda asja, leidis, et süüdistatav solvas Inglismaa sõbraliku ja liidu riigi monarhi isikust ja seepärast peab olema karistatud. Kohus otsustas: süüalusele määrati 6 kuune vangistus, trahv 100 naelsterlingit ja kehtestas tema isikliku vastutuse ((kautsioni)) 500 naelsterlingit 5 aasta kestel või

kaks käendust kumbki 250 naela*).

*)Grant. History of the English Newspapers. London 1882.

1803.a. Prantsuse emigrandid, asudes Inglismaal, andsid välja paskvilli Bonapardist. Prantsusmaa saadiku nõudmisel, mõisteti paskvilli kirjutajate üle kohut ja nad mõisteti süüdi, kuid ennem kui kohtuotsus ellu viia saadi, algas Inglismaa ja Prantsusmaa vahel sõda ja selle alusel kohtuotsus tühistati.

Muide, Inglismaal endal sellised autoriteedid, nagu lordid Elengoro ja Lingerst, ütlesid välja oma poolse toetuse kuritegelike toimingute jälitamise suhtes, mis sooritatud Inglismaal nii pärismaalastest alamate, aga ka välismaalaste poolt „Inglismaaga sõbralike rahvaste“ vastu, või nende valitsuste või valitsejate vastu.

Selliseid tegevusi karistatakse, seepärast, et need võivad rikkuda Inglismaa ja välisriikide häid suhteid*).

*)Lewis. On foreign jurisdiction, p. 65 etc.
Mohl. Lehre vom Asyle, S. 644.

Sellisel viisil, rahvusvaheliste suhete edasilükkamatud nõudmised sunnivad Inglise õigust kaitsma välisriikide seaduslikke huve. Need nõudmised sundisid mitmeid kordi valitsusi täiendama seaduse auke oma kriminaalseadustikus ja kooskõlastada seda rahvusvahelise suhtlemise tingimustega.

Sellise olukorra huvitavaks tõendiks võib olla 1875.a. tekkinud, Saksamaa ja Belgia vahelise diplomaatilise kirjavahetuse teel, tuntud belglase Duchesne asi. Viimane kirjutas Searingist prantsuse arhipiiskopile Pariisi kirja, millise järgi ta võttis 60,000 franki, et tappa Bismark. Berliini valitus, saades sellest teada, nõudis Duchesne karistamist, kuid Belgia ei saanud seda täita, nõnda nagu neil ei eksisteerinud seadust, milline näeks ette sellist tegu; ka Saksamaal sellist seadust ei eksisteerinud. Siis, mõlemate valitsuste kokkuleppel, anti mõlemates riikides välja seadus, millise alusel ettepaneku tegijat, kuigi seda ei võetud vastu, sooritada kuritegu, millise karistuseks on surmanuhtlus või sunnitöö, karistatakse sellise ettepaneku tegemise eest 3-5 aastase vangistusega**).

***)Nypels. Legislation criminelle de la Belgique ou commentaire et complement du Code penal belge, 2 – e livraison du tome IV. Bruxelles 1876, p. 153 et ss.
Martitz. Internationale Rechtshilfe, S. 36 flg.

Ei sa nõustuda nende põhjenduste põhjendatusega, millised esitas vürst Bismark arvamuse kinnitamiseks, et Duchesne tegu ei tohi jätta karistamata. Sellistel arenenud rahvusvahelistel suhetel, nagu on käesolevad, on kõik riigid ühtmoodi huvitatud üldise juriidilise korra kaitsmise eest ja ei või lubada, et võõral territooriumil võetaks nende või nende alamate vastu mingi kuritegelik või vaenulik tegu***).

***)Staatsarchiv. Bd. XXVIII, № 5433-5438.

Need kaalutlused on täiesti õiglased. Kuid seejuures on hädavajalik pidada silmas, et tegu, millist ei tunnista kuritegelikuks teo sooritamise koha seadusega, ei anna asjast huvitatud välisriigile õigust nõuda subjekti viivitamatut karistamist ja kui sisuliselt selline tegu peab olema karistatav, pidades silmas rahvusvahelise suhtlemise edasilükkamatuid nõudeid, tuleb vastava riigi kriminaalseadused muuta neile nõuetele vastavaks.

Lähtudes rahvusvahelise suhtlemise ideedest, millised seovad tsiviliseeritud riike, peab kehtestama, kui üldise reegli, et kuriteod, millised on sooritatud või milliseid kavatsetakse sooritada ühel territooriumil ja on suunatud isikute või korra vastu teises riigis, on kohtualluvad kohalikele

kohtutele, kuna kurjategija ja selle riigi vahel, millises ta võtab ette kuritegelikud teod, eksisteerib alalise või ajutise alamluse, juriidiline side, side, milline allutab ta territoriaalsetele seadustele.

Nii Prantsusmaa kassatsioonikohus tunnistas Prantsusmaa kohtud kompetentseks, et jälitada inglaste difamatsiooni ((diffamare halba avalikuks tegema, laimama, mõne isiku, asutuse vm. Kohta häbistavate (ka tõele vastavate) asjaolude avaldamine Vs.)), kes avaldasid Prantsusmaal paskvili oma kaasmaalaste kohta, kes asusid Belgias. Brüsseli kassatsioonikohus tunnistas Belgia kohtualluvuses olevaks välismaalase, kes sooritas Belgia territooriumil ajakirjandusseaduse vastase teo, kuid kes viibis teo sooritamise ajal välismaal. Lõpuks, Belgia 1858.a. Seadus karistab karmilt Belgias välismaa monarhide ja valitsuste vastu teatud kuritegude ja üleastumiste sooritamise eest, millised võivad kompromiteerida selle maaga rahvusvahelisi suhteid*).

*)Goddyn et Mihiels. Le droit criminel belge au point de vue international, p. 29.
Nypels. Legislation criminelle, 2 livr., t. V, p. 109 et ss.

1888.a. Alguses Šveitsi valitsus algatas, Saksamaa nõudmisel, kohtuliku menetluse Baselis trükitud paskvilli, pealkirja all „Vive la France“, autori suhtes. Süüdistatava suhtes rakendati Šveitsi kriminaalkoodeksi Artikklit 42, milline sõnab: „Välisriigi rahva, või tema valitseja või valitsuse avaliku solvamise eest karitatakse rahatrahviga kuni 2,000 franki, millisega võib olla liidetud, raskendavatel asjaoludel, kuni 6 kuune vangistus“. Sellise kohtumeetluse võib vaid ainult välisriigi valitsuse nõudmisel algatada.

Ei saa mitte rõõmustada, et meie uusima aja kohtupraktika üha enam ja enam areneb kooskõlas tsiviliseeritud riikide rahvusvahelise suhtlemise õiglaste nõudmistega. Eriti säravaks selle tõestuseks on Kriminaalajakirja Kassatsioonidepartemangu Senati otsus professor Jägeri ((Иерер)) (№ 59, 1892 г.) asjas. Selles asjas kõik – nii ober-prokurör A. F. Koni ((А.Ф. Кони)) kõne, nagu ka Senator H. C. Таганцева ettekanne, väärib tõsist tähelepanu ja tundmaõppimist. Senat tunnistas, et solvamine, mis tehtud Peterburi meditsiiniajakirja „Врачъ» toimetaja professor Манассеинымъ poolt professor Jägerile, kes elab Stutgardis, on kohtualluv Vene kohtule Kriminaalkoodeksi Artikkel 1040 järgi, Senat kummutas kategooriliselt süüdistatava arvamuse, justkui professor Jäger, „kui Venemaal mitteelav, saab kasutada Vene seaduste kaitset vaid sel määral, millises, Kriminaalkoodeksi Artikkel 172. järgi, vastutavad välismaalased kuritegude eest, mis sooritatud välismaal Venemaa alamate vastu“. Senat kuulutas, et „kõigi kaasaegsete välismaa kriminaalkoodeksite järgi, nagu ka meie õiguse järgi, karistatavate tegude maht, mis teostatud riigi piires, on hulga suurem, võrreldes välismaal sooritatud kuritegudega“.

Kuid küsimusele: kas hõlmatakse üldise mõistega kuritegelik tegu, mis sätestatud Koodeksi Artikkel 1. määrustes, ja kuritegelikud kallalekippumised, mis sooritatud Venemaal välismaalaste suhtes, kes teo sooritamise ajal asusid Venemaal?“ - Senat vastas kategooriliselt: jah!

Kuna, Senati arvates, „mõiste välismaalasest ja tema huvidest, nagu kellegist vaenulikust või riigi huvidele võõrast, ei leia enam väljendust kaasaegsetes seadustes. Tööstuslike, kaubanduslike, vaimsete huvide ühtsus ärgitas hädavajadusest avardama riigi kaitse valdkonna laiendamist ja seadis karistavate seaduste kaitse alla mõningatel juhtumitel, võrdselt pärismaalaste huvidega ka välismaalaste huvid“. Siit tuleneb, Senati märkimisväärse otsuse järgi, et „Venemaa alam, ehitades Venemaal lõhkeseadeldise, tellides palgamõrva, ähvardades tule räästasse torgata jne. , ei saa olla tunnustatud karistamatuks paljalt seetõttu, et tema poolt ettevalmistatav kuritegu oli suunatud ja viidud ellu välismaalase vastu väljaspool Venemaa piire. Samamoodi isik, kes tegeles süütaamisähvarduse kaudu väljapressimisega, mis ettenähtud Kriminaalkoodeksi Artikkel 1545 määrustega, peab olema karistatud, kuigi selline kuritegelik nõue oli esitatud välismaalasele kirja teel, kes elas välismaal, kuid kes omas, näiteks, Peterburis maja“.

Nende kaalutluste alusel Senat tunnistas professor Jägeri kaebuse Venemaa kohtute õiguspädevuses olevaks. Uue Kriminaalkoodeksi (Artikkel 9) lahendab rahuldaval viisil püstitatud välismaalaste kohtualluvuse küsimuse selliste kuritegude ja isegi üleastumiste eest, mis on sooritatud Venemaa alamate vastu välismaal*).

*)Таганцевъ. Уголовное Уложение 20-го марта 1903 г., стр. 17 и след.

Sellest eeskirjast välistatakse poliitilised kuriteod: neid karistatakse tavaliselt vastastikususe ja spetsiaalsete kokkulepete alusel.

1833.a. Venema ja Austria vahel sõlmiti Münchengretsis tuntud konverents, millisel kokkuleppivad riigid tunnistasid end solidaarseteks vandeseltslastega võitlusel ja sellel alusel kohustusid vastastikku välja andma nende territooriumil kinnivõetud teise lepingupoole alamatest poolakatest vandenõulased, välistamata segaalamlusega isikuid; kuid viimased võisid olla kohtu alla antud ka kinnivõtmise kohas nende süüdistuspunktide alusel, mis esitatud asjast huvitatud riigi poolt**).

1860.a. Venemaa ja Austria vahel toimus deklaratsioonide vahetus, millistega määratleti ühe lepingupoole territooriumil teise lepingupoole riigi vastase riigipea või riigikorra vastaste kuritegude eest karistamise karistused***).

Sellised konventsioonid on senini erandlikud nähtused****).

***)Мое ((Мартенс)), «Собр. Трактатовъ» , т. IV , часть I, № 136, стр. 457.

****)Мое ((Мартенс)), «Собр. Трактатовъ» , т. IV , часть II, № 157, стр. 732.

*****)Tähelepanuväärne vaade kuriteole, mis sooritatud võõral territooriumil antud riigi vastu, on väljendatud Venemaa valitsuse järgmises 1758.a. Määruses: „Saadik Saltõkovi raporti järgi Hamburgis elava Gloštini printsi Georg sekretär Dreere, kes kirjutab Preismiaa õukonna meeleheaks erinevaid Venemaa ja ta liitlasi kahjustavaid paskville – seepärast on kästud: kui ta püütaks osavalt kinni, siis saata ta Venemaale, või siis anda kohapeal keppidega peksta“ (Изъ дель Московскаго Главнаго Архива М. И. Д.).

Vaata veel Vene-Rootsi 1821.a. Traktaat (artikkel 8). Сборник действующихъ трактатовъ (изд. М.И. Д.), III, №3.

Artikkel 89. 2. Pärismaised alamad, kes sooritavad kuriteo välismaal.

Tegelikult, territoriaalse printsiibi alusel, pärismaised alamad, asudes võõral territooriumil, ei allu isamaa kriminaalseadustele, järelikult, ei tohi nende kuritegude eest olla allutatud kohtule, kui nad kodumaale naasevad. Kuid sellises ranges mõttes territoriaalne printsiip on rangelt järgitud vaid Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides.*)

*)Journal du droit int. prive, 1887, № III-IV, p. 129 et suiv.

Nii nagu rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist, nii samuti ka iga riigi kohustus kaitsta oma juriidilist korda, riigi-isamaa õigus karistada oma alamaid, kes sooritasid kuritegusid välismaal, ei saa tekitada kahtlusi. Selles suhtes järjepidevalt viia läbi territoriaalset printsiipi, tähendaks luua eriline karistamatuse privileeg alamate kasuks, kes varjuvad juurdluse eest, välismaal sooritatud kuritegude pärast, oma kodumaal.

Sellise asjade korra võimatus on nõnda ilmselge, et isegi Inglismaal lubab seadus tehe erandeid territoriaalsest printsiibist. Inglise õiguse järgi kuuluvad karistamisele alamad, kes osutuvad süüdi olevateks võõral territooriumil ((riigi)) reetmises, ettekavatsetud tapmises ja kahe naise pidamises. Uusima, (1861 a.) Inglise seadusandluse järgi , Inglise alam või välismaalane, kes sooritas Inglise laeval avamerel või isegi välismaa sadamas, kuriteo või üleastumise, on kohtualluv Inglise kohtule. Peale selle on Inglise kohtu kompetentsis piraadid ning neegritega äritsejad**).

***)Lewis. On foreign jurisdiction, p. 18, 31 etc.

Phillimore. Commentaries, t. I, §§ 334, 356 etc.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 346.

Martitz. Internationale Rechtshilfe, S. 47 flg.

Muide, on tarvis selgeks rääkida, et kriminaalseaduste territoriaalsuse printsiip on sedavõrd kinnistunud Inglismaa rahva teadvusesse, et esitatud erandid, mis on fikseeritud seadustes, ei leia tihti praktikas rakendust, kuna süüdistatavad on vandemeeste kohtu poolt süütuks hääletatud.

Nii, näiteks, 1830 a., Londoni kohtus menetleti üht inglasi puudutavat asja, keda süüdistati Prantsusmaa reisi ajal oma kaaslaste tapmises. Vaatamata kohtualuse ülestunnistusele ja tõenditele, kuulutasid vandekohtunikud ta süütuks***).

***)Lewis. On foreign jurisdiction p. 23.

Inglaste rahvuslikku arusaama, et vaid kuriteo sooritamise koha seaduse järgi võib kuritegelikku tegu õiglaselt karistada, seda esimesel pilgul kummalist nähtust seletatakse sellega, et inglise kohus nõustub oma alamate väljaandmisega riikidele, milliste territooriumil nad kuriteo sooritasid.

Nii, 1876.a., Inglismaa alam Turvil, keda süüdistati selles, et asudes Tirolis, tõukas naise kuristikku, anti Austria nõudmisel välja ja tema üle peeti kohut Austria kohtus.

Enam järjekindlalt on järgitud territoriaalset printsiipi Ameerika Ühendriikides*).

*)Wharton. Conflict of laws, p. 552.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 344 et ss.

Kontinentaalsetes riikides, kõigis, eranditeta, tunnistatakse alamate karistatavust kuritegude eest, mis välismaal sooritatud, isamaiste seaduste järgi, uusima aja kartelli konventsioonides alaliselt räägitakse printsiibist, et alamad, kes on süüdi sellistes kuritegudes ja kes pöörduvad kodumaale, välja ei anta. Seejuures ei tehta vahet, milline leidis enesele aset vanades, näiteks, Sardiinia, Belgia ja teistes seadusandlustes, kes on kannatada saanud isik, kas välismaalane või siis oma alam.

Viitame selles asjas mõnele kaasaegsetele seadusandlikele määrustele.

Saksamaa Kriminaalkoodeksis (Artikkel 4 – 6) esitatakse, kui üldine reegel, et kuriteod, mis on sooritatud välismaal, ei algatata Saksamaa võimude poolset kohtumenetlust, kuid seejärel esitatakse terve rida erandeid:

1)Saksamaa alamad võivad olla vastutusele võetud kuritegude (Verbrechen) ja üleastumiste (Vergehen) eest, mis sooritatud välismaal, kui neile süüks pandav tegu on keelatud nende sooritamise koha seadustega;

2)tingimustelt allutatakse karistusele alamad, kes on süüdi kõrgema võimu- ja riigi reetmises, diplomaatilised agendid nende poolt sooritatud kuritegelike tegude eest ja kõik isikud kes on süüdi müntimise põhikirja rikkumises;

3)eriliste lepingute järgi on lubatud isegi Saksamaa alamate vastutus politseiliste rikkumiste eest välismaal, näiteks, tollieeskirjade rikkumine jt.**).

***)Martitz. Rechtshilfe, S. 158.

Bar. Lehrbuch, S. 256.

Prantsusmaal kasutati kuni 1866.a. seadusandluses Prantsusmaa kodanike vastutamatust kodumaistele kohtutele, välismaal sooritatud kuritegude puhul *).

*)Villefort. Des crimes et des delits commis a l'étranger, p. 13.

Kuid 1866.a. anti välja seadus, millise alusel Prantsusmaa alamad vastutavad kõigi *crimes*, eest, mis välismaal sooritatud ja *delits*, eest, kui teod, mis võetud nende mõistete alla, on teo

sooritamise koha seadustega keelatud. Prantslased, kes sooritavad Prantsusmaaga piirnevas riigis, üleastumisi (*contraventions*), nagu näiteks metsa-seaduse rikkumine, закона о погровахъ, tollieeskirjade jne., võivad olla karistatud, kui eksisteerib vastastikkus**).

***)Vaata. Prantsusmaa ja Šveitsi vahel sõlmitud 1882.a. Ja 1884.a. Konventsioon, mis puudutab jahipidamist. (Archives dipl., 1885, № 10-11, p. 20 et ss.).

Belgia 1878.a. seaduse järgi tunnistatakse Belgia alamate vastutus igasuguse kuriteo ja üleastumise eest, millised sooritatakse välismaal Belglaste vastu ja nende välismaalaste tegude eest, millised on kartelliliste konventsioonidega võetud väljasaatmise aluseks. Vastastikkuse põhimõtte alusel on määratletud belglaste karistatavus tollieeskirjade ja metsaseaduse rikkumise eest***).

***)Goddyn et Mahiels. Droit criminel belge, p. 36 et ss.

Hollandi seadusandluse alusel karistatakse isamaa seaduste järgi kõik alamate kuriteod ja üleastumised, millised on karistatavad kuriteo sooritamise koha seadustega. Tingimusetult karistatakse riigireetmist, mitmenaisepidamist, enesesandistamisi ja piraatlust ((kaaperdamist, privatiseerimist)).

Itaalia 1888.a. Kriminaalkoodeksi järgi, itaallaste poolt välismaal sooritatud kuritegelike tegude eest, vastutatakse kuritegude ja üleastumiste eest alati oma kodumaal****).

****)Revue de droit international, 1889, p. 39 et ss.

Venemaa vana Kriminaalkoodeksi artiklid 173 ja 174 järgi on alamate karistatavus võõral territooriumil sooritatud kuritegude eest üpris avar. Piirang on tehtud vaid ühes suhtes: kui kuriteo sooritamise kohas mõistetakse vähem karm karistus, kui Venemaa seaduse järgi, siis kohus peab vastavalt karistust leevendama*).

*)Таганцев, Лекции, I, § 233 и след.; 2-ое изд. т. I, стр. 297 и след.

Uue Kriminaalkoodeksi artikkel 9 sõnab: „See Kriminaalkoodeksi mõju laieneb kuritegudele, msi sooritatud Venemaa alamate poolt väljaspool Venemaa piire... 1) kui süüks pandav tegu moodustab kuritegu või üleastumist ja

2)kui antud tegu moodustab sellise teo, mis on karistatav, selles välismaal, või üldse väljaspool Venemaa piire, süüdi mõistmise juhtum, mis on ette nähtud rahvusvaheliste traktaatidega****).

***)Таганцевъ. Уголовное Уложение 20-го марта 1903 г., стр. 17 и след.

Selles samas mõttes lahendab küsimuse ka kartelli kokkulepe.Pidades silmas oma alamate mitteväljaandmist, sisaldub kartellileppes selline määrus: „Alam, kes sooritas välismaal kuriteo või üleastumise teise lepinguriigi alama vastu, kodumaale naasemisel, teise riigi valitsuse nõudmisel, peab olema kohtu alla antud ning karistatud****).

***)Vaata Venemaa ja Itaalia vahel 1873.a. kartelikonventsiooni artiklit 3.; 1874.a. Venemaa -Austria-Ungari vahelise konventsiooni Artikkel 3., jt.

Artikkel 90. 3. Kuritegelikud teod, mis sooritatud piiri taga välismaalaste poolt.

Kas riigil on õigus välismaalast karistada tema poolt välismaal sooritatud kuriteo eest, kui tal on see õigus, siis millistel tingimustel peab see õigus olema teostatud?

Teoreetikute arvates ja seadusandlik määratlus selles küsimuses omab väga suurt valikut*).

*)Mohl. Völkerrechtliche Lehre vom Asyle, S. 647.

Bar. Int. Privat- und Strafrecht, § 135, S. 518 ff.

Villefort, loc., cit., p. 8.

Me rääkisime ülalpool, et ei tohi tunnista riigi kõikide kuritegude eest karistamise õigust ega kohustust välismaalase suhtes, kes sooritas võõral territooriumil kuriteo. Hädavajalik on lähtuda sellest printsiibist, et see õigus eksisteerib riigil vaid sel juhtumil, kui tema ja välismaalase kuritegelikul teol on mingi juriidiline suhe.

Selline suhe esineb kahel juhtumil: 1) kui välismaalane sooritas välismaal riigikorra- või maa, millise piires ta asus,- õiguste vastase kuriteo,

2) kui kuritegu on sooritatud selle riigi alamate vastu.

Neil kahel juhul eksisteerib karistamise õigus. Kõigis teistes, nagu näiteks, välismaalase poolse kuritegeliku ründe korral teise välismaalase õiguste vastu, võib rääkida vaid kohtulikust abist, kurjategija asjast huvitatud riigile väljaandmisest, mis ei ole karistus ega ka karistamise õiguse surrogat.

Väljaandmise nõudmise esitamises on kompetentne: riik, millise territooriumil kuritegu sooritati ja välismaalase kodumaa riik. Kui nii see, kui teine väljaandmist ei nõua, siis on sobiv ka välismaalase riigist väljasaatmine, või ta asukohariigi territooriumilt minema saatmine või seada tema suhtes sisse politseiline järelvalve, s.t. võtta administratiivseid meetmeid, mitte kohtulikke. Vahetult asjast huvitatud valitsused, kes ei soovi või ei ole huvitatud sellest, et kasutada temale kuuluvat väljanõudmise õigust; sellegi poolest võib rääkida kõrvalise riigi poolsest karistamise õigusest või kohustusest, kelle side välismaalasega seisneb vaid selles, et ta antud ajal viibib tema territooriumil*).

*)Ch. Brocher. Rapport fait a l'Institut (Annuaire de l'Institut 1879 – 1880, 1-re partie, p. 64 et ss.).

Kaasaegsetes seadusandlustes lahendatakse ülalmainitud küsimus järgmisel viisil.

Inglise ja Põhja-Ameerika seadusandlused tunnistavad välismaalaste, kes on süüdi teiste riikide või nende alamate vastastes kuritegudes, kasuks varjupaigaõigust, kui ei ole spetsiaalseid rahvusvahelisi lepinguid, mis kohustavad välja andma. Kuid mitte mingil juhtumil ei saa sellised välismaalased kohalike kohtute poolt karistatud saada. Kui välismaalased, kes sooritasid kuriteo avamerel või välismaa sadamas Inglismaa laeval, siis nad võivad olla jälitatud Inglismaa kohtuvõimu poolt, siis seda seepärast, et kuritegu sooritati Inglismaa lipu all ja tema menetlemine on tingitud meresõidu ohutuse tagamise vajadusest.

Teisest printsiibist lähtuvad kontinentaalsete riikide seadusandlused.

Saksamaa kriminaalkoodeksi alusel võivad välismaalased saada karistatud riigipea ja Saksa Keisririigi, või selle koosseisu kuuluvate riikide riigikorralduse vastaste kuritegude eest; müntimise eeskirjade rikkumise ja diplomaatilise reetmise puhul

Prantsusmaa seadus ähvardab karistusega välismaalaste poolse Prantsusmaa riigi julgeolekule kallalekippumise eest; riigipitsati, rahamärkide ja pangapiletite järgitegemise eest väljaspool Prantsusmaa territooriumi. Kuid neil juhtumitel on karistus, seaduse järgi, ainult võimalik, s.t. on mittesunduslik*).

*)F. Helie. Pratique criminelle. Paris 1877, § 37.

Belgia seadusandluse järgi, välismaalased, samuti nagu ka Prantsusmaa seaduse järgi, võivad olla Belgias kohtu poolt jälitatud: välismaal Belgia julgeolekule kallalekippumise eest ja samuti välisriigi vastase kuriteo eest, kui vaid, jättes need asjad karistamatuks, võib Belgia kutsuda enda suhtes esile vaenulikke samme ja kompromiteerida oma rahvusvahelist seisundit. Peale seda, karistus järgneb alati, kui välismaalane osales kuriteos, millise sooritasid välismaa territooriumil belglased**).

***)Goddyn et Mehiels. Droit criminel belge, p. 38.

Itaalia Kriminaalkoodeksis on sätestatud kaks välismaalaste kohtuliku jälitamise tingimust:
1) välismaalased, kes sooritasid välismaal kuriteo, jälitatakse süüdistatavaid isikuid Itaalias nende riikide nõudmise alusel, kellele on kuriteod kohtualluvad;
2) kui väljaandmise nõuet ei järgne, siis välismaalased, kes on süüdi ühes kuriteos, milline on nähtud ette kartelli konventsioonides, võivad olla karistatud kohaliku kohtu otsusega*).

*)Fiore. Effetti internazionali delle sentenze penali, § 42 e seg.

Venemaa Kriminaalkoodeksi artikkel 172.a. alusel välismaalane kuulub selle seaduse mõju alla, kui ta tabatakse või kahtlustatakse välismaal Venemaa riigivõimu vastasel või kellegi ta alama õiguste kallalekippumisel.

Hulga avaramalt on käsitletud välismalase vastutus välismaal sooritatud kuritegude eest, uues 1903.a. Kriminaalkoodeksis. Uue kriminaalkoodeksi Artikkel 9 järgi karistatakse kuritegu, mis on välismaalase poolt välismaal sooritatud, kui:

1) "kordasaadetud tegu moodustab raske kuriteo või sellise kuriteo, millisega süüdistatav rikkus Venemaa alamate õigusi või Venemaa riigikassa vara ning tulusid,

2) kui kuritegeliku teo karistatavus, selle kordasaatmisel välisriigis või üldse väljaspool Venemaa piire, on ettenähtud tema poolt sõlmitud rahvusvahelise traktaadiga".

Ülalpool esitatud eeskirjade välismaal territoriaalsete alamate või välismaalaste kuriteo karistustamise tõlgendamisel ja rakendamisel on hädavajalik pidada silmas järgmisi tingimusi:

1) Kuritegelik tegevus, mis kutsus esile kriminaaljälituse, peavad olema loetud kuritegelikeks nii selle sooritamise koha, kui ka kohtumenetluse teostamise riigi seadustega. Need kui ka teised peavad ette nägema ja karistama antud tegu, millise sooritamises isikut süüdistatakse. Vastasel juhtumil, muutub võimatuks, ühest küljest, teost süütegu teha, teisest, agatada kohtuasi.

Seejuures, kuriteo koosseis peab olema määratletud mitte ainult *lege fori*, vaid *legis delicti commissi* alusel, seepärast, et igasugune kuritegu on orgaaniliselt seotud selle sooritamise kohaga.

2) Kuritegu ei pea olema kustutatud. Kui süüdistatav oli õigeks mõistetud, või kandis oma karistuse ära, või sooritatud kuritegu kaetakse seadusliku aegumisega või armuandmisega, siis menetluse algatamine ei oma juriidilist mõtet ja muutub ebaõigluseks.

Aegumise tähtaeg määratletakse kuriteo sooritamise koha seaduse järgi*).

Nendest tingimustest kinnipidamine on legaalse karistusõiguse teostamise hädavajalikuks eelduseks.

*)Bar. Int. Privat- und Strafrecht, S. 568 ff.

Martitz. Inter. Rechtshilfe, S. 85 flg.

Jettel. Inter. Privat- und Strafrecht, § 54.

VI. Kurjategijate väljaandmisest.

Artikkel 91. Kurjategijate väljaandmine on ühe riigi poolne teisele riigile kohtuliku abi osutamise akt.

Väljaandmine ei ole riigi poolt karistusõiguse väljaandmine, nagu arvavad üpris paljud kriminalistid ja rahvusvahelise õiguse teoreetikud. Väljaandmine ei ole karistusõiguse „surogaat“ ((aseaine)) ja ta ei „asenda“ ega „täida“ välja andva riigi kohut ja karistust**).

***)Brusa. Le delit politique et l'extradition (Revue de droit int., t. XIV, 1882, p. 403 et ss.). Autor esitab sellise põhilause: „L'extradition des criminels est fondee sur le meme principe que le droit de punir!“ Vene Kriminaalkoodeksi kava seletuskirjas on öeldud: „väljaandmine täidab osalt, osalt asendab kohut ja karistust“.

Таганцевъ. Лекции, I, § 259 и объяснительную записку къ проекту уложения, стр. 102 и след.

Karistusõigust omab vaid see riik, milline, nagu on ülalpool öeldud, asub mingis juriidilises suhtes kurjategijaga või kuriteoga.

Eelkõige kuulub see õigus riigile, millises kuritegu sooritati (forum delicti commissi). Ta omab, kui mitte erandlikku, siis väljanõudmise eelisõigust. Kurjategija riikkondlikkus omab teisejärgulist rolli. Sellest vaatepunktist lähtudes on oma alamate väljaandmine riigile, millise piires nad sooritasid kuritegelikud teod, oleks justkui võõra asjast huvitatud riigi õigusmõistmise austamine, nagu ka oleks rahvusvahelise suhtlemise liikmete juriidiliseks kohustuseks.

Otsustavat tähendust peavad omama ka kuriteo sooritamise koha seadused. Vaid nende alusel peavad olema lahendatud küsimused: kas sooritatud tegu on kuritegu; kas see on aegunud kriminaalsest vaatepunktist; kas anti armu j.t.. Kurjategija viibimise koha seadused ja isegi rahvuslikud seadused ei puutu asja, ega saa tühistada *legis loci delicti commissi* mõju.

Lähtudes sellest põhilausest, ei saa olla kahtlust selles, milliste kuritegude või üleastumiste sooritamise eest peab aset leidma väljaandmine sel alusel, et kui seda väljanõudmist teostava riigi ja selle kus kurjategija viibib, ei ole sõlmitud kartelli-konventsiooni või kui sõlmitud väljaandmise leping ei lahenda küsimust positiivselt. Väljaandmine peab järgnema kõigi tegude eest, millised on tunnustatud kuritegelikeks selle sooritamise koha seadustega, on nad siis – jah või ei – karistatavad asukoha või kurjategia riikkondsuse riigi seadustega, üks-kõik.

See kaalutus, et isiku väljaandmine, kes ei sooritanud selle riigi, mis teda välja nõuab, seaduste järgi kuritegu, oleks tema kriminaalse südametunnistuse vastaseks aktiks, kogu ta juriidiliseks ja moraalseks vaateks, muidugi, on arukas ja õiglane, kuid mis võib harva leida praktilist rakendust, kuna asi puudutab haritud, Euroopa riikide, vastastikke suhteid, millistes mõisted ja kriminaalseadused olemuselt teineteisest olemuselt järsult ei erine*).

- V. Liszt. Gutachten über die Frage: Sind gleiche Grundsätze des internationalen Strafrechts für die europäischen Staaten anzustreben und eventuell welche? (Verhandlungen des XVI. Deutschen Juristentages. Berlin 1882, Bd. I. S. 15). Martitz. Rechtshilfe, s. 400 flg. Bar. Lehrbuch, S. 277 flg.

Olles vastastikuse kohtuabi aktiks, võib kurjategijate väljaandmine olla õieti seatud ainult tsiviliseeritud riikide vahelistes suhetes. Jutt ei ole õigusmõistmise kosmopoliitilistest huvidest, vaid riikide, milliste kriminaalseadused ja kohtumenetluse korrad seisavad sarnasel arengutasemel, õiguslikest huvidest. Vaid selliste riikide vahel võib olla, teatud õigusprintsipiidel ja kooskõlas kaasaegse positiivse rahvusvahelise korraga, organiseeritud väljaandmine.

VII. Loeng kurjategijate väljaandmise ajaloost.

Artikkel 92. Mõnede juristide teoreetikute arvates võib leida kurjategijate väljaandmise algeid leida juba vanal ajal; kuid eriti keskajal seda arendati ja praktiseeriti üpris avaratel alustel. Me näeme, kuivõrd on see arvamus põhjendatud*).

*)Bulmerincq. Das Asylrecht, I Th., S. 17 ff.

Faustin-Helie. Traite de l'instruction criminelle, t. II, liv. II, chap. V.

Billot. Traite de l'extradition. Paris 1874, p. 35 et ss.

Villefort. Des traites d'extradition de la France avec les puissances etrangeres. Paris 1851, p. 5 et ss.

Lawrence-Wheaton. Commentaire. t. IV, p. 370 et ss.

Bernard. Traite theorique et pratique de l'extradition. Paris 1883, t. I.

Selle küsimuse uusima ja enam üksikasjaliku uuringu tegi Austria jurist:

Lammasch. Auslieferungspflicht und Asylrecht, Lpz. 1887. Tema poolt on artikkel:

Holtzendorff's Handbuch, Bd. III, S. 454 flg.

Delius. Die Anlieferung flüchtiger Verbrecher aus fremden Ländern nach dem Königreich Preussen. Berlin 1890.

Granichtstädten. Der internationale Strafrechtsverkehr. Sammlung von Fällen, Erlässen und Entscheidungen über das Anlieferungsverfahren. Wien 1892.

Никольского. О выдаче преступниковъ по началамъ международного права. Спб. 1884.

Väljaandmise ajaloo arengu saab, meie arvates, jaotada kolme üpris ebavõrdsetesse perioodi.

Esimene hõlmab vana aega, keskaja ja isegi uut aega.

Teine sünnib XVIII saj., kuni 1840. aastateni.

Kolmas hõlmab eneses uusimat aega.

Neist igauhe eraldi käsitlemisel, me peatume faktidel, millised illustreerivad seda asjade korda, millised olid valdavad antud ajajärgul väljaandmise suhtes ja mis eristasid üht perioodi teisest.

a)Esimene periood. Näited, milliseid tavaliselt esitatakse klassikalise vana-aja ajaloost selle kinnituseks, et väljaandmine eksisteeris juba vanal ajal, tõestavad kõige paremini seda, et see mitte ainult ei olnud sel ajal rahvusvahelise õiguse instituudina, vaid arenes isegi üldtunnustatud tava tasemeni, mis oli üldtunnustatud enam haritud ja oma huvidelt lähedaste vana aja rahvaste vahel.

Vana aja perioodist on väljaandmise juhtudest üpris vähe teada*).

*)Fiore. Della estradizione, p. 171 e seg.

Calvo. Droit international, t. II, § 1222 et ss.

Roszkowski. O azylach i ekstradycji ze szczegolnem uwzględnieniem stosunkow Austro-Wegierskiej Monarchii. Warszawa 1882, p. 14 etc.

Kreeka ajaloost tsiteeritakse Ahejane näidet, kes ähvardas katkestada liidu Spartaga, kui ta ei anna välja aheanlased, kes ründasid migit küla. Ateenlased teatasid, et nad annavad välja kõik, kes tungisid Philip I Makedonlase elu kallale.

Rooma ajaloos viidatakse Gallidele, kes nõudsid nende saadiku Fabia ründajate väljaandmist; Roomlased nõudsid Hannibali väljaandmist jne.

Need faktid tõestavad, et need väljaandmised olid tingitud juhuslikest poliitilistest asjaoludes. Tavaliselt esitas neid nõudmisi tugevam pool nõrgemale riigile ja sellest keeldumisest sai ettekäane sõjale. Sunniti välja andma mitte ainult poliitilisi kurjategijaid, vaid enamik juhtudel poliitilisi vaenlasi, kellest taheti kasulikult vabaneda. Vanal ajal ei eksisteerinud ka väljaandmise

lepinguid, ega kindlaksmääratud reegleid ega vorme, milliseid sellistel puhkudel oleks kasutatud. See oli poliitiliseks faktiks, ega olnud mingil moel vastastikuse kohtuabi asjaks. See ei saanudki sel ajal teistsugune olla, kui riikidevahelised vastastikused suhted, üldise reegli järgi, olid vaenulikud, kui oli kasulik omal territooriumil varjata teise rahva vaenlasi ja kui kuriteod ise ei kujutanud endast rahvusvahelist ohtu, piirdudes hädavajadusel vaid väikese territooriumiga.

Keskajal me kohtame juba mitte ainult üksikuid väljaandmise juhtumeid, vaid ka selle lepinguid.

1303.a. Traktaadiga Inglismaa ja Prantsusmaa kohustusid vastastikku mitte andma oma territooriumil vastastele ja mässajatele varjupaika.

1497.a. Lepingus Inglismaa ja Flaamlased kohustusid teise poole mässajaid oma juurde mitte vastu võtma. Taani kohustus 1661.a. andma Karl II, Inglise kuningale, välja andma isikud, kes osalesid tema isa hukkamisel.

Sel ajal ei antud välja mitte ainult mässajaid, vaid samuti katoliku kiriku vastaseid, ketsereid ((sks. Ketzer, kr. katarid, väärusuline, valitsevast usust v. üldisest arvamusest kõrvalekalduja.Vs)), keda loeti kõigi Lääne-Euroopa riikide vaenlasteks.

Venemaa sõlmis juba oma ajaloo alguses erinevate kategooriate isikute väljaandmise lepingud.

911.a. Olegi ja 944.a. Igori lepingutes Kreeklastega oli sätestatud, et venelased, kes sooritasid kuritegusid Bütsantsis, peavad olama karistamiseks välja antud isamaale ja vastupidi, kreeklased tuleb saata Bütsantsi. Samasugune lause on Novgorodi lepingus Sakslastega, mis sõlmitud XII sajandi lõpus.

Väljaandmise küsimused kerkisid mitmeid kordi üles Venemaa ja Inglismaa vahelistes suhetes. 1568.a. Elizabeth I kirjutas Ivan Vasili poeg Grosnõile ((Ivan Julm)), et ta saadik peab tsaariga nõu pidama „viivitamatult Narvas mõnede inglaste kinnivõtmise üle, kes, nagu kirjutas Elizabeth, Meie ilmseks kurvastuseks, meie alamate suureks pettuseks, aga ka Teie Majesteedi mitteväikeseks kahjuks, osutusid olevat meie suhtes äärmiselt ebaustavad, kahjulikud ja autud“. Jutt käis inglaste kohta, kes astusid abieluvälisesse suhtesse poolataridega.

18 mail 1570.a. Elizabeth I palus tsaaril anda korralduse, et inglased, keda ta saadikud hakkavad „nimeliselt välja nõudma“, oleksid kohusetundlikult välja antud ja saadetud Inglismaale ja ta lubab, et neile osutatakse, „vaatamata nende süüle“, selline armulikkus ja armuandmine, „millist, räägib Elizabeth, Te arukalt leiate võimaliku nende eest kosta ja meil on au seda teile osutada“.

Seejärel, 1591.a. Feodor Ivani poeg andis kuningannale lubaduse: „külalised, kes siin meie valduses elavad, olles Teie alamateks, Teie teadmiseda ... saata meie maalt välja. Me käseme omalpoolt, kirjutas tsaar ja anname korralduse, et anname nad üle sellele, kellele Te selleks käsu annate“*).

*) Толстой.Россия и Англия, стр. 41, 59, 95 и 396.

1649.a. tehti huvitav Venemaa ja Rootsi vaheline ülejooksikuid puudutav lepingu kirje. Ülejooksikud jaotati selles aktis kahte järku:

1)need, kes jooksid üle alates 1617.a. Kuni 1 september 1647.a.: rootslased kes asuvad Venemaal jäävad vene alamateks, aga venelased, kes on Rootsis jäävad Rootsi alamateks;

2)need, kes jooksid üle peale 1 septembrist 1647.a. Peavad olema vastastikku välja antud, kusjuures mõlemad riigid kohustuvad ja käsivad: „anda välja kõva käsk ja hoolitseda, et kedagi ülejooksikutest vastu võtta ja et ei kutsutaks ühelt poolelt teisele, ega veendaks ümber“. Selle korralduse rikkujaid tuleb „ilma mingi halastuseta“ karistada“*).

*)Полное Собр. Законов. № 19.

Никольскаго. О выдаче, стр. 82 и след.

1689 .a. Nerchinski traktaadis Venemaa kohustus Hiinale välja andma tema ülejooksikud ja

Hiina valitsus andma Venemaal üle venelased, kes jätavad maha oma kodumaa peale selle traktaadi sõlmimist.

Esitatud lepingute sisuste ilmneb, et nii, nagu keskajal, nii ka uuel ajal ei ole erilist juttu üldisi kuritegusid sooritanud isikute väljaandmisest, kuid antakse välja poliitilisi kurjategijaid, ketsereid ja lõpuks ka ülejooksikuid, kes ei olnud üldse mingid kurjategijad, vaid keda riigid tahtsid endale tagasi, kartes oma rahvaarvu vähenemist.

Igal juhul, sel ajal ei ilmne mitte mingeid jälgi kurjategijate väljaandmise õiguslikust instituudist, selliste tingimustega ja vormidega, millised on sellele omased meie ajal. Nii nagu peamine asjaolu, milline selgitab teadvuse puudumist keskajal ja ka hiljem, riikide vastastikulisest juriidilisest kurjategijate väljaandmise kohustusest, milline rikuks üldisi kriminaalseadusi, peab viitama sel ajal veel ebapiisavalt arenenud rahvusvahelistest erasuhetest ja eriti suhtlusvahendite arenematus, milline raskendas kurjategijate põgenemist ja muutsid igasuguse suhtluse ja läbirääkimised mitte kesksete valitsusvõimude, vaid hoopis piirivõimude asjaks.

Kuid kui esimesel perioodil ei kujunenud välja väljaandmise instituuti, sellisena, millisena seda praegu tuntakse, siis vaieldamatult tekkis sel ajal „varjupaiga õiguse“ (*droit d'asile*) mõiste, milline mängis suurt rolli väljaandmise küsimuses.

Juba antiikajal, kuid eriti ristiusu levikul, keskajal, tekib ja kinnistub see arvamus, et teatud kohad, nagu näiteks kabelid, kirikud, kloostrid jne. peavad olema peetud pühadeks ja kaitsma jälitamise eest kõiki inimesi, kellel õnnestus sinna varjuda. Selliseid isikuid ei saanud olla välja antud ega ka vägisi karistamiseks kohtu ette viidud. Pühapaigad olid kõigi tagakiustatute, nende hulgas ka kurjategijate varjupaigaks.

Oma esialgse peamise mõtte järgi on varjupaigaõigus vaieldamatult moraalse, inimlikkuse tunde protest, metsikuste, vägivalda ja ebaõiglaste seaduste ning nende rakendamise vastu. Varjupaigaõigus oli barbaarsuse ja omavoli leevendamiseks sellisel ajal, kui veritasu asendas veel õiget kriminaalset kohtumõistmist ja kui karistuse eesmärgiks ei olnud kurjategijale õigusrikkumise eest kättemaks, vaid hoopis poliitiliste eesmärkide saavutamise vahend ning tugevate poolne nõrgemate rõhumine.

On iseenesest mõistetav, et riikliku sisekorra arengu määral varjupaigaõigus üha enam kaotas oma mõtet *raison d'être* ja piirdus loomulikult oma rakenduses, seni kuni ei olnud, kui õieti organiseeritud riigieluga kokkusobimatu instituut, täiesti tühistatud. Käesoleval ajal on vaid Hispaanias säilinud, keskaegses mõttes, varjupaigaõigus, kuid ka seal võtab valitsus kõik meetmed, et seda piirata ja kaotada.

Rahvusvahelises suhtluses varjupaigaõigus muutus aja jooksul ettekäändeks, millisega õigustatakse riikide, rahvusvahelise suhtluse liikmete poolset, ühiste jõududega rahvusvahelise korra hoidmise kohustust. Spetsiaalses mõttes, kaitstakse varjupaiga õigust ka nüüd ja seda vaid poliitiliste kurjategijate kasuks. Hiljem me näeme, kuivõrd see õigus võib olla arukalt lubatud.

b)Teine periood. See hõlmab kogu XVIII aastasada ja ka XIX sajandi esimest poolt. See erineb eelmisest perioodist selle poolest, et nüüd sõlmitakse lepinguid mitte ainult ülejooksikute ja mässajate suhtes, vaid samuti üldistes kuritegudes süüdistatud isikute väljaandmiseks. Kuid viimased moodustavad erandi ja nende arv on väga väike. Esimesed on valdavad. Eriti palju sõlmiti möödunud sajandi alguses spetsiaalseid konventsioone desertöörade või jooksus olevate sõjaväelaste väljaandmise kohta, milline on seletatav Liitlaste sõdadega Prantsusmaa vastu.

Üldse kutsutakse sel perioodil väljaandmine välja eranditult poliitiliste asjaoludega, aga samuti naaberlike, suguluslike ja liiduliste suhetega. Vaat miks väljaandmise määrad esinevad enamjaolt liidu- või sõpruse traktaatides. Riikide üldisest arusaamisest üksteisega kurjategijate jälitamisel koostöö tegemisest märke pole. Vastupidi, põgenenud kurjategijad võeti hea meelega võõral territooriumil vastu; neis nähti isegi riigi soetust ja mitteväljaandmist käsitleti, politseiirigi vaatepunktist, kui akti, mis soodustab pärismaalastest elanikkonna kasvu.

Teise perioodi lepingutest väärib erilist tähelepanu 1765.a. Konventsioon, mis sõlmitud Prantsusmaa ja Hispaania vahel, millise õukonnad asusid siis lähedastes liidulistes ja sugulaslikes suhetes. Selles aktis on üksikasjalikult loetletud need juhtumid, kui peab aset leidma vastastikune

kurjategijate väljaandmine ja reguleeritakse Hispanias kehtiv varjupaigaõigus. See leping jääb muudatuste ja täiendustega jõusse kuni möödunud sajandi keskpaigani.

1777.a. sõlmiti Prantsusmaa ja Šveitsi vahel leping, millise alusel kohustuti vastastikku andma välja: „riiklikud kurjategijad, mõrvarid ja teised isikud, kes on süüdi üldistes kuritegudes“.

Faktid Venemaa diplomaatilise suhtlemise ajaloost näitavad, et väljaandmise poliitilise motiivi küsimused seisid käsitletaval ajajärgul alaliselt esiplaanil.

1721.a. Peeter Suur vihastas kõvasti Danzigi linna peale, mis ei andnud välja soomlast Dreilingi, keda süüdistati Valitseja ja Valitsejanna solvavate sõnadega solvamises. Vene residendi energilise nõudmise tulemusel. Danzigi võimud arestisid Dreilingi, kuid tal õnnestus põgeneda. Peter I, nõudis tema väljaandmist, vihastudes kõvasti ja ta käskis Danzigi magistraadile öelda, et kuna Dreiling ei olnud õigeaegselt välja antud, ja nähtavasti lasti meelega lahti, - „seepärast Valitseja Peter I sellise danzingeri tegu peab võtma mitte teisiti, kui tõelist vastikust ja et nad mainitud kõrge isiku Dreilingi sõimus osalevad ja et Valitseja oma kanguse tundes seda nii ei jäta“*).

*)См. Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. V, стр. 293.

1774.a. veebruaris, krahv Solms, Preisimaa saadik S-Peterburis, nõudis kaupmees Shultsi arreteerimist ja väljaandmist, kes põgenes Štettini vanglast, kuhu ta oli sattunud „mõnede pettuste“ sooritamise süüdistusel. Välisasjade kolleegium andis selle nõudmise täitmiseks ettekirjutuse magistraadi kontorisse, nõnda nagu „sarnased isikud ei peaks omama vähimatki kaitset, seda enam on tarvis sarnased siit piiri taha saata või välja anda olemasoleva nõudmise põhjal“. Kontor teavitas, et nimetatus Shults asus 1773.a. Elama Peterburgi, kaupleb veinidega ja on kaupmeeste seltsis. Sellegi poolest ta arreteeriti, kirjutati üles ta vara ning ta ise anti üle väljaandmiseks Välisasjade kolleegiumile**).

**))Изъ дель Моск. Гл. Архива М.И.Д.

Juunis 1774.a. põgenes Riias linnapea Lovis Riia naljamehe Klodeusiga. Lovisi vend jõudis neile järele Preisimaa linnas Lansbergis. Vene saatkond Berliinis palus põgenike väljaandmist ja kuninga käsu alusel nad anti välja***). ((Hetkel jäi segaseks kõik! Kuna mainitud isikutest netist midagi ei leidnud, siis ei tea hetkel täpselt kes mainitud tegelased olid ja miks nad põgenesid?KL))

***))Изъ дель Моск. Гл. Архива М.И.Д.

Igal juhul, kurjategijate väljaandmine oli tegelikult erandlikuks nähtuseks. Venemaa ja teiste riikide vahel ei sõlmitud neid puudutavaid lepinguid, vaid hoopis poliitiliste vandenõulaste ja põgenenud sõjaväelaste (desertöörade) suhtes.

1746.a. Austriaga sõlmitud Liidulepingu Artikkel 14 räägib: „Mässajate alamatele ja vasallidele ei saa mingi kõrgem pool varjupaika, ega abi ega mingit kaitset anda; ja kui mõned salajased kavatsused ja mahinatsioonid, millised teise kahjuks plaanitseti: peavad olema koheselt vastaval viisil ja korras paljastatud ja ühisel abil ning püüdel rahustatud ja maha surutud saadud“****).

****)См. Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. I, стр. 158.

Suurepäraselt iseloomustavad selle aja vaateid jooksikute väljaandmise kohta

läbirääkimised, millised toimusid käesoleva sajandi alguses, Venemaa ja Austria vahel vastastikusel sõjaväest deserteerujate suhtes. Venemaa Välisminister, vürst Чарторыжский ((Tsartorõski)), pöördus nende läbirääkimiste puhul järelepärimisega Siseminister, vürst Кочубею ((Kotzubei)) poole küsimusega, et kas ei oleks kasulik laiendada pakutava Austriaga sõlmitava desertööride kartelli lepingu mõju „igasugustele seisustele“. 5. aprilli 1805.a. Suhtes vürst Kotzyubei vastas, et selline laiendamine ei ole Venemaa huvides, nõnda nagu Austria ja Preisimaa piiriala on nõrgalt asustatud ja karistuskonventsioon, milline nõuaks neist riikidest pärit asunike väljaandmist, oleks vaid elanikonna edasise suurenemise takistuseks, milline – märgib vürst - „on veel kaua meie hoolealuseks asjaks“*). Sellisel alusel, Venemaa ja Austria vahel 1808.a. sõlmitud kartellileping, puudutab ainult sõjaväe desertööride väljaandmist. 1815.a. sõlmiti nende vahel samas asjas uus konventsioon**).

*)См. Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. III, стр. 1 и след.

***)См. Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. III, № 98, стр. 537 и след. Полное Собр. Законов. № 25874.

Preisimaa ja Venemaa vahel sõlmiti esimene kartelli konventsioon 1804.a. Selleks algasid läbirääkimised juba 1797.a. ja neid pidas Репнинымъ (Repin). Temale antud seda asja puudutavas instruksioonis oli konventsioon koostatud järgmisel viisil: „mõlemapoolsete jooksikute mittevastuvõtmise ja selliste jooksikute tagasisaatmise ja mitte ainult alama astme sõjaväeteenistujad aga ka igasugusest seisusest inimesi“. Need läbirääkimised venisid Preisimaa ministrite vastuseisu tõttu mitte konventsiooni sõlmimise vastu, kui eriti sellesse võetud mitte-sõjaväelastest jooksikute väljaandmise tingimuste tõttu. Lõpuks, Preisimaa valitsus nõustus konventsiooni kava allkirjastamisega, kui Vene pool nõustub sellele konventsioonile eraldi artikli lisamisega, milline puudutab hobuste ekstraditsiooni ((pr. extradition, ld. ex välja + traditio üleandmine), välisriigile selle riigi seadusi rikkunud isiku väljaandmine. Vs.)), s.t. Venemaalt Preisimaa ratsaväele hobuste ostmise ja väljaveo õigusest***).

***)Billot. Traite de l'extradition, p. 34 räägib, et sõna „extradition“ kohtab ainult 1828.a konventsioonides ja veel Prantsusmaa valitsuse 1791.a. dekreedis. Me kohtasime seda sõna isegi vürst Чарторыжского Venemaa saadikule Berliini õukonna juures, Алопеусу, 3. märtsist 1804.a. Изъ дель Архива М.И.Д.

Kuid Keiser Aleksander I tõmbas selle „extradition des chevaux“ eraldi artikli maha. Sellisel muudetud kujul ja vaid sõjaväelastest jooksikute kohta oli see konventsioon lõpuks ratifitseeritud*).

*)См. Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. IV, стр. 321 и след. Vaata samuti köite VIII, lk. 111 ja järgnevaid lk.

1808.a. sõlmiti Venemaa ja Saksoonia vahel kvartelli konventsioon, millise Artikkel XIV järgi antakse välja igasugusest seisusest inimesi. Venemaa valitsus ei püüdnud eriti tungivalt sellise artikli vastuvõtmist, andes sellele ainult „teisejärgulise tähenduse“ ja nõudis ainult sõjaväelastest desertööride väljaandmist. Kuid kui Saksoonia võttis sarnase avara kohustuse, Venemaa valitsus väljendas soovi, et Preisimaa allkirjastaks samuti igasugusest seisusest inimeste aga ka tavaliste kurjategijate väljaandmise kohta. Kuid Venemaa esindaja teatas oma valitsusele, et Preisimaa valitsus vaevalt nõustuks sellise artikli vastuvõtmisega, kuna Preisimaal valitseb vaade, „et Preisimaa elanikkond võib ainult Venemaalt lähtuvast emigratsioonist võita“. Seepärast Venemaa volinik võttis oma kõikide ülejoosikute väljaandmise ettepaneku tagasi**).

1816.a. Preisimaa sõlmis uue konventsiooni desertööridest ja veel korra 1830.a.***).

***)Изъ дель Архива М.И.Д.

****)Полное Собр. Законов. № 26266; 2-е . Полное Собр. Законов. № 3503.

См. Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. VIII, № 314.

1833.a. sõlmiti Venemaa, Austria ja Preisimaa vahel Berliinis kokkulepe, mis puudutas, muuseas, poliitiliste kurjategijate väljaandmist.

Rootsiga vahetas Venemaa deklaratsioone 1810.a. vastastikku jooksu pannud madruste väljaandmise kohta****).

****) Полное Собр. Законов. № 25055;

c)Kolmas periood. Lääne-Euroopa riikidele algab see periood alates 1840.a., Venemaale aga alles 1866.a.

Sellest ajast peale tsiviliseeritud rahvad üha enam imbuvad läbi veendumusest, et on tarvis võidelda ühiste jõududega kurjategijate vastu, kes sooritavad tegusid, millistel pole poliitilisi eesmärke ja mis on karistatavad üldiste kriminaalseadustega. Sel eesmärgil sõlmitakse rahvusvahelised kurjategijate väljaandmise kokkulepped, millised said rahvusvahelises suhtluse valdkonnas kohtuliku abi aktideks.

Uus suund ilmneb, ühest küljest, suures hulgas kartelli konventsioonide arvus, mis sõlmitud Lääne-Euroopa riikide vahel, kusjuures väljaandmise kohustus laieneb üha enam ja enam kuritegelike tegude arvu kasvule; teises, väljaandmise seadustes, mis antud välja erinevates Lääne-euroopa riikides*).

*)Billot. Traite de l'extradition, p. 46 et ss.

Deutsche Auslieferungsverträge, herausgegeben vom Auswärtigen Amt. Berlin 1875.

Sellised seadused on andnud välja 1833.a. Ja 1874.a. Belgias; 1870 ja 1873.a. Inglismaal; 1875.a. Hollandis; Prantsusmaal ja Itaalias koostati vastavad kavad.

1885.a. Anti Argentiina Vabariigis välja märkimisväärne kurjategijate väljaandmise seadus**).

***)Archives dipl., 1886, № 8 – 9, p. 320 et ss.

Määratledes väljaandmise tingimusi ja neid aluseid, millistel võivad olla sõlmitud kartelli konventsioonid, kõrvaldavad need seadused kõrvaldada suure hulga arusaamatusi, millised tekivad praktikas ja hoiavad ära konventsioonide vasturääkivused seadusandluste üldiste alustega. Seepärast sarnaste seaduste väljaandmised on sisuliselt hädavajalik, selleks, et see väljaandmise küsimus oli seatud kindlale alusele.

Venemaaga sai toimuda tõsised läbirääkimised spetsiaalsete väljaandmise küsimuses sõlmitud konventsioonide kohta alles peale kohtureformi. Kuni selle ajani Lääne-Euroopa valitsused kaldusid kõrvale selles suhtes nende vastuvõtmisest mingite positiivsete väljaandmise kohustuste suhtes. Venemaa katsed sõlmida kartelli kokkuleppeid jäid seetõttu tulemusteta.

See on näha, muuseas, järgmisest juhtumist. 1837.a. talvel palus Prantsusmaa saatkond Peterburis prantslaste väljaandmist, keda süüdistati kuritahtliku pankroti tegmises.

Välisministeerium, suheldes Siseministeeriumiga, nõustus sellega, kuid vastastikususe tingimusel. Seejärel, 1838.a. Prantsusmaa asjur, krahv Sercey, tegi ettepaneku rääkida läbi mitte ainult tahtlikus maksejõuetuses süüdistatavate, vaid ka kuritegude sooritanute suhtes, mis on loetletud tema poolt esitatud 8 punktis, millised hõlmasid peamisi üldisi õigusrikkumisi. Kuid seejuures Prantsusmaa asjur teatas, et tema arvates, ei ole vajadust formaalse konventsiooni sõlmimise järele ja võib piirduda vaid lihtsa nootide vahetusega.

Seejuures, selline samm tegelikkuses ei kohustanud Prantsusmaad mitte millekski, nõnda nagu, selle Konstitutsiooni järgi, kõik lepingud välisriikidega kuulusid Parlamendi Kodades läbivaatamisele. Tehes nimetatud ettepaneku, Prantsusmaa asjur, ilmselgelt, kartis, et formaalne

väljaandmise leping, mis sõlmitud Venemaaga, pidades silmas üldist umbusaldust viimatimainitu õigusmõistmise vastu, Kojad vastu ei võta.

Läbirääkimiste käik jääb saladusse. On alust arvata, et Prantsusmaa ettepanek oli võetud tagasi*).

*)Изъ дель Архива М.И.Д.

Uusimal ajal Venemaa sõlmis kartelli konventsioone järgmiste riikidega:

- 1866.a. Taaniga - (2-е Полное Собр. Законов. № 43737);
- 1867.a. Madalmaadega - (2-е Полное Собр. Законов. № 44962);
- 1869.a. Bavaariaga - (2-е Полное Собр. Законов. № 46872);
- 1871.a. Itaaliaga - (2-е Полное Собр. Законов. № 49600);
- 1872.a. Belgiaga, koos 1881.a. lisadeklaratsiooniga - (2-е Полное Собр. Законов. № 51561 ja Annuaire diplomatique de l'Émpire de Russie 1883, p. 211, 55.
- 1873.a. Šveitsiga - (2-е Полное Собр. Законов. № 52865);
- 1874 .a. Austria-Ungariga - (2-е Полное Собр. Законов. № 55416);
- 1877.a. Hispaaniaga - (2-е Полное Собр. Законов. № 57693);
- 1880.a. Madalmaadega - (Annuaire dipl. De l'Emp. De Russie, 1883, p. 165, 3; 2 – e Полное Собр. Законов. № 61366.a.);
- 1883.a. Monakoga - (Полное Собр. Законов. №1746., Annuaire dipl de l'Empire de Russie, 1884, p. 173, 251.);
- 1885.a. Preisimaaga spetsiaalne kokkulepe - (Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. VIII, № 366-367. Annuairedipl. 1885, p. 219, 313. Vaata veel Preisimaaga peetud läbirääkimisi ja teisi konventsioone: Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. VIII, стр. 332 и след., стр. 467 и след.;
- 1885.a. Bavaariaga - Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. VIII, № 372. ;
- 1886.a. Inglismaaga - Annuaire dipl., 1887, p. 127, 141. Archives dipl., 1887, № 4, p. 5 et ss.;
- 1887.a. Portugaliga – Archives dipl., 1888, p. 257 et suiv. Vene karistuskonventsioonide tekst, erandiks kõige viimased, on trükitud „Сборники действующихъ договоровъ» проф. Ивановского, т. II, изд. М-ом И.Д. «Сборнике действующихъ трактатовъ», т. II, № 66 и след.
- 1888.a. Hispaaniaga;
- 1892.a. Luksemburgiga;
- 1893.a. Madalmaadega;
- 1887.a. Põhja- Ameerika Ühendriikidega sõlmiti konventsioon, milline ratifitseeriti koos lisaprotokolliga alles aprillis 1893.a. Selle konventsiooni täitmine leiab Washingtoni valitsuse poolseid ületamatuid takistusi.

VIII.Väljaandmisest rahvusvahelise kriminaalõiguse positiivsete aluste järgi.

Artikkel 93. Käesoleval ajal kehtivad positiivsed kurjategijate väljaandmise alused põhinevad:

- 1)rahvusvahelistel kartelli konventsioonidel ja;
- 2)mõnedes riikides välja antud väljaandmise seadustel.

Parimaks nende aluste väljenduseks on 1880.a. Rahvusvahelise Õiguse Instituudi Oksfordi istungi otsused, milliseid me hakkame pidevalt silmas pidama*).

*)Annuaire de l'Institut de droit international, 1881 – 1882, p. 127.

Peatume 4 peamil punktil, millised käsitlevad antud küsimust:

- A) Millised isikud ja millisele riigile nad väljaandmisele kuuluvad;
- B) milliste tegude eest kurjategijad välja antakse;
- C) milline on väljaandmise kord;
- D) millised on väljaandmise tagajärjed.

A. Millised isikud ja millisele riigile nad väljaandmisele kuuluvad.

Esimesel pilgul, näiks, et väljaandmisele peavad kuuluma kõik isikud, kes sooritasid kartelli kokkulepetes viidatud kuritegusid või üleastumisi. Kuid tegelikkuses seda ei ole. Üldise reegli järgi ei anta välja oma alamaid, kes sooritasid kuritegusid välismaal. See määrus on formaalselt väljendatud kõigis kartelli konventsioonides, mis sõlmitud kontinentaalsete riikide: Belgia, saksamaa, Hollandi, Itaalia jt. poolt ja see kinnitatakse seadustes.

Prantsusmaal, kinnitades selle eeskirja jõudu, viidatakse 1814.a. Konstitutsioonile; millises on öeldud: „Nul ne pourra etre distrait de ses juges naturels“ - kedagi ei või võtta ära oma loomuliku kohtu pädevusest (Artikkel 62)*.

*)F. Helie. Traite de l'instruction criminelle, II, p. 688. ((Vt. 1992.a. EV Põhiseadus. Artikkel 24.))

Kuid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid moodustavad erandi: nad annavad oma alamaid välja, nõnda nagu Anglo-Ameerika jurisprudentsis valitsevast vaatepunktist ja kohtupraktikast lähtudes kuulub otsustav tähendus kuriteo sooritamise paigale, mitte süüdi oleva isiku riikkondsusel.

Nii, näiteks, Inglismaa andis Austriale välja Turvili, kes tõukas oma naise Tiroli mägedes kuristikku. Muide, 1876.a. Kuningapingi kohus tühistas ühe esimese instantsi kohtu otsuse, millise alusel alam, kes sooritas Šveitsis kuriteo, kuulus Šveitsi võimudele väljaandmisele. Tühistati sel alusel, et Inglismaa ja Šveitsi vahel 1875.a. sõlmitud kartelli konventsiooni alusel viimane loobus formaalselt oma alamate väljaandmisest. Lubades Šveitsile oma alama väljaandmist, rikuks Inglismaa vastastikususe printsiipi**).

**) Stephen, Journal du droit int. prive, 1887, p. 129 et ss.

Šveitsi praktika suhtes vt. Šveitsi Kõrgema Föderaalkohtu otsust 1. märtsist 1891.a. (Journal Clunet, 1891, p. 619 et ss).

Itaalia kohtute praktikast vt.

Travaglia. Die Auslieferung nach den Verträgen und Gesetzen des Königreichs Italien. (Böhm's Zeitschrift für Inter. Privat- und Strafrecht, Bd. I, Heft 4).

Lammasch. Ueber die Staatsangehörigkeit im Rechte der Auslieferung. (Archiv für öffentl. Recht, 1886, II Heft, S. 309 flg.).

Holtendorff's Handbuch. Bd. III, S. 511 flg.

Hamaker. Ueber die Auslieferung der Inländer etc. (Archiv für öffentl. Recht, 1886, II Heft, S. 355 flg.).

Таганцевъ. Лекции, т. I, § 266 и след.

Anglo-Prantsuse 1843.a. Traktaadis inglise alamate väljaandmine ei ole formaalselt keelatud. Norra annab samuti oma alamaid välja.

Venemaa kuulutab täpselt samuti sõlmitud kartelli konventsioonides, et ei anna oma alamaid välja***).

***)Vt. 1874.a. Venemaa ja Austria-Ungari vahel sõlmitud konventsiooni Artikkel 3; 1877.a. Venemaa-Hispaania konventsiooni Artikkel 3; 1880 .a. Venemaa-Madalmaade vahel sõlmitud konventsiooni Artikkel 1. jne.

Alljärgnev huvitav juhtum vanast vene kohtupraktikast näitab, kuidas meie valitsus vaatas endistel aegadel oma alamate väljaandmisesse.

1846.a. põgenes talupoeg Josip Kusas Venemaalt ilma passita Preisimaale. Seal ta mõisteti varguse eest Memeli vanglasse, millisest ta põgenes koos preislasest alamaga. Nad mõlemad saadi kätte ja mõisteti süütamise ja varguse eest eluks ajaks parandusmajja. Sellise otsuse kinnitas Kuningas, tingimusel, et 15 aasta möödudes, kantaks Temale ette vangistatute käitumisest. Kuid 1854.a. Kusas, koos teise Preisimaa alamaga, põgenes uuesti ja püüti seekord kinni Venemaal, kuna tal puudus pass. Tema kaaslane anti Preisimaale välja; Kusase üle aga mõisteti Telshiai maakonnakohtus omavolilise elukohast ja Venemaalt lahkumise ning teiste kuritegude üle kohut. Esimesest kuriteo suhtes ta vabastati karistusest Kõigekõrgema manifesti alusel, aga muude kuritegude eest, millised sooritati jooksus oleku ajal, sunnitööle 4 aastaks. Kovenski kohtukoda aga karmistas karistust ja mõistis juba 6 aastaks sunnitööle ja veel 40 piitsahoopi.

Asi kaevati seejärel edasi Senatisse. Märtsis 1856.a. tehti Senatis järgmine otsus: Kriminaalkodeksi artikkel 180 järgi ja arvestades seda, et karistus, mis oli mõistetud Preisimaal Kusasile, ei olnud tema poolt ära kantud (ta oli parandusmajjas ära 5 aastat), aga samuti seda, et ta ei olnud Venemaal karistatavat kuritegu sooritanud, anti Kovenski kohtu otsuse muutmise koraldus ja Kovenski kubernerile tehti ettekirjutus: „et kohe antaks kohtualuse Preisimaa Kuningriigile üleandmise korraldus, et ta käituda temaga kohtuotsuse järgi, millist ta pidi Preisimaal kandma“.

Sellisest otsusest teatas Välisminister 1856.a. Justiitsministrile, et ta ei jaga Senati arvamust, kuna Venemaa alamate väljaandmine, välismaal sooritatud kuritegude eest, välismaale „on kokkusobimatu meie valitsuse väärikusega“. Välisministeerium tegi Preisimaa Valitsusele Kusasi asjas uue juurdluse läbiviimise ettepaneku, et saadud teabe põhjal mõista kohtualuse üle kohut Venemaal, „arvestades siis maha tema poolt välismaal kantud karistuse“.

Selle protesti alusel, Justiitsminister andis asja Senatisse uuesti läbivaatamiseks, milline 17. novembril 1857.a. tegi otsuse: „1845.a. Kriminaalkodeksi artikkel 159.a. Kõigekõrgema poolt kinnitatud Riiginõukogu 6 aprilli 1849.a. arvamuse kohaselt, paluda T.K. Majesteedilt Kusasele karistuse nimetamist, mis on määratletud Artikkel 2109, II osas, vähemalt sel määral, s.t.karistades igasugusest seisuse õigustest ilmajätmisega ja vabrikutesse sunnitööle saatmisega 4 aastaks, vabastades ta kehalisest karistusest ning vähendades sunnitöö aastaid ühe kolmandiku võrra, pidades silmas Kusase Preisimaal Insterburgi parandusmajjas äraistatud aega“*).

1883.a. Venemaa valitsus nõustus Preisimaa võimudele kellegi Krolikovski väljaandmisega, kes oli 1875.a. võetud Venemaa alamate hulka, kuid kes sooritas Preisimaa Poznanis, enne naturaliseerimist, raske kuriteo. Preisimaa valitsuse nõudmisel anti kurjategija üle Preisimaa võimudele**).

Venemaa poolt sõlmitud kartelli konventsioonides sisalduvad määrused ainult oma (sünnilt) alamate mitteväljaandmise kohta, aga samuti ka välismaalaste suhtes, kes on sünniga või muul viisil soetanud alamluse või asusid lihtsalt riiki elama***).

*)Изъ дель Архива М.И.Д.

***) Изъ дель М.И.Д.

***)Vaata 1866.a. Taaniga sõlmitud kartelli konventsiooni Artikkel II ja 1867.a.

Madalmaadega sõlmitud konventsiooni Artikkel 1. 1887.a. Vene-Ameerika konventsioonis aga on öeldud, et „lepingupooled ei pea (*ne seront point obligees*) teineteisele oma alamaid välja andma“.

Antud juhtumil laiendatakse alama mõistet võimatute piirideni. Ei ole raske tõestada põhjenduste alusetust, milliseid tavaliselt oma alamate mitteväljaandmiseks ära tuuakse.

Esiteks, räägitakse iga alama õigusest olla oma rahvusliku kohtu alluvuses. Nagu väljendub Prantsusmaa seadus, see - „on loomulik kohus“ alama suhtes (*le juge naturel*). Kuid siis ei saa lubad riigis territoriaalset kohtumõistmist välismaalaste üle. Kui lauset: „kedagi ei tohi tema tahte vastaselt ära võtta loomuliku kohtu alluvusest“ - mõista selles mõttes, siis „loomulik“ kohus on nimelt kurjategija „riikkondlik“ kohus, siis sellisel juhtumil ei saa riigil olla ta territooriumil kuriteo sooritanud välismaalaste karistamise õigust. Ilmselge, „loomuliku“ kohtu mõiste ei ole rakendatav kurjategijate väljaandmise suhtes.

Seejärel, kardetakse, et alamad, kes välja antakse, saavad võõras riigis ebaõiglase kohtupidamise osaliseks.*).

*)Helie Helie. *Traite de l'instruction criminelle*, t. II, § 113.
Vezelhes. *Etude sur l'extradition*. Paris 1877, p. 82.

Kuid võib tuua vastuväiteid: miks sellised kartused ei peaks puutuma välismaalastesse, kes välja antakse? Mis on üks ja sama: kas riigil on alus mitteusaldada teises riigis eksisteerivaid kordi ja ta ei hakka siis temaga väljaandmise lepingut sõlmima või ei oma kahtlusi ja astub selles asjas kokkuleppesse; kuid siis peab olema usaldus täielik, nii välismaalase, nagu ka oma alamate üle kohtu pidamise suhtes.

Vastupidi, oma alamate väljaandmise vaate rakendamise kasuks võib tuua täiesti juriidilisi ja praktilisi kaalutlusi, et selline väljaandmine rahuldab ühtmoodi nii õigusmõistmise, eriti kohtualuse huvisid, seepärast, et mitte mingi teine kohus, peale kuriteo sooritamise koha kohtu, ei taga ettenähtud viisil kõiki vahendeid ja viise nii tõelise süüdlase väljaselgitamiseks, aga ka süütu õigeksmõistmist.

Seda vähem võib pidada võimalikuks viidata riigi väärrikuse alandamisele, kui ta annab nõusoleku oma alama väljaandmiseks. Sellise riigi nagu Inglismaa näide, milline, üldreeglina, annab oma alamaid välja, mis tõestab veenvalt, et võib nõustuda selle väljaandmisega ja seejuures kaotamata vähimalgi määral oma autoriteeti välissuhetes.

Lõpuks, täies valguses esineb selle, oma alamate mitteväljaandmise reegli ebamõistlikkus, kui jutt käib naturaliseeritud või mingil teisel viisil teise alamlusse astunud alamast. Oletame, et Preisimaa alam mürgitas Preisimaal oma mehe, põgeneb Venemaale, läheb uuesti mehele Venemaa alamale. Kas siis tõesti ei tohi kurjategijat välja anda sel alusel, et ta sai abiellumise teel Venemaa alamaks? Tõsi, mõned kartelli konventsioonid sätestavad, et kurjategijad, kes said naturaliseerimise peale kuriteo sooritamist, antakse ikkagi välja riigi poolt, millise alamateks nad said. Kuid selline piirang on ebaloogiline: kui ei anta välja oma alamaid, siis on ükskõik, kuna nad seaduslikul viisil kodanikuõigused said*).

*)Billot. *Traite de l'extradition*, p. 74.

Rahvusvahelise Õiguse Instituudi Oksfordi istungjärgul lahendati oma alamate väljaandmise küsimus üpris kategoorilisel viisil, vaid sellepärast, et enamik kaasaegseid riike kummardab mitteväljaandmise printsiibi ees. Oksfordi otsuse Artikkel VI on öeldud: „Riikide vahel, milliste kriminaalseadused põhinevad analoogilistel alustel ja millistel on vastastikune kohtukordade usaldus, oleks pärismaalastest alamate väljaandmine vahendiks, mis tagaks kriminaalkohtu õige menetlemise, sest hädavajalik on soovida, et kuriteo koha kohus oleks, niivõrd kui see on võimalik, kompetentne kohus“***).

**)Oma alamate väljaandmise poolt on avaldanud arvamust:
Billot. *Traite de l'extradition*, p. 67.
Fiore. *Della estradizione*, § 281, p. 368 e seg.

Holtzendorff. Die Auslieferung der Verbrecher und das Asylrecht. Berlin 1881, S. 12.
Sir E. Clarke. Law of Extradition; with the conventions between England and Foreign Countries, and cases decided. London 1888.

Võrdle:

Martitz. Rechtshilfe, Bd. I, S. 305 flg.

Bar. Lehrbuch, S. 310 flg.

Venemaa uue Kriminaalkoodeksi Artikkel 10. on samuti säilitatud oma alamate mitteväljaandmise printsiip. Vaata selgitavat märkust lk. 110.

Artikkel 94. Kuidas toimida, kui ühe ja sama isiku suhtes esitatakse väljaandmise nõue mitme riigi poolt?

Võib esineda erinevaid juhte, kui kriminaalkompetents ja mitmete riikide väljanõudmised langevad kokku.

1. Riik, kellele on esitatud väljaandmise nõue, omab ise karistamise õigust, kuna ka tema territooriumil on sooritatud kuritegu.

Sellisel juhtumil kuulub riigile, enne teisi, karistava õiguse teostamise esmaõigus. Teooria ja kartelli konventsioonid on selles üksmeelel*).

*)1874.a. Vene-Austria konventsiooni artikkel 8.,
1880.a. Vene-Hollandi konventsiooni artikkel 3;
1887.a. Vene-Portugali konventsiooni artikkel 5;
1871.a. Saksamaa-Itaalia konventsiooni artikkel 3; jt.
Delius. Die Auslieferung flüchtiger Verbrecher, S. 18.

Vaid kui erandit, viidatakse sellele juhtumile, kui kuritegu, millise suhtes on nõudmine esitatud, on enam raske, kui see mis sooritati kurjategija asukoha riigis: siis – eeldatakse – et karistamise eelisõigus kuulub riigile, mis nõuab tema väljaandmist. Kuid minule näib, et sel juhul peaks eelistama kurjategija viibimise riigi territoriaalse kohtumenetlust, kuna ta on juba selle kohtu kompetentsis ja ta võib peale karistuse kandmist olla teisele riigile välja antud.

Pigem võib nõustuda kurjategija viivitamatu väljaandmisega, kui tema väljaandmise edasilükkamise tõttu, mil ta kannab oma karistust asukohariigis, aegub ta karistus teda välja nõudvas riigis. Sel juhul võib väljaandmine toimuda viivitamatult, kuid peale karistuse kandmist tuleb ta karistuse kandmiseks tagasi anda**).

***) 1880.a. Vene-Madalmaade konventsiooni artikkel 4.

2. Väljaandmise nõudmise õigus on riigil, millise alam süüdistatav on ja ka riigil, millise territooriumil kuritegu sooritati.

Mõnede konventsioonide järgi, riik, millisele väljaandmise nõudmine esitatakse, võib igal juhul küsida süüdistatava riigilt-isamaalt, kas see ei sooviks nõutud isiku karistamise enda peale võtta ja otsustades vastuse järgi, anda antud isik kas isamaale või riigile, milline tema väljaandmist nõudis***).

***)) 1874.a. Austria-Vene konventsiooni artikkel 7;
1871.a. Vene-Itaalia konventsiooni artikkel 7;
1877.a. Vene-Hispaania konventsiooni artikkel 7;
1838.a. Sardiinia ja Inglismaa vaheline deklaratsioon;
1844.a. Badeni ja Prantsumaa vaheline konventsioon jt.

Selline küsimuse lahendamine ei ole põhjendatud, kuna kuritegu on võrreldamatult enam ja

orgaaniliselt seotud selle sooritamise kohaga, kui isiku riikkondlikkusega, nõnda nagu need päringud, millistest paljudes konventsioonides räägitakse, ei ole ainult kohatud, kuid kui isegi isamaa poolne väljaandmise nõue konkureeris riigiga, millises kuritegu sooritati, kuid ka siis peab olema eelistus anda teisele, kui enam asjast huvitatule ning millisel on kõik vahendid asja võimalikult õiglaseks lahendamiseks.

Erandi moodustab üpris harv juhtum, kui riigile, millisel on *forum delicti commissi*, ei esitata *de jure* võimalust saada kurjategijat sellelt riigilt, millise piires ta asub; sellisel juhtumil jõustub väljaandmise nõude õigus kurjategija isamaale.

Sarnane juhtum leidis aset 1873.a. Belgia, Ameerika Ühendriikide ja Preisimaa vahel. Keegi Foht, Preisimaa alam, sooritas Belgias mõrva ja põgenes New-Yorki. Sel ajal Belgia ja Ameerika Ühendriikide vahel ei olnud sõlmitud kartelli konventsiooni, aga nõnda nagu Ühendriigid annavad kurjategijaid välja vaid neile riikidele, millisega on sõlmitud konventsioonid, siis Belgia võimudel ei olnud õigust Fohti väljanõudmiseks. Seejuures, süüdistatav vastas oma kuriteo eest isamaa (Preisimaa) kriminaalseadustele ja võis olla väljaantud Preisimaale, sest et nende vahel eksisteeris nõutud konventsioon. Siis Preisimaa, Belgia valitsuse palvel, esitas Ameerika Ühendriikidele väljaandmise nõudmise. Ameerika kohus tegi väljaandmise otsuse, kuid seejärel tekkis Washingtoni ja Saksamaa valitsuse vahel arusaamatus Saksamaa seaduste, milliste järgi Fohti süüdistati, kohtualluvuse suhtes ja teda Saksamaale välja ei antud*). Kuidas ka ei olnud, sarnastel juhtudel isamaise valitsuse võimud osutavad teeneid õigusmõistmiseks riigile, millisel ei ole kurjategija väljanõudmise õigust, riigilt kus ta viibib.

*)Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 441 et ss.

Hawley. The Law and practice of International Extradition between the United States and those foreign countries with it has treaties of extradition. Chicago 1893.

3. Väljaandmist nõutakse riigi poolt, millisel on *forum delicti commissi*, ja isamaa poolt, millises samuti sama isik sooritas kuriteo.

Millisele neist riikidest anda eelistus?

Mõnedes konventsioonides seatakse selle küsimuse lahendus sõltuvusse nõudmise esitamise ajast: kes selle varem esitas, sellele kurjategija ka välja antakse*).

*)1866.a. Vene-Taani konventsiooni artikkel 4;

1869.a. Vene-Bavaaria konventsiooni artikkel 5;

1877.a. Saksama-Brasiilia vaheline konventsiooni artikkel 4.

Kuid reegel: *prior tempore, potior jure* ei sisalda eneses miskit juriidilist ja üheaegse väljaandmise nõudmise esitamisel jääb küsimus lahendamata.

Teised konventsioonid seavad esimesele plaanile riigi-isamaa. Õigem oleks võtta arvesse isiku poolt erinevatel territooriumitel sooritatud kuritegude raskust: see riik omab eelisõiguse väljanõudmise rahuldamisel, millise piirides isik sooritas kuritegudest kõige rängema**).

***)1874.a. Vene-Austria konventsiooni artikkel 7;

1877.a. Vene-Hispaania, art. 7;

1887.a. Vene-Portugali, art. 6;

1869.a. Prantsuse-Bavaaria, art. 8;

1870.a. Prantsuse-Italia, art. 8, jt.

4. Selle, kuriteo suhtelise raskuse, tunnuse alusel võib olla lahendatud küsimus, kellele kurjategija välja anda, kui peale isamaa-riigi nõuavad väljaandmist erinevad riigid? Mitte mingil

juhul ei saa väljaandmise nõude esitamise aeg olla küsimuse lahendajaks.

Üldiselt rääkides, kui kartelli konventsioonid lubavad isiku anda välja riigile, millise piirides on kuritegu sooritatud, siis sellisel juhtumil riigi, millise poolt väljaandmise nõue esitati, seadused peavad määratlema: kas saab aset leida menetlus teo eest, milline on nõudmises viidatud ja järelikult, kas seda nõuet saab rahuldada***).

***)1881.a. Venemaa ja Belgia vahelise deklaratsiooni artikkel 2.

Oksfordi istungjärgu otsus esitab järgmised printsiibid:

Artikkel IX. „Mitmete, ühe ja sama teo eest väljaandmise nõuete olemasolul peab eelistama seda riiki, millise territooriumil õigusrikkumine sooritati“.

Artikkel X. „Kui üks ja sama isik nõutakse erinevate kuritegude eest välja mitmete riikide poolt, sellisel juhtumil riik, milliste suhtes on nõudmised esitatud, peab üldse juhinduma nende kuritegude suhtelisest raskusest. Kuritegude suhtelise raskuse kahtluse juhtumil, võtab riik arvesse, selle, kes esitas väljanõudmise teistest varem“.

B. Milliste tegude puhul väljaandmised aset leiavad?

Artikkel 95. 1. Õigusrikkumise, millise sooritamise eest väljaandmist lubatakse, täpse määratlemise olulisus ei tekita mingeid kahtlusi. Mida täpsemini need on määratletud, seda vähem vaidlusi jälitatava isiku väljaandmise või väljaandmata jätmise suhtes on.

Selles suhtes riigid peavad kinni, kui üldisest reeglist, seadustes ja eriti kartelli konventsioonides nende kuritegude loetlemist, millised annavad väljaandmise õiguse. Tavaliselt on nendeks raskemad üldised kuriteod ja üleastumised ja peale nende loetlemist, lisatakse vahest ka selgitus, et üldse toovad väljaandmise kõik kuritegelikud teod, millised on teatud määral mõlema poole seadustega karistatavad. Nimetatud kuritegude ja üleastumiste sooritamise katse ja kaasosalus neis, on samuti väljaandmise nõude asjaks.

Ajaloolisest vaatepunktist on märkimisväärne nähtus, et kuritegelike tegude arv, millise puhul lubatakse väljaandmist, aja jooksul progressiivselt suureneb. Selline nähtus on täheldatud kõikides kartelle sõlminud riikides.

Nii, Venemaa suhtes, võib selles suhtes veenduda järgmistest arvudest. Kartelli konventsioonidest, mis on 1866.a. Venemaa ja Taani vahel sõlmitud, oli nimetatud 9 kuritegu; Hollandiga - 7; 1869.a. Bavaariaga – 10; 1871.a. Itaaliaga - 13; 1872.a. Belgiaga – 18; 1873.a. Šveitsiga – 16; 1874.a. Austriaga – 15; 1877.a. Hispaaniaga - 15; 1880.a. Madalmaadega – 25; 1887.a. Portugaliga – 26; 1893.a. Madalmaadega – 26.

Kuid, kahjuks, eksisteerib suur erimeelsus üksikute kuritegude terminites, millised on loetletud lepinguliste riikide konventsioonides ja kriminaalkoodeksites.

Näiteks, Venemaaga sõlmitud kartelli konventsioonides ning kriminaalseadustes ei ole kriminaalkuritegude nimed ühesugused. Konventsiooni originaaltekstis kohtab väljendeid „assasinat“ ja „meurtre“, mis on tõlkes „tapmine“ ja „surmamine“. Kuid ei ole teada, millised tapmise liigid, millised on nimetatud kriminaalkoodeksis, mahuvad mõiste „surmamine“ alla; kas siia puutuvad, näiteks, mürgitamine, lapsetapmine? Täpselt samuti paljud teised meie kartelli määratlused ei lange kokku vastavate määratlustega meil kehtiv kriminaalseadustik. Muide, erinevate riikide kriminaalseaduste terminoloogia erinevus tekitab möödapääsamatult erimeelsusi*).

*)Vt. Vene uue kriminaalkoodeksi kava seletuskirja lk. 103.

2. Millist tähendust omavad kartelli konventsioonides kuritegude ja üleastumiste loetelud? Kas võib nõuda loetelust puuduva kuriteo või üleastumise puhul väljaandmist? Kuidas see loetelu on eeskujulik?

Esitatud küsimusele õige vastuse saamiseks on hädavajalik pidada silmas nii spetsiaalseid seadusandlikke määrusi, millised määratlevad väljaandmise, aga ka igas riigis kehtivaid konstitutsioonilisi kordi.

Neis riikides, kus positiivne seadus piirab otse täitevvõimul seaduses mittedeclareeritud kuritegude eest kurjategijate väljaandmise õigust, seal ei saa juttugi olla kohtukohtade ja valitsuse õigusest tõlgendada laiendatult seaduses nimetatud kuritegusid ja anda välja mingi teise kuriteo eest.

Selline kord eksisteerib Inglismaal, Belgias ja Hollandis: siin on valitsused seotud väljaandmise seaduse tähega. Sellise olukorra ebamugavuseks on see, et kui eksisteerivad seadused ei ole täielikud või on halvasti sõnastatud, siis võib olla öeldud ära sellise isiku väljaandmisest, kes on vaieldamatult süüdi kuriteos, kuid sellises, milline seaduse tähtsuse mõtte järgi ühes või teises suhtes ei sobi.

Kui väljaandmise seadusi ei ole olemas ja see määratletakse kartelli konventsioonide alusel, siis ülalpool esitatud küsimuse lahendus sõltub täitevvõimu suuremast või väiksemast iseseisvusest.

Sätetatud sõltumatult seadusandlikest organitest, ta võib iseseisvalt sõlmida väljaandmise lepinguid ning neid ka tõlgendada. Seejuures kuritegude loetelu võib omada, ilmselgelt mitte piiratud vaid näidete tähendust, s.t. täitevvõim võib anda välja igasuguse kuritegeliku teo eest, kuigi konventsioonis ettekirjutamata, sobivad need üldiste tunnustega ettekirjutatutega. Ei saa, siiski, nõuda valitsuselt, et ta teeks korralduse loetelus puuduva kuriteo eest väljaandmiseks. Vaieldavatel juhtudel kehtib üldine eeskiri, et kartelli konventsioonid piiravad kurjategijate väljaandmist loetelus esitatud kuritegudega*).

*)Billot. Traite de léxtradition, p. 119 et ss.
Vezelhes. Etude sur léxtradition, p. 44.
Fiore. Della estradizione, § 309 e seg.

Ülalräägitust ei tule teha järeldust, et väljaandmine peab leidma aset vaid kartelli konventsioonide olemasolul. On soovitatav, et ka ilma kartelli kurjategijaid välja antaks, kuid raske on vältida äraütlemist, kui väljaandmine sõltub ainult täitevvõimu organite heast tahtest.

3. Kuritegude hulgast, millisele järgneb väljaandmine, jäetakse käesoleval ajal välja sõjaväest deserteerumine. Jooksus sõjaväelasi üldise reegli järgi välja ei anta, sest, ühest küljest, sellel juhtumil puudub vajadus osutada kohtuabi õiguskorra kaitsel, teisest – ei ole riigi huvides osutada teine-teisele koostööd sõjaväe suhtes**).

***)Billot. Traite, p. 94.

4. Vastupidi, jooksus madrused, nii kaubalaevadelt, kui ka sõjalaevadelt, väljaandmisele ei kuulu. Antud juhtumil õigustatakse väljaandmist mitte õiguskorra huvidega, vaid poliitilis-ökonomiliste kaalutlustega. Kaubalaevadelt põgenenud madruste väljaandmine on tingitud kaubanduse ja laevanduse huvidest: mitteväljaandmine tagaks madrustele lihtsa võimaluse jätta täitmata nendega sõlmitud kontraktid. Mis aga puudutab sõjalaevu, siis kuigi nad moodustavad osa riigi sõjaväest, kuid rahu ajal, millest siin jutt käib, on vaieldamatult meredel ohutuse kaitse eesmärk ja seepärast antakse ka jooksus olevad sõjalaevade madrused välja.

Politeilised-ökonomilised kaalutlused, millised lasuvad jooksus madruste väljaandmise aluseks, selgitatakse, miks seda küsimust ennast ei määratleta karistuse konventsioonides, vaid konsulaar-, kaubandus- ja laevandustraktaatides*).

*)Ortolan. *Diplomatie de la mer*, t. I, p. 307 et ss.
Perels. *Auslieferung desertirter Schiffsmannschaften*. Berlin 1883.
Rolin. *Des infractions politiques, leur histoire, leurs caractères distinctifs etc.* (*Revue de droit int.*, t. XV, p. 417 etc.)
Lammasch. *Auslieferungspflicht und Asylrecht*, S. 220 flg.
Таганцевъ. *Лекции*, § 278 и след.
Никольский. *О выдаче*, стр. 154 и след.

Rahvusvahelise Õiguse Instituudi Oksfordi istungjärgu otsuse artiklis XVI on see valitsev printsiip täielikult austatud. Siin on öeldud: „Väljaandmine ei saa olla rakendatud maa- ja mereväe sõjaväeteenistujate jooksus olemiste, ega ka puhtalt sõjaväliste üleastumiste suhtes. Kuid see reegel ei tohi takistada madruste väljaandmist, kes kuuluvad sõja- või kaubalaevade meeskonda“.

Artikkel 96. 5. Poliitilised kuriteod ja üleastumised. Poliitiliste kurjategijate väljaandmine on vaieldav küsimus mitte kaasaegse positiivse õiguse alusel vaid teoorias. Seadusandlikes väljaandmise- ja ka -rahvusvaheliste lepingute lausetes on peagu alati erand; et väljaandmist ei rakendata isikute suhtes, kes on süüdi mingis riiklikus kuriteos või üleastumises.

Poliitiliste kurjategijate mitte-väljaandmine on valitsev printsiip. Kuidas selgitada seda omalaadset seaduste ja konventsioonide „üldist seisukohta“? Miks poliitilised kurjategijad moodustavad erandi? Mida peab lugema poliitiliseks kuriteoks? Neile küsimustele teaduse ja kriminalistika ning ka rahvusvahelise õiguse esindajad vastavad erinevalt.

a) Ajaloolised andmed. Ajaloolised faktid viitavad, et poliitiliste kurjategijate mitte-väljaandmise alused ilmusid mitte enne, kui XIX sajandi 30 aastatel ((1830.a.)).

Kuni selle ajani valitsuste tähelepanu, nagu me nägime, pöörasid valitsused peamiselt tähelepanu riiklikele kuritegudele, mässajatele ja reeturitele ning nende isikute vastastikust väljaandmist nad püüdsid saavutada lepingutega hulga varem, kui üldohtlikes kuritegudes süüdi olevaid isikuid.

Inglismaa Karl II ja Madalamade vahel 1662.a. Sõlmitud traktaadis sätestati määrused Karl I tapmisega seotud isikute väljaandmise kohta. Paljudes teistes traktaatides, varem ja hiljem sõlmitutes, on esimesele kohale seatud *crimes d'Etat*, poliitilised kuriteod, millised toovad kaasa väljaandmise.

Kuid juba XVIII sajandi lõpus murrab endale teed see veendumus, et riik ei peaks poliitilisi põgenikke välja andma.

1798.a. Inglismaa taotles ähvardustega Hamburgilt kolme iirlase väljaandmist, keda süüdistati poliitilistes kuritegudes. Väljaandmise fakt kutsus esile Napoleon Bonapardi poolse energilise protesti. Ta süüdistas Hamburgi Senatit külalislahkuse seaduse rikkumist nõnda häbiväärseks, et selle puhul oleksid isegi metslased punastanud*).

*)Billot. *Traite*, p.8.

Holtendorff. *Auslieferung der Verbrechter*. S. 25.

Clarke. *Treatise upon the Law of Extradition*, p. 22 etc.

Kuid samal ajal Napoleon ise ei pidanud häbiväärseks röövida neutraalselt territooriumilt Engienni õnnetu hertsog ja anda ta mahalaskmisele.

Ülistatud külalislahkuse mõiste, millist osutati poliitilistele põgenikele, olid Napoleoni huultel mitte enamaks, kui fraasiks, kuid varsti need leidsid endale kindla pinna.

Üleüldise reaktsiooni perioodil, mis haaras kontinentaalse Euroopa peale Viini 1815.a.

kongressi, oli palju isikuid, kes tundsid kaasa vabaduse püüdele ja konstitutsiooniliste kordade alustele kehtestamisele, et neid sõna ja teoga ellu viia. Legitiimsete valitsuste, kes ei olnud unustanud Prantsuse revolutsiooni sündmusi, silmis olid nad kurjategijad ja nõnda suure vaevaga taastatud Euroopa rahu rikkujad; ühiskonna silmis, olles valgustatud XVIII saj. kirjanike üllastest ideedest, mis ootas paremaid kordi, olid nad reaktsiooni poolt tagakiusatavad, üldise hüvangu eest võitlejad. Veelgi vähem võidi pidada kurjategijateks neid isikuid selles riigis, kus need eesmärgid, milliste poole nad püüdisid, olid juba teostatud ning seadusega pühitsetud. Sellised riigid, nagu Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid, muutusid kodumaal jälitatud poliitiliste emigrantide varjupaigaks.

Inglismaa kuulutas esimesena välja poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmise põhimõtte. Sel määral, kuidas konstitutsiooniline kord teistes Euroopa riikides juurdus, kinnistus mitteväljaandmise printsiip üha enam. Isikud, kes olid varem oma poliitiliste vaadete tõttu pagulaste seisundis, saades oma uue vaba juhtimise korra etteotsa, ei saanud, sattumata vastuollu oma südametunnistusega, toetada seadustes ja karistus-konventsioonides vastupidist põhimõtet.

Eriti peale 1848.a. Veebruarirevolutsiooni ja sellele järgnevaid sündmusi, kui reaktsioon saavutas oma arengu apogee ((kõrgpunkti)), kui Euroopa valitsused lugesid tuhandetes tagaotsitavaid poliitilisei põgenikke, siis Inglismaa astus aktiivselt nende isikute kaitseks välja ja aitas eriti kaasa sellise olukorra kindlustamisele, et poliitilisi kurjategijaid välja ei antaks. See seisukoht muutus aksioomiks ((algause, mida ei pidanud enam tõestama)*). Vähe sellest, kujunes välja veendumus, et poliitilised emigrandid ei oma ainult õigust olla riigi poolt, millises nad asuvad, mitteväljasaadetud, vaid ka varjupaiga õigus selles riigis, millisest ei saa neile mitte mingil juhul neile ära öelda**).

*)Lawrence-wheaton. Commentaire, t. IV, p. 377.

**)Lewis. On foreign jurisdiction, p. 46.

Fiore. Della estradizione, § 429 e seg.

Vazelhes. Etude sur l'extradition, p. 63.

Renault. Des crimes politiques en matiere d'extradition. Paris 1880, p. 7 et ss.

Martitz. Intern. Rechtshilfe, I, S. 465 flg.

Bar. Lehrbuch, S. 306 flg.

Venemaa rahvusvaheliste suhete ajaloost võib tuua samuti palju näiteid, mis tõestavad, et kuni selle ajani, mil ta väljasaatmise suhtes hoidus eraldi, ta andis üldreegli järgi poliitilised põgenikud välja. Kuid see väljaandmine sõltus asjast huvitatud riigiga hoitavatest sõbralikest suhetest. Selles suhtes ta juhendus pidevalt huvide vastastikulisusest ja solidaarsusest.

Venemaa vanemast ajaloost on meie ajani säilinud sõnum, et Jaroslav ((Targa)) õukond oli Inglismaa kuninga Edmundi laste, kes olid Kanuti poolt välja saadetud, varjupaik.

1609.a. Vassili Ivani poeg Šuiski sõlmis lepingu Prantsusmaa kuninga Karl IX vene reeturite väljaandmise kohta*).

*)Соловьёвъ. История России, т. VIII, стр. 273.

XVIII sajandi lõpus väljendub isegi meil ka riigisuhtumise muutumine poliitilistest kurjategijatest emigrantidesse.

1797.a. 5 juunil antud märkimisväärse instruksioonis, mis antud Paul I poolt krahv Paninile, räägitakse, et Prantsusmaa emigrandid, „kes ilmutasid poolehoidu seaduslikule Valitsejale“, peavad leidma varjupaiga Venemaal. „Me ei jäta end ilma õigusest – kirjutab Keiser – anda varjupaik õnnetutele, kes valitsemise erinevate valikute teel, milline otsib praegu Prantsusmaal lahendust, kartes kättemaksu, otsivad enesele vaid ohutut paika“**).

***)Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. VI, № 238., стр. 255.

Möödunud sajandi alguses Venemaa, nagu teada, sõlmis rea spetsiaalseid lepinguid poliitiliste ülejooksikute, eriti poolakatest agitaatorite hulgast, väljaandmise suhtes. Peale 1866.a., kui Venemaa astus riikide ringi, milliste vahel sõlmitakse kartelli konventsioonid kaasaegsetel alustel, ta ei saanud ülevõtmata jätta määrustest erandite tegemist, poliitiliste kurjategijate suhtes***).

***)1869.a. Vene-Bavaaria konventsioon, artikkel 6;

1869.a. Vene-Hesseni,... art. 6;

1872.a. Vene-Belgia,... art 11;

1880.a. Vene-Šveitsi ... art 6;

1874.a. Austria-Vene ... art 4;

1880.a. Vene-Madalmaade ... art 6; jt.

Kuid 1867.a. Taaniga sõlmitud konventsioonis ei ole poliitilistest kurjategijatest mingit lauset ja nende väljaandmist üldsegi ei mainita.

Вербловский, О взаимной выдаче преступниковъ и дезертировъ.(Московский Юрид. Вестникъ за 1867-1868 г., кн. 6 и 7).

Шостаць. О выдаче преступниковъ по договорамъ России съ иностранными державами. Киевъ 1882.

Nõnda, peale 1840.a. Lahendati poliitiliste kuritegude küsimus kõigi riikide poolt negatiivses mõttes. Milline on seletatav peamiselt viisil riikidevahelise solidarsuse puudumisega sarnaste tegude jälitamisel. Kuid viimasel ajal asjaolud selles suhtes on oluliselt muutunud. Nüüd üha enam annab enesest tunda kaasaegsete poliitiliste kurjategijate üldohtlikus, kes avalikult esinesid kogu eksisteeriva ühiskondliku- ja riigikorra vastastena. Vastavalt sellele üha enam kerkib esile kõikide riikide solidaarsuse teadvus võitlusel nende vihaste vaenlastega ja mis järkjärgult viib valitseva mitteväljaandmise printsiibi muutmisele.

b)Argumendid mitteväljaandmise kasuks. Teoreetikud, kes kaitsevad poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmist, seisavad ikkagi veel ajaloolisel alusel. Nende pilgud on aheldatud nende sündmustega, millised toimusid Euroopas Viini ja Karlsbadi konverentside ajajärgul. Seepärast kaalutlused, milliseid nad esitavad armastatud vaate kinnitamiseks, on õiglased mineviku suhtes, kuid ei vasta kaasaegsele, ebaseadusliku poliitilise agitatsiooni, muutunud asjaoludele.*).

*)Grotius. De jure belli ac pacis, lib. II, cap. XXI. §§ 3-4.

Vattel- Droit des gens, liv. I, §§ 232, 233.

Billot. Traite de l'extradition, p. 103.

Fiore. Della estradizione, § 434.

Vazelhes. Etude, p. 67.

Teichmann. Les delits politiques, le regicide et l'extradition (Revue de droit international, 1879, t. XI, p. 475 et ss.).

Brusa. Le delit politicque et l'extradition)Revue de droit int 1882, p. 403 etc.).

Holtzendorff. Auslieferung, S. 31 ff.

Liszt. Sind gleiche Grundsätze des inter. Strafrechts etc. (Verhandlungen des XVI deutschen Juristentages), S. 17 ff.

Protokoll der XVIII Versammlung des schweizerischen Juristen-Vereins 1881, S. 33 ff.

Hoseus. Der Grundsatz der Nichtauslieferung politischer Verbrechter (Schmoller's Jahrbuch 1881, S. 1043 ff.).

Roguin. Le droit d'asile en Suisse (Journal du droit, int. prive 1881, p. 285 et ss.).

Lammasch. Auslieferungspunct. S. 215 flg.
Holtendorff's Handbuch, Bd. III, S. 488 flg.
Bar. Zur Lehre von der Anslieferung. (Gerichtssaal, B. XXXIV, Heft 7, S. 481 flg.).

Esitame need põhjendused.

Kurjategijate väljaandmine põhineb sellisel mõttel, et kurjategija on igas riigis juriidilise korra vaenlane, samas kui poliitiline kurjategija on ohtlik vaid sellele riigile, millise vastu ta agiteerib; teise riigi territooriumil on ta täiesti kahjutu. Järelikult, riiklike kuritegude suhtes ei eksisteeri peamist ja seaduslikku väljaandmise motiivi – kuritegeliku teo üldohtlikkust ja sellest tulenevat välja andva või seda nõudvate riikide huvide solidaarsust.

Seejärel, ka sama teo kuritegelikkus, millise moodustab poliitiline kuritegu, on teine, võrreldes üldiste kriminaalseaduste rikkumisega. Kuri tahe, peamine üldise kuriteo element, poliitilistel kurjategijatel puudub. Vastupidi, nende tegevus on aiendatud täiesti õilsatest kavatsustest – ideede kasust ja päästvusest, milliseid nad jutlustavad.

„Poliitilised kuriteod – räägib Faustin Helie – eeldavad suurt vaprust, kui kõlvatust, enam rahutut vaimu, kui rikitud südametunnistust, enam fanatismi, kui pahelisust“*).

*)Faustin Helie. Traite de l'instruction criminelle, t. II, № 710.

Lõpuks, tuuakse väljaandmise vastu tavaliselt selline põhjendus, et riik, kes on huvitatud põgenenud poliitilise kurjategija väljaandmisest ja karistamisest, ei esita asja erapooliku lahendamise tagatist.

c)Kriitika. Poliitiliste kuritegude eest mitteväljaandmise kasuks esitatavad põhjendused on õiglased, nagu me ütlesime, eeldades seda asjade korda ja neid nendega võitlemisega vahendeid, millised olid Euroopa kontinendil *ancien regime* aegadel ja legitimismi valitsemisel möödunud sajandi esimesel poolel. Siis, tõesti, poliitiline kurjategija ei olnud üldsegi riikliku ja juriidilise korra vaenlane; ta vaid võitles antud riigi aegunud poliitilise organisatsiooni vormidega. Ta ei rikkunud üldisi kriminaalseadusi, ei olnud mõrtsukas, süütaja, röövel, kuid järgis eesmärke, millised olid tunnustatud ebaseaduslikuks ühtedes riikides ja mis olid teises loetud täiesti seaduslikuks ja igati austustväärseks. Olles kodumaal kurjategijaks, oli poliitiline pagulane võõral territooriumil „vapper mees“.

Nendel tingimustel, tõesti, ei olnud võimalik õiglaselt ja ausalt, esitada poliitilist kurjategijat teisiti, kui „ta vaenlase ohvrit“. Kuid kas saab rakendada seda määrust nende isikute suhtes, kes nimetavad end nüüd sotsialistideks, anarhistideks ja „dünamiidikuteks“ ning kes kuulutasid sõja igasugusele korrale ja igasugusele valitsusele? Kas tõesti ei ole ühist ohtu neist kuritegelikes vahenditest, milliste abil need isikud eksisteeriva korraga oma võitlust peavad? Kui nende suhtes asuda valitsevale vaatepunktile, siis tuleb tunnustada teatud reegli õiglust: eesmärk õigustab vahendid; siis võib igasugust kuritegu eesmärgiga õigustada*).

*)Vaata minu ((F. Martens)) 1879.a. kirja Rahvusvahelise Õiguse Instituudi peasekretärile, О невыдаче политическихъ преступниковъ (Annuaire de l'Institut, 1879 – 1880, I, p. 265 et ss.).

Sellised kaalutlused sunnivad kahtlema valitsevas põhimõttes ja käesoleval ajal seda mitte ainult teorias, vaid ka seadustes ja kartelli konventsioonides lubatakse sellest taganemist ning tema piiramist.

Esimesele kohale peab olema asetatud Belgia 1856.a. seadus, mis välistab poliitiliste kuritegude hulgast kuninga tapmise**).

***)Goodyn et Mahiels. Droit criminel belge, p. 124 et ss.; p. 269.

See seadus oli võetud vastu peale kellegi Жакэна, Belgias asuva prantsuse emigrandi kallaletungi katset, kes püüdis õhata Lile ja Cale vahelisel Põhjaraudteel seda rongi, millisega sõitis Napoleon III. Жакэн arretereeri, kuid Prantsusmaa valitsuse nõudmisele ta välja anda, vastati eitavalt, nõnda nagu Brüsseli kohus leidis, et Жакэн sooritas poliitilise kuriteo. Siis, Belgia valitsus, lähtudes kaalutlusest, et valitseja elu ei saa olla vähem kaitstud kuritegeliku kallaletungi eest, kui igasugune eraisik, otsustas esitada Parlamenti seaduse eelnõu, milline võeti vastu ja mis sõnab, et „välisriigi pea, või ta perekonna liikmete isiku ründamine, milline väljendub tapmises, surmamises või mürgitamises, ei loeta poliitiliseks kuriteoks“.

Belgia 1856.a. seadusest sai eeskuju teiste riikide seadustele ja seda korratakse terves reas kartelli konventsioonides*).

*)1869.a. ja 1874.a. Prantsusmaa ja Belgia konventsiooni artikkel 3;

1860.a. Prantsusmaa ja Hollandi ...art. 3;

1877.a. Prantsusmaa ja Taani ...art 4;

1878.a. Saksamaa ja Hispaania ... art 6;

1878.a. Saksamaa-Rootsi-Norra ...art 6;

1872.a. Vene-Belgia ...art 11;

1869.a. Vene-Hesseni ... art 6

1869.a. Vene-Bavaaria...art 6;

1874.a. Vene-Austria...art 4;

1877.a. Vene-Hispaania...art 4;

1880.a. Verne-Madalmaade ... art 1;

Vaata eriti 1885.a. Vene-Preisimaa ja Bavaaria konventsioonide Artikleid 1 – 3.

Erandina poliitiliste kuritegude hulgast, tühistatakse otsustavalt kuningatapmine see poliitilise kuriteo mõiste, mis oli välja töötatud endisel ajal. Üpris täpne on ühe uusima poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmise kaitsja märkus, et monarhi elule kallalekippumine on tegelikkuses, „eriti poliitiline kuritegu“**), ja kui see ei ole enam väljaandmise takistuseks, siis selle samaga poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmise printsiip ise oma alusega hävitatakse.

Rahvusvahelise õiguse teaduse esindajate hulgas kujuneb samuti vähe-haaval välja veendumus meie poolt käsitletava vana printsiibi paikapidamatust.

**)Liszt, loc. cit., S. 19.

Reljeefselt väljendus see üksmeel Rahvusvahelise Õiguse Instituudi 1880.a. Oksfordi istungjärgul osalenud erinevate riikide juristide arvamuses, kes hääletasid kahte otsuse ettepanekut: „Poliitiliste kuritegude puhul välja ei anta“ (Artikkel XIII).

„Riik, millise poolt välja nõutakse, otsustab (souverainement) suveräänselt, vastavalt asjaoludele, kas tegu, millise eest välja nõutakse, moodustab poliitilise- või üldise kuriteo“.

„Riigid peavad sellise hinnangu andmisel juhinduma kahest allpool toodud ideest: a)tegu, mis sisaldavad eneses kõiki üldise kuriteo elemente (tahtlik tapmine, süütamine, röövimine), ei saa olla väljaandmisest väljajätmise põhjuseks vaid süüdlaste poliitilist eesmärki silmas pidades; b)teo, mis sooritatud ülestõusu, mässu või kodusõja ajal, hindamisel on hädavajalik otsustada, kas need on sõja seadustega lubatud või mitte“ (Artikkel XIV).

Need Rahvusvahelise Õiguse Instituudi laused olid nende poolt muudetud 1892.a. Genfi kongressil selles mõttes, et välja ei anta ka neid kurjategijaid, keda süüdistatakse poliitiliste kuritegudega seotud tegudes, kui vaid nendeks ei oleks „moraali ja üldise õiguse vaatepunktist

rasked kuriteod, nagu näiteks, tapmine, mürgitamine, vigastamine või süütamine, plahvatus, üleujutamine jne.“ (Artikkel XIII).

Peale selle, Rahvusvahelise Õiguse Instituudi Genfi kongressi otsuse Artikkel XIV sõnastuses „ei loeta poliitilisteks kuritegudeks tegusid, mis suunatud igasuguse ühiskondliku korralduse aluste, ja mitte ainult antud riigi ning antud valitsusvormi vastased teod“**).

*)Tableau general de l'Institut de droit int., p. 104 et ss.

Neis lausetes võib õiglaselt tunnustada käsitletava vaieldava küsimuse enam edukat lahendust. Oksfordi koosoleku otsusega tõmmati enesele üleüldine tähelepanu ja sellega todi praktilist kasu**).

***)Muuseas Vene Kriminaalkoodeksi kava koostamise Komisjon võttis selle otsuse artikkel 10, mis puudutab kurjategijate väljaandmist, aluseks.

Käesoleval ajal isegi Inglismaal, sellel klassikalisel poliitiliste kurjategijate „varjupaigaõiguse maal“, levib üha enam arvamus, et poliitiline motiiv ei saa räpast kuritegu pühitseda. Selles mõttes ütleb oma arvamuse kategooriliselt välja tuntud inglise jurist Westlake, kes andis oma hääle Ameerika Ühendriikide presidendi Lincolni tapja väljaandmise poolt***).

***)Westlake. What are the limitations within which extradition should be recognized as an international duty? (Ettekanne, mis esitatud Liverpoolis, sotsiaalteaduste arendamise ühingu kongressil).

1878.a. Inglise komisjon, ülemkohtuniku lord Кокберна juhtimisel ja liikmete – lord Сэльборна, Фицджеральд Стифена, Филлимора и др., öeldi välja poliitiliste kuritegude eest, mis seotud üldiste kuritegudega väljaandmise kasuks, väidetes, et „kui mingi poliitilise eesmärgi taotlemisel või justkui poliitilisel eesmärgil on sooritatud mingi raske kuritegu, nagu tapmine või süütamine“, tuleb kurjategija välja anda. Vaid kuritegude suhtes, mis sooritatud „kodusõja või avatud ülestõusu ajal“, nõustus inglise komisjon tunnustada poliitiliste motiivide tähendust*).

*)Report of the Royal Commission on Extradition. London 1878.a. , p. 7.
Renault. Etude sur l'extradition en Angleterre. Paris 1879.

Inglise väljapaistvad riigitegelased, nagu lord Stenley ja Grey jagavad seda arvamust**).

***)Renault. Etude, p. 18.

Lõpuks, ei saa kahelda selles, et meelepaha tekitavad kuriteod, mis sooritatud mõni aeg tagasi iirlaste poolt ja milliseid valmistati vabalt ette Ameerika Ühendriikide territooriumil, sunnib tingimata Inglise valitsust ja ühiskonda veelgi enam kahtlema, kaasaegsete rahvusvaheliste suhete arengul, piiramatul varjupaigaõiguse võimaluses.

Kokkulepped, mis sõlmitud 1885.a. Venemaa-Preisimaa-Bavaaria vahel, kinnitavad paremini moraalselt tunnet, kui tavaliselt sõlmitud kartelli konventsioonid. Neis sätestatakse kategooriliselt, et „kui kuriteod või üleastumine, millise suhtes väljaandmist nõutakse, olid sooritatud poliitilisel eesmärgil, siis see asjaolu ei saa mitte mingil juhtumil olla väljaandmisest keeldumise aluseks“ (Artikkel 3).

Ei ole kahtlust, et kõik kaitsjad, põhimõtteliselt, ajavad segi poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmise kaks sisuliselt erinevat asja: õigus ja juriidilised alused – poliitikaga. Nad ei eralda küsimust kuriteost teisest, millisel ei ole temaga miskit ühist, sellest, milline riigikord eksisteerib riigis, milline esitab väljaandmise nõudmise, kas see kaitseb piisaval määral kohtualuse

huve jne. Kõik need kaalutlused on poliitilised ja neist peab valitsus, mis otsustab, kas võib ja millistel tingimustel nõutud isikut välja anda, juhinduma. Kuid õiguse vaatepunktist, ei pea neil küsimustel, antud tegevuse kuritegelikkuse määratlemisel, olema otsustavat tähendust. Juristile peab juhtpõhimõtteks olema lause, et igasugune kuritegu on kuritegu; tapmine on tapmine ja poliitiliste motiividega pole siin miskit tegemist. Nad ei saa juba seepärast omada otsustavat tähendust, et neid on raske konstateerida. Ja ka üldse ei ole keegi veel täpselt ja vaieldamatult määratlenud selle, mis on poliitiline kuritegu?*)).

*)Pfenninger. Der Begriff des politischen Verbrechens (Protokoll der XVIII Versammlung des schweizerischen Juristen-Vereins, S. 33 ff. ; Ja vaata ka samas, Serment, S. 104 ff.

Dollmann. Auslieferung (Bluntschli's Deutsches Staatswörterbuch, Bd. I, S. 511 ff.).

Teichmann. Les delits politiques, le regicide et l'extradition (Revue de droit int., t. XI, p. XI, p. 488 et ss.).

Bar. Internationalites Privat- und Strafrecht, S. 592.

Waxel. L'extradition des crimineles politiques. Rapport lu a la seance de la Societe russe du Droit international en 1881. St. Petersburg 1881, p. 15 et ss.

Martitz. Internat. Rechtshilfe, Bd. II (1897) S. 130 flg.

Seejuures, vaevu on kahtluse all see, et poliitiliste kurjategijate väljaandmise vastased võtavad erandlikult arvesse kõrvalisi asjaolusid ja poliitilisi kaalutlusi, millised mitte ainult ei ole neile väljaandmisest keeldumise aluseks, vaid isegi antud teo karistamatuks tunnistamise.

Lõpuks, mõned teoreetikud teevad vahet sellistel poliitilistel kuritegudel, millistel on „lokaalne“, puhtalt kohalik tähtsus ja sellistel, millised on üldohtlikud ja peavad olema kvalifitseeritud, kui *delicta juris gentium*. Esimesed ei pea olema väljaandmise aluseks, teised peavad. Kuid „anarhistide“, „dünamitsikute“ kuriteod kannavad vaieldamatult üldohtlikku iseloomu ja seepärast peavad kutsuma esile vastastikuse riikide koostöö nende jälitamisel ning karistamisel.

Esitatud arvamusega asub tihedas seoses teine, millise alusel mitte ainult ei õigustata mitteväljaandmist poliitiliste kuritegude eest kohaliku tähendusega, vaid isegi kõigi üldiste kuritegude eest, kui nad juba on ühendatud poliitiliste motiividega, s.t. moodustavad nn. *crimes connexes* või *complexes***).

**)Helie. Traite de l'instruction criminelle, t. II, § 710, p. 210.

Selline arvamus leiab endale, kahjuks, kinnituse karistus-konventsioonide terminoloogia ebatäpsustes, millistes tavaliselt sätestatakse mitteväljaandmine mitte ainult poliitiliste kuritegude eest, vaid ka kuritegude eest, mis seotud või tingitud „poliitilistest kuritegudest“ (*connexes a ces delits*). Siit tuleneb, et üldkuritegu, kui see on mingil määral seotud poliitilise kuriteoga, ei saa olla väljaandmise aluseks. Sellise otsuse ebasihipärasus torkab silma, kuid see on senini pühitsetud karistus-konventsioonids ja kaitstud teaduse esindajate poolt.

Samamoodi ei kannata mingit kriitikat arvamus, millise järgi igasugune kuritegu tavalisel ajal tunnistatakse „poliitiliseks kuriteoks“, erandiks väljaandmine, kui see on sooritatud rahva ülestõusu- või kodusõja ajal. Selline „tavade või sõjaseaduste“ tõlgendamine satub risti vastu selliste tavade ja seaduste mõttega*).

*)Renault. Des crimes politiques, p. 18.

Pariisi kommuuni liikmeid ei antud välja sel alusel, et nende kõige metsikumaid kuritegusid nähti nende poliitiliste eesmärkidega seoses! See eest, 1894.a. seesama Inglise kohus otsustas anda välja prantsuse anarhistid Francis, Meunier ja teised, kes on segatud Pariisi kohvik-restoran Very

plahvatuse organiseerimisse, vaatamata sellele, et kõik need pahad viitasid oma kuriteo poliitilisele iseloomule.

Tõsi, 1890.a. Inglise apellatsioonikohus tühistas esimese astme kohtu otsuse, millise alusel Šveitsi alam Kastioni, kes tappis Tessini kantoni valitsuse liikme Rossi, pidi olema välja antud. Kuningannapingi kohus (Queen's Bench) tühistas otsuse vaid seepärast, et Kastioni sooritas oma kuriteo rahvaülestõusu ajal.

Teisest küljest, Prantsusmaa valitsus ütles ära Inglismaa valitsusele Tainani, ühe 1882.a. Dablini Phoenix-Parc, Inglismaa Iirimaa asjade riigisekretäri, mõrva osalise väljaandmises. Äraütlemise seaduslik põhjendus: Prantsusmaa seaduste järgi on see kuritegu aegunud.

Käesoleval ajal on küsimuse olukord, nagu juba öeldust näha, võimatu. Nn. poliitiliste kuritegude üldist ohtlikkust kellegi poolt ei vaidlustata ja riigid peavad nende eest välja andma, kuid pidades kinni järgmistest kolmest tingimusest:

- 1) et väljaantu üle oleks tagatud erapooletu kohtupidamine;
- 2) et poliitilised motiivid karistust ei raskendaks, ja
- 3) et kohut oleks peetud mitte mingil erakorralisel alusel, vaid et see oleks menetletud tavalises korras.

Nende tingimuste seadmine on välja andva poole valitsuse asi.

Juriidilisest vaatepunktist seisneb kogu küsimus määratluses, kas antud tegu, milline on nimetatud väljaandmise nõude aktis, on kriminaalseaduste vastane kuritegu. Selle küsimuse lahendamine on kohtu asi. Selles mõttes väärrib tähelepanu uusim Šveitsi 1892.a. Kurjategijate väljaandmise seadus, millise järgi Lozanne föderaalkohus peab igal üksikul juhul otsustama: kas kuriteo erandlikult poliitiline iseloom vabastab süüdlase välisriigile väljaandmisest.

Kui poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmise küsimus seada sellele alusele, siis isikutele, kes ka tegelikult taotlevad poliitilisi eesmärke, mis on kiidetud heaks kõigi tsiviliseeritud rahvaste, kes leidnud, rohkem või vähem, väljenduse viimaste riigikorras ühiskondliku südametunnistuse, kus varjupaigaõigus pöördub nende isiksuste õiglaseks kaitseks ebaõiglase ning erapooliku ühe riigi poolse jälitamise eest, mis on eranditult huvitatud nende karistamisest. Sellisel küsimuse poliitiliste kurjategijate suhtes asetamisel, kel on õigus rahvusvahelisele kaitsele ja mitteväljaandmisele, saavad olla vaid need isiksused, kes ka tegelikult püüdlevad ideaalsete eesmärkideni ja neist saavad ka tegelikkuses ebaõnnest tingitud asjaolude ohvrid. Sellised isikud võivad tegelikkuses muutuda hiljem oma rahva ja isegi kogu inimkonna „kangelasteks“ ja „märtriteks“.

Kuid sellise poliitilise kurjategija mõiste alla selles mõttes ei sobi kaasaegsed dünamiidi miinide ja põrgumasinade kangelased, kes ei püüdle mingi poliitilise ideaali poole, millisele loodavad tsiviliseeritud rahvad, vaid igasuguse ühiskondliku korra purustamisele ja kõigi poliitiliste ja kultuuriliste ideaalide kukutamisele.

Piisab, kui nimetada Ravacholi, Plista ja Caserio (president Sadi Carnot, mõrvarid), et mõista, kui võrd need kurjategijad on ohtlikud igasugusele ühiskondlikule korrale. Kui 1893.a. Bartselona teatri parterisse kahe pommiga oli tapetud ja haavatud enam kui 50 mitte milleski süüdi olevat inimest, siis prantsuse anarhist Жоржъ kes vaimustavalt kiitis seda kuritegu, rääkides, et anarhistid kuulutasid sõja igasugusele ühiskondlikule korrale. Sõnadega „au Ravaschol, au Plistile!“, lõpetas ta oma sütitava kõne.

Selliste kurjategijate suhtes rahvusvaheline kohtuabi on riigi, mis nõuab nende väljaandmist, võõrandamatu õigus, ja teisest küljest, vaieldamatu kohustus riigile, kes osutab talle külalislahkust. Kohtule ja juristile ei peaks olema kahtlust selle küsimuse positiivsel lahendamisel, kuid riigi, millisel nõutakse väljaandmist, kõrgema võimu asi on viia nimelt sellisel juhtumil otsus ellu.

Selles suhtes iga riik, milline nõuab selliste isikute väljaandmist, peab alati meenutama, et mida enam temas eksisteerivad riigikorrad ja kohtuasutused omavad kõigi rahvate poolset õigust ja austust, seda enam nad kindlustavad lahendatava asja erapoolekuse ja õigsuse, seda vähem nad on

eranditeks üldisest normaalsest korrast, mis võetud vastu nende enda ja teiste rahvaste poolt, seda kiiremini iga poliitilise kurjategija väljaandmise asi võtab üldise rahvusvahelise küsimuse iseloomu, millise lahendamiseks on huvitatud kõik tsiviliseeritud rahvad, seda tegelikumaks saab kannatanud riigile osutatud kohtuabi ja lõpuks, mida meelsamini järgneb nõutud isiku väljaandmine. Teisest küljest riik, mis muudab oma kohtukordasid, et hävitada kriminaalasjade erapooliku ja õiglase garantii vajalikkuse, teostab ainult oma seaduslikku õigust. Kuid samal ajal, ta ei tohi lasta silmist, et kui sellised muudatused hävitavad teistes riikides ja valitsustes hädavajaliku usalduse tema õigustumõistmisse, sõlmitud temaga karistav konventsioon satub surnud täheks muutumise ohtu, silmas pidades välisriigi poolset väljaandmise seaduslikku äraütlemist. Ei saa riigilt nõuda, isegi kartelli konventsiooni alusel, et ta annaks sellisele riigile välja kurjategijad, milliste kohtukordade suhtes ta kas kaotas usalduse, või millise kohtuliku avalikkuse puudumine jätab ta väljaantud kurjategija suhtes ilma kontrolli võimalusest.

Sellel alusel võib üles seada, kui üldist seadust: rahvusvahelise kohtuabi mõõt nn. poliitiliste kurjategijate väljaandmisel on otse proportsionaalne püsivuse ja sihipärasusega tsiviliseeritud rahvaste riiklike ideaalide vaatepunktist, kordadest, mis eksisteerivad väljanõudmist teostaval riigil.

1903.a. Kriminaalkoodeksi artikkel 13 on öeldud: „välismaalane, kes on sooritanud raske kuriteo või kuriteo väljaspool Venemaa piire, kui ta ei olnud selle kuritegeliku teo eest Venemaal süüdi mõistetud, on kindlaksmääratud korras õigeks mõistetud või vabastatud karistusest, kuulub väljaandmisele kooskõlas lepinguga, mis sõlmitud väljaandmist nõudva riigi poolt või mis kehtestatud selles suhtes riigi enda poolt vastastikususe põhimõttel*).

*)Таганцевъ. Угол. Улож., стр. 22 и след.

Sellisel viisil, esialgse projekti muutmisel, uus Kriminaalkoodeks jätab täiesti lahtiseks poliitiliste kurjategijate mitteväljaandmise küsimuse.

Kõigi esitletud kaalutluste järgi peavad väljaandmisele kuuluma:

1. Isikud, kes on sooritanud üldised kuriteod, nagu näiteks: tapmise, süütamise, mürgitamise, rongiõnnetuse, raha võltsimise jne., kuigi nende sooritamist õigustati poliitiliste motiividega.

Siit järgneb, et riigipea elule või tervisele kallalekippumine on alati üldine kuritegu, millise puhul tuleb välja anda, vaatamata kurjategija poliitilistele ajendile.

2. Isikud, kes on kodusõja või rahva ülestõusu ajal selliste kuritegude sooritamises süüdi, milliseid ei õigustata mitte mingite poliitiliste eesmärkidega, mõistetakse tavade või sõjaseaduste alusel, milliste kohustuslikkust tunnistatakse mõlemate sõdivate poolte poolt.

3. Isikud, kes on süüdi ühendatud või keerukate kuritegude (delits connexes ou complexes) sooritamises, kui vaid sooritatud üldised kuriteod ei sisalda peamist, kui selle teostamise vahendit, poliitilist tegu*).

*)Vaata mainitud Kriminaalkoodeksi seletuskirja lk.50.

Rolin. La repression des attentats anarchistes. (Revue de droit int., 1894, p. 125 etc.).

C. Väljaandmise teostamise kord.

Artikkel 97. Kord, millises väljaandmist teostatakse, sisaldab eneses kolm momenti:

- 1)väljaandmise nõude esitamist;
- 2)selle nõudmise läbivaatamine;
- 3)väljaandmise akti teostamine.

1. Väljaandmise nõude esitamine. Uusimal ajal on välja kujunenud üldalus, et kõik riikide vahelised suhted väljaandmise asjades toimuvad diplomaatilisel teel (*par voie diplomatique*). Asjast huvitatud riikide kohtuvõimud, põhimõtteliselt, ei saa astuda neis asjades vahetutesse suhetesse.

Endistel aegadel väljaandmise läbirääkimised, vastupidi, toimusid vahetult piirivõimude kaudu. Selline kord oli kehtestatud, näiteks, 1804.a. Venemaa ja Preisimaa vahelises kartelli ja 1808.a. Venemaa ja Austria konventsiooni alusel. Seejuures mõlemad pooled esitasid teine-teisele õiguse jälitada desertõore isegi üks-teise territooriumil, kuni esimese kohaliku sõjaväe- või tollipostini**).

**.)Мое (Мартенс) «Собрание трактатовъ», т. VI, № 242.,т. III, стр. № 61.

Erandeid kaasaegsest üldisest väljaandmise nõuete esitamise korrast lubatakse sel juhtumil, mil eriliste asjaolude tõttu on hädavajalik jooksus oleva isiku viivitamatu kinnipidamine. Selle eesmärgi saavutamiseks lubatakse mõlemate riikide kohtuasutuste vahelisi posti- ja telegraafi teel peetavaid vahetuid suhteid. Väljaandmise kiirendamise eesmärgil, tehakse kokkuleppeid vahetult välismaa valitsuste ja kolooniate vahel*).

*)1866.a. Vene-Taani konventsiooni artikkel 5;

1867.a. Vene-Hollandi ... art 7;

1880.a. Vene-Madalmaade ... art 7 ja 10;

1871.a. Vene-Itaalia ... art 10;

1872.a. Vene-Belgia ... art 6 jt.;

1886.a. Hispaania-Hollandi konventsioon (Arch. Dipl. 1888, p. 264).

Vaata, 1874.a. Belgia seaduse art 5.

Vt, väljaandmise korda Austrias, Bulletin de la Societe de legislation comparee, № 3, 1886, p. 266 etc.

Granichstädten. Der internationale Srafrechtsverkehr, S. 2 flg.

Diplomaatilisel teel esitatud nõude alusel allutatakse süüdistatav isik, administratiivse või kohtuvõimu poolt, olenevalt korrast, milline kehtib selles suhtes lepingulistest riikides, eelneva aresti alla.

Nii, Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides ei saa eelnevat aresti teostada teisiti, kui kohtukoha otsuse alusel. Prantsusmaal, vastupidiselt, lähtub arestimise otsus siseministrilt**).

Vt. Inglise 1870.a. väljaandmise seadust.

Clarke. Treatise upon the Law of Extradition, Appendix, p. XXXVI.

Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 385.

Billot. Traite de l'extradition, p. 146 et ss.

Hetzer. Deutsche Auslieferungsverträge. Berlin 1883, S. 24 ff.

Arestida võib samuti ka süüdistatava isiku asjad. Väljaandmise nõudmise esitamise menetlemise kord ja vormid, millistest peetakse kinni nõude esitamisel, määratletakse üksikute riikide siseseadustega.

2. Väljaandmise nõudmise käsitlemine. Selleks, et järgneks väljaandmine, ei piisa paljalt nõudmise esitamisest. On hädavajalik, et see oleks toetatud formaalsete tõenditega, aktide või dokumentidega, millised kinnitavad selle põhjendatust.

Kui nõudmine esitatakse kartelli konventsiooni alusel, mis sõlmitud poolte vahel, siis see määratleb, millised tõendid peavad olema esitatud. Kuid, nagu me rääkisime, rahvusvaheline

suhtlemine nõuab, et väljaandmine leiaks aset ka sel juhtumil, kui kartelli ei ole sõlmitud. Mõningad riigid, erandiks Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid*), annavad tegelikult kurjategijaid ka ilma kartelli konventsioonideta välja.

*)Wharton. Conflict of Laws, § 941 etc.

Sellisel juhtumil tingimused, milliseid peavad rahuldama esitatud nõudmine, et omada šanše edule, sõltuvad riigis kehtivatest seadustest ja administratiivsetest kordadest.

Väljaandmise suhtes kehtiva positiivse õiguse alusel peab formaalne väljaandmise nõue konstateerima:

kurjategija isiku vastavust,
väljanõudva riigi kompetentsust,
kuriteo koosseisu ja
rakendust leidva karistamise seaduse olemasolu.

Nende tingimuste iga riigi poolne erapooletu arutamine on iga riigi asi, kus kurjategija asub. Väljaandmise nõude läbivaatamise kord on erinevates riikides erisugune. Selles suhtes valitsevad järgmised kolm süsteemi:

- 1)prantsuse – administratiivne;
- 2)inglise – eranditult kohtulik;
- 3)belgia – kohtulik-administratiivne.

Prantsusmaal määratletakse väljaandmise kord minister Dufouri 1875.a. tsirkulariga**).

**)*Bulletin de la Societe de legislation comparee* 1877, № 2, p. 126 et ss.

Vazelhes. *Etude sur l'extradition*, p. 97 et ss.

Contuzzi. *Die Aufgabe der gerichtlichen Behörde im Auslieferungsverfahren*. (*Zeitschrift für int. Privat- und Strafrecht*. Bd. III, Heft I).

Väljaandmise nõue, mis esitatud välisministrile, antakse edasi justiitsministrile. Viimane esitab selle Vabariigi peaprokurörile, kes kuulab süüdistatava, kes on arreteeritud siseministri ettekirjutuse alusel, üle. Riik, milline nõuab väljaandmist, peab esitama välja nõutava isiku tuvastuse- ja ta süü tõendid või siis kohtuotsuse koopia, millise alusel ta oli juba süüdi mõistetud. Isik, kelle väljaandmist nõutakse, võib ülekuulamisel tõestada, et tema väljaandmiseks puuduvad seaduslikud tingimused. Seejärel prokuratuuri järelevalve saadab ülekuulamise protokollid justiitsministrile, kes teeb otsuse, milline saadetakse seejärel välisministri kaudu asjast huvitatud riigi valitsusele. Kui väljaandmise asi, millist juhtub harva, kutsub esile ühiskonnas agitatsiooni, siis küsimust arutatakse Ministrite nõukogus ja lahendatakse häälteenamusega. Sel ja teisel juhtumil on kohus jäetud asjast kõrvale.

Inglismaal on teine kord. Väljaandmise nõue esitatakse välöisasjade riigisekretärile; ta annab selle nõudmise, koos lisatud dokumentidega, Londoni Politseikohtule (Bow-Street), kui leiab, et väljanõutav ei ole poliitiline kurjategija. Vastasel juhul võib riigisekretar *ipso jure* väljaandmisest keelduda. Politseikohus käsitleb asja võistlevas summeerivas korras ja teeb otsuse. Rahulolematu pool – süüdistatav või väljanõudva riigi esindaja (agent) – võib asja kaevata edasi appellatsiooni instantsi, s.t. paluda „Kuningannapingi kohut“ „Habeas corpus“ akti alusel. Jõustunud kohtuotsusest teavitatakse välisajade riigisekretärile, kellel ei ole õigust anda isiku väljaandmise korraldust, kes tunnistati kohtus mitteväljasaadetavaks, kuid kes, teisest küljest, ei pea tingimata subjekti välja andma, kui kohtuvõim lubas isiku välja anda.

Ameerika Ühendriikides eksisteerib üldjoonetes samasugune kord, nagu Inglismaal:

väljaandmise küsimuse otsustab kohus*).

*)Clarke. Treatise, p. 175 etc.

Billot. Traite, p. 193 et ss.

Kuid milliste raskustega on seotud Ameerika Ühendriikidest väljaandmine, iseloomustab eredalt Austria alama Adutti väljasaatmise asi.

Richberg. An international extradition case. Chicago 1893.

Belgias kehtiv väljaandmise kord erineb Prantsusmaal kehtivast selle poolest, et siin on nõuandva instantsina Brüsselis süüdistav koda (appellatsioonikohus), mis käsitleb asja võistlevas korras ja tema poolt tehtud otsus, mis ei ole edasi kaevatud või mis said seadusliku jõu, edastatakse välisministriile. Kuid see otsus, erinevalt inglise korras, ei seo valitsust, milline otsustab iseseisvalt, kas antud isik välja anda või mitte*).

*)Goddyn et Mahiels. Droit criminel belge, p. 175 et ss.

Venemaal kehtiv väljaandmise nõudmise läbivaatamise kord ei ole sätestatud üheski seaduses ja kartelli konventsioonis. Kuid praktikas kasutatakse prantsuse süsteemi: lõplik otsus sõltub justiitsministri ja välisministri vahelisest kokkuleppes.

Neist kõigist kolmest süsteemist **vastab asja olemusele belgia oma**, kuna see ühendab eneses mõlemad: **juriidilise ja poliitilise** - väljaandmise küsimuse lahendamise vajaliku elemendi. Kohtuvõimu täieliku kõrvale jätmise küsimuse arutamises on ohtlik administratsioonile enesele, kuna see allub liiga mööduvatele meeleoludele ühiskonnas ning ajakirjanduses, et vältida ilmselt ebaõiglase otsuse vastuvõtmist, mis rikuks rahvusvahelise juriidilise korra seaduslikke huve ja teisest küljest, võib ärritada vahetult asjast huvitatud välisriigi valitsust. Kuid ei saa jätta asja ka ainult kohtuvõimule lõplikuks otsustamiseks. Õigusemõistmise huvid kahtlematult võivad selle korra puhul, kuid väljaandmise küsimusse on segatud samuti poliitilised huvid, milliseid ei saa ignoreerida. Pidades silmas eksisteerivaid poliitilisi asjaolusid peab tihti administratiivne võim ja mitte ainult ei pea, vaid ka on sunnitud kohtuotsust väljaandmise kohta mittetäitma, näiteks, väljaandmist nõudva riigiga vaidluste, suhete katkestamise või sõja puhul.

Rahvusvahelise Õiguse Instituudi Oksfordi otsustes Artikkel XIX, on väljendatud soov, et „kurjategija varjupaiga kohas oleks väljaandmist arutatud kohtuvõimu poolt võistleva menetluse korras (apres un debat contradictoire)“; seejärel - „riik, millisele on esitatud väljaandmise nõue ei pea isikut välja andma, kui kohus, mis tegutseb riigi (d’apres son droit public), seaduste alusel, teeb nõudmist tagasi lükkava otsuse“ (Artikkel XX).

Millisel viisil vadeldakse kurjategija isikut, välja nõudva riigi kompetentsust, isiku süüd jne. tõestavaid tõendeid, selles suhtes on igas riigis kehtestatud oma korrad. Tavaliselt nõutakse infot süüdistava kohtuotsuse akti või otsuse originaali või koopia kujul, või siis määrust uurimise alla võtmisest koos aresti korraldusega (mandat d’arret), milliste alusel võib otsustada riigi kompetentsuse üle, nagu ka nõutava isiku süüd. Kuid igal juhul ei nõuta täielikku süü tõendit, millise väljaselgitamine on kohtujuurdluse asi. Piisab tõenditest, mis toetavad süü tõenäolisust.

See tingimus oli ilmselt rikutud Prantsusmaa valitsuse poolse vene sotsialisti Hartmani väljaandmise asja puhul. Teda ei antud välja tema süüd täielikult tõestavate materjalide ebapiisavuse motiivil, kuigi 1875.a. Dufore tsirkulaari järgi sellist nõudmist ei seatud ja see ise oleks põhjendamatu. Lisaks veel ei pidanud Prantsusmaa valitsus vajalikuks ära oodata Pariisi Venemaa valitsuse poolt uute väljanõutud tõendite laekumist. Ta teadis, et need tõendid on teel ja seepärast kirjutas, et enne nende saabumist, teha Hartmani mitteväljaandmise otsus.

RÕI Oksfordi otsuse Artikkel XXI sõnab: „Juurdlus peab võtma oma asjaks väljaandmise üldised tingimused ja süüdistuse tõenäolisuse“.

3. Väljaandmise akti teostamine. Kui väljaandmise asi on kompetentse võimu poolt läbi vaadatud, järgneb kas äraütlemine või väljaandmisega nõustumine.

Nõusoleku juhtumil, antakse väljanõutud isik asjast huvitatud riigi agendile üle piiril, kuna välja andva riigi territooriumil ei saa välismaa agendid, nagu teada, täita politseilisi kohustusi. Kui lepingulised ei ole naaberriigid ja kurjategija transiit peab toimuma läbi kolmanda riigi, siis on hädavajalik viimase nõusolek. Tavaliselt see antakse kergelt, kuid konventsioonides ei lubata väljaantud poliitiliste kurjategiate ja kolmanda riigi enda alamate edasisaatmist *).((???)

*)Billot. Traite de l'extradition, p. 280.

Sarnast piirangut ei saa õigustada, võttes arvesse, et, põhimõtteliselt, riigid peavad andma välja oma alamaid, kes sooritasid võõral territooriumil kuriteo; poliitiliste kurjategijate suhtes ei valda kolmas riik mitte mingeid süüid või süütust puudutavaid tõendeid.

Kulud, mis on seotud väljaandmisega, hüvitati varem ajal valitsuse poolt, kes isikut välja nõudis. Praegu võtab selle enda peale välja andev riik, kuna sündmused toimuvad tema territooriumil. Välismaal, s.t. kolmanda riigi territooriumil transpordi jne kulud maksab väljaandmist nõudnud riik**).

**)1869.a. Vene-Hesseni konventsiooni artikkel 16;
1873.a. Vene-Šveitsi ... art 18;
1877.a. Vene-Hispaania ...art 12;
1880.a. Vene-Hollandi ... art 15 ja 16;
1870.a. Prantsuse-Itaalia ...art 11;
1886.a. Anglo-Vene ... art 16; jt.

Mis puudutab aga väljaandmisest keeldumist, siis selle alused võivad olla erinevad. See võib olla ka motiveerimata, kui see tulenes kartelli konventsiooni mitte sõlminud riigi poolt. Teistel juhtudel esitatakse äraütleamise põhjused, millisteks tavaliselt on: esitatud väljanõudmise vastuolu väljaandmise seaduslike või lepinguliste tingimustega (näiteks nõutakse oma alama, või poliitilise kurjategija jne. väljaandmist), kuriteo või mõistetud karistuse aegumine, jne.

Millise seaduse alusel peaks aegumist arutama? Enamik konventsioone väljendavad väljaandva riigi seaduste järgset aegumist***).

***)1869.a. Vene-Bavaaria konventsiooni artikkel 4;
1871.a. Vene-Itaalia ... art 5;
1872.a. Vene-Belgia ...art 8;
1874.a. Vene-Austria ...art 5;
1877.a. Vene-Hispaania ...art 5;
1880.a. Vene-Madalmaade ...art 2;
1886.a. Anglo-Vene ... art 5.

Kuid õigem on määratleda seda välja nõudva riigi seaduste järgi, nõnda nagu kuritegu on sooritatud selles riigis*).

*) Billot, loc- cit., p. 217 et ss.
Renault. Rapport sur l'extradition fait a l'Institut de droit int., p. 14, § 23.

Fiore. Della estradizione, §237 et seq.
Vazelhes. Etude, p. 51 et ss.
Lammasch. Auslieferungspflicht, S. 431, 701 flg.

Muide, sellel arvamusel on üks puudus: see nõuab väljaandvalt riigilt mõningatest, oma kriminaalseaduses väljendatud, moraalsetest ja juriidilistest vaadetest lahtiütlemist. Näiteks, meil, isatapmine ei aegu. Kas Venemaa valitsusel on õigus nõuda, et riik, millises asub sellise kuriteo 30 a tagasi sooritanud isik, nõustuks väljaandmisega, kui tema seaduste järgi on karistus aegunud? Sellise kurjategija väljaandmine satuks vastuollu välja andva riigi juriidilise südametunnistusega.

Väljaandmisest keeldumist lubatakse ka sel juhtumil, kui nõutud isik oli oma viibimise paigas väljanõudmises nimetatud teo eest karistuse ära kandnud, või kui oli selles riigis teiste kuritegudega kohtu all olnud. Kuid tsiviilhagid väljaandmist ei peata**).

**)1869.a. Vene-Bavaaria konventsiooni artikkel 4;

1871.a. Vene-Itaalia ...art 8;

1872 Vene-Belgia ... art 9;

1873.a. Vene-Šveitsi ... art 5;

1874.a. Vene-Austria ... art 5;

1888.a. Vene-Hispaania ... art 5.

1886.a. Vene-Taani konventsiooni artikkel 4 alusel, võlgade tõttu kompetentse võimu määruse alusel kinnipeetud isikuid välja ei anta.

D. Väljaandmise tagajärjed.

Artikkel 98. Väljaandmise akt toob kaasa teatud juriidilised tagajärjed, millised puudutavad:

- 1)riiki, kellele isik välja anti, ja
- 2)välja antud subjekti ennast.

a)Riik, millise kasuks väljaandmist teostati, võib mõista kohut temale välja antud isiku üle vaid sellise kuriteo eest, milline oli märgitud väljaandmise aktis.

See reegel ei ole mitte alati selgelt väljendatud kartelli konventsioonides ja mõnikord see puudub üldse. Siit võivad tuleneda riikide vahelised arusaamatused***).

***)1869.a. Venemaa-Bavaaria vahel sõlmitud konventsiooni artikkel 7;

1872.a. Vene-Belgia ... art 11;

1873.a. Vene-Šveitsi ... art 7;

1880.a. Vene-Nadalmaade ... art 5;

1866.a. Vene-Taani konventsioonis sellist artiklit ei ole.

Bar. Lehrbuch, S. 323 flg.

Tõestuseks on vaidlus, mis tekkis 1876.a. Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel.

Mõlemad riigid sõlmisid 1842.a. traktaadi (Abhburn Treaty) teiste vaidlusaluste küsimuste piiritlemisest ja lahendamisest. Selles traktaadis on samuti artikkel 10, milline määratleb vastastikust kurjategijate väljaandmise kohustust, kuid mis ei esita ülalpool mainitud reeglit. Seejuures 1870.a. Inglise kurjategijate väljaandmise akt määratleb üksikasjalikult need tingimused, milliste järgi Inglismaa valitsus võib astuda välisriikidega lepingutesse väljaandmise asjas. Teiste hulgas on sätestatud ka käsitletav põhimõte, milline muutus selleks ajaks Inglismaa kohtule ja täitevvõimule tingimusetult kohustuslikuks.

Esimesel korral käis jutt selle printsiibi rakendamisest 1875.a. Ameerika Ühendriikide suhtes Lawrence ja Winslow asjas. Esimest süüdistati erinevates võltsingutes ja Bow-Street kohtu otsusega, ta anti Ameerika Ühendriikidele välja. Asja menetlemisel Ameerika kohus avastas veel mitmeid kuritegusid, milliseid ei olnud Inglismaa valitsusele esitatud väljaandmise nõudmises märgitud. Ameerika kohus ei olnud raske Lawrence'le mõista karistus kõigi nende kuritegude eest, mis kohtuasja lahendamisel tuvastati. Mõne kuu pärast nõuti Ameerika Ühendriikide poolt välja teine kurjategija Winslow. Inglismaa valitsus nõustus ka tema väljaandmisega, kuid pidades silmas 1870.a. seadust ja Ameerika kohtu käitumist Lawrence asjas, seadis tingimuseks, et Washingtoni kohustuks formaalselt mõista kohut väljaantu üle vaid selle kuriteo eest, milline oli märgitud väljaandmise aktis. Ameerika Ühendriigid keeldusid selle tingimuse täitmisest, põhjendades sellega, et sellisest kohustusest ei ole 1842.a. traktaadis sõnagi. Konflikt viis selleni, et Winslowi välja ei antud, mispeale Ameerika Ühendriigid, omalt poolt, kuulutasid, et 1842.a. traktaat peab olema loetud tühistatuks*).

*)Lawrence-Wheaton. Commentaire, t. IV, p. 516 et ss.
Lawrence. The Extradition Treaty (The Albany Law Journal, August 1876, November 1877).
Memorial diplomatique du 6 mai 1876.

Ka uusimates konventsioonides on lüngad. Nii näiteks, 1867.a. Venemaa-Madalmaade vahelise konventsiooni Artikkel (6) ja 1876.a. Madalmaade ja Monako vahel sõlmitud konventsiooni artikkel (6), millistes ainult räägitakse, et väljaantav isikut ei pea mingi poliitilise kuriteo eest kohtu alla andma, nõnda et, a contrario, võib öelda, et igasuguse teise kuriteo eest, kuigi seda ei ole väljaandmise aktis märgitud, võib isiku kohtu alla anda. Kuid selline järeldus ei ole kooskõlas ülalpool esitatud üldise printsiibiga.

Kooskõlas sellega, väljaandmise akt peab olema ainsaks kuriteo koosseisu määratlemise aluseks, millise eest tuleb karistada kompetentse kohtu poolt.

Mitte täiesti õnnestunult lahendab selle viimase punkti Oksfordi koosoleku otsuse XXII punkt, sõnades: „Valitsus, millisele on antud välja nõutud isik teatud (kuritegeliku) fakti eest (pour un fait determine), on kohustatud, mingi teise kokkuleppe puudumisel, mõisma kohut ja karistama väljaantud isikut vaid mainitud fakti eest“. Olnuks täpsem öelda „ainult väljaandmisaktis mainitud teo eest“.

Ülalpool nimetatud üldine reegel allub, siiski, järgmistele piirangutele:

1)Kui väljaantud isik sooritas kuriteo peale ta väljaandmist, siis tema üle võib selle teo üle kohut mõista.

2)Süüdistatav isik kuulub kohtu alla andmiseks ka väljaandmisele eelnevate kuritegude eest, kui vaid väljaandev riik on sellega nõus.

3)Riigi kriminaalne kompetents väljaantava isiku suhtes laieneb samuti väljaantu enese nõusolekul*).

*)Vaata näiteks:, 1869 ja 1874.a. Prantsusmaa ja Belgia vahelise konventsiooni Artikklit 10; 1869. a, Prantsusmaa ja Šveitsi vahelise ... art 8; 1870. a. Prantsusmaa-Itaalia ... artiklit 9.

Vene karistamise konventsioonides sarnased laused täiesti puuduvad.

Viimase lause vastu väidetakse, et kohtualuse nõusolek võib olla sunnitud ja et igal juhul ta ei kõrvalda veel välja andva riigi nõusoleku hädavajadust, kuna jutt käib rahvusvahelisest lepingusuhtest. Kuid minule näib, et selles küsimuses tuleb seada esiplaanile kohtualuse enese huvid, kellele võib olla kasulik olla lasta tema poolt sooritatud kuritegude eest kohut mõista kogumis, ühe korraga, et vältida edasist juurdlust. Seepärast mängib see nõusolek peamist rolli;

kuid et mitte võtta kohtualuselt lisa garantiisid ja et kindlustada end kõikvõimalike süüdistuste eest, on kasulik teatada väljaantava nõusoleku faktist väljaandvat riiki ja vaid peale selle poole formaalset protesti võib kohtualuse nõusolek oma mõjus peatada. Igal juhul on alusetu oletada nõusoleku pealesunnitust, sest nagu ei saa olla kohta umbusaldust riigi vastu, millisega eksisteerib kartelli konventsioon.

4) Lõpuks, kurjategija üle mõistetakse väljaandmises mainimata kuriteo eest kohut veel sellel juhtumil, kui peale kohut või antud kuriteo eest karistuse ärakandmist, mille tõttu ta välja anti, ei lahku tema üle kohut mõistnud riigi territooriumilt temale mõistetud tähtaja jooksul või kui ta uuesti vabatahtlikult pöördub tagasi sellele territooriumile. Sellisel juhtumil ta ei saa teda väljaantuks pidada ja tema üle mõistetakse kohut kõigi sooritatud kuritegude eest*).

Billot. Traite de l'extradition, p. 341 et ss.; p. 373 et ss.

Vazelhes. Etude, p. 182.

Lammasch. Auslieferungspflicht, S. 738 flg.

b) Väljaandmise tagajärjed väljaantud isiku suhtes seisnevad selles, et see isik, väljaandmise akti alusel, ei kaota mingeid kohtulikke õigusi, millised kuuluvad seaduse järgi igale kohtualusele. Väljaantul on õigus erapooletule ja õiglasele kohtupidamisele ja tema üle ei või mingis erandkorras kohut mõista.

Ei sa nõustuda Billot'iga, kes näeb väljaantavas isikus mingit eset, millel ei ole mingeid õigusi tema suhtes kokkuleppivate riikide suhtes**).

**) Billot. Loc. cit., p. 352 et ss.

Väljaandmine ei ole eranditult riikidevaheline küsimus, vaid see puudutab samuti väljaantava isiku olulisi huvisid, milliseid tuleb arvestada. Bar ja Brocher tunnistavad õiglaselt igas kartelli konventsioonis mitte ainult rahvusvahelist seadust, vaid ka mõlematele riikidele kohustuslikku siseseadust. See seadus peab olema kooskõlas üldise juriidilise korraga igas tsiviliseeritud riigis, milline põhineb mitte ainult oma alamate vaid ka välismaalaste õigust austamisel.*).

*) Bar. Interpretations divergentes du traite d'extradition de 1842 entre l'Angleterre et les Etats-Unis (Revue de droit int. 1877, t. VIII, p. 9).

Brocher. Rapport sur l'extradition fait a l'Institut de droit int. (Annuaire de l'Institut, 1879 – 1880, I, part, p. 238).

IX. Rahvusvahelise kohtuabi lisategevused.

Artikkel 99. Peale kurjategijate väljaandmise, kartelli konventsioonides või spetsiaalsetes aktides, on laused riikide vahelise kohtuabi teisest liikidest.

Siia puutuvad:

- 1) küsimustikud või kohtu ülesanded (commissions rogatoires);
- 2) tunnistajate saatmine;
- 3) vastandamised; ja
- 4) kriminaalasjades dokumentide, aktide ja tunnistuste käitlemine.

1) Küsimustikud, aktide olemus, milliseid saadetakse ühe valitsuse poolt teisele, palvega, et

vastataks neis esitatud küsimustele. Tavaliselt antakse need üle diplomaatilisel teel ja tagastatakse samal viisil. Sellisest korrast kõrvalekaldumisi lubatakse vaid erandjuhtudel, spetsiaalsete rahvusvaheliste kokkulepete alusel**).

**)1866.a. Vene-Taani konventsiooni artikkel 7;

1867.a. Vene-Hollandi ... art 9;

1880.a. Vene-Hollandi ... art 12. jt.

1874.a. sõlmiti Venemaa-Itaalia vahel spetsiaalne deklaratsioon küsimustike kohta.

1890.a. Venemaa-Prantsusmaa vahel;

1894.a. Vene-Rumeenia.

Vaata huvitavat Prantsuse justiitsministri tsirkulari 19 detsembrist 1891.a., mis puutub kohtukohtade poolt antud ülesannete täitmist, välismaiste kohtute avalduste suhtes) Archives dipl. 1892, № 2, p. 206 ja järgmised.).

Nii, näiteks, 1879.a. Venemaa ja Saksamaa vahelise deklaratsiooni alusel lubati Varssavi kohturingkonna ja Preisimaa piiriäärsete kohtute vahelisi vahetuid suhteid.

Riigid rahuldavad hea meelega nõudmisi, mis sisalduvad küsimustikes, kuid vastastikulisuse tingimustel. Muide, vahest kohtab üpris kummalisi piiranguid.

Nii, näiteks, kooskõlas konventsiooniga, mis sõlmitud 1869.a. Prantsusmaa ja Bavaaria vahel, lepingulised ei saa küsimustikku vastu võtmata jätta, kui asi puudutab nende alamaid.

2)Tunnistajate ilmumise, vastandamise, andmete ja asjade edastamise jne. suhtes sisaldub kartelli konventsioonides rohkem või vähem üksikasjalikke laused. Rahalised kulutused sellistes asjades võtab tavaliselt enda peale väljanõudev riik. Seejärel, peaegu kõigis konventsioonides eksisteerib lause, et tunnistajad, kes ületavad piiri kohtu nõudmisel, ei tohi olla kinni peetud või ahistatud mingi teo eest, milline eelnes nende väljakutsumisele. Vene-Belgia konventsiooni artikkel 14 on lisatud, et tunnistajad ei saa olla arreteeritud ka sel juhul, kui juurdluse käigus selgub nende kaasosalus menetletavas kuriteos.

Need väljajätud on liigsed, kuna iseenesest on mõistetav, et kohtusse kutsumisi ei saa võrdsustada väljaandmise formaalse nõudmisega*).

*)1866.a. Venemaa-Taaniga sõlmitud konventsiooni artiklid 8 – 10;

1867.a. Vene-Hollandi ... art 10-12;

1869.a. Vene-Hesseni... art 11-13;

1873.a. Vene-Šveitsi ... art 13 -15;

1874.a. Vene-Austria-Ungariga ... art 11, art 13 – 15;

1880.a. Vene-Madalmaa ... art 13 – 16;

1886.a. Vene-Inglismaa... art 17;

1888.a. Vene-Hispaania ... art 13 – 15 jt.

Billot. Traite de l'extradition, p. 395 et ss.

Lammasch. Auslieferungspflicht, S. 821 ff.

Holtendorff's Handbuch, Bd. III, S. 567 ff.

Ивановский. Взаимное содействие государствъ въ производстве следствий по деламъ уголовнымъ. Одесса 1889.

X. Välismaiste kriminaalkohtute kohtuotsuste täitmine.

Artikkel 100. Selles küsimuses, nagu ka välismaiste tsiviilkohtute otsuste küsimuses, võib teha vahe välismaise kriminaalkohtu otsuse täitmise ja sellise kohtuotsuse tunnistamise *res judicata*.

Kohtuotsuse täitmise suhtes on kujunenud välja, kui üldine reegel, mis pühitsetud praktikaga ja teoorias, et välismaise kriminaalkohtu otsus väljaspool otsuse tegemise piire ei kuulu täitmisele.

Põhjus on mõistetav. Kriminaalkohtu otsus on antud riigi avalike kriminaalseaduste rakendamine ja nende mõju ei saa laiendada võõrale territooriumile.

Teine küsimus, kuivõrd välismaise kriminaalkohtu otsus peab olema tunnustatud oma juriidilistes tagajärgedes.

Kõik on nõus, et on võimatu ja õigusmõistmise huvide vastane eitada seda kohtuotsust, kui juriidilist fakti ja mitte tunnustada sellel mitte mingit eksterritoriaalset tähendust. Teisiti võinuks olla rikutud kriminaalõiguse aktsioom: *Ne bis in idem*. Siis isik, kes on saanud kuriteo eest välismaal karistatud, võinuks olla uuesti karistatud selle sama kuriteo eest teises riigis. Ja ka vastupidi, isik, kes on tunnustatud kurjategijaks välisriigis, ei pea olema selleks peetud meil. Seejuures, selline isik ei saa vältida kartuse tunnet ühiskondliku korra eest kõikjal, kus ta ka ei asuks. Oletame, seejärel, et kurjategija, kes on välismaal juba süüdi mõistetud, sooritab uuesti kuriteo uues oma viibimise paigas: tema üle ei tule mõista kohut, kui retsidivist, üle, kui välismaine kohtuotsus ei omaks mingit tähendust võõral territooriumil*).

*) Helie. *Traite de l'instruction criminelle*, t. II, № 1042, p. 656 et ss.

Fiore. *Effetti internazionali delle sentenze penale. Della extradizione*, p. 110 e seg.

Bar. *Internationales Privat- und Strafrecht*, § 146, S. 577 ff.

Peiron. *Effets des jugements repressifs en droit international*. Paris 1885.

Jettel. *Intern. Privat- und Strafrecht*, S. 238.

Bar. *Lehrbuch*, S. 227 flg.

On ilmselge, et sellega rikutakse õiglus ja seatakse ohtu üldine juriidiline kord. Kuid kui tunnustada, et seadusliku jõu saanud välisriigi kriminaalkohtu otsus on juriidiline fakt, millisest tulenevad teatud juriidilised tagajärjed, millistel on eksterritoriaalne mõju, siis tekib küsimus, kuivõrd neid tagajärgi peab välismaal tunnustama?

Tuleb eristada kaht liiki juhte:

- 1) tegu, mis vaadatud kompetentsel viisil läbi välismaise kohtu poolt, võib puutuda vaid välisriigis nii objektiivset, kui ka subjektiivset külge,
- 2) võib puudutada ühes või teises suhtes teist riiki, täpsemalt, kurjategija isamaad.

1) Kui välismaisest alamast kurjategija ja tema kuritegu oli vaid kohaliku korra rikkumine ja kui välisma kohus oli kompetentne tegema otsuse kriminaalasjas, siis viimane peab olema austatud välismaal sellisel alusel, et süüdistatav, või õigeks mõistetu, ei saa selle sama kuriteo eest teistkordselt karistada saada: *non bis in idem*.

Selles mõttes väljendatakse 1878.a. Belgia seaduse Artikkel 13 ja 1876.a. Prantsusmaa seaduse artikleid 2 ja 4 *).

*) Goddyn et Mahiels. *Droit criminel belge*, p. 238.

Fiore. *Effetti internazionali*, p. 80.

Kuidas peab sellistesse kurjategijatesse suhtuma territoriaalne võim? Kui neile on mõistetud karistused, kuid seda veel ära ei kandnud, siis nad võivad olla antud üle asjast huvitatud valitsusele. Karistuse ärakandmise juhtumil, võib kohalik võim piirata end tema poolsest ohust administratiiv-politseiliste meetmetega. Kurjategijatele-välismaalastele võib keelata ära riiki pääsu või ta üle võib seada sisse politseilise järelevalve või nad võivad olla välismaale tagasi saadetud.

2) Muudes vormides väljendatakse välismaise, kompetentsel viisi tehtud kriminaalkohtu otsuse jõu tunnustamist, kui jutt käib sellisest karistatud teost, milline puudutab subjektiivses või objektiivses suhtes riiki, millises kurjategija viibib.

Siin on hädavajalik vahet teha, kas kuritegu on suunatud eraisikute, välismaalaste või kaasmaalaste või isamaa riigikorra vastu.

Sel ja teisel juhtumil kuritegu puudutab mitte ainult selle sooritamise kohta, vaid ka teist riiki. Eriti teisel juhtumil võib süüdi olev isik ei saa viidata *res judicata*, kuna temale välismaal mõistetud karistus saab olema alati kergem sellest, milline mõistetakse temale selle sama teo eest vahetult asjast huvitatud (isamaa) riigi seaduse põhjal.

Juhtumil, mil karistati välismaal sooritatud eraisiku vastase kuriteo eest, ei saa süüdlast teist korda karistada. Kuid seejuures ei saa tunnista kohtul kurjategija viibimise kohta või isamaist, õigus määratleda, kuivõrd välismaise kohtuotsuse juriidilised tagajärjed (õigustest ilmajätmine, au jne.) peavad kaasnema kurjategijale selles riigis. Sellel eesmärkil on kohane asja käsitlemine uuesti erilises lühendatud korras.

Uue Vene Kriminaalkoodeksi artikkel 12 järgi, sarnased isikud Venemaale tagasi tulles kuuluvad, kohtuotsuse alusel, õigustest ilmajätmine raskete kuritegude eest, peale seda, asumisele saatmisele.

Kui kuritegu oli suunatud isamaa riikliku korra vastu, siis üldise reegli järgi asi vaadatakse uuesti läbi sisuliselt.

Senati Kassatsioonidepartemang Iolko asjas 1892.a. № 36 kategoorilisel viisil ütles välja Venemaal kurjategija kohtuallumatuse kasuks, kes on selle sama välismaal sooritatud kuriteo eest juba karistatud, kuna – *non bis in idem* („ühe asja eest ei saa kaks korda karistada“). Välismaa kriminaalkohtu otsused, Senati arvates, Venemaal ei täideta. Kuid Iolko süüdi mõistmine kuriteo eest, millise eest ta oli karistatud Zürichi kriminaalkohtu poolt, ei saa olla lubatud selle sama teo eest, millise eest teda juba karistati.

Venemaa Kriminaalkoodeksi kava artikkel 7 nimetati sellel juhtumil, asja läbivaatamiseta, lihtsalt Siberisse asumisele saatmisele. Võib vaielda selle meetme praktilisuse vastu, ei saa eitada riigi õigust karistada iseseisvalt kogu kuriteo eest, mis sooritatud tema korra vastu. Määratud karistusest peab ainult maha arvestama karistus, milline on kurjategija poolt välismaal kantud.

Kuid mõlemat liiki asjades ei tohi lasta silmist peamiselt kuriteo sooritamise koha seaduse ja kohtu kompetensi. Sellest vaatepunktist peavad olema arutatud välismaal aegumise ja armuandmise või amnestia küsimusi.

Armumise akt on territoriaalne ainult poliitilise kuriteo suhtes. Kuid kurjategijale armuandmine, kes rikub kriminaalseadusi, peab olema tunnustatud igas riigis ja armu saanut ei saa karistada*).

*)Fiore. Effetti internazionali, p. 121.

Venemaa kohtupraktika käsitleva küsimuse suhtes ei ole kaugelt veel selgunud. Kuni kohtu põhikirjade väljaandmiseni, nagu on näha Kusasi asjast, praktika kõikus. Seda sama on vaja öelda ka järgneva aja kohta, nii nagu näitab porutsik Nikitsenkovi asi 1868 – 1871. a.

Nikitsenkova oli kohtu all Pariisis Balsale elu kallale kippumise eest ja oli Seine kohtu poolt mõistetud eluks ajaks sunnitööle. 1868.a. Meie Senat arutas küsimust, kas Nikitsenkovi saab pidada, välismaal süüdi mõistmise fakti tulemusel, jäetud Venemaal ilma seisuse õigustest? Sellele küsimusele ta vastas jaatavalt, lähtudes sellest kaalutlustest, et venemaa seaduste järgi elu kallale kippumine toob kaasa sunnitöö koos kõikide seisuse õiguste kaotamise ja et kuigi karistusseadustikus ei sisaldu määrust Keisririigis välismaa kriminaalkohtus, vene alamate üle tehtud otsuste jõust, kuid ei saa eitada seda jõudu, esiteks, seepärast, et see oleks vastuolus range õiglusega, ja teisiks, siis tuleks juba süüdi mõistetud kurjategijat Venemaal uuesti süüdi mõista ja rikkuda juriidilist reeglit *non bis in idem*.

Kuid 1871. a. Sesama küsimus oli lahendatud Nikitsenkovi suhtes täiesti vastupidises mõttes. Nüüd juhendus Senat Kriminaalkohtupidamise põhikirja artikkle 14 määrsutest, milline sõnas: „kedagi ei saa karistada kuriteo või üleastumise eest, milline kuulub kohtuametkonnale, teisiti, kui vastava kohtu seaduslikult jõustunud otsuse alusel“. Siit jõudis Senat järeldusele, et „isamaa

territooriumi piires ta (Nikitsenkov) pidi olema tunnistatud temale omistatud seisuse järgsete õiguste ja privileegide kasutajana, millistest ta võis olla ilma jäetud vaid kompetentse Vene kohtuotsusega, milline on ettekirjutatud neid välja kuulutatud korras“ (Senati otsus 1871. a. 14 maist) **).

**)Владимировъ. «Значение приговоровъ иностранныхъ судовъ по деламъ уголовнымъ» (Журналь Гражд. И Угол. пр. 1873 г., сентябрь).

***

Neljas jagu.

Rahvusvaheline juhtimine alamate ja rahvaste sunniviisilise huvide kaitse valdkonnas.

Esimene peatükk.

Rahvusvahelise sunni- ja rahvusvaheliste kokkupõrgete õigus.

I. Üldised märkused.

Artikkel 101. Senini oli käsitlemise ajaks riikide positiivne ja vaba tegevus rahvusvahelise suhtelmise valdkonnas, millise ülesandeks on administratiivsete meetmete ja kohtupraktika vahendusel kehtestada rahvusvaheliste suhete kord, mis on enam kooskõlas rahvaste ja alamate vaimsete, materiaalsete ja õiguslike huvide arenguga. Me seada igasugusest kahtlusest kõrgemale püüdsime selgitada välja kõik peamised ülesanded, millised seavad enesele tsiviliseeritud riigid vastastikuste suhete sfääris.

Kuid rahvusvaheline juhtimine ei ammendu vaid positiivsete meetmete võtmisega, et aidata kaasa alamate ja rahvaste erinevate vajaduste rahuldamisele. On hädavajalik sunniviisiliselt luua ja kaitsta tingimusi, millistel see rahuldamine mõeldamatu: on hädavajalik seada igasugust kahtlust põhi- ja soetatud õigused, mis kuuluvad riigile ja alamatele rahvusvaheliste suhete valdkonnas ja kaitsta neid igasuguse kallalekippumise ja rikkumise eest.

Selle eesmärgi saavutamise ei ole mitte alati võimalik vastastikuste rahumeelsete kokkulepete ja järeleandmistega, vaid tihti võideldes materjaalset jõudu kasutades, mis otsustab kokkupõrke käigu.

Rahvusvahelised kokkupõrked on niivõrd võimalikud ja loomulikud, kui nad on võimalikud ja mõeldamatud üksikute isikute vahel. Ei ole vajadust hakata käsitlema kurikuulsat „olelusvõitluse“ teooriat, et mõista rahvastevahelisi kokkupõrgete loomulikke põhjuseid. Riigi ülesande täitmine selleks vajalike tingimuste saavutamiseks on ilma võitluseta ja vallutusteta võimatu; tema võõrandamatute põhi- ja soetatud õiguste rikkumine; tema rahvusvahelise seisundi või tegevuse mittevastavus riikliku organismi sisemise jõuga; ühiskondlike jõudude ebanormaalne seisund ja nende ekstensiivsed püüdlused; väline kallaletung jne. - kõik need on rahvusvaheliste

kokkupõrgete põhjused, mitte juhuslikud ja iseeneslikud, vaid tihedalt seotud rahvaste ajaloolise eluga, nende geograafilise asendiga, ühiskondliku püüdlusega, poliitiliste ideaalidega jne., milline selgitab nii põhjused võitluseks kui ka selle tulemused.

Kuid millised ka ei oleks võitluse põhjused, riik – kui rahvusvahelise õiguse subjekt – annab suuna kokkupõrgetele, juhib võitlust, on rahvusvaheliste kokkupõrgete subjektiks. Vaid sellel lasub huvide, seaduslike nõudmiste ja nii oma, kui ka oma alamate kaitsmise kohustus. Ta tegutseb tema usaldajate kasuks tema hüvede eest hoolitsemisel, nii positiivsete meetmetega, kui ka sunnimeetmetega.

II. Rahvusvaheline sunniõigus.

Artikkel 102. Riikliku sisejuhtimise valdkonnas igasugune meede, mis võetakse riigivõimu poolt, omab sunni presumtsiooni ((tõenäolik oletus)), jõudu, milline võib olla rakendatud valitsuse poolt, seadusliku nõudmise mittetäitmise juhtumil.

Seesama asjade kord eksisteerib rahvusvaheliste suhete valdkonnas. Riigi nõudmised, millised põhinevad mingil positiivsel rahvusvahelisel kohustusel või üldisest tsiviliseeritud rahvaste vahel kehtivast korrast tuleneva, mis võib olle vabatahtlikult täidetud, kasutamata seejuures mingeid riigi poolseid faktilisi ähvardamise või vägivalda vahendeid. Kuid kui iga rahvusvahelise õiguse subjektile usaldatud huvide ja õiguste kaitset ei saavutata paljalt nende õiguste mainimisega, siis asub tegevusse sunnijõud.

Nii nagu riigis, iga meede, iga riigivõimu toiming rahvusvaheliste suhete valdkonnas kaitstakse sunniga. Ta saadab igasuguste meedet, kuigi see ei ilmne mitte alati. Selles mõttes sunniõigus moodustab preogatiivide ja kohustuste orgaanislist osa, millised lebavad riigivõimul rahvusvaheliste suhete valdkonnas. Selle õiguse teostamine on rahvusvahelise juhtimise lahutamatu osa.

Sunniõiguse all me mõistame objektiivses mõttes juriidiliste normide kogumit, millistest riigid, kui rahvusvahelise suhtluse liikmed, peavad kinni pidama, oma seaduslike huvide ja õiguste kaitsmisel.

Subjektiivses mõttes on rahvusvaheline sunniõigus iga riigi õigus kaitsta temale kuuluvaid õigusi ja huve rahvusvaheliste suhete valdkonnas kõigi seaduslike vahenditega, millised on tema käsutuses.

Sellest määratlusest tuleneb, et rahvusvaheline sunniõigus on rahvusvahelise juhtimise õiguse sanktsioon. Ta eeldab rahvusvahelist juhtimist ja täiendab seda. Selle kasutamine – on viimane ja äärmine vahend, millise abil arenevad rahvusvahelised suhted, kooskõlas rahvaste hädavajalike vajadustega ning üldise juriidilise korra nõudmistega.

Selle õiguse subjektiks võib olla vaid riik, kui juriidiline isik. Üksikud isikud, maa- ja merevägi, millisele pannakse konkreetsetel rahvusvaheliste suhete valdkonna juhtudel sunni teostamine, on rahvusvahelise juhtimise organi olemus, mis tegutseb oma riigi nimel ja vastutusel.

Olles rahvusvahelise juhtimise meetmed, omavad rahvusvahelised sunnimeetmed oma objektiks vaid riikide õigusi ja huve, kellelt rahuldumist nõutakse. Erasikute, riigi alamate, õigused ja huvid, põhimõtteliselt ja vahetult ei saa olla rahvusvahelise sunni asjaks.

Riikide ring, millised kasutavad vastastikku rahvusvahelist sunniõigust on ise vastastikku selle mõju all, piirdub rahvusvahelise suhtluse liikmetega. Vaid tsiviliseeritud riikide suhtes võib käia jutt seadustest ja eeskirjadest, millised peavad olema järgitud rahvusvaheliste kokkupõrgete ajal. Ei saa oodata ja on ebaõiglane mingitest juriidilistest normidest, mis sisaldavad rahvusvahelist sunniõigust, täiesti erineva tsivilisatsiooni ja kultuuriga rahvaste poolset kinnipidamist nõuda.

Üldse saab öelda, et kui kultuur arendab rahvaste vajadusi ja selle samaga paljundab põhjuseid rahvusvahelisteks kokkupõrgeteks, siis, teisest küljest, ta ise ja tsivilisatsioon näitavad piirid, millised peab järgima isegi sõja ajal. Veelgi enam, see sama tsiviliseeritud rahvaste sotsiaalsete huvide ühtsus, milline viib rahvusvaheliste suhete arenemisele, annab see üha enam tunda riikide vaheliste võitluse ja kokkupõrgete mittekasulikke tagajärgi ja nõuab nende võimalikku

piiramist.

Rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist peab sund lõppema, kui rikutud õigus on taastatud, või antud nõutud rahuldus. Võitlus võitluse pärast on mõeldamtu ning kuritegelik.

Enne, kui võtta kasutusele vägivaldsed meetmed, riigid, oma enese huvides, peavad proovima ära teised rahumeelsed ja vähem vägivaldsed ning ohtlikud vahendid, millised asuvad nende käsutuses: diplomaatilised läbirääkimised, head teened, vahendustegevus, vahekohtulik asjaarutus, blokaad jne.

Sõda on viimane ja äärmine rikutud õiguste taastamise ning seatud eesmärkide saavutamise vahend. Seda tuleb pidada ainult vahenditega, millised vastavad tsiviliseeritud rahvaste kultuurilise arengu tasemele. Selles mõttes eksisteerib sõjaõigus, s.t. juriidiliste normide kogum, milline määratleb riikide vahelises avalikus võitluses jõu kasutamise.

Lõpuks, lähtudes rahvusvahelise suhtlemise mõistest, on ilmselge, et mitte ükski rahvusvaheline võitlus ei piira oma tegevust ainult vaidlevate või vaenutsevate pooltega. Mida enam on arenenud rahvusvahelised käibed, seda enam kannatavad kokkupõrgetest võitluses vahetult mitteosalevad rahvad. Siit kõrvaliste (kolmandate) riikide seaduslik kokkupõrke ärahoidmise, või siis sellele teatud piiride seadmise, õigus ja kohustus. Kuid nad peavad samuti austama võitlevate poolte õigusi ning kohustusi. Sellisel viisil, kõrvuti sõjaõigusega eksisteerib neutraliteediõigus või juriidiliste normide kogum, milline määratleb sõdivate ja neutraalsete riikide vastastikuseid suhteid.

III. Rahvusvaheliste kokkupõrgete lahendamise vahendid.

Artikkel 103. Pidades silmas sõjast kogu rahvusvahelisele liidule tekkivatest kahjulikest tagajärgedest, ja eriti ohtude tõttu, millisesse seab end iga sõda alustanud riik, seda vahendit peetakse õiglaselt äärmuslikuks ja viimaseks, millise rakendamise poole võivad pöörduda vaidlevad pooled. Eksisteerivad ka teised, mittevägivaldsed ja enam rahumeelsed rahvusvaheliste kokkupõrgete silumise viisid.

Nii, nagu näitab praktika ja ajalugu, on need viisid erakordselt mitmekujulised. Ühe või teise, peale sõja, vahendi kasutamine ei ole ainult asjast huvitatud riigi äranägemise asi, vaid see sõltub samuti riikide kultuuri ja tsivilisatsiooni arengu tasemest, samuti ka aja vaimust.

Sellest vaatepunktist paljud neist tekkinud arusaamatuste lahendamise vahenditest, millised olid kombeks vanal ajal, kui ebasihipärased, on praegu kõrvale jäetud.

Nii, näiteks, keskajal ja isegi hulga hiljem, oli kasutusel valitsejate vaheline kahevõitlus, et lõpetada rahvaste vastastikused vaidlused. On teada, et Karl IX esitas väljakutse, 1611.a. Taani kuningale Kristjan IV. Rootsi kuningas Gustav IV mõtles Napoleon I klaarida arved duellil. Kuid, muidugi, see meede ei saa sõda ära hoida; vastupidi, see ainult vihastab vaenulikke rahvaid veelgi ja muudab nende relvastatud kokkupõrke möödapääsmatuks.

Käesoleval ajal praktiseeritakse kahtsugu vahendeid, millised eelnevad sõjale ja mis võivad viimase liigseks muuta:

- A) täiesti rahumeelsed (sõbralik kokkulepe) ja
- B) vähem rahumeelsed – faktilised*).

Esimeste hulka kuuluvad: diplomaatilised suhted, sõbralikud teened, vahendustegevus ja vahekohtulik asjalahendus.

Teise hulka: retorsioon** , repressaalid*** , embargo****), rahumeelne blokaad*****).

*)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 2 etc.

Travers Twiss. Law of Nations, t. II, p. 4 etc.

Bluntschli. Völkerrecht, § 462 ff.

Heffter. Völkerrecht, S. 226 ff.

Calvo. Droit international, t. III, p. 534 et suiv.

((**ld. retorsio, tagasipööramine), jur. Ühe riigi poolt tarvitusele võetud vastuabinõud vastukaaluks teise riigi kitsendavale tegevusele: kirj. Vastase põhjendite pööramine ta enese vastu (kõnefiguur)),

((***keskl., repressalia, survevahendid, ühe riigi poolt teise riigi v. tema kodanike vastu tarvitataavad võimuvahendid, mille eesmärgiks on teist riiki sundida loobuma õigusrikkumisest v. nõustuma mingi nõudmisega)),

((**** hsp, riigivõimu keeld välja vedada mingilt maalt v. sisse vedada mingile maale kuldvaluutat, kaupu vm väärtusi; välisriigile kuuluva varanduse (laevade, relvade jne) kinnipidamine; keeld teise riigi laevadel tulla keelu kuulutanud riigi sadamaisse v. väljuda neist. Vs.)),

((***** ingl, blockade, 1)mõne riigi v selle osa või riikide rühma isoleerimine v piiramine vaenulike riikide poolt poliitiliste, majanduslike jm abinõude varal v sõjalise jõuga teatavate nõuete täitmisele v tingimuste vastuvõtmisele sundimiseks; linna, kindluse, sadama jne. täielik sissepiiramine, vaenlase maa- ja merejõudude poolt välismaailmast eraldamise ja alistamise sundimise otstarbel;)).

A. Rahumeelsed vahendid.

Rahvusvaheliste kokkupõrgete rahumeelsete vahendite arenemise ajaloos, **Haagi rahukoverents**, mis oli kutsutud kokku Velistseja Keisri poolt **1899.a. Mais**, võtab alatiseks üpris auväärse koha. See rahvusvaheline konverents, 12 augusti 1898.a., esimese tsirkulari mõtte kohaselt, tuli hakata tegelema riikide relvastuse piiramise ja rahvaste vaheliste kokkupõrgete rahumeelse lahendamise küsimusega. Hiilgavalt oli lahendatud teine ülesanne: Haagi rahukonverentsil töötati välja 61. st artiklist koosnev rahvusvaheline konventsioon, mis on käesolevaks ajaks **allkirjastatud 26 riigi poolt***).

*)Конвенций и декларации, подписанные на конференции мира в Гааге 17 (29) июля 1899 г., Высочайше ратификованы 6 мая 1900 г., и обнародованы в Собр. Узак и расп. Правит. 15 февр. 1901 г., № 18, ст. 229.

See rahvusvaheline akt kehtestab terve meetmete süsteemi, millise eesmärgiks on ühelt poolt, hoida ära tekkinud rahvusvaheliste kokkupõrgete areng ja teisest küljest, lahendada need rahumeelsete vahenditega, selliste-nagu: heade teenetega, vahendamisega, rahvusvaheliste uurimiskomisjonidega ja lõpuks, vahekohtuliku asjalahendusega. Nüüdsest seatakse nende vahendite riikide poolt rakendamise aluseks Haagi rahukonverentsi laused. Hilisemal siia puutuvate küsimuste käsitlemisel me hakkame lähtuma neist lausetest.

1. Diplomaatilised suhted. Diplomaatia üldiseks ülesandeks on rahvusvaheliste kokkupõrgete ärahoidmine. Riikidevahelistes vaidlustes on diplomaatia ülesandeks sellise aluse leidmine, millisel on võimalik leppimine. Diplomatiliste suhete tulemuseks on kompromiss, vaidlevate poolte vaheline kokkulepe, mis põhineb vastastikustel järeleandmistel.

Kompromissi all me mõtleme siin mitte lepingut, mis on formaalselt sõlmitud ja poolte poolt vahekohtus arutamiseks asja aluseks võetud (kompromiss selle sõna spertsiaalses mõttes), vaid mitteformaalset kokkulepet, mis kutsutud esile enesele selle teadvustamisest, et toimida tuleb vastastikku oma huvide ja õiguste järgi, et lõpetada erimeelsus. Nii, nagu ühiskondlikus elus kõik inimlikud suhted vaid siis muutuvad normaalseteks, kui neisse egatud vastandlikud huvid on

kompromissiga rahustatud, täpselt samuti ka rahvusvaheliste suhete valdkonnas on alalised kompromissid rahu ja korra hädatarvilikuima tingimuse olemus, kui riikide vahelise suhtlemise normaalne seisund.

Tsiviliseeritud rahvaste vahelistes suhetes on kompromiss üldreegli järgi, vastastikuste järeleandmiste tegemise teadvustatud hädavajadus. Vastupidi, nende riikide suhetes mittetsiviliseeritud riikidega, on ta enamjaolt pealesunnitud hädavajaduse tulemus, - järeleandmine, mis tingitud avalikust- või varjatud jõust.

Erinevust selgitatakse siin ja seal, diplomaatilise esindatuse ebaühtlase rolliga. Diplomaatilised suhted, millised hoitakse mittetsiviliseeritud rahvastega, on tihti ise vägivalla, mitte vabatahtliku nõusoleku tulemus.

2.Head teened (bons offices). Me rääkisime headest teenetest lepinguid käsitledes, kui ühest rahvusvahelise traktaadi sõlmimise tingimusest*).

*)Vaata käesoleva töö I köite Artikkel 111.

Nüüd me räägime neist, kui rahvusvahelise vaidluse rahumeelsest lõpetamise vahendist, milline võib olla esitatatud neutraalse riigi ettepanekul või rakendatud vaidleva poole palvel.

Heade teenete eristavaks jooneks, nagu rahvusvahelise kokkupõrke ärahoidmise viis, peab tunnustama selle äärmist määratlematust. 14 aprilli 1856.a. Pariisi kongressi protokollis, millises lepingulised riigid teatasid oma nõusolekust pöörduda selle vahendi poole, ei sisaldu mitte mingeid juhiseid, millisele korrale see allub. Vaat miks tihti head teened ei erine teisest vaidlejate vahendamise viisidest. 1899.a. Haagi konventsiooni Artiklite 2 – 7 määruste jõul head teened võivad olla soovitatud rahvusvahelise kokkupõrke asjasse mittepuutuvate riikide poolt, enda algatusel, enne vaidlevate poolte vaheliste suhete katkestamist ja isegi sõjategevuse ajal. Heade suhete ettepanekut ei saa lugeda omavahel vaidlevate riikide vastaseks tegevuseks.

Võib, siiski, öelda, et riik, mis teeb heade teenete ettepaneku, või nõustub oma teeneid osutama, ei osale ise vaidluse silumisel. Ta võtab enesele vahendava instantsi rolli, kohustamata millekski kedagi, ega ka ennast. Tema teenete praktiline tulemus sõltub kõige erinevamate tingimustest: vaidlevatele pooltele läheduse tasemest; poliitilisest võimsusest ja moraalsest autoriteedist; lõpuks ka geograafilisest asendist.

Kõigis neis suhetes omas üpris kasulikku asendit Venemaa Austria ja Preisimaa suhtes, milline XVIII ja XIX aastajal, vastastikustes süüdistustes, pöördus pidevalt, lepitamiseks, heade teenete palumisega, oma tugeva naabri poole.

1870.a., kui tekkisid Prantsusmaa ja Preisimaa vahelised erimeelsused Hispaania troonipärimise suhtes, Inglismaa valitsus pakkus oma häid teeneid, kuid Prantsusmaa valitsus lükkas pakkumise tagasi.

3.Vahendamine (mediation). Tavaliselt ei tehta sellel vaidluste silumise ja heade teenete vahendil vahet, kuid tegelikkuses see eksisteerib, kuigi ta märkamatult kaob. Erinevus tuleb ilmsiks suhetes: 1)vahenduse päritolu;

2)vahendava riigi õigustes ja kohustustes;

3)vahenduse lõppeesmärgis.

Põhimõtteliselt peab vahendav riik olema sellesse rolli kutsutud mõlemate vaidlevate poolte poolt. Sest, kui antud riik valitakse vahendajaks ühe poole soovil, siis teine riik peab selleks andma formaalse nõusoleku; muidu vahendamine ei õnnestu.

Teoreetikud on tõstatanud küsimuse sellest, kas neutraalsetel riikidel on õigus iseseisvalt, poolte palveta, astuda vahendajate rolli. Phillimore vastab jaatavalt, tunnistades seda õigust sel juhul, kui neutraalsed riigid tunnetavad sõjaohtu, mis võib ka neid puudutada. Kuid enamik teoreetikuid on igasuguse vahendamise pealesundimise vastu*).

*)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 10.

Galiani. De doveri de principi neutrali verso i principi guerreggianti e di questi verso i neutrali. Libri due Napoli 1782, p. 162.

Bluntschli. Völkerrecht, §485.

Heffter. Völkerrecht, S. 227.

Sheldon Amos. Political and legal remedies for war. London 1880, p. 163 etc.

Esimene arvamus on enam põhjendatud. Esiteks, iga riik võib olla, sõlmitud traktaatide alusel, ilma vaidlevate poolte spetsiaalse kutseta, vahendajaks.

Näiteks, Belgia suhtes see õigus kuulub kõigile riikidele, kes allkirjastasid Londonis selle igavese neutraliteedi lepingu. Neist igauks on isegi kohustatud hakkama vahendajaks sel juhul, kui vaidlus või sõda ähvardab seda neutraliteeti.

Kuid, peale selle, iseseisva vahenduse õigus kuulub neutraalsetele riikidele, kui rahvusvahelise suhtluse liikmetele. Nad ei ole rahu ja sõja suhtes ükskõiksed. Neilt ei või nõuda osalemist eriti selliste erimelsuste puhul, millised ähvardavad laieneda üldiseks rahvasvaheliseks sõjaks. Nimelt selles mõttes lahendas Haagi rahukonverents tõstatatud küsimuse: kas neutraalsetel riikidel on riikide vaidluse puhul õigus ja järelikult, kohustus pakkuda oma vahendustegevust. Vahendaja roll lakkab nende poolt tehtud ettepanekute tagasilükkamise hetkest. Vahendustegevuse ettepaneku vastuvõtmine ei kohusta vaidlevaid riike peatama oma sõja puhkemise suhtes võetavaid meetmeid (Haagi konventsiooni Artiklid 3, 6, 7).

Vahendaja õigused ja kohustused määratletakse formaalses lepingus, kui selline on vaidleva ja vahendaja -riigi poolt sõlmitud. Vastasel juhul, tulevad eeskirjad tuletada vahendamise enese olemusest. Vahendaja ei ole poolte vaheline ülekandejaam; temal on kokkuleppe aluse väljatöötamise ja läbirääkimistel, vastastikuste pretensioonide leevendamisega, edu tagamine kohustus. Vahendajal on õigus otseselt, algusest-lõpuni asjas osalemiseks.

„Ausa maakleri“ roll, milline oli Bismarki roll Berliini kongressil 1878.a., on „vahendaja“ roll; kuid see ei pea olema passivne, ega ka ühte vaidlevat poolt soosiv.

Vahendamise lõplikuks eesmärgiks ei ole kompromiss või vaidluse faktiline lõppemine. Vahendus viib formaalsele äraleppimisele, milline on väljendatud traktaadis, mil vahendaja tavaliselt oma allkirjaga tagab sõlmitud kohustuse täitmise. Kuid vahendajat ei tohi teha käendjaks.

Haagi rahukonverents kehtestas järgmise, täiesti uue vahendamise liigi: kaks vaidlevat riiki valivad igauks ühe neutraalse riigi ja viimased võtavad enese peale peamiste kokkuleppe sõlmimise aluste väljatöötamise. 30 päeva kestel, seni kuni käivad neutraalsete riikide – sekundantide, vahelised läbirääkimised, peavad kõik vaidlevate riikide vahelised suhted olema katkestatud. Kui nende vahendajate poolne kompromiss on vaidlevate poolte poolt vastu võetud, siis on kokkupõrge rahumeelselt silutud. Vastasel juhul on konflikt möödapääsmatu (Artikkel 8).

Enamalt kasutatakse vahendust kongressidel ja konverentsidel, kus vahendav riik mängib alati peamist rolli.

Vahendamise näiteid on palju. Me esitame siin neist vähemtuntumaid.

1797.a. Vürst Repnin (Репнинъ) ja krahv Panin (Панинъ) olid saadetud Berliini ja Viini, kui „vahendajad“ et lepitada Austria Preisimaaga, milliste suhted, peale tuntud Baseli 1795.a., traktaati, muutusid üpris pingestatuteks. Keiser Paul I soovis nende vaenu lõpetada, kartes, tema arvates, sellest ohtu kogu Euroopale, milline võitles siis Prantsusmaa Vabariigiga. Vahendajad tegid mõlemate riikide pealinnades konverentsidel formaalsed ettepanekud, kuid lepitust ei järgnenud*).

*)Vt minu ((F.Martens)) poolt va Русского Истор. Общества, т. LXV, milline sisaldab kõik paberid vürst Repnini arhiivist selle kohta mis toimus 1779.a. Tesini kongressil.

1812.a. Venemaa valitsus pakkus enda vahendust Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vaidluses. Viimane võttis ettepaneku vastu, esimene lükkas ettepaneku tagasi ning vaidlejate vahel puhkes sõda, mis lõppes 1814.a. Genti rahuga.

Napoleon III astus vahendaja rolli Austria ja Preisimaa vahelise tüli lahendamisel 1866.a. ja seisis selle eest, et nad allkirjastaksid Nikolsburgi relvarahu.

1882.a. Ameerika Ühendriigid pakkusid end vahendajaks Tsiili sõjas, ühelt poolt ja Boliivia ning Peruu teiselt poolt ja ta täitis kõiki vahendava riigi kohustusi.

Artikkel 104. 4. Rahvusvahelised uurimiskomisjonid. Venemaa ettepanekul, Haagi rahukonverents (artiklid 9 – 14) kiitis heaks järgmise rahvusvahelise konflikti lahendamise viisi. Vaidlevad pooled kinnitavad uurimiskomisjoni, et selgitada välja faktilised asjaolud, milliste puhul kokkupõrge tekkis. Komisjon moodustatakse 4 liikmest (kummaltki poolt 2 liiget) ja nende poolt valitud juhatajast. Komisjoni ülesandeks on uurida, vajadusel, kohapeal, kõiki vaidluse asjaolusid ja esitada oma ettekanne vaidlevatele riikidele. Viimased ei tunnista sellisel ettekandel vahekohtuliku otsuse jõudu, kuid võtavad selle kõigi oma järgnevate tegevuste aluseks. Nad võivad kas vabatahtlikult ja vahetult lõpetada vaidluse või võtta kasutusele vahekohtu.

Selliste rahvusvaheliste uurimiskomisjonide suur kasu on ilmselge: vaidlevad riigid võivad aega ja saavad võimaluse peatada rahva ühiskondliku arvamuse kirgede lõkkelelõomise.

4. **Vahekohtulik kohtupraktika.** See rahvusvaheliste ebakõlade lahendamise rahumeelne vahend sai viimasel ajal suure praktilise tähenduse ja kutsus esile agitatsiooni, mis suunatud sellele, et tagada selle kohustuslik rakendamine ning rahvusvaheliste sõdade ärakaotamine.

Me püüame mõne sõnaga kirjeldada seda vahendit kolmest vaatepunktist:

1) ajaloo; 2) kaasaegse olukorra; 3) selle suhtes rakendatavate peamiste printsiipide järgi*).

*)Pierantoni. Gli arbitrati internazionali e il trattato di Washington. Napoli 1872, p. 52 e seg. Laveleye. Des causes actuelles de guerre en Europe et de l'arbitrage. Bruxelles 1873, p. 172 et ss.

Seebohm. De la reforme du droit des gens, traduit de l'anglais par Farjasse. Paris 1873, p. 135 et ss.

Sheldon Amos. Political and legal remedies for war, p. 164 etc.

Nys. Le droit de la guerre et les precurseurs de Grotius. Bruxelles 1882, p. 26 et ss.

Комаровский. О международномъ суде, стр. 197 и след.

Drefuss. L'arbitrage international. Paris 1892-

Revon. L'arbitrage international: son passe, son present, son avenir. Paris 1892.

Rouard de Card. Les destinees de l'arbitrage. Paris 1892.

Merignas. Traite theorique et pratique de l'arbitrage international. Paris 1895.

Rassett Moore. History and Digest of the International Arbitrations to which the United States has been a party“. Washington 1898. 6 köidet. See on väga suurepärane töö!

a) Ajalugu. Kui rahvusvaheliste vaidluste lahendamise viis, on vahekohtulikkude lahendamist praktiseeritud juba ammu.

Vanast ajast tuuakse näiteks *recuperatores*, kui esialgseid rahvusvahelisi vahekohtuid**).

**)Vaata käesoleva töö I köite lk 65.

Rohkem näiteid saab tuua keskajast. Siis olid vahekohtunikeks peamiselt pavstid ja Saksamaa Keiser.

1298.a. oli Paavst Bonifatsius VIII vahekohtunikuks Philip Ilusa ja Eduard I vahel***).

***)Pütter. Beiträge zur Völkerrechtsgeschichte und Wissenschaft. Lpz. 1843, S. 181 ff.

1378.a. Keiser Karl IV lahendas Prantsusmaa ja Inglismaa vahelise vaidluse.

Kuid kui keskajal, tegelikult, rahvusvahelised vaidlused lahendati vahekohtu poolt, siis ikkagi ei hoidnud need ära sõdasid, millised olid sel ajajärgul tavalised nähtused. Kohtu rahumeelne lahendusviis kujutas endast erendeid.

Uusimal ajal on vahekohtute näiteid üha enam: XIX oli neid juba umbes 60.

Vahekohtu poolt tuli lahendada väga erinevaid vaidlusi, selliseid, nagu: traktaatide erinevat tõlgendamist, territoriaalse võimu õiguse rikkumine või neutraalse territoriaalse võimu poolsete kohustuste mittetäitmine; kahju või väljaminekute tekitamine nii eraisikutele kui ka riigile jne.

Vaat mõned näited****).

****)Calvo. Droit international, t.II, p. 548 et ss.

1852.a. Prantsusmaa Vabariigi president, prints Napoleon, oli vahekohtunikuks Ameerika Ühendriikide ühelt poolt ja teiselt poolt Inglismaa vaheliseks vahekohtunikuks Portugali vetes, Fayali sadamas (ühel Asoori saartest), Ameerika laeva, brikki „General Armstrong“ ja Inglismaa laevastiku laeva „Carnation“ madruste vaheline konflikt, mis lõppes suurtükkide kasutuselevõtuga, mitmekümne surnu ja 90 haavatuga ja Ameeriklaste laev lasti põhja. ((Juhtum toimus 1814.a.))

Washingtoni valitsus pöördus rahulduse saamiseks Portugali poole, süüdistades teda selles, et ta lubas, olles neutraalne riik, oma vetes, sadama lähedal, kahel sõdiva riigi laevastikul kohtuda. Kuid Portugal end süüdlaseks ei pidanud. Napoleon III otsustas, nõnda, nagu ameeriklased alustasid tüli kui pärismaine sõjajõud Fayali sadamas, oma vähemusse jäämisel, ei suutnud Inglismaa laevastikust jagu saada, siis Portugal ei saa vastutada neutraliteedist mittekinnipidamuse eest. Ameerika Ühendriigid vastu ei vaielnud. ((NB. Peaegu kõik selles raamatus mainitud isikud ja sündmused on olemas netis. Seal leiab isikutest ja sündmustest pikad lood, koos piltidega, jne.)).

1864.a. Hamburgi Senat oli valitud vahekohtunikuks Inglismaa ja Peruu vahelises vaidluses kuna viimaste võimud olid kinni pidanud Inglismaa alama Waiti, keda kahtlustati Paraguai presidendi elu kallale kippumise kavatsuses. Wait pisteti vangi, kuid asitõendite vähesuse tõttu mõistis kohus ta õigeks. Inglismaa valitsus nõudis Peruult kannatanule hüvituse andmist. Hamburgi Senat leidis, et Waiti arest oli teostatud kooskõlas kohalike seadustega ja seepärast keelduti hüvituse maksmisest.

1874.a. Nikaragua Vabariigi võimud sekvestreerisid Prantsusmaa laeval „Le Phare“ relvad, kahtlustades, et see on toodud Vabariigi vastastele jaotamiseks. Kuid Prantsusmaa valitsus astus oma alamate kaitseks välja ja nõudis hüvitust. Pooled nõustusid 1879.a. asja andmisega Pariisi kassatsioonikohtu lahendada, kes otsustas, et kanantanutele peab maksma hüvitust, nõnda nagu ei olnud alust „Le Phare“ vaenulikes kavatsustes kahtlustamiseks.

Omades suuri ootusi vahekohtute efektiivsuse suhtes, tekkis Alabama asi, milline, mõne sõnaga öeldes, seisnes järgmises. Põhja-Ameerika kodusõja ajal Lõuna-Osariikide sadamad olid blokeeritud, nõnda, nagu Ritschmondi valitsus, soovides omalt poolt anda vastaste kaubandusele tuntavat kahju, ei saanud oma vetes relvastada oma brikke ja pöördus seepärast Inglismaa abi järele, kes oli siis neutraalne. Lõuna-Osariikide agent Liverpoolis tellis inglise korsaaride laevad,

millised Lõuna-Osariikide lipu all ründasid Põhja -Ameerika Ühendriikide kaubalaevu ja kuna blokaadi tõttu ei saanud saaki kodumaale viia tavalise priisina, siis võeti vallutatud laevalt kõike, mis vaja oli ning laevad uputati. Nende korsaaride laevadest said tuntumaks: „Alabama“, „Florida“, „Шенондоа» ((Shenandoah)) jt. Nad tekitasid sellist paanikat Põhja-Ameerika kaupmeeste hulgas, et nad hakkasid oma laevu inglastele müüma. Washingtoni valitsuse esindaja Londonis teadis, et Inglismaa sadamates varuastatakse Lõuna-Osariikide brikke ja mitmeid kordi protesteeris selle vastu, et Inglismaa rikkus neutraalse riigi kohustusi, kuid Londoni valitsus leidis, et tõendid olid ebapiisavad. Kui kodusõda lõppes, Põhja-Ameerika Ühendriigid nõudsid Inglismaalt kahjude hüvitamist, millist nimetatud laevad kaubandusele tekitasid. Neid nõudmisi esitati nii energiliselt, et kahe riigi vaheline sõda näis olevat möödapääsmatu.

1869.a. 14. jaanuaril kirjutasid pooled Londonis alla vastastikuste kaebuste lahendamiseks 4 liikmest koosneva segakomisjoni asutamise konventsioonile, mis valib üldise vahendaja. Kuid Washingtoni Senat ei nõustunud selle kompromissiga, kuna lepingus ei mainitud ühegi sõnaga Ühendriikide pretensioone Inglismaa, kui neutraliteedi rikkuja suhtes. Edasised läbirääkimised viisid selleni, et 1871.a. sõlmiti Washingtonis uus leping, mis jõustus.

Washingtoni traktaadi järgi pooled nõustusid nimetama vahekohtu, et lahendada vaidlust, millist nimetati peamise kaaperdaja* Alabama nime järgi ja mis esitas kolm peamist printsiipi, kokkuleppivate riikide arvates, on kohustuslik igale neutraalsele riigile ja pidi olema juhiseks vahekohtule oma otsuse tegemisel.

*)kaaperdus, sõja ajal (kuni sellise tegutsemise keelamiseni rahvusvahelise deklaratsiooniga 1856.a.) valitsuse loal vastase kaubalaevade v. vastasega kaubitsejate erapooletute laevade vallutamine; mereröövlus.)).

Kohus moodustati 5 liikmest, kes nimetati ühe kaupa - Inglismaa, Ameerika Ühendriikide, Itaalia, Šveitsi ja Brasiilia poolt. Istungid määrati toimuma Genfis ja istungid algasid 15 detsembril 1871.a. Kohtunikeks olid: Inglismaa poolt – lord Кобернъ, Ameerika -Ühendriikidest - Адамсъ, Itaaliast - Склописъ, Šveitsist Стемпфли, Brasiiliast Итаяба.

Istungjärkude algusest peale pörkus kohus asjaoluga, milline oleks peaegu kogu asja rikkunud. Memorandumis, mis esitatud kohtule Ameerika Ühendriikide poolt, oli esitatud Inglismaale mitte ainult otseste kaaperdamisega tekitatud kahjude hüvitamise nõue, vaid ka kaudsed kulud, millised tekkisid Ühendriikidele sõja venimise tõttu. Inglismaa lükkas otsustavalt sellise pretensiooni tagasi, kuid Ühendriigid jätkasid pealekäämist. Asi õnnestus lahendada tänu Genfi vahekohtu energilise tegutsemisega ühele poole saada, kes kuulutas, et tal on õigus ise määratleda oma kompetentsi ja leidmata üldse hiljem piisavaid aluseid et hinnata kahjusid ja hüvitada rahvusvahelistes avalikes suhetes, otsustas, et küsimus, mis tõstatatud Ameerika Ühendriikide poolt, ei saa olla võetud kohtuasjaks. Peale seda istungid jätkusid. Lõplik otsus oli tehtud 14 septembril 1872.a. ja see ei olnud Inglismaa kasuks. Ta pidi hüvitama kahjusid 15 miljoni dollari ulatuses, millisele ta ka vastuvaidlematult kuuletus*).

*)Alabama asi kutsus esile terve riulitäre raamatuid.

Mountague Bernard. A historical account of the Neutrality of Great Britain during the American civil war. London 1870.

Caleb Cushing. La traite de Washington. Paris 1874.

Geffcken. Die Alabama Frage. 1872.

Bluntschli. Opinion impartiale sur la question de l'Alabama (Revue de droit int., t. II, 1870, p. 425 et suiv.).

Suurt huvi tekitas paavst Leo XII vahekohtulik otsus, mis tehtud 22 oktoobril 1885.a. Saksamaa ja Hispaania kokkupõrke suhtes, mis oli tingitud Saksamaa korveti pooltel Yap saare hõivamisest. Hispaania valitsus nõudis Saksamaa lipu langetamist, millise oli saarel heisanud

Saksamaa korveti kapten, sel alusel, et see saar on ammu ajast kuulunud Hispaaniale. Vahekohus tunnistas Hispaania esmase hõivamise õigust**).

***)Üksikasjadega saab tutvuda käesoleva õpiku prantsuskeelsest väljaandest: *Traite de droit international*. Paris 1887, t. III, p. 144 et ss.

Veelgi suuremat huvi tekitas vaidlus Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel, milline lahendati vahekohtu poolt Pariisis 1893.a. Vaidluse ajal oli suur tähtsus isegi Venemaale ja see puudutas kotikute küttemist Beringi meres. Võtnud 1867.a. kui soetati poolmuidu Venemaa Ameerikas asuvad valdused, Washingtoni valitsus hakkas võtma kotikute kaitse meetmeid, milliste hulk oli inglaste ja ameeriklaste röövelliku küttemise tõttu pidevalt vähenenud. 1886.a. Põhja-Ameerika sõjalaevad hakkasid kinni pidama inglaste laevu mis tegelesid kotikute jahiga, kaldastest kuni 115 miili kauguseni. Washingtoni valitsus hakkas tõestama, et Beringi meri on suletud Ameerika meri, unustades, et 1821.a. ta ise tõestas energiliselt vastupidist***).

***)Vaata käesoleva õpiku I köite artiklit 99 ja II köite Artikkel 55.

Selliste pretensioonide vastu protesteeris aktiivselt Inglismaa, soovimata tunnistada Ameerika Ühendriikide laevade õigust avamerel Inglismaa laevade hõivamise õigust. Vaidluse lahendamiseks nõustusid mõlemad riigid 1892.a. Pariisis asutada 7 liikmest koosneva vahekohtu: kaks liiget vaidlevate riikide poolt ja kolm liiget nimetasid: Prantsusmaa Vabariigi president, Itaalia kuningas ja Norra-Rootsi kuningas. 1893.a. Augustis tegi Pariisi tribunal oma otsuse, millise järgi lükatakse tagasi Ameerika Ühendriikide pretensioon avamerel, kuid teisest küljest, kehtestati mõlematele pooltele kotikute jahi kohustuslikud reeglid. Sellise eeskirja praktiline tähendus saab tähenduse alles peale Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahelise täieliku kokkuleppe saavutamist selle mõtte ja täitmisviisi suhtes – millist, kahjuks, ei ole. Peale selle on absoluutselt hädavajalik, et neid reegleid rakendataks ka kahe teise riigi – Venemaa ja Jaapani – suhtes*).

*)Merignac. *Traite de l'arbitrage international*, p. 126 et ss.

Renault ja F. Martensi artiklit "Revue de droit int. public" № 1, 1894.

Valbel (Cherbuliez). *L'arbitrage int. et la paix perpetuelle* (Revue des D.M. 1889, p. 184).

Venemaa ajaloost on märkimisväärsed järgmised vahekohtuliku asjaajamise juhtumid.

1820.a. Tõusis vaidlus Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel Genti rahutraktaadi tõlgendamise suhtes selle selles osas, milline puudutas omandiõigusi orjadele, kes asusid Inglismaa poolt hõivatud Ameerika territooriumil. Vahekohtunikuks oli valitud Aleksander I. Kooskõlas tema otsusega, sõlmiti vaidlevate riikide vaheline konventsioon komisjoni asutamisest, et määratleda Ameerika Ühendriikidele makstava hüvituse suurus*).

Meil oli juba juhus puudutada vaidlust**), mis tekkis 1845.a. Austria ja Sardiinia vahel 1751.a. Konventsioon artikkel II tõlgendamise suhtes, millises räägiti, et Sardiinia hakkab soola ostma vaid Milaanos ja on kohustatud mittelubama selle toote edasi kauplemist Šveitsi. Seejuures, Sardiinia valitsus lubas 4 000 tsentneri soola transiidi läbi Genua Tessini kantonisse, eeldades, et transiitkaubandus ei ole lepinguga keelatud; samas ta pidas selle lepingu jõu kaotanuks. Selle asja läbivaatamiseks valiti vahekohtunikuks Keiser Nikolai Pauli poeg, kes arutanud küsimust, keeldus otsuse tegemisest.

Nesselrodile saadetud 13 juuli 1845.a. depeššis vürst Medemile, Viinis, olid äraütlemise motiivid väljendatud järgmistes sõnades: „Tema Majesteet oletab, et kaugeltki mitte kõik lepitamise meetmed ei ole kasutusele võetud ... Vahekohtulik lahendamine tekitab alati ühele vaidluspoolele ebameeldivat mõju... Tema Majesteet ei võta enesele vahekohtuniku rolli, kuid soovib olla

lepitajaks ...“ Siiski, Keisri poolt väljendatud arvamus, et 1751.a. Konventsiooni vaimu järgi on õigus Sardiinia poolel, kuid tähtselt võttes- Austria poolel, mida mõisteti vaidlevate poolt polt, kui vaidluse lahendust***).

*)Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенцій», т. XI, Inglismaaga, №№ и 427. Siin on esimene kord esitatud selle huvitava juhtumi üksikasjad.

Elliot. The American Diplomatic Code, t. I, 280 etc.

**)Vaata I kd artiklit 116. lk 433 ((Raamatu lk.))

***)Изъ дель Архива М. И. Д.

Eespool me esitasime juhtumi Peruu laevaga „Maria Luz“ Jaapani sadamas Kanagavas, millal vahekohtunikuks oli valitseja Aleksander II, Emsis, 1875.a.*)

*)Vaata ülalpoolt, artikkel 56, lk 249 – 250.

1889.a. oli Keiser Aleksander III valitud vahekohtunikuks Prantsusmaa ja Hollandi vahelisel vaidlusel vastastikuste Lõuna-Ameerika valduste piiride suhtes. Küsimus seisnes selles: milline jõgi, Rio Lawa, või Tampok River, millised voolavad Maroni jõkke, peab lugema Prantsuse Ginea ja Hollandi Surinami vaheliseks piirijõeks. 13 (25) mai 1891.a. Vahekohtu otsusega Keiser Aleksander III otsustas, et jõgi Lawa moodustab piiri ja et järelikult, õigus on Hollandi poolel**).

**)Otsuse tekst on: Archives dipl. 1891, p. 5. vt.

Merignac. Traite, p. 104 et ss.

Rouard de Card. L'arbitrage int, p. 91 et ss.

Edasi, konventsiooni alusel, mis sõlmitud 1891.a. Prantsusmaa ja Inglismaa vahel, käesoleva kursuse autor, koos tuntud Šveitsi juristi, Ривье ning Norra Ülemkohtu liikme Грамъ, olid nimetatud vahekohtunikeks, et lahendada üpris vaieldavat küsimust prantslaste õigusest püüda kala ja omaare Нью-Фаунленда (French shore) rannikul. See õigus oli Prantslastel saadud 1713.a. Utrechti traktaadi alusel.

Vahekohus selles asjas ei sanud oma kohustuste täitmisele asuda, ühest küljest Njufaunlandlaste kangekaelsuse tõttu, kes ei soovinud alluda vahekohtu otsusele, aga teisest küljest, Londoni keskvalitsuse jõuetuse tõttu oma koloonia suhtes. Seejuures, Prantsuse valitsus ei nõustunud vahekohtu istungite alustamisega enne, kui Inglismaa valitsus ei anna positiivset garantiid oma New-founlandi elanike poolsest vahekohtu otsuse positiivse täitmise suhtes***).

***)Merignac. Traite de l'arbitrage international, p. 141 et ss.

Rouard de Card. L'arbitrage int., p. 134 et ss. Selles asjas diplomaatilised dokumendid on trükitud ära, Archives dipl., 1888 ja 1889.a.

Peale 1904.a. aprillis spetsiaalset New-founlandi suhtes Inglismaa ja Prantsusmaa vahelise kokkuleppe allkirjastamist ülnimetatud vaidlusaluse küsimuse lahendamise vahekohtus langes iseenesest ära.

Edasi, „Правительственномъ Вестнике» 17 (29) september 1895.a. (№ 203) oli trükitud ära järgmine valitsuse teade:

„Mais 1895.a., sõlmiti Suurbritaanias ja Madalmaade vahel kokkulepe, et vahekohtus lahendatakse Madalamade koloniaalvõimude poolt Makasaris arreteeritud vaalapüügilaeva „Costa Rica Packet“ kipperi Inglismaa alama Karpenteris asja.

Nimetatud kokkuleppe esimese artikli järgi, nimetatud kaks valitsust kohustusid paluma kolmandal riigil nimetada „oma alamate hulgast vaieldamatu autoriteediga õigusnõuniku“, et teha vahekohtunikuna edasikaebamisele mittekuuluv otsus vaidluses, mis kestis nende vahel juba mitu aastat.

Suurbritania ja Madalmaade valitsus pöördusid Venemaa valitsuse poole, et nimetatakse selline vahekohtunik.

T. K. M. Valitseja suvatses kõigearmulisemalt nimetada selleks vahekohtunikuks Nõukogu Salanõunik Martensit, Välisministeeriumi liikme, et lahendada ülalpool mainitud rahvusvaheline vaidlus.

Suurbritannia ja Madalmaade kuninglikud valitsused võtsid heatahtlikult sellise nimetamise vastu“. Sellele valitsuse teadaandele jääb lisada, et eelmainitud Inglismaa ja Madalmaade vahelise vaidluse lahendamise otsus tehti 13 (25) veebruaril 1897.a. Inglismaa kasuks.

Lõpuks, veebruaris 1897.a. Sõlmiti Washingtonis Inglismaa ja Venetsueela Ühendriikide vaheline konventsioon, millise jõul asutati vahekohus, et lahendada piirivaidlus Ginea Inglise ja Venetsueela Essecubo ja Orinco jõgede vaheliste valduste suhtes. Inglismaa poolseteks arbiitriteks olid valitud : lord Herschell (kelle vahetas peale ta surma välja Inglismaa ülemkohtunik Killowen) ja lord Fuller ning Washingtoni Ülemkohtu kohtunik Brewer. Konventsiooni alusel pidid need liikmed valima viienda liikme, kes oleks olnud super-arbiitriks ja tribunali esimeheks. Nende Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide ülemkohtunike valituks osutuks käesoleva kursuse autor ((F. Martens, kuid tema nime lepingusse ei kantud, kuna ta valiti peale lepingu sõlmimist. KL)).

Selle vahekohtu istungid algasid juunis 1899.a. Pariisis ja kestsid kuni 21 septembrini, kui tehti otsus. Kohtu ühehäälsel otsusega lahendati vaidlus, millise algus puutus XV sajandi lõppi, s.t. Uue Maailma avastamise aegadesse. Vaidluse objektiks oli 60, 000 ruutmiili suurune ((Kreeka on u. 50, 000 ruutmiili, s.t. Eestist u 3 korda suurem ala.KL)) territoorium. Mõlemad protsessivad pooled olid esitanud 2,650 dokumenti. Otsuse jõul Orinoco jõgi mõisteti lõplikult Venetsueela Ühendriikidele ja Inglismaa pidi andma ära selle jõe suudme. Selle asemele ta sai ta märkimisväärse osa tema poolt juba hõivatud territooriumi.

Selle vahekohtu menetlus erines kahe iseäraliku külje poolest:

1)ta lahendas vaidlusalust asja selle juhataja poolt koostatud kava alusel, mis oli kiidetud heaks kõigi tribunali liikmete poolt kohtu reglemendi ja kohtumenetluse põhikirja alusel. Senini rahvusvahelisel vahekohtul ei olnud mitte mingeid kohtumenetluse õigusi.

2)otsus tehti üksmeelselt, millist ei olnud varem tõsistel rahvusvahelistel vaidlustel ette tulnud.

b)Küsimuse kaasaegne aetus. Suur hulk vahekohtute otsuste näiteid, mis tehtud käesoleval sajandil ja mis on kohusetundlikult täidetud, viivad üpris loomulikult mõttele, et selle vahendi rakendamine kõigi rahvusvaheliste vaidluste suhtes, veel enam, et kaasaegsed sõjad ning relvastatud rahu muutus riikliku ja rahvamajanduse tõeliseks nuhtluseks. Selle kõikide vaidluste puhul rakendamise agitatsiooni silmas pidades, esinetakse praegu mitte ainult ajakirjanduses ja seltskonnas, vaid isegi parlamentides.

Inglise Alamkojas, ühe selle liikme Henry Richardi, ettepanekul, võeti vastu 9 juulil 1873.a. otsus, väljendades soovi, et välisasjade riigisekretär astus läbirääkimistesse välisriikidega, et asutada rahvusvaheliste vaidluste lahendamiseks asutada üldine ja alaline vahekohus.

Samal aastal, 24 novembril, Itaalia saadikutekoda hääletas üksmeelselt Nantcini ettepaneku poolt, et rahvusvaheliste vaidluste puhul rakendada võimalikult avaralt vahekohut ja et kuninglik valitsus sobival juhul lisaks traktaatidele tingimuse Vahekohtulikul viisil tõlgendamiste ja täitmise suhtes tekkinud vaidluste lahendamiseks.

Samamoodi avaldasid arvamust Hollandi, Rootsi ja Belgia parlamendikojad.

Viimsel ajal tulid üpris sageli kokku „rahu sõprade“ kongressid, et agiteerida rahvusvaheliste vahekohtute kohustuslikku asutamist. Londonis asutati 1882.a. Ühing, milline

seadis oma ülesandeks töötada vahekohtu ja rahu kasuks (Arbitration and Peace Association).

Rahvusvahelise Õiguse Instituut tegeles samuti selle küsimusega. Ta tegi 1873.a. oma liikmele, professor Joldschmidtile ülesandeks koostada Rahvusvahelisele vahekohtule põhikirja kava, millist arutati Instituudi Genfi 1874.a. ja Haagi kongressidel 1875.a. Instituudi poolt vastu võetud kava kujutab endast edukat katset seada Rahvusvaheline vahekohus juriidilisele alusele ja lahendab palju sellesse puutuvaid küsimusi, millised eelkõige ei ole kirjanduses puudutatud*).

*)Projet de reglement pour la procedure arbitrale (Annuaire de l'Institut de droit int. 1877, p. 126 et ss.).

Revue de droit int. ,t. VI, p. 421 et ss.

Lõpuks, Haagi rahukonverents koostas üksikasjaliku akti vahekohtuliku menetluse suhtes, alalise vahekohtu asutamise, kohtumenetluse jne.

c)Põhialused. Praktikast ja teoreetilistest uuringutest võib tuua esile alljärgnevalt esitatud rahvusvahelise vahekohtuliku menetluse alused, mis on samuti kooskõlas Haagi arbitraazi konventsiooniga.

1)Rahvusvaheline vahekohus käsitleb asja vaidlevate poolt formaalse nõusoleku, lepingu alusel, millist nimetatakse kompromissiks ja määratleb nii vaidluse asja, kui ka printsiipe, millistest kohus peab juhinduma.

Eristatakse kaht liiki kompromisse: ühtedes on otse nimetatud seadus või juriidilised normid, millised, poolte nõusolekul, peavad olema vaidluse lahendamise aluseks;

teistes esitatakse kohtule enesele ettepanek rakendada asja suhtes neid rahvusvahelisi ja teisi seadusi, milliseid ta peab õiglasteks ja rakendatavateks. Esimesel juhtumil kompromiss kehtestab nn., *arbitratio*, teisel aga – *arbitrium*.

Nn., Alabama asjas Genfi tribunali otsuse tegemisel oli lähtepunktiks võatud 1871.a. Washingtoni traktaat, selle kolme peamise reeglina, millised määratlesid neutraalsete riikide kohustused. Seepärast, kohus oli **arbitrator'iks**, milline oleks pidanud tõlgendama vaid traktaadis olevaid põhimõtteid ja rakendama neid Inglismaa suhtes vaidlustatud tegevuste suhtes. Vastupidiselt, „Maria Luz“ asjas mis lahendati asjaolusid arvestades, mis kutsus esile vaidluse, üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse printsiipe, oli vahekohtul **arbitrer'i** iseloom.

2)Vahekohtunikuks võib valida igasugune juriidiline või füüsiline isik, kes sellesse rolli sobib.

Praktikas valitakse eriti tihti valitsejaid, kuid kohtunikeks olid samuti juriidilised õppetoolid või teadlased ning teised eraisikud.

Kirjanduses arutati küsimust, kuivõrd sobiv on valida kohtunikeks monarhe. Viidatakse, et monarhid ei saa ise asja tundma õppida, vaid teevad selle ülesandeks ministritele, kes omakorda, valivad ettekandjad, nõnda, et valitseja vaid allkirjastab temale esitatud otsuse kava.

Seda silmas pidades Bluntschli pidas otstarbekaks asi anda juriidilistele õppetoolidele ja teistele kogudele, millised koosnevad isikutest, kes valdavad nõutud teadmisi, on austatud ja ausad, kes annavad küsimuse võimalikult põhjaliku ning erapooletu läbiarutamise garantii*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 489.

Need kaalutlused on vaid osaliselt õiglased ja vaevalt ka eksisteeriv tava, et vahekohtunikeks valitakse valitsejaid veel kasutusest kaob, arvestades seda, et rahvusvahelised vaidlused puudutavad riikide huve ja õigusi, millised vaatavad sellele kui au ja väärikuse kohustusele, et olla kohut mõistetud riigivõimu esindajate poolt, ega mitte eraisikute poolt. Võib vaid soovida, et valitsejad-vahekohtunikud valiksik isikud, kes valmistaksid ette otsuse, mõlemate poolte teadmisel ja seejuures tuntud ja austatud isikuid.

Haagi konverentsi lausete alusel soovuitatakse vaidlevatele riikidele kolme tüüpi

rahvusvahelisi vahekohtunikke.

1) üksikud füüsilised või juriidilised isikud võivad olla valitud arbiitriteks;

2) asutatakse kollegiaalseid vahekohtuid sellise eeskuju järgi: vaidlevad riigid valivad kaks arbiitrit, kokku 4 ja need omakorda valivad super-arbiitri või kohtu esimehe. Lõpuks,

3) Haagis asutatakse järgmistel alustel alaline vaahekohus: kõik lepingulised riigid valivad mitte enam kui 4 liiget, kui alalise vahekohtu liikmed. Nendest esitatud isikutest koostatakse üldine nimekiri, millist hoitakse „Alalises Büroos“ Haagis. Kokkupõrgetel vaidlevad pooled valivad sellest nimekirjast sellise arvu tribunali liikmeid, millist õigeks peavad. Need liikmed moodustavad vahekohtu. Selle kohtu organiseerimise üle kuulub kõrgema järelvalve õigus spetsiaalsele täitevnõukogule Haagis, milline asub Hollandi Välisministri juhtimise all. Selle nõukogu liikmeteks on Haagi diplomaatilise korpuse liikmed.

3) Juhtumil, kui valitud vahekohtunikud ei jõua kokkuleppele, siis nad peavad valima super-arbiitri, kellest saab siis kohtu esimees. Temast sõltub kogu asja lõplik otsustamine.

4) Vahekohus määratleb ise oma kompetentsi, põhinedes kompromisi tõlgendamisel (Haagi konventsiooni Artikkel 48).

See on parim raskustest väljumise viis, millistesse võivad pooled sattuda, tõstatades erinevaid küsimusi, milliseid ei ole kompromissis ettenähtud. Andes temale nendes küsimustes õiguse uute lepingute sõlmimiseks, mis ainult raskendaks asja ja muudaks kahtlaseks juba vahekohtus saavutatud kokkuleppe vahekohtu suhtes.

5) Vahekohtus asja läbivaatamise korda kompromissiga ei määratleta.

Vahekohtuliku menetlemise korra määratleb sihipäraselt 1899.a. Haagi konventsiooni artikkel 30 ja järgnevad artiklid.

6) Vastu võetud otsus esitatakse pooltele, kes ise viivad selle ellu. Sellist otsust peab luigema lõplikuks ja see ei kuulu edasikaebamisele. Ei saa juttugi olla vahekohtu otsuse kohtu poolsest sunduslikust elluviimisest*).

*) Bulmerincq. Schiedsspruch, Holtzendorff's Rechtslexicon, 3 Aufl, 1881.

Bluntschli. Völkerrecht, § 488 ff.

Heffter. Völkerrecht, § 109.

Hall's. Int. Law, § 119.

Rouard de Card. L'arbitrage international dans le passé, le présent et l'avenir. Paris 1877.

Merignac. L'arbitrage international, p. 156 et ss.

Milline tulevik ootab Rahvusvahelist Vahekohtu?

Sellisesse rahvusvaheliste arusaamatuste lahendamise viisidesse võib suhtuda kahest vaatepunktist: heade soovide ja rahvusvaheliste suhete eksisteeriva korra vaatepunktist. Keegi ei hakka vaidlema, et oleks hea, kui riikidevahelised vaidlused lahendatakse mitte faktiliste vahenditega ega ka sõjaga, vaid vahekohtu abil. Kuid teine küsimus, kuivõrd kaasaegsetel riikidevahelistel suhetel on lubatud seda vahendit lugeda praktiliseks või isegi võimalikuks, et lahendada kõiki rahvusvahelisi vaidlusi. Vahekohtu tuleviku suhtes peab vältima illusiooni selles küsimuses. Tegelikkus tõestab, et eksisteerib suur hulk selliseid vaidlusi ja aiendeid rahvusvahelisteks kokkupõrgeteks, milliseid on juriidilise analüüsi abil võimatu välja selgitada. Paljud neist kogunesid rahvaste arengu kestel ja on kõrvaldatavad vaid jõuga ning eksisteeriva korra ning õiguse rikkumisega. Raske on oletada, et pooled nõustuksid andma oma ajaloolise vaidluse mingi vahekohtu kätte ja et see viimane saaks otsida selle lahendamiseks mingi juriidilise aluse.

Kõigis rahvusvahelistes vaidlustes, millistes esiplaanil asub poliitiline element, on vahekohtulik menetlus võimatu. See on rakendatav eriti selliste riikide erimeelsuste suhtes,

millisesse on segatud peamiselt juriidilise olemusega huvid, kui on tarvis selgitada välja pooltele kuuluvad õigused.

Austusest rahvusvahelise vahekohtu suhtes ei pea tema kompetentsi laiendama ega seadma temale ülesandeid, millised ei ole õiguse seisukohalt lahendatavad. Kuid teisest küljest, ei saa mitte soovida selle mõistliku rahuarmastava rahvusvaheliste kokkupõrgete lahendamise viisi võimalikult suurt rakendatavust. Surematu on Haagi konverentsi au, et nad esimesena organiseerisid selle meetodi rakendamise ja seadustasid selle autoriteedi 24 Euroopa, Ameerika ja Aasia riigi üksmeelse otsusega.

Risti vastu kõigile pessimistlikele ettekuulutustele, Haagi Vahekohus ei jäänud mitte ainult ideaalsete heasoovlikuse väljenduseks, vaid muutus ka tegelikuks rahvusvaheliseks kohtuks. Kuni käesoleva ajani on laekunud tema menetlusse kolm suurt rahvusvahelist protsessi. 1902.a. Ameerika Ühendriikide ja Mehiko andsid tema menetlusse vaidluse, mis puudutab nende õigusi California katoliku kiriku (Pious Fund of California) suhtes. Haagi vahekohtu nimekirjast valis Ameerika Ühendriikide president 2 arbiitrit: Inglise juristi Frey ja käesoleva raamatu autori. Mehiko valis samuti kaks kohtunikku – kaks Hollandi juristi. Need neli arbiitrit valisid viienda (Taanlase Matseni), kes oli kohtu esimeheks. 1903.a. pöördusid 11 Euroopa ja Ameerika riiki Valitseja Keisri poole palvega, et ta nimetaks Haagi vahekohtu kohtunike nimekirjast kolm arbiitrit, et lahendada Venetsueela Vabariiki puudutav vaidlus. Valiti: justiitsminister N. V. Muravjov, Austria jurist Lammasch ja käesoleva raamatu autor. Lõpuks, 1905.a. Tuleb Haagis kokku vahekohus, et lahendada Jaapani üheltpoolt, Prantsusmaa, Inglismaa ja Saksamaad teiselt poolt, vaidlust Jaapani vaidluse nõudmise suhtes, et Jaapanis maksaksid välismaalased Jaapani alamatega samadel alustel maamaksu. Saksamaa, Prantsusmaa ja Inglismaa loevad sellist nõudmist ebaseaduslikuks. Kohus koosneb kolmest liikmest: üks valitud Jaapani, teine Euroopa riikide poolt ja kolmas valiti kahe esimese kohtuniku poolt.

IV. B. Vähem rahuarmastavad rahvusvahelise sunni vahendid.

Artikkel 105. 1. Retorsioon. Selle vahendi all mõeldaks ühe riigi poolset teise riigi suhtes taliooni ((kättetasu, „silm silma, hammas hamba vastu“) printsiibi rakendamine, võrdselt võrdse vastu tasumine, ebaõiglusele ebaõiglusega, kooskõlas rooma õigusega: *quod quisque in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur*.

Retorsiooni rakendatakse antud riigi poolset mingit teise riigi huvi rikkumist, eriti ökonoomilise ja arvestatud sellele, et võttes sarnaseid ebameeldivaid või kitsendavaid meetmeid, meenutatakse sellisele riigile tema ebaõiglusest või ebameeldivust.

Nii, näiteks, Saksamaa rakendas retorsiooni Venemaa suhtes, kui maksustas erakordselt kõrge Venemaa sisseveotariifi suhtes samasuguse tariifi Venemaalt väljaveetavale toorainele, või siis silmas pidades seda, et meil on rannasõidulaevandus eranditult pärismaalaste privileeg, keelates Venemaa rannasõidulaevadel kaubaveo Saksamaa vetes.

Kõigil sarnastel juhtudel käitub riik kooskõlas oma seadustega ja vaieldamatute õigustega ega riku teise riigi õigusi, kui ainult ta huve. Kuid ei saa kaitsta retorsiooni moraalsest vaatepunktist, kuna seda kasutav riik seadustab teadlikult ebaõigluse, mitte võrdsel viisil õiguse vaatepunktist, kui see on suunatud otse üksikute eraisikute vastu*).

*)Vt. minu ((F. Martens)): „О праве частной собственности во время войны», lk 21 ja järgmised.

2. **Repressaalid.** Tuleb eristada kaht liiki rahvusvahelis repressiivseid meetmeid: neid, milliseid rakendatakse riikide poolt rahu ajal ja need, milliseid kasutatakse sõja ajal. Siin me räägime vaid esimestest. Rahuaja repressaalid erinevad retorsioonist selles suhtes, et eeldavad antud riigi õiguse ja enam tõsisemate huvide rikkumist, nagu nääiteks, temaga sõlmitud kohustuste

mittetäitmine; ta alamate seaduste kaitse alt väljajäetuks kuulutamine; tema esindaja solvamist jne. Vastavalt sellele on ka mõjutamise viisid enam otsustava iseloomuga.

Praegu kehtiv repressiivsete meetete kord erineb oluliselt sellest, millisena seda praktiseeriti vanal ajal ning keskajal. Siis olid repressaalid üheks eraisikute omavoli liigiks, mingi isiku iseseisv enesele teises riigis tekitatud kahjude hüvitamine või solvamise eest kättemaksu teostamine. Alusetus ja rusikaõigus riikides iseloomustab piisavalt sellist nähtust.

Siseriikliku korra arenguga läheb repressaalide võtmise õigus üle valitsustele. Alguses kehtestatakse, kui üldine reegel, et solvatud isikud peavad paluma repressaalide võtmise õiguse kasutamise loa. Valitsus annab välja patente repressaalide võtmiseks ning mereröövide teostamiseks (lettres de repressailles ou de marque). Anti selliseid patente ainult teatud juhtudel ja peale diplomaatiliste rahulduse andmise läbirääkimiste ebaedu. Kuid repressaalide rakendamine lasus asjast huvitatud eraisikutel endil, kes „laksid vaenlase kallale“ (courir sus a l'ennemi), s.t. tungisid neid solvanud riigi alamatele kallale ja võtsid neilt ära kõik mis võtta said. Hiljem repressaalide võtmist ja piraatlust piirati. Esimest võtab eranditult riik, milline eksisteerib veel kaua aega, kui seadustatud mererööv*).

*)Mas Latric. Du droit de marque ou droit de repressailles. Paris 1866; 2- ed. 1875
Nouv Revue historique de droit, t. I, p. 275 et ss.

Endiste kordade illustreerimiseks võib olla Cromwelli käitumine Prantsusmaa suhtes. Üks quaker kaebas prodektorile Prantslaste üle, kes konfiskeerisid tema laeva. Cromwell teatas Prantsusmaa valitsusele ja nimetas ülekohtu heastamiseks kolmepäevase tähtaja. Kui vastust ei tulnud, kahele inglise sõjalaevale anti ühe esimese ettejuhtuva Prantsusmaa laeva kinnipidamise, mahamüügi ja saadud raha eest kannatanule hüvituse maksmise, ning ülejäägi Londoni Prantsusmaa saadikule üleandmise korraldus**).

***)Phillimore. Int. Law, t. III, p. 33

1778.a. Andis Prantsusmaa valitsus välja patendid kahele Bordoo kaupmehele Inglise vastasteks repressaalideks, kes konfiskeerisid 11 Prantsuse laeva, kahtlustades neid Ameerikasse salakaubaveos***).

****)Ortolan. Regles internationales et diplomatie de la mer, t. I, p. 358.

Käesoleval ajal kuulub repressaalide võtmise õigus eranditult riigile. Kuid kahjuks, senini repressaalide asjaks ei ole ainult riiklikud huvid ja õigused, vaid ka eraisikud, süüdi oleva poole alamad. Käesoleval ajal on üksikuteks repressaalideks alljärgnevad aktid:

- 1)õigusrikkumise sooritanud riigi-, eraisikute- alamate varade äravõtmine;
- 2)vastase suhtes võetud kohustuste täitmisest lahtiütlemine;
- 3)selle riigi alamatele antud privileegide ja õiguste tühistamine;
- 4)suhteid rikkunud riigi kodanike oma riigi territooriumile mittelubamine jne.

1850.a. Inglismaa leidis võimaliku kasutada repressiaale Kreeka kuningriigi vastu järgmisel põhjusel. Juut Patsifiko, kes nimetas end inglise alamaks, nõudis Kreeka riigikassast umbes 22 tuhat naelsterlingut kahjude eest, mis oli tekitatud rahvarämpsu poolse tema Ateena maja tühjaks röövimisega. Kreeka valitsus keeldus seda ilmselt liialdatud summat maksmast. Siis sekkus Londoni kabinet ja nõudis kategooriliselt nii selle kui ka teiste Inglismaa kodanike pretensioonide rahuldamist. Kreekale pakutud vahekohtulik asjalahendus oli lükatud tagasi. Inglise valitsus nõudis rahuldamist 24 tunni kestel ja peale seda anti Inglise laevastikule käsk võtta kinni kõik vastu tulevad Kreeka laevad, nii sõja- kui kaubalaevad. Sellised karmid meetmed, mis võetud jõuetu riigi vastu, tekitab pahameelt isegi Inglismaal. Prantsusmaa vahendusel see vaidlus lahendati ja

maksti Patsifikole 150 naela kompensatsiooni kahjude eest, milliseid ta ise oli arvestanud 21, 295 naela*).

*)Phillimore. Int. Law, t. III, p. 37 etc.

См. Мое, (Ф. Мартенс), Собр. Тракт., т. XII, стр. 260 и сл.

Kirjanduses võib veel leida erinevuse tegemine üldistel ja spetsiaalsetel, positiivsetel ja negatiivsetel repressaalidel.

Üldisteks repressaalideks nimetatakse sunnimeetmeid vaenuliku riigi ja tema kodanike suhtes, mis on ette kirjutatud nii relvastatud jõu, kui ka kõigi kannatava poole alamatele. Sellised repressaalid ei erine mingil viisil üldisest sõjast*).

*)Dana's Wheaton. Elements of Int. Law., p. 369.

Phillimore. Int. Law, t. II, p. 20.

Spetsiaalsete repressaalide all mõeldakse sunnimeetmeid, milliseid lubatakse üksikute eraisikute suhtes. Nüüd sarnaseid lubasid, nagu ülalpool öeldud, ei lubata. Mis aga puudutab positiivseid repressaale, siis see seisneb vastase vara äravõtmisel, tema alamate arreteerimine jne. sunniviisilisi toiminguid teise riigi suhtes; vastupidi, negatiivsed seisnevad mingi kohustuse täitmisest keeldumistel või siis eksisteeriva korra mittetunnistamine. See jaotamine ei oma mingit praktilist tähendust**).

**)Vattel. Droit des gens, liv. II, chap. XVIII, §343-

Bynkerschoek. Quaestiones juris publici, lib. I, cap. XXIV.

G.F. De Martens. Precis, t. II, §225.

Wurm. v. Selbsthülfe, Staatslexicon von Rotteck und Welcker.'

Bluntschli. Völkerrecht, §500.

Мое (Ф. Мартенс), «О праве частной собственности», стр. 23 -38.

Kõige viimasel ajal nimetati repressaale avalikuks rahvusvaheliseks sõjaks. 1884 ja 1885.a. Prantsusmaa pommitas Hiina linnu ja Prantsusmaa väed ja sõjalaevad sündasid otseselt Hiinlasi. Kuid Jules Ferry valitsus teatas järjepidevalt, et see ei ole sõda, vaid „repressaalide seisukord“ (etat de repressailles). Sõja pidamiseks nõutakse Prantsusmaa konstitutsiooni järgi kodade nõusolekut, repressaalideks – ei nõuta. Selle asjaoluga seletatakse Prantsuse valitsuse poolset repressaalide põhimõtte rikkumist, millised ei saa olla sõda***).

***)Мое (Ф. Мартенс), Traite de droit international, t. III, p. 160 et ss.

Geffcken. Völkerrechtliche Fragen in dem französisch-chinesischem Streite.

(Archiv f. Öffentl. Recht, Bd. I, Heft, I, S. 146 ff.).

3. Embargo. Nii nagu sõna ise näitab, empargo (hispaania keelest – embargar – kinni pidama) on arest, milline pannakse varale, mis kuulub riigile või tema alamatele, selle riigi suhtes mingi pretensiooni esitamisel. See on eriline repressaali liik. Praktikas peeti eriti tihti kinni kaubalaevu, millised kuni lõpliku rahuldamisest keeldumiseni või sõja kuulutamiseni, konfiskeeriti.

Nii, kui Rootsi kuulutas 1788.a. Venemaale sõja, Katariina II pani empargo alla kõik Rootsi laevad, mis tabati sõja kuulutamise hetkel Venemaa sadamates. „Selline ärahoidev meede“ kirjutas viitse-kantsler krahv Osterman, Krahv Rumjantsevile, Berliinis 11. juulil 1788.a., „üpris kergelt õigustatakse Rootsi kuninga vägivaldse ja mittekohusetruul viisil käitumisega“. 1800.a. Keiser Paul I andis Peterburi kuberneril nimel välja järgmise ukaasi: „Saanud teada, et Anglaste valitsus

vägivaldsel viisil teeb liiga Taani lipule, tema kaubalaevade, mis sõidavad Taani sõjalaeva Freya kaitse all, arestimisega. Sellist kallaletungi me võtame kui meie vastast solvamist ja et tagada oma kaubandust sarnaste ülbuste eest käseme kõik Anglaste riigi laevad, mis asuvad meie Keisririigis sadamates, arestida ja kõigile Anglaste kontoritele ja kõigile Anglastele kuuluvatele kaptenitele panna peale keeld“**).

*)Изъ дель Архива М.И.Д.

Sellel tunnusel – laevade arestil või konfiskeerimisel – nägi tuntud Inglise Priisikohtunik lord (Stowell või W. Scott) alust, et eristada tsiviil-empargot (civil embargo) ja sõjalisest empargost. Esimene on repressiivne meede, millist võeti vastase sundimiseks järelandmisi tegema: rahumeelsel lahendusel sekvesteeritud laevad ja omand vabastatakse. Teine on vaenulik meede, tähendades sõja algust ja selle eesmärgiks on laevade ja vara riigi kasuks võtmine**).

***)Phillimore. Int. Law, t. III, p. 44 etc.
Dana's Wheaton. Elements, § 293.

Selle teooria poolt olid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid ning nende järel paljud teised riigid. Eriti tihti rakendas embargot Inglismaa, arendades oma laevastikku ja kaubandust teiste riikide arvelt. Kuid selle meetme kahjulikkust tunnetati juba ammu. Paljudes lepinguliste riikide traktaatides määratleti tähtaeg, millise kestel nende laevad, tülide tekkimise juhtumil, võisid vabalt vastastikustest sadamatest lahkuda*).

*)Steck. Versuch über Handlungs- und Schifffahrtsverträge. Halle 1782, S. 169.
Heutefeuille. Das droits et des devoirs des nations neutres en temps de guerre maritime. 2.me ed., Paris 1858, t. III, p. 415 et ss.
Kaltenborn. Grundsätze des praktischen europäischen Seerechts etc. Berlin 1851, Bd. II, S. 441 ff.

Kuid kerge ja rikkaliku saagi saamise kiusatus sunnib riike mitte ainult mööda vaatama võõrastest õigustest, vaid ka traktaate rikkuma. Selles suhtes kontinentaalsed riigid järgisid Inglismaa eeskujul. Siiski, arenevad rahvusvahelised kaubandussuhtes veenasid üha enam, et embargo on kahe teraga mõök. Olles rakendatud ühes riigis, ta kahjustab vältimatult, retorsiooni õiguse järgi, isamaa laevade saatust vastase vettes ning sadamates. Kogemus on tõestanud, et embargo, nagu repressaal, kui sõjaline meede, rikub ühtmoodi mõlemate poolte huviseid ja mõjub halvasti neutraalsele kaubandusele. Seepärast on see meede kasutusest maha võetud. Käesoleval ajal võib lugeda kehtestanud tavaks vaid sõda alustanud riigi poolset teavitust soodustähtajast (*indult*), mil vastase kaubalaevad saavad vabalt nende vettest lahkuda ja viimasel ajal ei olnud juhte, et riigid oleksid kasutanud, sõja puhkemisel, võimalust eraomandi konfiskeerimiseks**).

***)Gessner. Le droit des neutres sur mer. Berlin 1876, 2 ed, p. 337 et ss.
Bluntschli. Völkerrecht, § 509.
Мое (Ф. Мартенс), «О праве частной собственности», стр. 38 -46.
Ивановъ. Характеристика международныхъ отношений и международного права въ историческомъ развитии. Казань. 1874, стр. 41 и след.

4.Rahuaja blokaad. See vahend sai esmakordselt rakenduse vaid praeguse aastasajal ja see mõiste on kujunenud välja üpris hiljuti.
Rahuaja blokaad (blocus pacifique) seisneb sõjalise jõuga, riigi, millisega blokeeriv riik ei

ole sõjaseisukorras, igasuguste ranna ja sadamatega suhete katkestamises, et saavutada temalt nõutud järeleandmisi.

Teadagi on mõned rahuaja blokaadi rakendamise juhtumid. 1827.a. Kreeka ülestõusu ajal, Inglismaa, Prantsusmaa ja Venemaa liidu mereväed, kuulutamata sultanile sõda, blokeerisid Kreeka kaldad, et katkestada türklaste meresuhted Ibrahim-paša armeega, mis märatses merel. Türgi sõjalaevastik oli suletud Liitlaste poolt Navara sadamasse. On teada, et seal toimus suur ja verine lahing, milline lõppes Türgi laevastiku täieliku hävitamisega.

Teistsugune oli 1838.a. Mehiko randade Prantsusmaa poolne blokaad, mida teostati sõda kuulutamata kaks aastat; kuid see blokaad ei lõppenud sõjaga.

1838.a. Inglismaa ja Prantsusmaa blokeerisid rahu ajal Argentiina Vabariigi sadamaid ja randu ning jätkasid blokaadi vähemalt kümme aastat*).

*)Heutefeuille. Des droits et des devoirs, t. II, p. 275 et ss.
Fauchille. Du blocus maritime, Paris 1882, p. 38 et ss.

1850.a. Inglismaa laevastik blokeeris Pireid ja teisi Kreeka sadamaid et saada rahuldust juut Patsifikos asjas (vt. ülalpool, artikkel 105).

1880.a., kuue suurriigi sõjalaevad blokeerisid Dultsino sadama, et sundida Portat ((Türgit)) Tsernogooriast loobuma.

1884.a. Oktoobris, Prantsusmaa valitsus kuulutas blokeerituks kõik Formoosa saarte sadamad ja Prantsusmaa laevad peatasid Hiina ranna lähedal kõik teiste riikide lipu all sõitvad laevad. Kuid sel ajal Prantsusmaa end Hiinaga sõjas olevaks ei tunnistanud.

1886.a. Alguses, kui suurriigid soovisid selle meetmega sundida Kreekat alluma „Euroopa tahtele“ ja desarmeerida, Kreeka laevad peeti kinni blokaadi joonel, kuid suurriikide lipu all sõitvad laevad, eriti Inglismaa laevad, jätkasid vabalt Kreeklastele kahurite, püssirohu ja sõjaväe varustuse juurdevedu**).

***)Traite de droit international, t. III, p. 167 et ss.
Fauchille. Du blocus maritime, p. 48 et ss.
Journal du droit int. prive, 1884, p. 569 et ss.

1897.a. Alguses ühendatud eskaadri (Vene, Inglise, Prantsuse ja Itaalia) admiralid seadsid saartel asuvate Kreeka vägede vastase Kriti blokaadi. Suurriikide ja neutraalsete riikide laevad võisid Kriti sadamatesse sõita ning kaupu laadida.

1902.a. Detsembris, Inglismaa ja Saksamaa Liidu laevadest koosnev eskaader, rahu ajal, blokeerisid Venetsueela Puerto-Kabelo ja Marakaibo sadamaid, kuna Venetsueela president ei täitnud Inglismaa, Saksamaa ja Itaalia alamatele tekitatud kahjude eest esitatud nõudmisi. See blokaad lõppes üpris kiiresti, tänu Ameerika Ühendriikide sekkumisele. Nende nõudmisel see vaidlus laekus Haagi Vahekohtu menetlusse 1902.a. ja see oli lahendatud kolme ülalpool mainitud riigi kasuks.

Blokaad on puhtalt sõjaline vahend ja kui selline, saab edaspidi vaadeldud. Rahuaja blokaadi loetakse repressaaliks ja rahumeelseks tüli lahendamiseks. Kuivõrd, aga selline meede on mõjus ja seaduslik?

Tuntud teoreetikud suhtuvad rahuaja blokaadi eitavalt ja ei ole selle kaitsjad. Nende hulka kuuluvad Heffter*) ja Cauchy**).

*)Heffter. Völkerrecht, § 112.

***)Cauchy. Le droit maritime international considere dans ses origines et dans ses rapports avec les progres de la civilisation. Paris 1862, t. II, p. 426.

Mõlemad nad leiavad, et rahuaja blokaad on täiesti seaduslik humaansest vaatepunktist, kui

erimeelsuste verevalamiseta lahendamise vahend ja peale selle, ei saa eitada – räägivad nad – iga riigi õigust kasutada seda vahendit kui repressaale.

Selle kaitse paikapidamatus riivab silma. Navarini katastroof tõestab piisavalt, et kui rahuaegne blokaad ei eelda, siis ta tulemuseks võib olla verevalamine ja selles suhtes erineb ta vähe sõjast. Teisest küljest, ei näe sisulist erinevust repressaalidel ja rahu aja blokaadil. Põhimõtteliselt repressaale rakendatakse vaid selle riigi suhtes, milline andis selleks põhjust. Vastupidiselt, rahuaja blokaad on vaid siis tegelik, kui seda peavad austama ka neutraalsed riigid. Praktikas, peaegu alati, nii ei olnud: blokeerivad riigid keelasid neutraalsetel riikidel blokaadi rikkuda ja igasugune selle rikkumine oli karistatud laevade aresti või konfiskeerimisega.

Enam kui kahtlane on rahuaja blokaadi, kui tegelikult konflikti lahendava vahendi väärtus. Kreeka randade blokaad ei hoidnud 1828.a. ära Venemaa ja Türgi vastast sõda.

Argentiina Vabariigi vastane blokaad, mis kestis kümme aastat, ei saavutanud samuti seatud eesmärke. Seejuures, ülisuured väljaminekud, millist blokaad rahvusvahelisele kaubandusele tekitas, ei tekita mingeid kahtlusi.

Me oletame, et rahuaegne blokaad ei saa olla kaitstud ka humaansuse nimel. Kui sõjaline vahend, mis on rakendatud rahu ajal, on ta oma arusaamise järgi, *contradictio in adjecto*. Millised kohustused võivad tuleneda rahuaegse blokaadi faktist vaidluses mitteosalevatele riikidele? Sõja ajal seaduslikult seatud blokaadist kinnipidamine on üks iga neutraalse riigi kohustustest. Rahu ajal, ilmselgelt, ei saa olla juttugi neutraliteedist. Järelikult ei ole kohustust ka juriidilises mõttes kolmandatele riikidele alistuda rahuaja blokaadile. Kuid siis kaotab blokaad oma mõtte. Seda faktiliselt teostades neutraalsete riikide vastu, rikub see ebaõiglaselt nende seaduslikke huve ja viib eraisikute vara hõivamisele, see suurendab hädasid, millised tekivad rahvusvahelisest konfliktist. Igal juhul, see teravdab, mitte ei lahenda vaidlust*).

*)Pistoye et Duverdy. Traite des prises maritimes. Paris 1855, t. II, p. 376 et ss.

Gessner. Le droit des neutres, p. 239 et ss.

De Negrin. Estudios sobre el Derecho internacionalmaritimo. Madrid 1862, p. 138.

Vidari. Del rispetto della proprietà privata fra gli Stati in guerra. Pavia 1867, p. 282 – 284.

Bluntschli. Völkerrecht, §507.

Fauchille. Du blocus maritime, p. 50 et ss.

Мое (Ф. Мартенс), «О праве частной собственности», стр. 46-54.

Комаровский. О международномъ суде, стр. 36 и след.

Nimelt selles mõttes ütles välja oma arvamuse Rahvusvahelise Õiguse Instituut oma 1887.a. Heidelbergi istungjärgul ja otsustas, et rahuaja blokaad võib olla seatud sisse vaid sel tingimusel, et kokkupõrkes mitteosalevate riikide lipu all sõitvad laevad võiksid vabalt blokeeritud sadamatesse siseneda ja väljuda*).

*)On üpris huvitavad Perelsi ja Geffckeni ettekanded selles küsimuses, *Annuaire de l'institut de droit int.*, 1887 – 1888, p. 276 et ss.

Резолюции Института междурадного права, там же, стр. 300 — 301.

((Rahvusvahelise Õiguse Instituudi otsused, ss, lk. 300 – 301.))

Sellistes tingimustes oli seatud ülalnimetatud Kriti blokaad, milline ei tühistanud neutraalsete riikide õigust siseneda blokeeritud sadamatesse. Sellisel juhtumil rahuaegne blokaad peab olema jäänud meetmeks, milline on eranditult suunatud blokeeritava riigi vastu ja selle rakendamine võib olla, teatud määral, õigustatud.

Teine peatükk.

Sõjaõigus.

I. Mõiste ja määratlus.

Artikkel 106. Mis on sõda, see on kõigile teada, kuid seda teaduslikul viisil määratleda ei ole nii lihtne. Sõja määratlused on äärmiselt mitmesugused.

Rahvusvahelise õiguse teoreetikud käsitlevad sõda, kui relvastatud eneseabi, millist rakendavad riigid kõigi rahumeelsete ja faktiliste vahendite kokkupõrgete lahendamise vahendite, ammendumisel. Phillimore määratluse järgi, on sõda riikidevaheline „hirmus kohtuprotsess“ (terrible litigation)*).

Selline määratlus satub vastuollu sõjaväelastest teoretikute arvamusega. Clausewitz räägib, et sõda ei ole ainult relvastatud eneseabi, vaid riikidevaheline ühevõistlus, või „poliitiline relv“, riigi poolt enesele seatud eesmärkide saavutamise vahend**)

Filosoofid ja mõtlejad pooldavad aga vastupidist vaadet. Spinoza arvates on sõda „loomuliku õiguse teostamine“, milline kuulub tugevamale nõrgema üle***).

*)Phillimore. Int. Law., t. III, p. 2, 77 etc.

**)Clausewitz. Hinterlassene Werke. Berliin 1832, Bd. I, S. 26 ff.; Bd. III, S. 139.

Rüstow. Kriegspolitik und Kriegsgebrauch. Zürich 1876, S. 2 ff.

Ratzenhofer. Die Staatswehr. Stuttgart 1881, S. 6 ff.

v.d.Goltz. Das Volk in Waffen. Berlin 1883.

Rettich. Zur Theorie und Geschichte des Rechts zum Kriege. Stuttgart 1888.

***)Spinoza. Tractatus politicus, cap II, §3 (ed. Bruderis, Lipsiae 1844).

Vastupidiselt, aga, Kant nimetab sõda õudsaimaks hädaks, mis rikub inimlikkuse seadust*). J. St. Mill loeb lugeja solvamiseks tõestada tema ees vallutussõdade ebamoraalsust, milliste suhtes ei saa „ausatel inimeste“ vahel olla kaht arvamust**).

Ühed teoreetikud on sõjast vaimustatud (De Maistre, Proudhon, Treitschke, Lassen); teised ei leia piisavalt tugevaid väljendeid, et näidata oma põlgust selle suhtes (Emilie de Girardin, Cobden)***).

**)Mill's Dissertations and discussions. London 1867, t. III, p. 171.

***)Ф. Мартенс.: «Восточная война Брюссельская конвенция 1874 -1878. Спб. 1878, стр. 3-9, *перев. На французкий под заглавиемъ: Le guerre et la paix“- (Paris 1901, traduit par le comte Sance).

Wiskemann. Der Krieg. Leiden 1890.

Funck-Brentano. La civilisation et ses lois. Paris 1876, p. 379.

Fiorilli. Del concetto della guerra e dei sui rapporti con le questioni internatzionali marittimi.

Napoli 1872.

Rahvusvahelise juhtimise vaatepunktist, on sõda sõltumatute riikide vaheline relvastatud võitlus, et kaitsta neile kuuluvad õigusi ja huve.

See määratluse ei lange kokku eksisteerivatega, kuid meile näib, et see lepib teoreetikute-juristide ja sõjaväelaste vastandlikud vaated .

Rahvusvaheliste sõdade ajalugu näitab, et need tekkisid hulga sagedamini teatud poliitilisi eesmärke silmas pidades, kui mingite riikide poolsete õiguste rikkumiste pärast. Kuid siit ei tulene, nagu arvavad mõned sõja kirjanikud (Rüstow, Hartmann), et sõda, poliitilise vahendina ei kuulu mingile piiramisele ja seadustele allutamisele****).

****)Hartmann. Kritische Versuche II: Militärische Nothwendigkeit und Humanität. Berlin 1878. („Deutsche Rundschau“ , 1877).

Rüstow. Kriegspolitik und Kriegsgebrauch, S. 185 ff.

Jähns. Ueber Krieg, Frieden und Kultur. Berlin 1893.

Vastupidi, sarnaselt nagu riikides administratsioon, järgides poliitilisi eesmärke, ikkigi peab jääma seaduse ja õiguse alusele, et oma ülesandeid paremini lahendada, nii ka on rahvusvahelistes suhetes: poliitiliste eesmärkide saavutamine peab olema määratletud teatud korraga, sõltumatult sellest, kas seda järgitakse rahu või sõja ajal, diplomaatiliste suhetega, või sõjaga. Nagu rahvusvahelise juhtimise vahend, allub sõda õigusele.

Sõja vahetuks eesmärgiks on õiguse ja rahu taastamine, milline peab rahuldama selle või teise sõdiva poole seaduslikke huve, milliseid ei saavutata kunagi, kui sõdijad loobuksid järgimast sõjaseadusi ja tavasid.

Sõjaõigus on objektiivses mõttes juriidiliste normide, seaduste ja tavade kogum, millised määravad riikide ja nende relvastatud jõudude tegevuse sõja ajal.

Subjektiivses mõttes sõjaõigus määratleb sõdivate riikide teovõime alustatud sõjas ja mõlema õieti sõdiva poole poolt tunnustatud õiguste kasutamise.

Selline õigus ei kuulu poolsõltumatutele riikidele, ega ka mittetsiviliseeritud rahvastele. Esimesed, põhimõtteliselt, võivad iseseisvalt sõtta astuda, teised ei teadvusta vastase suhtes mitte mingeid kohustusi.

Vaid rahvusvahelise suhtluse liikemte vahel eksisteerivad vastastikused õigused ja kohustused nii rahu kui ka sõja ajal; and on ainult rahvusvahelise juhtimise subjektid nii vaimsete, materiaalsete ja moraalsete aga ka rahvusvahelise sunni huvide rahuldamise valdkonnas*).

*)Minu: (F. Martens), Traite de droit international, t. III, p. 178 et ss.

II Sõjaõiguse arengust.

Artikkel 107. Sõjaõiguse ajalugu on jämeda jõu teatud piirangute, st. sõja seaduste ja tavade järkjärgulise väljaselgitamise ajalugu. See tulemus on tingitud kolme peamise põhjusega:

- 1)inimisiksuse austamise levikuga;
- 2)rahvusvaheliste asutuste arenguga;
- 3)sõjajõu ja vägede muutumise ning selle juhtimise parandamisega.

Kõik need põhjused osutasid rohkem või vähem tugevat mõju sõja iseloomule igal rahvusvaheliste suhete ajajärgul.

Sel ajal, kui inimisiksus ei kasutanud ise mingeid õigusi, kui ainult kodanikku loeti õigusvõimeliseks, nagu vanal ajal, võis sõda olla ainult halastamatu vastastikune hävitamine. Keskajal kujundatakse esmakordselt välja ühiskondlik kord, mis põhineb inimese ja tema õiguste

austamisel. Sellest ajast peale hakkab sõda alluma teatud eeskirjadele ja korrale, milline üha enam areneb sel määral, kuidas uutes riikides seadus ja õieti organiseeritud riigivõim järkjärgult seab piirid isiku ohjeldamatule tahtele. Riigi kõrgema võimu kätte koondub uuel ajal kogu välissuhete juhtimine ja eraisikutelt võetakse, omal hirmul ja riskil, õigus kõigi oma hädade puhul nõuda välismaalastelt rahuldumist. Alaline sõjavägi muudetakse kõrgema võimu organiks, mis on allutatud tema seadustele ja korraldustele. Sõjaväe distipliinil põhineb, kahtlusteta, vahetu kaasaegse sõjaõiguse arengu allikas.

1. Vana aeg. Sõda kuulutati vanal ajal mitte ainult vaenulikule riigile ja tema relvastatud kaitsjatele, vaid üldse kõigile isikutele, kes asusid vastase territooriumil. Kohalike elanike elu ja omand, samuti nag sõjaväelaste oma, sai võitja omaks. Vastaspoleelt vangi võetud isik, sõltumatult soost ja vanusest, tapeti või muudeti orjadeks. Neid peeti oma vallutajate omandiks.

Igal juhul, vana aja rahvaste sõdade ajal religioon faktiliselt leevendas, tavalist julmust. Kreeklased andsid teatud armu ühest hõimust rahvastele. Roomlased, mõnikord, poliitilisest kaalutlusest, halastasid vallutatud maade rahvastele ja varale. Vanal ajal kohtas üksikuid näiteid väejuhtide humaansusest. Nii poeedid, kui ka ajaloolased ülistasid siis võidetute üle Эпаминода, Aleksander Makedonlase, Julius Caesari poolt ilmutatud suuremeelsust. Kuid mitta alati need märkimisväärsed isiksused ei moodustanud erandit.

On teada, et Caesar, vallutanud Veneetsia, käskis orjadeks müüa kogu selle elanikkond, aga selle Senaatoreid karistada selle eest, et nad ei teinud Rooma saadikutest välja*)

*)Ward. Enquiry into the foundation, t. I, chap. VI.

Wheaton. Histoire du droit des gens. t. I, p. 3 et ss.

Laurent. Histoire du droit des gens, t. II, p. 129 et ss.

Bluntschli. Das Beuterecht im Kriege. Nördlingen 1878, S. 11. ff.

Jähns, loc. cit., S. 88 flg.

2. Keskaeg. Keskajal me näeme lõppematut rida sõdu, millised toimusid mitte ainult rahvaste vahel, vaid ka üksikute eraisikute vahel. Vägivald rahuliku elanikkonna üle ja eraomandist paljaksriisumine olid selle aja sõdades kui asjade loomulik käik. Saksa barbarite julmus ja harimatus selgitab küllaldaselt selliseid nähtusi. Üldise reegli järgi, milline väljendus isegi selle aja sõjakuulutustes, mil kõik sõdijate vahelised moraalsed ja juriidilised suhted lõpetati**).

***)Laurent. Histoire, t.V, p. 82 et ss.

Ward. Enquiry, t.I, ch. VII-IX.

Bluntschli. Das Beuterecht, S. 28 ff.

Nys. Le droit de la guerre, p. 112 et ss.

Мое (Ф. Мартенс), «О праве частной собственности», стр. 59 и след.

Таубе. Принципы мира и права въ международныхъ столкновенияхъ среднихъ вековъ. Спб. 1899 г.

Ainiti, selliste inimolemusele omaste faktorite, nagu südametunnistus, humaansuse tunne, religioon leevendav mõju jätkas healoomuliselt jämeda jõu mõjutamist. Eriti suuri teeneid on selles suhtes katoliiklikul kirikul***).

***)Ward. Enquiry, t. II, ch. XIII: „Of the influence of christianity and the ecclesiastical establishments“.

Kui ta jutlustas leppimatut võitlust ketserite ja maausuliste vastu, siis kristlaste-katoliiklaste suhtes ta ei kutsunud kunagi sõdijaid piiramatu jõu ja omavoli õigust kasutama. Selle mõju all

kujunes keskajal välja kirikute, kloostrite, koolide ja nende juurde kuuluvate isikute ning ka teiste jumalakodade puutumatus austamise tava. Rüütlikeisust pidasid nad teatud määral kiriku teeneks. Äärmisel juhul, ta nõudis rüütlitelt mitte ainult austamist, vaid ka kirikute ning nende teenijate, naiste ja orbude kaitsmist igasuguse sõdijate poolse vägivalda eest. Usust taganemine oli rüütli au vastane. Antud sõnast kinnipidamine on rüütli kohustus, mis tekitas sõja ajal läbirääkimiste pidamise võimaluse, sõlmida vaherahusid, anna alla kapituleerimiseks jne.

Kuid veel enam tuleb keskajal ilmsiks toore jõu piiramise järkjärguline ülekandumine riigis kehtivale ühiskondlikule korrale. Kindlustanud oma võimu seaduse kindlale alusele, valitsused keelasid ära omakohtu ning erasõjad. Riigivõimu tsentraliseerimine muutis hädavajalikuks regulaarvägede ning range sõjaväelise korra sisseseadmise. Kuningate vallutuslikud püüdlused lähtuvad nüüd mitte sõjakuse tundeist, vaid toetuvad riiklikele kaalutlustele. Poliitiline arvestus nõudis vallutatud territooriumitel rahuliku elanikonna ja eraomandi säästmist.

Kõigi nende faktorite mõju all kujunes keskaja jooksul välja mõningaid üldtunnustatud maismaasõja tavade ja reeglid. Nii, näiteks, tunnistatakse, et sõjasaagiks võib olla vaid see vaenlase asi, milline on antud sõdurile riigi poolt. Sõjavangid kuulutatakse sõda pidava riigi võimu alla olevateks, mitte nende kinnivõtjate võimuses olevateks. Parlamentäärade puutumatus muudetakse seaduseks jne.

Kuid meresõja valdkonnas jätkab valitsemist vana barbaarne kord. Meredel on lubatud endiselt üksikute isikute sõjategevus. Sõja objektiks on peamiselt eraomand. Piraatlusest on saanud kaaperdamine*).

*)Pardessus. Collection des lois martimes , t. I, chap. I, p. 33 et ss.

G. F. De Martens. Essai concernant les armateurs, les prises et surtout les reprises. Göttingue 1795, p. 21 et ss.

Üldine kokkuvõte, millise saab teha keskaegsest sõjaõigusest, on see, et sel ajal valmistati ette pinnas riikide ja nende organite vahelisteks normaalisteks juriidilisteks suheteks sõja ajal. Sel ajajärgul hakatakse esmakordselt tegema vahet „kohusetundliku sõja“ (bonne guerre), millises austati humanismi ja õiguse nõudeid, ja „mittekohusetundlikul sõjal“, millisel sõdijad ei teinud vahet relvastatud vaelastel ning rahumeelsetel alamatel*).

*)Laurent. Histoire, t. X, p. 385.

3.Uus aeg. Riigikordade, sõjaasjanduse keeruka organisatsiooni ning pidevalt areneva sõjatehnika arengu mõju all sai sõjaõigus uuel ajal positiivseks juriidiliseks faktiks.

Alates XVI sajandist, erinevates Euroopa riikides antakse välja seadused, millised määratlevad sõjaväe õigused ja kohustused vaenlase territooriumil: sõjavangide, trofeede, rahulike elanike jne suhtes. Röövimine ja teised kuriteod, millised on sooritatud sõdurite poolt sõja ajal, on rangelt karistatavad. Seejärel, kohtab traktaatides määruseid vaenlase riigi alamate väljasõidu õigusest, blokaadist, sõjalisest salakaubast jne.**).

**)Bluntschli. Beuterecht, S. 64.

Полн. Собр. Зак. №№25313, 25337, 25406, millistes räägitakse, muuseas, eraisikute õigusest sõjategevusega tekitatud kahjude hüvitamisele.

Uuel ajal praktikas ja teoorias kinnistub lõplikult kaasaegse sõjaõiguse põhimõte, et sõda on riikide, kui juriidiliste isiksuste, mitte üksikute alamate vaheline võitlus***).

***)Gibbon (The decline and fall of the Roman Empire, p. 393) väljendas seda mõtet juba 1776.a. Järgmistes sõnades: „But the laws and manners of modern nation protect the safety and freedom of the vanquished soldier; and the peaceful citizen has seldom reason to complain, that his life, or even his fortune, as exposed to the rage of war“.

Molinari. Granleur et decadence de la guerre. Paris 1898.

Basdevant. La revolution francaise et le droit de la guerre continentale. Paris 1901.

Порталиса: «Война есть отношение государства къ государству, а не индивидуума къ индивидууму».

Мое (Ф. Мартенс), «О праве частной собственности», стр. 97.

Vaata Peeter Suure valitsemise ajal Türgile rootslastest sõjavangide müügist: Каптерева. Отношения России къ православному Востоку, стр. 303 и след.

Sõjaseaduste selgitamisele aitasid eriti kaasa neutraalsed riigid. Osalemata sõjas, nad on loomulikult sellest huvitatud, et nende huvid sõjategevuste läbio võimalikult vähe kannataksid. Neile on sisuliselt tähtis määratleda need meetmed, millised võetakse vaenlase kahjustamiseks, kuid mis on samas nende enda õiguste piirangud. Sellisteks meetmeteks on blokaadid, laevade läbivaatamised, sõjalise salakauba konfiskeerimine, sõjategevuse kandumine neutraalse riigi territooriumile jne. Ühendatud jõududega sundisid neutraalsed riigid sõdijaid austama nende seaduslikke huve. Sellisel viisil kujunesid sõdivate riikide, ühelt poolt ja neutraalsete riikide vahel, teiselt poolt kindlaksmääratud juriidilised suhted.

Kuid, kui sõda, kaasaegselt vaatepunktist, on riikide vaheline „suhe“ mis tuleb seadustega määratleda, siis nendest seadustest kinnipidamine ei ole enam üksikute väejuhtide isikliku äranägemise asjaks, vaid kõikide sõjas osalejate kohustus. See kohustus ei pea olema paljalt heaks sooviks. On hädavajalik, et ta ka tegelikult oleks täidetud, aga selleks on hädavajalik, et kõik tunneksid ka tegelikkuses sõjaseadusi ja -tavasid. See kõrgem eesmärk, millise saavutamiseks peavad riigid tegema koostööd, aidates teostada sõjaõiguse kodifitseerimist.

Tavade ja sõjaeeskirjade seadusandliku reglementeerimise võimalikkus ja kasu on tõestatud praktikas. Ameerika kodusõja ajal, Ameerika Ühendriikide presidendi, Lincolni, ülesandel koostas professor Liber rahvusvaheliste sõjaseaduste ja tavade põhikirja kava, mis avalikustati peale seda kui seda oli arutatud sõjaväelastest koosnevas komisjonis, vormis, mis tuntud „Lahinguinstruktsioon Ameerika Ühendriikide sõjaväele“*).

*)See on trükitud ära ka Bluntschli (Völkerrecht), lisana.

Mitte keegi ei ütle, et see meede ei aidanud kaasa Põhja Osariikide poolse sõjapidamise humansemaks muutmisele.

Seejärel 1868.a. Venemaa algatusel, sõlmiti kõigi haritud riikide vahel kokku selles, et sõja ajal ei kasutataks lõhkekuule, mis on kergemad konventsioonis kindlaksmääratutest.**).

**))Мое ((Ф. Мартенс)) «Собрание трактатовъ», т. IV часть II, стр. 953 — 961, № 167.

1874.a. Brüsseli konverents, mis kutsuti kokku Keiser Aleksander II poolt, seadis oma eesmärgiks määratleda igakülgset üldkohustuslikud sõjaseadused ja -tavad*).

*)Selle konverentsi ajalugu on toodud ära minu töös: Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», глава III.

Tänu varsti tekkinud poliitilistele segadustele, deklaratsiooni projekt, mis oli töötatud välja sellel koosolekul, jäi kinnitamata. Kuid, sellegi poolest, ta pidi olema tunnustatud parimaks sõjaseaduste- ja eeskirjade väljendus, millised võivad nüüd olla loetud üldkohustuslikeks. Brüsseli deklaratsiooni autoriteet seisab kõrgemal igasugusest kahtlusest, kuna selle koostamisest võtsid osa nii sõjaasjanduse praktikud, kui ka diplomaatia ja teaduse spetsialistid. Erilise rahuloluga me võime

praegu lisada, et 1874.a. Brüsseli deklaratsioon kujutab endast käesoleval ajal kohustuslikku rahvusvahelist seadust. Venemaa valitsuse ettepanekul, Haagi rahukonverents võttis käsile Brüsseli deklaratsiooni lausete ülevatamise. Komisjon, mis asutatud Haagi konverentsi 24 riigi esindajate poolt ja käesoleva raamatu autori eesistumise all, töötas välja uue deklaratsiooni teksti, milline kiideti heaks peaaegu kõigi Haagi konverentsi osalise (19- riigi) poolt. Seda uut akti nimetatakse Haagi sõjaseaduste ja tavade konventsiooniks.

Mainitud konventsioon saab aluseks järgneva dogmaatilisele sõjaõiguse esituseleÄ**).

**)Brüsseli deklaratsiooni arenduse võib leida juhendis:

„Les lois de la guerre sur terre“, mis on koostatud 1880.a. Rahvusvahelise Õiguse Instituudi poolt ja mida me hakkame tsiteerima, kui „Manuel de l'Institut“.

III. Sõjaõiguse subjekt ja objekt.

Artikkel 108. Keda peab lugema sõjaõiguse subjektiks? See küsimus on väga oluline, kuna täpne vastus annab võimaluse määratleda mitte ainult sõjaõiguse objekti, vaid ka need suhted, millised peavad eksisteerima sõdijate vahel.

Kaasaegse sõjaõiguse subjektiks on sõltumatud riigid, millised võitlevad vahetult organiseeritud relvastatud jõuga. Vaid nemad on õieti sõdivaks pooleks.

See seisund on kategooriliselt väljendatud rahvusvahelise konventsiooni Vene poole kava artiklis 1, mis esitatud 1874.a. Brüsseli konverentsile.

„Rahvusvaheline sõda on sõltumatute riikide vaheline nende organiseeritud relvastatud jõududega peetav avalik võitlus“.

Vaid relvastatud riigid üksi peavad juhtima ja vastutama sõjategevuse ning oma armee käitumise eest. Üksikuid eraisikuid ja isegi mässulisi parteisid ei tunnista sõdijateks. Kuid praktikas tehakse erandeid. Poliitilised parteid, kes tõusid relv käes, üles oma seadusliku valitsuse vastu, tunnustatakse sõdivaks pooleks, kui nad on õieti organiseeritud, faktiliselt sõltumatud ja peavad kinni sõjaõigustest ja -tavadest.

Nii, näiteks, ei saa selleks pidamata jätta Lõuna -Ameerika Ühendriike, kes avalikult ja organiseerituna võitles Põhja Osariikide armeedega, samuti nagu Garibaldi partei Itaalia ühendamise perioodil.

Kuid, tunnused, mis meie poolt esitatud, on puhtalt faktilised. Neid tuleb kontrollida igal kodusõja hetkel. Võitlev poliitiline partei peab isikliku käitumisega tõestama, et tal on õigus rakendada oma tegutsemises sõjaseadusi ja -tavasid, mitte aga kriminaalseadusi. Selles suhtes on äärmiselt oluline, õiguse vaatepunktist, neutraalsete riikide, konstateerides tegelikku fakti, erapooletu suhtumine*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 512.

Lawrence-Wheaton, Commentaire, t. I, p. 182 et ss.

Heffter. Völkerrecht, S. 241 ff.

Pillet. Le droit de la guerre. Paris 1892 – 94, 2 ed.

Pillet. Les lois actuelles de la guerre. Paris. 1901, 2 ed.

Sõdivaks pooleks võib olla mitte ainult üks, vaid ka mitmeid sõjapidamiseks liitunud riike. Antud juhul ei ole nende arv oluline.

Möödunud aastasajal erinesid peamistest liitlastest teisejärgulised liitlased. Viimasteks olid riigid, mis osalesid sõjas mitte kõigi jõududega, vaid kindlaksmääratud üksuste hulga või

abivägedega. Teisejärgulise liitlase vastu ei peetud õiglaseks täie jõuga võidelda, mis ületaks tema osaluse sõjas, s.t. tema vastane sõjategevus pidi piirduma vaid abivägedega puudutamata kogu ta territooriumi ning ta ülejäänud sõjaväge*). Käesoleval ajal ei ole sellisel vahe tegemisel mingit praktilist tähtsust.

*)Vattel. Droit des gens, liv. III, chap. VI, §80.
G. F. De Martens. Pricis, t. II, § 297 et ss.

2.Sõjaõiguse objekt. Kaasaegses sõjaõiguses on kehtestunud, kui aksioom, lause, et vahetuks sõjalise operatsiooni asjaks võivad olla vaid need isikud ja asjad, millised kuuluvad vaenulikule riigile ja omavad otsest suhet sõtta, s.t. erandlikult riigi relvajõud ja ta vara, kuid mitte relvitud eraisikud ning nende omand.

Vaenuliku piirkonna rahuliku elanikonna austamise ja hoidmise kohustus on väljendatud kategooriliselt Preisimaa kuninga tuntud sõnades, mis öeldud välja 11 augustil 1870.a., Saksamaa vägede Prantsusmaa territooriumile sissetungi eel: „Ma võitlen Prantsusmaa sõdurite, mitte ta kodanike vastu“. Veelgi täpsemalt on see väljendatud Venemaa vägede ülemjuhataja, suurvürst Nikolai Nikolaiipoja käsus, mis antud Vene-Türgi sõjas, Venemaa tegevvägedele 12 aprillil 1877.a., mis selgitab eelseisva sõja eesmärki, kui ka armee käitumise reegleid. Käsus, muuseas, on öeldud: „Rahulikud elanikud, millist usku või millisesse rahvusesse nad ka ei kuuluks, nagu ka nende vara, olgu teie jaoks puutumatu. Midagi ei tohi neilt vastutasuta võtta; keegi ei tohi enesele omavoli lubada“**).

***)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 283.

Seepärast saab eristada kahtliiki sõja objektide seisundit: aktiivset ja passiivset.

Aktiivses seisundis asuvad armee, maa- ja merevägi; ja kõik isikud ja asjad, mis on kasutusel sõjalistel eesmärkidel: nad võivad olla vastase poolt hävitatud või mingil teisel viisil kahjutuks muudetud. Need isikud, kes ei osale otseselt sõjas ja samuti asjad, milliseid otseselt sõjalistel eesmärkidel ei kasutata, asuvad passiivses seisundis ja on puutumatud*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, §529 ff.

IV. Puhkenud sõja vahetud tagajärjed.

Artikkel 109. Sõda katkestab sõdivate riikide vahelised rahumeelsed suhted, kuid mitte mingil juhul ei pööra sõdijaid ürgaja seisundisse; nende suhtes kehtivad kindklaksmääratud seadused ja tavad, millised moodustavad sõjaõiguse.

Eelkõige, vaenulike tegude sooritamine ise konstateeritakse teatud faktidega, millised tunnistavad rahumeelsete suhete lakkamisest.

Sõja alguses, vaenutsevate riikide diplomaatilised ja konsulaartöötajad saavad oma passid ja lahkuvad vaenulikust riigist.

1812.a. Juunis, Riia sõjaväe kuberner peatas Pariisi sõitva Prantsusmaa saatkonna esimese sekretäri Sankt-Peterburis, Raynevali, võttes temalt ära kõik depešid ja dokumendid, millised olid temal kaasas. Kindral Lauriston oli veel Sankt Peterburis ja vürst Kurakin ei olnud veel Pariisis oma passe kätte saanud. Aleksander I kiitis heaks kubeneri maad mööda Reynevali ärasõidu keelamise otsuse. Kuid ei ole teada, kas ta ka ebaseadusliku kirjavahetuse äravõtmise heaks kiitis.

Prantsuse ja tema liitlaste konsulitele teatati 1812.a., „et mitte niivõrd ei katke nende sellisena oleku igasugune mõju, kuid, et nad Keisririigist lahkuks, lahkudes igaüks sellest sadamast, kus ta sel hetkel asus“. Neisse tuleb suhtuda „viisakalt ja väarikalt“**).

***)Из Архива М.И.Д. Высочайшее повеление от 22-го июня 1812.г.

Kuid vastastikuseid alamaid tavaliselt tagasi ei kutsuta ja territoriaalne võim neid minema ei aja, nii nagu oli varem*).

*)Nii, ukaaziga 13 veebruarist 1711.a. olid kõik, seoses Türgiga puhkenud sõjaga, Türgi alamad Venemaa piiridest välja saadetud. (Полн. Собр. Зак. № 2317).

Preisimaa kuningas Fridrich Wilhelm II oma 25 juuni 1780.a. korraldusega, oodatava Austriaga peetava sõja eel, lõpetas igasugused Preisimaa ja Austria alamate vahelise suhtluse. Vaata veel. Полн. Собр. Зак. № № 2317, 22520, 22550.

Vastupidi, on kujunenud välja tava, millise alusel sõdivad riigid lubavad formaalselt vaenuliku riigi alamatele jääda riiki, tingimusel, et ei sekkutta sõtta. Vaenuliku riigi kaubalaevadele määratakse takistusega lahkumiseks tähtaeg.

1806- 1812.a. Venemaa-Türgi sõja ajal kaubanduslikud suhted Odessa ja Konstantinopoli ja Lõuna Venemaa vahel Ottomani Impeeriumiga üldiselt ei katkenud, tänu Novorossiiski kindralkuberner, hertsog Richelieu'le (Ришелье), kes tõestas Odessa kasu Konstantinoopolis Venemaale vilja turu säilitamises. Alles 1810.a. sellised suhted ajutiselt katkesid**).

***)Revue de Deux Mondes, 1. detsember 1887, p. 642.

Seda tava rikuti viimasel ajal ainult Prantsusmaa poolt, kes leidis hädavajaliku saata välja 1870.a. kõik Saksamaa alamad, kes ta territooriumil elasid. Teist sellist näidet kaasaegsete sõdade puhul ei ole***).

***)Prantuse ajakirjanikud kaitsevad seda „ rahvusliku kaitse valitsuse“ Saksamaa riikide alamate vastast käitumisviisi, kuid vaevu veenvate argumentidega.

Funck-Brentano et Sorel. Precis du droit des gens, p. 257.

Rolin-Jaequemyns, Revue de droit int., t. II, 1870, p. 671 et ss.

Trawers-Twiss. Law of Nations, t. II, p. 98.

Viimase Vene-Türgi sõja ajal oli meie Valitseva Senati poolt antud välja 12 mai 1877.a. Ukaaz, mille artikkel I sõnas, et „Türgi alamatel on lubatud sõja ajal viibida ja tegeleda oma rahumeelse tegevusega, Venemaa Keisririigi territooriumil, kehtivate seaduste kaitse all“. Türgi kaubalaevadel, millised olid sõja väljakuulutamise hetkel Venemaa sadamates ja kaide ääres, lubati „vabalt merele sõita aja kestel, millest piisab kaupade, mis ei moodusta sõjalist salakaupa, laadimiseks“ (artikkel II).

Vaenutsevates riikides asuvad alamad, antakse vastastikku sõbralike neutraalsete riikide kaitse alla.

Sõja puhkemine ei katkesta käesoleval ajal kõiki vaenulike riikide vahelisi kohustavaid suhteid, kuid peatab selliste lepingute toime, nagu kaubandustraktaadid, kurjategijate väljaandmise konventsioonid, konsulaarkonventsioonid jne., milliste täitmine sõja ajal, ilmselgelt, on võimatu. Lepingud, mis sõlmitud otse sõda silmas pidades, säilitavad oma jõu. Üldreegli järgi tühistab sõda vaid poliitilise iseloomuga kohustused*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, §538.

Vattel. Droit des gens, liv. III, chap. X, §175.

Halleck. Laws of war, ed by Sherston Baker, p. 371, § 23.

Feraud-Giraud. Des hostilités sans déclaration de guerre, Revue de droit int., 1885, t. XVII, p. 19 etc.

Pillet. Droit de la guerre, t. I, p. 80 et ss.

Sainte-Croix. La declaration de guerre et ses effets immediats. Paris 1892.

Riikide vahelise rahumeelsete suhete lõpetamine määratleti endistel aegadel ametliku deklaratsiooni või sõja väljakuulutamise akti, milline saadeti vaenulikule valitsusele, esitamise hetkega. Ka see tava on kaasajal kasutusest välja langenud.

Viimase aja sõjad on alanud ametliku väljakuulutuseta. Kuid ikkagi on riigid pidanud vajalikuks teavitada vastasele eelnevalt sõjategevuse alustamisest.

Nii, 1870-1871. a. Prantuse-Preisi sõjale eelnes noot, mis esitati Prantsuse asjuri, Лесуромъ, Preisimaa valitsusele, teavitades, et Prantsusmaa loeb hädavajalikuks võtta Preisimaa suhtes sõjalisi meetmeid.

Täpselt samuti meie valitsus ei saanud 1877. a. Sultanile formaalset sõja kuulutuse teadet, kuid piirdus Porta poole pöördumisega, oma Konstantinoopolis asuva asjuri kaudu, 11 aprilli sõnumiga, millises teatati, et Venemaa ja Türgi vahelised diplomaatilised suhted on katkestatud. Samal päeval sõitis kogu meie saatkonna ja konsulaadi isiklik koosseis Türgi pealinnast välja. Peale selle, järgmisel päeval (12 aprillil) Türgi asjurile Sankt Peterburis, Tevfik-beile saadeti sõnum, et algas sõda ja ta võib saada kätte oma passid.

Vaevu on praegu tarvis kaitsta sõja ametliku väljakuulutamise vajadust. Kaasaegsel telegraafi side arengul on alati võimalik teada saada seda, millises suhtes asuvad riigid ja näha ette suhete lõpplikku katkemist.

Siiski, on iseenesest mõistetav, et väljakuulutamata sõda võiks mingilgi juhul olla vastase suhtes ta reeturlikku kallaletungimise puhul, metsikuste seaduslikkuse ettekäändeks. On tingimusetult hädavajalik, et mõlemad vastased, positiivsete faktide alusel, olid veendunud, et nad asuvad omavahel sõjaseisukorras ja et vaenulikud tegevused võivad alata iga hetk.

Siit tuleneb, et Jaapani käitumine 1904. a. jaanuaris Venemaa suhtes oli salakaval, valelik ja erakordselt ebaaus. On teada, et Jaapani valitsus püüdis kinni kõik Vene valitsuse depešid Tokios asuvale Venemaa saadikule ja tema poolt valitsusele saadetavaid, seejärel kuulutas Peterburis diplomaatiliste suhete katkestamisest ja mõne tunni pärast, peale suhete katkestamist, ründas Jaapani eskaader Vene eskaadrit Port-Arturis ja Tsemultsos asuvaid vene laevu. Isegi Türgi käitus hulga viisakamalt. Ta kuulutas 1853. a. oktoobri alguses Venemaale sõja ja alles 23 oktoobril alustas sõjategevust.

Jaapani teguviis tõestab, kuivõrd ettevaatlikud peavad olema Euroopa tsiviliseeritud riigid juhtudel kui Aasia rahvastega tekivad vaenulikud suhted.

Lõpetuseks jääb veel märkida, et mõnikord määratletakse riigi poolt sõja alguse hetk kindlaks varem, siis sel juhtumil, kui ta saadab oma vastasele ultimaatumi, siis selles sätestatud tingimuste vastuvõtmata jätmist loetakse sõja kuulutuseks*).

*)Phillimore. Commentaires, t. III, p. 83 etc.

Abdyš Kent. Commentary, p. 188.

Creasy. First platform, p. 405.

Halleck. Laws of war, chap. XV.

Bynkershoek. Quaestiones juris publici, lib.I, cap. II.

V.Sõja vahendid.

Artikkel 110. Milliste vahenditega sõda peetakse, sõltub ühest küljest tehnilistest avastustest ja relvade täiustamisest, mis suunatud sellele, et muuta sõjategevus sihipäraseks võimalikult lühikese aja jooksul, teisest küljest, võitlevate rahvaste kultuurilise ja moraalse eneseteadvuse arengutasemest. Sõjaõiguse ajalugu näitab, et paljud neist sõjapidamise vahenditest ja viisidest, milliseid peeti varem normaalseks ja seaduslikuks, milliseid praegu tunnistatakse lubamatuteks ning

millistest on tsiviliseeritud rahvaste poolt loobutud.

Kehtivad sõjaseadused ja -tavad keelavad ära alljärgnevalt loetletud sõjapidamise vahendid:

1. Mürgitatud relva või mürgi kasutamine.
2. Vastase sõjaväkke kuuluvate isikute salakaval tapmine, näiteks, saadetakse palgamõrvareid ja üldse igasugune reeturlik elude võtmine.
3. Igasuguste relvade, kuulide ja ainete kasutamine, millised tekitavad asjatuid füüsilisi kannatusi, täpsemalt, alla 400 g lõhkekuulide kasutamine*).
4. Tsiviliseeritud rahvaste vahel peetavates sõdades metsikute või poolmetsikute hõimude kasutamine**).
5. Kuulutamine, et kellegile ei halastata. Ei tohi mittehalastamist kuulutada isegi sel juhul, kui seda rääkija ise halastamist ei soovi.
6. Vaenupoole omandi igasugust purustamist või ülevõtmist, mis ei ole tingitud äärmisest hädavajadusest.
7. Vastase parlamentääride-, rahvus- ja Punase Risti -lipu ning vormiriietuse kuritarvitamine. Vastupidiselt on lubatud igasugused „sõjakavalused“ ning vastasest ja selle poolt hõivatud maastikust vajaliku informatsiooni hankimise eriviiside kasutamine.
8. Elanikkonna seadusliku valitsuse vastu mässule kihutamine.
9. Avatud ja sõjalise kaitseta linnade ja asulate piiramine ning pommitamine***).

*)1868.a. Peterburi konverentsi üksikasju vaata: Minu: (F. Martens), Traite de droit international, t. III, p. 209 et ss.

(F. Martens), Traite de droit international, t. III, p. 215 et ss., torpeedodest rahvusvahelise õiguse seisukohast.

**)Mohl. Ueber völkerrechtswidrige Kriegsmittel (Staatsrecht, Völkerrecht und Politik, Bd. I, S. 765 ff.).

Pillet. Droit de la guerre, t. II, p. 137 et ss.

***)Vaata 1899.a. Haagi konverentsi artikleid 22 – 28 ja „Manuel de l’Institut“, §4, 8 ja teised.

Halleck. Laws of war, chap. XVI.

Calvo. Droit international, t. III, p. 121 et ss.

Landa. El derecho de la guerra conforme a la morel. Pampeluna, 3-ed. 1877, p. 152 etc.

Bluntschli. Völkerrecht, § 557.

Lentner. Das Recht im Kriege. Wien 1880, S. 80 ff.

Пиуновский. Законы и правила войны по международному праву. Спб. 1877, глава II.

Bonfilis. Manuel, p. 697 et ss.

VI.Riikide õigused ja kohustused maismaasõja pidamise ajal.

Artikkel 111. Maismaa- ja meresõda, sõdijate tavade ja seaduste suhtes, erinevad oluliselt ja seepärast me käsitleme neid ja teisi eraldi.

Isegi sõjateoreetikute vaatepunktist on riikide sõja aegseid õigusi ja kohustusi ei eitata, kuid vaidlustatakse nende juriidiline iseloom. Ühtede sõjateoreetikute arvates, teatud sõjatavadest kinnipidamine (Kriegsgebrauch) on sõdivate armeede südametunnistuse ja humaansusetunde asi. Need kirjanikud -teoreetikud näevad harituses või tsivilisatsioonis (Gesittung), distlipliinis, lõpuks ka rahvaste õigustundes „neid jõude, millised peavad aitama kaasa kultuurimaailma viimist sõja valdkonda“***).

**)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 52 . и след.

Kuid kui need jõud tõesti eksisteerivad, siis on raske mõista, millisel viisil õigus, nende hädavajalik väljendus, võib olla mittekohustuslik.

Teisest küljest, viidatakse sõjatavade kindlaksmääramatusele ja võimu puudusele, milline sunniks nende täitmisele. Nii see kui teine on täiesti õiglane, kuid see ei tõesta, et eksisteerivad sõjatavad ei ole kohustava jõuga. Hädavajalik on ainult need tavad välja selgitada, määratleda, et tagada nende ühesugune rakendamine.

See eesmärk, vabade rahvusvaheliste suhete valdkonnas, võib olla saavutatav ainult ühtviisi, rahvusvahelise kokkuleppe teel. Teiste sõnadega, asi seisneb kõigi juba eksisteerivate ja kohustuslikku jõudu omavate sõja -eeskirjade ja -tavade kodifitseerimises.

Selle ülesande tungiv hädavajadus ei ole kaugeltki kõigi poolt teadvustatud ja heaks kiidetud. Mitte ainult sõjaväelaste seisuse hulgas, vaid ka kirjanike vahel on veel levinud see veendumus, et sõjareeglite kodifitseerimine ahendab vältimatult võitlevate armeede „tegevusvabadust“ ja see võib seada sõjalised operatsioonid ning kogu võitluse enda ohtu. Kuid sellised kartused on täiesti alusetud. Kas siis saab rääkida „vabaduse kitsendamisest“ seadusega, kui selles väljenduv reegel on juba ise-enesest kohustuslik ja selletagi kinni peetav? Kas siis need sõjatavad, milliseid praegu tunnistatakse ja mis peavad saama määratluse seaduses, ei ole siis sõja praktika poolt välja töötatud? Üks, kahest: kas sõdijad kavatsevad sõjaõigusele kohusetundlikult alluda, siis sõjaseaduste kodifitseerimine ainult kergendab nende ülesannet, või ei kavatse; kuid siis ei saa sõjaõigusest enesest juttugi olla.

Kuid kas üldsegi on praktilist vajadust sõjakommete määratlemiseks, kui nad on juba juurdunud ja igasuguse tsiviliseeritud riigi sõjavägede poolt kinni peetud? Me eeldame, et jah. Saab tõestada faktidega, kuivõrd sõdivate armeede huvides on neile eksisteerivate kohustuslike eeskirjade väljaselgitamine ning nende väljaspoole igasugust kahtlust seadmine.

Ajaloolised faktid ja viimaste sõdade kogemus tõestab, et sõdijad astusid tulistesse vaidlustesse ühe või teise sõjatava kohustuslikkuse suhtes.

Isamaasõja ajal ((1812)), peale Prantsusmaa vägede Moskvast lähtumist, saadeti Venemaa ülemjuhataja poolt kindral-adjutant parun Wintzingerode läbirääkimistele maršal Mortieriga ((1768 - 1835)). Vaatamata oma parlamentääri staatusele, võeti parun vangi, kuna Mortieri arvates ta ei pidanud kinni kõigist parlamentäärilede kohustuslikest eeskirjadest, aga nimelt: kuigi ta lähenes Kremlile kasaka saatel, kes kandis täägi otsa seotut valget rätikut, kuid tal ei olnud kaasas pasunapuhajat ((trompetipuhajat)) ning ta ei olnud eelnevalt palunud nõusolekut, et teda võetakse maršalina vastu.

Seejuures, Keiser Aleksander I, saades teada Wintzingerode ((1770-1818)) vangistamisest, kirjutas vürst Kutuzovile, et „iseegi Türklased ja Aasia rahvad oskavad austada läbirääkimistele väljasõitnud isikuid“, ja käskis Prantsusmaa maršalile saata kiirkäskjalast parlamentääri, et selgitada, et Wintzingerode „on võetud kinni kõiki sõjaeeskirju rikkudes“. Kutuzov pidi hakkama Wintzingerode vangis oleva Prantsuse kindrali Ferrieregaga ((1771-1813)) välja-vahetamise läbirääkimisi pidama. Läbirääkimiste nurjumisel tuli, ettekirjutuse järgi, öelda, et selle kindrali eluga tagatakse paruni elu ja Ferriere pidi asuma eelpostil, et ta viivitamatult ja kindlasti maha lasta, kui vaid vürst Kutuzov saab teada Wintzingerodi surmast*).

Antud juhul mõlemad pooled tunnistasid parlamentäärilede puutumatust, kuid arvamused lahkesid tingimustest arusaamises, milliseid nad pidid austama.

*) Михайловский-Десятовский. Описание отечественной войны 1812 г. Спб. т. I стр. 212.

Prantsuse-Preisi sõja ajal kerkis üles küsimus partisanisõja seaduslikkusest. Vabad laskurid, kes tegutsesid preislaste vastu, olid sakslaste väeülemate poolt käsitletud, kui mässajad ja maradörid ning nad lasti kinnivõtmisel maha. Prantslaste vaatepunktist olid nad aga ennastohverdavad isamaa

kaitsjad, kellel oli täielik õigus olla tunnistatud seaduslikuks võitlevaks pooleks.

Palju räägiti süüdistustest, et Saksamaa väged ei pea kinni kindlustamata kohtade mittepommitamise ja sissepiiratud kindlustest naiste ja laste jne, lahkuda mittelubamisest, mis „pühaks peetud“ sõjaõiguses**).

***)Rolin-Jaeguemyns, Revue de droit int., 1870, t. II, p. 682 et ss.; t. III, p. 296 et ss. Sutherland Edwards. The Germans in France. London 1872, p. 151 etc.

Morin. Les lois relatives a la guerre, selon le droit des gens moderne, le droit public et le criminel des peuples civilises, Paris 1872, t. I, p. 550 et ss.

Vaevalt peab tõestama, kuivõrd kahjulikud ja ohtlikud on sõdijatele need lõppematud vastastikused süüdistused ja vaidlused. Need peegelduvad just nende isikute saatusele hukutavalt, millised on kaitsetud või väärivad oma püüdluste poolest täielikku austust. Sellest või teisest sõjaseaduse mõistmisest sõltub tihti mitte ainult üksikute isikute, vaid ka terve elanikkonna elu. Vaidlused muudavad sõja julmemaks, sünnitavad vastastikust mitteaustust, kellest igauks usub kohusetruult oma õigust ja mis veelgi olulisem, ärritab ühiskondlikku arvamust neutraalsetes riikides, mõjutades tugevalt sõjategevuse käiku ning eriti rahvusvahelist poliitikat.

Kõiki neid kaalutlustele ei saa kindlalt toetuda, mistõttu on hädavajalik välja selgitada, lõpuks, millised on tegelikud sõdijate õigused ja kohustused vastastikustes suhetes; millised piirid peavad olema seatud vägede tegevusele sõja ajal nii relvastatud vastase, kui rahuliku elanikkonna suhtes; millised sõjatavad on kohustuslikud? 1874.a. ja 1899.a. Brüsseli ja Haagi konverentsid soovisid täita selles suhtes sõjaõiguses eksisteerivaid tühikuid, millised haigete ja haavatud sõjaväelaste suhtes on kaetud Genfi konventsiooniga. 1899.a. allkirjastati Haagis konventsioon Maismaasõja pidamise seadustest ja tavadest. Selle akti alusel kõik seda allkirjastatud riigid kohustusid pidulikult andma oma vägedele välja ühesugused juhendid, millistesse läheks kõik sõjaseadused ja -tavad, millised on nende poolt kiidetud heaks Haagi rahukonverentsil. Õnnetuseks, Haagi konventsioonis ei olnud ära näidatud tähtaega, millise kestel sellised juhendid peavad olema välja antud. Sellist asjaolu kasutasid ära valitsused ja neist üpris vähesed täitsid nende poolt 1899.a. võetud kohustuse.

Üpris ilmekas on järgmine fakt. 1874.a. Venemaa valitsus, käesoleva loengute kursuse autori mõtte järgi, algatas sõjaseaduste ja -tavade kodifitseerimise küsimuse ning kutsus sel eesmärgil Brüsselis kokku rahvusvahelise konverentsi. See konverents ei õnnestunud, tänu, eriti, Inglismaa opositsioonile. 1899.a., Haagi rahukonverentsil, Venemaa algatas uuesti selle küsimuse ja spetsiaalses konverentsi liikmetest koostatud komisjonis, autori juhatamise all, õnnestus saavutada üldine kokkulepe, vaatamata Inglismaa esindajate vastuseisule. Kuid käesoleval ajal on Inglismaal sõjaväele välja antud Haagi konverentsi lausetega kooskõlas olev juhend *). Kuid Venemaal sellist juhendit veel ei ole ja meie väed ei oma mingit arusaamist Haagi konventsiooni lausetes sätestatud sõjaõigustest ja -tavadest. *Habeant sua fata – conventiones!* (**).***)).

Me peatume sõjareeglitel, mis on tunnistatud tsiviliseeritud rahvaste sõjavägedele kohustuslikuks ja need puutuvad:

- 1) vastastesse,
- 2) okupatsioonivägede õigusi ja kohustusi hõivatud maadel selle korra, elanike ja vara suhtes.

*)Holland. The Laws and customs of war on land. London 1904.

***)Vaata eessõna minu töös.: „La Paix et la Guerre“. Paris 1901.

***))Tähendab: igal konventsioonil on oma saatus!? Siin saatuse iroonia mõttes. K.L.

Artikkel 112. A. Sõdijate õigused ja kohustused vastastest isikute suhtes.

1. Keda pidada seaduslikuks vaenlaseks? Kaasaegse sõjaõiguse alusel peab sõjategevuse vahetuks eesmärgiks olema vastase armee, s.t. sõdivate riikide organiseeritud ja relvastatud jõud. Rahulik elanikkond ei pea ega oma õigust võidelda. Kuid teatud tingimustel ka tsiviilisikud võivad aktiivselt osaleda sõjas, moodustades endist maakaitsevägeid, vabu laskureid, vabatahtlikke jne. Lõpuks, kogu teatud piirkonna elanikkond, pidades silmas lähenevat vaenlast, võib asuda relvile, et rünnakut tõrjuda. Kas kõik need isikud, partisanide rühmad ja igasugused ülestõusnud peaksid olema sõdijateks peetud ning olema sõjaõiguse kaitse all? See või teine küsimuse lahendus määratleb mitte ainult vahetult asjast huvitatud isikute saatuse, vaid ka teatud määral riigi kaitse tugevuse ning isegi sõja iseloomu.

Kuid eranditult mitte kõik sõdivate riikide alamad ei ole sisuliselt vastastikuselt vaenlased. Mitte ükski kaasaegne sõda ei saa olla üldine verevalamine ja enesehävitamine. Nagu organiseeritud võitlus, sõda, kaasaegse õiguse vaatepunktist, peab olema peetud organiseeritud jõududega, väeüksustega, millised on spetsiaalselt ettevalmistatud sõjalisteks operatsioonideks. Kõik isikud, kes astuvad nende jõudude koosseisu, on kombatandid ((pr. combattant, võitleja, sõdija, võitlev pool)). Kes on seaduslik kombatant ja vaenlane, lahendab küsimus: kes saab olla sõjaseaduste ja -tavade kaitse all. Elule kallalekippumatus õigus on sõja ajal vaid mittekombatantidel. Kuid teisest küljest lasub neil ka kombatantide mitteründamise kohustus. Nii, nagu sõdurite poolt rahulike elanikkonna suhtes, nii ka elanike suhtumisel sõjavägedesse on vastastikuse puutumatus rikkumine kuritegu, millise eest karistatakse sõja-kriminaalseaduste alusel.

Sellest vaatepunktist lähtudes peab olema käsitletud igasuguse partisanide rühma, vabatahtliku ja lõpuks ka üldrahvalikust ülestõusust osavõtja juriidiline asend. Vaid kombatantidena võivad nad osaleda lahingutegevuses võitleva poole õigustes.

Sõdijate õigusi ja kohustusi ei tunnistanud 1870.a. Saksamaa kõrgema juhtkonna poolt Prantsuse vabade laskurite (franc tireurs) suhtes. Augustis 1870.a. Preisimaa ametlikus väljaandes „Staatsanzeiger“ oli avaldatud proklamatsioon, milline määratles need tingimused, millistel Saksamaa sõjaväe juhtkond nõustus neid isikuid lugema „seaduslikeks vaenlasteks“. Vabadelt laskuritelt nõuti, et neil oleks sõjapidamiseks oma valitsuse kirjalik luba, asuksid Prantsusmaa ohvitseride juhtimise all, kannaksid sõjaväevormi ja moodustaks Prantsusmaa sõjaväe organiseeritud üksuse. Vastasel juhul nad neid käsitletakse kui röövleid ja saades kinni püütud, kuulusid mahalaskmisele. Neid tingimusi oli raske rahuldada ja nende seaduslikkus oli Prantsusmaa valitsuse poolt energiliselt vaidlustatud.*).

*)Rolin-Jaequemyns, Revue de droit int., t. II, p. 600 et ss.; t. III, p. 308 et ss.

Busch. Graf Bismarck und seine Leute. Bd. II, S. 242.

Pillet. Droit de la guerre, t. I, p. 106 et ss.

Догель. Юридическое положение личности во время сухопутной войны. Комбатанты. Казань. 1894.

Kuid Napoleon I aegadel prantslased ise ei tunnistanud partisanide salku seadusliku vaenlasena. Kui 1813.a. Saksa partisan Ljudsov oli kogu oma rühmaga kinni võetud, siis kindral Berthier ((1753 -1815)) andis korralduse tema ja ta kaaslased raudu panna ja saata nad kõik konvoi all Savoiasse, kus nad pidid olema kasemattidesse heidetud, kui kriminaalkurjategijad*). See korraldus jäi täitmata.

*)Богдановичъ. История войны 1813 г., т.I, стр. 356.

Мое ((Ф. Мартенс)) «Собрание трактатовъ», т. III, № 77.

Veelgi vähem nõustusid sõdivad riigid elanike, kes hakkasid mässama vaelase vastu,

mingeid õigusi tunnistama. Iga insurgent ((ülestõusnu)), kes oli tabatud relv käes, anti sõjavälikohtu alla, kui kurjategija. Saksamaal ja Pürenee poolsaarel Napoleon I kuulutas mitmeid kordi, et elanikud, kes on tabatud relv käes, mõistetakse surma**).

**Napier. Histoire de la guerre dans la Peninsule, traduit par Dumas. Paris 1828 – 1838, t. I, p. 59, 208, 210, 217,; IV, p. 53, 81; V, p. 13, 16, 286, 295; t. VII, p. 371; t.IX, p. 393; t. X, p. 116.

Lord Wellington ((1769-1852)) avaldas 1814.a. Lõuna-Prantsusmaal, proklamatsiooni, millises hoiatas, et ülestõusnud elanikele ei anta halastust, et relvastatud prantsuse talupojad, kinnivõtmisel, ei loeta sõjavangideks, vaid kurjategijateks, kes tuleb üles puua. Sarnaseid proklamatsioone andsid välja liitlaste vägede ülemjuhataja vürst Schwarzenberg ((1771-1820)), Blücher ((1742 -1819)), Vorontsov ((1782 – 1856)), Bubna ((1768 -1825)).***).

***Schoell et Koch. Histoire abregee des traites de paix, t. X, p. 403.

Droop. On the relations between an invading army ant the inhabitants, and the conditions under which irregular troops are entitled to the same treatment as regular solidiers. London 1871, p. 712.

Selline oli valitsev sõjaväe praktika isikute suhtes, kes soovisid vabatahtlikena, kaitsta oma kodumaad, kuni Brüsseli konverents ei selgitanud täpsel viisil välja seda äärmiselt vaieldavat küsimust.

1899.a. Haagi konventsioonis (artikkel 1) on see küsimus lahendatud järgmisel viisil.

Seaduslikuks vaenlaseks tunnistatakse:

Sõjavägi, rahvavägi ja vabatahtlike rühmad, kui nad rahuldavad alljärgnevaid tingimusi:

- a)neid juhib vastutav isik;
- b)neil on kindlaksmääratud ja eemalt selgelt nähtav eraldusmärk;
- c)kannavad avalikult relva, ja
- d)täidavad sõjaseadusi ja -tavasid.

Mis aga puudutab üldiseid rahvaülestõuse, siis Haagi konventsiooni Artikkel 2 määratles vaid elanike seisundi, kes tõusid üles relv käes vaenlase poolt mittehõivatud territooriumil. Kui see elanikkond, pidades silmas lähenevat vaenlast, haarab vabatahtlikult relvad, et tõrjuda pealetungijaid, siis peab neid lugema õieti sõdivaks pooleks, kuigi neil ei olnud aega rühmadesse organiseeruda, kuid seda sõjaseaduste ja -tavade järgimise tingimustes*).

*)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 420 . и след.

Nende lausete praktikaga võrdlemine veenab meid täielikult, kuivõrd Haagi konverents oli hingestatud relvastatud rahvakaitse seaduslikust soovist mitte milleski kitsendada vabatahtlike kodumaakaitsjate õigust. Enam humaanseid ja mugavalt täidetavaid tingimusi iga vabatahtliku või insurgendi õigust kasutada regulaarvägede sõdurite privileege, varem kunagi ei esitatud ja raske on arvestada selles suhtes midagi enamat**).

Kuivõrd Haagi konverentsil viidatud nõudmised vabatahtlike suhtes ei piira rahvakaitse õigust, selles võib veenduda, muide, sellest, et ligilähedaselt samasugused tingimused olid üles seatud maakaitseväele, kes organiseerusid Venemaal Isamaasõjajal. Nende maakaitsevägede manifestis 6 juulist 1812.a. Nõuti, et elanikud, nende moodustamine, asus aadlike, maavanemate ja linnapeade juhtimise all; maakaitseväelastele oli sisse seatud kohustuslik vorm; neile õpetati

sõjandust ja muidugi nad olid kohustatud täitma sõjaseadusi ja -tavasid***).

**)Bluntschli.- Völkerrecht..., § 570 a.

Manuel de l'Institut, § 2.

***)Михайловский-Десятковский. Описание отечественной войны, т.I стр. 151 и след.

Ф. Мартенс, статья, «Брюссельская декларация о законах и обычаях войны» в Военномъ Сборнике, июнь 1875 года, стр. 269 и след.

Teisest küljest, rahvasõdade ajalugu näitab, et täiesti mitteorganiseeritud masside võitlus ei saavutanud kunagi häid tulemusi ja tihti tekitas isegi rohkem kahju, kui kasu. Rahvast vaenlase vastu astuma kutsuda ei ole raske, kuid ei ole kerge juhtida tema erutatud jõude ning sundida alluma valitsuse korraldustele. Enamik juhtudel, viivad rahvasõjad täieliku anarhiani, mis on ühtmoodi ebasoovitav nii peale tungivale, kui ka kaitsvale riigile. Igal juhtumil, pidades silmas sõjaasjanduse kaasaegset seisundit, mis rajatud tervikuna tehnikale ja süsteemile, arvestada üldrahvalikule ülestõusule, kui kaitse vahendile, on positiivselt võimatu; neid esile kutsuda tähendaks kompromiteerida relvitut ja rahumeelset elanikonda*).

*)Napier. Histoire de la guerre dans la Peninsule, t. V, p. 18 ja ülalpool esitatud teised lõigud sellest klassikalisest teosest.

Motley. Histoire de la revolution des Pays-Bas, t. II, p. 385.

General T. (Brialmont). L'Angleterre et les petits Etats. Bruxelles 1875, p. 27.

Razenhofer. Die Staatswehr, S. 263 ff.

Riigi relvastatud jõudude koosseisu arvatakse mitte ainult võitlevad sõjaväe järgud, vaid ka mittevõitlevad, nagu: intertandivalitsuse töötajad, erisugused sõjaväe-väliametnikud, meedikud jne. Nende hulka, kes kuuluvad sõjaväe juurde, kuigi nad ei kuulu lahingurivvi, on vaja arvata kõikvõimalike asjade tarnijad, markitandid ((kaubitseja, varemajal sõjaväega kaasa liikuv toidu- ja tarbeainete müüja)), samuti ajalehtede korrespondendid, kes järgnevad sõjaväele ülemjuhataja loal. Kõiki neid isikuid nimetatakse mittekombatantideks selle sõna spetsiaalses mõttes, kuid väljakujunenud tava järgi nad peavad taluma kõiki sõja ohte ja võivad olla vangi võetud, kui sõja eesmärke teenivad isikud**). Eriline asend on vaid meditsiinipersonalil, mida kaitses Genfi konventsioon.

**)Haagi konventsioon, artikkel 3.

Wilhelm. De la situation juridique des aeronantes en droit international. (Journal Clunet, 1891, p. 440 et ss.).

Artikkel 113. 2.Sõjavangid.

Nagu teoorias, nii ka praktikas on märgatav märkimisväärne üksmeel isikute suhtes, kes sattusid sõjavangi. Peamine kõigi poolt tunnustatav siia puutuv põhimõtleid on oma väljenduse samuti 1899.a. Haagi konventsioonis (artiklid 4 – 20).

Sõjavangi võtmisele kuuluvad kõik isikud, kes kuuluvad vastase sõjaväe koosseisu, nagu sõdurid, aga ka maakaitseväelased; samuti ka sõjaväe juures askeldavad isikud: korrespondendid, alltöövõtjad, tsiviilametnikud jne. Sõjavangid on seaduslikud lahtirelvastatud vaenlased, kuid mitte „kriminaalkurjategijad“. Neid peetakse riigi, mitte neid kinni võtnud isikute, võimu all olevaiks, nagu see oli vanasti*). Sellel alusel nad alluvad sõjaseadustele ja neid vangi võtnud riigi ülemustele.

*)Полн. Собр. Зак. № 6737: указъ отъ 22 мая 1735 г. «объ оставлении пленныхъ, выезженныхъ въ Россию, за теми людьми, за кемъ они въ подушный окладъ написаны». Сравн. Тамъ же, №№ 7227, 7956, 25317а, 25387а, 29921.

Eichelmann ((1854-1843)) . Ueber die Kriegsgefangenschaft. Dorpat 1878.
2-е Полн. С. З. №28038. Положение 1854 г. о пленныхъ, взятыхъ въ войну съ
Оттоманскую Портою.

Kooskõlas „Ajutisele sõjavangide määrusele“ ((Временному положению о военнопленныхъ»)), mis antud välja Venemaal 2 juulil 1877.a., mis juhatas vangi võetud türklaste üle teostatud järelevalvet Keisririigi piires, oli seatud sõltuvusse sõjaministeeriumist. Türgi sõjavangid asusid vene ohvitseride, allohvitseride ja isegi reameeste juhtimise all olevate üksustena kohalike väeüksuste juures. Üksused on jaotatud kompaniideks ja rühmadeks jne. Vangid allusid vene sõjaväe seadustele ja korraldustele ning nende üle mõisteti kohut sõhjakohustus**).

**)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 544 . и след.

1904.a. Vene-Jaapani sõja puhul anti Venemaal välja selle aasta mais välja : „ Временному положению о военнопленныхъ», millisesse võeti Haagi konverentsi artiklid, mis puudutasid sõjavange, nagu ka 1877.a. Konventsiooni peamised, vajalike muudatustega, artiklid. Selle määruse alusel asutati esmakordselt Sankt-Peterburis „Центральное Справочное Бюро о военнопленныхъ» ((Sõjavangide Kesk-infobüroo)), et koguda vene sõjavangide kohta teateid ja kaitsta nende huve Jaapanis ning ka Jaapani sõjavangide kohta Venemaal.

On üpris tähelepanuväärne, Prantsuse valitsuse poolt 1893.a. Välja antud „Reglement du 21 mars 1893 sur les prisonniers de guerre“****).

***)Vt. Archives dipl., 1893, p. 163 et ss.

Romberg. Des belligerants et des prisonniers de guerre. Bruxelles 1894.

Riigi õigused ja kohustused sõjavangise suhtes ja viimaste õigusedriigi suhtes seisnevad alljärgnevas:

1.Sõdiv riik võib sõjavangi vabastada „ausõna peale“, st. võtta temalt lubaduse, et ta edaspidi sõjas ei osale. Sellisel tingimusel vabastatu on kohustatud oma lubadust kohusetundlikult täitma ja ta isamaa valitsus ei oma õigust kasutada ta teeneid ega nõuda tema teeneid, mis on vastuolus antud sõnaga. Sõjaväelane, kes rikkus antud lubadust, olles teistkordselt vangi sattunud, saab range karistuse*).

*)Ajaloolisest vaatepunktist vaadates on huvitav järgmine asi. Oktoobris 1711.a., kohe peale Aleksei Peetripoja abiellumist Braunsveigi printsessiga, esitas ta isa Peeter I -le erinevaid nõudmisi, milliste hulgas oli, muuseas, järgmine: „Vangistatud rootslasest polkovnik Alfendel ja kindral Levenhaupt, kuigi ajutiselt, lubada koju käima“. Peeter I vastas: „Levenhaupti ei saa sellepärast vabaks lasta, kuna Rootslased ei pea oma sõna; neist kaks: polkovnikud Taube ja Diker, andsid tagasilöögi, jäid tagasi tulemata ja teenivad praegu mõlemad Venema vastu kindral-majoritena. Mis aga puudutab Alfendelit, siis pean temalt, nagu oma alamalt, võtma töötuse“. (Изъ дель Москвск. Арх. М.И.Д.).

2.Riigil on õigus saata sõjavangid oma territooriumi sellistesse paikadesse, milliseid ta leiab sel eesmärgil olevat sobiv. Neid võib hoida linnades, kindlustes või sõjaväe laagrites, olles näidanud ära need piirid, millistest nad ei tohi väljuda, et mitte olla karistatud põgenemise eest. Kuid neid ei või pidada kohtades, mis on mõeldud kriminaalkurjategijatele.

Sõjavangidesse peab suhtuma inimlikult. Neid ei tohi panna vangi, ega kasemattidesse, kui siis, vaid peale kuritegude sooritamist. Neid ei tohi kasutada kurnavatel ja alandavatel töödel. Kõik

temale kuuluvad isiklikud asjad, erandiks relvad, jäävad temale alles.

Näide sellest, kuidas käitus Napoleon I sõjavangidega: peale Jaffa vallutamist 1799.a. Sattus vangi 6000 meest. Soovides neist lahti saada, ta käskis nad kõik tääkidega surnuks torgata, mitte maha lasta „et säästa padruneid“ (il fallait menager les cartouches“*).

*)L'expedition d'Egypte. „Fragmens des Memoires militaires du colonel Vigo Roussillon 1793 – 1837“. (Revue des D. Mondes, 1890, p. 604 et ss.).

3.Sõjavange lubatakse kasutada ühiskondlikel töödel, mitte kurnavatel ja mitte alandavatel ja millistel ei ole otsesest seost kestva sõjaga. Neid ei ole keelatud palgata eratöödele. Teenitud raha laekub tavaliselt sõjavangide elemstingimuste ja ülalpidamise parandamise kassasse, tihti aga nad saavad vangist vabanedes raha kätte.

4.Valitsus võtab endapeale vangilangenute ülalpidamise ja üldise reegli järgi rakendatakse sel puhul oma sõjaväe suhtes rahu ajal kasutatavaid norme.

5.Igasugune sõjavangide allumatus karistatakse hädavajalike ranguse meetmetega, millised on sätestatud sõjaseadustes.

6.Sõjavangi põgenemiskatsel on lubatud kasutada relva. Kui ta kätte saadakse, siis karistatakse teda ettenähtud viisil; kuid kui tal õnnestub põgeneda ja satub uuesti vangi, siis teda eelmise teo eest ei karistata.

Sõjavangis oleks lõppeb iseenesest rahu sõlmimisega. Sõja ajal võib, poolte kokkuleppel, toimuda sõjavangide vahetusi. Sõjavangide väljaostmist, millist praktiseeriti endistel aegadel, praegu ei kasutata**).

***)Phillimore. Commentaires, t. III, p. 163 etc.

Halleck. Laws of war, p. 430 etc.

Hall. Int. Law, p. 341 etc.

Bluntschli. Völkerrecht, § 585 ff.

Heffter. Völkerrecht, S. 269 ff.

Calvo. Droit international, t. III, p. 158 et ss.

1899.a. Haagi konventsiooni lausete alusel, sõdivates riikides, alates sõja algusest, peab olema asutatud spetsiaalsed sõjavangidele mõeldud teadetebürood; samuti ka neutraalsetes riikides, millised on sunnitud nende territooriumile sattunud sõdijaid lahtirelvastama. Need bürood peavad andma kõigile asjast huvitatud isikutele andma sõjavangidest nõutud teateid.

Artikkel 114. 3. Haavatud ja haiged.

Vaenlastest sõjavangide ja haavatute ning haigete olukorras on palju ühist. Nii ühed, kui teised, olles seaduslikud isamaa kaitsjad, on jäänud ilma võimalusest võidelda. Seepärast ei loeta neid enam vaenlasteks ja nad peavad asuma vastase kaitse all. Peamine erinevus seisnes vaid sellise kaitse sanktsioonis. Seejuures nagu õigused ja soodustused, milliseid võimaldatakse sõjavangidele, olid enne 1899.a. tagatud vaid tavadege, haavatute erandlik seisund on kaitstud alates 1864.a. spetsiaalse rahvusvahelise lepinguga, Genfi konventsiooniga.

Haigete ja haavatute sõjaväelaste saatuse kaitsmine lepingulises korras ei ole mingi uus asi, milline erineks meie ajal vanast. Juba ammusel ajal sõlmiti sõdijate vahel spetsiaalseid kokkuleppeid haavatute puutumatus kohta sõjas, aga ka nende eest, hoolimata rahvusest, ühesuguse hoolitsuse tagamine. Alates XVI sajandi lõpust, kuni XIX sajandi alguseni on teada umbes 300 sarnast lepingut, mis sõlmitud erinevate Euroopa riikide vahel. Kuid Genfi konventsiooni teeneks on see, et see kehtestas esmakordselt üldise haavatud ja haigete vaenlaste kaitse, milline on kõikidele, seda allkirjastanud riikidele kohustuslik*).

*) Millises õudses olukorras asus veel XVIII sajandil Euroopa sõjavägede meditsiiniteenistus, on käesoleval ajal uskumatu. Terve Caesari armee kohta oli Madalmaades vaid üks arst.

Ueber die französische Armee in XVIII. Jahrh. (Allg. Zeitung, 29 januar 1888.a.)

Bogalewsky. Les secours aux militaires malades et blessés avant le XIX siècle. (Revue generale de droit int. public, 1903, p. 202 et suiv.)

Genfi konventsiooni ilmumine on tihedalt seotud genflase Dunandi raamatuga: „Souvenir de Solferino“ 1862.a. ilmumisega. Selle autor oli 1859.a. Solferino lahingu pealtnägija ja ta kirjeldas värvikalt, eriti, haavatute õnnetut olukorda, kes surid tuhandete kaupa hoolduse ja arstiabi puuduse tõttu. Selleks, et leevendada tulevasel ajal haavatute kurba saatust, kutsus Dunandi üles era headegevuslikke asutusi ja väljendas mõtet, et igas riigis peaks olema organiseeritud ühingud, milliste eesmärgiks oleks sõja ajal haigetele ja haavatutele abi osutamine. See mõte leidis toetust Genfi hetategevusühingu poolt, mis oli organiseeritud oma juhataja Gustav Moynieri poolt, 1863.a. Genfi rahvusvahelisel kongressil, millisel võeti vastu igas riigis haavatute abistamiseks erakomiteede loomise kava, ning oli väljendatud soovi, et välilaatsaretid ja meditsiinipersonal, milline osutab lahinguväljal haavatutele abi, oleks kuulutatud neutraliteedi kaitse alla. See soov võis olla teostatud vaid üldise rahvusvahelise lepingu alusel, milline sõlmitigi 1864.a. Genfi diplomaatilisel kongressil ja mis oli kokku kutsutud Šveitsi Liidunõukogu poolt ja toetatud Napoleon III poolt. Käesoleval ajal on Genfi, „Sõja ajal haavatute olukorra kergendamise konventsioon“, allkirjastatud 35 Euroopa, Ameerika ja Aasia riigi poolt*).

*) Müller. Die Entstehungsgeschichte des Rothen Kreuzes und der Genfer Convention von 1864. Stuttgart 1897.

Moynier. La croix-rouge, son passé et son avenir. Paris 1882.

Lueder. Die Genfer Convention. Erlangen 1876.

Schmidt-Ernsthausen. Das Princip der Genfer Convention. Berlin 1874.

Ивановский. Женевская конвенция 1864 г. Киевъ 1884.

Konventsioonis sätestatakse, et rändlaatsaretid ja alalised välihospitaalid, mis on asutatud valitsuse, seltside või eraisikute poolt, loetakse puutumatuks ja neil on sõdivate poolte vaheline austus ning kaitse, seni kuni neis asuvad haavatud ja haiged. Puutumatus laieneb samuti kogu selle asutuse meditsiinilisele personalile, kaasa arvatud halastusõed, vaimulikud ja teenijad, kogu oma kohustuste täitmise ajaks ja isegi siis, kui nende asukoht satub vastase kätte. Viimasel juhul sõltub ülemjuhatajast meditsiinasutuse, selle üksuse juurde, millise juurde ta kuulub, tagasi saamise aja ning viisi kokkuleppimine. Vaenlane peab tagastama ka välilaatsarettide vara; kuid tema poolt hõivatud alaliste sõjaväehospitalide vara jääb tema kasutusse.

Peale selle, kaitstud on ka kõik vastase riigi elanikud, kes osutavad haavatutele abi. Kodu, millisesse on võetud haavatu, või haige, on vabastatud teiste sõdurite elama paigutamise kohustusest ja selle peremees sõjaväe kontributsioonist.

Meditsiinilist abi ja haavatute ning haigete hooldust osutatakse nii omadele kui võõrastele ühtmoodi. Vastaste haaavatud ja haiged, mõlemate poolte nõusolekul, võivad olla viivitamatult üle antud vastaste eelpostidele.

Terveks ravitud vastase haavatud või haiged, kes ei saa sõjaväeteenistust jätkata, tuleb saata tagasi kodumaale; teenistuskõlblikud aga jäävad sõjavangi või saavad „ausõna peale“ vabaks lastud.

Haavatute ja haigete kasutuses olevate hoonete ning veovahendite eraldusmärgiks on punase ristiga valge lipp, milline asetatakse rahvuslipu kõrvale; arstlikule- ja sanitaarpersonalile on ette nähtud sarnane käeside.

Enne Genfi konventsiooni allkirjutamist olid sutatud erinevates Euroopa riikides „Punase Risti seltsid“, milliste ülesandeks oli rahu ajal haavatute aitamiseks materiaalseid ning isiklike

vahendite ettevalmistamine. Selle seltsi keskasutuseks on Rahvusvaheline Genfi Komitee, mis ühendab nende tegevust. Kõik need asutused on eraviisilised, ega kuulu valitsusele.

Genfi konventsiooni määrused tekitasid varsti erinevaid arusaamatusi, milliseid selgitati selle sõnastuse puudujääkidega. Vastavalt konventsioonile, need laatsaretid ja hospitalid, milliseid kaitstakse sõjalise jõuga, ei ole puutumatud (Artikkel 1). Kuid on ilmselge, et ükski laatsaret ei saa sõja ajal olla valveta. See lause, et kõrvaldada arusamatused, peab olema sõnastatud täpsemalt, nii nagu ka teine – vaenlase haavatute ja haigete omadega ühesugune kohtlemine (Artikkel 6), määrus, mis meditsiinipersonali ja vahendite defitsiidi ning suure hulga omade haavatute juures on raskesti täidetav. Seejärel, konventsioonis nõutakse, et tervenenuid haavatud, kes ei ole sõjaväeteenistuseks enam sobivad, saadetakse kodumaale (Artikkel 6). Mida aga selle „sobimatus“ all mõeldakse? Kas saab vastase riigis lugeda paranenuna teenistuses kõlbmatuks lugeda kedagi geniaalset strateegi, kes jäi ilma käest või jalast? Lõpuks, Genfi konventsioonis ei ole üldsegi määrusi meresõjas haavatada saanute kohta*).

Selleks, et parandada Genfi konventsiooni sõnastust, tuli 1868.a. Genfis kokku uus konverents, milline töötas välja 15 lisamäärust, millistest 10 puudutasid meresõjas haavata saanute eest hoolitsust.**).

*)Kompetentsel viisil sõnastati Genfi konventsiooni tekst ümber 11 augusti 1874.a Brüsseli konverentsi istungil.

***)Moynier. La croix-rouge, p. 270.

Neis artiklites tunnistatakse nende väikelaevade puutumatust, millised lahingu ajal ja peale seda päästavad haavatuid ja hukkuvaid inimesi; sama moodi meditsiinipersonali puutumatust vallutatud vastaste sõjalaevadel ja ka haavatuid evakueerivatel kaubalaevadel. Haiged ja haavatud meremehed on vastase kaits ning hoole all. Sanitaarlaevad, millised on valitsuse loal varustatud eraseltside poolt, et anda abi hukkujatele, on koos selle meeskonnaga, kuulutatud „neutraalseks“. Nende eraldusmärgiks on valge värv roheline äärega ja punase ristiga lipp, mis tõstetud rahvuslipu kõrvale.

Kuid „lisamäärused“ ei olnud allkirjastatud riikide poolt ja kohustavat jõudu ei saanud. Möödunud 1884.a. Genfi, 1887.a. Karlsruhe, 1892.a. Rooma *Punase Risti“ konverentsid, midagi Genfi konventsioonile ei lisanud ega muutnud. Ainult 1899.a. Haagi rahukonverentsile langes õnnelik ülessanne täita kõikide varasemate „Punase Risti“ rahvusvaheliste konverentside soov ja muuta 1868.a. artiklid kohustuslikuks rahvusvaheliseks seaduseks. 17 (29) juulil allkirjastati Haagis konventsioon, millise alusel „Punane Rist“ laieneb nüüdsest samuti sõjategevusele merel. Kahjuks, viimased, 10 -artikkel milline puudutab haavatuid ja haigeid sõjaväelasi, kes pandud maha neutraalsetes sadamates, kutsus esile Inglismaa ja Saksamaa protesti ja seepärast need riigid konventsiooni ei rartifitseerinud.

Sõjad, mis toimusid peale 1864.a., näitasid, et kui oligi etteheiteid Genfi konventsiooni täitmise suhtes, siis see toimus osalt ülalpool nimetatud teksti puudustest, kuid veelgi enam sellest, et sõjavägedes selle konventsiooni sisu ei tuntud. Täpsemalt, viimane Vene-Türgi sõda veenab mingite karantiide otsimise hädavajadusele, milline võiks tagada selle rahvusvahelise lepingu kohusetruud täitmist sõdijate poolt, kes ei mõista selle humaanset tähendust ja kasu.

Nii, Türgi valitsus, allkirjastades Genfi konventsiooni juba 1865.a., alles novembris 1876.a. punnis vastu „punase risti“, kui eristusmärgi, mis konventsiooniga kehtestatud, vastuvõtmisele. Peale selle asja suhtes peetud läbirääkimisi, Euroopa riigid nõustusid, kui ajutist meedet, lubama Türgil sanitaarlipul kasutada „punast poolkuud“. Kuid sõja ajal ilmnis, et Türgi sõjaväelased mitte ainult ei tea midagi Genfi aktist, vaid ei ole veel teinud isegi selle türgikeelset tõlget. Tõlge tehti alles 1877.a. Lõpus. Pole seepärast midagi imestada, et vene haavatute suhtes teostati metsikusi ja „punast risti“ tegelikkuses ei eksisteerinud.

Vene valitsus kohustas oma vägesid Genfi konventsiooni järgima mitte ainult 1877.a. Mai

ukaaziga, vaid ka spetsiaalse ülemjuhataja korraldusega, mis tehtud 20 juunil ning ka 23 juulil samal aastal, millistes hirmutati konventsiooni rikkujaid karmi karistusega.*).

*)История «Женевской конвенции» во время восточной войны 1877 — 1878 г. подробно изложена в моемъ соч.: Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 501 и след.

Pidades silmas 1864.a. Genfi konventsiooni puudujääke ja lünki tekstis, riigid, mis osalesid Haagi rahukonverentsil, tegid Šveitsi föderaalvalitsuse ülesandeks kutsuda kokku Genfi kongressi lausete ümbervaatamiseks rahvusvaheline konverents. Kaks korda kutsuti see konverents Genfis kokku, kui täiesti arusamatutel põhjustel, Šveitsi valitus lükkas selle avamise edasi.

Artikkel 115. 4. Desertöörid ja maradöörid.

Üldreegli järgi, mis pühitsetud praktika ja kõikide riikide seadusandlustega, jooksus sõjaväelased (desertöörid), nende vastase poole sõjaväe ridadest kättesaamisel või väljaandmise juhtumil, ei loeta sõjavangideks ja nende üle mõistetakse kohut kui reeturite üle.

Sõjavangi privileege ei oma ka maradöörid s.t. isikud, kes tegelevad lahinguväljal surnute või haavatute paljaksriisumisega. Need, nn. lahinguvälja hüüäänid“ on ilmsed kurjategijad, kellele kõikide riikide sõjaseadused näevad ette hukkamise kuriteopaigal*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 627.

Artikkel 116. 5. Luurajad.

Špioon (luuraja), kes on tabatud kuriteopaigal asitõenditega, kuulub alati viivitamatult mahalaskmisele või ülespoomisele. Špioonide ränk saatus muudab eriti oluliseks špionaazi mõiste määratlemise. On ilmselge, et igasugune isik, kes on võetud kinni vaenlase asuala piires, võib olla peetud špiooniks. Üpris õnnestunult on määratletud špionaaz Haagi konverentsil (artikkel 29):

„Luurajaks võib olla tunnistatud vaid selline isik, kes, tegutsedes varjatult või eksitavatel ettekäanel, kogub või püüab koguda ühe sõdija poole tegutsemise piirkonnas, et saadud info anda üle vastaspoolele“.

„Tegutsemise varjatud viis“ ja „eksitavad ettekäanded“ jt. pettus, on sisulised špionaazi tundemärgid, millised on sõjaseaduste järgi karistatavad**).

***)Manuel de l'institut, § 23-24.

Sellest vaatepunktist, ei saa käsitleda, kui špioone, sõjaväelasi, kes tungivad vastase sõjaväe poolt kontrollitud alale luurele, kui vaid neid on sõjaväelastena tuvastada võimalik. Ei loeta špioonideks samuti käskjalgu- kullereid, sõjaväelastest ja tsivilistidest, kes täidavad avalikult oma ülesannet või ei varja seda, samamoodi ka õhusõitjad, kes teostavad luuret vastaste üle*).

*)Halleck. Laws of war. p. 406, §26.

Phillimore. Commentaires, t. III, p. 164.

Hall. Int. Law, p. 463, § 188.

Bluntschli. Völkerrecht, § 628.

Heffter. Völkerrecht. S. 480 ff.

Range karistus, millisele allutatakse špioonid, õigustatakse äärmise kahjuga ja nende

ohtlikusega vastase tegevuse. Špionaas ei ole iseenesest kuritegu ja ka ei ole mitte alati amoraalne tegu. Tihti tegeletakse sellega mitte omakasust vaid patriotismist. Brüsseli deklaratsioon ja Haagi konventsioon võtab osalt arvesse selle špionaazi motiivide erinevuse ja annavad sellele mõningase rahulduse, nõudes, et špioon, kes püütud kinni kuriteo sooritamisel, oleks antud kohtu alla ja teda oleks karistatud selle riigi seaduste alusel, kus ta vangi võeti.

Siit tuleneb, et špiooni üle ei tule kohut mõista summaarses korras, ilma kohtuliku menetluseta ja teda ei tule tingimata surma mõista, mis on tavaks saanud ja igal juhul teda karistatakse vaid siis,

kui ta teolt tabatakse. Seepärast špioon, kes on oma asja õnnestunult ära teinud ja oma sõjaväe juurde tagasi tulnud, ei saa olla karistatud, kui ainult teda järgmine kord kinni ei võeta, kuid teda tuleks lugeda sõjavangiks.

VII. Okupatsiooniar mee õigused.

Artikkel 117. Vaenlase territooriumi hõivamine on sõjkategevuse loomulik ja tihti ka vältimatu tagajärg. Seepärast kõigile riikidele, erandiks vaid ainult Inglismaa, milline, normannide sissetungi aegadest, ei ole okupeeritud olnud, on sisuliselt oluline määratleda, millised õigused ja kohustused tulenevad sõdijale tema armee poolt vastase piirkondade okupeerimise faktist.

Vaenlase poolt hõivamine või okupatsioon, ilmselgelt, on fakt, millise jõul üks (pärismaine) riigivõim loovutab oma koha teisele – vaenlase võimule. Ei ole kahtlust, et ühel ja samal territooriumil ei saa üheaegselt eksisteerida kaks kõrgemat võimu. Järelikult, üks võim peab astuma õigustesse ja teise koha hõivama. See uus võim on vaenuliku riigi võim, millised väed piirkonna hõivasid. *)

*) Corsi. L'occupazione militare in tempo di guerra e le relatione di diritto pubblico le private che ne derivano. 2-e ediz. Firenze 1886.

Bray. Droit international de l'occupation militaire en temps de guerre, Paris 1894.

Pillet. Droit de la guerre, t. II, p. 188 et ss.

Sellisel viisil tekib okupatsiooniga teatud juriidilised suhted vaenlase sõjaväe juhtkonna ning riigi vahel, ühest küljest, kõiges, mis asub hõivatud alal, teisest küljest.

Selles valdkonnas asuvad:

- a) teatud riiklik ja ühiskondlik kord, asutused, seadused;
- b) eraisikud ja rahulik elanikkond;
- c) vara, vallas- ja kinnisvara – riiklik, ühiskondlik ja -era.

Õigused ja kohustused, milliseid tunnistatakse okupatsiooniar mee ülemuste poolt, nii riigikorra, kui ka rahuliku elanikkonna ja varade suhtes, määratletakse alljärgnevate üldiste määrustega:

1. Vaenlase võim, mis astus esialgse seadusliku võimu asemele, ei saa omada rohkem õigusi, kui omas eelmine. Vaid edasilükkamatu sõjaline hädavajadus võib kohustada, kuid mitte alati selle eeskirja rikkumist õigustada.

2. Sõjaline hõivamine, olles asjade ajutine seis, ei tohi hõivatud piirkonnas teha ühiskondlikes ja õigusinstituutides olulisi muudatusi.

3. Okupatsiooniar mee võim, olles eranditult faktiline, lakkab viivitamatult iseenesest kui sõjavägi loovutab antud piirkonna, kui ainult ei juhtu, et peale lõpplikku võitu, piirkonna enesega liitmist.

4. Territoorium tunnistatakse vastase vägede poolt hõivatuks kui see tegelikkuses allub tema

sõjaväe võimule. Vaenulik hõivamine laieneb vaid sellele piirkonnale, millises vaenlase võim kindlustus ja tegutseb.

Kui põhimäärused, millised väljendavad õiguste ja okupatsiooniar mee võimu kogu olemust, mitte alati ei teadvustatud ja ainult XIX sajandil selgitatakse välja ja kinnitatakse sõjalise praktikaga ning rahvusvahelise õiguse teooriaga*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 537 ff.

Halleck. Laws of war, p. 775 etc.

Feraud-Giraud. Occupation militaire. Recours a raison des dommages causes par la guerre. Paris 1881, §1.

Manuel de l'Institut, § 6, 41 et ss.

Teoreetikud, nagu Bynkershoek, Wolff ja Georg von Martens, lubasid vaenlasele hõivatud oblastis kõik, mis sobis kokku tema vaadete ja sobivusega**).

***)Bynkershoek. Quaestiones juris publ., lib I, cap. I.

Wolff. Jus gentium, §878.

G. F. De Martens. Precis, II, §263.

Kohalikud asutused ja seadused muudeti ja tühistati tema äranägemise järgi. Rahulik elanikkond muudeti alamateks ja nende seaduslikke suhted endise valitsuse suhtes täiesti ignoreeriti.

Vene vägede ülemjuhatajad Seitsmeaastase sõja ajal, krahvid Apraksin ja Rumjantsev, hõivanud Ida-Preisimaa ja osa Pommerit, avaldasid mõned proklamatsioonid, millistes nad lubasid elanikele kaitset ja nõudsid alandlikkust, nagu vene alamatelt. Königsbergis, parun Korf, kes nimetati komandandiks, sundis elanikke andma truudusvannet Katarina Peetritüttele***).

***Vt. „инструкцию Кенигсбергскому губернатору Корфу обь управлении занятыми прусскими провинциями» въ Полн. Собр. Зак.№ 10833.

Moser. Versuch des neusten Europ. Völkerrechts, 1779, Bd. I, S. 238.

Mainitud sõja ajal, Preisimaa kuningas Friedrich II kirjutas tema poolt vallutatud Leipzigile, peale kontributsiooni maksmise, veel Preisimaa sõjaväele, mis sõdis Saksooniaga, 4 tuhande rekruti andmise.

Samas vaimus tegutses Napoleon I ja liitlased 1814.a. Viimased asutasid nende poolt Prantsusmaalt äravõetud maadel valitsuse kesknõukogu; hõivatud Prantsusmaa departemangude üle juhtisid kindralkubernerid, kes nõudsid elanikelt vastuvaidlematut kuuletumist. Elanikkonda kohustati liitlastele kindlustusi ehitama, pidama ühendust nende armeede vahel, tarnima kõike vägedele vajalikku jne.****).

****)Thiers. Histoire du Consulat et de l'empire, t. VII, p. 244.

Богдановичъ. История войны 1813 года, т. II, стр. 111.

Käesoleval ajal sarnaseid meetmeid ei lubata. Juba sõdade lühikene kestvus, vastase territooriumite hõivamine ei vaja enam kohalikku seaduslikku võimu ja selle korralduste tühistamist, mis tunnistab pigem alade ühendamist, kui selle ajutist hõivamist.

Kuidas suhtuda käesolevasl ajal vaenlase võimu hõivatud piirkonna elanikesse, on näha meie poolt ülalpool esitatud Preisimaa kuninga Vilhelmi sõnadest, kes kuulutas 11 augusti 1870. a. deklaratsioonis: „Ma võitlen Prantsusmaa sõdurite, mitte Prantsusmaa kodanike vastu“. Käskudes,

mis anti välja vene ülemjuhataja poolt mõlemates meie viimase aja sõdades Türklastega, kästi vägedel suhtuda austusega kohalike elanike seaduslikesse õigustesse ning varasse ega lubada endale mitte mingit omavoli. „Ärge kartke oma rahu pärast ja oma vara säilumise eest – räägiti pöördumises Erzerumi vialeti elanikkonna poole. Teie peast ei lange vägivalda tõttu ükski juuksekarv, kui te usaldades meie vägesid ja jääte rahulikult oma kodudesse“*).

*)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 283-288.

Artikkel 118. a) Okupatsiooniar mee õigused ja kohustused kohaliku korra ja asutuste suhtes. Kui vaid vaenlane kindlustub hõivatud territooriumil, peab ta sellest faktist teavitama kohalikke elanikke ja võtma seejärel kõik meetmed, et tagada seaduste kehtivus ning kaitsma kohalikku korda.

Omades puhtalt faktilist tähendust, vaenlase sõjaväevõim, põhimõtteliselt, peab jätma puutumatuks eksisteerivad kohalikud asutused ja tsiviil- ning kriminaalseadused. Kuid olles kohustatud kaitma kohalikku korda, ta peab eelkõige hoolitsema enda julgeoleku eest. Seepärast kohalikud seadused ja korrad jätkavad kehtimist, kuivõrd see on vaenlase vägede poolse hõivamise ajal faktiliselt võimalik, kuivõrd tungiv hädavajadus ei nõua nende kehtivuse peatamist või sisulist muutmist.

Nii vaenlasel on õigus seada sisse oma sõja-kriminaalkohtud, kui leiab, et eksisteerivad kriminaalseadused ja kohud tagavad ebapiisavalt korra sõjaväe poolt okupeeritud aladel.

Prantsuse-Preisi sõjas, saksa võimud asutasid hõivatud prantsuse linnades oma sõjakohtud ja kuulutasid elanikele, millised karistused neid ähvardavad nende poolt teatud kuritegude sooritamise eest.

1. juuni 1877.a. proklamatsioonis, mis antud välja vene ülemjuhataja poolt Balkani poolsaarel, kuulutati, et „ vene armee poolt hõivatud piirkondade elanikud ja kõik isikud, kes sõjaväe juurde ei kuulu, nende poolt sooritatud kuritegude ja üleastumiste eest, menetletakse piirkonna üldiste kohtute poolt, erandiks allpool loetletavad kuriteod, milliste eest nad kuuluvad sõjaväe välikohtu alla, rakendades karistusi, millised on määratletud vene sõjaaja seadustega“. Sellisteks kuritegudeks on: mäss, špionaaz, kaevude, telegraafidde, raudteede, sildade jne - hävitamine või kahjustamine jne.*).

*)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 317.

Pillet, loc. cit., t. II, p. 201 et ss.

Mõnikord okupeeritud piirkonna sõjaväe ülemused peavad vastu tahtmist asutama mitte ainult kriminaal, vaid ka tsiviilkohtud, kui, nagu juhtus Prantsuse-Preisi sõjas, pärismaised kohtunikud keelduvad kohut mõistmast.

Näiteks, Nansi appellatsioonikohus, Preisi okupatsiooni ajal, kuulutas oma kohustused ajutiselt peatatuks, pidades silmas seda, et Saksamaa valitsus ei nõustunud kohtutel lubama oma otsuseid teha „vabariigi nimel“, millist ta ei tunnistanud, vaid nõudis, et need kohtud tegutseksid kas „Prantsusmaa Keisri“ või lihtsalt „seaduse nimel“, või lõpuks, „loobuks täiesti tavalise kõrgema võimu nimel otsuse tegemise vormist, piirdudes ainult kohtuotsuse teksti ettelugemisega“**).

***)Loening. De l'administration du gouvernement-general de l'Alsace durant la guerre de 1870 – 1871 (Revue de droit int., t. IV, p. 622 et ss.).

On iseenesest arusaadav, et vaenlane, hõivates piirkonda, ei saa lubada elanikel poliitiliste õiguste teostamist, nagu näiteks, rahvakogusse esindajate valimist, või siis mingite seadusliku valitsuse kohustuste suhtes: maksude maksmist, rekrutiks võtmine jne.

Pärismaine administratiivpersonal võib jääda oma kohtadele. Pärismaise elanikkonna suhtes

on isegi soovitatav, et ta ei lahku oma ametist ega oleks oma seadusliku valitsuse poolt tagasi kutsutud. Need ametiisikud, millised vabatahtlikult nõustuvad oma teenistust jätkama vaenuliku võimu all, on tema lkaitse all ja peab kohusetruult ning ausalt täitma temale pandud kohustusi nii elanike kui ka vallutaja suhtes*).

*)1899.a. Haagi konverentsi artiklid 42 – 56.

Teisiti näib okupatsioon sel juhtumil, kui sellel ei ole ajutist iseloomu vaid on arvestatud piirkonna lõplikuks ühendamise või kui sõda ise on ettevõetud vaenlase aladel uute paremate kordade kehtestamiseks eesmärgil. Siis vaenlase võimul on täielik õigus asuda kohaliku korra ja asutuste nõutud põhjaliku ümberkorraldamisele, arvestades oma poliitiliste huvidega või elanike kasuga.

Sellises erilises olukorras asusid Saksamaa sõjaväe võimud 1870.a. Elsass-Lotaringi okupeerimise ajal ja Venemaa sõjaväevõimud Bulgaarias, viimase Ida-sõja ((Türgiga)) ajal. Kooskõlas sellega oli Bulgaaria tsiviiljuhtimise ülema peale pandud kaks ülesannet:

1)“Doonauäärses kraies järkjärguline uue kohaliku tsiviiljuhtimise korra sisseviimine, sel määral, kuidas see Türgi võimust vabastati“ ja 2)järkjärguline, võimalust-mööda, maksude ja andamite jaotamise ja võtmise parandatud korra sisseviimine aga ka nende laekumise võimalikult eduka laekumise üle jälgimine“**).

**))Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 323.

Artikkel 119. b)Okupatsiooniar mee õigused ja kohustused elanikkonna suhtes.

Vaenlase poolt okupeeritud piirkonna elanike elanikel on kaks valikut: kas osutada vastupanu okkupatsioonivägedele või alistuda. Esimesel juhtumil ta vältimatult allutab enda sõjategevuse seaduslikele tagajärgedele ega saa loota mingile halastusele ega suuremeelsusele.

Vastupidiselt, loobudes võitlusest ja jäädes vaenlas suhtes rahu olukorda, ta kasutab isiklikku puutumatumust.

Rahulik ja relvitu elanikkond okupeeritud piirkonnas on puutumatu selles mõttes, et tema vastu ei ei pea olema suunatud sõjalised operatsioonid. Teisest küljest, ta ei saa olla nii otse, kui ka kaudselt sunnitud osalema oma maa vastasest sõjategevusest. Kuid elanikud võivad olla sunnitud alluma korrdustele ja meetmetele, milliseid vaenlane kehtestas oma isikliku julgeoleku tagamiseks ning ühiskondliku korra tagamiseks.

Kaasaegsed sõjavad, kuivõrd nad puudutavad relvitu elanikkonda, nõuavad territooriumi hõivanud vaenlaselt, et te ei sunniks elanikke andma alalise alama truudusetõotust.

1807-1812.a. Sõja ajal Venemaa Türgi vastu, vene kindral Meiendorf võttis Moldaavia elanikest kinni 15,000 inimest (lapsed ja naised), enamjaolt tatarlased, piirates nad 3 polgu kasakatega ja viis nad kõik, nagu sõjavangid, Kurski*).

*)Souvenirs du comte Rochechouart. Paris 1889, p. 72.

Pillet. Droit de la guerre, t. II, p. 223 et ss.

Liberi väliinstruksioonides lubatakse töotuse andmist (Artikkel 26). See lause on põhjendatud sellega, et Põhja-Ameerika sõda oli kodusõda; allumatud Lõuna-Osariigi elanikke peeti Washingtoni valitsuse seaduslikeks alamateks ja neilt võis loomulikult töotuse andmist nõuda.

Eraisikute au, perekondlikud suhted ja elu, nagu ka religioossed veendumused peavad olema vaenlase poolt ausse jäetud. Igasugused ebaausad ja ebaõiglasel toimingud mitte ainult rahulike elanike, vaid ka sõdijate suhtes, on kaasaegse sõjaõigusega hukka mõistetud**).

***) См. Статьи 44-47 Гаагской конвенции 1899 года. ((1899.a. Haagi konverentsi artiklid 44 – 47.))

Peaegu üldsegi ei rahuldanud ülalmainitud sõjatavasid 1870.a. sõja praktika. Faktid näitavad, et saksamaa võimud austaid nende poolt Prantsusmaal hõivatud aladel mitte ainult rahulike elanike seaduslikke tundeid ja alamlikke suhteid oma isamaa suhtes, vaid ka ei hoolinud eraisikute eludest. Nii, näiteks, Saksamaa sõjaväeülemused sundisid vahest elanikke andma andmeid isamaa vägede liikumisest, olema Saksamaa vägedele teejuhtideks jne. Eriti suure julmusega ja ebaõiglusega paistis silma järgmine meede, mis oli mõeldud välja saksa võimude poolt, et tagada oma vägedel raudteedel liikumise ohutus. Pidades silmas seda, et neid teid prantslaste poolt rikuti ja lõhuti, tehti korraldus, et neile rongidele võetaks pantvangidena tuntud prantslased, et elanikud teadksid, et iga rongi terveksjäämise eest vastutab nende kaasmaalaste elu. Saksamaa okupatsioonivõimud ei järginud õiglust samuti karistusvõimu rakendamisel nende poolt hõivatud prantsuse piirkondades. Vastutus Saksamaa vägede julgeoleku eest ei langenud mitte ainult üksikutele süüdi olevatele isikutele, vaid ka tervetele kogukondadele. Nii, näiteks, proklamatsioonides, mis antud välja saksa ülemuste poolt, teatati, et karistatakse trahviga, mis on võrdne aastase otsese maksuga, kogukonda, millisesse süüdlased kuuluvad ja ka kogukondi, kelle territooriumil kuritegusid sooritatakse.

Vastutus peab olema, üldise reegli järgi, isiklik, mitte kollektiivne*).

*)Rolin-Jaequenyns, Revue de droit int., t. II, p.666; t. III, p. 338; t. IV, p. 513.
Bluntschli. Völkerrecht, § 600.

Artikkel 120. c) 1.Okupatsiooniarmee õigused riikliku, ühiskondliku ja eraomandi suhtes.

Kooskõlas kaasaegse sõjatavaga, vaenlase riiklik omand loetakse seaduslikuks sõjasaagiks. Sõjaväekassad, riigi rahad, relvalaad, varude laod ja sarnased asjad kuuluvad vaenlase poolsele konfiskeerimisele.

1899.a. Haagi konventsiooni artikkel 53 järgi, on okupatsiooniarmeel õigus võtta üle „rahad, fondid ja tagatisväärtused, millised moodustavad riigi omandi, relvalaad, veovahendid ... ja üldse kõik riigi vallasvara, millist saab kasutada sõjalistel vajadustel“.

Selline vara saab võitja riigi omandiks.

Kuid sõdiv riik on loomulikult huvitatud sellest, et vastase kätte ei satuks mitte mingeid vahendeid, milliseid vastane saaks kasutada oma sõjaliste eesmärkide saavutamiseks. Seepärast sellised asjad, nagu raudteede veerev koosseis, telegrafid, aurikud, relvalaad ja igasugused sõjaväe tagavarad, isegi kui need kuuluvad eraisikutele, millised võivad olla vaenlase poolt ära võetud. Kuid erinevalt avalikust vallasvarast, neid ei saa konfiskeerida: nad lähevad vaenlasele üle vaid kasutusõiguse järgi ja peale sõja lõppu, kuuluvad tagastamisele koos kahjude hüvitamisega.

Vaenlase omandisse ei lähe samamoodi riigi kinnisvarad, millised asuvad hõivatud territooriumil, nagu: avalikud hooned, mõisad, metsad, kõlvikud jne. Nende suhtes on vaenlasel vaid korraldamise ja kasutamise õigus ning ta peab hoolitsema nende terviklikkuse eest.

Lõpuks, kogukondade, aga samuti religioossete, heategelike, õppe, kunsti ja õppeasutuste omand, kuigi kuuludes isegi riigile, on puutumatu. Igasugune selle ülevõtmine või tahtlik hävitamine peab olema sõjaväevõimude poolt jälitatud.

Krimmi kampaania ajal inglased ja prantslased hävitasid barbaarselt muistiseid Kertsis muuseumis ja ümbritsevates kurgaanides*).

Okupatsiooniarmee võtab elanikelt õiguse järgi makse ja andmeid, kui nende tasumise aeg saabub okupeerimise ajal ja neid tuleb tarvitada peamiselt kohalikeks vajadusteks**).

*)Müntz. La annexions de collections d'art ou de bibliothèques et leur rôle dans les relations internationales. (Revue d'histoire diplomatique, 1894, p. 481 etc).

См. «Русския древности въ памятникахъ искусства», изд. Граф. Толстымъ и проф. Кондаковымъ. Спб. 1889, выпускъ I, стр. 106.

**)Feraud-Giraud. Occupation militaire, p. 26.

См. Статьи 48 и 49 Гаагской конвенции 1899 года.

2. Mis aga puudutab eraomandit, siis ta, põhimõtteliselt on puutumatu. Selle röövimine vaenlase poolt on positiivselt keelatud*).

*)G. F. De Martens. Precis, §280-

Phillimore. Commentaries, t. III, p. 823 etc.

Abdy's Kent. Commentary, p. 241.

Bluntschli. Völkerrecht, § 657.

Waxel. L'armée d'invasion et la population, Leipzig 1874, p. 118.

Vt. minu ((F. Martens)): „О праве частной собственности во время войны», lk 183 ja järgmised.

Selles suhtes uus kord on otse vastupidine vanale korrale. Endistel aegadel käsitleti eraomandit isegi teoreetikute poolt, kui seaduslikku sõjasaaki. Bynkershoek pidas seda üheks parimaks omandi soetamise viisiks**).

**)Bynkershoek. Quaestiones juris publ., cap. IV, p. 197.

Praegu seda lauset üldsegi ei kaitsta, kuigi ka kaasaegsete teoreetikute hulgas kohtab veel selliseid, kes leiavad olevat võimaliku õigustada eraomandi kaasvaldamist sõjasaagi õiguse järgi.

Nii, näiteks, Heffter loeb lubatavaks linna, mis on vallutatud tormijooksuga sõduritele paljaksröövimiseks andmise, tasuks vapruste ning piiramisel üle elatud kannatuste eest***).

***)Heffter. Völkerrecht. S. 283.

Haagi konverents pühitseb kaasaegset printsiipi, sätestades, et eraisikute omand peab olema sõja ajal kaitstud (artikkel 46). Kuid see printsiip piiratakse sõdija õigusega nõuda vallutatud alade elanikelt maksude maksmist ning kohustuste täitmist, et täita omi, tihti tõeliselt edasilükkamatuid vajadusi. Kuivõrd on võimalik, see õigus peab olema seatud kooskõlla üldiste eraomandi puutumatus printsiipidega. Haagi konventsiooni alusel, elanikelt nõutava, peale tavalisi, makse ja koormisi vaenlase sõjaväe või kohaliku juhtimise kasuks peavad olema õigustatud, olla vastavuses riigi vahenditega ja ei tohi sundida elanikke osalema oma isamaa vastases sõjategevuses (Artikkelid 49, 52).

Tehnilises sõjaväe keeles nimetatakse maksudeks ja koormisteks, millistest jutt käib, rekvireerimisi ja kontributsioone.

3. **Rekvireerimise all** tuleb mõista rahulike elanike poolt sunduslikult teatud esemete tarnimist, milliseid vaenlane vajab: toiduaineid, jalanõusid, vankreid jne. Sõdijad tarvitavad seda vahendit alaliselt, milline kergendab ja isegi annab võimaluse vaenlase rühmale jääda hõivatud positsioonidele.

Washington kasutas rekvireerimist sõjas inglasega. Napoleon I kasutas seda piiramatult, järgides reeglit: „La guerre doit nourrir la guerre“. Samuti kasutase rekvireerimise õiguse Saksamaa Prantsuse-Saksa sõja ajal.

Haagi konventsioon ei välista rekvireerimise õigust (artikkel 52), kuid püüab, võimalustmööda,

piirata eraisikute poolset selle kasutamist. Ta nõuab, et rekvireerimine teostataks mitte teisiti, kui piirkonna hõivanud vägede juhataja korralduse alusel ja et igasugune rekvireerimine oleks hüvitatud või vastasel juhtumil, oleks antud välja formaalne kviitung. Lõpuks, sellised kohtulikud autoriteedid, nagu Prantsusmaa kassatsioonikohus Pariisis, tunnistas mitmeid kordi formaalselt okupatsiooniar mee poolset rekvireerimise õigust*).

*)Feraud-Giraud, loc. cit., p. 37.

Viimase Vene-Türgi sõja ajal vene sõjaväe juhtkond andis välja korralduse, millise alusel hõivatud türklaste alade elanikud pidid tarnima sõjaväele erinevaid asju „raha eest rekvireerimise korras“. Järelikult, asjade tasuta tarnimist vene juhtkond ei soovinud ja tegelikult, vägedele oli rangelt keelatud võtta elanikelt, rekvireerimise korras, toitu või tarbeasju**).

**)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 393 и след. Vt. minu ((F. Martens)): „О праве частной собственности во время войны», lk 206 ja järgmised.

4.Kontributsiooniks nimetatakse rahasummasid, mis võetakse vaenlase poolt hõivatud territooriumi elanikelt.

1874.a. Brüsseli deklaratsioon eristab kolme liiki kontributsioone:

- 1)kontributsioonid, mis võetakse vaenlase poolt maksude asemel, millised on kehtestatud seadusliku valitsusega;
- 2)ettenähtud naturaalsete koormiste asemel,
- 3)viiviste või trahvidena.

Mitte kõik kirjanikud võimaldavad kontributsiooni, leides, et selliste rahaliste korjandustega tühistatakse eraomandi puutumatus printsiipi*).

Tõesti, sõdijad kuritarvitasid üpris tihti kontributsiooniõigust ja rikastusid rahuliku elanikonna arvelt. 1870.a. sõja ajal, prantsuse departemangud, mis olid sakslaste poolt hõivatud pidid maksma neile kontributsiooni kujul kokkulugematuid summasid**).

*)Bluntschli. Völkerrecht, §654.

Feraud-Giraud. Occupation militaire, p. 29 et ss.

**)Rolin-Jawequemyns, Revue de droit int., t. III, p. 337.

Viimase Vene-Türgi sõja ajal ei olnud ühtegi juhtu, mil vene sõjaväeülemused oleksid rahulikele elanikele rakendanud sõjalist kontributsiooni***).

***)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 386 и след.

Kuid on raske oodata, et valitsused nõustuksid kontributsiooni täieliku kaotamisega. Ei saa jätta tähelepanuta, et sõjaline hädavajadus seab tihti sõdija sellisesse olukorda, et ta peab kas kannatama ebaedu oma operatsioonides või võtma elanikelt maksu, et rahuldada oma tungivad vajadused. Kontributsiooni õiguse tühistamine viiks pigem eraomandi puutumatus õiguse rikkumisele, kui selle kindlustamisele.

Kogu ülesanne on reguleerida seda vaenlase vajaduste rahuldamise allikat. Üpris edukalt lahendab seda küsimust Brüsseli deklaratsiooni artikkel 41.

See nõuab: 1)et kontributsiooniõigust teostataks ainult hõivatud piirkonna kõrgema sõjaväe või tsiviiljuhtide korralduse alusel;

2)et vaenlane, kontributsiooni võttes, järgiks selles riigis ekisteerivate maksude jaotamise ja võtmise korda;

3)annaks maksjatele nõutud summade kättesaamise eest kviitungid*).

*)Manuel de l'Institut, § 58.

Masse. Droit commercial, § 151.

Vidari. Del rispetto della proprietà privata. Pavia 1867, p. 149-157.

Lõpuks, eriti hädavajalik on määratleda kontributsiooni suuruse, milline võib olla õiglaselt võetud hõivatud ala elanikelt. Selle äärmiseks piiriks võib olla maksude summa, millist maksab linn või piirkond teatud tähtja jooksul*).

Haagi rahukonverentsil kohtas okupatsiooniar mee rahalise kontributsiooni võtmise õigus mõnede riikide poolset tugevat opositsiooni. Kuid, lõppude lõpuks, arukus võitis ja kontributsiooniõigust tunnistati (Artikkel 51).

*)Rapport de M. Rolin-Jaequemyns sur la Déclaration de Bruxelles (Bulletin de l'Institut de droit int., p. 177.).

VIII. Repressaalid.

Artikkel 121. Sõjategevuse ajal on repressaalidel hoopis teine tähendus, kui rahu ajal. Sõja ajal on selle vahendi rakendamine kui ühe sõdija karistava võimu teostamine teise suhtes, kes rikkus mingit vaieldamatut sõjaseadust või tava. Selles mõttes on repressaalide õigus sõjaõiguse sanktsioon: võetud repressaalid peavad meenutama vastasele tema kohustusi.

Kaasaegne repressaalide praktika erineb vähe möödunud sajandi tavadest. Nagu varem, nii ka praegu, on repressaalide aluseks kättetasumise idee: julmuse - metsikusega, ebaõiglus - ebaõiglusega vastatud.

Põhja Ameerika iseseisvumise sõja ajal, üks ameeriklasest polkovnik, sattunud inglaste kätte vangi, lasti maha. Siis Washington andis viivitatamatult käsu maha lasta inglise polkovnik, Argill, kes oli sattunud ameeriklaste kätte, kuid kes, tänu Prantsusmaa kuninganna algatusele, jäeti ellu**).

***)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 170.

Repressaalide õiguse järgi, saksa sõjaväejuhtkond kirjutas 1870.a. ette nende asulate põletamise ja hävitamise, millistest reeturlikult sakslasi rünnati. Meerid vastutasid oma eluga selle eest, kui ei teatanud tema valdustesse ilmunud partisanide eest*).

*)Rolin-Jaequemyns, Revue de droit international, t. III, p. 312 et suiv.

Vattel. Droit des gens, liv II, § 347 et ss.

Dana's Wheaton. Elements, §242 etc.

Pillet. Droit de la guerre, t. I, p. 275 et ss.

Kui sõdijad senini peavad enesel olevat repressaalide kasutamise õigust, siis inimarmastusest tuleb sellele anda enam õiglane ja leebem iseloom.

Vene valitsus tegi, oma kavas, millist arutati 1874.a. Brüsseli konverentsil, katse seada repressaalidele mõningad piirid. Venemaa kava alusel lubati repressaale:

1)ainult äärmistel juhtudel, sõjaseaduste ilmsel rikkumisel ning neid tuli võtta, kuivõrd see on võimalik, inimlikult;

2)nad peavad olema vastavuses õigusrikkumisega;

3)neid võib võtta vaid ülemjuhataja korralduse alusel.

Kuid Brüsseli konverentsil neid piiranguid vastu ei võetud. Belgia delegaadi ettepanekul otsustas konverents siia puutuvad artiklid asetada „inimarmastuse altarile“, s.t. neid mitte vastu võtta ega ka uutega asendada. Sellepeale konverentsi juhataja märkis õiglaselt: „Kui saab repressaalid tühistada sellega, et neist sõnagi ei räägiks, siis ma saan vaid ettepanekuga liituda; kuid kui nad jäävad alles ja neid hakkavad sõja vajadused esile kutsuma, siis ma kardan, et meie vaikimine ja see ebamäärasus hävitab selle igasugused piirid“**).

**)*Les Actes de la conference de Bruxelles, protocole № XVI.*

1899.a. Haagi konverentsil mindi repressaalide küsimusest samuti vaikides mööda.

Sellegi poolest, tingimused, mis seatud repressaalidele vene projektis, olid meie vägede poolt kinni peetud 1877.a. Vaatamata türklaste ja nende kannupoiste baša-buzukkide ning tšerkesside metsikustele, vene malevate ülemad võisid repressaale kasutusele võtta mitte teisiti, kui ülemjuhataja loal ning eelhoiatades vaenalse vägede ülemaid***).

***)*Ф. Мартенс. «Восточная война», стр. 487.*

Kuid, meie arvates, ülalpool esitatud piirangutele on kasulik liita veel kaks alljärgnevat:
1) sõjaseaduste rikkumises süüdi olev isik, kes on vastase poolt kinni võetud, ei saa olla sõjavangiks peetud, kuid ta üle peab kohut mõistma sõja-välikohtus, kui kriminaalkurjategija üle,
2) kui tegelikke süüdlasi ei leita või neid ei saa karistada, peab repressaale rakendama vaenlase vägede ülemuste ja ohvitseride suhtes, kes on vangi võetud, kui isikuid, kes on vastutavad oma alluvate käitumise eest. Hukata, repressaalide õigusega, sadu alamaid järke, ei ole mitte ainult barbaarsus, vaid ka täiesti sihipäratu. Mitte ningil juhul ei tohi repressaale rakendada rahuliku elanikonna suhtes*).

*) Üpris õiglane on see, mida räägib repressaalide kohta üks kaasaegne prantsuse mereväeohvitser ja kirjutas vitse-admiral Burzua artiklis: „*Les torpilles et le droit des gens*“. Ta räägib: *L'acte de fusiller un seul citoyen, coupable d'avoir transgressé une loi impitoyable du vainqueur, pour servir sa patrie, fait plus pour eterniser les desirs de revanche que le sang de milliers de soldats tombés sur les champs de bataille dans les luttes ardentes, mais loyales. N'insistons pas sur ces amers souvenirs. Nier que les violations du droit des gens, et les repressailles qu'elles entraînent, attisent les haines nationales au lieu de les éteindre, serait nier l'évidence*“. (*Nouvelle Revue*, 1 avril 1886, p. 494 et ss.).

IX. Riikide õigused ja kohustused meresõja ajal.

Artikkel 122. Nii maa- kui meresõja eesmärk on sisuliselt üks ja sama, kuid nende vahendid ning sõjatavad on praktikas üpris erinevad. Need erinevused ei ole seletatavad vaid mere stiihilise jõuga, kui kõrvalisest eesmärgist, milliseid mereriigid juba ammustest aegadest taotleavad. See eesmärk on vastase tsiviil ja neutraalse kaubanduse laostamine.

Siit on kujunenud välja meresõja käigus eraomandi konfiskeerimise komme nagu ka vastase mittesõdivate isikute, kes kuuluvad kinni võetud kaubalaevade meeskondadesse, sõjavangideks kuulutamine.

Meresõja seadused erinevad maasõja tavadest sisuliselt peamiselt kolme aspekti poolest:

- 1) kaaperdajate või mereröövlite (korsaaride) kasutamine;
- 2) blokaadide teostamine;
- 3) priisikohtute kasutamine.

Ei saa soovida, et riigid nõustused kodifitseerima meresõja seadusi ja tavaid, nii nagu nad kodifitseerisid Haagi rahukonverentsil maismasõja seadusi ja tavaid.

Suurepäraseks materjaliks selliseks tööks on 1900.a., Washingtoni valitsuse poolt välja antud: „Meresõja koodeks“, milline sai kohustusliku jõu Ameerika sõjalaevastikus*).

*)See koodeks on prantsuse keeles trükitud ära Revue generale de droit int. public, 1901, № 1.

Artikkel 123. 1. Kaaperid.

Kaaperi või korsaari all mõeldakse eraisikut, kes sai sõdivalt riigilt õiguse minna merele vallutama vaenlase või isegi neutraalsete riikide eralaevu.

Kaaperdamise alge lasub keskaegsel omavolil. Sellel rusikaõiguse ajajärgul, eraisikud kasutasid vaenlase kaubalaevade röövimise õigust isegi sõdivate riikide volituseta. Hiljem kasutasid riigid seda vahendit ja allutasid selle kindlaksmääratud korrale. Üldse kujunes välja reegel, et kaaperid ei peetud ainult siis mereröövliteks, kui neil oli riigi poolt antud formaalsed load (letters de marque) kaaperdamisteks**).

**G. F. De Martens. Essai concerant les armateurs, p. 21 et ss.

Azuni. Droit maritime de L'Europe, t. II, p. 445.

Сравн. Также «Исторический очеркъ каперства и попытокъ его уничтожения» в моемъ (Ф. Мартенс) соч.: «О праве частной собственности», стр. 287 -318.

Erinevates Euroopa riikides olid välja antud üksikasjalikud seadused, millised määratlesid, millistel tingimustel võib kaaperdamine olla lubatud.

Praktika ja seadusandlike määruste alusel töötati välja järgmised põhimõtted.

Valitsus, mis kuulutas välja sõja, tegi kõigile teatavaks, et igaüks, kes soovib asuda vaenlast merel taga ajama, annab ta kaaperlusega tegemiseks patendi. Patendid anti nii oma alamatele, kui ka neutraalsete riikide alamatele. Kuid kaaperid või armatoolid ((Kreeka partisanid)) kohustusid esitama tagatise selleks puhuks, kui riik pidi tasuma kahjud neutraalsete riikide laevade ebaseadusliku kaaperdamise eest ja nad allusid teatud, seaduses sätestatud laevade peatamise ja ülevaatuse eeskirjadele. Kinni võetud laev toodi patendi välja andnud riigi sadamasse ja seal toimus kaaperi tegevuse seaduslikkuse üle arutelu.

Pidades silmas suuri materiaalseid kasusid, mis kaaperlusega seotud, siis kaaperdamise patentide järgi oli suur nõudlus. 17 ja 18 sajandil moodustati isegi kapitalistide seltsid, et kaaperlust eksploateerida, nii kasulik see oli*).

*)Pardessus. Collection des lois maritimes, t. VI, p. 316 et ss.

Cauchy. Droit maritime international, t. II, p. 168.

Martens. Essai, p. 37 et ss.

Каченовский. О каперахъ и призовомъ судопроизводства. Москва 1855 г., стр. 37 и след.

Venemaal oli kaaperlus seadustatud Vene laevastiku rajamisega. Siia puutuvad määrused sisalduvad juba Peeter Suure merepõhikirjas, 1787.a. Admiraliteedi kolleegiumi reglemendis ja eraarmatoolide 1787.a. Määruses**).

**Полн. Собр. Зак.№ 16599.

G. F. De Martens. Recueil des traites, t. IV, p. 507 et ss., II. С.з. №№, 28116, 28116.

Статья г. Коркунова. «О каперахъ» въ № 1 Журнала уголовного и гражданского права за 1887 г.

1806 aastal järgnes spetsiaalne priiside eeskirja väljaandmine. Üpris märkimisväärne määrus sellest asjast oli koostatud Venemaal 4 jaanuaril 1854.a. , Krimmi sõja puhuks. Määruses määratleti, et kaaperdamise patendid antakse välja eranditult vene alamatele. Varaline ja isiklik kaaperite vastutus oli täpselt väljendatud. Kaaperi kallaletungi objektiks oli peamiselt vaenlase avalik omand ja vaid need neutraalsete riikide laevad, millised tegelevad sõjalise salakauba veoga ja püüavad blokaadi rikkuda.

See määrus jäi vastuvõtmata, kuna Prantsusmaa ja Inglismaa nõustusid sõja ajal kaaperitel patente mitte andma ning Venemaa järgis hea meelega seda eeskju.

Nagu teada, 1856.a. Pariisi kongressil allkirjastati deklaratsioon, millisega kaaperlus keerati alatiseks. Antud juhtumil kongressil osalevad riigid allusid haritud riikide moraalse tunde nõuetele, milliste ühiskondlik arvamus juba ammu esines seadustatud mereröövi vastu, millist kaaperdamiseks nimetati.

Võitlus selle sõjapidamisvahendiga algas juba möödunud sajandi lõpus. Francini initsiatiivil, traktaat, mis sõlmiti 1785.a. Ameerika Ühendriikide ja Preisimaa vahel, pandi lause, et lepingupooled omavahelise sõja ajal ei anna välja kaaperdamise patente*).

1792.a. Prantsusmaa seadusandlik kogu projekteeris dekreedid Prantsusmaa poolse kaaperdamise täielikust ärakeelamisest ja selles mõttes avati juba diplomaatilised läbirääkimised teiste riikidega, kuid kokkuleppe saamist segas Euroopa riikide õukondade vaheline vaenulik meelestatus Prantsuse Vabariigi vastu**).

*)G.F. De Martens. Recueil des traites, t. IV, p. 47 et ss.

**)Cauchy. Droit maritime international, t. II, p. 308.

Aegidi und Klauhold. Frei Schiff unter Feindes Flagge. Beilage zum Staatsarchiv. Hamburg 1866, S. 149.

1823.a. Hispaania sõjas andis Prantsusmaa valitsus välja kaaperdamise patentide mitteväljaandmise ja neutraalse kaubanduse vabaduse ordonansi.

Kuid veelgi enam väärivad tähelepanu need läbirääkimised, millised olid alustatud 1823.a. Ameerika Ühendriikide ja Euroopa riikide vahel. Jutt käis meredel eraomandi hõivamise ärakeelamisest, s.t. mitte ainult kaaperluse kaotamisest, vaid ka sõjalaevadele vaenlase ja neutraalsete riikide eralaevade ründamise ärakeelamisest. Ainult Inglismaa suhtus esitatud meetmesse kaasatundmatult***).

***)Nesselrodi 14 veebruari 1824.a. depeššis Obrezkovile Viinis räägitakse ameeriklaste ettepanekust, millisesse Venemaa valitsus suhtus kaastundega, kuigi – kirjutab Nesselrode – ta ei saanud märkimata jätta „que le vrai but de cette proposition ne nous avait pas echappe, et que nous savions qu'elle etait tout entiere a L'avantage des Etats-Unis. Du reste, nous le declaron, au nom de Lémpereur, dans cette question comme dans toutes celles qui concernent un interet general, Sa Majeste fidele e ses maximes, ne prendra pas de resolution isolee. Elle se rangera a l'avis de la majorite des Puissances maritimes“ (Из дель Арх. М.И. Д.).

Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций“, т. XI, стр. 315 и след.

Käesoleval ajal Pariisi deklaratsioon, kuivõrd ta puudutab kaaperlust, Ameerika Ühendriikide poolt vastu võetud ei ole. Viimane, oma välisministeri De Marci kaudu tegi Pariisi kongressile ettepaneku mitte piirduda kaaperluse ärakeelamisega, vaid kuulutada välja eraomandi puutumatus meredel; paljalt kaaperluse tühistamisest nad, oma sõjalaevastiku nõrkuse tõttu, enesele kasulikuks ei pidanud. Kuid see arci „parandus“ lükati tagasi*).

*)Aegidi und Klauhold. Frei Schiff, S. 9 – 18.

Archives diplomatiques, Janvier 1862, p. 148 etc.

Dana's Wheaton. Elements of Law, note № 173 (p. 454).

Peale Pariisi meredeklaratsiooni allkirjastamist kaaperdamisega enam ei praktiseeritud. Erandi moodustab sõda, mis algas 1879.a. Tšiili, ühelt poolt ja Peruu ning Boliivia teiselt poolt, vahel. Kaks viimast riiki, millistest Peruu allkirjastas Pariisi deklaratsiooni, andsid dekreedid patentide väljaandmiseks Tšiili vastase kaaperluse teostamiseks.

Viimase, 1898.a. Hispaania ja Ameerika Ühendriikide vahelise sõja ajal kaaperdamise patente välja ei antud, kuigi mõlemad võitlevad riigid 1856.a. deklaratsiooni ei allkirjastanud. Sõja alguses mõlemad riigid teatasid kõigile neutraalsetele riikidele, et nad liituvad Pariisi deklaratsiooniga ja kaaperdama ei hakka.**).

Kuid kaaperdamise vastu nii meil kui ka Inglismaal tehti tugevat agitatsiooni. Venemaal selle akti vastased tõestavad, et eriti meil ei tasuks kaaperdamisest loobuda, nagu sellisest vahendist, millise abil me saaks edukalt võidelda igasuguse tugeva mereriigiga. Sellegipoolest, meie viimase Türgi sõja ajal, aga ka 1904.a. Jaapani sõja ajal, vene valitsus ei rikkunud oma kohustust ja kaaperdamise patente välja ei andnud***).

**Gairal. La course et les corsaires. A propos du recent conflit hispano-americain.

***)См. Высочайшее повеление 14-го февраля 1904 г.

Kaaperdamise kaitsjad üldse eksivad selles suhtes, et peavad kaaperdajaid omamoodi „vabatahtlikeks“ või meresõja partisanideks*).

*)Hautefeuille. Histoire du droit maritime international. Paris 1858, p. 487 et ss.

Hautefeuille. Questions du droit maritime international. Paris 1868, p. 61 – 109, 169 – 205, 219 – 240.

Ortolan. Regles internationales, t. II, liv. III, chap. III, p. 57-75.

Dislere. Les croiseurs. La guerre de course. Paris 1875.

Lindsay. Manning the Royal navy and mercantile marine; also Belligerent and Neutral Rights in the event of war. London 1877, p. 120 etc.

Vt. Minu (F. Martens): Traite de droit international, t. III, p. 274 et suiv.

Kaaperdamise ajalugu, siiski, rikub täiesti sellise illusiooni. Ta veenab, siiski, et kaaperdajad on peaegu alati juhindunud oma tegevuses mitte riigi, millise lipu all nad sõitsid, au ja hüve kasuks vaid hoopis omakasupüüdlike eesmärkidega: vaevu võib sellepärast neid sõjaliseks jõuks pidada.

Kasu aga nad toovad vähe, sejuures vastutab riigikassa ja valitsus kõigi nende nende autute tegude eest. Eriti kannatavad materiaalselt ja moraalselt oma ebaseaduslike kaaprite tegevusest need riigid, millised, sarnaselt Venemaaga, ei valda kolooniaid ja kelle sadamad on ookeanitest eraldatud. Selline riik, olles jäetud ilma kaaperdajate tegevuse kontrollimise võimalusest, riskib alati enesele tõmmata neutraalsete riikide, millised kannatavad ohjeldamatu kaaperluse pärast enam kui vaenlane, rahulolematuse.

Viimane Venemaa poolne kaaperdajade kasutamise katse näitab kõige paremini eelöeldu õiglust. See oli 1805.a., kui admiral Senjavin ((1763 – 1831)), valitsuse loal, kasutas Ioonia saarte elanike teeneid ja hakkas neile väljastama kaaperi patente. Siiski, selle asemel, et rünnata vaenlast, „vene kaaprid“ ((armatoolid)), kasutasid ära kontrolli puudumist, röövisid mitte ainult neutraalsete riikide, vaid ka oma kodumaa laevu, nõnda, et tuli võtta energilisi meetmeid, et saada tagasi väljaantud kaaperdamise patendid. Kõik meeldetuletused sellest, et oma tegudega kaaperdajad „laimavad ja alandavad Keiserlikku lippu“, ei avaldanud neile vähimatki mõju ning Venemaa riigikassa kandis sel ajal märkimisväärseid kahjusid, sest tuli nende tekitatud kahjud neutraalsetele riikidele hüvitada**).

**Välis- ja Mereministeriumi arhiivis on säilitamisel huvitavad materjalid, mis

puudutavad nende viimaste vene kaaperdajate tegevust.

Keelanud ära kaaperdamise, jättis Pariisi deklaratsioon puutumatuks teise vaenlase kaubanduse kahjustamise viisi, ristlus. Ristlejad on sõjalaevad, mis ründavad vaenlase kaubalaevu. On arusaadav, et seni kuni ei tunnistata kõigi riikide poolt merel eraomandi puutumatust, jääb ristlus kestma*).

*)Ch. Dupuis. Le droit de la guerre maritime, d'ares les doctrines anglaises co temporaines.- Paris 1899.

Selline tähendus taheti anda vene Vabatahtlikule laevastikule: tegutsedes sõjalaevadena, nad, muidugi, mitte sugugi ei taasta kaaperdamist. Ainult see Vabatahtliku laevastiku Vene sõjalaevastiku lipu all ja vene merelaevastiku astmetes meeskond võib tegutseda vene sõjalaevade õigustes.

Artikkel 124. 2. Blokaad.

See meresõja vahend omab palju ühist maismaa-piiramisega, kuid sellel on ka erinevusi. Linn, või kindlus, milline asub territooriumi sügavuses, võib olla sõjaväe poolt sisse piiratud igast küljest, samas kui mereblokaad takistab ligipääsu sadamale või kaldale vaid mere poolt. Seejärel, piiramine, nagu öeldud kõrgemal, võivad olla allutatud ainult kindlustatud või sõjajõuga kaitstavad kohad; mereblokaade tehakse kõikide sadamate, kaide, jõesuudmete jne, suhtes.

Blokaadi all mõeldakse sõdijate poolset vastase faktilist sadamate, kindluste, kallaste ja jõesuute sulgemist.

Blokaadi eesmärgiks on, Phillimore määratluse järgi, „hoida ära nii sisse-kui väljavedu ja lõpetada blokeeritava kohaga igasugused suhtes**).

***)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 383.

Dana's Wheaton. Elements, § 512.

Perls. Seerecht, S. 271 ff.

Bulmerincq. Projet de reglement international des prises maritimes, § 40 - 49.

Siit tuleneb, et mida olulisem on kaubanduses selle koha, mis blokeeritakse, tähtsus, seda kahjulikum on blokaad mitte ainult vahetult asjast huvitatud vaenulikule riigile, vaid ka neutraalsetele, kes ei tohi selle tegelikkust rikkuda, st. seaduslikku blokaadi. See kohustus mõjutas sisuliselt blokaadiõiguse väljakujunemist.

a)Blokaadiõiguse ajalooline areng. Blokaadiõiguse ajalugu on neutraalsete riikide huvide ja seaduslike õiguste - sõdivate riikide huvide ja pretensioonidega võitlemise ajalugu.

Neutraalsete riikide sisuline huvi seisneb selles, et blokaadiõiguse kasutamisele oleks pandud teatud piirid, millised vähem kitsendaksid kaubandussuhteid. Vastupidi, sõdijad loomulikult soovisid enesele sellist olukorda, et kasutades neile sellest blokadist tekitatud soodustusi, samal ajal võimalikult vähe kulutada sellele oma jõude.

Viimane asjaolu selgitab nn. fiktiivse, kabineti või paberist blokaadi, s.t. vaid väljakuulutatud blokaadi, milline ei ole toetatud tegelike jõududega, tekkimist. Antud juhtumil peeti paljalt blokaadi väljakuulutamist piisavaks selleks, et sõdijal oleks õigus avamerel kinni pidada ja konfiskeerida kõiki laevu, millised suundusid blokeeritavasse (paberil) kohta, või väljusid sellest.

Sellise teravmeelse blokaadi leiutamise au kuulub Madalmaadele. Nad kuulutasid 1584.a. Blokaadis olevaks kõik Flandria sadamad, mis jäid Hispaanlaste valdusse; et hoida jõus oma korraldust nad panid välja vaid mõned ristlejad. Seejärel, kõrvuti ediktiga, millistest on eriti märkimisväärne see, mis välja antud 1630.a., Hollandi Ühendriigid kehtestasid, nagu reegli, et

paljalt blokeeritud sadamasse sõitmise kavatsusest piisab selleks, et saada laeva kinnivõtmise ning konfiskeerimise õigus*).

Bynkershoek. Quaestiones juris publ., lib. I, cap. II.

Wheaton. Histoire du droit des gens, t. I, p. 183.

Fauchille. Du blocus maritime. Paris 1882, p. 80 et ss.

Varsti võttis samasuguse praktika üle ka Inglismaa ja seda eelkõige Madalmaade endi vastu. Kõikidest riikidest rakendas Inglismaa enam avaralt ja süstemaatiliselt fiktiivse blokaadi õigust, et anda löök mitte niivõrd vaenlase, kui neutraalsete riikide kaubandusele.

Oma õiguste kaitseks, Inglismaa omavolilise tegevuse suhtes, sõlmisid mittesõdivad riigid 1780.a. tuntud Relvastatud neutraliteedi liidu, millise akti artikkel 4 tunnistas blokeerituks vaid selle sadama, millise ligipääs oli raskendatud blokeeritava sadama lähistel seisvate blokeeriva riigi laevade kohaloluga. Peaegu samamoodi määratleti blokaadi Teise relvastatud neutraliteedi aktis, mis sõlmiti 1800.a. Kuid seejärel Inglise-Vene 1801.a. konventsioonis muudeti blokaadi mõistet sellega, et Inglise diplomaatidel õnnestus asendada vene blokaadi määratluses, milline väljendus sõnades: katkestatud kohale pääsemine „siin seisvate laevadega ja üpris väikesel vahemaal“, - asendada ühendav ja , eraldava „või“ -ga. Nii taassünnitas Inglismaa jälle fiktiivse blokaadi ja kasutas seda piiramatult Napoleoniga sõdades. 1807.a. ta kuulutas blokeerituks kõik Prantsusmaaga liidus olevate Euroopa riikide sadamad ja konfiskeeris siia tulevad laevad (blokaadide süsteem)*).

*)Esimene kord on üksikasjalikult, arhiiviallikate alusel, on esitatud tuntud 1801.a. merekonventsioon, mis välja antud 1895.a. XI köites (lk 1 – 49)

Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций“.

Wheaton. Histoire, t. II, p. 103.

1815.a. Viini kongressil blokaadi küsimust ei tõstatatud. Ta oli riikide poolt tõstatatud alles 1856.a. ja lahendatud Pariisi meredeklaratsioonis järgmisel viisil: „Blokaadid, selleks, et need oleksid kohustuslikud, peavad olema tegelikud, s.t. teostatud jõuga, milline oleks piisav vaenulikule kaldale pääsemise takistamiseks“

Pariisi deklaratsiooni määrusi üldiselt järgiti mereriikide poolt. Mõningates kõrvalekaldumistes süüdistatakse vaid Taanit, milline, asudes sõjas Preisimaaga, kuulutas blokeerituks kõik Balti mere sadamad, kuid pani välja vaid mõned ristlejad. Muide, Taani süüdistamine ei ole täielikult kinnitatud**).

***)Gessner. Droit des neutres, p. 184.

Kuid ei ole mingit kahtlust, et Porta tegutses Pariisi deklaratsiooni rikkuds, kuulutades oma 3 mai 1877.a. korraldusega blokeerituks kõik Venemaa Musta mere kaldad, kuid ei saanud merele ühtegi ristlejat.

Neutraalsete riikide laevadest võeti sama aasta novembris, selle blokaadi rikkumise pärast sekvestri alla kaks Itaalia laeva, mis tulid Mustalt merelt Konstantinoopolisse. Itaalia saadik protesteeris selle kinnivõtmise peale energiliselt. Ta tõestas Portale, et enne teda enam kui 45 laeva rikkusid samal viisil Türgi blokaadi ja et Mustal merel Türgi laevastikku ei olnudki: muidu ei oleks Itaalia laevu peetud kinni Konstantinoopolis, vaid kuriteopaigal. Arestitud laevad vabastati, kuid Porta jäi sõja lõpuni selle arvamuse juurde, et selline Musta mere kallaste blokeerimine oli tegelik blokaad***).

***)Ф. Мартенс. «Восточная война», стр. 585 и след.

b)Blokaadi juriidiline alus. Teooriakirjanduses valitseb blokaadi juriidilise olemuse kohta

kaks erinevat arvamust. Ühtede teoreetikute arvates (Hautefeuille*), Ortolan**), Masse***), Vidari****), ei ole blokaad miskit muud, kui blokeeriva laevastiku poolne mere osa vallutamine, millises ta asub ja milline on antud sadama või kalda läheduses.

*)Hautefeuille. Des droits. t. II, p. 189 et ss.

**)Ortolan. Regles internationales, t. II, p. 329 et ss.

***)Masse. Droit commercial, § 287.

****)Vidari. Del rispetto della proprietà, p. 272.

Teised autoriteedid selles küsimuses, nagu Cauchy*), Gessner**) ja Bluntschli***), käsitlevad blokaadi, kui sõdijate poolset hädavajaduse õiguse teostamist ja kui see meede – tõestavad nad – võib lähendada rahu sõlmimist, siis tuleb sellega leppida.

*)Cauchy. Droit maritime international, t. II, p. 197, 200, 419 et ss.

**)Gessner. Droit des neutres, p. 105 etc.

***)Bluntschli. Völkerrecht, § 827.

Esimene vaade on täiesti alusetu. Mere osa vallutamise õigusest ei saa juttugi olla, sest blokeeriv eskaader, arvatavasti, ei valitse selles rannamere osas, milliseid võivad tulistada blokeeritud sadamat kaitsvad suurtükipatareid. Teisest küljest, kui eeldada mere hõivamist „kaeva suurtükide lasu ulatuses“, nagu seda kaitseb Hautefeuille, siis tuleks loobuda üldse praegu valitsevast „avamere vabaduse“ printsiibist. Siis neutraalsete riikide merekaubandus sõltuks erandlikult iga tugeva mereriigi äranägemisest ja vanad blokaadi kuritarvitused oleksid jälle õigustatud*)

*)Hautefeuille. Des droits et devoirs, t. II, p. 419.

Dana's Wheaton. Elements, note № 232, p. 675.

Enam õiglased on Cauchy, Bluntschli ja teiste teoreetikute vaated, kes põhjendavad blokaadiõiguse sõjalise hädavajaduse alusel. Ainult viimane on üpris elastne mõiste, et lähtudes sellest, võiks piisava täpsusega selgitada välja blokaadiõiguse piirid. Meie arvates, blokaadiõigus põhineb sõjaõigusel. Blokaad on vaenlase kahjustamise vahend ja neutraalsed riigid peavad sellele alluma, kuivõrd see on üks vältimatuid sõjaaja tagajärgi. Seejuures blokaad ise on osalt vallutus, osalt faktiline mere valdamine. Ta on vallutus, kuivõrd blokeeriv eskaader on võimeline takistamatult tegutsema vaenupoole rannikumere alas. Blokaadi eskaader, asudes avaookeanil, valdab vaid osa tema poolt hõivatud alast**).

**) (Ф. Мартенс) соч.: «О праве частной собственности», стр. 433.

Fauchille. Du blocus maritime, p. 16 et ss.

C) Blokaadiõigus. Blokaadiõiguse väljaselgitamiseks on tarvis käsitleda:

esiteks, blokaadi mahtu,

teiseks, selle seadusliku ekistereerimise tingimusi,

kolmandaks, blokaadi rikkumist ja sellest tulenevaid tagajärgi.

aa. Blokeerida saab vaenupoole kaldaid, kindlusi, sadamaid, kaisid ja jõesuudmeid. Arvamus sellest, et õiguse järgi võib blokeerida ainult kindlustatud rannaalaid, ei ole põhjendatud*), kuna blokaadi, kui sõjalise vahendi eesmärk, ei seisne selles, et piiratud punkt vallutada, vaid, et murda vaenlase vastupanu, katkestades tema kaubandussuhted**).

*) Lucchesi-Palli. Principii di diritto pubblico, p. 167 -190.

**) Fauchille. Du blocus maritime, p. 162 et ss.

Jõesuudmete blokeerimine on vaid siis seaduslik, kui kogu jõgi jookseb mööda vaenlase territooriumi. Rahvusvahelise jõe blokaad rikuks otse mittesõdivate kaldariikide õigusi.

bb.Blokaadi kohustuslikkuseks on vajalikud alljärgnevad tingimused:

1)Blokaad võib olla kehtestatud vaid sõdiva riigi kõrgema võimu poolt, milline on ainsana kompetentne sellise meetme võtmisel.

2)Blokaad peab seisnema vaenlase kaldale ligipääsu tegelikus lõpetamises. Kui sõdiv riik suudab katta kogu vaenlase ranniku, siis sellisel juhul loetakse kogu kallas blokeerituks.

1861.a. Inglise valitsus tunnistas seaduslikuks blokaadi, millise kuulutasid välja Põhja Ameerika osariigid kogu Lõuna osariikide rannikul, s.t. 2.500 meremiili. Kuna Washingtoni valitsus tõestas, et võib toetada sellist blokaadi.

3)Hädavajalik on blokaadi eelnev väljakuulutamine. Väljakuulutamine peab olema kahte liiki: - üldine (notification generale), milline seisneb selle meetme avalikustamises, et neutraalsed riigid saaksid teada, millised vastase kaldad blokeeritakse ja millises ulatuses ning,

- spetsiaalne (notification speciale), milline seisneb igale lähenevale laevale blokaadist teavitamine, kuna kaptenid või kipperid ei pruugi blokaadi eksisteerimisest teada*.

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 832.

Sheldon Amos Manning. Law of Nations, p. 404.

Phillimore. Commentaires, t. III, p. 476, 494.

Inglise ja Ameerika juristide arvates on spetsiaalne teavitamine hädavajalik vaid sel juhtumil, kui „blokaad on faktiline“, s.t. , kui see on paigaldatud ootamatult, laevastiku ülema korraldusel. Kuid kui faktiline blokaad kestab pikemat aega, siis spetsiaalset teavitamist ei ole tarvis, kuna neutraalsed riigid võisid sellest juba teada saada**). Selline arvamus avab ukse kõikvõimalikel blokaadiõiguse kuritarvitustele ning annab võimaluse blokaadi rikkumises süüdistatavate neutralsete riikide laevade kinnipidamiseks, millest nad midagi ei teadnud. ((Enne 1940.a. oli enamik laevastikust purjelaevad ja telegraafiaparaat alles uus asi.KL)).

***)Vt. asja, „The Franziska“, Soetbeer. Sammlung officieller Actenstücke, Bd. VIII, S. 27.

Phillimore. Commentaries, t. III, p. 494.

Creasy. First platform, p. 641 etc.

Abdy's Kent. Commentary, p.367.

Fauchille. Du blocus maritime, p. 199.

4)Blokeeriv eskaader peab alaliselt blokeerima. Siiski, ajutise lahkumise põhjuseks oli halb ilm, siis blokaadi ei loeta katkestauks ja see jääb kohustuslikuks.

Vene 1869.a. Priiside ja repressaalide eeskirja artikkel 99. on öeldud, et blokaad loetakse kehtetuks, „kui blokeerivad laevad mingil põhjusel eemalduvad“. Uue eeskirja kava artikkel 57 ütleb aga, et „blokaad loetakse kehtivaks blokeerijate, ilmastikutingimustest tingitud ajutisel eemaldumisel“.

cc.Blokaadi rikkumine leiab aset kahel juhtumil:

1)Juhtumil, mil blokaadi liini püüab ületada selline laev, milline teadis blokaadi eksisteerimisest.

2)Selleks, et olla loetud blokaadi rikkujaks, peab olema kinnipeetud *in delicto*, kuriteopaigal. Paljast kavatsusest ei piisa: nõutud on teo sooritamine, mis paljastab blokaadijoonest

läbitungimise katse.

Nn. „jätkuva reisi“ teooria ei kannata kriitikat. See on loodud Põhja-Ameerika Ühendriikide poolt Inglismaa laeva „Springbock“ asjas. Viimane, Ameerika kodusõja ajal, puutus blokaadi rikkumise kavatsuse asja, kuid enne selle teostamist suundus Kanada neutraalsesse sadamasse. Teel sinna oli ta võetud kinni P- Ameerika ristleja poolt ja seejärel mõisteti ta tema kasuks, kui seaduslik priis, sel alusel, kuhu ta ka ei oleks sõitnud, kui tema lõppeesmärk oli blokaadi rikkumine, siis ta loetakse süüdi olevaks kogu ta reisi kestel*).

*)Travers-Twiss. The doctrine of continuous voyages as applied to contraband of war and blockade contrasted with the Declaration of Paris of 1856. London 1877.

Gessner. Zur Reform des Kriegs-Seerechts. Berlin 1875.

Bluntschli. Völkerrecht, § 835.

Reglement des prises maritimes de l'Institut de droit international, § 49.

Blokaadi rikkumises süüdi olevat võib jälitada avamerel; kui tal õnnestus jõuda neutraalse riigi sadamasse, siis jälitamine lõpetatakse ja süü ise kustutatakse.

Eio loeta blokaadi rikkumiseks neid neutraalseid laevu, millised otsivad halva ilma tõttu varjupaika blokeeritud sadamas, samuti ka need, millised lahkuvad sadamast ballastiga viivitamatult peale sadama blokaadis olevaks kuulutamist ja aja kestel, millise tavaliselt nimetab eskaadri juhataja, kes pidi blokaadi teostama.

Blokaadi rikkumise tagajärjed seisnevad süüdi oleva laeva kinnivõtmise ja ta viimises ühte blokeeriva riigi sadamasse et lahendada asi priisikohtus. Kinnivõtmise seaduslikkuse juhtumil, laev tavaliselt konfiskeeritakse; kuid koorem kuulub konfiskeerimisele vaid siis, kui on tõestatud, et selle peremees teadis kipperi või kapteni blokaadi rikkumise kavatsusest. Kuid igal juhul, neutraalse riigi laeva meeskond lastakse vabadusse**).

***)Perels. Seerecht, §51.

Gessner. Droit des neutres, p. 219 et ss.

Fauchille. Du blocus maritime, p. 320.

Phillimore. Commentaries, t. III, p. 495.

Hautefeuille. Des droits et devoirs, t. III, p. 151 et ss.

Pistoye et Duverdy. Traite des prises maritimes, t.I, p. 369 et ss.

Dana's Wheaton. Elements, note № 680 etc.

Artikkel 125. 3. Priisiõigus ja priisikohtud.

a) Mis on priis? - Priisiks nimetatakse vaenlase omandit, mis on priisikohtu poolt mõistetud selle võtja kasuks. Neutraalne omand võib vaid siis olla kuulutatud priisiks, kui see oli mõeldud teenima või omas ühe sõdija poolset teise sõdija vastast eesmärki. Selline on sõjaline salakaup, nagu ka igasugune koorem koos laevaga, blokaadi rikkumise juhtumil.

Priisi loetakse *de jure* võtja riigi omandiks, kes võib selle endale jätta. *Bello parta cedunt reipublicae**).

*(Phillimore. Commentaries, t. III, p. 560 etc.

G.F. De Martens. Precis, t. II, § 322.

Bulmerincq. Prise maritimes, p. 311 et ss.

Bluntschli. Völkerrecht, § 841.

Perels. Seerecht, S. 202 ff.

Erinevalt, maismaasõja trofeedest, mere-priiside erinevus seisneb selles, et saak ei puuduta mingil juhul kinnivõetud isikuid ja riik ei pea selle eest hüvitust maksma; merepriisid moodustavad riigi omandi vaid selles mõttes, et nende võtjatel ei ole õigus seda kasutada enne asja kohtus lahendamist. Kuid seejärel, soodsa otsuse tegemisel, nad saavad oma kasuks kas kogu priisi, või selle osa**).

***)Проектъ русскаго Положения о морскихъ призахъ и репризахъ, ст.6. Въ 1895 году издано новое «Положение о морскихъ призахъ».

Merel vastase eraomandi äravõtmise tühistamise katsed on jäänud käesoleva ajani jäänud edutuks ja seni kuni see ideaalne eesmärk ei ole saavutatud on priisiõigus sõdivate riikide üheks kõige võimsamaks teine-teisele tunnetava kahju tegemise vahendiks. Eraomandi puutumatus printsiibi väljakuulutamisega meresõja pidamise ajal, jäetakse priisiõigus, märkimisväärses osas, ilma oma praktilisest tähendusest ja meresõja tavad ja seadused ei hakka, nagu käesoleval ajal, niivõrd sisuliselt erinema maismaasõja pidamise seadustest, Sõjas-, nii mere, kui ka maa, ei pea eraomand olema riikidevahelise sõjategevuse vahetuks objektiks ja mere -sõjasaagi-õigusel ei ole juriidilist alust**).

***)Bluntschli. Das Beuterecht im Kriege.

Rapport de M. De Laveleye sur la propriete privee dans la guerre maritime fait a L'Institut, de droit int. (Bulletin de l'Institut, p. 230 etc.).

Annuaire de l'Institut, 1877, p. 138.

Klobukowski. Die Seebeute oder das frindliche Privateigenthum zur See. Bonn 1877.

(Ф. Мартенс) соч.: «О праве частной собственности», стр. 340-391.

Merel sõjategevuse ajal vaenlase eraomand, mis ära võetakse, võib olla tagasi võetud. Sellist tagasivõtmist nimetatakse **repriisiks**, või ülevõtmiseks ja see allub teatud eeskirjadele.

Varem eksisteeris tava, millise alusel, kui võtja jõudis priisi kodumaa sadamasse toimetada, või kui priis asus võtja valduses üle 24 tunni, siis see tunnistatakse ta omandiks.

Sellisel juhtumil esialgne omanik loetakse lõplikult temalt ära võetud asjadele oma õiguse kaotanuks ja nende tagasivõtmine ei oleks repriisiks, vaid iseseisvaks priisi võtmiseks, st. vaenlase omandi äravõtmiseks.

Siiski, seda arvamust ei saa kuidagi kaitsta, kuna mereõigus põhimõtete järgi, vaenlase poolt ära võetud laeva ja lasti omanik võib seaduslikult jäädaoma varast ilma vaid kompetentse priisikohtu otsuse alusel. Järelikult, kui kaua ka ära võetud vara vaenlase käes ka ei asunud, seni kuni se ei olel kohtuotsusega temale mõistetud, omandi üleminekut ei ole. Kuni asja kohtu poolt otsustamiseni on asja valdamine puhtalt faktiline, mis ei ole esialgset peremeest ta seaduslikest õigustest ilma jätnud. Seepärast tagasi võtmine viib sel juhtumil mitte priisi tekkimisele, vaid lihtsa esialgse omaniku õiguste taastamisele, kusjuures väljaaitaja hüvitus on, muidugi, õigluse küsimus. Repriis tagastatakse omanikule ilma kohtuta*).

*)G.F. de Martens. Essai concerant les armateurs, § 40 et ss.

Phillimore. Commentaries, t. III, p. 618 etc.

Travers-Twiss. Law of Nations, t. II, p. 345 etc.

Perels. Seerecht, S. 210 ff.

Bulmerincq. Prises maritimes, p. 542 et ss.

Gessner. Droit des neutres, p. 357 et ss.

Bluntschli. Völkerrecht, § 860 ff.

Priisiõigus määratleb sõjalaevade õigusi ja kohustusi priiside võtmise juhtumil. See jõustub sõja väljakuulutamise hetkest ja lakkab rahu sõlmimisel. Selle kehtivuse ruumi moodustavad avamere ja sõdivate riikide, mitte neutraalsete riikide veed. Priis, mis võetud neutraalse riigi territooriumil, on ebaseaduslik. Sel juhtumil on neutraalse riigi valitsusel kohustus nõuda sõjasaagi tagasiandmist ning hüvitust neutraliteedi rikkumise eest.

b) Priisikohtud. Nad asutatakse sõdivate riikide poolt iseseisvalt, kuid nende kohustuseks on need kohtud asutada ettenähtud viisil, pidades silmas asjasse segatud neutraalsete riikide huvisid. Käesoleval ajal priisikohtud võivad olla sisse seatud eranditult sõdivate riikide poolt või nende endi territooriumil, või nende liitlasriikide piires. Mitte ükski kaasaegne riik, olles neutraalne, ei luba enda juures priisikohtu asutamist.

Vana praktika näitab, et priisikohtud asutati tihti nõnda, et mitte ainult vaenlase eraisikud toodi isamaiste võtjate egoistliku kasu ohvriks, vaid neutraalsed alamad, kes enamik juhtudel jäeti kohtuotsusega ilma omandist.

Tavaliselt organiseeritakse priisikohtud kas erandlikult kohtuametkonna ametnikest (Inglismaa, Holland, Ameerika Ühendriigid), või kohtu-administratiivsel põhimõttel, nagu Hispaanias, Prantsusmaal, Saksamaal, Taanis, Austrias ja Venemaal.

Inglismaal asutatakse sõja väljakuulutamise juhtumil viivitamatult kuningliku korraldusega esimese ja teise astme priisikohtud. Selle liikmeteks määratakse erandlikult juristid, kes on kompetentsed mere- ja rahvusvahelise õiguste küsimustes. Paljud inglise juristidest on saanud priisikohtunikena suure kuulsuse. Erilist autoriteeti omas Inglismaal lord Stowell ((William Scott-1745-1836)) priisikohtu otsused, kes erines suure põhjenduste leidlikuse poolest, et priisid mõista Inglismaa kasuks.

Inglismaal on esimeseks priisikohtu instantsiks Admraliteedikohus; teine – Salanõukogu juures asuv kohtukomitee*).

*)Phillimore. Commentaires, t. III, p. 648 -665.

Perels. Seerecht S. 319.

Gessner. Droit des neutres, p. 378 et ss.

Clunet, 1893, p. 95 et ss.

Teistes Euroopa riikides, nende hulgas ka Venemaal, ei loeta puhtalt kohtu elementi priisiküsimuste lahendamisel mugavaks. Priisikohtud moodustatakse siin kohtunikest-juristidest ja mere- ja välisministeeriumi ametkonna esindajatest.

Venemaa 1895.a. Priisi-määruse järgi, moodustab esimese astme priisikohtu sadama ja flaagmaani ((lipulaeva)) priisikohtud, teise astme aga Admiraliteedi-Nõukogu spetsiaalses koosseisus. Sadama priisikohus koosneb juhatajast ja 5 liikmest, kellest kask on Justiitsministeeriumist ja üks Välisministeeriumist (Artiklid 50 – 54). Kõrgem priisikohus moodustatakse selle koosseisu Admiraliteedi-Nõukogu kahe, spetsiaalselt tema Kõigekõrgema võimuga senaatoreid neljanda või Valitseva Senati Tsiviil kassatsiooniametkonnast ja Välisministeeriumi ametnikust.

Kohtulik-administratiivne organiseerimine on nügav seetõttu, et annab priisiasjade lahendamisel osaleda poliitilisel ja administratiivsel elemendil, milline on täiesti hädavajalik, nõnda nagu eriti neutraalsete laevade ja nende veoste hõivamisel, lisanduvad pidevalt poliitilised huvid. Mõnikord on priis täiesti seaduslik, kuid seda võtja kasuks mõista, teatud asjaoludel, osutub ebamugavaks: kartusest tõmmata enesele sõbraliku või neutraalse riigi rahulolematust või mingil teisel kaalutlusel.

Kuid nii see kui teine priisikohtu korraldus on arvestatud kodumaa ja oma alamate huvide kaitsmisele ja seepärast ei esinda kõiki erapooletu asja lahendamise tingimusi. Isegi Inglismaa juristid laidavad priisikohtute kasaegset organiseerimist.

Priisikohtute uue organiseerimise kavadest on eriti märkimisväärne Westlake oma, kes tegi

ettepaneku sõdijatele võimaldada vaid esimese astme priisikohtuid. Teiseks astmeks aga peavad olema rahvusvahelised kohtud, milliste liikmeteks on sõdivate kui ka neutraalsete riikide esindajad*)

Annuaire de l'Institut de droit int. 1878, p. 114 et ss.

See projekt võeti aluseks „Priisikohtute reglemendile“, mis koostati, Rahvusvahelise Õiguse Instituudi ülesandel, professor Bulmerincqi poolt 1882.a.. Kuid Reglemendi autor, kahjuks, laiendas esialgse projekti peamist mõtet niivõrd, et ei ole lootustki, et Reglement oleks riikide poolt vastu võetud. Bulmerincq soovib alalisi priisikohtuid, mis on nimetatud sõdijate ja neutraalsete riikide poolt; kuid esimesed on seatud tagaplaanile*).

*)Projet de Reglement international des prises maritimes, § 92 etc.

1887.a. Heidelbergi koosolekul võttis Rahvusvahelise Õiguse Instituut Bulmerincqi ettepaneku vastu selles mõttes, et esimese astme priisikohus peab olema rahvuslik ja et teine aste peaks olema rahvusvaheline tribunal.

Selline ettepanek tõsiselt tähendust ei oma ja raske on endale ette kujutada, et sõdivad riigid kunagi nõustuksid, et nende sõjalaevade komandöride üle mõistetakse kohut neutraalse riigi kohtus**).

***)Annuaire de l'Institut de droit international 1887 – 1888, p. 188 et suiv.

Artikkel 126. c) Priisikohtu menetlus.

1. Eelmenetlus. Iga priisi haaraja kohustuseks on kinnipeetud laeva isamaa või liidulise riigi sadamasse toimetamine; kuid eelnevalt ta peab täitma renevad formaalsused, millistel on suur praktiline tähtsus. Ristleja komandör peab vallutatud laeval kinni pitseerima kõik leitud kaubad ja luugid, protokollima asjaolud, mil laev kinni peeti, kuulama üle laeva meeskonna, mille järel tuleb osa meeskonda asendada enda meeskonnaga ja tema poolt nimetatud kapten peab priisi nimetatud sadamasse juhtima.

Ainiti, erinevatel põhjustel ei saa mõnikord vallutatud laeva isamaa sadamasse toimetada. Mereõigusega on määratletud juhtumid, mil on lubatud kinni võetud vastase või neutraalne laev uputada või põlema panna, aga täpsemalt, need meetmed on lubatud:

- 1) kui laev on pihta saanud ja on tekkinud suur leke;
- 2) kui laev käitub vääralt, nõnda et võtja seab end repriisi ohtu;
- 3) kui võtja, nähes tugevamat vaenlast, peab lahingut vältima;
- 4) kui võtja ei saa vallutatud laevale oma meeskonnast osa eraldada;
- 5) kui priis on väheväärtuslik ja eriti, kui isamaa sadamad on kinnivõtmise kohast liiga kaugel või vaenlase poolt blokeeritud*).

*)Reglement international, § 55.

Русския правила 1869 г., ст. 108, Полож. О морск. Приз., ст. 21.

Perels, Seerecht, S. 311.

Võttes arvesse seda, et Venemaa sadamad on kaugel tähtsamatest meredest ja ookeanitest, Venemaa ristlejad, kui sellised üldse kasutusele võetakse, tuleb eriti tihti kinnivõetud saaki uputada ja tingimata, see võetud meede, nagu reegel, kutsub esile meie isamaa vastu palju süüdistusi. Sellisel viisil see, mis kõigi mereseaduste kohaselt on „erakorraline meede“ ja erandlik nähe, peab meile olema normiks. See asjaolu suurendab ülimal määral Venemaa vastutust neutraalsete riikide

ees ja viitab Venemaa valitsuse vajadusele väga hoolikalt valida isikuid, kes hakkavad ristlejaid juhtima.

2.Kohtulik või peamine menetlus. Priisikohtu menetlus põhineb äärmiselt ebaõiglasel mõttel, et kannatajad süüdistatavad-omanikud peavad tõestama vallutamise ebaseaduslikkust. Seejuures, nagu näitab praktika, piisab ainult kahtlusest, et priis oleks mõistetud vallutaja kasuks.

Priisi-asja menetlemise kord nääratakse igas riigis kindlaks seadusega, millised on priisikohtunikele tingimusetult kohustuslikud. Kuid priisikohus, pidades silmas temale kuuluvat rahvusvahelist iseloomu, peab juhinduma samuti rahvusvahelise õiguse printsiipidest. Vastasel juhul ta võib tõmmata oma riigile mitte ainult neutraalsete rahulolematuse, vaid ka kutsuda esile sõja**).

**.)Phillimore. Commentaires, t. II, p. 666 etc.

Oke Manning. Law of Nations (ed. by Sheldon Amos), p. 465 etc.

Dana's Wheaton. Elements, §385 etc.

Bluntschli. Völkerrecht, § 851.

Perels. Seerecht, S. 320 ff.

Priisikohtu otsus võib olla mõlema poole poolt teise kohtuinstantsi edasi kaevatud. Kui otsus, mis jõustus lõplikult on kostjale soodne, siis asi tagastatakse temale ja ta võib kinnivõtjalt nõuda tekitatud kahjude ning väljaminekute hüvitamist. Süüdimõistetud priis jääb, kas tervikuna, või kindlaksmääratud osas, olenevalt kohalikest seadustest, selle võtjale. Tavaliselt müüakse see avalikul oksjonil maha ja selline müümine võib toimuda isegi neutraalsel territooriumil, kui see neutraalne riik seda ära ei keela.

Vallutatud vaenlase laeva ekipaaz, olenevalt kohtuotsusest, kas vabastatakse või neist tehakse sõjavangid.

X.Sõdijate vahelistest läbirääkimistest ja suhetest.

Artikkel 127. Üldreegli järgi katkestab sõda sõdijate vahelised rahumeelsed suhted. Kuid asjaolud võivad muuta need suhted hädavajalikeks, nagu näiteks, sõjavangide vahetamiseks, surnute matmiseks jne. Läbirääkimised sõdijate vahel alluvad kindlaksmääratud eeskirjadele, mis on pooltele kohustuslik ja puudutab:

- a)parlamentääre;
- b)relvarahu;
- c)kapitulatsiooni.

a.Parlamentäärid. Nii nimetatakse isikuid, kellele tehakse ülesandeks vaenlasega suhtlemine. Tingimuste suhtes, milliseid parlamentääridelt nõutakse käesoleval ajal erimeelsusi ei ole. Nii tunnistavad kõik, et parlamentääril on õigus puutumatusle. Igasugust vägivalda tema vastu peetakse ülekohtulikuks sõjaõiguse rikkumiseks.

Kuid selleks, et olla loetud parlamentääriks, isik, kes astub vaenlasega läbirääkimistesse, peab kinni pidama teatud formaalsustest. Haagi konventsiooni Artikkel 32 sätete alusel peab parlamentäär ilmuma vastase juurde valge lipuga ja trompetipuhuja või trummari ning lipukandja saatel, kes kõik loetakse puutumatuteks.

Vägede ülem, millise juurde parlamentäär ilmus, ei pea tingimata tema vastuvõtmisega nõustuma. Tema vastuvõtmiseks nõusoleku saamisel, peab parlamentäär alluma kõigile meedetele, milliseid peavad vajalikuks võtta tema laagris viibimise ajal.

Tavaliselt võetakse parlamentääre vastu eelpostidel, seejärel nad saadetakse või tuuakse laagrisse kinniseotud silmadega ja nende juurde pannakse auvalve.

Parlamentäär jäetakse puutumatuselt ilma, kui ta hakkab kuritarvitama oma privilegeeritud asendit või osutatud usaldust, näiteks kui ta pildistab vaenlaste vägede asendiplaani, või hakkab

vastase sõdureid ja ohvitseri reetmisele õhutama.

Peale parlamentääri ülesande täitmist ta saadetakse samasuguseid ettevaatusabinõusid rakendades tagasi.

Parlamentääride lippu austamist on peetud tavaks, milliseid järgisid isegi metsikud ja barbaarsed rahvad. Kuid praktikas esineb mõnikord arusaamatusi ja jämedaid kuritarvitusi. Nii, näiteks Šipkas 1877.a. türklased heiskasid valge lipu, kuid kui vene laskurid lähenesid neile, avati kindlustusest tihedat tuld. Teisel päeval algasid tegelikud kaputuleerimise läbirääkimised, kuid ka seekord ei saanud pettusest läbi. Türklased kasutasid läbirääkimiste pidamise aega selleks, et lahkuda takistusteta sellest kindlusest, millist nad ei suutnud enam kaitsta.*).

Mõnikord saadetakse parlamentääridena eraisikuid. Nad saavad vastaselt kaitskirjad, milliseid ei saa kellegile teisele üle anda ja neid antakse välja kindlaksmääratud ajaks.

Parlamentääride vahendusel sõlmitud lepingud peavad olema ausalt kinnipeetud. *Etiam hosti fides servanda est**).*

*)Ф. Мартенс. «Восточная война», стр. 470.

**)Bluntschli. Völkerrecht, § 674 ff.

Heffter. Völkerrecht, S. 297 ff.

Halleck. Laws of war, chap. XXVII.

b. Relvarahu. See võib olla kohalik (armistice), või üldine (treve). Viimane peatab sõjategevuse kogu sõjateatris; esimesed aga ainult mingi kindla piirkonna vägede üksikute üksuste, malevate vahelise lahingutegevuse. Üldine relvarahu on tavaliselt rahulepingu sõlmimise eelkuulutaja. Kohalikud relvarahud seisnevad tavaliselt, peale lahingut, haavatute ja langenute sõjaväljalt äraviimiseks jne.

Kuidas olla peetud relvarahu sõlmijaks? Üldine relvarahu võib olla sõlmitud vaid ülemjuhataja poolt; kohalikud relvarahud vastavate malevate ülemate poolt.

Sõlmitud relvarahust tehakse kohe viivitamatult teade, milline lõpetab kõik sõjategevused. Relvarahu tingimused on vastastikuse kokkuleppe asi. See võib olla sõlmitud tähtajaliselt või tähtajatult.

1899.a. Haagi konventsioonis on öeldud, et relvarahu sõlmimisel võivad pooled määratleda, millised suhted sõjateatris lubatakse kohalikku elanikonda ja ühe poole poolt hõivatud ala elanike suhteid teise poole elanike vahel (Artikkel 39). Kui selles suhtes kokkuleppeid ei järgne, siis küsimus lahendatakse üldiset eeskirjade järgi, millised kehtisid elanike suhtes sõdijatega nende poolt hõivatud territooriumil.

Praktikas relvarahu sõlmijad lepivad kokku oma armeede vahelise demarkatsioonijoone kindlaksmääramises, millise taga on mõlemal poolel liikuda ja teha töid, milliseid vastane ei oleks saanud häirida ka jätkuval sõjategevusel*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 691.

Üldise relvarahu tingimused määratakse kindlaks üksikasjaliste rahvusvaheliste traktaatidega, millised, kõrvuti sõjategevuse peatamise otsusega, sisaldab tavaliselt eelrahu sõlmimise tingimusi. Sellised olid 1871.a. Versaille's eelrahu traktaat ja 1878.a. San Stefano eelrahu.

Relvarahu katkeb nimetatud tähtaja saabumisel, või otsuses ettenähtud tingimuste saabumisel. Relvarahu rikkumine ühelt poolt annab teisele poolele õiguse pidada seda jõu kaotanuks. Kuid üksikute isikute poolt relvarahu omavoliline rikkumine, ei katkesta relvarahu, kuid annab õiguse süüdlaste karistamise ja tekitatud kahjude hüvitamise nõude esitamiseks. Tähtajatu relvarahu leping võib olla lõpetatud igal ajal, vastase eelneval ja õigeaegse teavitamise tingimusel**).

**)Haagi konventsiooni Artiklid 36 – 41.

- c) Kapituleerumine. Eksisteerib kahte liiki kapituleerumisi: kindluse või sõjalaeva ja armee või maleva kapituleerumine. Läbirääkimisi sel ja teisel juhtumil viiakse läbi normaalsel viisil, parlamentääride abil.

Mis puudutab tingimused, millistel võib kindluse või maleva kapitulatsioon järgneda, määratletakse isamaa sõjaseadustega. Ei ole rahvusvahelise sõjaõiguse asi neid käsitleda. Kindluse komandant võib selles suhtes temale kohustuslikke seadusi rikkuda, kuid vastase poolele piisab, kui ta tõstab lipu ja lepib kokku allaandmise suhtes. Kapituleerimise tingimused sõltuvad poolte kokkuleppest. Mitte mingil juhul ei ole lubatud kindluse elanike hävitamine, isegi kui anti alla tingimustetult (a la merci), või selle paljaksröövimist.

Terve armee või malevate allaandmise suhtes kehtib reegel, et tingimused, millised on võidetutele seatud, ei tohi olla vastuolus sõjaväelise auga. Ohvitseridele jäetakse tavaliselt, kui sõjaväeline auavaldus, alles relv; samuti jääb puutumatuks eraomand; vastane konfiskeerib ainult lipud, relvad, sõjaväe kassad jne.

Kindluse komandandil, milline kapituleerub, ega alla andvatel malevate ülematel ei ole õigust teha avaldusi kõrgema võimu nimel ja võtta enesele mingeid poliitilisi kohustusi*).

*)Heffter. Völkerrecht, S 300.

Haagi konventsiooni artiklit 35, kapitulatsioonidest.

Ф. Мартенс. «Восточная война», стр. 477.

XI.Sõja lõpetamine ja rahulepingu sõlmimine.

Artikkel 128. Sõda võib olla lõppenud kas ühe poole poolse vastase territooriumi täieliku vallutamisega (debellatio), või sõjategevuse faktilise lõpetamisega või lõpuks, rahulepingu sõlmimisega.

Esimest viisi juhtub nüüdsel ajal harva, kuid see on ikkagi võimalik, nagu seda tõestavad 1866.a. Hesseni ja Hannoveri ja mõlemate 1856.a. Sitsiilia kuningriikide näited. Veelgi harvem ja üldse ebasoovitav on sõja faktiline lõpetamine. Nii lõpetas oma sõja Pärsjas Paul I 1801.a. Kõige normalsemaks sõja lõpetamise viisiks on rahulepingu sõlmimine.

Rahulepingud. Neid on kaht liiki: eel-ja lõplikud rahulepingud. Esimesed said käesoleval ajal nn, proovipallide tähenduse, milliste eesmärgiks oli välja uurida, kuivõrd esitatud ettepanekud vastukaja või neutraalsete riikide poolehoidu leiavad. Nii, San Stefano eelrahu ((Vene-Türgi 1878.a.)) kutsus esile Inglismaa ja Austria-Ungari poolsed protestid ning see tehti ümber Berliini kongressil, suurriikide osalusel, millised allkirjastasid 1856.a. Pariisi traktaadi. Kuid nagu eel- kui ka lõplikud rahulepingud on ühtmoodi kohustuslikud, kui on sõlmitud kompetentse võimu poolt. Määratleda, kes see kompetentne võim on on siseriikliku seadusandluse, mitte rahvusvahelise õiguse asi.

Rahulepingute laused on üprised eripärased. Need määratletakse sõja lõpetamise tingimuste ja põhjustega ning ka vastastikuste suhetega, millised on riikide vahel sõja ajal välja kujunenud. Sellegi poolest, on ka mõned üldised laused, millised korduvad igas rahulepingus.

Millised on järgmised:

1)Rahu sõlmimisega lakkavad poolte vahel kõik sõjategevused, samuti rekvireerimised ja kontributsioonid, milliseid võetakse vaenlase territooriumil. Kui mingi sõjategevus toimus peale rahu sõlmimist, kuna sõjapealikud ei olnud rahust teadlikud, siis, niivõrd, kui see on võimalik, taastatakse status quo, milline oli rahulepingu sõlmimise ajal. Mõlemate sõdijate huvides on kõikide

meetmete võtmine, et üksikute väeüksuste ülemad oleksid rahu sõlmimisest viivitatamult teavitatud*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, §705 ff.
Heffter. Völkerrecht. § 180.
Pillet loc. cit., II, p. 349 et ss.

2)Rahuleping taastab enne sõda sõdijate vahel sõlmitud kaubandus-, konsulaar- jne lepingute, mis peatatud oma kehtivuses, kohustusliku jõu. Nende lepingute laused võivad olla rahulepinguga muudetud*).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 711.

3)Iga riik saab peale sõja lõppu tagasi oma endised õigused ja valdused, kuivõrd nad ei ole vasturääkivuses rahulepinguga.

4)Rahulepingutes kuulutatakse tavaliselt vaenulikust tegevusest tulenenud nõudmiste ja kaebuste suhtes välja amnestia. Kuid see ei puuduta eraisikute hagnosisid ja tehinguid, ega ka kuritegusid, mis tehtud enne sõda või isegi sõja ajal, kuid millistel ei ole mingit suhet sõjategevusse. Mõnede teoreetikute arvates, amnestia ei pea laienema sõjaseaduste ja tavade rikkujate üle**).

***)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 792 etc.

Kuid nõnda, nagu kuidas konstateerida tingimusi, millistel need rikkumised sooritati, on erakordselt raske, siis rõhuda sõjatavade rikkujate jälitamisel peale rahulepingu sõlmimist, tähendaks mitte kunagi vastastikuste süüdistuste mittelõpetamist, millise lõpetamise mõte, kuna jutt käib sõjast endast, ongi amnestia sisuline eesmärk.

5)Rahulepingutes määratletakse sõjavangide vahetamise tingimused, millise juures ei nõuta, nagu varasemal ajal, vahetust järkude järgi, vaid kõik mõlema poole sõjavangid vabastatakse, esitades sellele riigile, kellele välja antakse, nende sõja aegsed ülalpidamise kulud.

Peale üldisi määrusi, on rahulepingutes veel spetsiaalsed laused, millised on esile kutsutud rahulepingu sõlmimise konkreetsete asjaoludega. Siia puutuvad laused võitja kasuks tehtavatest territoriaasetest järeleandmistest. Tingimustest, millistel, vallutaja õigusega, ühed või teised territooriumid üle lähevad, on räägitud omal kohal. Võitja astub kõigisse endise seadusliku valitsuse õigustesse ja soetatud ülemvõimust, ta võib muuta ära endise korra, milline eksisteeris sellel enne selle ühendamist. Elanikele antakse ümberasumiseks kindlaksmääratud tähtaeg*).

*)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 813 etc.
Holtzendorff. Eroberung und Eroberungsrecht. Berlin 1875.
Storek. Option und Plebiscit, S. 5 ff.
Vaata samuti käesoleva töö üldosa, st. I osa, Artiklit 67.

2.Jus postliminii. ((Kodumaale pöördumise ja endistesse õigustesse astumise õigus)). Rooma õiguses *jus postliminii* põhines fiktsioonil, et rooma kodanik, naaseses vangist, millise kestel teda oli loetud kõikidest õigustest ilmajäetuks, astub uuesti kõikidesse õigustesse, poliitilistesse ja kodanikuõigustesse, nagu ta kunagi ei oleks vangis olnudki. Näiteks, testament, millise ta vangistuses koostas, ei omanud vangistuse ajal mitte mingit otsustavat jõudu, kuid see sai seadusliku jõu tema vabastamise hetkest.

See rooma õiguse fiktsiooni rakendatakse käesoleval ajal nii riiklike kui ka eraõiguslike suhete, mis tekkinud sõjategevuse ajal või tagajärjel, puhul.

Kaasaegse juris postliminii alusel, igasugused seaduslikud õigused, milliseid riik, elanikkond või eraisikud omavad, ei lakka faktiliselt vaenlasele allutamistest tulenevalt. Seepärast,

nii nagu lakkab vaenlase poolt antud piirkonnan hõivamine, ipso facto taastuvad kõik õigussuhted ja korrad, millised eksisteerisid varem, kuna okupant ei saa pidada end hõivatud territooriumi seaduslikuks valitsejaks**).

**)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 860 etc.
Bluntschli. Völkerrecht, § 727 ff.
Heffter. Völkerrecht, § 187.

Siit on näha, et *postliminium* on mõeldav ainult sõja ajal, mitte peale rahulepingu sõlmimist, nii nagu kõik faktiline, mis eksisteeris sõja ajal, kas tühistatakse või tunnistatakse seaduslikult eksisteerivaks traktaadi alusel, seejuures nagu *jus postliminii* seisneb nimelt selles, et seaduslikud õigused taastatakse, traktaadist sõltumata, iseenesest.

Tuleb eristada kahte faktilist sõjalise hõivamise juhtumit, millise lakkamine toob kaasa endiste õiguste taastamise:

- a)ajutine vaenlase poolne hõivamine (okupatsioon) ja
- b)usurbeerimine (kestvam hõivamine).

Nii esimesel, kui teisel juhtumil riivatakse kaht liiki seaduslikke õigusi – riiklik-ühiskondlikke ja era.

a)Ajutine vaenlase poolt hõivamine. Ta võib olla lõpetatud mitmel erineval viisil.

1)Vaenlane lahkub ise hõivatud piirkonnast. Sel juhtumil taastatakse viivitamatult vana valitsus ja vana kord. Selleks ei ole tarvis mingit erilist valitsuse akti.

2)Hõivatud elanikond ajab vaenlase välja. Paljud kirjanikud-teoreetikud peavad võimalikuks endiste kordade ja seadusliku valitsuse iseseisvat taastumist. Kuid õigem ja õiglasem on teine arvamus, et selliseks taastamiseks on hädavajalik elanikonna nõusolek*).

3)Vaenlane kihutatakse välja seadusliku valitsuse või liitlaste poolt. Siis ei saa olla mingit kahtlust, et valitsus ise taastab oma võimu.

4)Vaenlane aetakse välja kolmanda riigi poolt. Sellel juhtumil on endise korra taastamiseks vajalik selle riigi nõusolek. Selline juhtum leidis aset Genoa Vabariigiga, milline oli vallutatud ära Napoleon I poolt ja ühendatud Itaalia viitse-kuningriigiga. 1804.a. Vabastas Genoa Inglismaa eskaader ja inglise admiral Bentinck ((1764 – 1813)) andis välja proklamatsiooni, millisega Genoa endine olukord Vabariigina taastati. Kuid liitlased ei austanud seda korraldust ja 1814.a. ühendasid Genoa Sardiinia kuningriigiga, mis oli kinnitatud samuti 1815.a. Viini aktiga. Antud juhtumil liitlased ei küsinud Inglismaa spetsiaalset nõusolekut ja sir Mackintosh ((1765-1832)) Alamkojas. Tõstas selõlise käitumisviisi seaduslikkuse küsimuse. Kahtlematult, mitte liitlastest, vaid Inglismaa nõusolekust sõltus Genoa saatus, mis oli vabastatud Inglismaa laevastiku poolt**).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 730.

***)Wheaton. Histoire da droit des gens, t.II, p. 173 et ss.

Kõigis esitatud juhtudel vaenlase valitsus, nii ajutine ja faktiline, võivad teostada vaid need riiklik-ühiskondlikud ja eraõiguslike suhete muutused juriidilistes suhetes, millised tulenevad võimu valdamisest ja kasutamisest ning kõigest, mis sellele allub. Ajutine vaenlase võim ei saa end pidada vaenlase riiklike varade omanikuks ja seepärast ei saa neid võõrandada või sõlmida lepinguid nende pikaajaliseks rentimiseks jne.

Nii, näiteks, Saksamaa valitsus, hõivates Prantsusmaa departemange, pidas endal olevat õigust korraldada Prantsusmaa riigimetsi, nii nagu oma omandit aj sõlmis pikaajalisi metsa raiumise

lepinguid. Rahulepingu sõlmimisel Prantsusmaa valitsus ei nõustunud nende lepingute seaduslikuse tunnistamisega, kui omandiõigusest lähtuvate, millist Saksamaal ei olnud. Selle vaatepunkti põhjuendatust tunnistas ka Saksamaa valitsus.

b) Usurbeerimine. Võõra territooriumi enam kestev vägivaldne hõivamine, sedavõrd kestev, et usurbaator on õigustatud end selle seaduslikuks valitsejaks pidama ja teostama kõiki kõrgema võimu preogatiive, sõlmima rahvusvahelisi ja üksikuid lepinguid, viima sisse uusi valitsemise kordi jne. Selle ajutise valitseja võimu ühel või teisel viisil lõpetamisel, võib olla taastatud endine riigikord, kuid ei saa tühistada kõiki usurbaatori korraldusi, millised puudutavad nii ühiskondlikke-, kui eraõigussuhteid*). Seda silmas pidades, et antud juhtumil nad olid võetud ja nõistatud kui valitsuse meetmed, nad säilitavad jõu ka uue valitsuse puhul, näiteks, lepingud, riigiomandi ostumüügi aktid jne.

Nii, Hesseni kuurvürst, Vestfaali kuningriigi likvideerimise puhul ((1807 Tilsiti rahuga loodi - 1813.a. Leipzigi lahing lõpetas.)), mis asutati Napoleoni poolt oma vennale Jerome Bonapartele ja mis eksisteeris 7 aastat ((ta pankrotistus)), ei saanud, kui ta naases Hessenisse, milline oli võetud Napoleoni poolt selle kuningriigi koosseisu, pretendeerida oma õigusele mitte maksta riigivõlgu, mis tehtud endise valitsuse poolt, veel enam, et Vestfali kuningriik oli tunnustatud Tilsiti rahulepinguga.

*)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 841 etc.
Bluntschli. Völkerrecht, 734 ff.

***

Kolmas peatükk.

Neutraliteediõigus.

I. Neutraliteedi nõiste.

Artikkel 129. Neutraliteedi all mõistetakse seda olukorda, millises asuvad riigid, millised ei osale aktiivselt teiste riikide vahel eksisteerivas sõjas.

Neutraliteediõigus on seaduste ja normide kogum, milline määratleb neutraalsete riikide juriidilise asendi sõja ajal.

Neutraalne riik ei osale sõjas ja ei osuta abi ega koostööd kummalegi sõdivale poolele. Kuid ta sümpaatia võib olla kus iganes.

Saksa-Prantsuse sõja ajal, Venemaa, Belgia jne. ajakirjandus väljendas erilist kaastunnet Prantsusmaale. Selles suhtes avaldati Saksamaal arvamust, et ühe poole suhtes ajakirjanduse poolehoiu ilmutamine on neutraliteedi rikkumine. Kuid selline vaade ei ole millegagi põhjendatud. Ühiskond, neutraalne riik ei pea osutama abi sõdijale, kuid ei saa teda kohustada mõlema poole suhtes ühtmoodi kaasa tundma.

Mitte vähem ekslik on kõikide poolt korratud Klüberi ütlus: „neutraalsed riigid ei ole sõja ajal, kohtunikud ega ka pooled“*.

*)Klüber. Droit des gens, § 282.

Phillimore. Commentaries, t. III, p. 225.

Heutefeuille. Des droits et des devoirs des nations neutres, t. I, p. 241 et ss.

Ta on tingimata pool, kuid mitte aktiivne, vaid passiivne. Rahvusvaheliste suhete, eriti kaubakäibe arenemisel igasuguse rahvusvahelise elu voo rikkumine kajastub mitte ainult sõdijate huvidel, vaid kõigi rahvaste huvides, kes saavad sõjast suuri kahjusid. Nõuda, neis tingimustes, et nad suhtuksid käivasse sõtta ükskõikselt, on võimatu.

Neutraalne riik ei ole selle sõna kitsas mõttes kohtunik, kuid neutraalsete riikide moraalne kohtuotsus ühe või teise sõdiva riigi tegevuse seaduslikkuse suhtes, omab suurt, mitte ainult moraalset, vaid ka poliitilist tähendust.

Seejuures, veel ka nüüd, neutraalsete riikide täielikku erapooletust, nende ükskõiksust või osalematust esitatakse jätkuvalt kui neutraliteedi ideaali*).

*)Pasquale Fiore. Nouveau droit international public, trad. Par Pradier-Fodere, t. II, p. 361.

Phillimore, loc. cit., t. III, p. 226.

Calvo. Droit int, t.III, §2203.

Rolin-Jaequemyns, Revue de droit int., t. III, p. 113 et ss.

See arvamus on vasturääkivuses faktidega ja eitab rahvusvahelise õiguse alust ennast – **riikide rahvusvahelist suhtlust**. Kui juhinduda sarnasest vaatest, siis on tarvis olla järjepidev ja nõuda „erapooletust“ või ükskõiksust samuti kurjategijate väljaandmise küsimuses, epideemiliste haiguste, orjuse jne vastases võitluses. Vastupidi, neutraalsed riigid omavad õigust ja on kohustatud ära hoidma, kuivõrd see on võimalik, igasuguse rahvusvahelise sõja tekkimist, - õigus seepärast, et nad ise kanntaavad sõjategevusest, millisege tegelevad sõdivad riigid, vahetult; - on kohustatud, sest et nad on rahvusvahelise suhtluse liikmed, millisele sõda ja rahu ei ole kaugeltki ükskõiksed faktid.

II. Neutraliteediõiguse ajalooline areng.

Artikkel 130. Neutraliteedi mõiste areng on lahutamatu seotud rahvusvahelise suhtluse mõistega. Ainult viimase eksisteerimisel saab esimene väljenduda.

Seni kuni rahvusvahelise suhtlemise teadvustamine puudus, seni riigid paistsid olevat üksikute jõududena, juriidiliste isiksustena, olla mitteseotud huvide solidaarsusega, neutraliteet eksisteerib, kui seisund, milline sõltus täielikult sõdijate äranägemisest. Niipalju kui nad neutraalsete õigusi tunnistavad, niipalju neid neil ka on.

Neutraalsuse mõiste, nagu teatud juriidiline asend, ei saanud vanal ajal olla. Täiesti ekslik on arvamus, et neutraalsete riikide õigusi vanade rahvaste poolt ei rikutud, kuna sellest allikates ei räägita*).

Kui vanal ajal isegi rahu ajal oli lubatud vägivald võõraste riikide suhtes (Ateena ja piraatlus), siis millist austust neutraalsete riikide suhtes siis võis veel oodata sõja ajal**).

*)Hautefeuille. Des droits et des devoirs, t. I, p. 194; t. II, p. 25.

***)Müller-Jochmus. Geschichte des Völkerrechts im Alterthum, S. 242, 265 ff.

Käsitledes neutraliteediõigust rahvusvahelise suhtlemise vaatepunktist, võib ära märkida selle arengu kolme astet.

1. Keskajal tulevad ilmsiks esimesed neutraliteedi, kui sellisest tingimusest, millises piiratakse sõdijate omavoli, mõiste alged. Siis pöördusid vaidlejad ise neutraalsete riikide poole, et lahendada tekkinud erimeelsused.

Kuid ei saa kõrvale kalduda kesk ajal toimunud vahekohtuliku asjalahenduse näidetega sedavõrd, et öelda, e sel ajal neutraliteeti enam austati kui praegusel ajal***).

***)Ward. Enquiry into the foundation and history, t. I, 323 etc.

Saab rääkida vaid teadvuse välgatusi neutraliteedi rikkumatusest, millised on esitatud mõnede faktidega keskaja ajaloos, mitte enam. Need sähvatused võisid tekkida sellel ajajärgul, et teatud religioosete ja kultuuriliste püüdluste, nagu ka keskaja rahvaste kaubanduslike huvide ühtsus pani kindla aluse järkjärgult tekkivale rahvusvahelisele suhtlusele.

Siiski, juba sel ajajärgul kõigi kristlike rahvaste vahelise sideme teadvustamine ei saanud piisavalt kindlustuda riikidesisese feodaalse isepäisuse ning pidevate era- ja riikidevaheliste sõdade tõttu. Seni kuni riigivõim ei olnud kindlustunud, ei saanud see ära hoida enda kui neutraalse poole õigusi. Neid rikuti eriti meresõjas*).

*)Мое (Ф. Мартенс), «О праве частной собственности», стр. 224 и след.

Даневский. Исторический очерк неутралитета и критика парижской декларации 1856 г. Харьков 1879 г., стр. 1 и след.

Sidney Schopfer. La principe juridique de la neutralite et son evolution dans l'histoire du droit de la guerre. Lausanne 1894.

2.Uuel ajal, alates XVI sajandist, saab neutraliteedi mõiste suure püsivuse. Ta töötatakse välja kui sõdivate riikide vaheline teatud seisund, ühelt poolt ja mittesõdivate või neutraalsete, teiselt poolt.

Praegu mõistetakse neutraliteeti kui neutraalse riigi faktilist sõtta mittesekkimist. Kuid neutraliteet ei kõrvaldanud oma jõudude neutraalse osaga kõrvaldada seaduslikku võimalust sõjas osaleda, olemata peetud sõdivaks riigiks ja kutsuma esile enese vastaseid sõdivate poolseid vaenulikke tegevusi. Samamoodi sõdiva võis sundida või veenda neutraalset riiki temale abi osutama, seadmata end käesolevas sõjas ohtu.

Nii, Peeter I, oma 17 aprilli 1716.a. ultimaatumiga, nõudis Vene-Rootsi sõjas neutraalselt Danzingi meerilt:

1- lõpetada nii „Rootsiga igasuguse korrespondentsi vahetus, kui ka kogu kaubandus“;

2-varustada „neli kuunarit-kaaperit, millistest igaühel oleks vähemalt 12 kahurit ja 50 inimest“, et vallutada Balti merel Rootsi laevu;

3-aidata laevadega Vene laevadele sõjaväe varustuse ja proviandi juurdeveol.

Danzing keeldus nende nõudmiste täitmisest ja viitas neutraalsusele. Kuid Peeter I käis peale, et vaba linn võttis need vaated vastu neutraalsete riikide kohuste alusel**).

**))Из дель Моск. Гл. Арх. М.И.Д. Сравн. Полн. Собр. Зак. № 3021.

Instruktsioonist, mis antud Keiser Pauli poolt krahv Paninile 5 juunist 1797.a., esitatakse järgmised kaalutlused, et õigustada Vene korpuse saatmist Katariina II poolt Prantsusmaa vastu: „Kuigi me vahetute tegevustega Prantsusmaaga sõjas ei asu, kuna see puutub Liitlaste aitamist kaitselepingute jõul, see antav abi, mis võetud vastu ammu poliitikas eksisteerivate reeglite järgi, ei anna õigust lugeda abistavat riiki sõdivaks, kuna need riigid ei tugevda oma neetmeid sellisel määral, et moodustaks juba üldise asja*).

*)Изъ дель Архива М.И.Д.

Seejuures maismasõjas selgitatakse neutraliteedi mõiste kiiremini välja kui meresõjas.

Neutraalne kaubandus sajandite jooksul kanantab sõdivate kõikvõimaliku vägivalla ja kitsenduste all. Olid riigid, nagu Inglismaa, millie isegi kuulutas sõja, et anda lööke neutraalsetele kaubandusele.

Esialgseks aluseks, et määratleda riikide neutraalseid õigusi tegeleda sõja ajal kaubandusega oli *Consolato del Mare*, mis antud välja XIV sajandil. Selles märkimisväärses meretavade kogumikus tõsteti esile järgmised neutralset kaubandust puutuvad reeglid:

- 1)veos, mis asub sõbralikul laeval ja kuulub vaenlasele, konfiskeeritaks;
- 2)vaenlase laeval asuv neutraalse riigi kaup konfiskeeritakse;
- 3)neutraalsed riigid võivad sõdijate poolt vallutatud laeva tagasi osta**)

*)Pardessus. Collection des lois maritimes, t. II, p. 303 – 307-

Consolato del Mare alusel töötatakse välja inglise süsteem, milline seisneb neutraalsel laeval oleva vaenlase omandi konfiskeerimisel. See printsiip väljendub lauses: neutraalne lipp ei kaitse vaenlase veost (*le pavillon ne couvre pas la cargaison*). Kuid vaenlase laeval asuvat neutraalset omandit ei konfiskeerita.

See süsteem satub vastuollu sellega, millist kaitsid enamik kontinentaalseid riike. Viimased olid eriti huvitatud sellest, et neutraalne lipp jääks puutumatuks. Nad pooldasid lauset: neutraalne lipp kaitseb vaenlase omandit (*le pavillon couvre la cargaison; free ships free goods**).

*)Katchenowsky. Prize Law: particulary with reference to the duties and obligations of Belligerents and Neutrals. London 1867, transl. By Pratt, p. 48 etc.

Sellest ja teisest erines süsteem, millist pooldas selles küsimuses Prantsuse seadusandlus. Prantsusmaal 1538, 1543, ja 1584.a. välja antud ediktide alusel ja kooskõlas 1681.a. Mereordonansiga, konfiskeerimisele kuulus nii vaenlase omand neutraalsel laeval, kui ka neutraalne omand vaenlase laeval. Kuid alates XIX sajandist Prantsusmaa astus nende riikide etteotsa, millised kaitsevad neutraalset lippu ja omandit, mis selle all asub**).

***)Wheaton. Historie du droit des gens, t. I, p. 153;
Hautefeuille. Des droits et des devoirs, t. III, p. 216 et ss.
Masse. Droit commercial, t, I, § 231.

Inglismaa kuni käesoleva ajani järgib põhimõtet, mis kuulutatud välja *Consolato del Mare*. Vaenlase omandi konfiskeerimise õigus, kus see ka ei asuks, andis temale õiguse peatada avamerel, nende läbivaatuse ettekäändel, neutraalseid laevu, et sellega paralüeerida neutraalset kaubandust. Teisest küljest, liberaalne printsiip, nähtavasti, neutraalsete kaupade puutumatus põhimõte vaenulikel laevadel ei omanud mitte mingit praktilist tähendust, kuna neutraalsed ei saanud riskida kaupade ärasaatmisega laevadel, millised kuulusid vaenulikule vallutamisele. Peatada enda kasuks neutraalne kaubandus – vaat see on Inglismaa süsteemi eesmärk, millist kaitsevad senini Inglise juristid***).

****)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 753, § 498.
Travers-Twiss. Law of Nations, t.II, p. 158 etc.
Hall's Int. Law, p.601 etc.
Wildman's Int. Law, t. II, p. 136.
Dana's Wheaton. Elements, §444 etc.

Suurbritannia valitsus jäi ustavaks oma printsiipidele, esitades Seitsmeaastase sõja ajal kuulsa „1756.a. Sõjaeeskirja. (Rule on the Seven Year's war), millise alusel neutraalsetel laevadel ei lubatud sõja ajal võtta kasutusele uusi kaubandusviise, millised olid rahuajal vaenlase monopoliks.

Seitsmeaastase sõja ajal Hollandi kaupmehed said Prantsuse valitsuselt spetsiaalse Prantsuse kolooniatega kauplemise loa, nõnda nagu sõja ajal Prantsuse laevad ei saanud jätkata seda kaubandust, sattumata vaenlase rünnakute alla. Kuid Inglismaa kaaperid hakkasid vallutama Hollandi laevu ja priisikohtud kuulutasid nad koos kaubaga seaduslikuks priisiks sel alusel, et Prantsuse valitsuselt saadud loa kaudu on neist saanud Prantsuse kaubalaevastiku osa*).

*)Phillimore, loc. Cit., t. III, p. 370 etc.
Dana's Wheaton. Elements, §508.
Hautefeuille. Des droits et des devoirs, t. III, p. 330.

Kitsendavad meetmed, millisele allutati neutraalne kaubandus, kutsusid esile asjast huvitatud riikide vastutegevuse ning neile kuuluvate õiguste välja selgitamise katsed. Sel eesmärgil, Venemaa initsiatiivil, koostati Esimene ja Teine „Relvastatud neutraliteedi liit“ (1780 ja 1800 a.), mis suunatud Inglismaa vastu. Katariina II, 28 veebruari 1780.a. deklaratsiooni 2 punktis kuulutatakse: „vaenlase neutraalsetel laevadel asuvad kaubad peavad olema loetud vabadeks, erandiks sõjaline salakaup“. Vaatamata Inglismaa energilistele protestidele, võeti see veebruarideklaratsioon vastu enamiku kontinentaalsete riikide poolt, kohustuses seda kõigi jõududega kaitsma igasuguste rikkumiste eest**).

***)Vaata Relvastatud neutraliteedi ajaloo iseärasuste dokumentaalset ajalugu minu: Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций», т. X, стр. 259 и след., и т. XI, стр 1 и след.

Fauchille. La diplomatie francaise et la Ligue des neutres de 1780. Paris 1893.

Esimese Relvastatud neutraliteedi tekkimise selgituses, Katariina II kirjutas 1875.a.: „Igasugune terve mõistusega inimene, millisest rahvusest ta ka ei oleks, peab olema siin tunnistajaks kõikidele rahvastele ühiste ja kõikide maade kasuks, mitte ainult käesoleval ajal, vaid ka tulevastele põlvetele, kuna Tema Keiserliku Majesteedi kangelasteoks on meresõja seadmine loomuliku seaduse alusele***).

***Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций», т. VI, № 229, стр. 107 и след.

Tänu Venemaale, selgitati neutraalsete riikide õigused välja ja leidsid kaitset. Relvastatud neutraliteedi aegadest peale moodustusid neutraalsete riikide õiguste määramise mõistmises kaks leeri: ühes asusid kontinentaalsed riigid; teises – Inglismaa ja osalt Ameerika Ühendriigid.

Esimesed seisid rahumeelse neutraalse kaubanduse puutumatus eest; teised, egoistlike kasude kaalutlustel, toetasid neutraalsete riikide suhtes, sõdivate riikide piiramatu vabaduse printsiipi.

3. Alates XIX sajandist, käib sõda kahe viidatud vastandliku vaate vahel, milline lõppes kontinentaalsete vaadete täieliku võiduga. Inglismaa ise loobus oma sajanditepikkusest praktikast 1856.a., tunnistades kohustuslikuks rahvusvaheliseks seaduseks need reeglid, milliseid ta kuulutas 1780.a. vägivallaks ja millised veel praegu, ilma irooniata, nimetatakse mõnede Inglise teoreetikute poolt „uueks Vene rahvusvaheliseks koodeksiks“*).

*)Phillimore. Commentaries, t. III, p. 337, § 195.

Napoleon I aegsete sõdade ajal oli neutraalse kaubanduse õiguste küsimus esitatud juba kategooriliselt. Nende sõdade kestel toimusid sündmused, millised sundisid Suurbritanniat järele mõtlema oma tavalise merepraktika üle. Kibeda kogemusena ta veendus, et neutraalsete rahvaste õiguste ja seaduslike huvide mitte austamine võib avaldada ränka mõju tema ja ta alamate huvidele.

Napoleon I, 1806.a. Milano ja Berliini 1807.a. Dekreetidega, mis antud välja vastuseks Inglismaa poolt seatud sadamate, randade ja jõesuudmete blokaadile Elbest kuni Brestini, milline laienes seejärel kõigile Prantsusmaa ja samuti ta liitlaste, kolooniate sadamatele, kuulutas blokeerituks kõik Inglise valdused. Inglismaaga suhtlemine ja kauplemine oli keelatud. Inglisma

alamad, kes asusid kontinendil, kuulutati sõjavangideks, aga nende vara – seaduslikuks sõjasaagiks. Konfiskeerimisele kuulusid isegi kõik inglise kaubad. Laevad, millise riigi omad nad ka ei olnud, mis väljusid Inglise sadamatest või suundusid sinna, aga samuti need, millised lubasid Inglise ristlajate poolset läbivaatust, loetakse oma riikkondsust kaotanuks ja nende Prantsusmaa laevade või kaaperite poolset vallutamisel, kuulutatakse seaduslikeks priisideks.

1810.a. Fontainebleaus välja antud dekreet käskis kõik inglise kaubad ära põletada.

Kõigi nende dragooniliste meetmete kogum, millised kirjutatud ette kui repressaalid Inglismaa, kui Prantsusmaa ja ta liitlaste vastu sõdiva mereriigi, omavoliste tegevuste suhtes, sai nimetuseks „Kontinentaalne süsteem“ ja sellel oli praktiline tähendus, nõnda nagu sel ajal Napoleon I võimutses Euroopa üle. Peale tema liitlasi, liitusid kontinentaalse süsteemiga Rootsi, Taani, Venemaa ja Preisimaa*).

*)Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций», т. VI, стр. 426.

Garden. Histoire des traites generale, t. X, p. 302 et ss.

Klüber. Droit des gens, § 310 – 316.

Võitlus Prantsusmaaga viis lõppude lõpuks Inglise valitsuse arvamusele, et tema saareline asend ja Inglismaa mereline võimekus ei taga kaitset vaenulike meetmete eest, milliseid sõdijad võivad tema kaubanduse kahjustamise suhtes rakendada. See kogemus jättis oma jälje ja Inglismaa loobus järkjärgult oma endisest praktikast.**)

***)Heffter. Völkerrecht, S. 372, §174.

Спасовичъ. О правахъ нейтральнаго флага и нейтральнаго груза. Спб. 1851, стр. 84.

Peale 1815.a. ja kuni Krimmi sõjani ei olnud juhust, et lepitada ühed või teised neutraliteedi õiguse printsiibid. 1854.- 1856.a. sõja ajal Inglismaa, olles Napoleon III liitlane, nõustus juhinduma nendest mereõiguse printsiipidest, millised kujunesid välja kontinendil:

- neutraalne lipp kaitseb vaenlase omandit, erandiks sõjaline salakaup,

- neutraalne omand, sama piiranguga, on vaenlase laevadel puutumatu.

Need põhimõtted olid ametlikult kinnitatud 1856.a. Pariisi kongressil, spetsiaalse 4 – 16 aprilli deklaratsiooniga ja milline sai kohustuslikuks kohustuslikuks rahvusvaheliseks seaduseks*).

*)Phillimore (Commentaries, t. III, p. 360) ei kiida rasugi heaks Inglismaa poolset Pariisi deklaratsiooni allkirjastamist, millisega „keelduti“ oma „loomulikest ja võõrandamatutest õigustest“.

Järgnevates sõdades olid eeskirjad, millised kuulutati välja Pariisi deklaratsioonis, üldiselt kinni peetud ja kinnitatud spetsiaalsete proklamatsioonidega, milliseid andsid välja sõdivad riigid peale sõja kuulutamist, täpselt samuti nagu neutraalsed riigid määratlevad spetsiaalsete korraldustega oma alamate õigusi ja kohustusi sõdijate suhtes.

Saab teha järeldus, et neutraliteedi mõiste selgitatakse välja kolmandal perioodil, kui juriidiline mõiste. Neutraliteeti mõistetakse kui seisundit, millised puudutavad lähedalt neutraalsete riikide seaduslike huve, millised peavad olema austatud. Neutraalse kaubanduse õigus määratletakse täpselt nii kahepoolsete lepingutega, aga ka 1856.a. kollektiivse aktiga. Kuid sellest on vähe: neutraliteedi mõiste ise kõvasti avardatakse. Kõik, mis omab erilist üldrahvalikkku tähendust, mis omab õigust kõikide riikide kaitsele, kuulutatakse igavesti neutraalseteks, s.t.

puutumatuks. Neutraliteedist ja puutumatuses saavad sünonüümid.

Selles mõttes on kuulutatud igavesti neutraalseteks: Šveits, Belgia, Luksemburg ja Aafrika riik Kongo.

Genfi 1864.a. konventsiooniga tunnistatakse vaenlase poolt kõik asutused ja isikud, kes teenivad sõja ajal arsti ja sanitaaralal, neutraalseteks ja puutumatuteks.

Neutraliteedi mõiste sellises avaras mahus on haritud riikide poolsete huvide ja rahvusvahelise suhtlemise solidaarsuse teadustamise tulemus, mis avaldavad mõju mitte ainult rahu ajal, vaid ka sõja ajal. Šveitsi, Belgia ja Luksemburgi igavesti neutraalseteks kuulutamine oli suurte Euroopa riikide poolne ühine nõusolek nende väikeste riikide puutumatus tagamise hädavajalikkuse ühise teadvustamise tulemus. Kuid ei ole kahtlust, et väikestel riikidel on õigus ise kuulutada välja oma igavest neutraalsust ja selle teiste riikide poolse tunnustamise kaudu tagada oma rahvusvaheline puutumatus ning rahulik elu. Igavese neutraliteedi mõiste on pant rahvaste tulevaseks rahumeelseks kooseluks*).

*)Vaata igavesest neutraliteedist:

Piccioni. Essai sur la neutralite perpetuelle. Paris. 1891.a.

ja minu artiklit: F. Martens, „Revue des deux Mondes“ 15 nov. 1903.a. pealkirja all: „La Neutralisation du Danemark“, mis seadis igavese neutraliteedi küsimuse uuele alusele.

III. Neutraalsete riikide õigused ja kohustused.

Artikkel. 131. Põhilause, millisel lasub kaasaegne neutraliteediõigus, seisneb riigi täielikus sõtta mittesekkmises, nõnda, et igasugune otsene ja kaudne neutraalse riigi sõtta sekkumine võtab temalt neutraalsuse kaitse ja annab sõdijale käsitleda teda kui vaenlast.

Seepärast neutraalne riik, milline osutab ühele sõdivale riigile abi sõlmitud lepingu alusel, võib olla teise riigi poolse sõjalise tegevuse asjaks*).

Käesoleval ajal võib neutraliteet olla ainult absoluutne. Need erinevused, milliseid praegu enam mõnede teoreetikute poolt enam ei lubata, mis tõestavad, et neutraalsus võib olla „täielik“ ja „mittetäielik“, „lepinguline“, „heasoovlik“ (neutralite bienveillante), ei saa omada mingit tähendust**).

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 751.

**)Calvo. Droit int., t. III, §2300.

Vattel. Droit des gens, liv. III, chap. VII §103 et ss.

Heffter. Völkerrecht, § 146.

Neutraalsus on tingimusetu sõjategevuses mitteosalemine. Sellest lausest tulenevad järgmised kolm põhiprintsiipi:

1) Neutraalne riik on kohustatud oma territooriumile mittelubama mitte mingeid vaenulikke tegevusi või nende jätkamist sõdijate poolt, kuid seejuures ei ole tal õigust takistada sõdijatel viia läbi operatsioone väljaspool neutraalset territooriumi.

2) Neutraalne riik ei tohi lubada oma alamatel sõtta sekkuda.

3) Neutraalsel riigil on võõrandamatu õigus jätkata sõja ajal, kuivõrd see on faktiliselt võimalik, rahumeelseid suhteid mõlemate sõdivate pooltega. Sõda ei katkesta iseenesest eriti kaubavahetust neutraalsete ja sõdivate riikide vahel ja ainult seaduslikul viisil seatud blokaad ja sõjaline salakaup piiravad selles suhtes neutraalsete vabadust.

Nende printsiipide arenduseks on alljärgnevad neutraalsete kolmetise iseloomuga õigused ja kohustused:

- 1) territoriaalsuse suhtes õigused ja kohustused;
- 2) õigused ja kohustused neutraalsete riikide isikutest alamate suhtes;
- 3) õigused ja kohustused kaubanduse suhtes*)

*) Kleen. Neutralitetens Lagar. Stockholm 1889.

Artikkel 132. 1. Neutraliteedi mõju territoriaalse ülemvõimu suhtes. Neutraalse riigi õiguste ja kohustuste sisu oma territooriumi suhtes:

- a) negatiivne,
- b) positiivne.

Esimene seisneb seisneb sõdijate kasuks neutraalse riigi territooriaalsete õiguste rikkumiste mittelubamises, teine, positiivsetes meetmetes, mis võetud nende õiguste puutumatus kaitse tagamiseks.

a) Neutraalsete negatiivseteks õigusteks ja kohustusteks oma territooriumi suhtes võib pidada alljärgnevaid:

aa) Neutraalne territoorium on varjupaik, milline kaitseb sõjategevuse eest kõiki seal asuvaid esemeid ja inimesi.

Selle alusel neutraalse valduse nii maa- kui mere piires, on tingimusetult keelatud igasugune sõjaline operatsioon ning sõjalikke eesmärke taotlevad tegevused, nagu näiteks: vaenlasega, kes astus neutraalsele territooriumile, võitluse jätkamine; sõdurite (värbamine) võtmine; ühe või teise sõdiva riigi kaaperite või sõjalaevade varustamine jne.

Endistel aegadel oli neutraalsetelt territooriumitelt sõdurite värbamine tavaline nähtus ja seda ei loetud neutraalsuse rikkumiseks. Vähe veel, neutraalsed andsid terved rühmi sõdureid sõdivatele riikidele laenuks (näiteks Hessen-Kasseli sõdurid). Käesoleval ajal sealt sõjaväeüksuste värbamisest ei saa juttugi olla. Kuid neutraalsetelt territooriumitelt püüti värvata sõdureid ja isegi vaenlasega võitlemiseks rühmi moodustada isegi hilisemal ajal. Muide, 1870.a. oli Genfis ajalehes avaldatud prantslaste poole suunatud üleskutse, et moodustataks preislastega võitlemiseks laskurite üksus. Šveitsi Liidunõukogu ei jätnud seda fakti tähelepanuta ja tegi Genfi võimudele range järelevalve teostamise korralduse, et Šveitsi territooriumil ei moodustataks ega relvastataks partisaanide üksusi, nagu ka keelati ära igasuguste selliste üleskutsete avaldamine*).

*) Rolin-Jaequemyns, Revue de droit intern., t. III, p. 359, 360.

1870.a. Prantsus-Preisi sõja ajal, tõstatati küsimus, sellest, kui võrd Ameerika Ühendriigid omasid õigust lubada oma riigist välja sõita neil saksamaa alamatel, kes kutsuti välja oma riikide valitsuste poolt tegevväkke, nii reservis olevateks kui maakaitseväkke. Kuid selline lubamine, mis oli protestitud Prantsusmaa poolt, ei olnud vähegi neutraalse riigi kohustuste rikkumine, kuna Saksamaa alamad, kes allusid oma ülemuste käsule, vaid täitsid oma kohustust, nõnda et Washingtoni valitsus, vastupidi, oleks rikkunud oma neutraliteeti, kui ta ei oleks lubanud neil ära sõita**).

***) Calvo. Droit int., t. III, p. 459.

Mitte mingil juhul ei lubata neutraalsetes vetes varustada sõjalevu ja kaapreid ning üldse

muuta neutraalset territooriumi sõjaliste operatsioonide baasiks.

Kui 1808.a. Preisima kuningas, asudes Rootsiaga rahu, lubas Venemaal varustada Memeli sadamas Rootsi vastast dessant eskaadrit, ta teadis, et rikub oma neutraalse riigipea kohustusi ja kutsub Preisimaa suhtes esile nii Rootsi kui tema liitlaste, Inglismaa vaenulikud meetmed.***).

***)Vaata huvitavaid fakte, millised puudutavad seda salajast ekspeditsiooni, minu: Vt. Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций», т. VI, № 250, стр. 426 и след.

1870.a. detsembris Inglismaa tollivõimud pidasid kinni laeva“International“, milline kuulus ühele inglise aktsiaseltsile ja millisel oli leping Prantsuse valitsusega, et tarnida telegraaf ja juurdekuuluvaid esemeid ning kaablit, et ühendada Prantsuse ranniku erinevaid punkte. Laeva omanikud kaebasid võetud meetme Admiraliteedikohutusse ja nõudsid aresti viivitamatut mahavõtmist ning kahjude hüvitamist. Asja käik sõltus küsimuse lahendamisest:

kas nimetatud telegraaf oli mõeldud kasutada sõjalistel eesmärkidel, või see pidi saama rakenduse tavalistes postisuhetes? Lepingu lausetest ei olnud näha, et kompanii kohustus tarnima juurdekuuluvaid esemeid nimelt sõjaväe telegraafide ja teisi tõendeid arestitud laeva spetsiaalsest sõjalisest rakendusest esitatud ei olnud. Seepärast otsustas kohus, et arest tuleb tühistada, kuid võttis arvesse, et valitsus „asjaolude tõttu“ omas arukaid põhjuseid laeva kinnipidamiseks, keeldus kahjude eest hüvituse maksmisest*).

*)Rolin-Jaequemyns ., Revue de droit int., t. III, p. 366 et ss.

Kaaperite varustamise küsimus neutraalse riigi sadamates oli üksikasjalikult tundma õpitud, Alabama asjas, Washingtoni ja Londoni valitsuste vahelistel läbirääkimistel. Pooled sõlmisid 1871.a. Washingtoni traktaat, milline määratleb käsitlevates suhetes iga neutraalse riigi kohustused. Selles sätestatud reeglid on üksikasjalikult arendatud Rahvusvahelise Õiguse Instituudi 1875.a. Haagi kongressil ja seisnevad kolmes peamises printsiibis.

Neutraalne valitsus on kohustatud:

1)võtta tarvitusele kõik abinõud (to use due diligence),. Et tema õiguspädevuse piires hoida ära igasuguse laevade varustamine ning relvastamine, milliste eesmärgiks on osaleda sellise riigi vastases sõjas, millisega ise sõjas ei olda;

2)mitte lubama, ega sallima, et mingi sõdiv pool pööraks ta veed oma sõjaliste operatsioonide baasiks;

3)tähelepanelikult jälgima oma vetes ja sadamates kõiki isikuid, et hoida ära igasugune nende reeglite rikkumine**).

**.)Annuaire de l'Institut de droit int., 1877, p. 139 et ss.

Selleks, et vältida enese sõdivate riikide poolset süüdistamist, võtavad neutraalsed kahesuguseid meetmeid, et hoida ära nende alamate sõtta sekkumise: nad kas annavad välja spetsiaalseid seadusi (nagu Inglise-Põhja-Ameerika Foreign-Enlistment Act), või annavad välja *ad hoc*, iga sõja juhuks spetsiaalsed korraldused. Eriti sihipärane on esimene viis. Põhja-Ameerika Foreign-Enlistment Act 1818.a. On täpselt sätestatud tingimused, millised on hädavajalikud Ameerika Ühendriikide territooriumil täieliku neutraliteedi säilitamiseks. Sarnased Inglismaa 1819 ja 1870.a. aktid vaid arendavad ameerika määruseid*).

*)Phillimore. Commentaires, t. III, p. 233 etc.
Calvo. Droit int., t. III, p. 381.

Muide, viimase Vene-Türgi sõja alguses Inglismaa valitsus leidis vajalikuks veel avaldada

spetsiaalse proklamatsiooni, milline keelas värvata Inglismaal sõdureid või muuta Inglismaa territooriumi ja veed sõjaliste operatsioonide baasiks**).

**)"The London Gazette" 30 aprill 1877.a.

b)Neutraalsed riigid ei tohi lubada enda juures sõdijate priisikohtute asutamist, priiside müüki ning sõdijate armeede transiiti neutraalse territooriumi kaudu.

Näiteks, 1806.a. Napoleon I, olles rahus Preisimaaga, viis oma, vaatamata Preisimaa võimude protestidele, väed temale kuuluvast Anšipidst läbi. 1805.a. Keiser Aleksander I pöördus mitmeid kordi Preisimaa kuninga poole Venemaa armee tema territooriumilt läbiviimise palvetega, kuid ta sai äraütlemise osaliseks, nõnda nagu Preislased kartsid sellega kutsuda esile Napoleoni poolse sõjakuulutuse. Lõpuks, toimus selles asjas salajane kokkulepe, kuid enne venelasi jõudis kohale Napoleon, astudes neutraalse Preisimaa territooriumile, andes Venemaale õiguse teha sama***).

***)Minu (F. Martens): „Собрание трактатовъ и конвенций», т. VI, № 245, стр. 360 и след.

1813.a. Liiduline armee, vürst Schwarzenberg juhtimisel, läbis neutraalse Šveitsi territooriumi, pööramata tähelepanu Šveitsi valitsuste protestidele.

Käesoleval ajal vaadeldakse vägede transiiti läbi neutraalse territooriumi kui neutraliteedi mitteaustamist või rikkumist ja kui Vene armee suundus läbi Rumeenia territooriumi 1877-1878.a. Türgiga sõdima, siis seda Venemaa ja Rumeeniaga sõlmitud spetsiaalse kokkuleppe alusel.

cc)Sõdijatele neutraalsete riikide kaudu sõjavarustuse transport on samuti keelatud. Kuid seda kaudu haavatute ja haigete evakueerimist ei ole lubatud teostada vaid ühe sõdja poole kasuks ja teise ilmseks kahjuks.

Prantsuse valitsus protesteeris 1859.a. Bavaaria poolt antud loa vastu, millise alusel viidi tema territooriumi kaudu minema Austria vägede poolt kinni võetud Prantsusmaa sõjavange. Prantsuse-Preisi sõja ajal Saksamaa Liidu valitsus pöördus Belgia poole, et ta lubaks vedada Belgia raudtee kaudu haigeid ja haavatuid, nii omi, kui vaelase omi. Kuid Prantsusmaa valitsus kuulutas otse, et hakkab lugema Belgia kaudu Preisimaa haavatute vedu neutraliteedi rikkumiseks ja soovitud luba ei antud. Prantsusmaal oli õigus olla vastu esitatud meetmele, nii nagu saksa haavatud ja haigete sõdurite transport Belgia teede kaudu oleks vabastanud Saksamaa raudteeliinid sõjateatrisse uute lisavägede ja sõjamaterjalide takistamatuks veoks.

1899.a. Haagi konventsiooni Artikkel 59 lubab kategooriliselt, inimlikkuse mõttes, haavatute vedu neutraalsete riikide territooriumi kaudu. Ta sõnab:“Neutraalne riik võib lubada läbi oma territooriumi sõdivate armeede haavatuid ja haigeid, tingimusel, et neid transportivad rongid ei veaks sõjavägesid ega sõjamaterjale. Sellisel juhtumil peab neutraalne riik võtma kõik ettevaatuse ja järelvalve meetmed“...

dd)Sõdijatele ei lubata neutraalsetelt territooriumitelt võtta riigilaenu. Inglismaa keeldus Prantsusmaale andmast laenu 1870-1871.a. sõja ajal*)

*)Bluntschli. Völkerrecht, § 768.

Phillimore. Commentaries, t.III, p. 247. , §151.

Calvo. Droit int., t. III, § 2331.

Artikkel 133. b)Positiivsed õigused ja kohustused, millised kuuluvad neutraalsetele territoriaalse suhtes, on olemuselt järgmised:

aa) Vaenlase malevate, mis ületavad neutraalse territooriumi piiri, lahtirelvastamine ning sõjategevuse sõjatandrist võimalikult kaugemale saatmine.

Neutraalse riigi ohutuse tagamiseks võib lahtirelvastatud vaenlaste väed paigutada kindlustesse või laagritesse. Neutraalse valitsusest sotsusest sõltub, kas lubada ohvitseridel jääda vabadusse, võttes neilt „ausõna“ alusel neutraalselt territooriumilt mittelahkumise lubaduse. Desarmeeritute toit ja ülalpidamine toimub neutraalse riigi kulul. Kuid sõja lõppedes ta laseb kinnipeetud minema ja omab õigust nende isamaa poolsele õiglasele hüvitusele (Haagi konventsiooni artiklid 57 ja 58).

Belgia ja Šveits, 1870.a. sõja ajal, pidasid enda juures nende poole üle tulnud Prantsuse malevaid. Muuseas, Šveitsi territooriumile varjus Prantsusmaa kindral Burbaki 80 000 meheline armee, mis oli peajõududest ära lõigatud kindralite, Mantefeildi ja Verderi poolt juhitud Saksamaa vägede poolt. Selle armee Šveitsi vastuvõtmise tingimuste suhtes oli sõlmitud spetsiaalne konventsioon Prantsusmaa kindral Klaišani ja Šveitsi kindral Hertzogi poolt. Prantsusmaa armee pidi lahtirelvastuma ja nende ülalpidamise eest tasub Prantsusmaa*).

*) Vaata Brüsseli deklaratsiooni artikkel 53 – 56. ja „Manuel de l'Institut“ artiklid 79 – 83.; Rolin-Jaequemyns, Revue de dr. int. t. II, p. 703 et ss; t. III, p. 352 et ss.

bb) Neutraalse riigi kohustuseks on ka tema territoriaalvetes võetud priiside vabastamine.

1789.a. tekkis üpris huvitav kirjavahetus Venemaa ja Preisimaa vahel, seetõttu, et Austria laev „Princesse de Ligne“, asudes, Venemaa 22 juuli 1789.a. noodis sõnade järgi Danzingi sadamas, Preisimaa batarei kaitse all, oli võetud kinni Rootsi kaaperi poolt, koos veosega, mis kuulus Venemaa alamale ja mis tuli viia Peterburgi. Paul I nõudis laeva tagastamist ja Preisimaa poolset hüvitamist. Kuid viimane tõestas, et laev „Princesse de Ligne“ ei asunud Preisimaa patareide tule ulatuses, olles neist 6.360 jala kaugusel s.t., avamerel. Vene valitsus jäi sellise selgitusega rahule*).

*) Из дель Моск. Гл. Арх. М.И.Д.

cc) Sõdivate riikide laevadel ei lubata viibida neutraalse riigi sadamates ja kaide ääres. Kuid, erandina, halva ilma või avarii tõttu, aga samuti toiduainete ja söe hankimiseks, et jõuda lähimasse isamaisesse sadamasse, ning tavaliselt võivad selleks siseneda mõlema vaenupoole laevad. Kui sarnasel juhtumil kohtuvad neutraalsetes vetes kaks vaenlastest laeva, siis ühe teenindamise ajal peab teine ootama äärmisel juhul ööpäeva, et anda esimesele lahkumiseks aega, et mitte kohe tule alla sattuda.**).

**.) Bluntschli. Völkerrecht, § 776 b.

dd) Neutraalne riik on kohustatud võtma meetmeid, et sõjalaevad, millised on lubatud tema vetesse, ei kuritarvitaks külalislahkust: ei relvastuks, ega võitleks jne. Igasugune sarnane kuritarvitus võib olla peatatud relvajõul.

ee) Neutraalne riik on kohutatud, kuivõrd see on võimalik, võtma vastumeetmeid sõdijate poolse tema lipu kuritarvitamisele. Kuid sõdijatel lubatakse heisata neutraalne lipp, kui sõjakavalus, aga seda tingimusel, et lahingusse astumisel see asendatakse rahvuslipuga***).

Nii, näiteks, viimase sõja ajal, süüdistati Venemaa laevu Itaalia lipu heiskamises, kui nad kohtusid Türgi laevastikuga, kuid see oli sõjakavalus.

ff) Neutraalne riik peab võtma vastavaid meetmeid, et ta territooriumi kaudu ei teostataks sõjalise salakauba juurdevedu, nagu ka nende ladude rajamist.

***)Phillimore. Commentaries, III, § 450.
Ortolan. Regles internationales, t. II, p. 29
Perels. Seerecht, S. 199.

Artikkel 134. 2. Neutraliteediõiguse mõju isikute suhtes. Nagu juba ülalpool öeldi, lubati endistel aegadel laialdaselt neutraalsete alamate osalust sõjas. Neutraalselt territooriumilt sõdurite värbamine, neutraalsetele alamatele kaaperikirjade väljaandmist ei peetud neutraliteedi rikkumiseks.

Käesoleval ajal on neutraalne riik kohustatud:

a)mitte lubama oma alamaid sõjategevuses osalema.

Siit ei tulene, et neutraalne valitsus oleks kohustatud kinni pidama üksikuid eraisikuid, oma alamaid, astumast sõdivate armeede ridadesse. See kohustus eksisteerib vaid teenistuses oleva personali kohta, täpsemalt, ohvitseride suhtes, kes võivad astuda sõdijate lippude alla, vaid siis, kui lähevad erru või kui nad vallandatakse.

1870.a. sõjas osales Garibaldi 13. 000 vabatahtlike malevaga, kes kõik olid võetud vangid (Preislaste poolt*).

*)Kui vürst Bismarck kuulis garibaldilaste vangilangemisest, ta ütles: „Miks neid siis maha ei lasta!“ (Busch. Graf Bismarck und seine Leute, Bd. II, S. 8.).

Itaalia valitsus ei vastutanud mitte kuidagi nende saatuse eest, kuna selle üksuse loomiseks nõusolekut ei olnud antud ja Garibaldi tegutses mitte tema nimel, vaid kui eraisik, oma enese riisikol.

Samasugustel alustel osalesid Serbia-Türgi sõjas 1876.a. Vene vabatahtlikud. Nende hulgas olid ohvitserid, kuid enne kui Serbiasse suunduda, lasti nad tavaliselt erru.

Inglise ohvitserid, viimases Vene-Türgi sõjas, võitlesid märkimisväärsel arvul venelaste vastu türklaste maa- ja merevägede ridades. Võib oletada, et nad lahkusid eelnevalt Inglismaa teenistusest erru. Kuid äärmisel juhul, nagu neile vaatas Venemaa sõjaväe juhtkond, kuigi mõnikord olid igasugused alused kahelda nende Inglismaa sõjaväeteenistusest tegelikus vabastamises. Võideldes Inglise sõjaväelastena nad oleksid ära teeninud karistuse oma isamaal ja nad andnuks aluse viimaste süüdistamises neutraliteedi rikkumises.**).

**)Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 571 . и след. , Siin on toodud ära palju huvitavaid siia puutuvaid fakte viimase Vene-Türgi sõja ajaloos.

b)Teist asendit omavad neutraalsete riikide sõjalised agendid. Nad saadetakse sõdivate armeede juurde teaduslik-sõjalistel eesmärkidel, või siis poliitiliste ülesannetega ja on oma valitsuste ametlikud esindajad. Sellistena nad omavad puutumatus, kuid nad ei sekku mitte kuidagi ei sõna ega teoga sõjalistesse operatsioonidesse. Vastasel juhul, on nad combatandid ((sõdijad)), langedes kõikide sõjategevusega seotud tagajärgede alla: saada surma või langeda vangid.

Nii, Inglise kindral, sir Arnold Kemball ((1820 - 1908)), kes oli sõjaliseks agendiks Muhtarpaša armee juures, 1877-78.a. sõjas, nagu tõestasid nõningad faktid ja inglaste endi teated, juhtis türklaste rünnakut*). Seepärast olles venelaste kätte langenud, sai temast lihtne türki sõjavang.

*)Normann. Armenia and the campaign of 1877, London 1878, p. Etc.

c) Neutraalsel riigil on õigus ja kohustus aidata oma alamaid, kes asuvad sõdivate riikide territooriumil, osutades hooldust aj kaitset. Neutraalsete riikide diplomaatilised agentidel ja konsulitel on õigus jätkata sõdivate riikide territooriumitel oma kohustuste täitmist, vaid sel tingimusel, et neid ja nende kaasmaalasi ei vabastata sõjaseisukorra erinevatest kitsendustest, kui nad jäävad vabatahtlikult sõjateatrisse.

Napoleon I pidas võimalikuks suhtuda mitteaustavalt diplomaatiliste esindajate puutumatusesse isegi neutraalsel territooriumil. Hõivates 1804.a. Hannoveri kuningriigi, sai käsu Prantsuse ülemjuhataja käsu saata öösel sõdurid, et nad võtaksid neutraalse Hamburgi territooriumil, kinni inglise saadiku Remboldi, Hamburgi Senati juures, kes saadeti seejärel Pariisi. Preisimaa, Venemaa nõudmisel, protesteeris energiliselt sellise teo vastu, kuid Prantsusmaa Keiser õigustas oma käitumist sellega, et Inglismaa ise rikkus kõiki sõjaseadusi ja seadis enda väljaspoole rahvusvahelise õiguse kaitset**).

**) Мое «Собр. трактатовъ», т. VI, стр. 352.

1870-1871.a. Sõja ajal enamik välisriikide diplomaatilisi ja konsulaarasutuste esindajad Prantsusmaa valitsuse juures jäid sissepiiratud Pariisi, pidades silmas seal viibivate kaasmaalaste kaitsmist. Nii nagu piiramine algas, nad palusid vürst Bismarcki, et ta hoiataks ette pommitamise algusest ja kord nädalas saata depeši oma valitsustele. Esimesele palvele vastati eitavalt; teise puhul lubas Bismarck saata vaid lahtise depeši, millisega aga diplomaatilised esindajad ei nõustunud. Seejuures algas linna pommitamine, mis sundis diplomaatist korpust paluma Saksamaa kanslerilt neutraalsetelt alamatelt Pariisist lahkuda. Kuid Bismarck vastas, et nüüd on juba hilja; et neil isikutel oleks tulnud eemalduda juba enne piiramise algust, ja kui nad siis ei soovinud vabadust kasutada, siis nüüd nad peavad vaid ennast süüdistama; neid võib aidata vaid Pariisi alistumine. Kuid diplomaatilisel korpusel „lugupidamisest“ ja vaatamata raskustele ja piirajatele tehtud ebamugavusi, lubati lahkuda*).

*) Rolin-Jaequemyns, Revue de droit intern., t. III, p. 371.

d) Neutraalsed alamad peavad austama sõdivate riikide seaduslikke korraldusi.

Selliste korralduste hulka puutuvad, muuseas, eeskirjad, mis antud välja sõdivate poolt, oma sadamate ja lahtede miinitõkkete juhtudel. Nii, Venemaa sõjas Türgiga 1877-1878.a. rakendas seda uut kaitse vahendit oma Musta mere sadamates ja andis välja spetsiaalsed eeskirjad, milliseid pidid täitma laevade kaptenid sadamasse sõidul ja sealt väljumises. On mõistetav, et nendest eeskirjadest lohakal kinnipidamisel satub eelkõige ta ise, vaid ka riik ise, kes kaitsetõkete katkemisel riskib vaenlase kallaletungi ohtu sattumisega.

Ei ole samuti kahtlust sõdiva riigi õigusest oma majakaid kustutada, et raskendada vaenlasel oma randade lähedale pääsu. Neutraalsed riigid ei saa pretendeerida kahjudele, millised võivad tekkida sellest nende kaubandushuvidele**).

**) Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 582.

Sõdivaid riike armeesid saatvad arstid ja ajalehtede korrespondendid ning lihtsad käsimehed või nagu neid nimetatakse Schlachtenbummler, allutatakse kõigile möödapääsmatutele sõjaväetegevustele ja võivad olla võetud vangi, kaasa arvatud arstid, kes täidavad oma kohustusi „Punase Risti“ kaitse alla; nad saadetakse esimesel sobival juhtumil tagasi oma vaenlase armee juurde***).

***) Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 564, 545..

Sõdival riigil on õigus allutada välismaalasi, neutraalsete riikide alamaid, kes asuvad tema territooriumil või vaenlase poolt hõivatud alal, kõigile meetmetele, millised on esile kutsutud sõja

ajaga ja sõjalise hädavajadusega ning on kohustuslikud isegi oma enda alamatele.

Nii näiteks, ta võib, vajaduse juhtumil, haarata oma sadamates neutraalseid kaubalaevu ja kasutada neid oma sõjalistel eesmärkidel (jus angarie).

Saksamaa sõjaväeline juhtkond tegi Pariisi piiramise ajal korralduse 6 inglise sõelaeva, mis seisis Seinil, uputamiseks, et takistada paikkonnale vaenlase ligipäsu sakslaste positsioonidele mööda jõge. Saksamaa valitsus õigustas Inglismaa ees oma käitumisviisi antud juhul hädavajaliku kaitse õigust, kuid pidas end kohustatuks kannatada saanutele hüvitist maksta*).

*)Staatsarchiv, № 4498 — 4509.

e)Neutraalne valitsus, nagu öeldud ülalpool, ei tohi kaitsta oma alamate poolset sõdijatele sõjalise salakauba vedu ega seda lubada. Kuid ei saa süüdistada neutraalset oma kohustuste mittetäitmisel, kui sõjalise salakauba kohaletoometamisega tegelevad üksikud isikud, tema alamad, omal riisikol.

Nõuda oma alamate kaubandusega tegelemise üle neutraalselt riigilt spetsiaalse järelvalve teostamist ei saa. Muide, selline küsimus tõstatati Londonis 1870.a., Saksamaa valitsuse protesti alusel, selle vastu, et inglise alamad vedasid sõjalist salakaupa rahvusliku kaitse valitsusele. Kuid sellistele kaebustele vastas Londoni kabinet, et Inglismaal eksisteerib seadus, milline keelab alamatel sekkuda sõtta ja tegeleda salakaubaveoga, kuid sellise seaduse täitmise vastutus lasub süüdi olevatel isikutel endil, kes kinnivõtmise juhtumil, jäävad ilma oma omandist**).

***)Phillimore. Commentaires, t. III, p. 410.

Hall's Int. Law. p. 521.

Bluntschli . Völkerrecht, §766.

Heffter. Völkerrecht, S 316 (Geffcken märkus).

Gessner. Kriegführende und neutrale Mächte. Berlin 1877, S. 71.

Sellises samas mõttes oli Inglismaa valitsuse poolt tehtud Vene valitsusele 1877.a. juunis avaldus. Kuid Kuningliku valitsuse arvates „kooskõlas rahvusvahelise õigusega, neutraalne sõjalise salakauba saatja ei soorita mitte mingit kuritegu oma valitseja vastu ja neutraalne riik ei pea oma alamatel ära keelama ega karistama, kui nad püüavad viia selliseid esemeid mere kaudu sõdivatele riikidele“.

Juhindudes sellest printsibist, Inglismaa valitsus keeldus nõudmise täitmisest, milline oli esitatud meie valitsuse poolt, et pidada kinni 50 miljonit padrunit, mis oli tellitud Türgi valitsuse poolt Birminghamist ja mis kuulusid Konstantinoopolisse saatmisele*).

*) Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 589.

Staatsarchiv, №6536.

Sel juhtumil, kui üksikud alamad oma ärihuvidest riskivad oma varaga sõjalise salakauba veoga, ei saa kahtlustada neutraalse riigi sõtta sekkumise kavatsust.

f)Neutraalsetele alamatele, kes said rahu ajal tellimuse sõjalaevade tarnimisele, ei saa seda tellimust sõja ajal sõdijate suhtes täita, kuna selliseid laevu ei saa neutraalsest sadamast neutraliteeti rikkumata välja lasta.

Sellel alusel Londoni laevaehitaja Agwill Samyuda keeldus 1877.a. täitmast Türgi valitsuse tellimust 3 soomuslaeva ehitamiseks ja tagastas ette makstud rahad**).

***)Из дель. Арх. М.И.Д.

g)Neutraalsetel alamatel on keelatud palgata sõdijate arvel et trantsportida vägesid, varustust ja üldse sõjalise salakauba esemeid, või siis olla lootsid sõdivate riikide laevadel. Sellel juhtumil

neutraalsed alamad juba sekkuvad sõtta ja nende karistamine paljalt laeva konfiskeerimisega ei ole piisav; nad võivad, sõdijatena, sattuda sõjavangi.

Inglise laev „Samarginam“ oli tellitud 1877.a. Türgi valitsuse poolt et viia Tunisest Türki sõjalist salakaupa. Madrused, kes asusid sellel alaeval, arvult 16 liiget, keeldusid Maltale jõudes lepingut edasi täitmast, kuna nad olid Inglismaa alamad, kes ei pidanud teenima kumbagi sõdijat. Kohus mõistis need madrused õigeks, kuid kipper mõisteti süüdi Inglismaa seaduste rikkumise eest sel alusel, et leping oli sõlmitud väljaspool Inglismaa territoriaalse võimu piire*).

*)Из дель. Арх. М.И.Д.

Artikkel 135. 3. Neutraalse kaubanduse õigused. Neutraalse kaubanduse õigused on üheks kõige olulisemaks küsimuseks igale neutraalsele riigile. Neutraalsed riigid on huvitatud mitte ainult teineteisega vabadest suhetest, vaid ka sõdijatega, kuivõrd see on võimalik sõja ajal. Siit on mõistetav sõdijate suhtes neutraalse kaubanduse õiguste täpse kindlaksmääramise hädavajadus.

Neutraliteedi ajaloo loengus juba räägiti, et neutraalse kaubanduse suhtes kehtisid erinevad süsteemid, millistest Inglise oma, mis võetud üle Consolato del Mare, lubas neutraalsel laeval asuva vaenlase omandi konfiskeerimist ja austas neutraalset omandit vaenlase laeval; vastupidiselt, kontinentaalne süsteem nõudis, et neutraalne lipp kaitses neutraalset veost ja et neutraalne omand oli puutumatu vastase laeval.

Esimese süsteemiga kooskõlas, vaenlase eraomandi saatus oli alati neutraalse vallutuse ohus. Kuid millel põhines see neutraalse omandi puutumatus mitte austamine? Esinevad erinevad selgitused.

Lampredi, Azuni, Kaltenborn tõestavad, et sõdiva riigi õigus, juhtumil, mil põrkutakse neutraalse õigusega, on sõdijal eelisõigus, ehk hädavajaduse eelisõigus**).

**)Lampredi. Du commerce des neutres en temps de guerre. Paris 1802 (trad. De l'italien par Peuchet), p. 122, 127 et ss.

Azuni. Droit maritime de l'Europe. Paris 1805, t. II, p. 224.

Kaltenborn. Grundzüge des praktischen Europäischen Seerechts, Bd. II, S. 454.

Kuid sellise vaatepunktiga nõustudes, tähendaks täielikku neutraalsest kaubandusest loobumist, sest et sõdija võib alati leida, et ta rikub tema huve ja rünnata teda.

Selle teooria vastased lähtuvad teisest, täiesti õigest printsiibist, et neutraalne laev on osa neutraalsest territooriumist ja seepärast on samamoodi puutumatu, kuivõrd puutumatu on riik ise, mis sõjas ei osale. Järelikult, neutraalsel laeval võib olla konfiskeeritud vaid sõjaline salakaup.*)

*)Hübner. De la saisie des bâtiments neutres etc. A la Haye 1759, t. I, part. I, chap. II, §3.

Hautefeuille. Des droits et des devoirs, t. I, p. 236, 287 et ss.

Masse. Droit commercial, §260.

Klüber. Droit des gens, §299.

Bluntschli. Völkerrecht, §317, 318, 794.

Bentham. Traite de legislation civile et penale, ed. par Dumont. Paris 1802, t. I, p. 332, 333: „Un vaisseau est une petite province ambulante“.

(Ф. Мартенс) соч.: «О праве частной собственности», стр. 273 и след.

Sellisel viisil, põhimõtteliselt, neutraalne lipp katab vaenlase veose, erandiks sõjalise salakauba esemed.

Käesoleval ajal see määrus muutus kehtivaks õiguseks 1856.a. Pariisi deklaratsiooni Artiklite 2 ja 3 alusel. Kuid Inglismaal ka praegu mõned juristid kaitsevad reegli Consolato del Mare mõistlikkust, milline annab võimaluse kahjustada neutraalset kauplemist sõdijate kasuks**).

**)Phillimore. Commentaires, t. III, p. 334; t. I, preface.

Kooskõlas praegu kehtiva õigusega peab olema positiivselt lahendatud ka teine küsimus, mis puutub neutraalsesse kaubandusse: neutraalse kaubanduse õigust kasutab ära uus kauplemise viis, millist osutab temale see või teine sõdiv pool sõja ajal, näiteks, rannakaubandus, millist rahu ajal mõned riigid peavad eranditult pärismaalastest alamate õiguseks***).

***)Bluntschli. Völkerrecht, § 800.

Calvo. Droit int, t. III, p. 560.

Phillimore, loc. cit., § 214.

Сравн. Полн. Собр. Зак. № № 20134, 23646, 24245.

Neutraalne kaubandus on sõja ajal vaba ja igasugune omand on neutraalne, põhimõtteliselt, peab olema loetud puutumatuks.

IV.Sõjaline salakaup.

Artikkel 136. Sõjalise salakauba küsimus on teoorias ja praktikas üheks enam vaieldavaks küsimuseks, tänu igasugustele tehnilistele leiutistele, muutub see mõiste – mis on sõjapidamise vahend ja milline selleks vahendiks ei ole.

1.Ajaloolisest vaatepunktist on sõjaline salakaup keelatud kaup, millise vedamine on keelatud (contra bannum). Keskajal avaldati selliseid keelde paavsti bullades ja need puudutasid saratseene ((kristlaste vastu võitlejad)) ja üldse uskumatuid, kellele kristlased ei tohi vedada asju, mis võiks olla sõjas kasutatav. Hiljem sai see mõiste jõu neutraalsete suhtes, kellele samuti ei olnud lubatud vedada sõdijatele sõjas vajaminevaid asju. Traktaatides kohtab määratlusi, millised esemed peavad olema loetud sõjaliseks salakaubaks. Need määratlused on üpris eripärased ja kannatavad ebatäpsuse all*).

*)Gessner. Droit des neutres, p. 83 et ss.

Hautefeuille. Des droits, t. II, p. 71 et ss.

Calvo. Droit int, t. IV, p. 9 et ss.

Selles suhtes lahendas küsimuse üpris teravmeelselt Katariina II *Esimese Relvastatud neutraliteedi aktis, kuulutades sõjaliseks salakaubaks need esemed, millised olid loetletud salakaubana 1766.a. Anglo-Vene kaubandustraktaadi (artiklites 10 ja 12). Neid asju oli nimetatud vähe ja kuna Venemaa ei ole mereriik ja tema kaubandus ei olnud Inglismaale ohtlik, nõnda et Inglismaa võis lubada nimetatud traktaadis Venemaa kasuks mõningaid soodustusi salakaubaks olevate esemete määratlemiseks. 1780.a. veebruarideklaratsiooni jõul said 1766.a. traktaadi eeskirjad üleuroopaliku tähenduse.

Käesoleval ajal deklaratsioonid, mis on avaldatud neutraalsete riikide poolt sõja alguses, määratlevad, millised esemed peavad olema loetud sõjaliseks salakaubaks ja neid ei tohi neutraalsed riigid sõdijatele vedada. Kuid, Muidugi, on hulga olulisem teada, mida sõdijad ise peavad sõjaliseks salakaubaks, seejuures nad tavaliselt hoiduvad sellistest seletustest. Vaid üksi Venemaa viimase Türgi sõja ajal, Senati 12 mai 1877.a. korraldusega Artikkel VI, määrates üpris täpselt, mida ta hakkab käsitlema selle sõja ajal sõjalise salakaubana. Samal viisil 14 veebruari 1904.a. ukaaziga määratleti asjad, millised tunnistati Venemaa poolt Jaapaniga peetava sõja ajal, sõjaliseks salakaubaks, milline kuulus, vallutamise puhul, konfiskeerimisele.

2. Sõjalise salakauba, nagu ka selle koosseis, sõdija poolne konfiskeerimise teoreetiline alus oli teoreetikute poolt samuti väga erinevalt sõnastatud.

Hugo Grotiuse arvates saab kõik kauplemise asjad jaotada kolme järku:

1)ühed on kasutusel ainult sõja ajal, näiteks relvad;

2)teised on eranditult naudingut ja kapriiside rahuldamise asjad;

3)asjad, mis on ühtmoodi kasutusel nii sõja kui rahu ajal: sellised, nagu : raha, toit, laevad ja kõik selle juurde kuuluv. Kooskõlas sellega, on esimest liiki asjad sõja ajal alati konfiskeerimisele kuuluvad; teisi ei tohi kunagi konfiskeerida; kolmandaid võib võtta hädavajadusel ja siis omanikule hüvitust makstes*).

*)Grotius. De jure belli ac pacis, lib. III, cap. I, §V, 2.

Bynkershoek tõestas hiilgavalt selle teooria järjepidamatust ja ohtlikkust, tõstes esile, et asjad, milliseid kasutatakse nii rahu kui sõja ajal ja millised ei ole konfiskeerimisest vabad, võib lugeda kõike, mida tahes; järelkult, Hugo Grotiuse teooria ei sea mingeid piire sõdijate omavolile. Teisest küljest, ei ole olemas selliseid asju, millised oleksid tarvitusel ainult sõja ajal. Näiteks, mõök, räägib Bynkershoek, võib olla relvaks sõja ajal ja ehteasjaks rahu ajal; täpselt samuti kasutatakse püssirohtu sõjas ja samas ka ilutulestike tegemisel jne. Sellised esemeid Bynkershoek nimetab res ancipitis usus või promiscui usus ja nende esemete kahetise kasutamise alusel hakkavad neutraalsed alati protesteerima nende sõjalise salakaubana konfiskeerimise vastu.

Bynkershoek ise, traktaatide ja mõistuse alusel, loeb sõjaliseks salakaubaks erandlikult asjad, millised on vahetult sõjaks kohandatud ja kõik teised asjad peavad olema loetud puutumatuks*).

*)Bynkershoek. Quaestiones juris publ., lib. I, cap. X.

Hugo Grotiuse arvamus on võetud aluseks Inglise teoreetikute ja praktikute poolt, kui enam sõdijatele vabadust jättev. Kuid Phillimore määratleb üpris õieti küsimuse, rääkides, et „sõjaseisukord, veose iseloom ja rakendus peavad olema otsustava mõjuga asja kehetise kasutuse määramisel (ancipitis usus) sõjaliseks salakaubaks“**).

***)Phillimore. Commentaries, t. III, § 245, p. 413.

Dana's Wheaton. Elements, § 504 etc.

Kent's Commentary (by Abdy), p. 357.

Travers Twiss. Law of Nations, t. II, § 144.

Pratt. Law of contraband of war, London 1856, p. XVII.

Bynkershoekki arvamust jagatakse peamiselt kontinentaalsete teoreetikute poolt***).

***)Hautefeuille. Des droits, t. II, p. 82, 101 et ss.

Ortolan. Regles internationales, t. II, p. 231 et ss.

Gessner. Droit des neutres, p. 96 etc.

Bluntschli. Völkerrecht, § 802 ff.

Perels. Seerecht, S. 253 ff.

Кн. Кантакузинъ гр. Сперанский. Опыт определения понятия военной контрабанды. Одесса 1875.

Kleen. Om Kriegskontraband enligt allmän Folk rätt samt staternas lagar och fördrag. Stockholm 1886, p. 73 etc.

3.Sõjalise salakauba all tuleb mõista asju, millised on loodud sõjalisteks eesmärkideks ja mis on veetud neutraalsete poolt sõdivatele riikidele; nad konfiskeeritakse alati. Esemed, millised ei ole vahetult sõjapidamiseks loodud, võivad olla samuti konfiskeeritud, kuid vaid erandlikel juhtudel, olenevalt „veose iseloomust ja sihtotstarbest“ ja üldse konkreetsete asjaolude tõttu. Kuid selline esemete konfiskeerimine peab olema omanikule õiglaselt hüvitatud, sest need esemed ei ole iseenesest sõjaline salakaup.

Üpris edukalt määratleb sõjalise salakauba koosseisu juba ülalpool nimetatud Vene Senati 1877.-a. ukaaz, milline peab salakaubaks: igasugused relvad; laskerelvade osad ja lahingumoon, lõhkematerjalid ja nende koostisosad (miinid, torpeedod, dünamiit); suurtükiväe, insenervägede ja sõjavä vankrite osad; sõjaväe varustus ja mundrid.

Praktikas, viimaste sõdade ajal, tekkisid vaidlused selliste asjade üle, nagu kivisüsi, mootorid, toiduained, hobused, relsid.

1877.a. konfiskeeris Ungari valitsus relsid, mis saabusid Orsovi ja pidid edasi sõitma Rumeeniasse, sel alusel, et need võisid olla Venemaa-Türgi sõjas kasutusele võetud, kuid sekvesteeriti maha, kui valitsus veendus, et relsid on ostetud Rumeenia valitsuse rahade eest (sic), nagu Rumeenia ei oleks asunud Türgiga peetavas sõjas*!)

*) Ф. Мартенс. «Восточная война и Брюссельская Конференция», стр. 592.

1885.a. Prantsusmaa valitsus, Hiinaga peetava sõja ajal, kuulutas riisi sõjalise salakauba asjaks. Kuid mitte kõik neutraalsed riigid ei nõustunud sellise korralduse seaduslikkuse tunnistamisega, seda eriti seepärast, et Prantsusmaa tunnistas end Hiinaga mitte sõdivaks, vaid „repressalide seisundis“. Kuid isegi sõja ajal ei saa riis olla konfiskeeritud kui sõjaline salakaup.

Nende asjades suhtes peab tähele panema iga sellise juhtumi asjaolusid: kas need asjad moodustavad salakauba on fakti küsimus.

Kuid igal juhul, laeva ülesanne sõjalise salakaubaga sõita vaenlase sadamasse, on otsustava tähendusega kuriteo koosseisu määramisel ja see konstateeritakse, eelkõige, laeva paberitega. Laeva tegelik ülesanne määratleb veose iseloomu, milline sellel asub.

Sõjalise salakauba moodustavad samuti sõdivate riikide depeššid ja nende väeüksused, kuid mitte diplomaatilised agendid**).

***)Дело «Трента» вполне выяснило это положение. См. Выше, стр. 25.

Marquardsen. Der Trentfall, Erlangen 1862.

Phillimore. Commentaires, t. III, §271.

Gessner. Droit des neutres, p. 115 etc.

Bluntschli, § 803.

Perels. Seerecht, S. 267 ff.

4.Avastatud sõjalise salakauba juriidilised tagajärjed on järgmised.

Neutraalsed alamad, kes on tabatud avamerel või ühe sõdiva riigi vetes sõjalise salakauba moodustavate esemetega, mis nähtud ette viia teise sõdiva poole sadamasse, võib olla peatatud. Sellise laeva vallutaja peab sõjasaagiga suunduma isamaa sadamasse, tegema sadamakaptenile raporti ja seejärel, priisikohtu otsuse järgi, laev ja salakaup tavaliselt konfiskeeritakse. Kuid priisi võtmise praktika töötas välja selle õiguse teatud piirangud.

Kui laeva peremees ei teadnud veose koosseisust või selle sihtotstarbest, siis laeva ei konfiskeerita.

Kogu lasti konfiskeerimine on seaduslik vaid neil juhtudel, kui sõjaline salakaup moodustab vähemalt 3/4 kogu koorma väärtusest, või kui laeva paberid on võltsitud, või kui kogu last kuulub

ühele isikule*).

*)Ortolan. Regles internationales, t.II, p. 197.

Salakaubana ei konfiskeerita, relvad ja selle juurde kuuluv, milline on leitud sellisel hulgal, milline on vajalik laeva enese((kaitse)) vajadusteks.

Nende esemete suhtes, millised *prima visu* ei ole ette nähtud sõjalisteks eesmärkideks, nii näiteks, toiduained, kangas, puit jne., eksiteerib esimesena ostmise õigus või kinnipidamise õigus (arest) sõja kestvuse ajaks**).

**Sõjalise salakauba küsimustes on üpris huvitavad Rahvusvahelise Õiguse Instituudi liikmete: Kleen, Lardy, Brusa, Den Beer Portugael ja teiste tööd. Annuaire de L'Institut de droit int., 1894 – 95; p. 50 et ss.).

Lõpuks, neutraalse laeva sõjalise salakaubaveo tõttu vallutamise seaduslikkuseks on hädavajalik, et neutraalne oleks tabatud *in flagrante delicto*. Tema kinnipidamine peale tema ebaseadusliku koorma ära andmist, ei oma juriidilist alust.

Teised neutraalse kaubanduse piirangud seisnevad sõjalises blokaadis, millisest on räägitud ülalpool. Me puudutasime seda teemat sõjaõiguse juures, kuna see on vahetuks sõjapidamise vahendiks ja see rikub neutraalsete õigusi kaudselt.

V.Läbivaatamise õigus (droit de visite, right of visitation).

Artikkel 137. Sõjalise salakaubaga tihedas seoses on sõdijate poolse neutraalsete laevade läbivaatamise õigus, millist tunnistatakse käesoleval ajal nii teoorias, kui ka positiivsete rahvusvaheliste määrustega.

Neutraalsete laevade läbivaatamise õigus on hädavajalik sõdijatele kuuluvate seaduslike õiguste kaitseks. Ilma selle õiguseta ei ole sõdija võimeline neutraalseid alamaid sundima täitma nende suhtes seaduslikke kohustusi.

Läbivaatamise õigus eksisteerib järgmistel eesmärkidel:

- 1)et takistada neutraalsetel tegeleda keelatud kaubandusega (sõjalise salakaubaveoga);
- 2)et võtta kinni vaenlaste laevu, millised heiskavad tihti, konfiskeerimise hirmus, neutraalsete riikide lippe. Laeva riikkondluse saab tuvastada selle paberite järgi ja meeskonna küsitlemisel;
- 3)et võtta neutraalselt laevalt ära vaenlasest riigi riigiomandit; ja
- 4)sõdijate poolse blokaadiõiguse teostamiseks, selleks, et veenduda, kas neutraalne laev suundub blokeeritud sadamasse.

Läbivaatamise õigus on ainult sõdivate riikide sõjalaevadel. Kaaperitele sellist õigust ei kuulunud ja ei kuulu ka.

Läbivaatuse teostamine leiab aset seaduslikult vaid siis, kui seda teostatakse avamerel või sõdivate riikide vetes, kuid mitte neutraalsetes ja üldreegli järgi, vaid sõja ajal. Läbivaatamise suhtes on töötatud välja kindlaksmääratud eeskirjad*).

*)Dana's Wheaton. Elemente, p. 213 note.
Gessner. Droit des neutres, p. 303 et ss.
Ortolan. Regles internationales, t. II, p. 253.
Phillimore. Commentaires. t. III, §334.

See oli juba määratletud 1659.a. Pürenees traktaadi artikkel XVII.

Vastutulev kahtlane laev peatatakse signaallasuga (coup de semonce). Peatunud laevale läheb sõjalaevalt kapten, või keegi tema korraldusel, et veenduda, kellele laev kuulub, mida ta veab, millisesse sadamasse ta suundub, ühe sõnaga, selleks, et veenduda, kas tema kinnipidamiseks ei ole mingit alust. Läbivaatus peab piirduma laeva paberite kontrolli ning meeskonna küsitlemisega. Kuid kui tekib kahtlus paberite võltsimise või meeskonna ütluste tõesuse kohta, on lubatud neutraalse laeva läbiotsimine (droit de recherche), siiski, suure ettevaatusega. Sõdivad riigid ei tohi kunagi unustada, et kõigi oma sõjalaevade tegevuste eest nad vastutavad neutraalsete valitsuste ees.

Kui kahtlustus leidis kinnitust või kui peatatud laev takistas läbivaatust või püüdis põgeneda, siis selline laev tavaliselt konfiskeeritakse.

Kuid läbivaatamisele ei kuulu neutraalsed sõjalaevad, postilaevad, millise kapteniks on mereväehvitser ja ka neutraalsed kaubalaevad, milliseid saadab sõjalaev.

See meede (konvoi) kujunes välja puht praktilistel põhjustel. Kui sõdivad mereriigid kuritarvitasid neutraalsete kaubalaevade läbivaatamise õigust, et vältida kitsendamise ja peatamise ohtu, suundusid tervete karavanidena sõjalaeva kaitse all (konvoi). Saatelaeva ülema sõna või tunnistus, et laeval ei ole sõjalist salakaupa, on piisav läbivaatusest vabastuse saamiseks. Tema avalduse mitte austamise puhul, peab solvatud komandör astuma oma lipu kaitseks lahingusse*).

*)Hautefeuille. Des droits et des devoirs, t. III, p. 448. et ss.

Ortolan. Diplomatie de la mer, t. II, p. 272.

Perels. Seerecht, S. 301 ff.

Bluntschli. Völkerrecht, § 823 ff.

Heffter. Völkerrecht, § 170.

(Ф. Мартенс) соч.: «О праве частной собственности», стр. 417 и след.

Сравн. Полн. Собр. Зак. № 15285:

„Уставъ купеческаго водоходства» 1781 г. , часть II , глава XI : «О конвое или защите».

Nii, 1800.a., kui Inglise laev ei austanud Taani fregati „Freya“ komandöri avaldust, astus viimane võitlusse.

1800.a. Teine relvastatud neutraliteet seadustas kaubalaevade puutumatus, mis sõidavad konvoi saatel ja 1801.a. traktaat, mis sõlmitud Venemaa ja Inglismaa vahel, määratleb üksikasjalikult läbivaatamise menetlemise korra.

VI. Neutraliteedi lõppemine ja neutraliteediõiguse rikkumine.

Artikkel 138. Neutraliteediõigus hakkab kehtima sõja puhkemise hetkest ja lõppeb selle lõppemisel. Rahu ajal ei saa neutraliteedist juttugi olla.

Kuid antud riigi neutraliteet võib hävineda ka kestva sõja käigus, kui riik otsustab sõtta sekkuda või kutsub sõja esile neutraliteedi rikkumisega.

Neutraliteedi rikkumise juhtumid on kõige erinevamad. Siia puutuvad: sõtta sekkumine, neutraalse jõuetus sundida sõdijat ta õigusi austama jne.

Kuid üldise reegli järgi ainult sellised neutraalsuse rikkumised võivad olla seatud neutraalse riigi süüks, millised kavatselt võetakse ette riigi või tema organi poolt.

Neutraliteedi õiguse rikkumine üksikute neutraalse riigi alamate poolt (nn. sõjaväe salakauba veo juhtumil, sõjas osalemisel jt.) ei saa seada riigi süüks ja lugeda seda tema vastase sõjategevuse seaduslikuks aluseks. Neutraliteedi rikkumine üksikute alamate või välismaalaste poolt, kes asuvad neutraalsel territooriumil, territoriaalse võimu ilmse tegevusettuse tõttu, peab

viimane hüvitama sõdijale tekitatud kahju.

*****

Tähestikuline loend.

„Alabama“, Lõuna Osariikide korsaar; vahekohtulik asjalahendus 1871.a. Inglismaa ja Põhja Ameerika Ühendriikide vahel	II	494 - 496
„Costa Rica Packet“, inglise vaalapüügilaev, mis arreteeriti Makasaris; vahekohus 1895.a. Inglismaa ja Hollandi vahel ,	II	499
„Franconia“ Saksamaa laev, mis põrkus Inglismaa kalda lähedal kokku Inglismaa laevaga „Strathclyde“,	I	390
„Freya“, Taani sõjalaev, fregatt, milline saatis 1800 kaubalaevu, astus lahingusse Inglise laevaga, milline lubas enesele nende laevade ülevaatust,	II	510, 625
„General Armstrong“, Ameerika kaaper, tema kokkupõrge Inglismaa eskaadriga Fayali sadamas (Asoori saartel) , vt Napoleon III	II	493, 494
„International“, Inglise laev, mis renditud Prantsusmaa valitsuse poolt 1870. a., et tarnida telegraafi seadmeid, mis peetud kinni Inglismaa võimude poolt,	II	607
„Lord (the) Ch. Spencer“, inglise laev, mis peeti kinni Mustal merel, 1836.a.	I	392
„Maria Luz“, Peruu laev, mis saabus 1872.a. Jaapani vetesse hiinlastest kulidega, kes olid Jaapani võimude poolt vabastatud ja USA laeval kodumaale tagasi saadetud, vahekohtulik asjaajamine 1875.a.	II	249-250, 502
„Phare“ (le), relvade lastis Prantsuse laev , mis arreteeriti Nikaragua vabariigis, vahekohus Pariisi Kassatsioonikohtus 1879.a.	II	494
„Princesse de Ligne“, Austria laev vene veosega võeti kinni Rootsi kaaperi poolt Danzigi lähedal; Venemaa-Preisimaa asi 1789.a.	II	610
„Punane Rist“ ühing,	II	546
„Springbock“, Inglismaa laev, millise suhtes tekkis Põhja-Ameerika Ühendriikides blokaadi teoorias mõiste “jätkuva teekonna teooria“,	II	576, 577
„Trent“, vt Масонъ и Слайдель		
„Virgilius“, laev Ameerika kaubalaevastiku lipu all, peeti avamerel kinni Hispaanlaste poolt 1873.a.	I	305
„Vixen“, Inglismaa aurik, mis peeti kinni Mustal merel 1837.a.	I	393
„Голубка“, «Голубчикъ», laev, selle neegrите lastiga kinnipidamine Havannas, 1838.a.	I	339-340

„Розалия св», Vene lipu all sõitev Türgi laev võeti kinni 1807.a. Inglise fregati „Endymioni“ poolt,	II	252-253
„Самарингамъ» Inglise laev, mis oli Türgi poolt palgatud Tunisest sõjalise salakauba veoks,	II	616, 617
Aadria meri	I	384
Aafrika rahvusvaheline ühing, märkus 2, lk 360,	I	240
Aazovi meri,	I	384
Abielu,	II	325 jj
Abielu, - lepingud, kontrahid, vt lepingud		
Abielude vorm, - testamendid, - haginõuded, - kohustused,	II II II II	325 jj 348 373 356 jj
Abielulepingud,	II	336, 337
Abikaasad, nende vastastikused suhted,	II	335 jj
Achen, vt. kongressid, protokollid, traktaadid		
Adrianoopol, vt. traktaadid		
Aegi, vene konsul Andverpenis, Belgia valitsuse poolt tunnustamata lipp 1836	II	76
Aegumine – territooriumi soetamise viis, - kustuvad erakohustused, - kuriteod	I II II	358-359 367, 368 470, 471, 479
Afganistaan	II	27
Agarkov (Агарковъ), tema hagi Vene kohtus Itaalia valitsuse vastu, 1893.a.	I	330
Ajalehtede korrespondendid,	II	540, 614
Akkerman, vt konventsioon		
Alamad: - nende õigused, - vastutus välismaal sooritatud kuritegude eest, - segaamlus,	I II II II	343 jj 231 jj 416 jj 423, 192, 371
Alamlus, sellest lahkumine, vt., naturalisatsioon,	II	180 jj
Albert, Saksen-Koburi prints	II	185
Aleksander I, Tema vaated Viini kongressi ülesannetele 1815.a. -.- Vahekohtunik 1820.a. Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahelises vaidluses Genti rahutraktaadi tõlgendamisel	I II	131 497
Aleksander II, vahekohtunik „Maria Luz“ asjas; vt. „Maria Luz“		
Aleksander III, 1889.a. vahekohtunik Prantsusmaa ja Hollandi vaidluses Prantsuse Guinea ja Surinami piirivaidluse asjas	II	498
Alopeos, (Алопеусъ), Vene saadik Berliinis 1789.a.	II	31
Alzeeria	I	266

Amen, vt traktaadid		
Amfiktüoonia, Vana-Kreka hõimude või poliste usulis-poliitiline liit tülküsimuste rahulikuks reguleerimiseks ja kultusetalituste toimetamiseks ühises pühamus. Tähtsaim oli Apolloni templi ümber koondunud Delfi a. vt. Liidud		
Amnestia,	II	479, 589
Andam, (tribuut),	I	258, 260, 261, 262, 272, 273, 274
Andamid: , maksud: - valitsejate maksudest vabastamine, - saadikute ..., - konsulite ..., - pärandite..., - tollimaksudest ...	I II II II II	324, 325 59 jj 78 352-353 235
Andorra,	I	269
Anglo-Ameerika juristide koolkond, - rahvusvahelises eraõiguses - kriminaalõiguses	II II	229 jj 391 jj
Antivari	I	276-277
Apocrisarii,	II	17
Arbitratio ja arbitrium	II	501, 502
Argentiina Vabariik	I	257
Arman, prantslasest ettevõtja, Washingtoni valitsuse poolt esitatud hagi 1868.a.	I	329
Ashburn Treaty, vt konventsioon		
Asjade kohtualluvus: - konsulaarkohtutele, - rahvusvahelises eraõiguses, - kuritegudes,	II II II	99 jj 312, 372 406 jj, 471 jj
Asjaõigus,	II	353
Asjurid,	II	32,35
Asustamine, naturalisatsiooni tingimused,	II	198 jj
Audients valitseja juurde: saadikute õigus sellele :saadikute ametisse astumisel :hüvastijätu audients	II II II	34 37 66
Austria-Ungari reaalne ühendamine,	I	251
Austria, suhted Venemaaga	I	103-104
Autori omand	II	146 jj
Avalik vara (domaine public),	I	287
Avarii	II	369
Avril Samuda (Агвиль Самюда)((Samuda Brothers)) Londoni laevaehitaja,	II	616

keeldus 1877.a. Türgile 3 soomuslaeva ehitamisest, maksis ettemaksu tagasi.		
Baden, vt. traktaadid		
Baionna, Preisimaa konsulilt selles linnas exequatur'i äravõtmise 1834.a.	II	76
Balš, Vene saatkonna sekretär Pariisis; Nikitsenko kallaletung temale 1867.a.	II	48
Balti meri	I	384
Barbaarsed hõimud	I	184, 185
Barbaarsed valdused	I	266 jj
Barbarid,	I	32, 40, 44, 69, 72
Bazel, vt. traktaadid		
Batumi	I	377
Bavaaria	I	249
Bavaaria pärand, vt. kongress, traktaadid Teššinis	I	114
Belgia,	I II	140, 379, 431 603
Belgrad, vt. traktaadid		
Benetelli, Itaalia madrus, kes tappis 1876.a. Taganrogis kaasmaalasesest madruse	II	411
Berat	II	88
Beringi meri, vt. kotikud	I II	13, 39 496
Berliin, vt. konventsioonid, kongressid, konverentsid, traktaadid		
Berlingham, Anson, Põhja-Ameerika alam; Hiina saadik kaubanduslepete sõlmimisel 1868.a.	II	29
Bern, vt. konventsioonid, kongressid, konverentsid		
Bernardt, Sarah, tema abielu kreeklase Damaliga 1882.a.	II	329
Berni, krahv, arhipiiskoop, nimetati nuntsiuseks Sankt-Peterburi 1808.a.	II	118
Bezobrazova, tema abielu Estergaziga 1844.a.	II	327, 328
Blokaad, - rahuajal - sõja ajal	II II	511 jj 570 jj
Blokaadi näljasüsteem,	I II	121-122 572, 601, 602
Blokaadi väljakuulutamine, - üldise ja spetsiaalse, vt. notifikatsioon,		
Bofremon, vürst ja vürstinna, nende abielulahutuse asi	II	331 jj
Bons offices, vt. sõbralikud teened		
Bosnja ja Hertsogovina,	I	149, 371- 372

Bosporuse väin,	I II	393,394 262 jj
Bozzo, Vene missiooni attache Neapolis; tsiviilhagi tema suhtes 1817.a.	II	55
Botnia laht,	I	391
Bourbaki, Prantsusmaa kindral, kes taganes 80 000 armeega Šveitsi, 1870.a.	II	610
Breslavl, vt traktaadid		
Brüssel, konverentsid		
Brüsseli orjapidamise (kaubanduse) vastane konverents 1890.a.	I II	341,409 251
Buhaara khaaniriik,	I II	270 21, 221
Bukarest, vt. traktaadid		
Bulgaaria	I	262 jj
Bulver Kleitoni konventsioon, vt. konventsioonid		
Bulver, Inglismaa saadik Madridis, oli välja saadetud vandenõu süüdistuse alusel 1848.a.	II	51,52
Campoformio, (Kampo Formio) küla Ülem-Itaalias, vt traktaadid,		
Carlsbad, vt konverentsid,		
„Caroline“, Kanada võimude poolt uputatud laev 1838.a.	I	304
Cautio judicatum solvi, vt. hagi eelnev tagamine,		
Chablais, Sardiinia end. provints, praegu Prantsusmaa oma, mis kuulutati 1815.a. Viini aktiga neutraaleks,	I	381
Chambers de reunion, mis Louis XIV asutatud 1680.a.	I	97
Commissions regatoires, vt. küsitluslehed,		
Concolato del Mare,	II	598, 617-618
Crimes connexes, complexes,	II	459, 460, 464
Cromwell, - Prantsusmaa vastased repressaalid,	I II II	283, 321 25, 243 507
d'Outrey, prantsusmaa asjur Jaapanis 1869.a. vt Goto	II	140
Damala, Kreeklane vt. Bernar,		
Danzig, 1735 .a. palub anda vene residendi hoone linna juhtimisele 1878.a. Saksamaa valitsus jätab Türgi konsuli ilm exequatur selles linnas, vt. Desal, Peeter Suur,	II II	48 75
Dardanellide väin,	I II	393, 394, 263 jj
De-Botta, markiis, Austria saadik Berliinis, arreteeriti ja anti kohtu alla Venemaa nõudmisel 1743.a.	II	52, 53

Debie, Hollandi resident Sankt Peterburis, arreteeriti 1718.a.	II	42
Dekaan diplomaatilises korpuses	II	36,37
Deklaratsioon-	I	418-419
Deklaratsioonid: 1780.a. 28. veebruar – Katariina II, Relvastatud neutraliteet merel, alustest, 1815.a. jaanuar 27 (7 veebr) – Viini kongress neegritega kauplemise ärakeelamisest, 1815.a. 13 märts, Kaheksa Euroopa riiki Viini kongressil Napoleon I vastu, 1818.a. November 3 (15), Liitlasriigid Achenis, 1856.a. 4. aprilli, Pariisi meredeklaratsioon 1860.a. Venemaa ja Austria vahel, vastastikuste poliitiliste kuritegude eest karistamise dekl. 1868.a. 29 november, S-Peterburi lõhkekuulide kasutamise keelamine, 1875.a. Brüsseli, Sõja õigustest ja tavadest, 1885.a. 1 jaanuar. Venemaa ja Preisimaa vahel poliitiliste kurjategijate väljaandmise kohta, 1885.a. Venemaa ja Bavaaria poliitiliste kurjategijate väljaandmise kohta,	I II I I I II II I II I II II	126, 127, 417 572, 600, 619 134,338 1, 125 182 142, 414, 415, 417, 567, 570, 572, 603, 618 416 419 523, 531 523 419 436, 458 436, 458
Delegaadid	II	14,35
Denisatsioon,	II	196
Depeššid	II	622
Desale, prantsuse asjur Dantzigis, arreteeriti Venemaa nõudmisel 1743.a. Kui desertöör,	II	52
Desertöörid, vt Desale	I II	379 433-434, 448, 549
Detractus personalis,	II	176
Diplomaatia,	I 18 9	189 487,488
Diplomaatiline agent,	II	26
Diplomaatiline korpus,	II	18, 36-37
Diplomaatilised agendid, vt agendid		
Diplomaatilised suhted,	II	487-488

Diplomatilised agendid	II	12, 527, 613, 622
Dominium eminens,	I	352
Doonau Euroopa komisjon, kaldariikide,	I II I II	218,395 258jj 396 258jj
Doonau Kieli haru,	II	259,260
Doonau Sulina jõeharu,	II	258
Doonau,	I II	395 257-260
Draamateosed,	II	167 jj
Dreer, Venemaa valitsuse otsus 1758.a. tema paskvillide suhtes,	II	416
Dreiling, Peeter Suure nõudmine tema väljaandmisest 1721.a.	II	431, 432
Drezden, vt traktaadid		
Droit d'aubaine, - de preseance, vt. juhatamine - recherche, vt laevade läbiotsimine - visite, vt laevade läbivaatamine	I II	76 176
Duchesne, belglane, Bismarci tapmise ettepaneku tegemise 1875.a. asi	II	413
Ebaseaduslikult sündinud lapsed,	II	338 jj
Edingbury hertsog, Alfred,	II	185
Edo, vt traktaadid		
Eesistumine, (eestseismine),	I	299
Egiptus,	I	259
Egiptuse finantskomisjon,	I	261
Eksterritoriaalsus, sõjalaevad, vt laevad - valitsejate, - konsulid Idas, - saadikud	I II II II	323 jj 407 86, 87 44 jj. 407
Elba,	I II	395 256
Elizabeth I, (1558 -1603), tema suhted Ivan Julmaga ja Феодоромъ Иоанн, inglased kurjategijate väljaandmise kohta	II	428
Elliot, inglise saadik Berliinis ja Kopenhaagenis: tema duell Preisimaa territooriumil 1783.a.	II	50,51
Embargo,	II	509-511
Emigrandid, - poliitilised Šveitsis, vt. varjupaigaõigus, kurjategijate väljaandmine,	I	350

Emigratsioon,	II	175 jj
Eraisikud, - rahvusvaheliste suhete faktorid, - nende õigused,	I I	21 334 jj
Erakorralised saadikud,	II	35
Esindatus, kongressidel ja konverentsidel, - valitsejate õigus,	I I	232, 235, 319 jj
Euroopa riigid – haritud: rahvusvaheliste suhete tegelased	I	20
Exequatur,	II	75,76
Faucigny, Sardiinia provints, praegu Prantsusmaa oma, mis kuulutati 1815.a.Viini aktiga neutraaleks,	I	381
Feodaalne kord,	I	73 jj
Ferdinand II, ex kuningas Neapolis,	II	25
Ferdinand VII, Hispaania kuningas, tema kohustused Baionnes 1807.a.	I	412
Fetsiaalid,	I	64
Florentsia, 1887.a. , kohalik rahukohtunik rikkus Prantsusmaa konsuli arhiivi puutumatus,	II	79
Foedra aequa, non aequa,	I	57,58
Franchise de l'hotel, - quartier,	II II	46 jj 45
Frangid,	I	72
Frankfurdi akt (Reces de Francfort) 1819.a.	I	380
Fridrich II, tema kallaletung Saksooniale 1756.a.	I	304
Füüsiline jõud, rahvusvahelistes suhetes,	I	26-27, 46, 52, 69, 74, jj
Füüsilised huvid, nendega rahvusvahelises juhtimises,	II	175 jj
Gabella emigrations,	II	176
Galati rahvusvaheline kongress 1865 a. Laevasõidust Doonau suudmes,	II	259
Garantii, (kääendus)	I	428 jj
Garfunkel, tema testamendi asi Prantsusmaal 1875-1879.a.	II	348
Garibaldi, tema osalemine 13 000 vabatahtlikuga 1870.a. sõjas	II	612
Genf, vt konventsioonid, konverentsid		
Genfi rahvusvaheline Komitee,	II	546
Genua, selle ühendamine Sardiinia kuningriigiga, 1814.a.	II	591, 592
Gigekens, kolonel, inglise saadik Stokholmis; tema poolt Rootsi ärimehe Špingeri varjamise süüdistuses 1747.a.	II	47
Gillenburg, krahv, Rootsi saadik Londonis, süüdistati 1717.a. vandenõus osalemist	II	3
Golovin, krahv, tema pärandi kaitsmise asi Hamburgis	II	352

Golovkin, krahv, Venemaa saadik Viinis 1822.a.	II	31
Goto, saar Jaapanis: kristlaste tagakiusamine 1896.a.	II	140
Grant, president Põhja Ameerika Ühendriigid, tema läkitus 1875 .a. Kuuba saarest, - tema poolt 1869.a. Glasgow nimetatud feen-iirlane,	I II	290 76
Gross, Venemaa saadik Varssaavis 1757.a.	II	31
Haag, vt. konventsioonid, konverentsid		
Haavatud ja haiged,	II	543-548, 609
Hagi eelnev tagamine,	II	100, 232, 373, 374
Hagi, vt õigus hagile,		
Haiged, vt haavatud		
Halgren, Rootsi alam; tema abiellumise asi Kopenhaagenis 1873.a.,	II	328, 329
Hamburg, Inglismaale iirlaste – poliitiliste kurjategijate- väljaandmine 1798.a.	II	450
Hanza Liit,	I	80, 104, 105
Hartman, vene sotsialist, tema Prantsusmaalt väljaandmise asi.	II	469
Head teened, vt. sõbralikud teened,		
Hebrian, vürstinna, Prantsusmaa saadik Poolas 1646.a.	II	30
Helgoland, saar loovutati 1890.a. Inglismaa poolt Saksamaale,	I	365
Herran, Prantsusmaa alamm Hondurase minister; tema suhtes esitatud hagi 1875	II	56
Hertsogovina, vt. Bosnia		
Hessen-Kasseli maakrahv, arreteerib 1763.a. hollandi saadiku Ülem-Reini ringkonnas Baronessa Hertzi testamendi asjas	II	50
Hessen, Herman, Brandenburgi ametnik; läbirääkimised tema nimetamiseks kuurvürst Brandenburgi alaliseks agendiks Moskvas, 1675 – 1678.a.	II	20
Hesseni kuurvürst, kohustatakse tunnistama Vestfaali kuninga traktaate 1814.a. - sai äräütlemise kuninga tiitlile 1818.a.	I II I	284 593 299
Hiina-Prantsuse sõda, 1884-1885, vt. Riis,	II	509,512
Hiina, konsulaarõiguspädevuse sisseseadmine, kristlaste õigustest, kauplemisõigusest, Hiina kurjategijate kohtualluvusest Vene kohtutele,	II II II II	91-92 135 jj 222 408
Hiiva khaaniriik,	I II	269, 270, 222
Hispaania,	I	87
Hogenloe, ((Гогенлюэ)) vürst, kardinal, nimetatud Saksamaa saadikuks paavsti juures 1875.a.	II	30

Hooldus,	II	340 jj
Hospitalid, (haiglad)	II	545
Hubertusburg, vt traktaadid		
Hullumeelsed, nende hooldamine,	II	342, 343,
Hüningen, linn Ülem- Elsassis, Reini vasemal kaldal, Bazeli lähedal.	I	305
Hüpoteek,	I	373
Ida-India asekuningas,	II	23
Ida-riigid, vt. riigid		
Ida-Rumeelia,	I	263, 264-265
Idee poliitilisest tasakaalust,	I	28, 127, 128, 131
Idee rahvuslikkusest,	I	29, 150 jj
Idee rahvusvahelisest suhtlemisest,	I	181, 205 jj
Idee õigusest,	I	30, 181, 182
Ideed, nende roll ajaloos,	I	23,26
Igavene Rahu, seel projektid,	I	225 jj
Igavese Rahu kavad,	I	225 jj
Immatrikulatsioon	II	184
Immigratsioon,	II	189 jj
Incognito, valitsejad,	I	324
India Inglismaa valdus, -vanal ajal,	I I	271 36 jj
Indiaanlaste hõimud Põhja Ameerikas,	I	271
Indult,	II	234, 511, 528
Inglismaa suhted Venemaaga	I II	102, 103, 106 220, 221
Inglismaa, feodaalne kord, rahvusvaheline poliitika	I II	85,86 4, 6
Inimisiksus, selle austamise printsiip,	I II	24, 69, 74, 334 jj 518 jj
Innokenti XI, vt. paavstid.		
Instruktsioon, Paul I krahv Paninile 5 juunist 1797.a.	II	227, 452, 597, 598
Aleksander I, vene saadikule Viinis, 10 sept. 1801.a.		
Keisri poliitilisest süsteemist,	I	119-120
Aleksander I, Vene Keisri poolt missioonidele, 13 mai 1815.a.	I	131

Instruktsioonid,	II	39
Isakov, Vene konsul Köningsbergis; Preisimaa valitsuse kaebused nende poolt lahendatavate kaasmaalaste vaheliste vaidluste suhtes, 1784-1797.a.	II	82
Isiklikud õigused,	II	295, 314 jj
Isiklikud: - õigused, - munitsipalide õigused,	II I	314 jj 56
Isiku elukoht,	II	297, 316, 343, 353, 356, 364, 368
Itaalia, kauba-vabariikide (linnade) moodustamine, - ühinemine,	I I	87 142-143, 289, 322
Ivanov, (Ивановъ, Доминго), neeger, kes 1820.a. Algas asja enese valdajast Portugali kindral-konsuli Lopesist, vabaks tunnistamiseks, kuulutamiseks.	I	335
Jaapan,	II	138-140
Jakub, Afganistaani khaan, sõlmis Inglismaaga lepingu, 1879.a. et lubada Kabuli alaline Inglismaa esindaja,	II	27
Jooksus madrused	II	448, 459
Jooksus madrused,		
Joonia saared,	I II	275, 366, 569
Juhatamine kongressidel ja konverentsidel,	I	236
Jumala rahu, (Treuga Dei)	I	80
Jumala Rahu, (Treuga Dei),	I	80
Jus albinagii, vt. droit d'aubaine,		
Jus angariae,	II	615
Jus feciale,	I	16, 65-67
Jus quarteriorum,	II	45,46
Juudid, kes kolisid Venemaalt välja 1881-1882,	II	189
Juurdekasvamine, (accessio),	I	358
Jõed,	I II	394 jj 254, jj
Jõelaevandus,	II	254 jj
Kaabel, vt. konverentsid Pariisis 1882-1884.a.	II	275-276
Kaalud ja mõõdud,	II	283 jj
Kaaperid, vt. „Alabama“ asi.	II	565 jj, 606 jj, 624.
Kaasvaldamine, (okupatsioon),	I	359 jj
Kabotaaz,	II	233, 234,

		244, 245, 618
Kalapüük,	II	245, jj
Kaldameri	I	386 jj
Kaldaõigus,	I	77
Kališ, vt traktaadid,		
Kamilli, krahv, Prantsusmaa saadik Kopenhaagenis, kes tegeles äriaga,	II	60
Kanalite laevadel läbimine,	II	265 jj
Kandia, ülestõus 1867.a.	I II	235 132, 512
Kanooniline õigus,	I	71
Kapitulatsioon,	I II	263, 284, 378, 69, jj, 86 jj
Kara meri,	I	384, 385
Karantiinid,	II	212,213
Kardinalid,	II	30
Kaspia meri	I	385
Kastid,	I	36,37
Kastioni, Rootsi alam, tema väljaandmise asi 1880.a. Inglismaale,	II	460
Kazalini, hagi Hispaania kuningannale ja ta mehele 1870.a.	I	327
Katakazi, vene saadik PõhjaAmeerika Ühendriikides, kes kutsuti tagasi Washingtoni valitsuse kaebusel tagasi,	II	53
Katarina II manifest, 1763.a. vt. Venemaa seadused,		
Kaubalaevad, konsulite kohustused; kuritegude kohtualluvus; arest (empargo); sõja aeg;	II II II II	247 jj 409-412 509-511 528, 565 jj 598-603 615, 617- 625
Kaubandus: kaubandussuhted - vanal ajal - keskajal - uuel ajal	I II I II I	35, 37, 45 219 75, 76, 79, 80, 83, jj 219 jj 136, 208 jj 215 22 jj
Kaubanduskompaniid, - nende omand,	II II	289 jj 368
Kaubanduspoliitika,	II	222 jj

- õpetus riikide välissuhetest,	I	188, 189
Kaubandusprivileegid,	II	220
Kaubandusseltsid, aktsiaseltsid vt. kompaniid,		
Kauplemine: eurooplastega .. kulidega... neegritega...	I I II I	336 jj 342, 249 134, 338
Keiley, Itaalia ja Austria keelduvad teda USA saadikuna vastu võtmast 1885.a.	II	29
Keisri tiitel, Imperaatori tiitel,	I	301
Kertsiviin,	I	393
Killustatud riigid vanal ajal	I	26
Kindluse, armee, kapituleerumine,	II	587
Kinnisvara, - valitsejate, - saadikute, - sõja ajal,	II I II II	353 jj 325, 326, 328, 329 57, 61 558 jj, 592, 593
Kirjanduslik omand, vt autoriomand,		
Ko, markiis, vt. Patti,		
Kodusõda, vt. sõda,		
Kogukonnad, vt. kommuunid,		
Kohtuotsused, nende tunnustamine ja täitmine,	II	377 jj, 476 jj
Kohtute ülesanded,	II	375-377, 475, 476
Kokkulepe, õiguse alus,	I	8, 9,
Koloniaalsüsteem,	II	224
Koloniseerimine,	I II	34-35 187 jj
Kolooniad: vanadel - Kreeklastel, - Roomlastel, - ei ole rahvusvahelise õiguse subjektid,	I I I	48,49 61, 62 243
Kombatandid, võitlejad, sõdijad,	II	536 jj
Komisjonid: Doonau, vt. Doonau Euroopa kaldariikide komisjon; Pruti segakomisjon, Reini laevaliikluse...	II I	257 218
Komissarid,	II	14,35
Kommertskomisjon, mis loodi Katarina II, 1782.a. Koostas Kõige. Kõrg. Kinnit. Ettekande Venemaaga kaubanduslepingurte sõlmimise alustest,	II	225-227
Kommertslepingud, vt. traktaadid		

Kommuunid, keskaja linnades,	I	84-85
Kompromiss: - diplomatiliste suhete tulemus, - vahekohtu otsuse alusel,	II II	487 501
Kongo jõgi, vt. Berliini konverentsi,	II	261
Kongo, riik,	I	250,379
Kongressid,	I	231 jj
Kongressid:		
Achenis: , 1748.a., lõpetas sõja Austria pärandi pärast,	I	109
1818.a. Prantsusmaa okupeerimise tähtsaja lühendamise ja määratud kontributsiooni vähendamisest; minister-residentide ametijärgust; Suurriikide liidust; Rahvusvahelise õiguse põhimõtete kasutamisest rahvusvaheliste kongresside ja konverentside praktika suhetes,	I II	137, 182, 299 33
Berliinis: 1878.a., Uutest kordadest Balkani poolsaarel ja Türgile territooriumite loovutamistest, vt. Berliini 1878.a. traktaati,	I	148-149
Bern , 1874.a. „Üleüldise postiliidu“ asutamisest,	II	271, 272
Washington , 1897.a. Postist,	II	272
Verona , 1822.a., Hispaania revolutsiooni suhtes,	I	138, 139
Vestfaali (Münsteris ja Osnabrok), 1648.a. mis lõpetas 30 aastase sõja,	I	28, 91-93
Viin , 1814 -1815 .a. Euroopa korraldusest peale Napoleoni sõdu,; laevasõiduvabadusest rahvusvahelistel jõgedel, neegritega kauplemise ärakeelamisest ja diplomaatiliste agentide järkudest; vt Viini traktaadid;	I I I II	124, 125, 130-134, 134, 32
Viin , 1891.a. Kongress postist,	II	272
Laibach , 1885.a. vt. Troppau,		
Lissabon , 1885.a. postist,	II	272
Pariis , 1856.a. Lõpetas Krimmi sõja, Kaaperdamise ärakaotamisest, neutraalsest kaubandusest ja blokaadist,	I I	141 142
vt. deklaratsioone – headest teenetest,;	II	488
1878.a. „Üleilmse postiliidu „ asutamine,	II	272
Пиринейский - 1659.a.	II	24, 25,
Praha – 1813.a. (ei toimunud) , rahust, Prantsusmaa, Venemaa ja Preisimaa vahel,;	II I	624, 625 124, 233
Rastatt, 1797.a. Saksamaa ja Prantsusmaa rahu; viimase poolt Reini vasaku kalda saamine;	I	118
Risvik, 1687.a. Kinnitas Prantsusmaale Strasbourgi ja rikastas selle suurenevat territooriumit Hispaania arvelt,	I	98
Tessen, 1779.a. Austria ja Preisimaa vaheline rahu; Saksa riikide korraldus Venemaa ja Prantsusmaa vahendustegevusel ja käendusel,	I	114, 115, 233
Troppau , 1820.a. Laibach, 1821.a. Revolutsiooni vastastest meetmetest Euroopas ja Neapoli rahustamisest,	I	138
Erfurt, 1808.a. Euroopa jaotamisest Napoleon I ja Aleksander I,	I	122
Konkordaadid,	I	402,426

	II	116 jj
Konkurss,	II	384-386
Konstantinoopol, vt. konventsioonid, konverentsid, traktaadid,		
Konsulaarkohtud Idas,	II	87, jj 94 jj
Konsulaarkohtud, vt kohtud,		
Konsuli arhiiv, vt. Florentsia	II	79
Konsulid, rahvusvahelise juhtimise organid, - kristlikes riikides - mittekristlikes - sõdivas riigis	II II II II	12 jj 67 jj;527; 70 jj 86, jj 613
Konsulite aruanded,	II	85
Konsulite kohustused kaubanduse valdkonnas,	II	83
Konsulite nimetamise akt	II	75
Konsulite poliitiline võim,	II	83,84
Kontinentaalne süsteem		
Kontinentaalne süsteem,	I II	121, 601, 602
Kontrafaktsioon,(omana võõra teose kasutamine),	II	154
Kontributsioon,	II	560 jj
Kontributsioonid, maksud sõja ajal,		
Konventsioonid,	I	419
Konventsioonid: - вь Аккермане, ((tänapäeval Bilgorod))1826.g. Между Россией и Турцией, о вознаграгр. За убытки отъ грабежей варвар. Корсаровъ; :Moldaavia, Valahhia ja Serbia õiguste kinnitamine, - Berliinis , 1878 ja 1881.a., Saksamaa, Prantsusmaa, Portugali ja Šveitsi vahel filokseeria vastaste meetmete suhtes, - Bernis , 1874.a., „Üleüldise Postiliidu“ asutamine , ja sellele järgnev kongress Pariisis 1878.a., ... 1886.a. Autoriõiguste kaitsmisest, ... 1890.a. Rahvusvaheliselt ((riikidevahelisest)) kaupade raudteel trantsportimisest, Veneetsias: , 1892.a. Sanitaarialane, Haagis: , 1882.a. Inglismaa, Belgia, Saksamaa, Hollandi, Taani ja Prantsusmaa vahel Põhjameres kalastamise reguleerimisest, ... 1887.a. Kaluritele kangete alkoholsete jookide müügi keelamisest, ... 1899.a. Rahvusvaheliste vaidluste rahumeelse lahendamise vahenditest, sõjatavadest, nende Genfi konverentsi poolt 1864.a. meresõja pidamise suhtes, Drezdenis : 1893.a. Sanitaarasjad, Genfis : 1864.a. Haavatutest ja haigetest sõja ajal, Konstantinoopol : 1820.a. Suurriikide vahel (Türgis segakohtute	I II II II II II II II II II II	267, 272, 274, 296 213 271 161 281-282, 384 213 245 246 486 jj 213 544 jj

komisjonidest) (ei ole tõestatud, et see oleks sõlmitud) ,	II	100
London: , 1827.a. Между Англ., Росс. И Франц., о предоставлении Греции правъ Дунайскихъ княжествъ,	I	139
1840, г. Между Австр., Англ., Прусс.; принята Турцией, объ устройстве Египта,	I	260-262, 406
1841.г. Между велик. Держ. И Турц. О закрытия Дард. И Босф. Для военныхъ судовъ всехъ наций (Convention des detroits),	II	264-265
1871.a. 13. märts, Suurriikide (ja Türgi) Venemaa suhtes Mustal merel piirangute kaotamisest,	I	141- 305
	II	264
1883.a. 10 märtsil, Doonau laevatamisest,	I	235, 396
	II	260
Maintz; 1831.a. Hollandi ja Reini äärsete riikide vahel, Reini laevaliiklusest,	II	256
Mainheim , 1868.a. Hollandi ja Reini äärsete riikide vahel, Reini laevasõidumaksude kaotamisest,	II	256
Mosse , 1814.a. Rootsi ja Norra vahel, vastastike riiklike suhete kohta,	I	252
Münchengratz , 1833.a. Австр. И Росс. о гарантии польскихъ владений и общихъ мерахъ противъ бунтовщиковъ,	I	379, 430,
	II	416
Pariis , 1853.a.Sanitaarasjad,	II	212
1865.a. Belgia, Itaalia, Prantsusmaa Rahaliidust (Ladina liit); 1868.a. Liitus Kreeka,	II	284, 285
1875.a. Asutati rahvusvaheline kaalude ja mõõtude büroo,	II	283
1878 a. 1865.a. Rahaliidu konventsiooni muutmine,	II	285
1883 a. Tööstusomandi kaitsest,	II	288
1884.a. Veealuste telegraafikaablite kaitsest,	II	276
1894.a. Sanitaaralane,	II	213
Sankt-Peterburg , 1875.a. Telegraafiliidu asutamine,	II	274 jj
Turino , 1860.a. Sardiinia ja Prantsusmaa vaheline, viimasele Savoia ja Nitza loovutamise, kasutades pleibitsiiti,	I	143, 366
Ункиарь-Искелесси , 1833.г. Между России и Турции о союзе, съ правомъ России вводить военный флотъ въ Босф. и Дард. и обяз. Турц. не дозв. выхода въ Дард. иностр. судам,	II	263, 264
Чифу , 1876.a. Inglismaa ja Hiina vahel, oopiumiga kauplemise piiramisest (Inglismaa seda ei ratifitseerinud),	I	411
Ashburn,-Treaty , 1842.a. Inglismaa ja USA vahel kurjategijate väljaandmise kohta, vt. Laurens ja Winsloy,	II	472
Bulgver-Claeton , 1850.a., Inglismaa ja USA, Panama kanali suhtes,	I	268-269
„kartellilised“ :(kurjategijate väljaandmisest),	II	431 jj
1649.a.России с Швецией, (Venemaa ja Rootsi,)	II	429
1804. г. России с Пруссией,	II	433
1808.г. России с Австр.,	I	379
	II	433
1808.г. России с Саксонией,	II	434
1866-1893.г.	II	434-437
«консульския»:	II	75, 78, 80,

1876.g. Между Росс. и Испанией, - kirjanduslikud, - pärandustest, - repressaalidest ja naturalisatsioonidest:	II II II	359, 360. 78, 359 160 jj, 170, 171 350-352
1868.a. USA ja Hiina vahel (uus kokkulepe 1894.a.), 1868.a. USA ja Preisimaa,	II II	190 207, 208, 209, 210
1870.a. USA ja Inglismaa,	II	206, 207
- piirisuhetest:		
1869.a. Prantsusmaa ja Šveitsi, kohtute suhetest piiri ääres, 1874.g. Росс. и Италией, о суд. отношен., 1879.g. 1893.g. Герм. и Россией о судебн. снош.,	II II I	375, 384 375, 376 425
1879.a. Prantsusmaa ja Luksemburgi, arstliku praktika suhtes,	II	375, 376
1881.a. Prantsusmaa ja Belgia, arstliku praktika suhtes, 1894. г. Росс. и Румынией, о суд. снош., 1899.a. Prantsusmaa ja Belgia, kohtuasjades,	II II II II	211 211 376 384
Konverents,	I	231 jj
Konverents:		
Berliin , 1884-1885.a. (Aafrikast) kaubandusvabadusest ja Kongo jõe basseinist, neegritega kauplemisest, Kongo ja Nigeri jõe laevatamisest ning Aafrika kallaste kaasvaldamisest,	I II	360, 407 261
Bern , 1878, 1881 ja 1886.a., Rahvusvahelisest raudteetranspordist, vt. Berni 1886.a. Konverentsi,	II	281
Brüssel , 1874.a. Maismasõja pidamise tavade ja eeskirjade kodifitseerimisest,	I II	146, 236 523, 524
1889-1890.a. Võitlusest neegritega kauplemisega,	I	341, 409
Veneetsia , 1892.a. Sanitaaralane,	II	213
Viin , 1874.a., Sanitaarne,	II	213
Haag , 1893, 1894, 1900 ja 1904.a. Rahvusvahelisest eraõigusest, 1899.a. Mai, - Мира, созв. Росс. Государемъ Императоромъ для обсужд. Вопр. Обь огранич. Вооружений и мирн. Способ. Реш. Междун. Споровъ,	II II	313, 314. 486, 487 213
Drezden , 1893.a. Sanitaarne,	II	213
Genf , 1868.a. Töötati välja diplomaatiliste artiklite projektid, Genfi konverentsile 1864.a.	II	547
Carlsbad ja Viin , 1819.a. Saksamaa revolutsioonilise liikumise vastane,	I	138
Konstantinoopol , 1859 ja 1866.a. Sanitaarne, 1876-1877.a. Türgi, Serbia ja Tsernogooria vahelise lõpliku rahu tingimustest ning reformidest slaavi piirkondades, 1888.a. Suessi kanalist,	II I II	212, 213 147, 236 267

Kopenhaagen , 1857.a. Sundi laevasõidu maksu väljaostmisest,	II	262
London , 1830.a. Belgia sõltumatuse tunnistamisest,	I	280
1840.a. Egiptusest, vt. Londoni konventsioonid 1840.a.	I	145, 381
1867.a. Luksemburgist,	I	424,
1871.a. Обь отмене ограничений России на Черномъ море; Euroopa Doonau komisjoni tegutsemisaja pikendamine 12 a., Protokoll rahvusvaheliste lepingute jõust;	II	264
1883.a. Doonau laevasõidust,	I	235
vt. konventsioone Londonis 1883.a.,	II	260
Pariis , 1850.a. Sanitaarne,	II	212
1858.a. Doonauäärsete vürstiriikide korraldusest,	I	273
1860.a. Prantsusmaa korpuse saatmisest Süüriasse	I	268
ülestõusu puhul,	II	132
1869.a. Türgi ja Kreeka arusaamatustest Kandi ülestõusu	I	235
suhtes,		
1882, 1883, 1884 .a. telegraafi allveekaablitest,		
vt. Pariisi konverentsi 1884.a.		
Kopenhaagen, inglaste poolsest pommitamisest 1807.a.	I	303, 304
Koraan,	II	122
Kordonid,	II	212
Korsaarid, vt kaaprid,		
Kosmopoliitiline teooria, vt. universaalne rahvusvahelise kriminaalõiguse printsiip,		
Kosztá Martin, Kosztá Affair 1853.a. ungarlane, tema naturaliseerimise asi USA-s 1853.a., tema väljanõudmine Türgilt,	II	208
Kotikud, nende rahvusvahelise kaitse meetmed 1892.a. Ja 1893.a.	I II	390 246
Kraakovi Vabariik,	I	133, 275- 276
Krediidikiri, (lettre de creance),	II	37
Kreeka – vana	I II	39 427
- kaasaegne	I II	139, 291, 429 512
Kriminaalseaduste isiklik mõju,	II	394, 395
Kristina, Rootsi kuninganna, vt. Monaldeski,		
Kristlus, ristirahvas,	I II	27, 70 108 jj
- kuuria, rooma paavstid, religioon,		
Krolikov, naturaliseeritud vene alam, välja antud Preisimaale 1883.a., kui kurjategija,	II	440

Kuldza, vt. traktaadid,		
Kuli, vt kauplemine,		
Kuningavõim,	I	93 jj
Kuninglik tiitel,	I	301
Kuninglikud auavaldused (honneurs royaux),	I	300
Kurakin, vene vürst, saadik Viinis; tema maja puutumatus rikkumise asi 1808.a.,	II	47
Kuramaa, vasalli suhted Poolaga,	I	287
Kuriteod, vt. kurjategijate väljaandmine, kohtualluvus,		
Kurjategijate väljaandmine,	II	424 jj.
Kurjategijate väljaandmise akt	II	469 jj
Kurjategijate väljaandmise kord,	II	464 jj
Kusas, Joseph, Venemaalt Preisimaale põgenenud talupoeg 1846.a. Asi (1854-1857.a.) tema väljaandmine Preisimaale,	II	439-440
Kuuba, ülestõus, vt Virginius, Grant,	I	290
Käendus (garantii),	I	428 jj
Käsikirjad,	II	154, -155
Käsk, mis antud ülemjuhataja vürst Nikolai Nikolaipoja poolt 12 aprillil 1877.a.	II	526
Kücük Kaynarci, rahu 1774.a., vt .traktaadid,		
Külalislahkus,	I	35, 48, 59, 60
Küpros,	I	369-370
Küsimustikud, vt. järelepärimiste lehed.		
Küsitluslehed, (commissions regatories),	II	375-377, 475 jj
Laevade läbivaatamine,	I II	339, 340 251, 252, 623 jj
Laevade, kokkupõrked,	II	253, 368, 369
Laevahukud,	I II	77 83, 234
Laevaperemehed, nende vastutus kipperite, pootsmanide eest,	II	368
Laevastik, vt. vabatahtlik laevastik,	II	217
Laevasõit läbi väinade	II	261 jj
Lahutus, vt. Bezobrazova, Бофремонъ	II	333 jj
Lapsendamine, vt legimitatsioon,		
Lapsevanemad, suhted lastesse,	II	338 jj
Laurens, tema Inglismaa poolt USA-le väljaandmise kohta 1875.a.	II	472

Legaadid,	II	32,34
Legati,	II	16
Legistid,	I	83
Legitamitsioon,	II	338, 339
Legitiimsus,	I	131
Leo XIII, vt paavstid		
Lepingud: rahvusvahelised, vt. konventsioonid, traktaadid,	I II	192 jj 7, 8
Lepinguline (era) õigus,	II	356 jj
Lepingusse astumine (accession),	I	417
Lesly, episkoop, Maria Stuarti saadik, Elisabeth juures, tema arrest	II	24
Letters de represailles ou de marque, vt, patendid repressaalidele ja korsaarlusele,		
Levinson, juut, Inglismaa alam, kes saadeti Sankt-Peterburist välja 1881.a.	I	348
Liidud: Austria-Preisimaa posti- ja telegraafiliit 1850.a.	II	271
Amfiktioonide...,	I	50
Relvastatud ...,		
„Üleüldine Postiliit“, Bernis, 1874.a.		
„Üleilmne postiliit“, Pariisis, 1878.a.	II	271, 272
Saksamaa liit,		
Hanza Liit,		
Lääne-Euroopa tolliliit (või kaubandusliit) ,	II	229
Latin Monetary Union ((1861-1920))	II	284, 285
Reini Liit	I	121
Püha Liit 1815 .a.	I	132
Skandinaavia rahaliit,	II	285
Tolliliit,	II	237 jj
Telegraafiliit,	II	274, 275
Šveitsi Liit	I	254 jj
Liidulepingud,	I	423,42
Liitlased, -peamised ja -teisejärgulised,	II	525, 526, 597, 598, 604
Liitumine (adhesion) lepingutega,	I	416 -417
Lipp, riigilipp, selle solvamise juhtumid,	I	314-315
- riiklik (sõjaväe, kaubalaevastiku) lipp,	II	252-253
- konsuli lipp,	II	79
- neutraalne lipp,	II	598, 611
- parlamentääri lipp,	II	584, 585
- kaubalaevastiku lipp,	II	237, 252
Lissabon, vt kongressid,		
Livadia, vt. traktaadid		

London, vt. konventsioonid, konverentsid, protokollid, traktaadid,		
Loomulik õigus	I	185
Louis XIV, tema poliitika,	I	96 jj
Luksemburg,	I	145, 381 430-431
Luurajad, vaenlase tagalas, špioonid,	II	549-550
Lõuna-Ameerika kolooniad, vt kaasvaldamine,	I	279, 289, 291, 292
Läbisõidu leht (sauf-conduit),	II	40, 585
Lään,	I	373
Lääne-Euroopa kaubanduslepingute süsteem,	II	228
Maakaitseväelased, 1812.a.	II	539
Madalmaad, suhted Venemaaga,	I	106
Mainz, vt. konventsioonid,		
Majakad,	II	614
Majanduslikud huvid, nende üle rahvusvaheline juhtimine,	II	172 jj
Maksud, vaenlase poolt hõivatud piirkondades,	II	559 jj
Mangheim, vt. konventsioonid,		
Manu, vt seadused,		
Maradörid,	II	549
Marmori meri,	I	384
Marokko,	II	93
Masse, Prantsusmaa alam, tema hagi 1870.a. Vene Keisrile,	I	327
Mazarini, kardinal,	II	25
Matvejev, (Матвеевъ), Venemaa saadik Londonis, vangistati 1708.a., võlgade eest, vt. Inglismaa seadused,	I II	438 54, 55
Mediatsioon, vt. vahendamine,		
Mehiko ekspeditsioon,	I	149, 150, 312
Merelaevandus,		
Mererööv, vt. piiraatlus		
Mererööv, vt. piraatlus.		
Meresõit,	II	243
Meresõja pidamise koodeks,	II	565
Mereõigus,	II	247 jj 290
Merkantiilne süsteem,	II	222 jj
Metsikud hõimud	I	184, 361

	II	531
Miinitõkked,	II	614
Minister-residendid	II	32, 34, 35
Missionäärid Hiinas,	II	135 jj
Mississippi,	II	260
Monako, vürstiriik,	I	269
Monroe, USA president, tema läkitus 2 dets. 1823.a. mittesekkumise kohta,	I II	313 269
More,	I II	381jj 242
Mortara, juut, kes on Bolognas ristitud, 1858.a.	II	112
Moslemi rahvad,	I II	184, 185 87, 122, jj
Munipsipaalid, vt. õigused,		
Must meri, - vt Pariisi traktaati 1856.a. ja Londoni 1871.a. konventsiooni; - selle mere Türgi blokaad 1877-1878.a.	I II	384 573
Muusikateosed,	II	167
Naised, kellel olid diplomaatilised ülesanded,	II	30
Napoleon I, - võtab Keisri tiitli, - tema 13 märtsi 1815.a. deklaratsioon, vt deklaratsioonid, - sunnib Ferdinand VII, Hispaanlast, allkirjastama Baionnis kohustusi 1807.a. - troonist loobumise akt Fonteneblos 1814.a. -Inglismaa paskvilli asi 1803.a.	I I I II	120, 321 412 412, 413 412
Napoleon III, - kui Prantsuse rahva tunnistatud pea, - peale Sedani, - kui vahekohtunik USA ja Inglismaa vaidluses 1852.a. Fayali sadamas Ameerika ristleja ja Inglismaa laevastiku kokkupõrke asjas,	I I II	321 322 493, 494
Naturalisatsioon,	II	194 jj
Navigatsiooniakt, vt. Inglismaa seadused,		
Neegrid, vt. kauplemine,		
Neman,	II	257
Nertsinsk, vt. traktaadid		
Nessellrode, krahv, Venemaa saadik Berliinis 1789.a.	II	31
Neutraalse kaubanduse õigus,	II	564, 617
Neutraalse laeva läbiotsimine,	II	625
Neutraalsus, - õigus, - Belgia Prantsuse-Preisimaa sõja ajal; - relvastatud,	II I I II	594 jj 431 126, 127; 572, 600,

		619
Newfoundland, prantslaste kalapüügiõigusest,	II	498, 499
Niger,	II	261
Nikolai I, vahekohtunik Austria-Sardiinia vahelises vaidluses 1845.a. 1751.a. Konventsiooni tõlgendamise küsimuses,	I II	433 497, 498
Nikolsburg, inglise asjur Ateenas, keda solvas Kreeka sandarm 1885.a.	II	42, 43.
Noodid, - Porta (Türgi valitsus) ringkirjad 11 okt. 1881.a., ja Euroopa riikide kollektiivsed noodid 25 detsembrist 1881.a. ja 25 veebruarist 1882.a., mis puudutavad konsulite privileege Türgis,	I II	418 86, 87
Nootarid, nende kohuseid täitvad konsulid,	II	85, 359, 360
Notifikatsioon - blokaadist, - territooriumi kaasvaldamisest, - sadikute saabumisest,	II I II	575 362 35, 36
Nuntsiused,	II	32,34
Odessa, - porto-franco 1817.a. - Türgi sõja ajal 1806 – 1812.a.	II II	245 528
Okupatsioon, vt. kaasvaldamine, hõivamine,		
Omand, sõja ajal,	II	557 jj
Onus probandi,	II	374
Orange William, Inglismaa kuningas	I	98
Oratores,	II	16
Orinoco, jõgi, 1899.a. Vahekohtu otsus Pariisis, selle jõusuudme kuulumisest Venetsueelale,	II	499, 500
Paavstid: Aleksander IV, bulla 1493.a., Innocentius XI, dekreet 1677.a., Leo XIII, 1885 .a. vahekohtunik Saksamaa ja Hispaania vahel esimese poolse Hispaania saare Japi hõivamise juhtumil, Nicolaus V, bulla 1454.a., Pius IX, kiri Keiser Vilhemile 1873 .a., Julius II, valitsejate järkude korraldus 1504.a.,	I II II I II I	360 46 496 360 116 299
Palmerstone, lord, tema depešš 1848.a.	I	346
Panama kanal,	I II	312 268-270
Pant	I	427
Pant,	I II	426, 427, 558
Pantvangid,	I II	426,427 558
Pari, John, ajaleht „Kurjer“ toimetaja, Keiser Pauli kohta kirjutatud paskvilli asi, 1799.a.	II	412

Parlamentäärid,	II	533, 584 jj
Partisanide rühmad,	II	536 jj
Paskvillid, laimujutud	II	412
Patendid repressaalide võtmiseks ja korsaarluseks,	II	507, 565
Patsifiko, juut, tema nõue, kahjude heastamiseks, Kreeka suhtes, Inglismaa repressaalid Kreeka suhtes 1850.a.	II	508, 512
Patti, Adelina, tema abielu kehtetuks tunnistamine markiis Ko 1879.a.	II	329
Paul, Venemaa Keiser, ukaaz 1800,a, Inglismaa laevade embargo kohta, vt. Freya; vahendus Austria ja Preisimaa vahel 1797.a.	II II	510 491
Peakonsul,	II	74
Peel, Robert, ta kõne parlamendis, 1850.a. Inglismaa diplomaatiast,	II	66
Pentarhia,	I	137, 229, 230
Perekonnaõigus,	II	324
Philokcera, (viinamarjade haiguse tekitaja)	II	213
Piiramine, - Pariisi, 1870-1871.a.	II II	532 613., 614
Piirid,	I	353 jj
Pillajad, (laristajad)	II	342
Piraatlus, - vanal ajal, - barbaarsetes riikides, - piraatluses kahtlustatavate laevade läbivaatus, - delictum j.g.,	I I II I II	46, 47, 61, 267, 341 251 438 394, 417
Plagiaat,	II	155
Pleibitsiit,	I	365 jj
Poliitiline tasakaal, nagu idee, - Kreeklastel, ... - 17. ja 18 saj. - kui riikide poliitilise süsteemi alus,	I I I I	28 50, 51, 127, 128 229
Poliitilise tasakaalu süsteem,		
Poliitilised - lepingud, - huvid,	I II	422 jj 10
Poliitilised parteid, vt. kodusõda, - kuriteod,	I II II	320 525 449 jj
Pommitamine,	II	532,53
Poola, selle jaotamised, - asend Venemaa Keisririigis,	I II I	112-113; 111, 244-245
Poolsõltumatuse tundemärgid ja vormid,	I	258 jj

- nende järk,	I	301
Post,	II	270 jj
Postiaurikud,	II	250, 625
Pragmaatiline sanktsioon,	I	108, 251, 415
Prantsusmaa: - keskajal, - uuel ajal, - suhted Venemaaga,	I I I II	72 85, 86, 95 jj 106 221
Preemiad,	II	237
Preisimaa, suhted Venemaaga	I	105
Pressburg, vt. traktaadid,		
Priis,	II	577-579
Priisikohtu menetlus,	II	582 jj
Priisikohtud,	I II	195 580-582
Priisikohtud,	I II	195, 580-582
Professiones juris,	II	295
Proklamatsioon, Preisi kuninga pr. 11 augustil 1870.a.	II	526, 553
Proksenid,	I II	48 67
Proteksionism,	II	229 jj
Protokollid,	I	237, - 418
Protokollid: - Acheni kongress 1818.a., minister-residentidest, - Haagis , 1894.a. 1 juuli, rahvusvahelise eraõiguse küsimuses, London – 1830 .a. Kreeka kuningriigiks kuulutamine, - 1831.a. Belgia sõltumatusest, - 1868.a. Inglise-Ameerika, naturaliseerimisest, - 1871.a. vt. konverentsid Londonis 1871.a. Saint-Peterburg , - 1826.a. Kreeka küsimuses, vt. Londoni konventsioon 1827.a. Troppau , - 1820.a. Sekkumisest, Pariisi kongress 14 aprill 1856.a. rahvusvaheliste ebakõlade lahendamise heade teenete korras,	II II I I II I II	33 313, 314 139 283 206 298, 488
Prut, jõgi	II	257
Puutumatus, saadikud,	II	38, 40 jj
Põhja-Ameerika kolooniad	I	115,289
Põhja-Ameerika Ühendriigid,	I	115, 256-

		257,
Pärsia, ((Iraan))	II	134, 135
Püha Liidu akt 14 sept 1815.a.	I	132
Rahuaja blokaad, vt. blokaad,		
Rahuaja repressaalid,	II	506
Rahulik elanikkond, sõja ajal,	II	526, 536 jj 555 jj
Rahutraktaadid, vt. traktaadid	I II	365, 435 588
Rahva tervishoid,	II	210 jj
Rahvus, - kui rahvusvaheliste suhete alus, - kui rahvusvahelise eraõiguse printsiip,	I II	29, 150-154 317 jj
Rahvus: kui - rahvusvahelise õiguse subjekt, - „rahvuse enamsoodustus“ printsiip,	I II	240, 241 236
Rahvuslik seadus rahvusvahelises - eraõiguses, - kriminaalõiguses,	II II	317, 324 jj 398-399
Rahvusliku Kaitse valitsus Prantsusmaal, 1870.a.	I II	321 528
Rahvusvaheline Büroo	I II	218, 14, 15
Rahvusvaheline eraõigus,	II	291 jj
Rahvusvaheline juhtimine	II	1, jj , 9, jj , 484
Rahvusvaheline juhtimine,	I II	20 1 jj
Rahvusvaheline kalude ja mõõtude büroo Pariisis - raudteede büroo Bernis - kirjandusteoste büroo - posti büroo -kaubanduslepingute ja tollitariifide avalikustamise büroo Brüsselis - orjadega kauplemise vastase võitluse büroo Brüsselis - tööstusliku omandi kaitse liidu büroo Bernis - telegraafibüroo Bernis - vahekohtu büroo Haagis	II II II II II II II II II II	283 282 162 272 15, 237 251 288, 289 275 503
Rahvusvaheline kohus, - selle projektid,	I I	12 – 14, 230
Rahvusvaheline kriminaalõigus,	II	387 jj
Rahvusvaheline raha,	II	284 jj
Rahvusvaheline suhtlemine,	I	205 jj
Rahvusvaheline uurimiskomisjon,	II	491

Rahvusvaheline uurimiskomisjon,	II	491-492
Rahvusvaheline õigus, - määratlus, - vanal ajal, - Kreekas, - Roomlastel, - keskajal, - uusajal,	I I' I I I I	15 jj 31-33 49-51 63-67 76-82 125-129
Rahvusvahelise suhtlemise teed ja vahendid,	II	241 jj
Rahvusvahelise õiguse allikad,	I	190 jj
Rahvusvahelise Õiguse Instituut, Gentis, tema istungitel tehtud otsused: 1874.a. Genfis, 1875.a. Haagis, Rahvusvahelise vahekohtuliku kohtumenetluse ja neutraliteedi kohta, 1877.a. Zürichis, Kohtu ülesannete täitmise korrast, 1879.a.Brüsselis, Suessi kanali kaudu laevaliikluse tagamisest, merekaablitest, 1880.a. Oksfordis, Rahvusvahelisest eraõigusest, Kurjategijate väljaandmisest, Maasõja pidamise seadustest, 1882.a.Turinos, Segasjade läbivaatamisest konsulaarkohtutes, 1887, Heidelbergis, laevasõidust rahvusvahelistel jõgedel, Rahuaja blokaadist, Priisikohtutest, 1894.a. Pariisis, Oksjonitest (konkursist),	I II II II II II II II II II II II II II II II II II II	199-201 501, 607 377, märkused 266 276 312 jj 437 jj 524, märkused 100, märkused 261 514 581 jj 385, 386
Rahvusvahelise õiguse kodifitseerimine,	I	195-201
Rahvusvahelise õiguse nõju ruum,	I	184-187
Rahvusvahelise õiguse subjektid	I	238 jj
Rahvusvahelise õiguse süsteem,	I	182-184
Rahvusvahelise õiguse teadus, - tema asi, - ajalugu, - õiguse allikas,	I I I	1 154 195
Rahvusvahelised kohustused, - nende õigusjärglus, - kohalikud ja isiklikud, - quasi ex contractu, - quasi ex delicto,	I I I I	287 292 437 437, 438
Rahvusvahelised kokkupõrked,	II	482 jj
Rahvusvahelised maksud,	I	374 jj
Rahvusvahelised mõõdud ja kaalud,	II	283, 284
Rahvusvaheliste suhete ajaloo periood,	I	25-30

Rannalähedane laevasõit, kaubavedu (kabotaaz)		
Ratifikatsioon, seejärel	I	403 jj
Raudteed,	II	279 jj 384, 557, 558
Rayneval, Prantsusmaa saatkonna sekretär Sankt-Peterburis 1812.a. , Pariisi sõites, peeti kinni Riia kuberneriga poolt ja tema juures asunud depeššid võeti ära,	II	527
Reaalne printsiip rahvusvahelises kriminaalõiguses,	II	396 jj
Realism ajaloo ja õiguses,	I	2.3.05
Recuperatores,	I II	65, 493
Reformatsioon,	I II	89 109
Rein,	I II	395; 255, 256
Reini laevatamise komisjon, vt. komisjonid,		
Reini Liit, vt. liidud,		
Rekreditiiv, (lettre de recreance),	II	66
Rekvireerimine, e. sundvõtmine	II	560
Religioon, ; - rahvusvaheline juhtimine, - selle mõju sõjale,	I II II	44, 70, 89, 135 106, 108 520
Religioossed sõjad	II	114
Religioossed sõjad, vt. ususõjad,		
Relsid, nende aresti juhtum 1877.a.	II	622
Relvastatud neutraliteet, vt. Katarina II deklaratsiooni, 1780.a. neutraliteet		
Rembold, Georg, Inglismaa saadik Hamburgis, arreteeriti 1804.a. Napoleon I korraldusel, neutraalsel territooriumil,	II	613
Rent,	I	373
Repriis,	II	578-579
Resancipitic (promiscui) usus, vt salakaup	II	620, 621
Residendid,	II	32
Responsales,	II	17
Retorsia,	II	505, 506
Richelieu, kardinal, hertsog, Novorossia kindral-kuberner	II II	18 528
Rider, Põhja- Ameerika konsul Kopenhaagenis, mõisteti süüdi Taani kriminaalkohtu poolt 1892.a.	II	78
Riia sadam, Inglise kaubalaeval toimunud mõrva asi 1814.a.	II	410

Riigid: - Aasia, Ida-, mittetsiviliseeritud: vanal ajal - kaasaegsed	I	36 185-187, 223
- sekkumine nende asjadesse	I	310
- nende suhtes jõu kasutamine	I	316
- diplomatilised suhted nendega	II	18, 21, 27, 36, 37, 44
- konsulaarsuhted	II	68 jj, 86 jj
- religioosete huvide järgi,	II	122 jj
- majanduslike suhete järgi	II	215, 216, 220
Riigid: - lihtsad,	I	242 jj
- keerukad,	I	242, 245 jj
- ühendatud,	I	242, 249 jj
- liidulised,	I	253, jj
	II	21, 22
-riikide liit,	I	245
	II	22, 23
Riigid: poolsõltumatud: määratlus,	I	243
Riigiomand,	I	288
Riigivõlad,	I	292, 293, 346
	II	593
Riikide - tunnustamine, valitseja tiitli ...	I	278 jj
	I	279, 280, 282, 298, 299
Riikide isiklik ühendamine,	I	249-250
Riikide ja valitsejate järk, saadikute ..	I	298 jj
	II	35
Riikide reaalne ühendus,	I	250
Riikide suveräänsus,	I	205,31
Riikide vaheline pärandamine, - eraõiguslik, - testamendi järgi, - seaduse järgi,	I	286 jj
	II	343
	II	347 jj
	II	348 jj
Riikide ühendamine, vt. riigid,		
Riis, kuulutati Prantsuse valitsuse poolt 1885.a. Hiinaga kokkupõrke ajal sõjaliseks salakaubaks,	II	622
Ristisõjad,	I	82,83
Ristiusu kirik, - Idakirik - Lääne kirik	II	109
Ristlejad,	II	570
Rooma kuuria, ; vt. paavstid,	I	70,72
Rooma paavstid, - nende roll keskajal,	I	80

...	- Venemaa suhtes,	II	117 jj
...	- kaasaegne olukord,	II	120 jj
...	- saatkonnaõigus,	II	17, 34
		I	300
Rooma õigus,		I	2,3
Rootsi,	- Suhted Venemaaga,	I	107
	- ... Norraga,	I	251-253
Rosni, markiis (hertsog Sully), Prantsusmaa saadik Inglismaal, 1603.a. mõistab Londonis kohut oma kaaskonna liikme üle,		II	64
Rozen, Saksamaa peakonsul Belgradis, tema järgu asi 1875.a.		II	26
Rumeenia,		I	272-274,
		II	113, 203
Rumelia, vt. Ida-Rumeelia,			
Rusikaõigus,		I	75,81
Rüütellus,		I	79,
		II	520, 521
Saadiku maja,		II	44 jj
Saadikud, -vanal ajal,		I	38, 65
	- kui rahvusvahelise juhtimise organid,	II	16
	- diplomaatilised 2-kl agendid,	II	11 jj
		II	34
Saatkonnaõigus,		II	26
Saint-Priest, Prantsusmaa asjur Türgis 1768-1778.a., Prantsusmaa suhtest Türgi kristlastesse,		II	127
Saksamaa Keisririik, vt Saksamaa,			
	- Rooma,	I	62, 63, 67,
			68
	- Frangi,	I	72, 73
Saksamaa Liit, 1815 -1866.a.		I	247
		II	23, 25, 29
Saksamaa Seim,		I	247
		II	29
Saksamaa, - feodaalajal		I	73,87
	- kaasaegne korraldus,	I	248-249
Sakslased, vanal ajal,		I	69 jj
		II	520
Salaagendid		II	14
Saluudid,		II	253
Samos, saar,		I	268
San-Marino,		I	268
San-Stefano. vt. traktaadid,			
Saraatovi kolonistid,		II	188

Seadusandlus,	I	10, 11, 2113 jj
Seadused-Manu,	I	37
Seadused, kui rahvusvahelise õiguse allikad,	I	194
Seadused:, mis on toodud ära tekstis:		
Austria:		
1784.a. Joseph II väljarännu ärakeelamisest,	II	179
1832 .a. Emigratsioonist,	II	185
Saadikute suhtes rakendatav tollieeskiri,	II	61
Austria-Ungari:		
1867.a.Riigi põhiseadus,	I	251
väljarändamine ja naturaliseerimine	II	185, 186, 200, 201
1873.a. kriminaalprotsessi põhikiri, diplomaatiliste agentide		
kohtuallumatuses,	II	53
1881.a. 3 novembri, sõjaväekohustusest Bosnias ja		
Hertsogoviinas,	I	372
Inglismaa:		
1494.a.parlamendi akt sellest, keda tuleb pidada Inglismaa		
kuningaks,	I	321
1651.a. Navigatsiooniakt,	II	243
1660.a. Magna Charta Maritima), tühistatud 1849.a.	II	243, 244.
1709.a. 25 aprilli, Saadikute kohtuallumatuses Inglismaal		
kohalikele kohtutele, vt. Matvejev, Pizzoni.		
1756.a. bill Šotimaal sõlmitavatest abieludest, Gretna Green,	II,	330
1838, 1842 ja 1844 .a. autori omandiõigusest	II	55
	II	156, 157
1861.a. Inglisma laevadel sooritatud kuritegude kohtualluvusest,	II	417
1864.a. Order in Council, välismaalaste poolsete hagide		
esitamisest Inglise konsulaarkohtutele,	II	100
1870 (1819).a. Foreign-Enlistment Act,	II	608
1870.a. 12 mai, Alamlusest lahkumisest ja naturaliseerumisest,	I	214
	II	181-182, 195 jj 206, 207
1870.a. ja 1873.a. Kurjategijate väljaandmisest,	I	215
	II	435, 472
1878.a.Territorial Waters Jurisd. Act,	I	389
	II	250
Belgia:		
1833.a.Kurjategijate väljaandmisest,	II	435
1835.a. Naturaliseerimisest,	II	202, 203
1856.a. Sellest, et välisriigi pea isiksusele kallalekippumine ei		
ole poliitiline kuritegu, vt Жакэнь,	II	455
1858.a. Välismaa monarhhide ja valitsuste vastaste kuritegude		
karistamisest,	II	413
1874.a.Kurjategijate väljaandmisest,	II	435
1878.a. Belgia alamate ja välismaalastest kodanike		
karistamisest välismaal sooritatud kuritegude eest,	II	419, 478
1886.a. Kirjanduslikust omandist,	II	158

Saksamaa:		
1870.a. Kirjanduslikust omandist,	II	157
1870.a. 1 juuni, Alamlusest lahkumisest ja naturaliseerumisest,	II	184-185, 199-200
1871.a. Konstitutsioon,	I	248-249
1879.a. Konsulitest,	II	95, 96
Kriminaalkoodeks, art. 4 -6, Saksamaa alamate karistamisest välismaal sooritatud kuritegude eest,	II	418
Tsiviilkohtumenetluse põhikiri (§§51 ja 53) teovõimest protsessil,	II	373
välismaa kohtute otsuste täitmisest,	II	379
Kriminaalkoodeks, art. 17 sissejuhatus abielu lahutusseadusele, Pärandiseaduse art. 24 ja art 25	II	335 345
Itaalia:	I	214
1865.a. Tsiviilkoodeks,	II	323, 331, 344, 353, 358, 359, 366
	II	186
Alamlusest lahkumisest,	II	379
Tsiviilkohtumenetluse põhikiri, välismaa kohtute otsuste täitmisest,	I	378
1871.a. 13 mai, Garantiidest,	II	120-121
	II	419
1888, Kriminaalkoodeks,		
Preisimaa:	II	61
1787.a. Saadikutelt võetavatest tollimaksudest,		
Venemaa:		
1763.a. 22 juuli, Katariina II manifest välismaalt kolonistide kutsumisest,	I	306
	II	179
	I	388
1779.a. 26. jaanuari, ukaaz ristlusest Põhjamerel,		
1782.a. 27. augustil, Välismaa konsulitele Venemaal notari kohustuste täitmisest välismaa ja vene alamate vahel,	II	85
	I	388, 389
1787.a.31 dets., korsaaride osaluse eeskirjad,		
1821.a. 4 sept., Aleksander I ukaaz Venemaa merevalduste põhjapiiridest,	I	363, 388
	II	159
1827, 1828, 1882.a., Autoriõigustest,	II	204-205
1864.a. 10 veebruar, Naturalisatsioonist,		
1868.a. Ajutised eeskirjad alamatele testamendi tegemisest välismaal,	II	347
	I	389
1869.a. Priiside ja repriiside võtmise eeskirjad,	II	576
	II	528, 621, 622
1877.a. 12 mai, Valitseva Senati ukaz Türgiga sõdimise suhtes,	II,	541
	II	84
1877.a. 2 juuli, Ajutine eeskiri sõjavangidest,	II	578, 581
1879.a. 15. märtsist., Kõige K. põhikiri ... madruste arestist	II	409, 415,
1895.a. Merepriisidest,	II	416, 420,
1903.a. Kriminaalkoodeks,		

		423, 463, 479
Karistusseadustik: art. 172, Välismaalaste karistamisest	II	415, 423
Venemaa vastaste kuritegude eest välismaal,	II	408
vt. märkust (1866.a. väljaandele) hiinlaste kohtuaaluvusest, art. 173-174, alamate karistatavusest võõral	II	419
territooriumil sooritatud kuritegude eest, art. 325, välismaa alamsusse ülemineku	II	186
keeld,		
Kohtumenetluse põhikiri, art. 229, Diplomaatise personali	II	53
kuritegude asjadest,		
Tsiviilkohtumenetluse põhikiri, art. 224-225 hagidest	II	56
välismaalaste ja diplomaatiliste isiksuste suhtes,		
art. 707-709, välismaal	II	359, 368
sooritatud aktidest; nende suhtes aegumise rakendumine,		
art.1273-1281, välismaiste	II	380 jj
kohtute otsuste täitmisest,		
Sõjaväeteenistuskohustuse põhikiri; art, 3 Alamlusest	II	186
vabastamisest,	II	71
Konsulaarpõhikiri, 1820, 1858, 1887, 1893, 1903 .a.	II	96, 97, 98
Konsulaarkohtutest,	II	244, 253
Kaubanduspõhikiri 1887.a.		
Rumeenia:		
1879.a. 1866.a. Konstitutsiooni muutmisest, mittekristlaste	II	203
naturaliseerimisest,		
Põhja-Ameerika Ühendriigid:		
1787.a. Konstitutsioon,	I	256
1790.a., 1870.a., 1891.a., Kirjandusomandi kaitsest	II	158
1795.a. Ja 1824.a. Naturaliseerimisest,	II	203-204
1896.a. Immigrantidest,	II	189
1818.a. Foreign-Enlistment Act,	II	608
Prantsusmaa:		
1669.a. Louis XIV edikt väljarändajatest,	II	177
1681.a. Mere-ordonans,	II	94
1793.a. Autoriomandist,	II	156
Code civil, alamlusest lahkumisest,	II	182
Kodaniku- ja loomulikest õigustest,	II	315
Isa otsimisest,	II	338
Kinnisvarast,	II	345, 353
Välismaa kohtute otsustest,	II	378
1811.a. Napoleon I dekreet väljarändajatest,	II	177-178
1852.a. 28 märts, Välismaalaste autoriõigustest,	II	147, 156
1866.a. Autoriõigustest,	II	156
1866.a. Prantsuse alamate vastutusest välismaal sooritatud	II	419
kuritegude eest,		

1867, 1889 ja 1892 aa. Alamlusest väljumisest ja naturalisatsioonist,	II	182, jj 197
1893.a. 21 märts., Sõjavangidest,	II	jj 541
Šveits:		
1848.a. Konstitutsioon, selle 1874.a. parandamine,	I	255
1876.a. Naturaliseerimisest,	II	201-202
1892.a. Kurjategijate väljaandmisest,	II	461
Kriminaalkoodeks, art. 42, Välisriigi avaliku solvamise karistamisest,	II	414
Seaduslikkus, vt legitiimsus,		
Sega-kohtukomisjonid Türgis,	II	100
Segakohtud Egiptuses,	I	195, 261
	II	102-103
Segakohtud,		
Senjavin, admiral, ananb kaaperi patente Ioonia saarte elanikele 1805.a.	II	569
Serbia,	I	274-275,
	II	112
Sercey, krahv Prantsusmaa asjur Sankt-Peterburis, tema läbirääkimised 1838.a. nootide vahetamise vormis, kurjategijate väljaandmisest,	II	435, 436
Simolin, Venemaa saadik Londonis, solvati ajakirjanduses, 1781.a.	II	41
Simonovski, Dmitri, Moskva kantseleikirjutaja, saadik Brandenburgi kuurvürsti juurde 1682.a.	II	19
Solon, tema hagi 1847.a. Egiptuse asekuningale Mehmed-Alile,	I	326
Somner, Põhja-Ameerika senaator,	I	296, 408,
	II	279
Soome, Suurhertsogiriik,	I	107, 253
	II	205
Sotsiaal-kultuurilised huvid,	II	10,11
Statuutide teooria,	II	297 jj
Statuutide teooria,		
Strusberg, asi 1871.a. raudteehitusest Rumeenias,	I	296
Suessi kanal,	I	261
	II	265-268
Sultani firmaanid: 1830.a. Serbia omavalitsusest,	I	274
1856.a. Gatti-Gumajun, reformidest Türki kristlaste kasuks,	II	131
1866.a. Egiptuse trooni pärimisest Megemet-Ali alanevas liinis,	I	261
1871.a. Tunise kindral-kuberneri tiitli pärimisest bei alanevas liinis,	I	267
1873.a. Egiptuse asekuninga õigusest sõlmida kaubanduskonventsioone,	I	261

Sun-van-Sen, Hiinlane, kes arreteeriti Londonis 1898.a. Hiina saadiku poolt, reetmise süüdistusel, vabastati Inglismaa valitsuse nõudel,	II	47
Sundi väin,	I II	394 262
Sundi väina toll,	I II	394 262
Sundimine, kui õigusele juurdekuuluv, - rahvusvahelise sunni õigus,	I II	7.10.16 481 jj
Super-arbiiter.	II	503
Surnumeri,	I	385
Suursaadikud,	II	33,34
Suveräänsus,	I	259, märkused
Svaelos, Kreeka madruse tapmise asi Kertsis sadamas 1872.a.	II	410-411
Sõbralikud teenused,	I II	415 488-489
Sõda, - vanal ajal, - keskajal, - uus aeg, - kodusõda, - merel, - maismaal,	I, II I II I II I II II II	34 519 75-77, 520-522 127-129 522-524 289-291, 319-320, 23 -25, 525 521, 564 532 jj
Sõdurite värbamine neutraalsel territooriumil,	II	606, 61
Sõjaaja repressaalid,	II	562-564
Sõjakuulutus,	II	529, 530
Sõjalaevad: konsulite kohustused; eksterritoriaalsus ja varjupaigaõigus; sõja ajal;	II II II	84,85 247, 248, 407, 409 611, 616, 625
Sõjaline salakaup,	II	619 jj
Sõjapidamisreeglid 1756.a. (Rule of the Seven Year's war),	II	599- 600
Sõjavangid,	II	540 jj
Sõjaväe agendid	II	14,61
Sõjaväe agendid, vt agendid		
Sõjaväeline konvoi,	II	625

Sõjaõigus	II	484,52
Sõjaõiguse kodifitseerimine	II	523, 524, 532 jj
Süüria,	I II	268, 132
Šveits, vt. liidud, traktaadid Viinis, 1815.a.		
Tagasikutsumise kiri, (lettre de rappel),	II	66
Tainan, süüdistatud 1882.a. Inglismaa Iirimaa asjade riigisekretäri tapumises; Tema Inglismaale väljaandmisest keeldumist põhjendati Prantsuse seaduste järgi kuriteo aegumisega,	II	460
Talleiran, Prantsusmaa asjur, kaitseb Biini kongressil legitiimsuse printsiipi, konsulitest,	I II	131 81
Teaduste ja kunstide taassünd;	I	87,88
Telefon,	II	279
Telegraaf,	II	279
Teokraatia,	I	36
Teovõime – riikidel, - eraisikutel	I II	248-296 320 jj 369, 370, 373
Territoorium,	I	351
Territooriumiga ühendamise,	I	286 jj 293, 294
Territoriaalne printsiip rahvusvahelises - eraõiguses, - kriminaalõiguses,	II II	299 392 jj
Territoriaalsete valduste ost-müük,	I	364
Testament	II	347 jj
Tilsit, vt traktaadid,		
Tolli-autonoomia,	II	236
Tollimaksud,		
Torppau, vt. kongressid, protokollid,		
Traktaadid, vanal ajal, - määratlus - järgimine - rahutraktaadid - meresõidu ja laevasõidust, - kaubanduse,	I I I II II II	47, 55, 57 397 287 587-590 245, jj 218 jj , 230 jj
Traktaadid: ((Rahulepingud)) - Adrianoopolis , 1829.a. Rahust Venemaa ja Türgi vahel, viimased kohustavad tunnistama Kreeka sõltumatust ja kinnitama Moldaavia ja Valahhia sisemist autonoomiat,	I	139, 272

- Amen , 1802.a. Rahust Prantsusmaa ja Inglismaa, milline loobub Prantsuse koloonia vallutust,	I	120
- Achen , 1668.a. Prantsusmaa ja Hispaania rahu peale sõda Belgia pärast, Louis XIV pärandit, 12 Flandria linna,	I	96, 97
- 1748.a. Rahu, mis sõlmitud Austria pärandi sõja lõpetmisel: kõik vallutused anti tagasi; Austria loovutab osa oma Itaalia valdustest; - Preisimaale garanteeritakse Sileesia ja Glatzi valdamine,	I	109, 305, 426
- Baden , 1714 a. rahu Hispaania ja Saksamaa vahel; Austria saab Lombardia ja Neapoli, vt Utrechti traktaati,	I	100
- Basel , 1795.a. Rahu Prantsusmaa ja Preisimaa vahel; viimane loobus koalitsioonist ja Reini vasakust kaldast,	I	118
- Berliin , 1850.a. Preisimaa ja Taani vahel: Šlesvig ja Holštein jäävad Taanile,	I	140
1878.a. muutis San-Stefano eelrahu, lõpetas Vene-Türgi 1877-1878.a. Sõja. Bulgaaria tunnistati poolsõltumatuks vürstiriigiks; Tsernogooria, Serbia ja Rumeenia – sõltumatuteks; Ida-Rumeelia – Türgi autonoomseks piirkonnaks, Kars, Batum (portofranko e. vabasadamateks) ja Ardagan, Bosnia ja Hertsoegovina anti Austria-Ungari juhtimise alla. Pärsia sai Koturi. Doonau muudeti vabalt laevatatavaks Raudväravatest kuni suudmeni. Reformid Armeenlaste kasuks ja ususalivusest,	I II	148, 149, 262,263, 265, 273-275, 292, 305, 306, 371, 377, 380, 395, 112, 113, 132, 133, 259, 264
Breslavl – 1742.a. Austria ja Preisimaa v.r., kes hoidsid Sileesiat ja Glatzi, vt. Drezdeni ja Hubertsburgi traktaate,	I II	108, 109 111
Bukarest , 1812.a. Venemaa ja Türgi rahu; viimasele pandi vastutus Tunise korsaaride tegevuse üle. Venemaa sai Besaraabia. Moldaaviale, Valahhiale ja Serbiale garanteeriti autoonoomia,	I	267, 272, 274.
Belgrad , 1739.a. Venemaa ja Türgi vahel, kinnitas vene palvetajate vabadust Türgis,	II	129
Washington , 1871.a. Inglismaa ja USA vahel, neutraalsete kohustustest, vt Alabama,	II	607
Versailles , 1783.a. Inglismaa ja Prantsusmaa, Inglismaa tunnustas USA sõltumatust,	I I	115, 280 427
1871.a. eelrahu Prantsusmaa ja Saksamaa vahel, vt. Frankfurt-Naini ääres traktaati,		
Vestfaali rahu, 1648.a. Protest, ja kat kirikute võrdsustamine; Saksa riikide sõltumatuse tunnistamine Keisririigi koosseisus, Holland ja Šveits; Prantsusmaa saab Elsassi; Rootsi saab Pomerani,	I II	92-93 109-110
Villafranca , 1859.a. Eelrahu, Prantsusmaa ja Austria, milline tunnustab oma piiriks Mintsio jõge; Lompardia loovutati Prantsusmaa poolt ja anti Sardiiniale; Itaalia moodustab föderatsiooni,	I	142-143, 406, 407
Viin , 1809.a. Venemaa ja Prantsusmaa ja Austria,	I	133-134, 275, 276,

1815.a. Venemaa sai Varssavi hertsogiriigi; Austria -Veneetsia ja Lombardia; Preisimaa – poole Saksooniast ja Reini äärse maa; Sardiinia -Genua. Moodustati SaksamaaLiit; Belgiast ja Hollandist moodustati – Hollandi kuningriik; Šveits kuulutati neutraalseks; Krakov neutraalseks vabariigiks. Rahvusvahelistel jõgedel kuulutati laevasõit vabaks, vt. kongress 1815.a. Viinis;	II	381, 430 32
1864.a. rahu Austria, Preisimaa ja Taani vahel, milline loobus esimeste kasuks Šlesvig-Holšteini ja Lauenburgi hertsogiriigid,	I	144
Hubertsburg , 1763.a. rahu Austria ja Preisimaa vahel, kinnitati lõplikult Preisimaale Sileesia ja Glatzi,	I	111
Dreezen , 1745.a. Austria ja Preisimaa rahu, mis kinnitas Breslavi lepingut,	I	109
Edo, 1858.a. Venemaa ja Jaapani kaubandus ja konsulaarleping,	I	92, 139
Kališ , 1813.a. Preisimaa astub Napoleon I vastasesse koalitsiooni,	I	I, 123
Compoformio , 1797.a. Prantsusmaa ja Austria vahel, rahu, viimane loovutab Belgia ja Lompardia Prantsusmaale ja saab endale Veneetsia, Istria ja Dalmaatsia,	I	118
Konstantinoopol , 1700.a. Venemaa ja Türgi; Venemaale lubati selles linnas pidada resident; vene palverändurid võisid külastada vabalt pühasid paiku,	II	21, 128, 129
1783.a. Kaubandustraktaat Venemaa ja Türgi vahel, määratleb Vene konsulite ja alamate asendi Türgis;	I II	267 89, 90
1879.a. Venemaa ja Türgi, võimaldab Venemaa poolt 1878.a. Berliini traktaadiga loovutatud alade elanikel 3 a. kestel minema kolida,	I	368
Kopenhaagen , 1857.a. Taanilt Sundi väina läbimise maksu väljaostmisest,	I II	394 262, 263
Кульдж, 1851.a. Venemaa ja Hiina vahel kaubandus ja konsulaar-trakt.,	II	91, 408
Küçük Kaynarci, 1774.a. rahu, Venemaa ja Türgi vahel, Venemaa saab Türgis elavate kristlaste kaitsmise õiguse,	I II	113, 114, 272, 415 129-130
Kjahta , 1727.a. Venemaa ja Hiina, kehtestatakse vene alamate eksterritoriaalsus Hiinas,	II	91, 408
Livadi , 1879.a. Vene-Hiina (Kuldzi üleandmisest) Hiina ei ratifitseerinud seda,	I	140
London .,1831.a. Belgia kuulutati sõltumatuks ja igavesti neutraalseks,	I	140, 430

1841.a. Inglismaa, Austria, Preisimaa (1879.a. Saksamaaga) ja Venemaaga, neegritega kauplemisest,	I	340-341, 410, 411
1867.a. Luksemburgi kindlustuste purustamisest ja Luksemburgi hertsogiriigi neutraliteedist, vt. Londoni konföderatsioon 1867.a.	I	430
1869.a. Inglismaa ja USA vahel Alabama küsimuses, ei ole Washingtoni valitsuse poolt ratifitseeritud,	I	411
Lüneville , 1801.a. Austria ja Prantsusmaa vahel, Campoformio rahu kinnitamine ja Reini ning Etši jõe Prantsusmaa piirina tunnistamine,	I	120
Nertšinsk – 1689.a. Venemaa ja Hiina vahel, vabadest suhetest ja ülejooksikute väljaandmisest,	II	91, 222, 429
Nikolsburg , 1866.a. eelrahu Austria ja Preisimaa vahel,	I	416
Nimvegen , 1678.a. Rahu, Louis XIV saab Franckote,	I	97
Nimfenburg , 1741.a. Koalisatsioonist Maria-Theresa vastu tema valduste jaotamiseks,	I	108
Nystadi ((Uusikaupunki)) 1721.a. Rahu, Venemaa ja Rootsi . Venemaa sai Eesti-, Liivimaa, Saaremaa, säilitas nende privileegid., Ingerimaa, osa Karjalast ja Soomet koos Viiburgi linnaga,	I II	107, 111
Oliv , 1660.a. Poola ja Rootsi , tagati slaavlaste ja protestantide kodanikuõigused Poolas,	II	111
Pariis , 1763.a.Inglismaa ja Prantsusmaa ja Hispaania vahel: peaegu kõik Prantsusmaa kolooniad Ameerikas läksid Inglismaale; Kanada rahvale tagati usuvabadus,	I II	111, 305 111
1814.a. Esimene rahuleping Liidu riikide ja Prantsusmaa vahel; viimane säilitab 1792.a. Piirid; Preisimaa tagastab Austriale Veneetsia ja Milaano, saades vastu Belgia ja Madalmaade Osariigid; Saksamaa kujundatakse konföderatsiooniks,	I	124
1815.a.Liidu riikide ja Prantsusmaa v; piirid 1790.a.; kontributsioon 700 milj fr. Ja 5 aastane Prantsusmaa okup.	I	125, 305, 427
1856.a.Venemaa kaotab Türgis kristlastest Türgi alamate kaitse ainuõiguse; Türgi tunnistatakse Euroopa riikide perekonna liikmeks. Must meri kuulutati neutraalseks. Osa Vene Bessaraabiat läheb Doonau vürstiriikidele. ; viimased, nagu ka Serbia säilitavad poolsõltumatuse. Dardanellid ja Bosboruse väinad jäävad sõjalaevadele suletuks. Doonau on vabalt laevatatav,	I II	141, 185, 272, 273, 394 130-123, 257, 258, 264
	I	374, 378,

Peking , 1860. a. Venemaa ja Hiina vahel, kinnitab Tjan-Dzini traktaadi konsulite õiguspädevusest; kurjategijate väljaandmisest;	II	92
1860.a. Prantsusmaa ja Hiina vahel, katoliiklastest misjonäride õigustest,	II	136, 137.
Prahha , 1866.a. Preisimaa ja Austria rahu, Viimane kõrvaldatakse Saksamaa Liidu asjades osalemisest, loobub õigustest Holsteini ja Šlešvigi suhtes,	I	144, 366
Pressburg , 1805.a. Prantsusmaa ja Austria v rahu, esimesele loovutati Tiroom, Veneetsia ja Dalmaatsia,	I	121
Ryswick , 1697.a., vt. Ryswicki kongressi,	I	147, 148, 262, 263, 273, 276, 418
San Stefano , 1878.a. eelrahu, Venemaa ja Türgi vahel, Bulgaaria autonoomne vürstiriik kuni Saloniki piirideni. Bosnia ja Hertsoviinas tehti reforme. Venemaa saab Karsi, Batumi, Ardagani, Bajazidi ja maad kuni Saganlugini. Tsernogooria, Serbia ja Rumeenia sõltumatus. Muudeti Berliini kongressil 1878.a.,	II	92
Simod , 1855.a. Venemaa Jaapani vahel, konsulite õigustest ja kohustustest, milliseid arendati Edo traktadis, 1858.a.	I	114, 115, 416
Teššen , 1779.a. Austria ja Preisimaa ja Saksamaa riikide, Venema ja Prantsusmaa vahendusel ja garanteerimisel: Austria loobus Bavaaria maadest,	I	122, 380, 430
Tilsit , 1807.a. Venemaa, Preisimaa ja Prantsusmaa. Preisimaa jäi ilma oma valdustest, mis ühendati Prantsusmaaga. Vestfaali kuningriigiga ja Varssavi hertsogiriigiga. Venemaa soetas Belostoki piirkonna ja liitus kontinentaalse süstemiga; Venemaa ja Prantsusmaa vastastikusel valduste garantiid,	I	385
Turkmentsai , 1828.a. Venemaa ja Pärsia. Vaid Venemaa võis Kaspia merel sõjalaevu omada. Vene alamate vahel konsuli kohus, segaasjad kuuluvad Pärsia kohtu kompetentsi, kuid süüdimõitmine jääb konsuli või saadiku asjaks. Venelastele Pärsias vaba viibimine,	II	91, 134, 135
Tjan-Tsin , 1858.a. Venemaa ja Hiina vahel. Venelaste allutamine Hiinas konsuli kohtule. Hiina kaitseb oma kristlastest alamaid ja õigeusklikke misjonääre ise.,	I	378
Utrecht, 1713.a. rahu, mis lõpetas Hispaania pärandi küsimuse. Phil Anjou tunistati Hispaania kuningaks. Viimane ei tohi kunagi liituda Prantsusmaa krooni alla. Austria sai Belgia, Inglismaa-Gibraltari ja mõned Prantsusmaa kolooniad Põhja-Ameerikas,	II	135, 136
Frankfurdi r. 1871.a. Saksamaa ja Prantsusmaa vahel. Saksamaa sai Elsassi ja osa Lotaringist, 5 miljardit kontributsiooni, millise äramaksmiseni hõivasid saksa väed osa Prantsusmaa territooriumist,	I	100, 305, 376
Fredrikshamni , rahu, 1809.a. Venemaa ja Rootsi vahel.	II	498
	I	146, 292, 368, 427
	I	253,

Soome Venemaaga ühendamine, säilitades elanike regionaalsed õigused,	II	111
Zürichi 1859.a., Prantsusmaa, Austria ja Sardiinia, kinnitati Villafranca traktaati,	I	143, 292
Šhönburni (Viinis), 1809.a. Rahu, Austria, Prantsusmaa ja Venemaa vahel. Austria loobub kuni 2000 ruutmiili Prantsusmaale ja osa Galiitsiast Venemaale.	I	123
Šomon , 1814.a. Liidust Venemaa, Austria, Preisimaa ja Inglismaaga Napoleon I võitluse ajaks,	I	1, 124
Jassah , 1791.a. Venema ja Türgi vahel, viimane võtab vastutuse Tunise mereröövlite tegevuse eest, 1774.a. traktaat (Kücük Kaynarci) kinnitatakse,	I II	267 130
Treuga Dei, vt Jumala Rahu,		
Tribuut, vt andam,		
Triipoli,	I	266
Tsernogoria,	I	276-277
Tsirkulaar, Austria valitsuse 1872.a. Haiglates vene alamatest haigete ravikulude tasumise kohta,		
Tsirkular- Prantsuse ministri Dufour 1875.a. kurjategijate väljaandmise kohta, vt. Hartmann	II	466, 467
Tsiviilõigus,	I	187
Tunis,	I	226-268
Turin, vt. konventsioonid		
Turkestani kindral-kuberner	II	23
Turvil, inglane, anti välja 1876.a. Austriale Tirolis sooritatud kuriteo eest,	II	418, 438
Tõlked,	II	155, 166, 171
Töotus, kui lepingu kinnitamise viis, - alamlusse astumisel, - vaenlasele tema poolt hõivatud territooriumil,	I II II	426 196, 203, 204 552, 556
Tööstusomand,	II	286 jj
Türgi privilegeritud piirkondade Büroo	I	264
Türgi, - tema rahvusvaheline asend, - suhted Venemaaga, - ... Lääne riikidega, - vasallriikide moodustamine, - konsulite õiguspädevus,	I II II II I II	185 130-133 21 17, 18 260 70, 89, 90,

- ristiusu kaitsmine,	I II	98 310 122
Ukaazid ja seadused, Venemaal,		
Universaalne printsiip rahvusvahelises kriminaalõiguses,	II	399- 400
Usurbeerimine,	I II	320 23-24, 592,
Uus Serbia, koloonia Venemaal,	I II	306 179
Vabad laskurid,	II	537,61
Vabatahtlik laevastik,	II	251,57
Vabatahtlikud,	II	536 jj ,612
Vaenlase territooriumi hõivamine, (okupatsioon),	II	550, jj 591 jj
Vaenlastest isikud,	II	536 jj
Vahekohtu asjade Nõukogu Haagis,	II	503
Vahekohtud,	I II	13, 65, 80, 81, 433 250, 492 jj, 505
Vahekohus, Alaline vahekohus Haagis	I II	230, 231, 502, 505
Vahelesekumine,	I	307 jj, 4017, 418
Vahendustegevus,	I II	416 489 jj
Vaherahu, - kohalik, - üldine,	II	585-586
Valitsejad,	I II	317 jj, 402 23 jj
Valitsejate kaaskond, - saadikute kaaskond,	I II	331 63, 64
Valitsejate perekond, - saadikute	I II	330 62
Valitsejate tiitel, riikide tiitlid,	I I	279, 280, 282, 300 298
Valitsejate tseremoniaalsed õigused,	I	300
Vallasvara, rahvusvahelises eraõiguses, - sõja ajal,	II II	353 jj 557 jj
Vallutamine,	I II	365 jj 573, 574,

		587
Varsavi vürstiriik,	I	244,25
Vasallilised suhted	I	74,75
Vastuvõtmine (Aufnahme) alama ühe saksa riigi alamlusest teise võtmine,	II	200
Vatikan, vt. seadus garantiidest	I	143
Veksliõigus,	II	290, 321, 322, 369
Vene vaimulike missioon Pekingis,	II	138
Venemaa, suhted Läänega, ... Ida-riikidega	I II	101 jj 21, 89 jj
Venetsueela, - vahekohus piiri suhtes Inglismaa Guinea valdustega 1897.a -1899.a. - vahekohus Haagis 1903.a.	I I II II	257 312, 313, 499, 500 505, 512, 513
Venturia ja Volumnia,	II	16,3
Veroona, vt kongressid		
Versailes, vt. traktaadid		
Vestfali rahu, vt. kongressid ja traktaadid		
Viin, vt. kongressid, konverentsid, traktaadid.		
Viini kongressi 28 mai 1815.a. akt , vt. Viini traktaadid 1815 a.	I	133
Viini kongressi reglement, 19 märts, 1815 diplomaatiliste agentide järgust,	II	32
Viktor-Emanuel, Itaalia kuningas	I II	322 25
Villafranca, vt. traktaadid		
Visla,	II	257
Vokartrio, Moulzar Mogumano, Inglise-India alam, suri Venemaal 1833.a.; tema pärandiasi	II	349
Volitus (pleinpouvoir),	I II	237 39, 40
Volkonski, vürst, vene sadik Varssavis 1757.a.	II	31
Volumnia, vt Veturia,		
Võrdõiguslikkus: - riigid, - alamad ja välismaalased,	I II	296 jj 228 jj 314 jj 370 jj
Väinad,	I II	393 jj 261 jj
Väinad,	I	391
Välilaatsaretid,	II	545
Välisasjade komitee: Saksamaal,	I	249

: Põhja-Ameerika Ühendriikides,	I	257
Välismaalased vanal ajal - Idas, - Kreeklaste juures.	I I	37. 40, 48
Välismaalased- Roomas: keskajal, nende õigused, vastutus kuriteo eest, õigused sõjaajal,	I I I II II II	58-60 76 347 jj 231 jj 369 jj 420 jj 527, 528, 615
Välismaiste kohtute otsuste täitmisest, vt. kohtuotsused,		
Väljavõtted teostest,	II	165
Washington, vt traktaadid		
Whait, Inglismaa alam, arreteeriti Peruu selle presidendi elule kallalekippumise süüdistuse kahtluses; Hamburgi senati vahekohtulik lahendamine	II	494
Wintzigerode,((1770-1818)) parun, kindr-adj., parlamentaar marssali Mortier ((1768-1835)) juurde 1812.a., võeti vangi	II	533,534
Õigus: -sõjaõigus, - hagi esitamise, - pärandamiseks, - neutraliteedi, - läbiotsimise ja läbivaatamise..., -võlaõigus, - esimesena ostmise ja aresti... - asja omandile.. - varjupaigale...	II II II II II II II II	516 jj 370 jj, 343 594 jj 356 jj 623 353 45-49, 248, 429, 430
Õiguse territoriaalsus,	II	296
Õigusvõime,	II	318-320
Ökonoomilised huvid, nende rahvusvaheline juhtimine,	II	172 jj
Ühiskondlikud (sotsiaalsed) grupid (klassid) rahvusvahelistes suhetes, - nende õigused,	I I	21, 22 332-334
Üldrahvalik ülestõus,	II	539 -540.
Üleeuroopaline kongress, selle korraldamise kavad,	I	227-229
Üleilmne monarhia,	I	227, 304
Ümberasustamine, vt. emigratsioon,		
Де-Марси, USA välisminister, tema „parandus“ kaaperluse äramuutmisel 1856.a.	II	568
Де-Шетарди, Prantsusmaa saadik, saadeti 1744.a. Venemaalt konvoi saatel välja, Venemaa alamate mässule õhutamise süüdistusel,	II	52
Дэхе-Курменень, saadik Voskvas 1629.a. et sõlmida Venemaaga kaubandustraktaati	II	221
Дюбуа, kardinal, kes allkirjastas traktaadi Haagis 1717.a.	II	23

Дюнкирхенрь	I	304
Жакэнь, Prantsusmaa emigrant Belgias: tema väljaandmise asi Napoleoni III vastu	II	455
Иванъ Васильевичъ Грозный; см. Елизавета английская		
Иегерь, tsiviil-kassatsiooni-depart otsus 1892.a. solvamise asjas	II	414-415
Иедо, см. Едо		
Изополития,	I	47
Иолко, Senati kass.dep otsus 1892.a. Venemaal kohtuallumatuse kohta välismaal mõistetud karistuse suhtes,	II	479
Кенигсмаркъ, krahvinna, saadetud August II, Karl XII juurde,	II	30
Керруаль, Louid XIV saadik Charles II Inglismaal,	II	30
Клекъ и Суторина	I	380, 391
Клодеусъ, Riia kloun, kes jooksis Майоршей Ловисъ в Preisimaale, nende väljaandmine 1774.a.	II	432
Лемэтръ, juveliiр, tema hagi Frants-Josephi vastu,	I	327
Ловисъ, см. Клодеусъ.		
Люневилль, см. трактаты,		
Лютцовъ, saksamaa partisan 1813.a., kes võeti kinni kindral Bertie poolt, kui kurjategija,	II	537, 538
Масонъ и Слайдель, Lõuna Osariikide sadikud 1861.a. kodusõja ajal Põhja-Ameerikas, arreteeriti Inglismaa aurikul „Trent“,	II	25,62
Мегеметь-Али, Egiptuse kuberner ja asekuningas, vt. Egiptus, Solon,	I	260
Междущарствие, vt. kodusõda,	I II	282, 402, 23
Меллерио, juвелиирid, nende hagi Hispaania kuningale, 1872.a.	I	327
Метейки,	I	45,46
Меттернихъ, austria kantsler, viini kongressil 1815.a.	I	130
Мигелль, inglanna hagi 1892.a. sultan Иогорскому	I	327
Млетча,	I	37
Мональдески, kammerteener, kes hukati 1657.a. Prantsusmaal kuninganna Kristina poolt	I	331, 332
Никитченковъ, см. Бальшь, Senati 1868. ja 1871.a. otsused Nikintseкова süüdimõistmise kohta Prantsusmaal,	II	480
Николай V , см. папы.		
Оксенштирнер, Rootsi kantsler,	II	23
Ольсонъ, Rootsi alam, madrus Vene laeval „Мста», kes tappis 1894.a. Sitsiilia sadamas Trapanis teise madruse; Itaalia valitsuse keeldumisel tema üle Itaalias kohtumõistmisest, anti Venemaale välja ja mõisteti Sankt-Peterburi Ringkonnakohtu poolt süüdi	II	411
Перйойки,	I	45,46

Перье Казимиръ, Prantsusmaa asjur Sankt-Peterburis, tema asjade tollist läbilaskmise kohta, 1841.a.	II	60
Петеръ Великий, tema saatkond, - vastus Braunšveigi printsile vangi võetud rootslaste suhtes, märkuses, 17 aprilli 1716.a. Ultimaatum Dantzigi magistraadile,	II II II	20, 21 542 597
Пищцони, Veneetsia saadik Londonis, tema puutumatus rikkumine 1778.a.,	II	55
Постлиминий,	II	590 jj
Прайсъ, vennad, klounid, nende hagi 1891.a. Zürichis, tsirkuse pidaja Wulfi vastu,	II	293
Причардъ, Inglismaa konsul Taiti saarel, 1843.a. Oli arreteeritud ja minema viidud Prantsusmaa võimude poolt,	II	80
Риппердаб герцогъ, арестованъ въ доме англ. Посл. лорда Стэнтонна въ Мадриде въ 1726. г.,	II	46
Рубецъ (Рубцовъ), Александръ Любимовъ, русский поданный и шведский посланникъ въ Москве въ 1626 г.	II	28
Синклеръ, Rootsi major, kes saadeti depešsidega Konstantinoopolisse: tapeti Saksoonias 1739.a.	II	38
Татищевъ, Venemaa saadik Viinis, 1822.a.	II	31
Теодориди, решение Правит. Сената о признании въ России решений иностр. Судовъ, см. Шиповъ,	II	380
Туиль, kindral, Venemaa saadik paavsti juures, tema teendi arest 1816.a.	II	62
Турнь и Такисъ, vürstid, Bavaaria alamad, teostasid (vanas) Saksamaa Liidus postiregaali.,	I	375
Уинслоу, Inglismaa keeldumine tema väljaandmisest USA-le, 1875.a.	II	472
Уитонъ, Põhja-Ameerika saadik Berliinis: asi 1839.a. majaperemehega, kes pidas ta asjad kinni,	II	55,56
Фохтъ, Preisimaa alam, kes sooritas kuriteo Belgias ja põgenes New-Yorki; tema Preisimaale väljaandmise asi 1873.a.	II	444
Цзао — Чжоу,	I	372, 373
Челламаре, vürst, Hispaania saadik Prantsusmaal, 1718.a. Vandenõus süüdistatuna arreteeritud ja välja saadetud,	II	51
Ченслеръ, inglise kaupmees 1553.a. Asus Holmogori, sai Tsaarilt volikirja Venemaaga vabaks kauplemiseks,	I	102
Шельда,	I II	395 256, 257
Шиповъ, Valitseva Senati otsus Venemaa poolse välismaiste kohtute otsuste tunnustamises,	II	381
Ширъ-Али, Afganistaani khaan, keldus vastu võtma 1878.a. Inglise erakorralist saatkonda,	II	27
Шульцъ, kaupmees Sankt-Peterburis, tema väljaandmine Preisimaale 1774.a.	II	432
Шурцъ, USA- s naturaliseeritud preislane, USA- saadik Berliinis,	II	207

